

รายงานวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบ
เสริมพลังเพื่อการพัฒนางานพื้นที่
(ระยะที่สอง) ฉบับสมบูรณ์

โดย

นางสาวจิริกา นุตาลัย และคณะผู้ศึกษา

กันยายน 2556

บทคัดย่อ	(ก)
บทที่ 1 บทนำ	1-20
1. การมุ่งเน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่	1
2. การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ (ABC)	2
3. การกำหนดโจทย์การพัฒนาที่มาจากพื้นที่	2
4. โครงการวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลังเพื่อพัฒนางานพื้นที่ (ระยะที่ 1)	3
5. โครงการวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลังเพื่อพัฒนางานพื้นที่ (ระยะที่ 2)	13
บทที่ 2 แนวคิด และเครื่องมือในการดำเนินงาน	21-69
แนวคิดและเครื่องมือในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่	21
1. แนวคิดและเครื่องมือด้านการพัฒนาสังคม	
2. แนวคิด และเครื่องมือประกอบการดำเนินงานประเด็นเกษตรอาหารปลอดภัย และวิสาหกิจชุมชน	30
3. แนวคิด และเครื่องมือในการสนับสนุนการดำเนินงานพื้นที่ประเด็นการจัดการน้ำและภัยพิบัติ	33
แนวคิดและเครื่องมือในการติดตามประเมินผล	53
1. การประเมินแบบเสริมพลัง	53
2. แผนผังผลลัพธ์	57
3. ชุดเครื่องมือ “Tri-SIC/KA” (ไตรสิกขา)	61
4. เครื่องมือและตัวชี้วัดในการประเมินผล	62
เครื่องมือการสอบทานการดำเนินงานโครงการ	65
เครื่องมือในการติดตามความก้าวหน้าและประเมินผลการดำเนินโครงการ	66
บทที่ 3 การหนุนเสริมและเพิ่มประสิทธิภาพเพื่อเสริมพลังในพื้นที่ศึกษา 14 จังหวัด	70-104
การหนุนเสริมคณะวิจัยพื้นที่ประเด็นเกษตรอาหารปลอดภัยและวิสาหกิจชุมชน	70
การหนุนเสริมคณะวิจัยพื้นที่ประเด็นการจัดการน้ำและภัยพิบัติ	78
บทที่ 4 ประมวลผลการดำเนินงาน และการเปลี่ยนแปลง	105-206
ประมวลผลการดำเนินงานและการเปลี่ยนแปลงกลุ่มจังหวัด	105
ประเด็นเกษตรและอาหารปลอดภัย	

ประมวลผลการดำเนินงานและการเปลี่ยนแปลงกลุ่มจังหวัด	129
ประเด็นวิสาหกิจชุมชน	
ประมวลผลการดำเนินงานและการเปลี่ยนแปลงกลุ่มจังหวัด	169
ประเด็นการจัดการน้ำและภัยพิบัติ	
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ	207-221
ภาคผนวก ก เครื่องมือการสังเคราะห์ในการติดตาม และประเมินผลกลุ่มจังหวัด	(1)-(54)
วิสาหกิจชุมชน และบทสรุปการสัมภาษณ์ การประเมินตนเอง และการ	
ทำความเข้าใจยุทธศาสตร์ในการปิดตัวของโครงการ	
ภาคผนวก ข บันทึกสรุปการสัมมนาการถอดบทเรียนโครงการวิจัย	(55)-(65)
เพื่อพัฒนาพื้นที่ 14 จังหวัด	
ภาคผนวก ค เอกสารการนำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อย	
บรรณานุกรม	

บทคัดย่อ

การพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Based Approach) เป็นเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของประเทศ โดยเน้นการเปลี่ยนแปลง จากฐานราก คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม “คน” เพื่อนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลงในระดับครัวเรือน /ชุมชน ก่อนที่จะขยายไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างที่ใหญ่ขึ้น การเปลี่ยนมุมมองการพัฒนามาให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่” ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของกระบวนการผลักดันการพัฒนาประเทศ โดยการพัฒนาหรือส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ สามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ใช้ความรู้ในการบริหารจัดการหรือแก้ไขปัญหาของ ตัวเอง ครัวเรือน ชุมชน และ ประเทศได้อย่างยั่งยืน ถือเป็นข้อค้นพบสำคัญจากการดำเนินงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) แต่ความสำเร็จดังกล่าวมาจากการจุดประกาย ของหน่วยสนับสนุนทางวิชาการจากภายนอกชุมชนหรือภายนอกพื้นที่ และมาจากความร่วมมือของหลายภาคส่วนในหลายระดับ ดังนั้นโจทย์สำคัญของ สกว. คือ การขยายแนวความคิดหรือแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ ให้เป็นการพัฒนาที่มาจาก การริเริ่มของพื้นที่ (ชุมชน) อย่างแท้จริง โดยการกำหนดประเด็นปัญหาหรือความต้องการของพื้นที่ การสร้างเครื่องมือเพื่อหาข้อมูล/ความรู้ การค้นหาและสร้างกลไกความร่วมมือ และการกำหนดแนวทางหรือวิธีการจัดการกับประเด็นปัญหาหรือความต้องการของพื้นที่ โดย พื้นที่เป็นหน่วยต้นคิด ทั้งนี้ ได้นำร่องดำเนินการ กับพื้นที่ 14 จังหวัด ภายใต้ประเด็นปัญหาหรือความต้องการเพื่อการพัฒนาพื้นที่ใน 2 ประเด็นหลัก คือ 1) การจัดการน้ำและภัยพิบัติ ประกอบด้วย จังหวัดกำแพงเพชร พัทลุง สงขลา นครศรีธรรมราช และจังหวัด สตูล 2) เกษตร อาหารปลอดภัย และวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย จังหวัด อุบลราชธานี อุทัยธานี นครราชสีมา ยโสธร ชัยภูมิ พิษณุโลก กาฬสินธุ์ ชัยนาท และจังหวัดนครปฐม

ในการนี้ เพื่อเป็นการติดตามการเปลี่ยนแปลงและประเมินผลการดำเนินงานของพื้นที่จังหวัดตามแนวทางดังกล่าว สกว. ได้จัดให้มี “โครงการวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลังเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (ระยะที่ 2)” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อติดตามประเมินความคืบหน้าการดำเนินโครงการ/กิจกรรมในพื้นที่ รวมถึงการพัฒนาระบบติดตามและสนับสนุนการดำเนินโครงการ /กิจกรรมแบบเสริมพลัง 2) เพื่อพัฒนาศักยภาพคณะทำงานวิจัยพื้นที่ เกษตรกร และประชากรเป้าหมาย รวมถึงการสนับสนุนเชื่อมโยงกลไกและเครือข่ายความร่วมมือในการขับเคลื่อน การกิจในพื้นที่ 3) เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการหนุนเสริมความรู้ กระบวนการสร้างการเรียนรู้ที่เหมาะสม สอดคล้องกับศักยภาพเพื่อพัฒนาพื้นที่ และ 4) เพื่อศึกษาภาพรวมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จากกระบวนการดำเนินโครงการ

ในการดำเนินงานโครงการวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลัง ฯ (ระยะที่ 2) ได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินงานไว้ 5 ขั้นตอน คือ 1) การทำความเข้าใจภาพรวมของโครงการ กระบวนการคิดแนวทางการดำเนิน โครงการวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลัง ฯ (ระยะที่ 2) การสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการดำเนินงาน ร่วมกับโครงการวิจัยและพัฒนา พื้นที่ของคณะวิจัยพื้นที่ 2) การดำเนินการให้การปรึกษาหารือ การพบปะกับคณะวิจัยพื้นที่ และผู้มีส่วนได้เสียหลัก ทั้งเพื่อติดตามและหนุนเสริมโครงการวิจัยและพัฒนาฯ ของคณะวิจัยพื้นที่ 3) การจัดเวทีทบทวนและให้ความคิดเห็นต่อ

โครงการวิจัยและพัฒนา ฯ การรวบรวมข้อคิดเห็น ข้อสังเกต ตลอดจนการประมวลผลสรุปในการปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยและพัฒนา ฯ ของคณะวิจัยพื้นที่ 4) การพัฒนาและจัดทำข้อเสนอเพื่อจัดทำโครงสร้างเชิงสถาบัน (Institutionalization) ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ บนฐานของการใช้ข้อมูลจากการศึกษาวิจัย และ 5) ดำเนินการ การติดตาม และ ประเมินผลการดำเนินโครงการวิจัยและพัฒนา ฯ ของคณะวิจัยพื้นที่ทั้ง 14 จังหวัด

โครงการวิจัย พัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลัง ฯ (ระยะที่ 2) ได้ใช้เครื่องมือสนับสนุนการดำเนินงาน 2 ประเภท คือ 1) เครื่องมือสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วย เครื่องมือการเก็บข้อมูลการผลิตและการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน เช่น บัญชีครัวเรือน บัญชีฟาร์ม บัญชีทรัพยากร แผนที่ทำมือ เป็นต้น 2) เครื่องมือในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน เช่น แบบสอบถามแผนการดำเนินโครงการ เครื่องมือในการติดตามความก้าวหน้าและประเมินโครงการ ซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดแผนผังผลลัพธ์ และชุดเครื่องมือไตรสิกขา

จากการติดตามผลการดำเนินโครงการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ สามารถสรุปผลการดำเนินงานของแต่ละจังหวัดได้ ดังนี้

- ในประเด็นเกษตร/อาหารปลอดภัย/วิสาหกิจชุมชน จำแนกผลการดำเนินงานออกเป็น 3 ระดับ คือ ❶ การลดรายจ่ายในการผลิตด้วยการเรียนรู้ด้านการผลิต ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ และยโสธร ❷ การเพิ่มรายได้ ซึ่งนอกจาก การเรียนรู้ด้านการผลิต แล้ว ยังมีการเรียนรู้เรื่องการแปรรูป การพัฒนาผลผลิต ,ผลิตภัณฑ์ และจัดตั้งการรวมกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี นครราชสีมา พิษณุโลก นครปฐม และกลุ่มสหกรณ์ เช่น อุทัยธานี ❸ การเพิ่มรายได้ /ขยายตลาด ด้วยการเรียนรู้เพิ่มเติมจากขั้นการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ อาทิ การเรียนรู้เรื่องโลจิสติกส์ การรับรองมาตรฐาน การแปรรูปห่วงโซ่อุปทาน ห่วงโซ่คุณค่า กฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้อง / อื่น ๆ ได้แก่ กาฬสินธุ์และชัยนาท
- ประเด็นการจัดการน้ำและภัยพิบัติ จำแนกผลการดำเนินงานได้ 3 ระดับเช่นกัน คือ ❶ การทำให้ชุมชนมีความพร้อม เข้าใจและตระหนักในปัญหา ด้วยการเรียนรู้เรื่องระบบข้อมูล และเครื่องมือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ จังหวัดสตูล ❷ มีการจัดการร่วม โดยมีการเรียนรู้เรื่องการวิเคราะห์เชื่อมโยงระบบนิเวศน์ย่อย และภาพรวมแนวทางการบูรณาการแผนระบบข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ ได้แก่ จังหวัด สงขลา ❸ มีข้อเสนอเชิงนโยบายและกลไกเชิงสถาบัน ที่ต้องเรียนรู้เพิ่มเติมนอกเหนือจาก 2 ระดับ ในเรื่องกฎหมาย /ระเบียบที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ภาคี มีความรู้เชิงสหวิทยาการ / การปรึกษาหารือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ จังหวัดพัทลุง กำแพงเพชร และจังหวัดนครศรีธรรมราช

ในด้านการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ซึ่งคณะวิจัยกลางได้แยกประเด็นการประเมินออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านความร่วมมือ ด้านระบบการจัดการ และด้านความรู้ โดยทั้ง 14 จังหวัดมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ 1) ด้านความร่วมมือ พบว่า จังหวัดนครราชสีมา กาฬสินธุ์ ชัยนาท พิษณุโลก และจังหวัดพัทลุง สามารถสร้างความร่วมมือระหว่างภาคีในจังหวัดได้ดีกว่าก่อนดำเนินโครงการวิจัย คือ สามารถประสานงานเพื่อบูรณาการโครงการวิจัย และพัฒนาพื้นที่ สอดคล้อง กับการดำเนินงานของส่วน

ราชการตามภารกิจที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการประสานงานกับภาคีให้เข้ามาสนับสนุนการขับเคลื่อนงานในบางภารกิจที่เกิดประโยชน์ร่วมกัน 2) ด้านระบบการจัดการ พบว่า จังหวัดพัทลุง พิชญ์โลก ชัยนาท กาฬสินธุ์ และจังหวัด นครราชสีมา สามารถจัดวางระบบการขับเคลื่อนงานในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ร่วมกับส่วนราชการโดยมีคำสั่งจากผู้ว่าราชการจังหวัด รวมทั้งมีการบูรณาการแผนงานกับท้องถิ่น หน่วยภารกิจ (Function) และจังหวัด 3) ด้านความรู้ พบว่าทุกจังหวัดมีความเปลี่ยนแปลงในด้านการวางแผนเพื่อเก็บ ข้อมูล การนำข้อมูลมาใช้วิเคราะห์ และวางแผนจัดการของครัวเรือน เกษตรกร และแก้ไขปัญหาในในพื้นที่ นอกจากนั้นในจังหวัดนครราชสีมา พัทลุง พิชญ์โลก ชัยนาท ได้มีการนำความรู้เชิงวิชาการเชื่อมโยงกับความรู้เชิงปฏิบัติการเพื่อการเพิ่มทางเลือกในการจัดการกับปัญหาและการพัฒนาพื้นที่

ข้อค้นพบจากโครงการวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลัง ฯ (ระยะที่ 2) ได้แก่ 1) ประเด็นที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยของทั้ง 14 จังหวัด เป็นเรื่องที่ทุกภาคส่วนในพื้นที่ให้ความสำคัญและความสนใจ ทำให้สะดวกในการหาข้อมูล ความรู้ การขอความร่วมมือ และขอรับการสนับสนุน 2) ในด้านกระบวนการเรียนรู้ พบว่า นักวิจัยชาวบ้านมีความตั้งใจในการเก็บข้อมูล แต่ยังขาดความเข้าใจถึงความสำคัญของข้อมูล ทำให้มีความคลาดเคลื่อน ต้องมีการตรวจสอบข้อมูล ทั้งนี้การทำงานวิจัยโดยชาวบ้าน ต้องปรับกระบวนการคิดของชาวบ้าน และพัฒนากระบวนการแบบค่อยเป็นค่อยไป 3) ด้านการสร้างความร่วมมือ พบว่า คณะวิจัยพื้นที่รวมถึงกลุ่มเป้าหมายยังไม่คุ้นกับการทำงานในลักษณะของการบูรณาการ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือ และการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น โดยเฉพาะภาคราชการซึ่งมีระเบียบปฏิบัติ ที่เป็นขั้นตอน มีความแข็งตัวสูง ซึ่งมีผลต่อการทำงานร่วมกันในระยะแรกพอสมควร นอกจากนี้ยังพบว่ามีความห่างเหินระหว่างการรับรู้ และความเข้าใจของส่วนราชการ คณะวิจัยพื้นที่ เกษตรกร/กลุ่มเป้าหมาย ส่วนหนึ่งเป็นผลจากโครงการหรือกลไกในการขับเคลื่อนงาน ที่ขาดตัวกลางเชื่อมต่อ ทำให้การสื่อสาร การกระจายความรู้ความเข้าใจไม่ทั่วถึง และเท่าเทียมกัน

จากผลของการดำเนินโครงการวิจัย พัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลัง ฯ (ระยะที่ 2) คณะวิจัย กลางได้เสนอ รูปแบบที่เหมาะสมในการติดตามประเมินผลแบบเสริมพลัง 9 ขั้นตอน ดังนี้

- ❶ การศึกษาทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่ องค์ประกอบของพื้นที่ศึกษาทั้งเชิงกายภาพ สังคม วัฒนธรรม ศักยภาพ และความสัมพันธ์ระหว่างกลไกและภาคีในทุกระดับ
- ❷ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ความเข้าใจ และความไว้วางใจระหว่างทีมติดตามกับทีมพื้นที่
- ❸ สร้างทัศนคติของทีมติดตามประเมินผลแบบเสริมพลัง โดยต้องไม่ด่วนสรุป ด่วนตัดสิน ไม่มีอคติ ศึกษา และสนับสนุนพื้นที่โดยใช้ข้อมูลตามความเป็นจริง
- ❹ ศึกษาทำความเข้าใจเครื่องมือที่เหมาะสมกับการนำไปปรับใช้ในพื้นที่
- ❺ ดำเนินการจัดกิจกรรม เสริมแรงการพัฒนาในพื้นที่ทั้งจากสถาบันวิชาการ หน่วยงานของรัฐ หรือภาคธุรกิจในเรื่องที่เกี่วข้องของกลุ่มเป้าหมายทั้งในเชิงเทคนิคและเชิงวิชาการ
- ❻ การติดตามผลทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ
- ❼ การรับรู้ ทำความเข้าใจ ความเคลื่อนไหวในพื้นที่อย่างต่อเนื่องทันเหตุการณ์โดยการติดต่อสื่อสารกับพื้นที่ศึกษาอย่างสม่ำเสมอ
- ❽ การพัฒนาตัวชี้วัดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งต้องเป็นเรื่องที่ชุมชนคุ้นเคย เข้าใจได้ สามารถทำเป็นเครื่องมือในการประเมินตนเองได้ ไม่มากเกินไป และไม่น้อยเกินไป
- ❾ การดำเนินการขับเคลื่อนตัวชี้วัด

ABSTRACT

The Area-Based Approach is a target and direction of development upon the empowering and strengthening of communities in Thailand, focusing on changes of individuals at grassroots level, the change of behaviors in family/community levels and then turning of upside-down with change of conventional mindset with more focusing on “Area-Based Approach” which is an important changing-point of process with mobilization for development of the Country. The development or supporting towards communities with strengthening, self-reliance with timely adjustment countering with changes, using of knowledge for solving problems of themselves, households, communities and the Country with sustainability. These all would be significant findings from operations of Office of the Thailand Research Fund (TRF) so far with prolonged cooperation from supporting units, covering academic institutions, both inside and outside the area, and all multi-leveled agencies. Thus the TRF has spent more efforts for maximizing and mainstreaming the Area-Based Approach with self-initiatives from entities in community level, particularly community-based organizations themselves, starting from self-identification on problems or needs of community, creation of tools acquiring information and knowledge, seeking and building of cooperation mechanism, and determination of ways or means for managing of or fulfilling for solutions or needs of a community. The pilot projects are initiated in 14 provinces, coping with problems and needs for development of communities in 2 main issues as: (1) the water and disaster management, comprising five provinces, i.e. Kamphaengphet, Phatalung, Songkla, Nakhonsithammarath and Satul; and (2) the agriculture, safe foods and community-enterprises, comprising nine provinces, i.e. Ubolratchatani, Uthaitхани, Nakhonrachasima, Chaiyabhum, Pitsanulok, Kalasin, Chainat and Nakhonpathom.

And for monitoring with assessment on results of work carried-out in communities with such approach, the TRF has initiated the paralleling Project, namely “the Research Project on Development of Empowerment Evaluation System in Area-Based Approach (Phase II)” with objectives as: (1) to monitor and follow a progress of carrying-out of projects and activities in communities, including the development of empowerment evaluation system for projects and activities; (2) to do capacity-building activities from researchers in communities, farmers and target groups, including to support linkage and coordination of mechanisms and networks with cooperation for driving of activities in communities; (3) to study styles and forms of empowerment evaluation with provision of knowledge and initiatives of appropriate learning systems responding to the needs and potential of communities; and (4) to study the overall changes emerging in communities with implementation of the projects.

For the carrying-out of the Project (Phase II), it is designed with implementation of five main steps as: (1) to introduce and create more understandings with providing of general

information, conceptual framework and ways of implementation of the Project (Phase II) and to create and develop tools for implementation of activities with projects undertaking the Area-Based Approach in provinces; (2) to create more rooms with consultations and meetings of researchers in communities with key stakeholders, for monitoring and empowerment evaluation on projects undertaking the Area-Based Approach in provinces; (3) to set-up platforms on reviewing and assessment upon all projects undertaking the Area-Based Approach in provinces; (4) to develop and make a proposal for making of proposal on institutionalization with ensuring of sustainable development in communities on basis of utilization of data gathered from research methodologies; and (5) to carry-out monitoring and empowerment evaluation towards projects undertaking the Area-Based Approach in 14 provinces.

For the carrying-out of the Project (Phase II), the research team has used two categories of supporting tools as: (1) tools for supporting researches and development of communities, comprising tools for gathering of data on mode of productions and analysis on potential of communities, e.g. household account and budget analysis, farm account, resource account and man-made mapping, etc.; and (2) tools for monitoring and empowerment evaluation, e.g. the two-way tracing-back form with appraisal tool on progress of projects that applied from the Outcome Mapping and Tri-SICKA tools.

From the monitoring on results of implementation of research and development projects in communities, it shall be summarized with conclusion of achievements in each province as follows:

- For the agriculture, safe foods and community-enterprise, results of implementation shall be grouped into 3 levels as: (1) to reduce spending on production with development of mode of production, in Chaiyabhum and Yasothon; (2) to increase gains and incomes from ways of transforming, preservation and development of value-added products, including to setting-up or strengthening of groups, networks and community-based organizations, especially community enterprises, in Ubonratchathani, Nakhonratchasima, Uthaitani, Pitsanulok and Nakhonpathom; and (3) to increase gains and incomes with extension and development of marketing with learning for additional activities for reducing of spending and increase of gains and incomes, e.g. logistics development, accreditation of standards, development of activities in the Supply/Value Chain, relevant laws and regulations, etc., in Kalasin and Chaiyathani.
- For the water and disaster management, results of implementation shall be grouped into 3 levels as: (1) to prepare readiness of communities with providing of understandings and awareness on problems with studying on information systems

and other relevant tools, in Satul; (2) to co-manage with study on analysis of linkage with sub-eco systems and overall frame of means with integration of information systems for decision-making, in Kampaengphet and Pattalung; and (3) to make proposals and give recommendations on policies with institutionalization that shall be studied in addition from 2 levels, pertaining to relevant laws and regulations, stakeholders analysis, multi-disciplinary knowledge and stakeholders consultation, in Nakhonsithammarat and Songkla.

For the change of communities where the research team has assessed with presentation into 3 aspects on the cooperation, the management system and the knowledge in 14 provinces with significant changes as: (1) on the cooperation, i.e. in Nakhonratchasima, Kalasin, Chainat, Phitsanulok and Pattalung, they can build and strengthen cooperation between partners in provinces better than those before carrying-out projects, with ability to integrate a research and development project of community with existing projects and activities being implemented by other relevant government agencies, including to coordinate with supporting partners with driving of some activities in common ground; (2) on the management system, i.e. in Nakhonratchasima, it can lay down a driving system in levels of sub-districts, districts and province with government agencies under the Order of Provincial Governor; and (3) on the knowledge in all provinces, there are changes on planning of data gatherings, utilization of data for analysis and planning of management of households, agricultures and water management in provinces.

The findings from the Project (Phase II) shall be grouped as: (1) on issues selected to be used in research projects of 14 provinces; they all are common issues with sharing of interests and benefits of all relevant partners, so they all are willing to giving more information, acquiring of knowledge, providing of cooperation and seeking of support; (2) on the building of learning process, it finds that community researchers have willingness to collect data nevertheless some of them still lack of understandings on significance of data, so this causes distortion and misleading of data-gathering with error. This data needs to be scrutinized at the end, anyhow from the process of conducting a research by community researchers, it finds that a mindset of community researchers needs to be adjusted with gradual change; and (3) on the building of cooperation, it finds that community researchers including target groups are not acquainted with working on holistic approach with integration of resources and implementation, this needs to be conducted under cooperation and supports from other sectors, especially government agencies holding systematic protocols with laws and regulations and high rigidity. At the first stage, this affects to cooperation too. Moreover, there are gaps of perceptions and understandings of government agencies, community researchers, farmers and target audiences. These gaps are resulted from the lack of internal coordinator and linkages with inappropriate communications, minor dissemination of information and inequity.

From the results found in carrying-out of the Project (Phase II), the research team has proposed appropriate formats and designs for empowerment evaluation in 9 steps as: (1) to study and make understandings on contexts of community, significant components in aspects of physic, society, culture, potential and relationship between mechanisms and partners in all levels; (2) to build good relationship, understandings and trusts among the research team and community researchers; (3) to nurture foods of thought with attitude for the research team with delicate discretion with censorship for prejudice and bias and belief on potential of communities with self-development from enhancing of learning process with acquiring of facts and information from communities; (4) to study on and make understandings to appropriate tools with adjustment for application in the area; (5) to carry-out activities with empowerment for development in areas from all relevant partners, e.g. academicians, government agencies or private sectors for those exceeding capacity of target audiences, either in technique and technical supports; (6) to monitor both formal and informal results; (7) to communicate, perceive and make understandings towards movement and development in areas with continuity ; (8) to develop user-friendly indicators measuring community participation and to encourage communities using them for self-evaluation; and (9) to drive progress and development of issues upon indications.

บทที่ 1

บทนำ

การมุ่งเน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่

ผลจากการพัฒนาประเทศตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาต้องเคลื่อนไปพร้อมกัน และเป็นไป ในทิศทางที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน การพัฒนาที่เน้นหรือให้น้ำหนักด้านใดด้านหนึ่งมากเกินไปจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของอีกหลาย ๆ ด้าน และข้อสรุปสำคัญ คือ ศูนย์กลางของการพัฒนาอยู่ที่ “คน” ซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญทั้งในฐานะผู้สร้างและผู้ทำลาย จุดเปลี่ยนเล็ก ๆ ที่เกิดจาก “คน” ขยับสู่การเปลี่ยนแปลงของ “ครัวเรือน/ชุมชน” ขยายสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างที่ใหญ่ขึ้น เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญต่อมุมมองการพัฒนา ซึ่งนำไปสู่การปรับกระบวนการผลักดันการพัฒนาประเทศ การพัฒนาหรือส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และสามารถปรับตัวให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของประเทศ ภูมิภาค รวมถึงของโลก เป็นจุดเปลี่ยนที่เป็นแรงหนุนต่อการพัฒนาในทุก ๆ ด้านของประเทศ เพราะหากครัวเรือน หมู่บ้าน /ชุมชนซึ่งเป็นฐานรากของระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศมีความเข้มแข็ง ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจและสังคมระดับประเทศ ดังนั้น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของหมู่บ้าน /ชุมชน ให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง รวมถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันสำหรับสมาชิกในหมู่บ้าน /ชุมชน โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นหลักในการดำรงชีวิต ต จึงเป็นทิศทางและเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาประเทศ

ปัจจุบัน การพัฒนาเชิงพื้นที่หรือมีพื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area-Based Approach) เป็นเป้าหมายและทิศทางหลักในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับหมู่บ้าน /ชุมชน ซึ่งในการดำเนินการต้องอาศัยการบูรณาการทรัพยากร ความร่วมมือ และความรู้ทางวิชาการจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ ทั้งความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ตลอดจนนักวิชาการ ในการพัฒนาที่ผ่านมานั้นเป็นการพัฒนาที่ยึดการทำงานแบบส่วนราชการเป็นหลัก (Function-Based Approach) กล่าวคือ การยัดภารกิจของกรมและหน่วยงานเป็นตัวตั้ง ทำให้เกิดการทำงานในลักษณะต่างคนต่างทำ มีการทำงานที่ซ้ำซ้อน ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แบบไม่คุ้มค่า และไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร อีกทั้งยังไม่สามารถเชื่อมโยงการทำงานระหว่างกันได้ ผลลัพธ์จากการดำเนินงานตามภารกิจ หรือบริการ ที่ให้ประชาชนอาจจะไม่ตรงตามความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งข้อสรุปดังกล่าว นำไปสู่จุดเปลี่ยนสำคัญต่อแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ เพราะถ้าสามารถพัฒนาพื้นที่โดยใช้ปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก (Demand Side Management) ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจะสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาให้เป็นทิศทางเดียวกัน อีกทั้งยังสามารถส่งมอบบริการภาครัฐได้ตรงตามความต้องการของประชาชน โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาคความยากจนในระดับครัวเรือน หมู่บ้านชุมชน ท้ายที่สุดจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนที่สามารถจัดการปัญหา /ความต้องการในหลาย ๆ ด้าน และสานเป็นพลังในการขับเคลื่อนจังหวัด และประเทศในภาพรวมต่อไป

การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ (ABC)

ในระหว่างปี 2550-2553 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กระทรวงมหาดไทย (มท.) และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ได้ร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่น ประชาสังคม ภาควิชาการ และหน่วยงานรัฐในพื้นที่ 17 จังหวัด ได้แก่ กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ พิษณุโลก อุทัยธานี ชัยนาท นครปฐม นครราชสีมา ชัยภูมิ กาฬสินธุ์ นครพนม ยโสธร อุบลราชธานี สุราษฎร์ธานี สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช และสตูล ดำเนินโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ซึ่งมีพื้นที่ดำเนินการครอบคลุม 3,768 หมู่บ้าน 357 ตำบล 175 อำเภอ ใน 17 จังหวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบการบูรณาการความร่วมมือของภาคีภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคชุมชน ท้องถิ่น และองค์กรทางสังคมที่หลากหลาย ฯลฯ ในการร่วมแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ โดยมีเครื่องมือสำคัญ คือ บัญชีครัวเรือน และข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเฉพาะด้าน อาทิ ปัจจัยการผลิต ต้นทุนหนี้สิน ฯลฯ จากกระบวนการใช้ข้อมูลต่างๆ และการบูรณาการความร่วมมือดังกล่าว ส่งผลให้พื้นที่มีแผนชุมชนที่สามารถสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของประชาชน รวมทั้ง การเสริมสร้างกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมจากชุมชน ท้องถิ่น ภาควิชาการ ภาครัฐ เพื่อทำความเข้าใจความหมาย และยกระดับการเรียนรู้ ตลอดจนการประสานทรัพยากรตอบสนองแผนชุมชน

การดำเนินงานในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 17 จังหวัด ปรากฏผลที่ชัดเจน 4 ประการ ได้แก่ 1) เกิดการเสริมสร้างกลไกการพัฒนาพื้นที่ 2) เกิดกระบวนการจัดทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการวิเคราะห์สถานการณ์ภาพชุมชน 3) เกิดกิจกรรมการเพิ่มความสามารถในการจัดการหนี้สินครัวเรือน และ 4) เกิดการเสริมสร้างตำบลเข้มแข็งแบบบูรณาการเป็นต้นแบบเพื่อการเรียนรู้ และขยายผล จะเห็นได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมีทั้งเครื่องมือ กิจกรรมหรือวิธีการในการจัดการกับปัญหา และกลไกในการดำเนินการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นบทบาทของงานวิจัยในการแก้ไขปัญหาหรือยกระดับการพัฒนาของพื้นที่

การกำหนดโจทย์การพัฒนาที่มาจากพื้นที่

แม้ว่าโครงการความร่วมมือฯ จะทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และสามารถตอบโจทย์ความต้องการของพื้นที่ได้ แต่หากพิจารณาในประเด็นของการริเริ่ม การจัดทำเครื่องมือประกอบการดำเนินงาน จะพบว่าในระยะที่ผ่านมา เครื่องมือส่วนใหญ่ถูกกำหนดจากหน่วยงานหรือภาควิชาการจากส่วนกลาง ดังนั้นเพื่อให้พื้นที่มีบทบาทในการทำการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ของตนเอง ตั้งแต่การกำหนดโจทย์วิจัย การกำหนดเครื่องมือ และกระบวนการในการศึกษาวิจัย จำเป็นที่จะต้องมีการส่งเสริมผลักดันให้เกิดการตั้งคำถามจากพื้นที่ขึ้นมาก่อน ดังนั้นในปี 2554 - 2555 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงได้ประสานกับคณะทำงานหรือนักวิจัยในพื้นที่จัดทำข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ โดยมีโจทย์สำคัญ คือ เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนากลไกความร่วมมือในการแก้ปัญหาร่วมกันของคนในพื้นที่ และการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องของแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ข้อเสนอโครงการควรจะมีลักษณะของการหาคำตอบ พัฒนา ต่อยอด ขยายผล หรือยกระดับการพัฒนาพื้นที่ โดยยึดโยงหรือใช้ผลจากการดำเนินงานโครงการความร่วมมือฯ ในระยะที่ผ่านมาเป็นฐานในการพัฒนาโครงการ ซึ่งการดำเนินงานของ สกว.ครั้งนี้ได้พิจารณาความพร้อมขององค์ประกอบในการขับเคลื่อนงาน 3 ด้าน คือ

1. การกำหนดประเด็นปัญหาและประเด็นพัฒนาที่ชัดเจน เพื่อเป็นจุดเน้นให้เกิดการรวมพลัง การบูรณาการและมีเป้าหมายที่ไม่กระจาย

2. การเชื่อมโยงสถาบันวิชาการ และนักวิจัยที่มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ที่สอดคล้องและเป็น ประโยชน์ต่อการพัฒนาประเด็นตามกลุ่มงานเพื่อร่วมออกแบบเครื่องมือ ออกแบบกระบวนการทำงาน และร่วมวิเคราะห์เพื่อการขับเคลื่อน และยกระดับการแก้ไขปัญหา การพัฒนาพื้นที่ ตลอดจนการพัฒนา องค์ความรู้

3. การจัดให้มีระบบสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพเพื่อการติดตามสนับสนุนแบบเสริมพลัง การ วิเคราะห์และประมวลปัจจัยความสำเร็จ ข้อจำกัด การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผ่านกระบวนการทำงาน ตลอดจนการจัดให้มีการสื่อสารเพื่อการรับรู้ เข้าใจ และสนับสนุนงานโครงการจากภาคีที่เกี่ยวข้อง

และเพื่อให้การขับเคลื่อนงานเป็นการสานต่อเจตนารมณ์และลักษณะของงานวิจัยแบบ ABC (Area-Based Collaborative Research) ที่กำหนดให้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ซึ่งหมายถึงการมีโจทย์การพัฒนาและ แก้ไขปัญหาพื้นที่จังหวัดในภาพรวม โดยมีกลไกในพื้นที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนและสร้างการ เปลี่ยนแปลง ขณะที่กลไกการวิจัยเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกัน สกว. ได้กำหนดให้มี โครงการวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลังเพื่อพัฒนางานพื้นที่ (ระยะที่ 1 และระยะที่ 2) ขึ้น เพื่อสนับสนุนการดำเนินการของคณะทำงานจังหวัดหรือนักวิจัยพื้นที่ ในการกำหนดประเด็นการพัฒนาที่ ชัดเจน การเชื่อมโยงบทบาทภาควิชาการอย่างเป็ นระบบ และเพิ่มบทบาทการติดตามสนับสนุนแบบเสริม พลัง ซึ่งจะเป็นการเสริมความแข็งแกร่งของการตอบโจทย์การพัฒนาพื้นที่ พัฒนาองค์ความรู้ กระบวนการ ในการเรียนรู้ และกลไกการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

โครงการวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลังเพื่อพัฒนางานพื้นที่ (ระยะที่ 1)

การพัฒนาข้อเสนอจากความต้องการของพื้นที่

โครงการวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลังเพื่อพัฒนางานพื้นที่ (ระยะที่ 1) สนับสนุนให้พื้นที่พัฒนาข้อเสนอโครงการของจังหวัด ซึ่งมีคณะท างานวิจัยพื้นที่จำนวน 14 จังหวัดร่วม พัฒนาข้อเสนอโครงการฯ ประกอบด้วย จังหวัดกำแพงเพชร พิชญ์โลก อุทัยธานี ชัยนาท นครปฐม นครราชสีมา ชัยภูมิ กาฬสินธุ์ ยโสธร อุบลราชธานี สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช และจังหวัดสตูล โดยมี ประเด็นข้อเสนอที่เป็นประเด็นร่วม 2 ประเด็น คือ การพัฒนาผลผลิตทางการเกษตร และการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และการจัดการภัยพิบัติ

1. การพัฒนาผลผลิตทางการเกษตร มีข้อเสนอการวิจัยเพื่อพัฒนาใน 2 ลักษณะ คือ 1) การ พัฒนาผลผลิตทางการเกษตรเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและอาหารปลอดภัย ซึ่งเป็นการจัดการปัญหา และตอบสนองความต้องการในระดับครัวเรือน และ 2) การยกระดับการผลิตเพื่อครัวเรือนมาสู่การพัฒนา เศรษฐกิจ ทั้งในรูปของวิสาหกิจชุมชนและการนำผลผลิตทางการเกษตรไปผูกโยงกับตลาดภายนอกชุมชน กลุ่มจังหวัดที่เสนอโครงการด้านการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรมี 9 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัด พิชญ์โลก อุทัยธานี ชัยนาท นครปฐม นครราชสีมา ชัยภูมิ กาฬสินธุ์ ยโสธร และจังหวัดอุบลราชธานี

1.1 เป้าหมายของการพัฒนา

จากข้อเสนอโครงการเพื่อการพัฒนาพื้นที่ทั้ง 9 จังหวัด พบว่าเป้าหมายหรือความต้องการของพื้นที่มี 3 ระดับ และมีความเชื่อมโยงกัน คือ

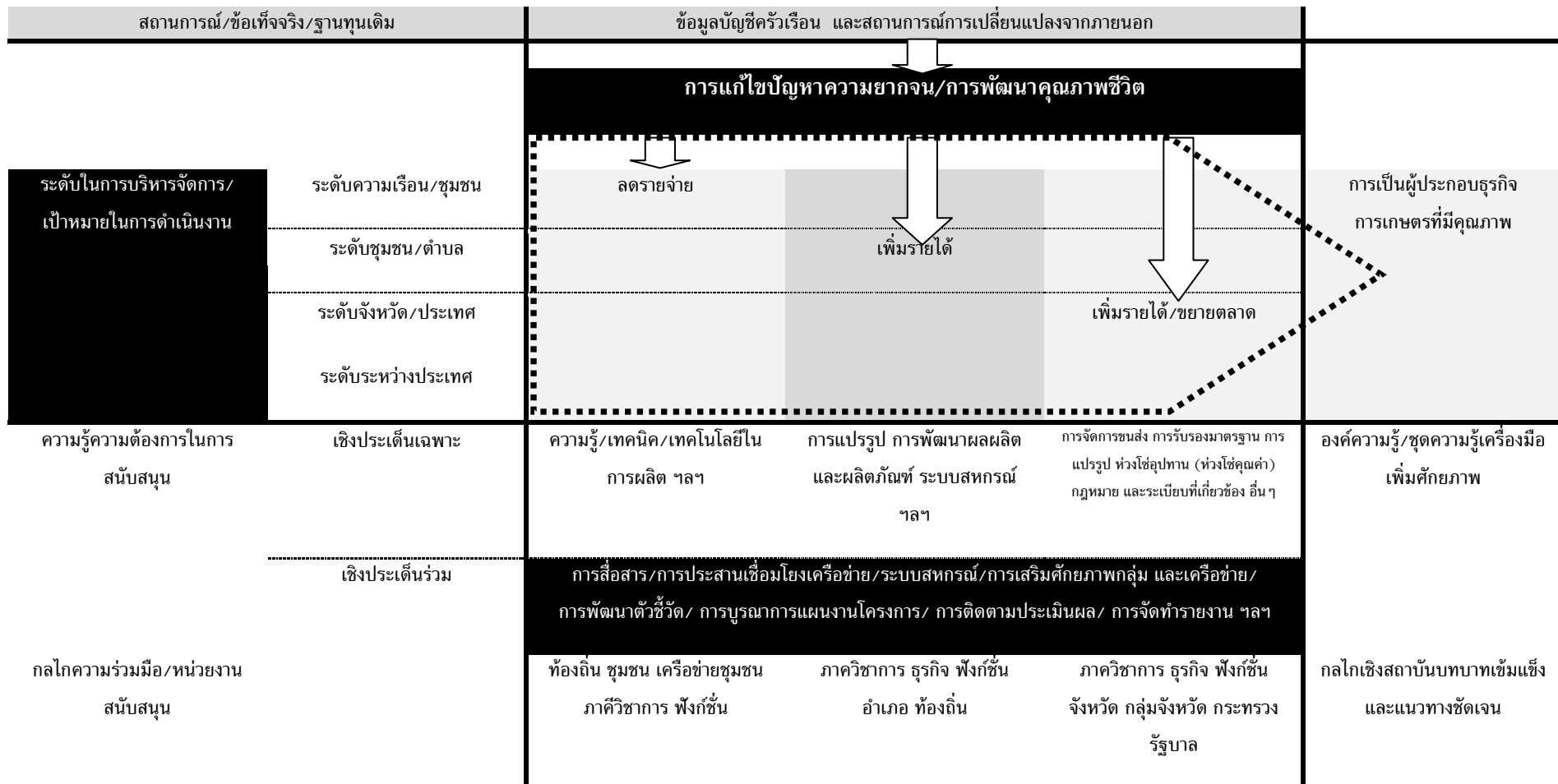
1) มีความต้องการหรือมีเป้าหมายใน **การลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน** โดยค่าใช้จ่ายที่ต้องการลดนั้นมาจาก 2 ช่องทาง คือ รายจ่ายในการประกอบอาชีพ เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง รวมถึงค่าแรงงาน เป็นต้น และรายจ่ายจากการบริโภค เช่น ค่าใช้จ่ายในการซื้อหาอาหาร ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล เป็นต้น ซึ่งเป็นความต้องการจัดการปัญหาในระดับครัวเรือน

2) มีความต้องการใน **การเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน** จากการขายผลผลิตโดยตรง หรือผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการผลิต หรือการสร้างอาชีพจากศักยภาพของพื้นที่ ซึ่งเป็นรายได้ที่เกิดจากการตอบสนองความต้องการของตลาดในระดับชุมชน ระดับตำบลหรือท้องถิ่น

3) มีความต้องการใน **การเพิ่มรายได้และขยายโอกาสทางการตลาด** โดยเป็นการสร้างรายได้ที่มาจากการตอบสนองต่อตลาดหรือความต้องการของผู้บริโภคภายนอกพื้นที่ในระดับจังหวัด ภาค หรือระดับประเทศ เป็นการสร้างรายได้ที่ต้องมีการแข่งขันภายในระบบตลาด

จากการพิจารณาร่างข้อเสนอโครงการจะพบว่าแต่ละจังหวัดจะมีความคาดหวังปรากฏอยู่ทั้ง 3 ระดับ แต่ให้น้ำหนักแตกต่างกันไปตามโอกาส ศักยภาพของพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

แผนภาพ แสดงผลการวิเคราะห์ภาพรวมการพัฒนาด้านการเกษตร และเศรษฐกิจชุมชน

1.2 กิจกรรมหรือแนวทางการดำเนินงาน

กิจกรรมการดำเนินงานของแต่ละพื้นที่เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาแตกต่างกันตามระดับของความคาดหวัง โดยแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

- 1) การศึกษา ถอดบทเรียน ค้นหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการพัฒนา เพื่อเป็นต้นแบบ และเป็นเครื่องมือในการขยายผล
- 2) การสำรวจความต้องการ ประเมินสถานภาพและจำแนกกลุ่มเป้าหมาย และภาคีสนับสนุน
- 3) การจัดเวทีวิเคราะห์ และค้นหาข้อมูล เพื่อสร้างและพัฒนการเรียนรู้ โดยเติมเต็มในสิ่งที่กลุ่มเป้าหมายต้องการ รวมถึงการพัฒนาและสร้างเครื่องมือเพื่อเสริมประสิทธิภาพในการดำเนินงาน
- 4) การสร้างหรือเสริมศักยภาพ กลุ่ม เครือข่าย ภาคีพันธมิตร เพื่อสร้างหลักประกันและขยายความร่วมมือทั้งในด้านของเทคโนโลยีการผลิต การแปรรูป การตลาด การเสริมศักยภาพการเป็นผู้ประกอบการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาดูงาน และการสนับสนุนทรัพยากรในการดำเนินงาน
- 5) การดำเนินการสนับสนุน/ติดตาม/ประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในด้านการพัฒนาผลผลิต การสร้างการเรียนรู้ของกลุ่มและระหว่างกลุ่ม
- 6) การสรุป/ถอดบทเรียนเพื่อวิเคราะห์รูปแบบของความสำเร็จ ปัจจัยสนับสนุน ปัญหา และข้อจำกัดในการดำเนินการ

โดยเมื่อดำเนินการแล้วสิ่งที่จะได้นอกจากการแก้ไขหรือจัดการกับปัญหาของตนเองและพื้นที่แล้ว ผลได้ที่ได้ตามมาคือ ความรู้หรือชุดความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติ ทดสอบ กระบวนการสร้างการเรียนรู้ และเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการ เกิดกลไกการพัฒนาหรือแนวร่วมที่มีความชัดเจนและเข้มแข็ง มีแนวทางในการขับเคลื่อนงานหรือตัวแบบของความสำเร็จในการบริหารจัดการการผลิตและบริหารผลผลิต

1.3 ความต้องการการสนับสนุน

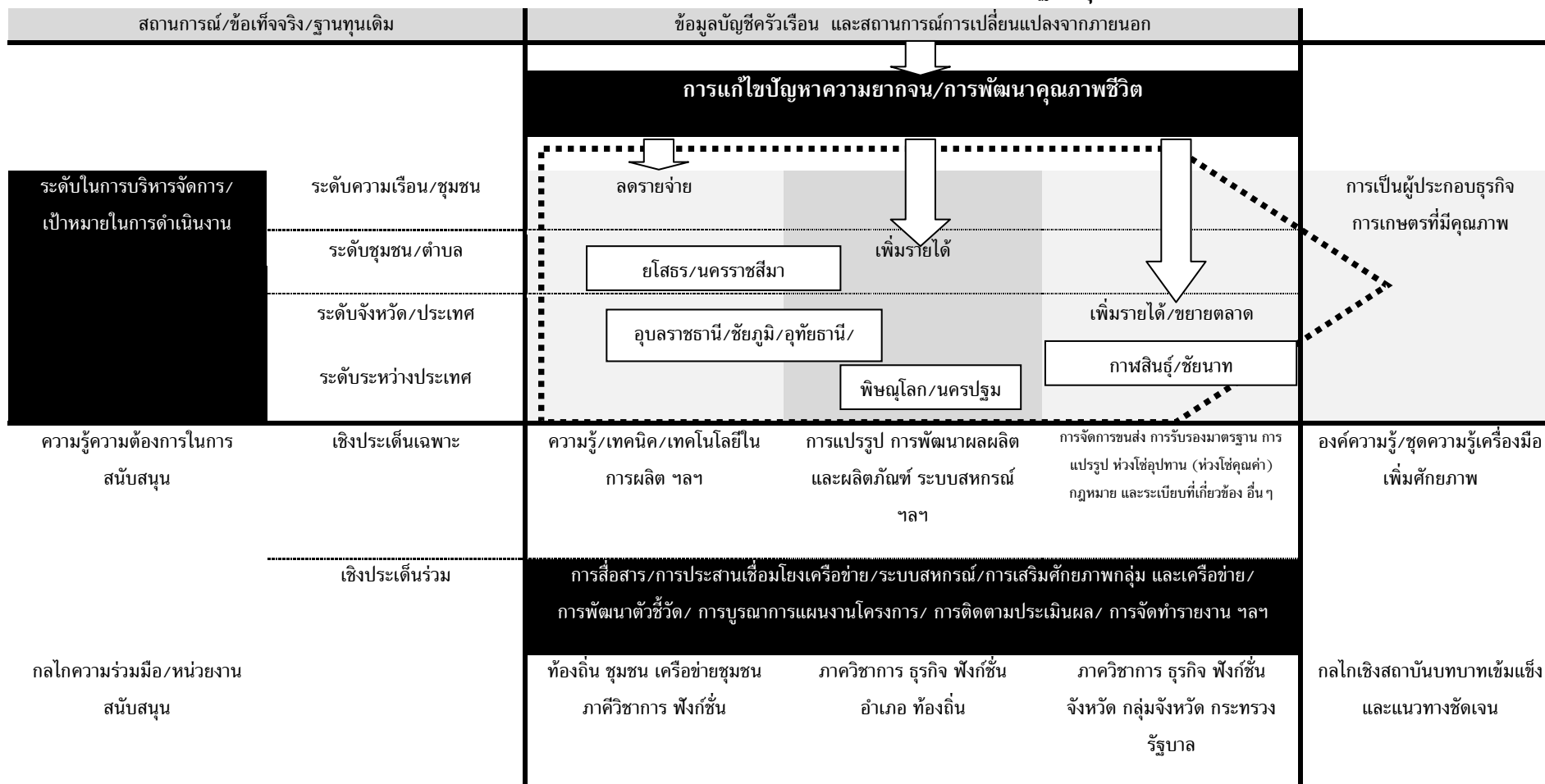
หากพิจารณาจากความคาดหวัง กิจกรรมการดำเนินงาน และความต้องการของพื้นที่ที่สะท้อนจากเวทีการเสนอร่างข้อเสนอโครงการจะพบว่ามีประเด็นความต้องการในการสนับสนุนที่สำคัญ ประกอบด้วย

- 1) การพัฒนาฐานข้อมูล การวิเคราะห์และแปรผลข้อมูล
- 2) การสร้างหรือพัฒนาเครื่องมือเพื่อใช้ในการดำเนินงาน และการประเมินผล
- 3) การประเมินคุณภาพผลผลิต
- 4) ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการและการตลาด เช่น การแปรรูป ความสามารถในการเป็นผู้ประกอบการ การตลาดและโลจิสติกส์ (Logistics) เป็นต้น
- 5) การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม การสร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการเชื่อมโยงกลไกการพัฒนาเพื่อบูรณาการการทำงานร่วมกันในพื้นที่
- 6) การผลักดันในเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนบทบาทและแนวทางการพัฒนาโครงการ

เมื่อเทียบเคียงข้อมูลและข้อเสนอโครงการของพื้นที่ 9 จังหวัด ที่เลือกประเด็นพัฒนาทางด้านการพัฒนาเกษตรกร และเศรษฐกิจชุมชน สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่เน้นด้านการลดรายจ่าย ได้แก่ จังหวัดยโสธร และนครราชสีมา กลุ่มที่มุ่งเรื่องลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้โดยตลาดยังเป็นตลาด

ระดับใกล้เคียง คือ ชุมชน ท้องถิ่น อำเภอ หรือจังหวัดได้แก่ อุบลราชธานี นครปฐม อุทัยธานี ในขณะที่จังหวัดชัยนาท กาฬสินธุ์ และชัยภูมิ มีศักยภาพ และความมุ่งหวังในการขยายตลาดระดับส่วนกลาง และการส่งออก ทั้งนี้ในแต่ละกลุ่มต้องการความรู้ ทักษะในการสนับสนุนแตกต่างกัน เช่น กลุ่มจังหวัดที่มุ่งลดรายจ่ายต้องการความรู้ ทักษะทางด้านเทคโนโลยีการผลิต การรวมกลุ่มสมาชิก ในขณะที่กลุ่มจังหวัดที่มุ่งเน้นเพิ่มรายได้ ต้องการความรู้ทักษะในการเป็นผู้ประกอบการ การรวมกลุ่มสมาชิก การแปรรูป ฯลฯ เป็นต้น สำหรับกลุ่มเพิ่มรายได้ ขยายตลาดกลุ่มนี้ควรมีทักษะในด้านวิสาหกิจชุมชน แต่ต้องการเพิ่มความรู้ด้านการตลาด การส่งออก โลจิสติกส์ (Logistics) เป็นต้น

แผนภาพ แสดงผลการวิเคราะห์ภาพรวมการพัฒนาด้านการเกษตร และเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ 9 จังหวัด

2. ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการจัดการภัยพิบัติ ปัจจุบัน “น้ำ” กับ “ภัยพิบัติ” นั้นกลายเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะภัยพิบัติที่สร้างความเสียหายให้กับประชาชนในรอบหลายปีที่ผ่านมา เป็นภัยพิบัติที่เกิดจาก “น้ำ” เป็นส่วนใหญ่ โดยมีความเกี่ยวข้องกับ “สภาพทางธรรมชาติ” และประเด็น “การบริหารจัดการ” ซึ่งมีจังหวัดที่เสนอโครงการในประเด็น ดังกล่าว 5 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัด กำแพงเพชร นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง และจังหวัดสตูล

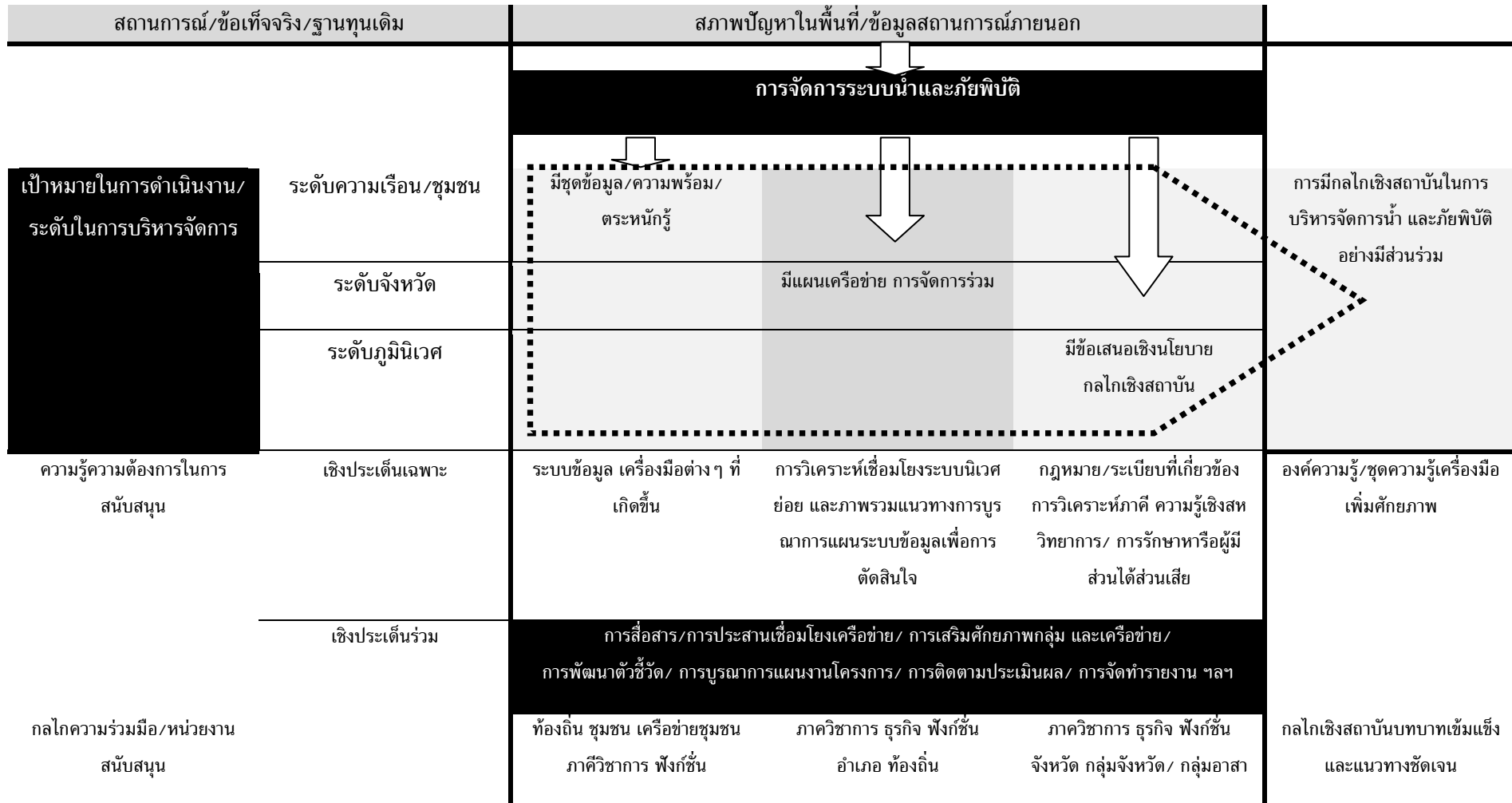
2.1 เป้าหมายของการพัฒนา

เป้าหมายของพื้นที่ในข้อเสนอโครงการด้านการบริหารจัดการน้ำและการจัดการภัยพิบัติมี 3 ระดับ คือ

- 1) ต้องการให้ชุมชน /ท้องถิ่น **เกิดการตระหนักรู้ หรือ อุตื่นตัวกับประเด็นปัญหา** และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตัวเองและพื้นที่ เป็นเป้าหมายการบริหารจัดการในเชิงพื้นที่ หรือในระดับท้องถิ่น
- 2) ต้องการ **มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการจัดการภัยพิบัติ** โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ต้องอาศัยการขับเคลื่อนในระดับจังหวัด
- 3) ต้องการ **ผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายและเกิดกลไกเชิงสถาบัน** ในการบริหารจัดการน้ำและภัยพิบัติ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่เกิดจากความร่วมมือในระดับภูมิภาค

จากศักยภาพของภาคีเครือข่าย ความซ้ำเร็วในการตื่นตัว และลักษณะหรือสภาพของพื้นที่ทำให้แต่ละจังหวัดมีเป้าหมายหรือจุดเน้นที่ต่างกันไป เช่น จังหวัดสตูลให้ความสำคัญกับการจัดทำข้อมูลเพื่อกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวต่อปัญหา ขณะที่กำแพงเพชร สงขลา พัทลุง ซึ่งมีประสบการณ์กับการจัดการปัญหาในเรื่องน้ำให้ความสำคัญกับรูปแบบการจัดการแก้ไข ส่วนนครศรีธรรมราชยับไปสู่การสร้างกลไกเชิงสถาบันเพื่อรองรับการบริหารจัดการปัญหาระดับภูมิภาค

แผนภาพ แสดงผลการวิเคราะห์ภาพรวมด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ และภัยพิบัติ

2.2 กิจกรรมหรือแนวทางการดำเนินงาน

ข้อเสนอโครงการด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการจัดการภัยพิบัติ มีกิจกรรมในลักษณะที่คล้ายๆ กัน ประกอบด้วย

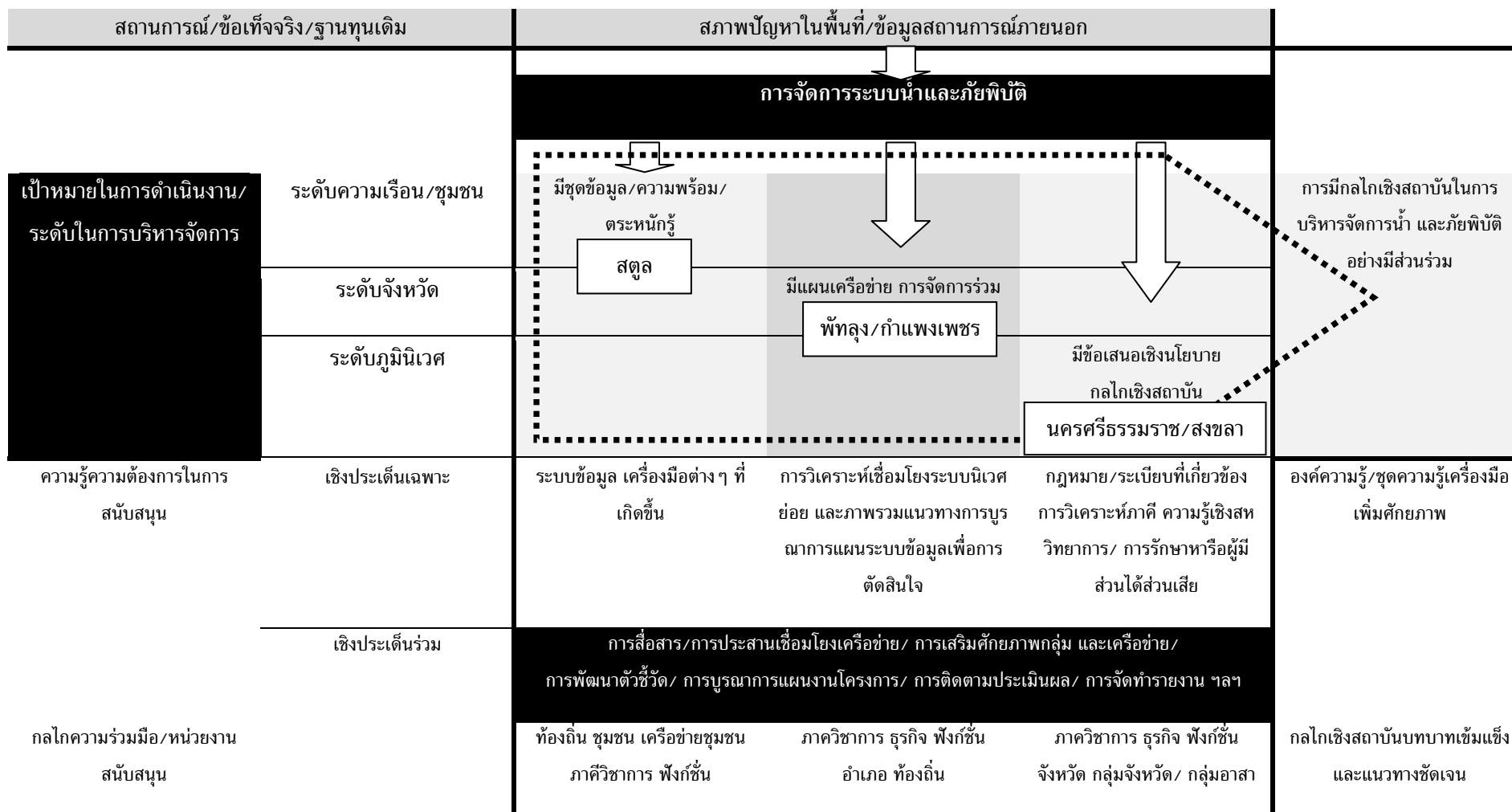
- 1) การศึกษาข้อมูล พัฒนาหรือจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการจัดการภัยพิบัติ
- 2) การหาทางเลือกในการบริหารจัดการทรัพยากรและการจัดการภัยพิบัติ โดยการถอดหรือสรุปบทเรียน การค้นหาองค์ความรู้ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาดูงาน
- 3) การพัฒนาศักยภาพกลไกและเครือข่ายการบริหารจัดการน้ำและการจัดการภัยพิบัติ เพื่อสร้างความร่วมมือและบูรณาการการทำงานร่วมกัน

2.3 ความต้องการการสนับสนุน

เมื่อเป้าหมายหรือความต้องการแตกต่างกัน ความต้องการในการสนับสนุนก็แตกต่างกันตามไปด้วย โดยจังหวัดหรือพื้นที่ที่เน้นในเรื่องการสร้างความตระหนักจะต้องการการสนับสนุนการจัดทำ **ฐานข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล** เพื่อสร้างและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของพื้นที่ ขณะที่กลุ่มจังหวัดที่ต้องการแผน และการผลักดันในเชิงนโยบายและกลไกเชิงสถาบันจะต้องการ **ระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ** การสนับสนุนในลักษณะของกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่างๆ และที่สำคัญ คือ **การพัฒนากลไกความร่วมมือ** ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และการจัดการภัยพิบัติ

ทั้งนี้เมื่อเทียบเคียง 5 จังหวัด ในโครงการด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ และภัยพิบัติ สามารถจำแนกได้ตามภาพรวมข้อเสนอโครงการ

แผนภาพ แสดงผลการวิเคราะห์ภาพรวมด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ และภัยพิบัติ ในพื้นที่ 5 จังหวัด

โครงการวิจัยระบบประเมินผลแบบเสริมพลังเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (ระยะที่ 2)

การวิจัยระบบประเมินผลแบบเสริมพลัง

จากการดำเนินงานของโครงการ วิจัยระบบประเมินผลแบบเสริมพลัง ฯ (ระยะที่ 1) ซึ่งมีข้อเสนอโครงการเพื่อต่อยอดและขยายผลการดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบบูรณาการความร่วมมือในระดับพื้นที่ของจังหวัดใน 2 ประเด็น คือ

1. **ประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัย และเศรษฐกิจชุมชน** เนื้อหาของข้อเสนอโครงการครอบคลุมตั้งแต่การผลิตจนถึงการตลาด ภายใต้แนวคิดของความมั่นคงและความปลอดภัยทางอาหาร เป้าหมายของโครงการมีหลายระดับตั้งแต่การมีอาหารปลอดภัยเพียงพอต่อการบริโภคภายในครอบครัว ชุมชน จนกระทั่งการบริหารจัดการผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคไปสู่ตลาดทั้งภายในพื้นที่ และตลาดภายนอก โดยมีจังหวัดที่จัดทำข้อเสนอโครงการในประเด็นดังกล่าว จำนวน 9 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ อุบลราชธานี ยโสธร นครราชสีมา ชัยภูมิ พิษณุโลก อุทัยธานี ชัยนาท และนครปฐม

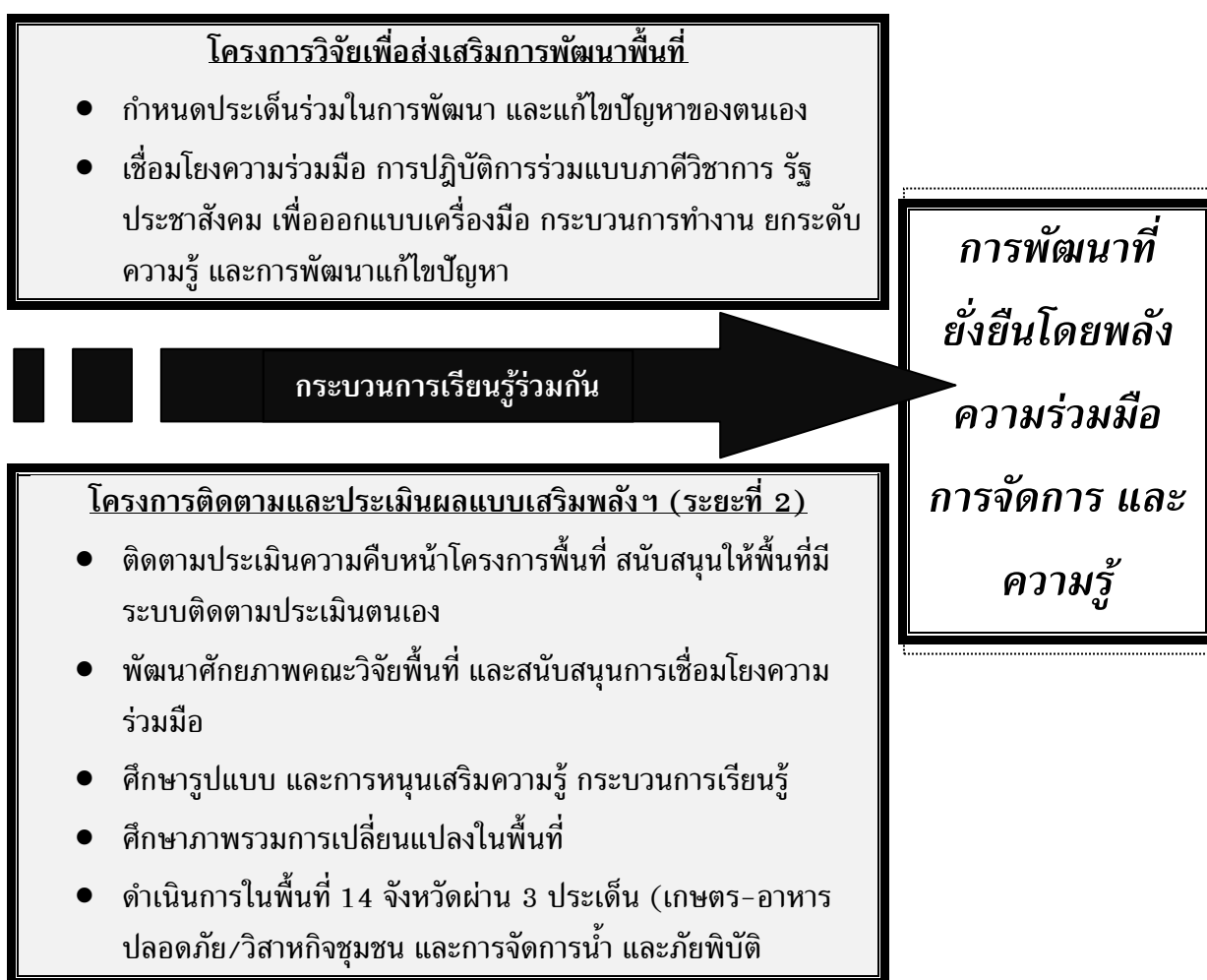
2. **ประเด็นการบริหารจัดการน้ำและการจัดการภัยพิบัติ** ซึ่งให้ความสำคัญในเรื่องข้อมูล การสื่อสาร และกลไกในการบริหารจัดการอย่างบูรณาการ โดยมีจังหวัดที่เสนอโครงการในประเด็นการบริหารจัดการน้ำจำนวน 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสตูล สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช และจังหวัดกำแพงเพชร

โดยในการจัดทำข้อเสนอโครงการพัฒนาพื้นที่ของแต่ละจังหวัดนั้น แต่ละพื้นที่ได้กำหนดผลผลิตและผลลัพธ์ของโครงการเอาไว้ และโดยที่โครงการฯ ของแต่ละจังหวัดมีลักษณะเป็นงานวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ ผลสำเร็จของโครงการจึงมี 2 ระดับ คือ ระดับผลสำเร็จที่เป็นผลผลิตหรือผลลัพธ์ที่ระบุไว้ในโครงการหรือผลสำเร็จของงานพัฒนา และอีกระดับ คือ ผลสำเร็จที่เป็นชุดความรู้ หรือองค์ความรู้ที่เกิดจากการดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ รวมถึงแนวทางในการติดตามประเมินผลและการสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ ซึ่ง เป็นผลสำเร็จที่ต้องมีการถอดรหัสหรือแปลความให้เป็นผลงานทางวิชาการ และโดยที่ผลสำเร็จทั้ง 2 ระดับจะนำไปสู่การต่อยอดและขยายผลสู่พื้นที่อื่นๆ ในระยะต่อไป สกว. จึงได้กำหนดให้มีโครงการวิจัยซ้อนโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ คือ โครงการวิจัยและประเมินผลแบบเสริมพลัง ทำหน้าที่ในการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ ทั้งส่วนของ คณะวิจัยพื้นที่ เครือข่ายความร่วมมือ เกษตรกร และประชากรเป้าหมาย เช่น 1) การทำความเข้าใจ และยืนยันลักษณะความต้องการเฉพาะในการพัฒนา หรือการยกระดับการปฏิบัติงานของกลุ่มพื้นที่ 2) การสนับสนุนการติดตาม และประเมินความคืบหน้าการดำเนินงานโครงการ ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพของ คณะวิจัยพื้นที่ และส่วนกลาง 3) การพัฒนาระบบบูรณาการความร่วมมือในระดับพื้นที่ การบูรณาการ /เชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือทั้งท้องถิ่น ภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคธุรกิจ และการส่งเสริมการจัดระบบการติดตาม และตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงในเชิงระบบ โดยนำความรู้ทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพมาประยุกต์ใช้ 4) การเติมเต็มหรือสนับสนุนความรู้ทางวิชาการ และการศึกษาแลกเปลี่ยนประสบการณ์จริงในพื้นที่อื่นที่มีการดำเนินการในลักษณะเดียวกัน 5) การสรุปประมวลภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินโครงการและการสนับสนุนกิจกรรม

การสนับสนุนการดำเนินการวิจัย การติดตามการเปลี่ยนแปลง และการถอดชุดความรู้จากการปฏิบัติงานในพื้นที่ทั้ง 14 จังหวัดจะดำเนินการผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาคีความร่วมมือในการปฏิบัติงานของแต่ละพื้นที่ คณะทำงานวิจัยพื้นที่ คณะวิจัยกลาง สกว. และผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผลของการ

ดำเนินโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ทั้ง 2 ระดับ จะสะท้อนให้เห็นรูปแบบหรือแนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นงานพัฒนาพื้นที่ โดยผลงาน 3 พลังหลัก กล่าวคือ ความรู้ ความร่วมมือ และการบริหารจัดการ โดยมีประชาชนในพื้นที่เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนหรือกำหนดทิศทางการพัฒนา มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนหลักในการสนับสนุน ราชการส่วนกลางในพื้นที่เป็นหน่วยสนับสนุนความรู้ หรือทรัพยากรที่เกินขีดความสามารถของท้องถิ่น และเป็นเจ้าภาพการบูรณาการทิศทางการพัฒนาในภาพรวมของทั้งพื้นที่ โดยมีภาควิชาการในพื้นที่เป็นหน่วยเชื่อมประสานและเติมเต็มความรู้ทางวิชาการ

แผนภาพ แสดงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของ
โครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่และโครงการวิจัยระบบประเมินผลฯ (ระยะที่ 2)

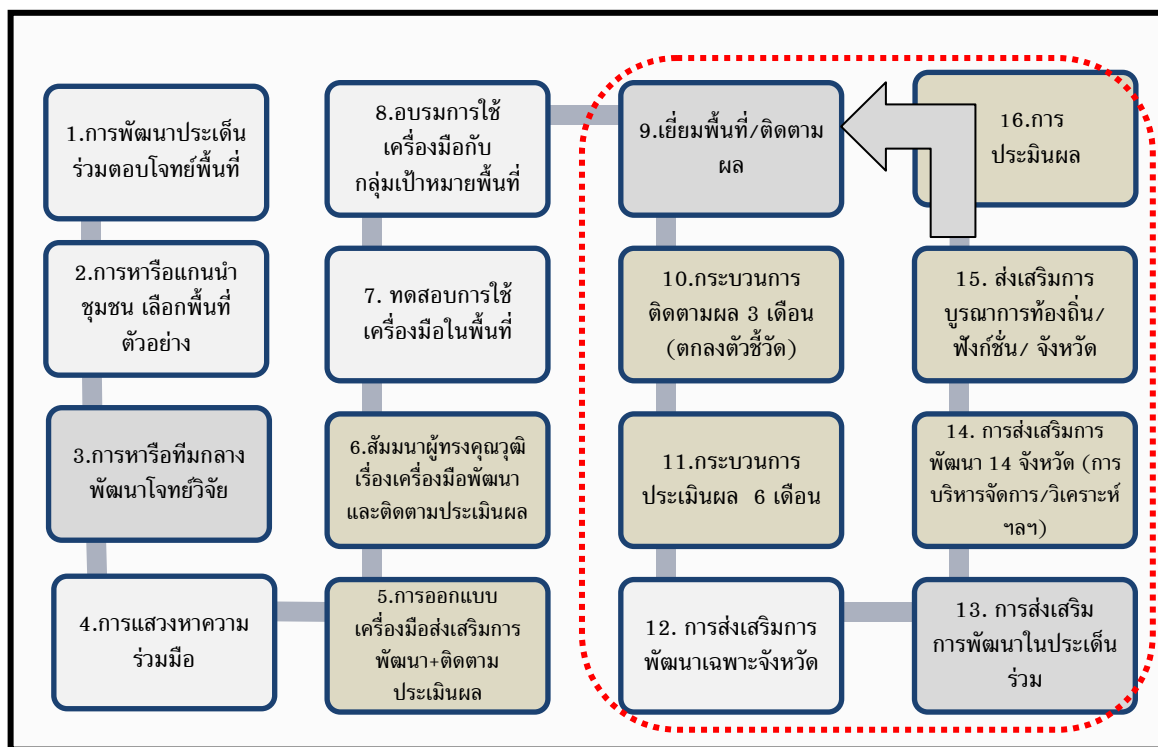

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อติดตามประเมินความคืบหน้าการดำเนินกิจกรรม /โครงการในพื้นที่ รวมถึงการพัฒนา ระบบการติดตามและสนับสนุนการดำเนินโครงการ/กิจกรรมแบบเสริมพลัง
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพคณะทำงานวิจัยพื้นที่ เกษตรกรและประชากรเป้าหมาย รวมถึงการ สนับสนุนเชื่อมโยงกลไกและเครือข่ายความร่วมมือในการขับเคลื่อนภารกิจในพื้นที่

3. เพื่อศึกษารูปแบบและเสนอแนวทางการหนุนเสริมความรู้ กระบวนการสร้างการเรียนรู้ที่เหมาะสม สอดคล้องกับศักยภาพเพื่อพัฒนาพื้นที่
4. เพื่อศึกษาภาพรวมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใน พื้นที่จากกระบวนการในการดำเนินงานโครงการ

ขั้นตอนการปฏิบัติงาน

ทั้งนี้ในส่วนของกิจกรรมที่ 9 ถึง 16 จัดเป็นกิจกรรมในระบบขยายผลได้แบบไม่หยุดยั้ง และเมื่อจำแนกเป็นขั้นตอนการปฏิบัติงานทั้ง 16 ขั้นตอน ตามระยะการดำเนินงานโครงการ แบ่งได้ดังนี้

ระยะการปฏิบัติงานของโครงการ	ขั้นตอน	กิจกรรมการดำเนินการ/ตัวชี้วัด
โครงการวิจัยระบบประเมินผลแบบเสริมพลังฯ (ระยะที่ 1) (สิงหาคม 2554-มกราคม 2555)	1.การพัฒนาประเด็นร่วมตอบโจทย์พื้นที่	การประชุมร่วมกับพื้นที่ในการคัดเลือกประเด็นร่วม / การศึกษา และดูความเป็นไปได้ ตลอดจนศักยภาพของประเด็นนั้นๆ
	2.การหารือแกนนำชุมชน เลือกพื้นที่ตัวอย่าง	
	3.การหารือคณะวิจัยกลาง พัฒนาโจทย์วิจัย	
โครงการวิจัยระบบประเมินผลแบบเสริมพลังฯ (ระยะที่ 2) (มีนาคม 2555-	4. การแสวงหาความร่วมมือ	การวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้ที่เกี่ยวข้อง (BP/SP)
	5.การออกแบบเครื่องมือส่งเสริมการพัฒนา	การศึกษาเครื่องมือที่เหมาะสม/ การหารือ ติดตามประเมินผล-การหารือ

ระยะการปฏิบัติงานของ โครงการ	ขั้นตอน	กิจกรรมการดำเนินการ/ตัวชี้วัด
สิงหาคม 2556)		ผู้ทรงคุณวุฒิ/ การนำเสนอแผนผัง ผลลัพธ์ และไตรสิกขา
	6.การสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ สกว. คณะวิจัยกลาง และคณะวิจัยพื้นที่	การประชุมแนวทางการขับเคลื่อนงาน โครงการพัฒนาพื้นที่ 14 จังหวัด การ ประชุมเปิดตัวโครงการส่งเสริมและ พัฒนาพื้นที่ ใน 14 จังหวัด และ โครงการติดตามประเมินผลแบบเสริม พลัง ในระยะที่
	7.การทดสอบการใช้เครื่องมือใน พื้นที่	การนำเสนอตัวอย่างแบบเครื่องมือ กับ ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิจัยพื้นที่
	8.การอบรมการใช้เครื่องมือกับ กลุ่มเป้าหมาย	คณะศึกษานิเทศก์และนักพัฒนาส่วนกลาง ทำความเข้าใจแผนผังผลลัพธ์ และพื้นที่ ทำความเข้าใจเรื่องเครื่องมือ
	9.การเยี่ยม และติดตามผลในพื้นที่	การติดตามงานในพื้นที่ และศึกษา รูปธรรมของการทำงาน
	10.กระบวนการติดตามผล 3 เดือน	การประชุมติดตามความก้าวหน้าของ การดำเนินการโครงการพัฒนา 14 จังหวัด และการประชุมขับเคลื่อนงาน ABC 14 จังหวัดในงานมหกรรม วิชาการ สกว. “วิจัยตามรอยพระยุคล บาท : สร้างสรรค์ปัญญาเพื่อพัฒนา ประเทศ เจริญพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องใน โอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระ ชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554
	11.กระบวนการประมวลผล 6 เดือน	การเตรียมการ ความเข้าใจนักวิจัยพื้นที่ เรื่องการเขียนรายงานของพื้นที่ และการ ติดตามผลร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ตรวจ ราชการ กระทรวงมหาดไทย และ ผู้บริหาร สกว.
	12. การส่งเสริมการพัฒนาเฉพาะ จังหวัด	การส่งเสริมการพัฒนาตามประเด็น ความต้องการของจังหวัด เช่น Supply Chain ที่ จ.กาฬสินธุ์ และแผนธุรกิจที่

ระยะการปฏิบัติงานของ โครงการ	ขั้นตอน	กิจกรรมการดำเนินการ/ตัวชี้วัด
		ชยันต ฯลฯ
	13. การส่งเสริมการพัฒนาใน ประเด็นร่วม	การจำแนกเป็นประเด็น ๆ ได้แก่ เรื่อง น้ำ เกษตร อาหารปลอดภัย และ วิสาหกิจชุมชน
	14. การส่งเสริมการพัฒนา 14 จังหวัด	เครื่องมือแผนผังผลลัพธ์ การพัฒนา โจทย์วิจัย การพัฒนาตัวชี้วัด การ ประกันคุณภาพ การพัฒนาระบบข้อมูล เวทีการปรึกษาหารือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
	15 การส่งเสริมการบูรณาการ ท้องถิ่น พังงา และจังหวัด	การส่งเสริมการใช้ระบบข้อมูลจากความ ต้องการพื้นที่ นำไปสู่การบูรณาการแบบ ท้องถิ่น หน่วยงานกิจ และจังหวัด
	16. การประเมินผลการ เปลี่ยนแปลง	การวิเคราะห์ สังเคราะห์ผลการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลา โครงการ

การปฏิบัติงานของโครงการ วิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลัง ฯ (ระยะที่ 2) มีแนวทาง / ขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ คือ

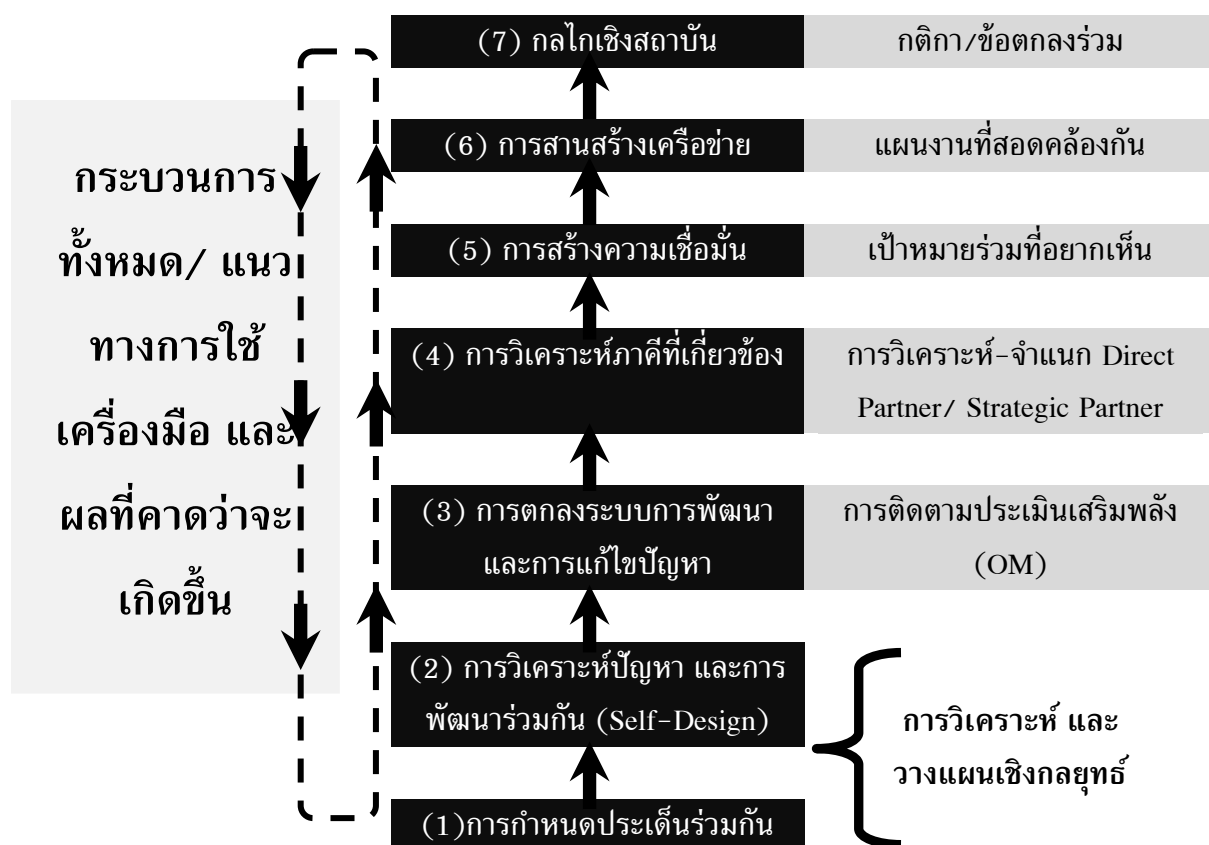
1. การทำความเข้าใจภาพรวมของโครงการ กระบวนการคิด และแนวทางการดำเนินงานของโครงการฯ ระยะที่ 2 ในลักษณะโครงการวิจัยและพัฒนา (R&D) ร่วมกับโครงการวิจัยและพัฒนาของ คณะวิจัยพื้นที่ โดยการสร้างกิจกรรมร่วมที่เป็นการเสริมพลัง และการสร้างกลไกเชิงสถาบัน ในระยะที่ 2 ซึ่งจะใช้เวลารวมทั้งสิ้น 18 เดือน

2. การทำกระบวนการปรึกษาหารือ การพบปะกับ คณะวิจัยพื้นที่ และผู้มีส่วนได้เสียหลัก เพื่อติดตาม และเสริมหนุนโครงการวิจัยและพัฒนา ตามข้อเสนอของโครงการวิจัย และพัฒนาของ คณะวิจัยพื้นที่

3. การจัดกระบวนการ (เวที) สำหรับการทบทวน และให้ความคิดเห็นต่อโครงการวิจัย และพัฒนา ตลอดจนการรวบรวมข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ตลอดจนการประมวลผลสรุปในการปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนาโครงการวิจัย และพัฒนาของ คณะวิจัยพื้นที่ และประสานงาน นำเสนอต่อฝ่าย 4 (ฝ่ายชุมชน) ก่อนที่จะปิดโครงการวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลัง ฯ (ระยะที่ 2)

4. การพัฒนา และจัดทำข้อเสนอเพื่อจัดทำโครงสร้างเชิงสถาบัน (Institutionalization) ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ บนฐานของการใช้ข้อมูลจากการศึกษาวิจัย ในการพัฒนาข้อเสนอ หรือแนวทางทางนโยบายต่าง ๆ

5. การติดตามประเมินผลการดำเนินงาน

ผลที่คาดว่าจะได้จากโครงการ

1. ผลผลิต

1.1 ด้านการพัฒนา

- คณะทำงานวิจัยพื้นที่ เกษตรกร ประชากรเป้าหมาย และเครือข่ายความร่วมมือได้รับการพัฒนาในประเด็นที่สอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาพื้นที่ตามข้อเสนอโครงการ เช่น ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาโครงการ ความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างความสามารถในการเป็นประกอบ การ ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาการผลิต การพัฒนาการแปรรูปหรือเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ และการบริหารจัดการทางการตลาด ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำ ความรู้เกี่ยวกับการเพิ่มทักษะในการบูรณาการหน่วยงาน ภาครัฐความร่วมมือ ตลอดจนความรู้ในการประยุกต์ใช้เครื่องมือ มาตรการ และวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ ฯลฯ

- เป้าหมายและตัวชี้วัดของโครงการพัฒนาในแต่ละพื้นที่ได้รับการผลักดันหรือสนับสนุนให้บรรลุผลตามที่กำหนดไว้ในข้อเสนอโครงการ

- เกิดยุทธศาสตร์ แผนงาน การจัดการน้ำ ภัยพิบัติ และยุทธศาสตร์แผนงานการพัฒนา ระบบการเกษตร อาหารปลอดภัย และเศรษฐกิจชุมชนระดับพื้นที่

- เกิดการบูรณาการแผนชุมชน แผนท้องถิ่น และแผนหน่วยภารกิจ (Function) ที่เกี่ยวข้อง

1.2 ด้านงานศึกษาวิจัย

- ได้ประเด็น รูปแบบ แนวทางการหนุนเสริมความรู้และกระบวนการสร้างการเรียนรู้เพื่อพัฒนาที่สอดคล้องกับประเด็นปัญหา ศักยภาพ และข้อจำกัดของแต่ละพื้นที่
- ได้ภาพรวมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จากกระบวนการในการดำเนินโครงการ ภายใต้เงื่อนไขและปัจจัยที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่
- ได้ชุดเครื่องมือ และความรู้ในการวิเคราะห์ การพัฒนา และการแก้ไขปัญหา อาทิ แผนผังพื้นที่ความเสี่ยงภัย ระบบการประกันคุณภาพตนเอง การประเมินผลแบบเสริมพลัง กระบวนการพัฒนากลไกเชิงสถาบัน โดยมีองค์ประกอบของภาคีสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ฯลฯ
- มีข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลแบบเสริมพลังสำหรับการพัฒนาและขับเคลื่อนงานพื้นที่

2. ผลลัพธ์

- 2.1 เกิดการบูรณาการด้านแผนและงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนในพื้นที่เพื่อตอบสนองการแก้ปัญหาตามโจทย์ของแต่ละพื้นที่
- 2.2 เกิดการบูรณาการของการขับเคลื่อนงานภาคเกษตรในแนวราบ (Area-based) และแนวดิ่ง (Function-based) ทั้งในด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาดตามแนวทางการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Management)
- 2.3 เกิดโครงสร้างเชิงสถาบัน (Institutionalization) ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งพัฒนาต่อยอดจากระบบเครือข่ายการจัดการน้ำ และการบริหารจัดการภาคการเกษตร
- 2.4 เกิดการขยายผลการทำงานแบบเสริมพลังในด้านระบบน้ำ และภัยพิบัติระหว่างภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

3. ผลกระทบ

3.1 ระดับพื้นที่

- 1) ชุมชนสามารถลดต้นทุน และเพิ่มทักษะการจัดการการเกษตรในเชิงธุรกิจ (การผลิตและการตลาด) ซึ่งช่วยในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC)
- 2) ความสูญเสียจากปัญหาน้ำท่วม และภัยพิบัติในพื้นที่ลดลง
- 3) เกิดทัศนคติและระบบความสัมพันธ์ใหม่ในการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน ท้องถิ่น ภาคธุรกิจ ภาควิชาการ และภาครัฐบนพื้นฐานแนวคิดความร่วมมือที่สามารถสนับสนุนการทำงานพื้นที่ในด้านอื่น ๆ ต่อไป
- 4) เกิดวัฒนธรรมการใช้ข้อมูล ความรู้ในการวางแผน และการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน ท้องถิ่น และภาคีเกี่ยวข้อง

- 5) สถาบันการศึกษา ภาครัฐกิจ ภาครัฐ มีการบูรณาการการทำงานเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการผลผลิตให้กับเกษตรกร เป็นการลดความเสี่ยง และเพิ่มโอกาสในการเพิ่มรายได้ ขยายตลาด

3.2 ระดับนโยบาย

- 1) ผลการศึกษาเป็นตัวอย่างรูปธรรมในการกำหนดแนวทางยกระดับการจัดการอาชีพของเกษตรกรเป็นผู้ประกอบธุรกิจการเกษตร และการบริหารจัดการทรัพยากรที่ครบวงจร
- 2) เกิดระบบและกลไกบูรณาการทรัพยากรและความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาจังหวัดอย่างยั่งยืน

บทที่ 2

แนวคิดและเครื่องมือในการดำเนินงาน

โครงการวิจัยระบบประเมินผลแบบเสริมพลัง ฯ (ระยะที่ 2) มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่สำคัญในการติดตามการดำเนินงานและผลักดันโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ของคณะวิจัย แต่ละจังหวัดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ การถอดรหัสกระบวนการตอบโจทยวิจัยของพื้นที่ การจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการติดตามและสนับสนุนกระบวนการดำเนินงานของพื้นที่ รวมไปถึงเสนอเกณฑ์/ตัวชี้วัดในการติดตามประเมินผลเพื่อเสริมศักยภาพการตอบโจทยการพัฒนาพื้นที่ โดยที่ข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ประกอบด้วยประเด็นหลัก 2 ประเด็น คือ 1) ประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัย และวิสาหกิจชุมชน และ 2) ประเด็นการจัดการน้ำและภัยพิบัติ ซึ่งในการดำเนินการมีแนวคิดและเครื่องมือที่ใช้ร่วมกันและเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการแตกต่างกัน ดังนั้นในบทนี้จะได้นำเสนอแนวคิดและเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงาน โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) แนวคิดและเครื่องมือในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ 2) แนวคิดและเครื่องมือในการติดตามประเมินผล ดังนี้

แนวคิดและเครื่องมือในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่

1. แนวคิดและเครื่องมือในการพัฒนาสังคม

โครงการวิจัยระบบประเมินผลแบบเสริมพลัง ฯ (ระยะที่ 2) เป็นงานวิจัยที่ต้องใช้ข้อสรุปหรือข้อค้นพบจากการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ทั้ง 14 จังหวัด เป็นข้อมูลประกอบการอธิบายผลการศึกษา โดยที่โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่มีเป้าหมายสำคัญร่วมกันประการหนึ่ง คือ ความคาดหวังในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรหรือประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ กับพฤติกรรมของหน่วยงานภาครัฐหรือภาคีความร่วมมือที่เกี่ยวข้อง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การจัดการหรือแก้ไขปัญหาในพื้นที่จังหวัดตามประเด็นที่เสนอร่วมกันมา ทั้งที่เป็นการจัดการในระดับปัจเจก ได้แก่ ประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัย ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ที่การลดรายจ่ายและสุขภาพอนามัยของเกษตรกร หรือระดับชุมชน กลุ่ม และเครือข่าย ได้แก่ ประเด็นวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเน้นการเพิ่มรายได้ของกลุ่มเกษตรกร และประเด็นการจัดการน้ำและภัยพิบัติ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือในระดับเครือข่ายลุ่มน้ำ ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะต้องอยู่บนฐานของข้อมูลและความรู้ ซึ่งอาจจะมียุติเดิมหรือเกิดขึ้นใหม่จากงานวิจัย โดยข้อมูล ความรู้ และวิธีการจัดการที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหา ของพื้นที่นั้นมาจากการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการของภาคีความร่วมมือ และเพื่อให้โครงการวิจัยพัฒนาระบบติดตามประเมินแบบเสริมพลังฯ มีมุมมองที่ครอบคลุมมากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยน ทางสังคม คณะวิจัยกลางจึงได้ศึกษาและทบทวน แนวคิดด้านการพัฒนาสังคม เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการดำเนินงานทั้งในด้านการสนับสนุนการขับเคลื่อน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผลการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ 14 จังหวัด โดยแนวคิดหลักด้านการพัฒนาสังคม ที่นำมาพิจารณาประกอบการศึกษาในครั้งนี้ 3 แนวคิด คือ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่าย และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน¹ เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกด้านโดยประชาชน และมีหน่วยงานอื่น ๆ ที่ ึ่งภาครัฐ และเอกชนเป็นผู้ให้การสนับสนุน ทั้งนี้การพัฒนาดังกล่าวจะต้อง สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสภาพแวดล้อมในพื้นที่เป็นสำคัญ โดยในการพัฒนาชุมชนนั้นมี ปรัชญาพื้นฐานที่ถือว่า “คน” เป็นทรัพยากร (Human resources) ที่มีความสามารถและพลังอันซ่อนเร้น (Potential ability) แฝงอยู่อันได้แก่ กำลังความคิด แรงงาน ฝีมือหรือทักษะ ซึ่งถ้าได้รับการกระตุ้นและ นำมาใช้ประโยชน์ก็จะสามารถบันทาลความสำเร็จทั้งปวงให้แก่ชุมชนได้ ดังนั้นวัตถุประสงค์สำคัญของการ พัฒนาชุมชน จึงมุ่งกระตุ้น ส่งเสริมให้ประชาชนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มได้รู้จัก ใช้ความสามารถของตนเอง (self-help) และเข้ามามีส่วนร่วม (participation) ในการสร้างสรรค์ความเจริญในท้องถิ่นโดยอาศัยความ ต้องการที่แท้จริง (felt-needs) หรือความคิดริเริ่ม (initiative) ของประชาชนในชุมชนเป็นหลักในการ ดำเนินการ การพัฒนาชุมชนจึงดำเนินการอยู่บนฐานค วามเชื่อว่าประชาชนทุกคนมีความสามารถ และ พร้อมทั้งจะใช้หรือแสดงออกซึ่งความสามารถของเขาหากมีโอกาส ได้รับการเรียนรู้ หรือมีผู้ชี้แนะ

ซึ่งสอดคล้องกับ ดิเรก ฤกษ์ห่วย ที่กล่าวว่าปรัชญาพื้นฐานของการพัฒนาสังคม คือ การมองคน เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยทุกคนมีความเท่าเทียมกัน มีศักยภาพและพร้อมจะแสดงศักยภาพเมื่อมี โอกาส การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการช่วยให้เขาได้ช่วยตนเองได้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) เกิดจากการการเรียนรู้ แล้วเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม จนกระทั่งเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งเป็นกระบวนการของปัจเจกชน /บุคคลแต่ละคน และ 2) การ เปลี่ยนพฤติกรรมด้วยกฎเกณฑ์ข้อบังคับของกลุ่ม แล้วค่อยเปลี่ยนค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติ และความรู้ การเปลี่ยนแปลงลักษณะหลังนี้มาจากการทำไปเรียนรู้ไป (learning by doing) เมื่อบุคคลเข้าไปในกลุ่มที่มี ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับกลุ่มคนกับสมาชิกทุกคนของกลุ่ม จะโยงไปสู่การมีปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มกับกลุ่ม สังคมกับสังคมที่มีการควบคุม การขัดเกลา การปลูกฝังทางสังคมอย่างมีระบบอยู่แล้ว

การทำไปเรียนรู้ไปส่วนมากเกิดจากการสอน การถ่ายทอด จากผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ด้วยรูปแบบที่ ต่างกัน (ก) ตามความเหมาะสมของคุณลักษณะผู้จะเรียนรู้จากการปฏิบัติและความพร้อมของผู้รับการ ถ่ายทอด (ข) คำนึงถึงกาลเทศะ คือ เวลาและสถานที่ที่เหมาะสม (ค) หาวิธีแบบค่อยเป็นค่อยไป (ง) แจง เหตุปัจจัยที่ชี้ให้เห็นว่า เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนั้นก็เกิดตามมา เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนั้นจึงมีตามมา เพราะการเข้าถึง องค์ความรู้ต้องเกิดจากการปฏิบัติที่มีทั้งรูปธรรม (เชิงปริมาณ) และนามธรรม (เชิงคุณภาพ)

1.2 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในกลุ่มประเด็นเกษตรอา ทารปลอดภัย และ วิสาหกิจชุมชน จะมีแนวทางและเป้าหมายที่ยึดโยงกับ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เช่น จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ อุทัยธานี และจังหวัดยโสธร ดังนั้นคณะวิจัยกลางจึงจำเป็นต้องศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อ เป็นกรอบในการวิเคราะห์ และตรวจสอบกระบวนการดำเนินงานของคณะวิจัยพื้นที่ที่ใช้แนวคิดดังกล่าว เป็นหลักในการวิจัยเพื่อพัฒนา ซึ่งหากกล่าวถึงที่มาของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ก็ถือได้ว่าเป็นพระมหา กรุณาธิคุณขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่มีต่อพสกนิกรของพระองค์ เพราะท่านได้ ทรงวาง

¹ ขบวนการ พลตรี.(2539). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. หน้า 18

แนวทางให้สังคมไทยต้องพัฒนาจากรากฐานคือ การเน้นรูปแบบการบริหารจัดการเชิงคุณภาพที่เน้นความสมดุลและความยั่งยืนไม่ใช่เชิงปริมาณที่เป็นเพียงตัวเลขที่นำความเจริญมั่งคั่งมาสู่กลุ่มคนเพียงไม่กี่กลุ่มของประเทศ จุดเน้นต้องเริ่มที่เศรษฐกิจระดับรากหญ้าด้วยความเสมอภาค ที่นำมาซึ่งความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจแล้วค่อย ๆ ต่อเติมขึ้น ทั้งนี้พื้นฐานการปรับใช้หลักความพอเพียงที่เป็นความพอดีและการประมาณตน เป็นการปกป้องตนเองให้เติบโตอย่างมั่นคง การยึดหลักทางสายกลางเป็นวิถีแห่งความคิด วิถีแห่งการปฏิบัติ วิถีแห่งการดำเนินชีวิต ที่ “ความพอดี” ในแต่ละบุคคลย่อมแตกต่างกันไป ตามสถานภาพ สถานการณ์ และตามสิ่งแวดล้อมของแต่ละคน ความพอดีต้องอยู่เหนือความโลภ และเหนือความอยากที่ไร้เหตุผล ความพอเพียงนั้นไม่ใช่เป็นการไม่รับความก้าวหน้า ปฏิเสธโลกาภิวัตน์ เพราะความคิด การกระทำ การต่าง ๆ ต้องมีเหตุผล มีความเหมาะสม มีความชอบธรรมที่จะรองรับการตัดสินใจกระทำนั้น ๆ และต้องไม่กระทำสิ่งใดในการนำพาสังคม นำพาประเทศไปสู่ความเสี่ยงภัย จึงต้องตั้งอยู่บนฐานที่ต้องมีความรู้ มีความเท่าทันการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ และต้องตั้งอยู่บนจริยธรรม คุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริตเป็นสำคัญ³

สำหรับกระบวนการสร้างแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเป็นผู้ปฏิบัติและทดลองด้วยพระองค์เองมาเป็นเวลายาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคการเกษตร ซึ่งพระองค์ได้แสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานเป็นขั้นตอนดังนี้⁴

1. การปรับสภาพกายภาพของดินในสังคม ให้เป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทรงแก้ปัญหาบริเวณที่แห้งแล้ง ปัญหาดินเค็ม ดินดาด ดินเปรี้ยว หรือพื้นที่น้ำท่วมขังให้เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ดังจะเห็นได้จากโครงการพระราชดำริต่าง ๆ ที่ดำเนินการจากพื้นที่ภูเขาในเขตชายแดนภาคเหนือสู่พื้นที่ดินเปรี้ยว พื้นที่ป่าพรุในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เน้นการพัฒนาและใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยยึดหลักประหยัดแต่ถูกหลักวิชาการ
3. ส่งเสริมความหลากหลายของการผลิต เพื่อลดความเสี่ยงของผู้ผลิตและช่วยให้เกิดมีกระแสรายได้ (cash-flow)
4. ส่งเสริมให้มีสถาบันหรือองค์กรของเกษตรกรมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการแก้ ปัญหา อาทิ การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารกระป๋อง และกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น
5. ส่งเสริมการแปรรูปสินค้าเกษตรเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างงาน กระจายรายได้และอำนาจการต่อรองให้เกษตรกร อาทิ การแปรรูปนมดิบ ผัก ผลไม้ เป็นต้น

จากการสั่งสมประสบการณ์ของพระองค์จึงทรงสร้าง “ทฤษฎีใหม่ขึ้นมา” อย่างเป็นระบบ และพระราชทานแก่ประชาชนไทยในวันที่ 4 ธันวาคม 2537 โดยพระองค์ได้จำแนกกระบวนการของทฤษฎีใหม่ออกเป็น 3 ขั้นตอน

³ ดิเรก อุทธราย, “ทฤษฎีและแนวทางการพัฒนาสังคม”, <http://agri.stou.ac.th/UploadedFile/91721-2.pdf> เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2556

⁴ คณะพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, “รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการกำหนดและพัฒนามาตรฐานและตัวชี้วัดการปฏิบัติหน้าที่ของสำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด ” http://www.m-society.go.th/edoc_detail.php?edocid=194, เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2556

ขั้นตอนที่ 1 เกษตรกรต้องพึ่งพาตนเองได้ โดยเน้นการเพาะปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก หากผลผลิตเหลือจึงนำไปจำหน่าย

ขั้นที่สอง เมื่อเกษตรกรมีผลผลิตมากเกินกว่าการบริโภคในครัวเรือน ควรมีการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์เพื่อจำหน่ายโดยตรง หรือแปรรูปก่อนจัดจำหน่าย

ขั้นที่สาม เมื่อกลุ่มเกษตรกรเข้มแข็ง ก็สามารถร่วมมือกับสถาบันการเงิน และองค์กรด้านพลังงาน จัดตั้งกองทุน และโรงงานต่างๆ

จะเห็นว่าแม้โดยพื้นฐานจะเป็นปรัชญาทางเศรษฐกิจ แต่กระบวนการที่เกี่ยวข้องเป็นกระบวนการทางสังคมที่ยึดแนวคิด “เกษตรทฤษฎีใหม่” ที่เป็นรากฐานของความคาดหวังในการช่วยตนเอง (self-help) ของบุคคลเป้าหมายที่ไม่ใช่เป็นเพียงเกษตรกรในขั้นตอนที่ 1 เน้นการยังชีพด้วยการจัดระบบการทำมาหากินที่พึ่งพาตนเองได้ ตั้งแต่แรก ด้วยการคิดเองเป็น ทำเองเป็น แก้ปัญหาเองเป็น แล้วจึงเข้าสู่ขั้นตอนที่ 2 และ 3 เริ่มเป็นกระบวนการกลุ่ม เครือข่ายที่เริ่มการพัฒนาการพึ่งตนเองได้ในการทำงานเป็นกลุ่มอย่างมีระบบ และหลายเครือข่ายรวมกันเป็นคลัสเตอร์เพื่อการทำงานเชิงบูรณาการอย่างแท้จริง ที่เริ่มจากบุคคลสู่กลุ่ม สู่เครือข่าย และสู่คลัสเตอร์ (cluster) เพราะไม่ว่าเป็นขั้นตอนใดในสามขั้นตอนของการพัฒนา จะต้องเข้าสู่การจัดระบบของ (ก) ความพอเพียงที่เป็นความพอดี ยึดหลักทางสายกลาง (ข) ความมีเหตุผล (ค) การมีภูมิคุ้มกัน โดยมีรากฐานที่กำหนดคือความรู้คู่คุณธรรม⁵

สำหรับกรณีอุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลางนั้น อภิชาติ พันธเสน และคณะ(2546)⁶ ได้สรุปโดยประมวลจากการศึกษาพระราชดำริทั้งในรูปเอกสารราชการและตัวอย่างจริงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดำเนินงานไว้ดังนี้

1. มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ราคาไม่แพง แต่ถูกหลักวิชาการ
2. มีขนาดการผลิตที่เหมาะสม สอดคล้องกับวัตถุดิบในพื้นที่และความสามารถในการจัดการ
3. ไม่โลภเกินไปและไม่เน้นกำไรระยะสั้นเป็นหลัก
4. เน้นความซื่อสัตย์ในการประกอบการ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้บริโภค และลูกจ้างตลอดจนผู้จำหน่ายวัตถุดิบ
5. เน้นการกระจายความเสี่ยงจากการมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย และมีความสามารถในการปรับเปลี่ยนการผลิต
6. เน้นการบริหารความเสี่ยงต่ำ โดยเฉพาะการไม่ก่อหนี้จนเกินขีดความสามารถในการจัดการ
7. เน้นการตอบสนองตลาดภายในท้องถิ่น ภูมิภาค ตลาดภายในประเทศ และต่างประเทศตามลำดับ

⁵ ดิเรกดิเรก ฤกษ์ห่วย, “ทฤษฎีและแนวทางการพัฒนาสังคม”, <http://agri.stou.ac.th/UploadedFile/91721-2.pdf> เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2556

⁶ คณะพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, “รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการกำหนดและพัฒนามาตรฐานและตัวชี้วัดการปฏิบัติหน้าที่ของสำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด ” http://www.m-society.go.th/edoc_detail.php?edocid=194, เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2556

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีเป้าประสงค์ที่มุ่งให้ประชาชนในภาคการผลิต ทั้งภาคเกษตรและอุตสาหกรรมสามารถพึ่งตนเองได้ก่อนเป็นลำดับแรก โดยยึดหลักธรรมทางศาสนาเรื่องการไม่เอาความโลภเป็นที่ตั้ง รู้จักประมาณตนอย่างมีเหตุผล และเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน และเมื่อหน่วยการผลิตในระดับย่อยมีความเข้มแข็งมากขึ้นจึงก่อให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาการผลิต และการขยายการจัดจำหน่ายออกไปภายนอก ทั้งระดับ จังหวัด ประเทศ และในต่างประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาพื้นที่ในกลุ่มประเด็น เกษตรอาหารปลอดภัย และวิสาหกิจชุมชนที่มีอยู่ 3 ระดับ คือ ระดับของการพึ่งตนเอง ลดค่าใช้จ่าย และการสร้างรายได้ที่แยกเป็นรายได้ที่มาจากตลาดภายในพื้นที่ และตลาดภายนอกพื้นที่ ซึ่งการที่จะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายนั้น เกษตรกรและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องรู้จักตัวเอง ต้องมีข้อมูลประกอบการตัดสินใจ มีความรู้พอที่จะเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับตัวเอง และต้องอาศัยหรือสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อเพิ่มพลังในการขับเคลื่อนงานและพลังในการต่อรองในทางการตลาด

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่าย

เครือข่าย⁷ หมายถึง รูปแบบของการประสานงานกลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือกัน โดยการติดต่ออาจทำได้ทั้งที่ผ่านศูนย์กลางแม่ข่ายหรือแกนนำ หรืออาจจะไม่มีแม่ข่ายหรือแกนนำแต่จะทำการติดต่อโดยตรงระหว่างกลุ่ม ซึ่งจะมีการจัดรูปแบบหรือจัดระเบียบโครงสร้างที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระ โดยที่อาจมีรูปแบบการรวมตัวแบบหลวม ๆ เฉพาะกิจ ตามความจำเป็นหรือเป็นโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ชัดเจน

การก่อตั้งเครือข่ายภายใน หรือการเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอก จะเกิดจากประเด็นสำคัญที่เน้นการบูรณาการ⁸ ได้แก่

1. เกิดปรากฏการณ์ที่ทำให้ต้องใช้การกระทำที่ใช้ความคืบหน้า (know-how) ที่เป็นเทคโนโลยีสูง/ก้าวหน้า เช่น
 - 1) การสนับสนุนในเรื่องนวัตกรรมที่สนองการตลาด การแลกเปลี่ยนข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็นและมีคุณค่า การวิจัยและการพัฒนา
 - 2) ความตระหนักในการร่วมมือกันในเรื่องปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีที่เหมาะสม
2. ความต้องการร่วมที่เกิดจากปัญหา/ความสนใจร่วม
 - 1) แนวคิดการปฏิบัติเกี่ยวกับผู้นำที่เหมาะสม ผู้นำสามารถกำหนดสถานะที่เหมาะสมชัดเจนของทิศทางแนวโน้มการควบคุมจัดการในการเปลี่ยนแปลงสู่ความเจริญงอกงาม
 - 2) ความสามารถในการเข้าถึงอุปสงค์ของกลุ่มเป้าหมาย ลูกค้า/การตลาด ที่เน้นในด้านคุณภาพและคุณค่า
 - 3) การแข่งขันและกลยุทธ์ที่เหมาะสม
3. ความพร้อมของสมาชิกก่อตั้ง (มักเชื่อมโยงกลุ่มอำนาจในชุมชน)

⁷ พลเดช ปิ่นประทีป, “การสร้างและบริหารเครือข่ายในยุคปัจจุบัน”. http://www.ldinet.org/2008/index.php?option=com_content&task=view&id=768&Itemid=32/ เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2556

⁸ ดิเรกดิเรก อุทธราย, “ทฤษฎีและแนวทางการพัฒนาสังคม”, <http://agri.stou.ac.th/UploadedFile/91721-2.pdf> เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2556

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์⁹ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของเครือข่ายว่ามีอย่างน้อย 7 อย่างด้วยกัน คือ

1. มีการรับรู้และมุมมองที่เหมือนกัน (common perception)
2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision)
3. มีความสนใจหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual interests/benefits)
4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (stakeholders participation)
5. มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship)
6. มีการเกื้อหนุนพึ่งพากัน (interdependent)
7. มีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงแลกเปลี่ยน (interaction)

ขณะที่ จรวยพร ธรณินทร์¹¹ ได้จำแนกระดับความร่วมมือของการเป็นเครือข่ายไว้ 4 ระดับ คือ 1) เครือข่าย (Networking) ซึ่งเป็นระดับที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลตามอัธยาศัย เป็นแหล่งข้อมูล ใช้เวลาและความไว้วางใจกันในการร่วมมือกันน้อย 2) ประสานงาน (Coordination) มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลจัดกิจกรรมตามเป้าหมายร่วมกัน มีกิจกรรมที่ต้องประสานตกลงกัน มีข้อจำกัดในการทำงานและบริการไม่ซ้ำซ้อน 3) ความร่วมมือ (Cooperation) แลกเปลี่ยนข้อมูล ใช้ทรัพยากรร่วมกัน ต้องใช้เวลาและความไว้วางใจกันมาก 4) ทำงานร่วมกัน (Collaboration) มีการทำทุกอย่างตามทุกข้อ โดยมีการสร้างศักยภาพผู้ทำงานสองฝ่ายเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย มีระบบบริหารที่ต้องพึ่งพากันเพื่อให้งานสำเร็จ มีการใช้ทรัพยากรและมีเงื่อนไขผูกพันต่อกันทั้งสองฝ่าย

อย่างไรก็ตาม พลเดช ปิ่นประทีป ยังได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างส่วนราชการหรือหน่วยงานภาครัฐกับภาคประชาสังคมต่อมุมมองในเรื่องของเครือข่าย ซึ่งการทราบถึงความแตกต่างดังกล่าว จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ ปรับตัวและการทำงานร่วมกัน ดังนี้ 1) ส่วนราชการเป็นการทำงานที่เน้นสายบังคับบัญชา เน้นเอกภาพ การสั่งการ การปฏิบัติตามแบบสยบยอมและมีลักษณะของการพึ่งพาหน่วยเหนือ แต่ในเครือข่ายเน้นที่ความหลากหลาย ความเป็นอิสระ ความเป็นเอกเทศต่อกัน แต่เชื่อมโยงกันแบบเสมอภาคเท่าเทียม ความร่วมมือกันก็เป็นในลักษณะความสมัครใจ ความเต็มใจ ไม่ใช่การบังคับสั่งการ 2) ส่วนราชการมักเน้นการทำอะไรที่เป็นมาตรฐานเดียวกันหมดทั้งประเทศ ส่วนเครือข่ายเขาชอบแบบพหุนิยม ความแตกต่างหลากหลาย จึงมุ่งกระจายอำนาจออกไปให้ได้คิดเองทำเอง แต่ก็ใช้วิธีการหวานล่อมจูงใจ และการแผ่อิทธิพลในทางความคิดให้เกิดการยอมรับเองตามความสมัครใจ 3) ส่วนราชการจะยึดเอาผลประโยชน์รัฐหรือทางราชการเป็นตัวตั้ง ชอบกำหนดกฎเกณฑ์ ชอบใช้วิธีการกล่อมเกลาย่างมีระบบแบบแผนให้เชื่อ ยอมรับและปฏิบัติตาม ส่วนสังคมเครือข่ายเขายึดผลประโยชน์ของชุมชนและสังคมเป็น

⁹ นิภัทร์ กานต้อมพร, “กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย”. <http://kmcenter.rid.go.th/kmc17/datafile/ab37.ppt> เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2556

¹¹ จรวยพร ธรณินทร์, “การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารจัดการแบบเครือข่าย”. http://www.moe.go.th/charuaypon/works/ppt30_charuaypon.ppt . เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556

ตัวตั้ง ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ๆ เน้นการแสดงความชื่นชอบชื่นชมและสร้าง
สภาวะแวดล้อมให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง 4) ส่วนราชการมักเน้นที่ตัววิชาความรู้สำเร็จรูปที่เป็นชิ้น ๆ
นำมาจัดทำเป็นหลักสูตร จัดการเรียนการสอนในระบบปิดแบบเข้าโรงเรียน ส่วนสังคมเครือข่ายเขาจะเน้น
ที่ความรู้แบบองค์รวมหรือภูมิปัญญามากกว่า ให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ เน้นการเรียนรู้ใหม่และการ
เพิ่มพูนความรู้ ทักษะใหม่ๆ จึงชอบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในระบบเปิดมากกว่า และ 5) ส่วนราชการ
มักใช้วิธีการบริหารจัดการโดยแบ่งแยกเป็นส่วนๆ มุ่งการระดมสรรพกำลังเป็นคราวๆไป แต่เครือข่ายจะ
มุ่งเน้นที่การเพิ่มพลังอำนาจให้ประชาชนและชุมชน

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

สิ่งที่มีกรกล่าวถึงมากที่สุดในโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ คือ ข้อมูล ความรู้ และ
กระบวนการสร้างการเรียนรู้ซึ่งจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนหรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรหรือ
กลุ่มเป้าหมายของโครงการวิจัย ทั้งนี้มาจากฐานความเชื่อที่ว่าหากเกษตรกร ชุมชนมีข้อมูล มีการเรียนรู้จะ
ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และมีการพัฒนาหรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการ
ดำรงชีวิตของเกษตรกรเอง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของ ความรู้ ว่าหมายถึง สิ่งที่สั่ง
สมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ
ความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิดหรือการ
ปฏิบัติ องค์วิชาในแต่ละสาขา เช่น ความรู้เรื่องเมืองไทยความรู้เรื่องสุขภาพ และจากความหมายดังกล่าว
การจัดการความรู้ (Knowledge Management, KM) จึงน่าจะหมายถึง การรวบรวม สร้าง จัดระเบียบ
แลกเปลี่ยน และประยุกต์ใช้ความรู้ตามความหมายที่กล่าว โดยพัฒนา ระบบจากข้อมูลไปสู่สารสนเทศ
เพื่อให้เกิดความรู้และปัญญา รวมทั้งเพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้และเกิดการเรียนรู้ภายในองค์กรหรือ
กลุ่ม

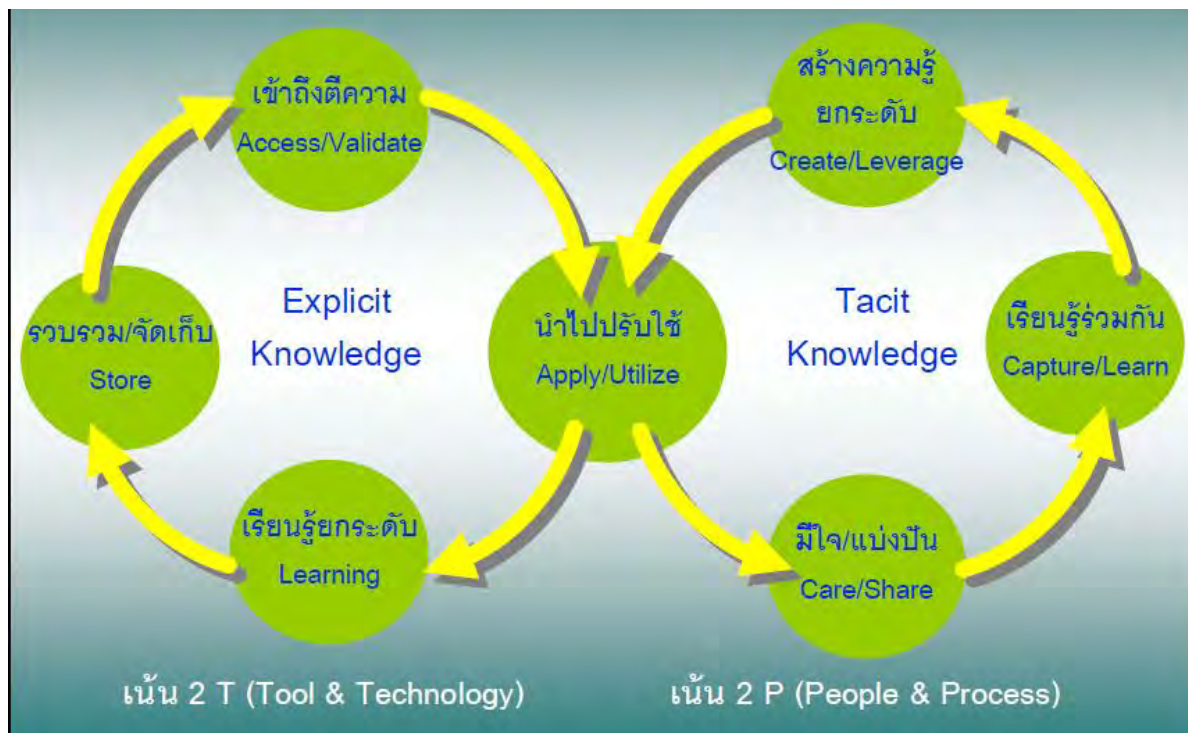
ความรู้มี 2 ประเภท คือ 1) ความรู้ที่ฝังอยู่ในคนหรือความรู้ซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) เป็น
ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่างๆ
เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการ
ทำงาน งานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ บางครั้ง จึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบนามธรรม และ 2) ความรู้ที่
ชัดแจ้งหรือความรู้เด่นชัด (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธี
ต่างๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่างๆ และบางครั้งเรียกว่าเป็นความรู้แบบ
รูปธรรม

โดยที่ความรู้ทั้ง ๒ ประเภทนี้มีวิธีการจัดการที่แตกต่างกัน¹² คือ การจัดการ “ความรู้เด่นชัด” จะ
เน้นไปที่การเข้าถึงแหล่งความรู้ ตรวจสอบ และตีความได้ เมื่อนำไปใช้แล้วเกิดความรู้ใหม่ ก็นำมาสรุปไว้

¹² สำนักงาน ก.พ.ร.และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. “คู่มือการจัดทำแผนการจัดการความรู้”

www.opdc.go.th/oldweb/thai/frame_kpi_49/handbook_2549.doc เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556

เพื่อใช้อ้างอิง หรือให้ผู้อื่นเข้าถึงได้ต่อไป (ดูวงจรทางซ้ายในรูป) ส่วนการจัดการ “ความรู้ซ่อนเร้น” นั้นจะเน้นไปที่การจัดเวทีเพื่อให้มีการแบ่งปัน ความรู้ที่อยู่ในตัวผู้ปฏิบัติ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน อันนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ ที่แต่ละคนสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้ต่อไป (ดูวงจรทางขวาในรูป)

ที่มา: สำนักงาน ก.พ.ร.และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ

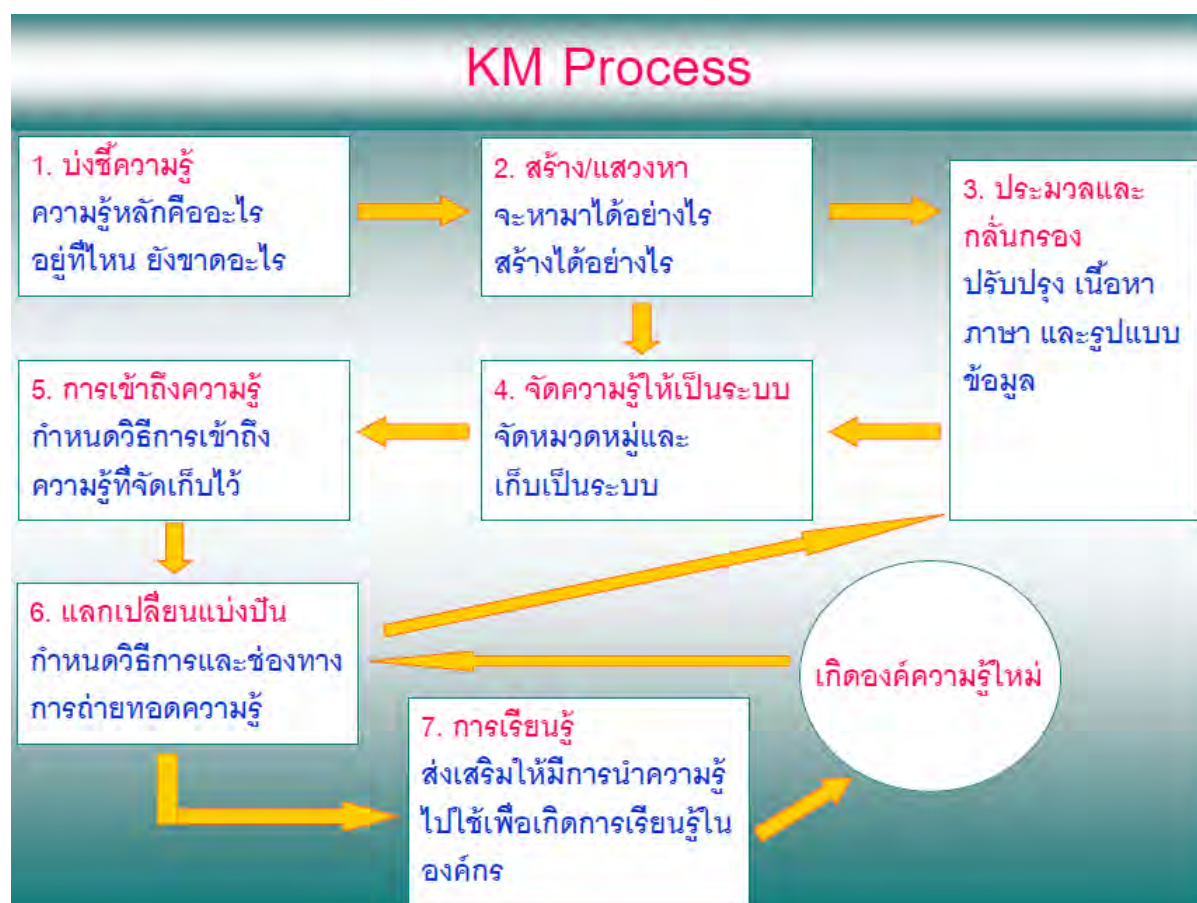
กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) เป็นกระบวนการที่จะช่วยให้องค์กรเข้าใจถึงขั้นตอนที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ หรือพัฒนาการของความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กร ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การบ่งชี้ความรู้ เช่น พิจารณาว่า วิสัยทัศน์/ พันธกิจ/ เป้าหมาย คืออะไร และเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เราจำเป็นต้องรู้อะไร ขณะนี้เรามีความรู้อะไรบ้าง อยู่ในรูปแบบใด อยู่ที่ใคร
2. การสร้างและแสวงหาความรู้ เช่น การสร้างความรู้ใหม่ แสวงหาความรู้จากภายนอก รักษาความรู้เก่า กำจัดความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้ว
3. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ เป็นการวางโครงสร้างความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้ อย่างเป็นระบบในอนาคต
4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ เช่น ปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน ใช้ภาษาเดียวกัน, ปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์
5. การเข้าถึงความรู้ เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้เข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) Web board บอร์ดประชาสัมพันธ์ เป็นต้น
6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ทำได้หลายวิธีการ โดยกรณีเป็น Explicit Knowledge อาจจัดทำเป็น เอกสาร ฐานความรู้, เทคโนโลยีสารสนเทศ หรือกรณีเป็น Tacit Knowledge อาจจัดทำเป็นระบบ ทีม

ข้ามสายงาน กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม , ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระบบพี่เลี้ยง การสับเปลี่ยนงาน การยืมตัว เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น

7. การเรียนรู้ ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่น เกิดระบบการเรียนรู้จาก สร้างองค์ความรู้ นำความรู้ไปใช้ เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ และหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่อง

โดยที่ การจัดการความรู้ จะเป็นเครื่องมือที่ใช้เพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 3 ประการไปพร้อม ๆ กัน คือ การบรรลุเป้าหมายของงาน การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน และการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

ที่มา: สำนักงาน ก.พ.ร.และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ

หากพิจารณาจากข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ในประเด็นของวิธีการดำเนินการศึกษาแล้ว จะเห็นว่าแต่ละพื้นที่กำหนดขั้นตอนหรือแนวทางการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแนวคิดด้านการจัดการความรู้ ทั้งโดยตั้งใจหรือโดยบังเอิญ อย่างไรก็ตามในการติดตามการดำเนินงานโดยเฉพาะในกระบวนการหาข้อมูล และสร้างกระบวนการเรียนรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ คณะวิจัยกลางได้ใช้แนวคิดกระบวนการจัดการความรู้ติดตามเปรียบเทียบการดำเนินงานของคณะวิจัยพื้นที่

โดยภาพรวมแล้ว แนวคิดการพัฒนาสังคมจะเน้นที่การพึ่งตนเอง การรู้จักตนเอง มีข้อมูลความรู้ มีการพึ่งพาและต้องอาศัยพลังเครือข่ายในการยกระดับการพัฒนา กระบวนการสร้างการเรียนรู้จะช่วยให้การต่อยอดเพิ่มเติมการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มเกษตรกร ประชาชน และชุมชน การแลกเปลี่ยนชุดข้อมูล ความรู้ที่มีอยู่ในแต่ละกลุ่มจะช่วยให้การสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องและหนุนเสริมให้แต่ละพื้นที่มีการพัฒนาในทิศทางที่ถูกต้อง เหมาะสม โดยทั้งหมดมีทิศทางที่สอดคล้องกับ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชทานเป็นแนวทางให้กับพสกนิกรชาวไทย ดังนั้น การนำแนวคิดด้านการพัฒนาสังคมมาทบทวนกระบวนการคิด แนวปฏิบัติ และผลของการดำเนินโครงการวิจัย เพื่อพัฒนาพื้นที่จึงมีส่วนช่วยเติมเต็มโครงการวิจัยฯ ทั้งในการออกแบบและการวัดผลโครงการให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น และจากการทบทวนแนวคิดที่กล่าวมานำไปสู่การสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการสนับสนุน งานพัฒนาพื้นที่ ได้แก่ แบบสอบถามความสมบูรณ์ของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ แบบสอบถามที่ใช้ค้นหาข้อเท็จจริงในพื้นที่ (ทั้งสถานการณ์ และการแก้ไขปัญหา) เช่น บัญชีครัวเรือน บัญชีฟาร์ม แบบสอบถามสถานการณ์การผลิตข้าว เป็นต้น และเครื่องมือในเชิงกระบวนการเพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น การจัดเวทีคืนข้อมูล การจัดการประชุมในทุกระดับ การสื่อสารระหว่างภาคีความร่วมมือและเกษตรกรในรูปแบบต่าง ๆ และยังรวมไปถึงการนำไปพิจารณาประกอบการเสนอแนะ การตั้งข้อสังเกตต่อการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ด้วย

2. แนวคิดและเครื่องมือประกอบการดำเนินงานประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัย และวิสาหกิจชุมชน

แนวคิดหลักของกลุ่มจังหวัดซึ่งมีประเด็นร่วมด้านเกษตร อาหารปลอดภัย และวิสาหกิจชุมชน ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและพิจารณาองค์ประกอบของสถานการณ์ เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินกิจกรรมและพัฒนาเครื่องมือสำหรับการวิจัย คือ การบริหารสายโซ่อุปทาน /สายโซ่คุณค่า (Supply/Value Chain) และแนวคิดเรื่องอาหารปลอดภัย โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

2.1 แนวคิดการบริหารสายโซ่อุปทานและสายโซ่คุณค่า(Supply/Value Chain Management)

สายโซ่คุณค่า (Value Chain) เป็นเครื่องมือการบริหารกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทั้งระบบให้เกิดการเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับต้น น้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เครื่องมือนี้เป็นที่นิยมในการบริหารธุรกิจทั้งภายในและระหว่างประเทศ ซึ่งต่อมาภาครัฐก็นำเครื่องมือนี้มาประยุกต์ใช้กับการบริหารกระบวนการในองค์การต่าง ๆ ทั้งในส่วนของการปฏิบัติงาน และการกำกับติดตามนโยบาย สำหรับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ได้สนับสนุนให้ใช้เครื่องมือนี้ในงานวิจัยเชิงระบบ เช่น การบูรณาการจังหวัด การพัฒนาระบบงานกำกับและติดตามการปฏิบัติราชการในภูมิภาค รวมทั้งงานวิจัยด้านการเกษตรในเรื่องผลผลิตทางการเกษตรทั้งข้าว พริก ผัก ลำไย เงาะ มังคุด ไข่พื้นเมือง และโคพื้นเมือง ฯลฯ โดยสาระหลักของสายโซ่อุปทาน และสายโซ่คุณค่ามีความเฉพาะเจาะจงและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน

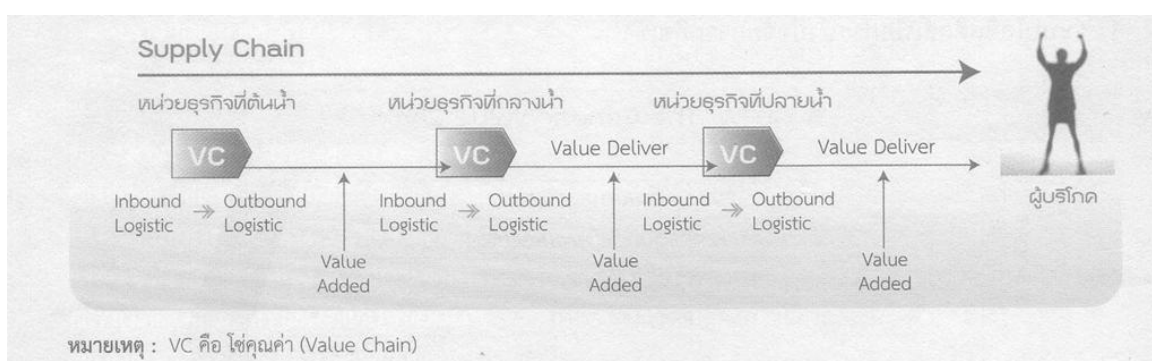
สายโซ่อุปทาน (Supply Chain) คือ การเชื่อมโยงกิจกรรมที่เพิ่มคุณค่าและบริหารการไหล (Flow) ของทรัพยากรและสารสนเทศตั้งแต่การวางแผน การจัดหาวัตถุดิบ การบริหารการจัดเก็บผลิตภัณฑ์สินค้า การผลิต การขนส่ง การกระจายสินค้า ตลอดจนการส่งมอบสินค้าให้ลูกค้า

ประสิทธิภาพของสายโซ่อุปทานเกิดจากการเชื่อมโยงสารสนเทศ และทรัพยากรการผลิต โดยมีการประสานความร่วมมือกับเครือข่ายกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการเพิ่มคุณค่า เพิ่มประโยชน์ สามารถส่งมอบสินค้าด้วยปริมาณที่ถูกต้อง สถานที่ถูกต้อง ตามเวลาที่ต้องการ ด้วยต้นทุนที่เหมาะสมและสร้างความพึงพอใจให้แก่ลูกค้าหรือกลุ่มเป้าหมาย องค์ประกอบสำคัญในการบริหารสายโซ่อุปทานประกอบด้วย

- การบริหารความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง
- การบริหารการบริการเพื่อสร้างความพึงพอใจกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง
- การบริหารอุปสงค์ (Demand) เพื่อให้เกิดความพอเหมาะ พอดี ความสมดุลระหว่างอุปสงค์ (ความต้องการ) กับอุปทาน (ความสามารถในการผลิต การให้บริการหรือทรัพยากรที่มีอยู่)
- การบริหารการพัฒนา และการดำเนินการในกิจกรรมการผลิต (Flow Management)
- การบริหารภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลผลิต (Product Management)

ในส่วนของสายโซ่คุณค่า (Value Chain Management) เป็นกิจกรรมที่สร้างคุณค่าหรือประโยชน์เพิ่มให้แก่ผลผลิตหรือบริการ โดยจำแนกเป็นกิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุน กิจกรรมหลัก ได้แก่ กิจกรรมที่ส่งผลโดยตรงในการสร้างคุณค่าเพิ่มให้ผลผลิต กระบวนการผลิต การขนส่ง การตลาด การขาย และการบริการ ฯลฯ ส่วนกิจกรรมสนับสนุน เช่น การจัดองค์กร การจัดหาจัดซื้อ การพัฒนาบุคลากร ฯลฯ ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของสายโซ่อุปทานและสายโซ่คุณค่าอธิบายด้วยแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ 7 แสดงความสัมพันธ์ของสายโซ่อุปทานและสายโซ่คุณค่า

ที่มา : นงนุช อังยุริกุล, สายโซ่อุปทานสินค้าเกษตร, (โอกาสและทางเลือกเกษตรกรบนสายโซ่อุปทาน, 2554)

2.2 แนวคิดด้านความมั่นคงทางอาหารและอาหารปลอดภัย

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้แบ่งและให้ความหมายของ “ความมั่นคงทางอาหาร” ออกเป็น 4 มิติย่อย ได้แก่

- **ความพอเพียง**: ความพอเพียงของปริมาณ อาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร

- **การเข้าถึง:** การเข้าถึงทรัพยากรที่เพียงพอของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรที่หมายถึง รวมถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้า หนึ่ง ๆ ได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่ (รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน)

- **การใช้ประโยชน์:** การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะ เข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย

- **เสถียรภาพ:** เพื่อจะมีเสถียรภาพทางอาหาร ประชาชน คริวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน (เช่น วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ หรือสภาพภูมิอากาศ) หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร (เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล) ในความหมายนี้ จึงครอบคลุมถึงทั้งมิติความพอเพียงและการเข้าถึงอาหาร

ขณะเดียวกันพระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดความหมายของ “ความมั่นคงด้านอาหาร” คือ การเข้าถึงอาหารที่มีอย่างเพียงพอสำหรับการบริโภคของประชาชนในประเทศ อาหารมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมตามความต้องการตามวัยเพื่อการมีสุขภาพที่ดี รวมทั้งการมีระบบการผลิตที่เกื้อหนุนรักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาและความคงอยู่ของฐานทรัพยากรอาหารทางธรรมชาติของประเทศ ทั้งในภาวะปกติหรือเกิดภัยพิบัติ สาธารณภัยหรือการก่อการร้ายอันเกี่ยวเนื่องจากอาหาร ซึ่งหมายถึงการที่คนไทยทุกคนมีสิทธิในการได้รับอาหารอย่างเพียงพอตามความต้องการ ในระดับปัจเจกบุคคล และมีการผลิตและเข้าถึงทรัพยากรอย่างเพียงพอ

พระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดความหมายของ “ความปลอดภัยด้านอาหาร” คือ การจัดการให้อาหาร และสินค้าเกษตรที่นำมาเป็นอาหารบริโภคสำหรับมนุษย์มีความปลอดภัย โดยไม่มีลักษณะเป็นอาหารไม่บริสุทธิ์ตามกฎหมายว่าด้วยอาหาร และตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งอาหารที่มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้ด้วย

- 1) อาหารที่มีจุลินทรีย์ก่อโรค หรือสิ่งที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพเฉียบพลันอยู่
- 2) อาหารที่มีสารหรือวัตถุเคมีเฉียบพลันอยู่ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องในปริมาณที่อาจเป็นเหตุให้เกิดอันตราย หรือสามารถสะสมในร่างกายที่ก่อให้เกิดโรค หรือผลกระทบต่อสุขภาพ
- 3) อาหารที่ได้ผลิต ประคบ บรรจุ ขนส่งหรือมีการเก็บรักษาไว้โดยไม่ถูกสุขลักษณะ
- 4) อาหารที่ผลิตจากสัตว์ หรือผลผลิตจากสัตว์ที่เป็นโรคอันอาจติดต่อถึงคนได้
- 5) อาหารที่ผลิต ประคบ ประกอบจากสัตว์และพืช หรือผลผลิตจากสัตว์และพืชที่มีสารเคมีอันตรายเภสัชเคมีภัณฑ์ หรือยาปฏิชีวนะตกค้างในปริมาณที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ
- 6) อาหารที่มีภาชนะบรรจุประกอบด้วยวัตถุที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ

โดยสรุป “ความมั่นคงทางอาหาร” มีความหมายครอบคลุมตั้งแต่เรื่องของทรัพยากรในการผลิตอาหาร กระบวนการหรือวิธีการผลิต การเก็บรักษา การแปรรูป การจำแนกแจกจ่าย จนถึงบริโภค เป็นการครอบคลุมทั้ง “ห่วงโซ่อาหาร” ซึ่งหมายถึง วงจรการผลิตอาหารตั้งแต่วัตถุดิบ ปัจจัยการผลิต การ

เพาะปลูก การเพาะเลี้ยง การตัดแต่ง การแปรรูป การขนส่ง การปรุง การประกอบ การบรรจุ การเก็บรักษา การจัดจำหน่าย การกระจาย จนถึงผู้บริโภค รวมทั้งการนำเข้า การนำผ่าน และการส่งออก

แนวคิดทั้ง 2 ประการนี้ ถือเป็นแนวคิดหลักตั้งแต่การพัฒนาโครงการ ซึ่งนำไปสู่การกำหนด เครื่องมือและกิจกรรมการดำเนิน านตามโครงการของแต่ละจังหวัด ทั้งในด้านการผลิตอาหารปลอดภัย และการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยคาดหวังว่าจะสามารถสร้างการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรเป้าหมายในการ เป็นเกษตรกรที่รู้เท่าทันสถานการณ์ หรือมีมุมมองอย่างผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตร ขณะเดียวกันก็ไม่ ละเลยต่อสุขอนามัยของตนเอง ผู้บริโภค และการคืนความสมดุลให้กับธรรมชาติ

โดยแนวคิดทั้งสองประการข้างต้น ได้ถูกนำไปปรับใช้ในการออกแบบกิจกรรมการดำเนินงาน และ พัฒนาเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเกษตรกร และการ ตอบโจทย์วิจัยของพื้นที่ เช่น การวิเคราะห์โจทย์ และการเชื่อมโยงข้อมูล แบบบันทึกข้อมูลการผลิตข้าวของ จังหวัดยโสธร จังหวัดนครราชสีมา แบบบันทึกข้อมูลบัญชีฟาร์มของจังหวัดชัยภูมิ จังหวัดอุบลราชธานี แบบบันทึกข้อมูลการผลิตข้าว และการสำรวจข้อมูลเพื่อจัดทำแผนธุรกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท (ซึ่งเป็น ต้นแบบสำคัญของพื้นที่อื่น) แบบบันทึกศักยภาพการผลิตข้าวของจังหวัดอุบลราชธานี แบบบันทึกข้อมูล ต่าง ๆ ของจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น

3. แนวคิดและเครื่องมือในการสนับสนุนการดำเนินงานพื้นที่ประเด็นการจัดการน้ำและภัยพิบัติ

3.1 กระบวนการออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการน้ำและภัยพิบัติแบบผสมผสาน ด้วยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

เนื้อหาในส่วนนี้อธิบายถึงแนวความคิดในการทำงานศึกษาวิจัย การจัดการน้ำและภัยพิบัติแบบ ผสมผสาน ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน-ท้องถิ่น ที่อาศัยแนวความคิดการบริหาร จัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ แบบบูรณาการ (Integrated Water Resource Management) มาเป็นกรอบแนวคิดหลัก แล้วจึงประยุกต์ การใช้วิธีการ เครื่องมือการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการน้ำและภัยพิบัติที่สืบ เนื่องมาจากฐานคิดและแนวปฏิบัติในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มาปรับประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะการใช้วิธีการ เครื่องมือในการสำรวจประเมินทรัพยากร ลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมเพื่อระดมปัญหาและประเด็นสำคัญที่จะให้ภาคีความร่วมมือได้ช่วยกันวิเคราะห์หา แนวทางเลือกในการจัดการทั้งการจัดการน้ำและภัยพิบัติที่เกิดจากน้ำ อย่างที่มีการกล่าว ว่าการจัดการภัย พิบัติจากน้ำเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการ การดำเนินการในการ จัดการน้ำในภาพรวมให้มีประสิทธิภาพและผลในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีย่อมสามารถช่วย บรรเทาความรุนแรงของการเกิดภัยในพื้นที่เหล่านั้นได้เช่นกัน ดังนั้น ในกระบวนการทำงานทั้งการจัดการ น้ำและภัยพิบัติจากน้ำส่วนใหญ่อาศัยหลักการเดียวกันในการวางกรอบแนวทางการเคลื่อนไหวงาน แต่ในการ ลงรายละเอียดการทำงานระดับเครื่องมือการวิเคราะห์ทำความเข้าใจกระบวนการรับมือ เตรียมตัวก่อนเกิด ภัยซึ่งเป็นหลักสำคัญในการจัดการภัยพิบัติแบบอาศัย ชุมชนเป็นฐานนั้นจำเป็นต้องใช้เครื่องมือที่แตกต่าง ออกไปบางประการ ซึ่งในส่วนนี้นำเสนอแนวทางการจัดการภัยพิบัติแบบอาศัยชุมชนเป็นฐานเอาไว้ในช่วง ท้าย

3.1.1 การกำหนดกรอบแนวคิด (Conceptual Framework)

การใช้กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) เป็นโครงเรื่องหลักในการ นำประเด็นสำคัญในการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องที่เป็นทั้งแกนนำ ชาวบ้านในพื้นที่และเจ้าหน้าที่จากสถาบัน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับนักพัฒนา พื้นที่ก่อนเริ่มลงพื้นที่ จำนวนสองครั้ง ึ่ง โดยครั้งแรกเน้นที่การเข้าใจกระบวนการวิเคราะห์ทรัพยากรใน ภาพรวม และการแตกกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ส่วนในครั้งที่สองเป็นการแลกเปลี่ยนการใช้เครื่องมือการศึกษา วิเคราะห์ทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย การวาดแผนผัง การทำเส้น ประวัติศาสตร์ (Time Line) การทำแผนภาพตัดขวางและการทำแผนภูมิ

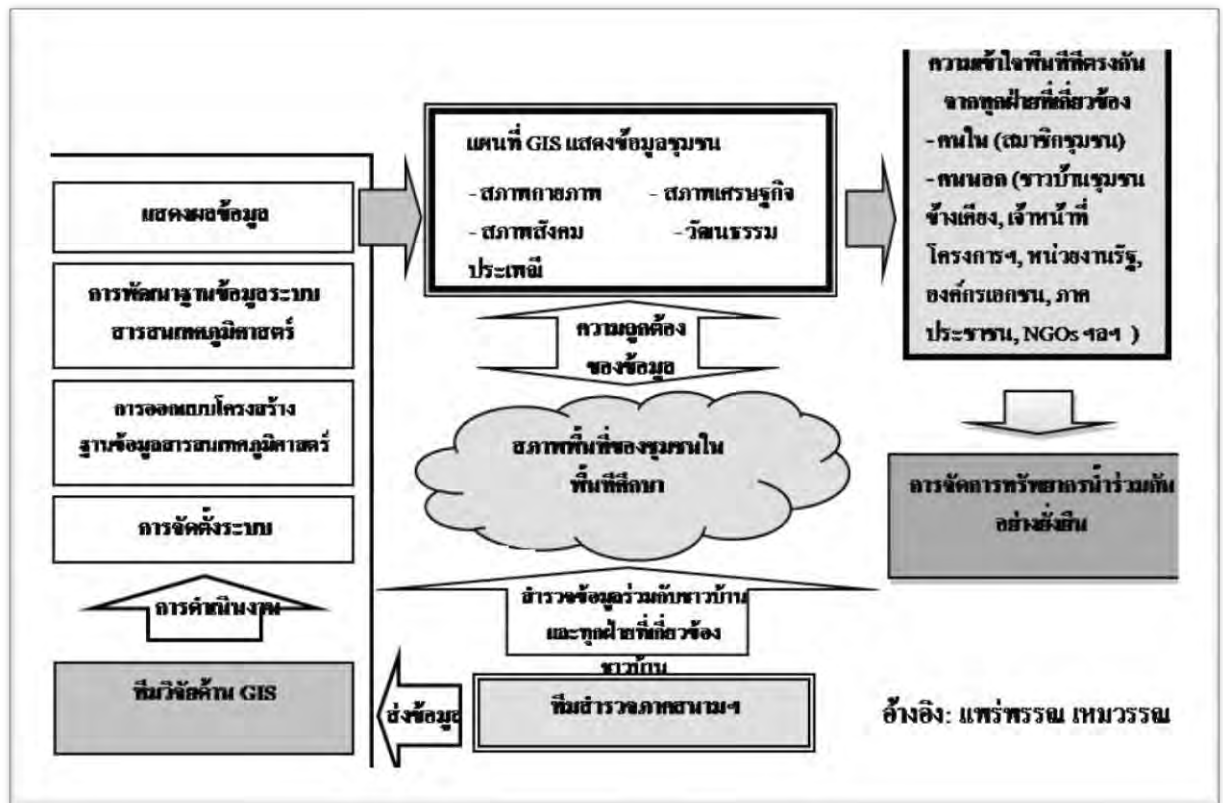
เพื่อให้การทำงานประเมินสถานะของชุมชน- ท้องถิ่น ดำเนินไปในแนวทางเดียวกัน ทีมพัฒนาใช้ การกำหนดกรอบแนวคิด ของการทำงานถอดบทเรียนครั้งนี้ด้วยการแตกลำดับชั้นของประเด็น เชิงเหตุและ ผล (Cause and Effect) ของระบบนิเวศของพื้นที่ เช่น พื้นที่ลุ่มน้ำและทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำ (ขนาด เล็ก) มาเป็นแนวกำกับ การกำหนดประเด็นสำคัญ-ประเด็นย่อย-ประเด็นคำถามหลัก ฯลฯ โดยทุกพื้นที่มี องค์ประกอบสำคัญที่เป็นแกนหลักคล้ายคลึงกัน ประกอบด้วย พื้นที่ (ขนาด ภูมิสังฐาน) สภาพภูมิ ประเทศ การใช้การจัดการ ฯลฯ

3.1.2 แนวคิดการทำงานของระบบสารสนเทศอย่างมีส่วนร่วม (Participatory-Geographic Information Systems: P-GIS)

การดำเนินงานเพื่อการศึกษาจัดทำข้อมูลเชิงพื้นที่ภูมิศาสตร์ (Geo-spatial Data) ในระบบ สารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information Systems: GIS) จะเป็นการดำเนินงานที่ อาศัยความ ร่วมมือระหว่างคณะนักวิจัย และคณะเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ที่มีหน้าที่ทั้งการประสานงานและ การสำรวจข้อมูลในพื้นที่ของโครงการ แล้วจัดส่งข้อมูลให้กับ คณะนักวิจัยซึ่งจะเป็นผู้จัดทำระบบฐานข้อมูล สารสนเทศภูมิศาสตร์ที่ได้จากการสำรวจในภาคสนาม พร้อมทั้งจัดทำเป็นแผนที่จอไอเอสจากคอมพิวเตอร์ที่ มีความถูกต้องตามหลักวิชาการ อนึ่งการดำเนินงานทางด้านจีไอเอสหากถูกนำมาใช้ร่วมกับกระบวนการมี ส่วนร่วมแล้ว สามารถก่อให้เกิดระบบข้อมูลเชิงพื้นที่ของผู้ให้หรือผู้ใช้ข้อมูลอย่างชัดเจนในมิติเชิงลึกมาก ยิ่งขึ้น รวมถึงการ นำเสนอข้อมูลหรือการสร้างแผนที่ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ สามารถแสดงข้อมูลเชิง พื้นที่ต่างๆ ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งบนโลกให้อยู่ในรูปแบบที่น่าเชื่อถือตามหลักวิทยาศาสตร์ จนสามารถตอบ คำถามของการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ในระดับพื้นฐานที่สุดได้ อันได้แก่ การคำนวณด้านตำแหน่งที่ตั้ง ระยะทาง เนื้อที่ ปริมาตร รูปแบบการกระจาย การเกาะกลุ่ม และความลาดชัน ได้อย่างถูกต้องและแม่นยำตามหลัก วิชาการ

การแสดงรายละเอียดเชิงพื้นที่ดังกล่าวมักเชื่อมโยงกับการรับรู้เชิงพื้นที่ (Spatial Perception) ของ บุคคลที่สามารถนำไปสู่ความเข้าใจของข้อมูลใน มิติที่ซ่อนเร้นอยู่ ซึ่งการแสดงรายละเอียดดังกล่าวมีความ พยายามเพื่อให้ได้มาซึ่ง “แผนที่ในใจ (Mental Map)” ของบุคคลที่สามารถแสดงถึงภาพในบริเวณที่อยู่ อาศัยที่พึงปรารถนาของตนไปจนถึงวิธีการประเมินความรู้เกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งบนพื้นที่ที่ถูกจัดไว้ในใจ ซึ่ง เป็นกลไกที่ทำให้ความรู้ดังกล่าวขยายออกไปพร้อมกับพฤติกรรมในสิ่งแวดล้อมของตน รวมถึงวิธีการ ต่างๆ ที่ใช้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมมาสนับสนุนพฤติกรรมในพื้นที่จนทำให้เกิดความมั่งคั่งในความรู้เกี่ยวกับ พื้นที่ที่จะเป็นผลที่เกิดขึ้นติดตามมา

แผนที่ 8 การจัดทำข้อมูลเชิงพื้นที่ภูมิศาสตร์ (Geo-spatial Data)
ในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information Systems: GIS)

แผนที่ในใจจึงเปรียบเสมือนเป็นผลลัพธ์ของการรับรู้เชิงพื้นที่ของมนุษย์ที่มีความเชื่อมโยงประสบการณ์ของบุคคลกับสภาพแวดล้อมของตนที่ได้อยู่อาศัย จนเกิดเป็นชุด ความรู้ที่เฉพาะซึ่งมีความแตกต่างจากความรู้เชิงพื้นที่ในบริเวณอื่น โดยสามารถสื่อความหมายหรือเล่าเรื่องราวของการใช้และการถือครองในทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นผ่านคำพูดเชิงประวัติศาสตร์จากสมาชิกในกลุ่มของตนเอง อย่างไรก็ตาม การบรรยายความรู้เชิงพื้นที่ของชุมชนท้องถิ่นมักเป็นความรู้ที่ถูกกลืนหายไป เนื่องจากความรู้เหล่านั้นไม่สามารถถ่ายทอดให้อยู่ในรูปแบบที่น่าเชื่อถือหรือสามารถพิสูจน์ได้ หากเมื่อนำความรู้ชุดนั้นกลับมาแสดงโดยที่สามารถอ้างอิงถึงตำแหน่งพิคัดบนโลกจริง และมีความถูกต้องด้านตำแหน่งที่ตั้ง ที่แสดงถึงความ เชื่อมโยงในมิติทางพื้นที่ของสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏบนพื้นที่ของพวกเขาได้อย่างน่าเชื่อถือ ก็จะช่วยให้ชุมชนสามารถสื่อสารหรือบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นในพื้นที่ของพวกเขาได้อย่างชัดเจน และถูกต้อง จนได้รับการยอมรับจากกลุ่มภายนอก

กระบวนการดังกล่าวจึงเป็นการนำเอา จีไอเอสหรือระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์มาใช้ในมิติที่แตกต่างจากธรรมเนียมปฏิบัติแบบเดิม โดยสามารถมองได้ใน 2 ด้านที่มีลักษณะผสมผสานกลมกลืนกัน คือ ด้านแรกหรือมิติทางแนวนอน คือ กระบวนการนำเสนอหรือถ่ายทอดรายละเอียดเชิงพื้นที่ที่สะท้อนถึงสภาพทางกายภาพของพื้นที่ให้มีความน่าเชื่อถือและเห็นร่วมกันอย่างชัดเจน โดยอาจจะแสดงผ่านจากสื่อทางพื้นที่ที่หลากหลาย อาทิ แผนที่แบบจำลองความสูงภูมิประเทศ 3 มิติ แผนที่ภูมิประเทศ รูปถ่ายทางอากาศ และภาพถ่ายดาวเทียม เป็นต้น และอีกด้านหนึ่งหรือมิติทางแนวตั้ง คือ กระบวนการสร้างหรือนำเสนอข้อมูลที่แสดงถึงการใช้หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลเชิงพื้นที่กับผู้ใช้ที่สะท้อนมาจากสภาพวัฒนธรรม

ประเพณี กฎระเบียบ สภาพทางเศรษฐกิจ- สังคม และนโยบายรัฐ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพีจีไอเอสจึงเป็น กระบวนการหรือเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพเพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่อยู่บนฐานกา รใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ หรือทรัพยากรของผู้ใช้ หรือผู้ให้ข้อมูลบนสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่เห็นร่วมกันอย่างชัดเจน จนทำให้ เกิดความเข้าใจที่ตรงกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียระหว่างคนในหรือผู้ใช้ข้อมูล (ชาวบ้าน สมาชิกในชุมชน ฯลฯ) กับคนนอก (นักวิจัย เจ้าหน้าที่รัฐ บุคคลอื่น ฯลฯ)

การดำเนินงานแบบนี้จึงสามารถนำไปสู่การเข้าใจที่ตรงกันระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐที่ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ภาคเอกชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เทคนิคทางด้านพีจีไอเอสจึงเป็นกลไกส่วนหนึ่ง ที่ทำหน้าที่เพื่อการแจกแจงสภาพปัญหา แผนที่การใช้ที่ดินหรือ แผนที่ที่ดินของชุมชนที่ได้จากการสำรวจ ภาคสนามร่วมกับชาวบ้านนั้นทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่นำเสนอข้อมูลทางกายภาพและสภาพการใช้ ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในปัจจุบัน สามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการหาข้อตกลงและร่วมกันสร้าง ข้อตกลงเนื่องจากชาวบ้าน เจ้าหน้าที่รัฐ รวมทั้งบุคคลภายนอกที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการเข้าใจสภาพพื้นที่ ที่ซ้อนด้วยข้อมูลสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชุมชน ที่ส่งผลก่อให้เกิดแนวทางในการพัฒนาหรือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นั้นได้อย่างแท้จริงและมีความยั่งยืนตลอดไป

3.1.3 เวทีปรึกษาหารือกลุ่มผู้มีส่วนได้-ส่วนเสีย (Stakeholders' Consultation)

คำว่า “Stakeholders” เริ่มใช้มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1708 โดยมีคำอธิบายว่า “a person who holds the stake or stakes in a bet” ดังนั้น “Stakeholder” จึงหมายถึง บุคคลที่เป็นผู้มีส่วนได้- ส่วนเสียในการ ดำเนินงานหรือการลงทุนนั้นขึ้นต่อ ฟรีแมน (Freeman) ให้ความหมายเพิ่มเติม ของ “Stakeholders” คือ “กลุ่มหรือบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือ หรือได้รับผลกระทบจากการร่วมมือกระทำการใดๆ อย่างมี วัตถุประสงค์”(Freeman, 1984, p. vi) นิยามของศัพท์คำนี้เดิมใช้ในวิชาด้านการบริหารธุรกิจ ซึ่ง หมายความว่าจำกัดเฉพาะผู้ที่มีส่วนในการลงทุนในกิจการด้านธุรกิจร่วมกันเป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อมีการ นำมาใช้ในกระบวนการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นักวิชาการในด้านนี้ ก็ให้ความหมายว่า “ผู้มีส่วนได้- ส่วนเสีย คือ ผู้ที่ใช้และผู้จัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ” (Röling and Wagemakers, 1998, p. 7) ส่วนในงานวิชาการด้านพัฒนาสังคม คำนี้หมายถึง ปัจเจกบุคคลหรือตัวแทนของกลุ่มที่มี อิทธิพลต่อการตัดสินใจในประเด็นใด ๆ ก็ตาม และ /หรือ กลุ่ม /ปัจเจกบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการ ตัดสินใจนั้นด้วย กระบวนการหรือเหตุการณ์ที่ตัวแสดงหลักมาแสดงความ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยในการ ตัดสินใจอย่างหนึ่งอย่างใดนั้น เรียกว่า กระบวนการ “เวทีปรึกษาหารือผู้มีส่วนได้- ส่วนเสีย ” หรือ “กระบวนการพหุภาคี ” (Multi-Stakeholders Processes-MSPs) อธิบายความถึงกระบวนการที่นำเอาผู้มี ส่วนได้-ส่วนเสียหลัก (Key Stakeholders) มาร่วมกันเพื่อสื่อสารสนทนากันในรูปแบบใหม่ ช่วยค้นหาแนว ทางการตัดสินใจ หรือการตกลงใจในประเด็นที่เป็นปัญหาเฉพาะ ทั้งนี้หลักการสำคัญก็คือการเจรจาที่ผู้มี ส่วนเกี่ยวข้องต้องมีสถานะที่เท่าเทียมกัน และกระบวนการสื่อสารนั้นต้องมีความเปิดเผย และความโปร่งใส

ในกระบวนการนี้ ยึดถือหลักความโปร่งใสและปลอดจากอคติในการตัดสินใจซึ่งนักวิชาการด้าน สังคมวิทยา ระบุถึงการมี “เวที” หรือ “กระบวนการหารือ” ซึ่งมุ่งหมายการสร้างโอกาสให้กลุ่มผู้มีส่วนได้- ส่วนเสียสามารถแลกเปลี่ยนความคิด ความเห็นได้อย่างอิสระ และเสรีปราศจากการแทรกแซงโดยตัวแสดง ที่มีอิทธิพลเหนือกว่า

คำว่า “เวทีพหุภาคี หรือเวทีปรึกษาหารือแบบพหุภาคี” มีความหมายถึงส่วนที่เป็นสถานที่หรือเหตุการณ์หรือกระบวนการที่ “ผู้มีส่วนได้-ส่วนเสีย” (Stakeholder) ซึ่งอาจเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เป็นตัวแทนของกลุ่มที่ใช้ทรัพยากรร่วมกัน ได้มีโอกาส สหหรือ-โต้ตอบร่วมกันในเวทีเพื่อแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้ง เจรจาต่อรอง เรียนรู้ร่วมกันและตกลงในการตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับกิจกรรมหรือการกระทำใด ๆ ที่จะดำเนินการร่วมกันต่อไป (Roling 2002, p.39) อาจกล่าวได้ว่า เวทีพหุภาคี เป็นส่วนหนึ่งของระบบธรรมาภิบาลที่จะช่วยระบุมุมมองและทางเลือกของและโอกาสที่ ผู้มีส่วนได้-ส่วนเสียสามารถเรียนรู้ร่วมกัน เข้าใจสภาพการณ์ของประเด็น และร่วมกันค้นหาทางเลือก หรืออาจเลยไปถึงการบรรลุถึงข้อตกลงเชิงกลยุทธ์ที่ปฏิบัติได้จริง ส่วนที่สำคัญที่สุดคือ การเปิดพื้นที่ให้เกิดการ “พินิจ พิจารณาอย่างแท้จริง” ด้วยการกระตุ้นให้มีการเจรจา ต่อรอง ถกแถลงโดยสันติวิธีในหมู่ผู้ที่มีความเห็นไม่ตรงกันและให้ลำดับความสำคัญต่างกันในประเด็นปัญหาเดียวกัน (Dryzek 2000, p. 2)

ทั้งนี้ นักวิชาการบางคนแสดงทัศนะความเห็นไว้ ความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเวทีพหุภาคีเทียบได้กับหลักการของประชาธิปไตย แต่ที่ มีมากกว่านั้น คือ เวทีพหุภาคีสามารถสร้างความร่วมมือและเครือข่ายที่เข้มแข็งได้ ในทางปฏิบัติ เวทีพหุภาคีสามารถปรับใช้ได้ตั้งแต่ระดับพื้นที่จนถึงระดับโครงสร้างกลไกเชิงสถาบัน (อย่างทางการและไม่เป็นทางการ) แต่ที่สำคัญ คือ การระบุมุมมองและคุณสมบัติของประเด็นปัญหาอย่างชัดเจนด้วย ถึงแม้ว่านักปฏิบัติส่วนใหญ่จะเห็นตรงกันว่าเวทีพหุภาคี นั้นทำให้เกิดการเจรจาต่อรองในเรื่องความเห็นที่แตกต่างกันได้ แต่การออกแบบเวทีพหุภาคีก็ต้องพิจารณาถึงปัญหาและข้อกังวลต่าง ๆ ของผู้เข้าร่วมเวทีด้วย และจำเป็นต้องมีการระบุอย่างชัดเจนถึงขอบเขตของการต่อรองในเวที แต่อย่างไรก็ตามเวทีพหุภาคีไม่ได้เป็นเครื่องประกันว่าการเจรจาต่อรองหรือการตัดสินใจใด ๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างเวทีนั้น ๆ เป็นผลที่ยอมรับได้อย่างเป็นทางการ

“การใช้วิจารณ์สาธารณะ” (Public deliberation) หมายถึง การใช้เหตุและผลและการพิจารณาใคร่ครวญร่วมกันของกลุ่มคนเพื่อเลือกสิ่งที่เป็นคุณค่าพื้นฐานและทิศทางสำหรับชุมชนและสังคมของตนเอง ช่วยให้นักกลุ่มคนต่าง ๆ เหล่านี้รู้ว่าการตัดสินใจของเขามีความเหมาะสมหรือไม่ช่วยให้สามารถตัดสินใจว่าทางเลือกที่กลุ่มของตนเลือกนั้นจะส่งผลที่จะต้องรับผิดชอบอย่างไร การใช้วิจารณ์ช่วยชี้แจงนำหนักความคิดเห็นของคนอื่น ให้มีการรับฟังอย่างระมัดระวังเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้รับฟังทางเลือกของเรา ทำให้กลุ่มคนจำนวนมากนำเอาประสบการณ์และความรู้มารวมกันเพื่อที่จะรวบรวมเอามุมมองที่หลากหลายในการพิจารณาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

การสนทนาแบบใช้วิจารณ์ช่วยเสริมสร้างสมรรถนะส่วนบุคคลให้กับปัจเจก เนื่องจากการใช้วิจารณ์นั้นไม่เพียงเป็นการทำความเข้าใจในประเด็นปัญหาแต่เพื่อการตัดสินใจว่าเขาจะร่วมการปฏิบัติการอย่างเป็นสาธารณะหรือไม่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ช่วยกระตุ้นให้ปัจเจกได้ร่วมกระบวนการแก้ไขปัญหาที่เป็นส่วนรวม ซึ่งอาจเป็นการสร้างประสบการณ์ในการเผชิญและจัดการกับประเด็นปัญหาต่าง ๆ ให้ดียิ่งขึ้น ช่วยทำให้ปัจเจกเหล่านี้สามารถพิจารณาประเด็นต่าง ๆ ในบริบทที่กว้างขึ้นและเห็นความเชื่อมโยงกับเรื่องอื่น ๆ ได้มากขึ้น รวมทั้งช่วยให้เขาเข้าใจความหมายที่แท้จริงของประเด็นต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้นดังนั้นการใช้วิจารณ์ช่วยให้คนเราได้เรียนรู้ และตระหนักถึงความสามารถของตนเองในการสร้างความเข้าใจสถานการณ์ที่ซับซ้อนและความสามารถในการคิด วิเคราะห์ถึงเหตุผลเกี่ยวกับเรื่องนั้นได้รวมทั้งแสวงหาการตัดสินใจที่มีความสมเหตุสมผลว่าจะต้องทำอะไร อย่างไรและเมื่อบุคคลมีการคิดอย่างใช้

วิจารณ์ญาณ เขาจะพบว่าไม่มีการเสียหายหรือมีใครที่จะต้องถูกตำหนิ นั่นคือ “ปัญหา” เกิดนอกอาณาบริเวณของความขัดแย้ง

เวทีการพูดคุยแบบใช้วิจารณ์ญาณนี้กระตุ้นให้คนคิด ว่าเขาต้องรับผิดชอบต่อปัญหาของตนเอง เมื่อตระหนักว่า ตนเองประสบกับปัญหาที่สามารถเริ่มที่จะจัดการกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการตัดสินใจร่วมกันในการใช้วิจารณ์ญาณเป็นการส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสาธารณะคนเรามาก รับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนได้เข้าร่วมในการเลือกมากกว่าในสิ่งที่คนอื่นเลือกให้ การตัดสินใจในฐานะสาธารณะ หรือส่วนรวมเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่ออนาคตของตนเอง การใช้วิจารณ์ญาณช่วยให้คนทำในสิ่งที่ไม่อาจดำเนินการได้โดยปัจเจกเพียงลำพังแต่ต้องทำในฐานะสาธารณะเท่านั้น สิ่งสำคัญที่สุดคือ ความสามารถในการผลิต “ความรู้” อย่างที่นักวิชาการเรียกว่าเป็นความรู้ที่สังคมเป็นผู้สร้างขึ้น (Socially-Constructed Knowledge) ซึ่งไม่สามารถหาได้จากผู้เชี่ยวชาญใด ๆ ความรู้นี้ประกอบด้วยสิ่งที่เราจะรู้ได้ก็ต่อเมื่อเราต้องเข้าร่วมกับผู้อื่น ไม่อาจเกิดขึ้นตามลำพัง อาจเรียกว่า เป็น “ความรู้ร่วม (Common Knowledge)” ดังนั้นการใช้วิจารณ์ญาณสาธารณะช่วยผลิตความรู้ที่เป็นสาธารณะ โดยการสังเคราะห์ประสบการณ์และมุมมองที่แตกต่างกันของกลุ่มผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลาย ให้เป็นกรอบของความหมายร่วมกัน

3.2 แนวทางวิเคราะห์การบริหารทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (Integrated Water Resource Management-IWRM)

3.2.1 การพัฒนาการของแนวคิด “การจัดการน้ำแบบบูรณาการ”

แนวคิดการจัดการน้ำแบบบูรณาการพัฒนามาจากการประชุมนานาชาติ ณ กรุงดับลิน สาธารณรัฐไอร์แลนด์ ปี 2535 มีหลักการสำคัญ คือ 1) น้ำจัดเป็นทรัพยากรที่มีจำกัด จำเป็นต่อการดำรงชีวิต การพัฒนาและรักษา สิ่งแวดล้อม 2) การพัฒนาและการจัดการน้ำ ต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ ผู้วางแผน และผู้กำหนดนโยบายทุกระดับ 3) สตรีมีบทบาทสำคัญในการจัดหา จัดการ และดูแลรักษาน้ำ 4) น้ำมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการใช้น้ำ ของภาคส่วนต่างๆ จึงต้องคำนึงถึงมิติทางเศรษฐกิจของทรัพยากรน้ำด้วย

การประชุมสิ่งแวดล้อมโลก ณ กรุงโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ ในปี 2545 ให้นิยามว่า “การจัดการน้ำแบบบูรณาการ” นี้ เป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบองค์รวม นับตั้งแต่ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้หรือทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องกับน้ำ เพื่อที่จะให้เกิดผลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและความยั่งยืนของระบบนิเวศธรรมชาติโดยรวม” (GWP, 2543) แนวนโยบายการจัดการน้ำของรัฐบาลไทยก็อาศัยแนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสาน (Integrated Water Resources Management: IWRM) นี้เป็นฐานความคิดในการจัดการเช่นเดียวกัน โดยกำหนดให้มีการจัดทำวิสัยทัศน์ การวางแผนนโยบายน้ำ แห่งชาติขึ้นในปี 2543 และดำเนินการแต่งตั้งกลไกจัดการในรูปแบบ คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ที่ประกอบด้วย คณะกรรมการในระดับลุ่มน้ำ 25 ลุ่มน้ำ เป็นกลไกที่สำคัญในการบริหารจัดการน้ำในประเทศไทย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) มีเนื้อหาสำคัญในการจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการ และนโยบายการจัดการน้ำ โดยระบุปัญหาการใช้น้ำระหว่างภาคส่วนต่างๆ ทั้ง

เพื่อการเกษตรกรรม การอุปโภคบริโภค การอุตสาหกรรม และอื่นๆ ว่า มีสาเหตุหลักมาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจนอกภาคเกษตรอย่างรวดเร็ว โดยแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ เสนอให้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาแหล่งน้ำ เป็นระบบลุ่มน้ำรวม 25 แห่ง มีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และแนวทางแก้ไขเป็นรายลุ่มน้ำ กำหนดเกณฑ์การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลางโดยพิจารณาความเหมาะสม ด้านอุทกวิทยา ด้านภูมิศาสตร์ รวมทั้งการพิจารณาผลกระทบสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ในขั้นตอนการวางแผนออกแบบการก่อสร้าง กำหนดกรอบการจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กให้กระจายให้ทั่วถึง ส่วนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น มีข้อกำหนดให้องค์กรภาคประชาชนเข้า มาบริหารและบำรุงรักษาโครงการขนาดเล็ก และแผนพัฒนา ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) มีแนวคิดหลักมุ่งเน้นการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ยั่งยืนและเป็นธรรม โดยนำใช้ภาคเกษตรก็ส่งเสริมให้มีการปรับระบบการผลิตเกษตรด้วยการเพาะปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย การจัดหาแหล่งน้ำเอนกประสงค์ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน การสำรวจ กำหนดแนวทางการจัดการ การใช้ประโยชน์น้ำใต้ดินให้สอดคล้องกับศักยภาพ และควบคุมคุณภาพน้ำใต้ดิน การเก็บค่าบริการใช้น้ำดิบโดยเริ่มเก็บจากการใช้น้ำเพื่ออุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และการประปาโดยทั่วไป การณรงค์ในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ และใช้น้ำอย่างประหยัดคุ้มค่า การจัดทำแผนหลักการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (ด้วยแนวคิด IWRM) ในระดับลุ่มน้ำ โดยให้ความสำคัญกับการจัดการคุณภาพน้ำ การจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำวิกฤต และการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน รวมทั้งการพัฒนาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการพยากรณ์ทรัพยากรน้ำเพื่อเอื้ออำนวยต่อการแก้ไขปัญหา น้ำขาดแคลน การป้องกันน้ำท่วม

3.2.2 แนวคิดและกระบวนการจัดการน้ำด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน-ท้องถิ่น

การจัดการน้ำจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยมองให้เห็นความเชื่อมโยงและสมดุลของระบบนิเวศทรัพยากรน้ำที่สัมพันธ์กับทรัพยากรอื่นๆ เช่น ป่าไม้ ที่ดิน ฯลฯ และความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับการใช้และการจัดการของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นองค์กร ชุมชน กลุ่ม บุคคล ปัจจุบันการจัดการน้ำส่วนใหญ่ที่มีภาครัฐเป็นผู้เล่นหลัก เน้นเฉพาะการจัดหาน้ำเพื่อตอบสนองความต้องการใช้ด้านต่างๆ เช่น ภาคเกษตร อุตสาหกรรมและชุมชน การจัดการน้ำโดยหน่วยงานรัฐในลักษณะนี้ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง แย่งกันใช้น้ำ ทั้งยังขาดการรักษา ดูแลเอาใจใส่จากผู้ใช้ในลุ่มน้ำและในระดับท้องถิ่น ทำให้เกิดปัญหาน้ำไม่พอใช้ น้ำเสื่อมคุณภาพ และความขัดแย้ง ไม่ไว้วางใจและความไม่เป็นธรรม ดังนั้นเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม การบริหาร-จัดการน้ำควรดำเนินการ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน-ท้องถิ่น และกลุ่มภาคีที่เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อให้เกิดการจัดปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำ และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรน้ำให้สามารถนำไปสู่การบริหารจัดการน้ำร่วมกันของภาคีผู้มีส่วนร่วมทั้งหลาย โดยอยู่บนพื้นฐานการใช้ จัดการทรัพยากรอย่างเป็นธรรม และเกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน การบริหารจัดการดังกล่าวควรพิจารณาหลักการสำคัญของกรอบแนวทาง เบื้องต้นดังต่อไปนี้

หลักการสำคัญ

- การสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่ม-ภาคีที่เกี่ยวข้อง
- เน้นการวิเคราะห์พื้นที่เป็นหลัก บนพื้นฐานของการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของระบบนิเวศลุ่มน้ำ-ระบบนิเวศย่อย(ตัวแทน) ที่สำคัญ

- การวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องและการใช้-การจัดการน้ำในพื้นที่
- การศึกษาข้อมูลการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการใช้-จัดการทรัพยากรด้วยมิติประวัติศาสตร์

o เน้นการวิเคราะห์พื้นที่บนพื้นฐานของระบบนิเวศย่อย ด้วยมองความสัมพันธ์ของ “ลุ่มน้ำ” ในฐานะที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติกับ “คนและชุมชน” ในฐานะที่เป็นหน่วยทางสังคมที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันทั้งในด้านการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการ โดยพิจารณาลุ่มน้ำในแง่ที่เป็นระบบนิเวศและหน่วยงานทางสังคมที่เป็นองค์รวม ไม่แยกจากกันและคำนึงถึงการใช้และการบริหารจัดการร่วมกันของชุมชน-ท้องถิ่นในเชิงประวัติศาสตร์ ที่มีพัฒนาการร่วมกันมา โดยเน้น **การวิเคราะห์พื้นที่เป็นหลัก (Area Oriented)** ซึ่งหมายถึง การวิเคราะห์พื้นที่ ทั้งในระดับลุ่มน้ำและพื้นที่เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ด้วยการทำความเข้าใจระบบความสัมพันธ์ที่เป็นองค์รวม นิเวศลุ่มน้ำและความเป็นเฉพาะถิ่น เฉพาะที่ของระบบนิเวศย่อย ที่เลือกมาทำการวิเคราะห์ เพื่อที่จะหาแบบแผนของการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่ของระบบนิเวศลุ่มน้ำและการใช้ การจัดการที่เป็นเฉพาะถิ่น

o การวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ด้วยการใช้นาเวทางการทำงานแบบมีส่วนร่วมต่าง ๆ เช่น การประเมินทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม การประเมินสถานะชุมชนแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้-ส่วนเสีย ฯลฯ เพื่อทำความเข้าใจการจัดความสัมพันธ์ของกลุ่มเหล่านี้ในด้านความต้องการในการใช้น้ำ การประกอบอาชีพ ความรู้ ความสามารถ ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการใช้และการจัดการน้ำ ความร่วมมือและความขัดแย้ง รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณี การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของกลุ่มทางสังคมที่หลากหลายในพื้นที่ลุ่มน้ำตลอดจนความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ ผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้วย

o การศึกษาการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการใช้- จัดการทรัพยากรด้วยมิติประวัติศาสตร์ แนวทางนี้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์- ตีความหน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ที่เป็นจุลภาค ทั้งตัวบุคคล ครัวเรือน ชุมชน ท้องถิ่น ภูมิภาค ลุ่มน้ำ ฯลฯ โดยใช้เครื่องมือในการศึกษาที่เป็นประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) เพื่อสร้างเป็นภาพจำลองความเปลี่ยนแปลงในการใช้- จัดการทรัพยากรที่มักเกิดขึ้นอย่างสลับซับซ้อนในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งในอดีต เป็นการศึกษาเรื่องเล่า/ประวัติของชุมชน- ท้องถิ่นโดยลำดับเหตุการณ์ตามช่วงเวลา ด้วยการนำเอาเรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นับตั้งแต่แบบแผนการใช้- การจัดการทรัพยากรที่เกิดขึ้นในอดีต จวบจนปัจจุบัน ปัญหาและแนวทางการแก้ไขที่เกิดขึ้น รวมทั้งบทเรียนสำคัญของชุมชนมาลำดับและสรุปร่วมกัน เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นและจุดพลิกผันสำคัญ ๆ จะช่วยชี้ให้เห็นพัฒนาการของชุมชนและท้องถิ่นนั้น ๆ ที่สำคัญเครื่องมือนี้ช่วยกระตุ้นสำนึกของความเป็นชุมชนและการตระหนักถึงตัวตนและพลังอำนาจของท้องถิ่นเองด้วย รวมทั้งช่วยลำดับเหตุการณ์สำคัญของเรื่องราวในพื้นที่ด้วย “เส้นประวัติศาสตร์” (Time line) ทั้งนี้เพื่อบ่งชี้ “จุดเปลี่ยน” “จุดพลิกผัน” ที่สำคัญ แนวการศึกษาเน้นที่คุณค่าของภูมิปัญญาและการพึ่งตนเองในอดีต โดยอาศัยเครื่องมือเก็บข้อมูลที่เป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ถึงโครงสร้าง และการทำประวัติชีวิต เป็นต้น

3.2.3 องค์ประกอบของ “การจัดการน้ำแบบผสมผสาน” มีหลักการสำคัญ ดังนี้

- หน่วย “ลุ่มน้ำ” (Watershed หรือ River-basin) เป็นหน่วยที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้อง
- “มุมมอง” การจัดการใช้แนวทาง “บูรณาการ” หรือ จัดการแบบ “องค์รวม”
- การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

3.2.4 แนวทาง-กระบวนการทำงานลุ่มน้ำ

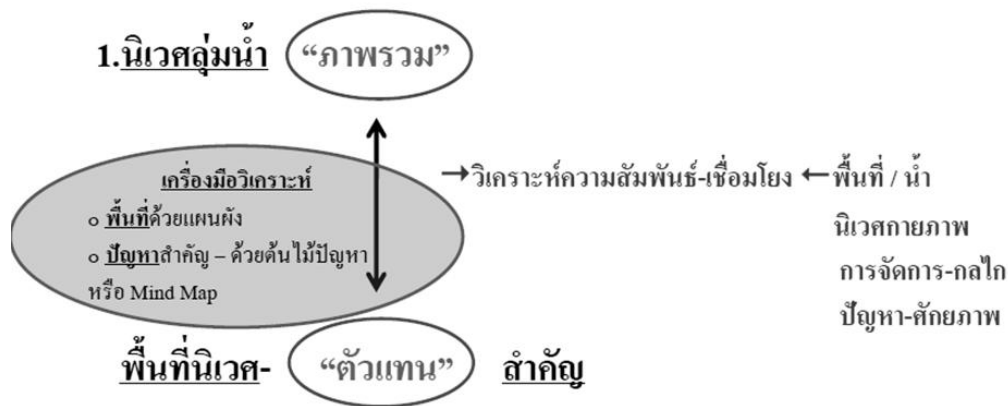
1) การวิเคราะห์ภาพรวมลุ่มน้ำ ทำความเข้าใจภาพรวมและประมวลสรุปสภาพการณ์ของลุ่มน้ำ ให้ได้ว่ามีองค์ประกอบสำคัญในเชิงกระบวนการแบบอย่างไรบ้าง พยายามวิเคราะห์เชื่อมโยงขององค์ประกอบสำคัญต่างๆ เหล่านี้ เช่น ระบบนิเวศหลักของลุ่มน้ำมีความสัมพันธ์ของทรัพยากรที่เกี่ยวข้องทั้ง ที่ดิน ทางน้ำ และป่าอย่างใดบ้าง และมีประเด็นสำคัญที่เป็นปัญหา- ผลกระทบอะไร มีใคร- กลุ่มใดที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาความครอบคลุมในพื้นที่นิเวศต้นน้ำ พื้นที่นิเวศกลางน้ำ และท้ายน้ำ

(1) เลือกกระบวนการเด่นที่จะเป็นตัวแทนลุ่มน้ำ ซึ่งจะเป็นจุดหักเหสำคัญที่จะเข้าไปทำงานเชิงยุทธศาสตร์ เช่น ลักษณะพื้นที่นิเวศชุ่มน้ำ พื้นที่ป่าต้นน้ำ หรือจุดที่เป็นปัญหาสำคัญ (มีการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม)

(2) กำหนดพื้นที่ระบบนิเวศย่อย เป็นพื้นที่ตัวอย่างที่มีลักษณะเด่นที่สำคัญ ด้วยกระบวนการศึกษาประเมินทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม ศึกษาความสัมพันธ์ของคน / ชุมชน กับทรัพยากร ซึ่งการดำเนินการนี้จะทำให้เห็นกลุ่มแกนนำสำคัญ ที่จะเข้ามาร่วมดำเนินการแก้ไข พัฒนาที่เป็นกลุ่มหลัก รวมทั้งการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นบุคคล กลุ่ม องค์กรที่จะมาร่วมมือกันต่อไป

- การระบุ-ค้นหาแกนนำ ที่จะป็นภาคีหลักในการดำเนินการ
- การวิเคราะห์ความสัมพันธ์-ความร่วมมือกันของกลุ่ม-องค์กรท้องถิ่น
- ระบุ- คัดเลือกประเด็น / ปัญหาที่เป็น “จุดตาย ” ซึ่งถ้าสามารถปรับเปลี่ยนได้ กลุ่มผู้เกี่ยวข้องจะเริ่มยอมรับและเข้ามาร่วม
- ค้นหาตัวแสดงที่เป็น “ตัวจริงเสียงจริง ” (ผู้ใช้/ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง)

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระบบนิเวศภาพรวมและนิเวศเฉพาะสำคัญที่เป็นตัวแทน

2) การสร้างความรู้-ลงมือปฏิบัติ อาจโดยการริเริ่มกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ ๆ เลือकมาเป็นตัวแทนศึกษา ซึ่งมีกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาและภาคีที่มีส่วนร่วมมาทำงานร่วมกัน กระบวนการสร้างความรู้ ประกอบด้วย การจัดประชุมสร้ง เวทีแลกเปลี่ยน-เรียนรู้ เพื่อทำให้ประเด็นปัญหาปรากฏออกมาในรูปของความรู้ให้ได้ (ซึ่งเป็นความรู้ที่จัดเป็นระบบเชื่อมโยงความรู้ท้องถิ่นกับความรู้เชิงเทคนิคให้เป็นความรู้ชุดใหม่ที่มีสามารถนำไปแก้ไข-ปรับปรุงระบบนิเวศในพื้นที่ได้) เพื่อสร้างกระบวนการวิเคราะห์หาทางเลือกอื่น ๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหรือปรับปรุงระบบนิเวศร่วมกัน

3) การขยายผลสู่วงกว้าง (สังคม สาธารณะ) ขยายบทบาท-เนื้อหางานและขยายภาคีความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์ อาทิ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงาน องค์การที่เกี่ยวข้อง สื่อนักวิชาการ ได้แก่ กรมชลประทาน กรมทรัพยากรน้ำ กรมเจ้าท่า ฯลฯ โดยใช้กระบวนการสำคัญด้านต่าง ๆ เช่น

- กระบวนการสื่อสารสาธารณะ
- การเชื่อมโยงกับเครือข่าย-สถาบันวิชาการ
- การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสรุปบทเรียนเชื่อมโยงกับเครือข่ายเรียนรู้ของผู้เกี่ยวข้อง
- ฯลฯ

3.2.5 วิธีการและเครื่องมือการถอดบทเรียน

วิธีการและเครื่องมือที่นำมาใช้สำหรับการศึกษาระบบภาพรวมของนิเวศลุ่มน้ำและการวิเคราะห์พื้นที่นิเวศ(ย่อย)เฉพาะ เพื่อนำมาสร้างกระบวนการเรียนรู้ ผ่านการสรุปบทเรียนการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ เป็นการประยุกต์ใช้เครื่องมือการประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ถึงโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีหารือกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง การจัดกระบวนการศึกษา ส้ารวจแบบมีส่วนร่วมผ่านเครื่องมือช่วยวิเคราะห์ เก็บข้อมูล เช่น การจัดทำแผนผัง-ผังวาดต่าง ๆ -ผังทรัพยากร ผังชุมชน ผังความสัมพันธ์กลุ่มทางสังคม การเล่าเรื่องย้อนอดีต แผนที่และแบบจำลองต่าง ๆ

3.2.6 เทคนิค-เครื่องมือที่ใช้

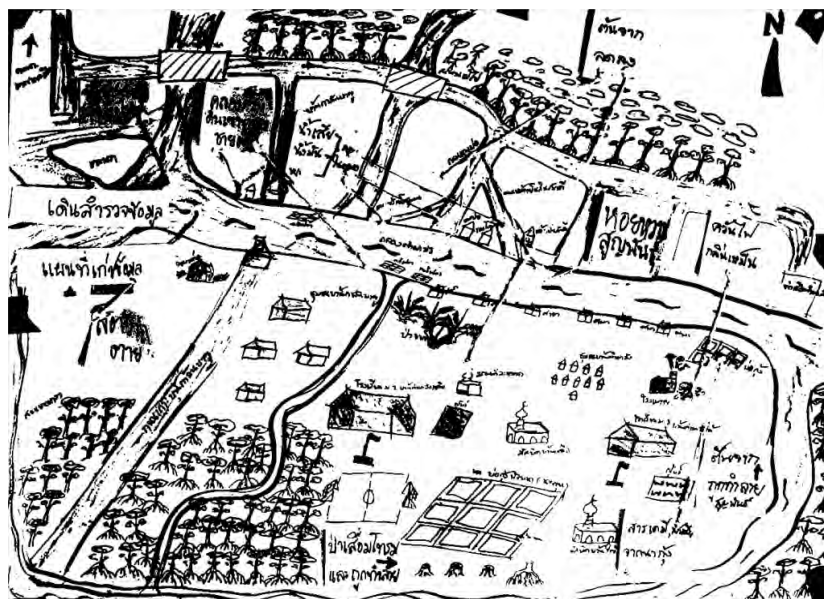
มีการใช้เครื่องมือในการเชื่อมโยงความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน รวมทั้งการสะท้อนคืนข้อมูลโดยให้คนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการทำความเข้าใจถึงประเด็น- ปัญหาสำคัญในพื้นที่ศึกษาตัวแทนผ่านเครื่องมือเหล่านี้ เช่น

- การวิเคราะห์ภาพรวมของนิเวศลุ่มน้ำด้วยข้อมูลศึกษาที่มีอยู่แล้วของหน่วยงานต่าง ๆ

การทำความเข้าใจลักษณะทางภูมิศาสตร์ ภาพรวมของระบบนิเวศหลักของลุ่มน้ำ- พื้นที่นิเวศที่เลือกมาศึกษา ด้วยการใช้ข้อมูลการสำรวจพื้นที่ศึกษาของหน่วยงาน รูปแบบและลักษณะทางภูมิประเทศของพื้นที่ ความสูงต่ำ และเส้นทางน้ำ รวมทั้งสภาพทางนิเวศที่สำคัญ จากนั้นจึงเริ่มร่างแผนผังคร่าว ๆ ของภาพรวมลุ่มน้ำ เพื่อระบุข้อมูลหลัก เช่น ทางน้ำ การใช้ประโยชน์ที่ดิน ลักษณะที่ตั้งชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำ เช่น การเกษตร เลี้ยงสัตว์ ประมง การใช้น้ำในครัวเรือน เป็นต้น

- การจัดทำแผนผังแบบมีส่วนร่วม: “ผังวาด”-ผังทรัพยากรและผังชุมชน

การทำ”ผังวาด” ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมนั้น เป็นการนำเอาข้อมูลชุมชนในเชิงพื้นที่มาทำให้เห็นเป็นภาพ (Visualization) โดยที่คนในชุมชนร่วมกันเดินสำรวจในพื้นที่จริง แล้วช่วยกันวาดและเติมข้อมูลร่วมกัน ผังวาด (Mapping) เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการพูดคุย แลกเปลี่ยนในกลุ่มขนาดเล็กที่สามารถดึงข้อมูลความรู้ที่ซ่อนอยู่ในแต่ละบุคคลออกมา ปะติดปะต่อกันจนเป็นภาพที่สมบูรณ์ขึ้นและทำให้เห็นเป็นภาพโดยรวมร่วมกัน รวมถึงการระบุแบบแผนการใช้ประโยชน์และการจัดการของคนในชุมชน- ท้องถิ่นด้วยการวาดและการใช้รูป สัญลักษณ์ต่างๆ การจัดทำแผนผัง (Mapping) มีรูปแบบที่ต่างกัน เช่น ผังทรัพยากร ผังชุมชน ภาพตัดขวาง ฯลฯ นอกจากจะทำให้เห็นข้อมูลในเชิงกายภาพที่แสดง ที่ตั้ง ตำแหน่งแห่งที่ ขอบเขตของสถานที่ กลุ่ม องค์กร ทรัพยากร และการใช้ประโยชน์แล้ว ผังวาดจะเป็นเครื่องมือที่สามารถใช้ริเริ่มการพูดคุย สืบค้นเรื่องราวที่จะนำไปสู่การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง

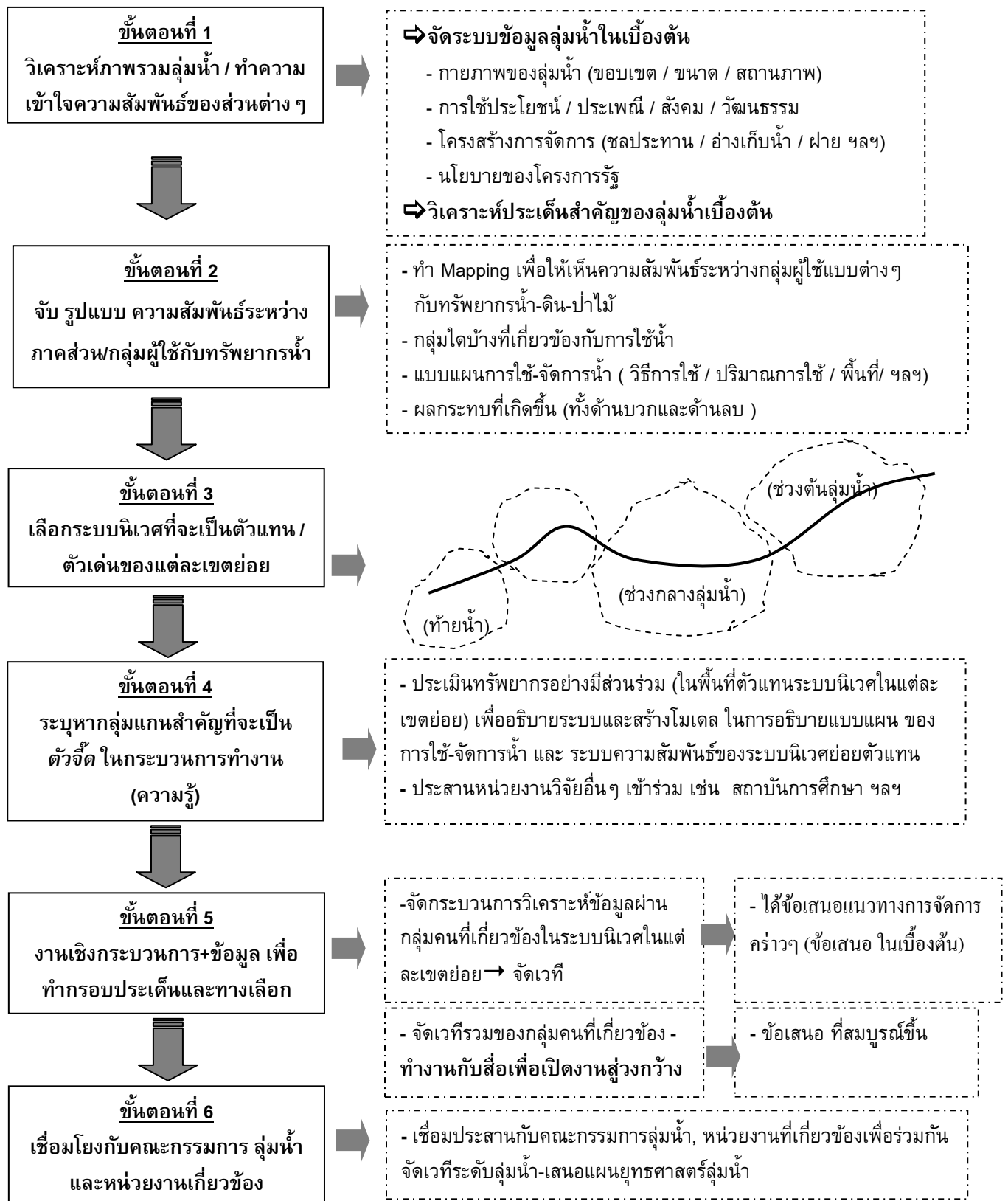

แผนผังทรัพยากรชุมชนและพื้นที่เพาะปลูกของพื้นที่ทำนน้ำ จ.สตูล

- การใช้เวนน์ไดอะแกรม (Venn's Diagram) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ บทบาท และอิทธิพลที่เกี่ยวข้องของกลุ่มคน สถาบัน องค์กร ที่ปรากฏอยู่รายรอบกับประเด็นปัญหาในพื้นที่หรือแผนงานโครงการต่างๆ โดยทั่วไปแล้ว เครื่องมือช่วยวิเคราะห์ คือ เวนน์ ไดอะแกรม (Venn's Diagram) เป็นเครื่องมือที่นำมาใช้บ่งชี้ แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มคน องค์กรโดยใช้วงกลมเป็นตัวแทนของกลุ่มแต่ละกลุ่ม โดยที่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของวงกลมจะแทน ระดับของอิทธิพลของแต่ละกลุ่ม ตำแหน่งของวงกลมแสดงระดับความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ โดยระยะห่างของวงกลมแต่ละวงแสดงถึงการแบ่งแยกกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมาก-น้อย

การใช้เวนน์ไดอะแกรมนี้เป็นเครื่องมือบ่งชี้ความสัมพันธ์ของกลุ่มทางสังคม ทำให้กลุ่มผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีพื้นฐานทางสังคมพวกใดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจใช้และจัดการทรัพยากรในพื้นที่ชุมชน- ท้องถิ่นในแบบแผนเช่นไร ? ดังนั้นการดำเนินการแก้ไขปรับปรุงการจัดการทรัพยากรควรนำไปสู่การจัดวางความสัมพันธ์เป็นอย่างไร เป็นต้น

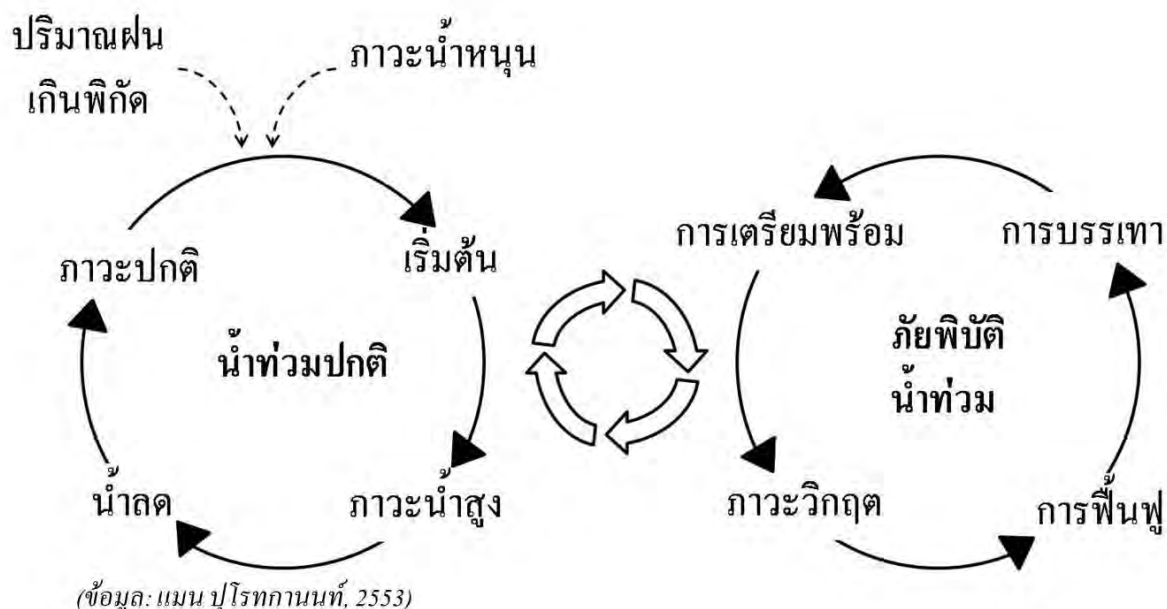
3.2.7 แนวทางการดำเนินงานประเด็น “น้ำและภัยพิบัติ”

3.3 แนวทางการวิเคราะห์การจัดการภัยพิบัติ (Risk Management)

3.3.1 มุมมองของ “น้ำท่วม” และ “ภัยพิบัติ”

มีข้อถกเถียงเกี่ยวกับกรอบคิด/มุมมองการทำความเข้าใจปรากฏการณ์การเกิดภาวะน้ำท่วม กรอบคิดและมุมมองแรก เห็นว่าน้ำท่วมเป็นภาวะการณ์ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นเป็นวงรอบตามปกติ ที่อาจมีรอบอุบัติซ้ำ ในระยะเวลาสั้น ๆ เพียง 1-2 ปี หรืออาจมีคาบเวลาของการเกิดเหตุซ้ำที่มีช่วงเวลายาวนานกว่านั้น (10-25 ปี) การให้คำอธิบายว่าภาวะการเกิดน้ำท่วมเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ ดิปกตินั้น นำไปสู่การวางแนวทางการจัดการที่เป็นการรับมือ-ปรับตัวให้อยู่กับภาวะน้ำท่วมได้ ในขณะที่กรอบคิดและมุมมองที่สองนั้น เห็นว่าน้ำท่วมเป็นภัยคุกคามกับการดำเนินชีวิต เนื่องจากมุมมองนี้ให้ความสำคัญกับความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากปรากฏการณ์นั้น ๆ ทั้งที่เป็นด้านพืชผล ที่อยู่อาศัย-ทรัพย์สิน รวมทั้งชีวิต ดังนั้นการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาก็สะท้อนจากกรอบคิด / มุมมองนี้ จึงเป็นความพยายามใช้ความรู้ เทคโนโลยีในการเอาชนะปรากฏการณ์ที่มนุษย์เห็นว่า เป็นภัยธรรมชาติ ด้วยสิ่งก่อสร้าง- โครงสร้าง เช่น การก่อสร้างเขื่อน คันกั้น น้ำ ประตูน้ำ และทางระบายน้ำ (Floodways) เป็นต้น ส่วนแนวทางการจัดการน้ำท่วมแบบผสมผสานนั้นมีข้อเสนอให้พิจารณาปรากฏการณ์ภาวะน้ำท่วมที่เกิดขึ้น ด้วยกรอบคิด / มุมมองที่มีลักษณะพลวัตร ที่เห็นว่าการเกิดภาวะน้ำท่วมที่นับว่าเป็นภาวะปกติก็ต่อเมื่อระดับความรุนแรงและความเสียหายยังอยู่ในวงจำกัดที่ชุมชน-ท้องถิ่นสามารถรับมือ หรือจัดการได้ แต่หากปรากฏการณ์น้ำท่วมที่เกิดขึ้นมีระดับความรุนแรงเพิ่มขึ้น จนถึงอาจปรับเปลี่ยนไปสู่ภาวะการเกิดภัยเพราะเมื่อความรุนแรงของภัยทวีขึ้น ก็จะส่งผลให้เกิดความเสียหายที่รุนแรงมากขึ้นและความเสียหายต่าง ๆ นั้นก็อาจขยายวงกว้างมากตามไปด้วย ดังภาพข้างล่างนี้ ที่แสดงถึงวงจรการเกิดภาวะน้ำท่วมปกติที่อาจแปรไปเป็นภาวะน้ำท่วมแบบพิบัติภัย

การถกเถียงเรื่องน้ำท่วม

น้ำท่วม-น้ำหลาก หรือ ภัยพิบัติ

กรอบคิด / มุมมอง

➤ “อยู่กับน้ำท่วม”

น้ำท่วมเป็น “ธรรมชาติ” ฝนตกปริมาณมาก ควบคุมยาก หรือป้องกันได้ยาก ดังนั้นควรเรียนรู้อยู่กับน้ำท่วม

➤ “การควบคุม”

น้ำท่วมเป็น “เหตุการณ์ธรรมชาติ” ควบคุมได้ด้วย เขื่อน คันคูและทางระบายน้ำ

➤ “การปรับตัว”

น้ำท่วมเกิดจาก “คน” การใช้ประโยชน์ลุ่มน้ำและพื้นที่ชุ่มน้ำ ควบคุม ดัดแปลง จำเป็นที่จะต้องปรับการใช้ที่ดิน-ผังเมือง

➤ “ความยุติธรรม”

ภัยน้ำท่วมเกิดจาก “ปัจจัยทางสังคม และการเมือง” ที่ส่งผลให้กลุ่มด้อยโอกาสอาศัยในเขตเสี่ยงภัยสูง ได้รับสวัสดิการและการสงเคราะห์ที่มีคุณภาพต่ำ

➤ “ความไร้ประสิทธิภาพ”

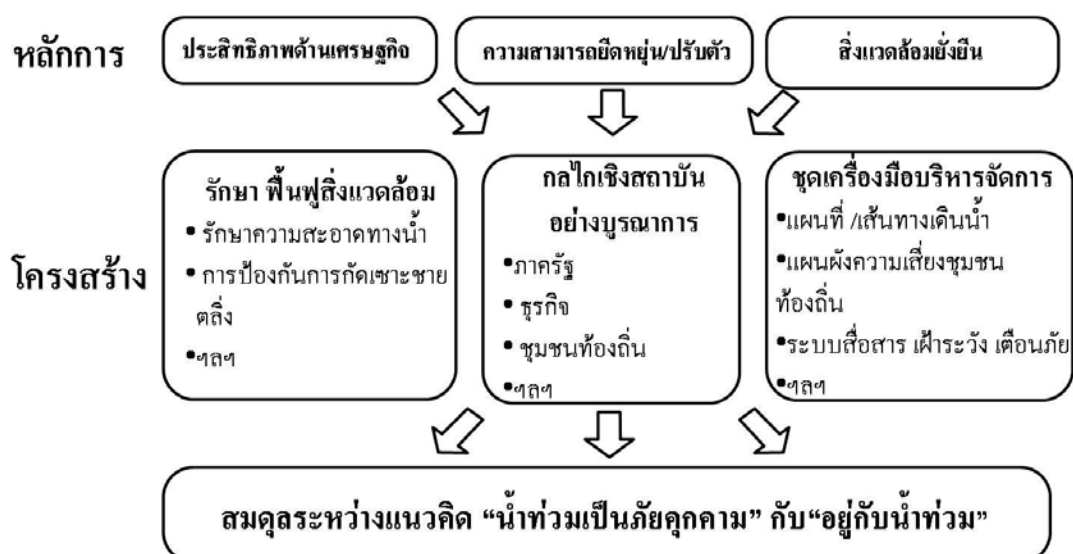
ภัยน้ำท่วมเกิดจาก “หน่วยงานหลัก” ในจัดการเตือนภัย การจัดการภัยน้ำท่วม และฟื้นฟูหลังน้ำท่วมทำงานด้วยประสิทธิภาพ

➤ “ไม่ใส่ใจ-ไม่เอาธุระ”

ภัยน้ำท่วมนั้นเกิดจาก “ความไม่ใส่ใจหรือความไม่เอาธุระ” ของประชาชนเกี่ยวกับภัยที่อาจเกิดขึ้นได้

3.3.2 หลักการจัดการน้ำท่วม-ภัยพิบัติแบบผสมผสาน

การดำเนินงานมีเป้าหมาย 3 ด้าน คือ (1) การพัฒนาเศรษฐกิจ (2) สวัสดิการของสังคม และ (3) การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายใต้การบูรณาการจากภาคส่วนต่างๆ เกิดจากสองส่วน คือ **หนึ่ง แนวระนาบ** เป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำ- ผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้น้ำ (อุทกภัย วาตภัย ฯลฯ) **สอง แนวตั้ง** เป็นหน่วยงานของภาครัฐ-ผู้รับผิดชอบหลัก เกิดกลไกการประสานความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำ ท้องถิ่น เอกชน และสถาบันวิชาการ ดำเนินการหาข้อตกลงหรือค้นหาทางออกในการบริหารจัดการน้ำ และภัยพิบัติแบบผสมผสานด้วยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา- ความรู้ท้องถิ่นกับเครื่องมือวิเคราะห์ทางวิชาการ และเทคโนโลยีสมัยใหม่

3.3.3 แนวโน้มในระดับสากลและองค์ประกอบของความเสี่ยงภัย

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันในระดับสากลว่า ภัยธรรมชาติและภัยที่ก่อโดยมนุษย์มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น (ทั้งความรุนแรง- ช่วงระยะเวลาการเกิด- ขอบเขตและความสูญเสียที่เกิดขึ้น) ซึ่งค่อนข้างผกผันกันกับความสามารถในการรับมือภัยเหล่านั้น การศึกษาจากปรากฏการณ์การเกิดภัยในระดับนานาชาติชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดในการรับมือว่า ความรู้-เทคโนโลยี

ปัจจัยการเพิ่มขึ้นของความเสี่ยงภัย มีหลายปัจจัย เช่น

■ ด้านเศรษฐกิจ-สังคม

ความอ่อนแอ- ความยากจน ความไม่ปลอดภัย ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ การเสี่ยงภัยในการดำรงชีพ การขาดความตระหนักรู้และแผน องค์กรหรือหน่วยงานขาดประสิทธิภาพและทรัพยากร

■ ด้านกายภาพ

ขาดการวางแผนการใช้ที่ดินที่ดี ที่อยู่อาศัยตั้งอยู่ในบริเวณที่เสี่ยงต่อภัยพิบัติ และอื่น ๆ

■ ด้านสภาวะแวดล้อม

ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรน้ำที่ไม่เหมาะสม-ไม่ยั่งยืน อื่น ๆ

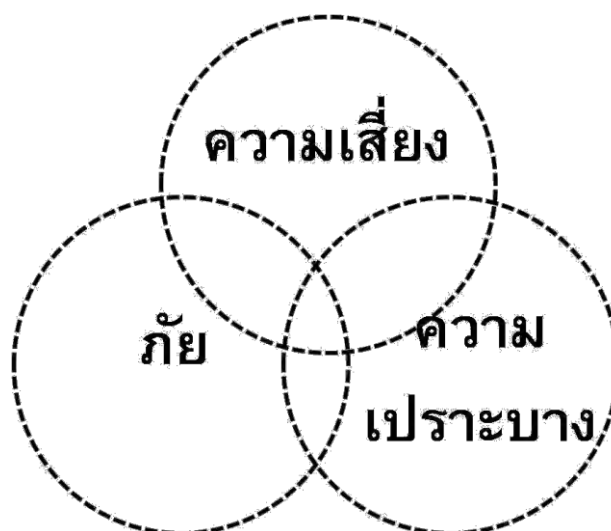
การขยายตัวของความเสี่ยงภัย

โครงสร้าง	ช่องว่าง	ความเสี่ยง	ประเภทของภัย
- การเข้าไม่ถึงอำนาจ - การจัดการทรัพยากรที่ไม่เหมาะสม - โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจและ การเมืองที่ขาดความสมดุล	<u>ด้านกลไก-สถาบัน</u> - สถาบันของท้องถิ่นไม่เข้มแข็ง <u>ด้านความรู้-ข้อมูล</u> - ขาดความรู้-ทักษะที่เหมาะสม - ระบบข้อมูล-สื่อสารไม่เป็นปัจจุบัน <u>ด้านเศรษฐกิจ-การลงทุน</u> - ตลาดและการลงทุนในท้องถิ่นจำกัด <u>ด้านสังคม-การเมือง</u> - ความเป็นสาธารณะ-สำนึก ความเป็นพลเมือง	<u>สภาพทางกายภาพที่</u> <u>เปราะบาง</u> - ที่ตั้งชุมชนอยู่ในที่เสี่ยง - อาคารหรือโครงสร้าง กีดขวางทางน้ำ <u>สภาพทางสังคมที่ไม่มั่นคง</u> - เศรษฐกิจท้องถิ่นไม่มั่นคง - การดำรงชีพที่เสี่ยง - สภาพสังคมเสี่ยง - สถาบันของท้องถิ่นไม่เข้มแข็ง	- แผ่นดินไหว - พายุต่างๆ - น้ำท่วม - ภูเขาไฟระเบิด - ดินถล่ม - ภาวะแห้งแล้ง - เชื้อโรค-ศัตรูพืช - อันตรายจากเทคโนโลยี - ฯลฯ

ปัจจัยที่มีผลต่อระดับความรุนแรงของภัยพิบัติ

เมื่อพิจารณาจาก “ภัยพิบัติ” เป็นลักษณะของเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ซึ่งมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับคำดังต่อไปนี้

- (1) **ภัย (Hazard)** หมายถึง เหตุการณ์ สภาวะทางกายภาพ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ รวมทั้งการกระทำของมนุษย์ ที่นำมาซึ่งการบาดเจ็บ หรือ ความเสียหายต่อ ชีวิต ทรัพย์สิน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การบริการด้าน สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ โดยลักษณะของภัยนั้นจะเกิดขึ้นรวดเร็ว (Dynamic) และสร้างความเสียหายอย่างรุนแรง
- (2) **ความเสี่ยง (Risk)** หมายถึง โอกาส หรือความเป็นไปได้ที่เหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่งจะเกิดขึ้นและนำมาซึ่งผลกระทบทางลบต่างๆ ต่อวิถีชีวิต ของ ชุมชน และหรือทรัพย์สิน เช่น การตาย การบาดเจ็บ ความสูญเสีย ฯลฯ
- (3) **ความเปราะบาง (Vulnerability)** หมายถึง 1) ความเปราะบางของมนุษย์ ขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือกลุ่ม รวมทั้งสถานการณ์ซึ่งมีอิทธิพลต่อขีดความสามารถในการรับมือและฟื้นฟูจากภัยพิบัตินั้น แบ่งออกเป็นหลายด้าน เช่น ด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม 2) ความเปราะบางที่เป็นรูปธรรม สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนและ 3) ความเปราะบางที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ซึ่งมีความอ่อนไหว และมีพลวัตสูง เช่นความเปราะบางด้าน สังคม เศรษฐกิจ การเมือง สภาพจิตใจ สิ่งแวดล้อม ลักษณะของความเปราะบางที่กล่าว มาทั้งหมดนี้มีแปรผันอยู่ตลอดเวลาซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยแทรกซ้อนของความแตกต่างจากการได้รับผลกระทบท่ามกลางสิ่งที่สามารถมองเห็นได้ทั่วไป

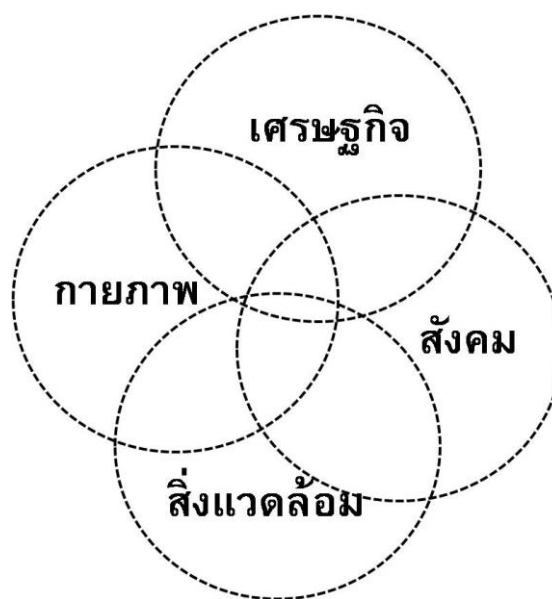

$$\text{“ความเสี่ยง (Risk) = ภัย (Hazard) x ความเปราะบาง (Vulnerability)”}$$

ความสัมพันธ์เชิงบริบทของความเปราะบาง

“ความเปราะบาง” (Vulnerability)¹⁴ คือ ลักษณะทางกายภาพ ปัจจัยและกระบวนการต่างๆ ทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ที่บ่งชี้ถึงอันตรายและส่งผลให้ชุมชนเกิดความเปราะบาง อ่อนแอ ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติและเป็นข้อจำกัด ซึ่งบั่นทอนขีดความสามารถของชุมชนในการเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น

หากพิจารณาในแง่บวกจะช่วยเพิ่มความสามารถให้ประชาชนในการรับมือกับภัยพิบัติ โดยแบ่งสรุปเป็นด้านต่างๆ เช่น ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม โดยความเปราะบางในด้านต่างๆ มีผลเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมที่มีความซับซ้อนดังภาพ

3.3.4 แนวคิดการจัดการภัยพิบัติ¹⁵ ประกอบด้วย

1. การป้องกัน (Prevention) คือ การดำเนินการเพื่อหลีกเลี่ยงหรือลดความเสียหายหรือภัยพิบัติและความสูญเสียเกิดขึ้น
2. การบรรเทาผลกระทบ (Mitigation) คือ กิจกรรมที่มุ่งในการลดผลกระทบและความรุนแรงของภัยพิบัติที่ก่อให้เกิดอันตรายและความสูญเสียแก่ชุมชนและประเทศชาติ
3. การเตรียมพร้อม (Preparedness) คือ การเตรียมการล่วงหน้าเพื่อเพิ่มขีดความสามารถให้กับรัฐบาล องค์กรปฏิบัติ ชุมชน และปัจเจกบุคคล ในการเผชิญกับภาวะการณ์เกิดภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
4. การรับสถานการณ์ฉุกเฉิน (Emergency Response) คือ การปฏิบัติอย่างทันทีทันใดเมื่อภัยพิบัติเกิดขึ้น

¹⁴ ที่มา : Living with risk: focus on disaster risk reduction chapter 2

¹⁵ ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : เมษายน 2554

5. การฟื้นฟูบูรณะ (Recovery) การฟื้นฟูบูรณะเป็นขั้นตอนที่ดำเนินการเมื่อเหตุการณ์ภัยพิบัติผ่านพ้นไปแล้ว เพื่อให้พื้นที่หรือชุมชนที่ได้รับภัยพิบัติกลับคืนสู่สภาพที่ดีขึ้น
6. การพัฒนา (Development) การพัฒนาภายหลังเหตุการณ์ภัยพิบัติครอบคลุมถึงการทบทวนและศึกษาประสบการณ์การจัดการภัยพิบัติที่เกิดขึ้น แล้วทำการปรับปรุงระบบการดำเนินงานต่างๆ ที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อลดความสูญเสียให้น้อยที่สุด

3.4 การจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน¹⁶

ความเป็นมาของการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน

ในปี 2537 มีการจัดประชุมว่าด้วยเรื่อง “ศตวรรษแห่งการลดภัยพิบัติระหว่างประเทศ” (International Decade for Natural Disaster Reduction) ที่เมืองโยโกฮาม่า ประเทศญี่ปุ่น การประชุมครั้งนี้มีสาระสำคัญเพื่อจัดทำแนวทางร่วมกันในการป้องกันและลดผลกระทบจากภัยพิบัติซึ่งพบว่า ปัญหาช่องว่างต้องปรับแก้ไขอยู่ 5 ประเด็น คือ (1) การบริหารจัดการของภาครัฐ รวมทั้งกฎหมายและนโยบายต่างๆ (2) การระบุความเสี่ยง ประเมินความเสี่ยง การเฝ้าระวัง และการเตือนภัยล่วงหน้า (3) การให้การศึกษา และการจัดการความรู้ (4) การลดปัจจัยเสี่ยง และ (5) การเตรียมความพร้อมเพื่อตอบสนองและฟื้นฟูหลังภัยพิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

จากการประชุมดังกล่าวได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นการประชุม “การลดความเสี่ยงจาก ภัยพิบัติ” (World Conference on Disaster Reduction) ขึ้นที่เมืองโกเบ ประเทศญี่ปุ่น ในปี 2548 โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมจากประเทศต่างๆ ทั่วโลก ทั้งสิ้น 168 ประเทศ วัตถุประสงค์เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ กล่าวคือ ลดการสูญเสียชีวิต ทรัพย์สิน ความเสียหายด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนและประเทศ ในช่วงระยะเวลา 1 ทศวรรษ (ค.ศ.2005-2015) สรุปเป็นลำดับความสำคัญได้ 5 ข้อดังนี้คือ (The Hyogo identified five specific priority for action)

1. การจัดลำดับ ความสำคัญกับการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเป็น อันดับแรก ๆ (Making disaster risk reduction priority)
2. การปรับปรุงระบบข้อมูลเกี่ยวกับ ความเสี่ยงและการแจ้งเตือนภัยล่วงหน้า (Improving Risk Information and early warning)
3. การสร้างวัฒนธรรมความปลอดภัยและ ความสามารถในการกลับคืนสู่สภาพเดิม (การฟื้นฟูสู่ภาวะปกติ) (Building a culture of safety and resilience)
4. การลดปัญหาที่อาจจะก่อให้เกิดความเสี่ยงของผู้มีบทบาทหลัก (Reducing the risk in key actors)
5. การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับ การเตรียมความพร้อมเพื่อปฏิบัติงานตอบสนองต่อภัยพิบัติ (Strengthening preparedness for response)

¹⁶ ข้อมูล: *Natural Disaster and Development, 1991*

ความหมายและหลักการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน

การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการที่เป็นระบบครบวงจร “โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและการดำเนินการทุกขั้นตอน” นับตั้งแต่กระบวนการประเมินและวิเคราะห์ความเสี่ยงจากภัยพิบัติเพื่อการวางแผนและหาแนวทางป้องกัน การวางแผนลดผลกระทบจากความเสี่ยงและการเตรียมความพร้อมก่อนการเกิดภัย พิบัติ การจัดการและดำเนินการในภาวะฉุกเฉินขณะเกิดภัย พิบัติ การฟื้นฟูบูรณะหลังจากเกิดภัย พิบัติ ตลอดจนการติดตาม ตรวจสอบและการประเมินผล ด้วยกลไกการประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานรับผิดชอบหลัก ทั้งระดับตำบล ระดับจังหวัด และระดับประเทศ

สรุปได้ว่า การจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน คือกระบวนการดำเนินงานเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนงานวิเคราะห์ความเสี่ยง ปฏิบัติงาน และการตรวจสอบประเมินผล ทั้งนี้ให้ครอบคลุมช่วงระยะเวลาตั้งแต่ ก่อนเกิดภัย ระหว่างเกิดภัย และหลังเกิดภัย โดยในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอนนั้นควรได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ในการเป็นผู้ช่วยหรือพี่เลี้ยงสนับสนุนให้ชุมชนสามารถดำเนินงานลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

เป้าหมายของการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน

1. การลดความเสี่ยงและความเปราะบางของชุมชนจากผลกระทบของภัยพิบัติในพื้นที่ที่มีโอกาสในการเกิดภัยพิบัติสูง ด้วยการปรับเปลี่ยนแนวคิดและบทบาทของชุมชนจากผู้ได้รับความช่วยเหลือมาเป็นผู้ป้องกันและลดผลกระทบจากความเสี่ยงที่เกิดจากภัยพิบัติด้วยตนเอง
2. การเสริมสร้างความเข้มแข็งและเสริมสร้างขีดความสามารถ (Capacity) ในการพึ่งตนเองของชุมชนในการวิเคราะห์และประเมิน ความเสี่ยงจากผลกระทบของภัยพิบัติ ตลอดจนการดำเนินการเพื่อยกระดับขีดความสามารถของชุมชน ท้องถิ่น
3. การเสริมสร้างทัศนคติการพึ่งตนเอง ด้วยการลงมือเชิงรุก ใช้การป้องกันมากกว่าแก้ไข และการเริ่มลงมือกระทำด้วยตนเองก่อน การขอรับการสนับสนุนความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก
4. การพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถรับมือ บรรเทาผลกระทบ และความสามารถป้องกัน รักษาชีวิต ทรัพย์สิน ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ท้องถิ่น
5. เป้าหมายสูงสุด คือ ชุมชนมีความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตที่ปลอดภัย

แนวคิดและเครื่องมือในการติดตามประเมินผล

1.การประเมินแบบเสริมพลัง (Empowerment Evaluation)

การประเมินแบบเสริมพลังเป็นวิธีที่ทำให้งานยากๆ สำเร็จได้ง่ายขึ้น หรือมีความล้มเหลวน้อยลง (วิจารณ์ พานิช, 2546 น.36) ซึ่งหลักการของการเสริมพลังให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถช่วยเหลือตนเองได้ เป็นแนวทางหนึ่งที่จะสนับสนุนให้เกิดการประเมินตนเองเพื่อพัฒนางานให้มีความยั่งยืนอยู่ได้อย่างจริงจัง

โดยทาง **ทฤษฎีการประเมินแบบเสริมพลัง (Empowerment Evaluation)** ที่พัฒนาโดยเฟ็ดเทอแมน (Fetterman) ในปี ค.ศ.1994 จากงานเขียนเรื่อง พลังของการสื่อสาร การร่วมมือและการให้การสนับสนุน (Speaking the language of power : Communication, Collaboration, Collaboration and Advocacy) (Fetterman, 1993) เฟ็ดเทอแมนได้ประมวลแนวทางการประเมินทั่วไป และสรุปว่า การประเมินต่างๆ มุ่งช่วยให้ผู้บริหาร ผู้ประเมิน ผู้ที่เกี่ยวข้อง เกิดความเข้าใจลึกซึ้งเกี่ยวกับการปฏิบัติงานเป็นหลัก โดยหากมีปัญหา หรือข้อบกพร่องใด ๆ ก็จะมีการแก้ไข และกำจัดปัญหาต่างๆ ในการปฏิบัติงาน เช่น ปัญหาความปลอดภัย และสุขภาพ การไร้ถิ่นฐาน การปฏิรูปการศึกษา เป็นต้น การประเมินในลักษณะนี้ เน้นการค้นหายุทธศาสตร์ หรือกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ สนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเกิดการสื่อสารกับกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องรวมถึงกลุ่มผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย

- **สรุป** พื้นฐานของการประเมินที่เหมาะสมตามนิยามของเฟ็ดเทอแมน (ซึ่งต่อมาก็คือ การประเมินแบบเสริมพลัง) ประกอบด้วย การร่วมมือ (Collaboration) การมีส่วนร่วม (Participation) และการเสริมพลัง (Empowerment)

ในส่วนของ **ทฤษฎีการกำหนดเจตจำนง หรือชะตากรรมของตนเอง (Self-determination)** จะทำให้การประเมินเสริมพลังมีเป้าหมายมากกว่าการตัดสินคุณค่าเพียงประการเดียว โดยมองไปที่กระบวนการในการประเมินผลที่ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการกำหนด ออกแบบ และจัดทำโดยตนเองด้วย ซึ่งเดซี และไรอัน (Deci and Ryan, 2000) สรุปหลักการสำคัญของทฤษฎีดังกล่าวว่า มนุษย์เรามีสัญชาตญาณการตอบสนองต่อข้อท้าทายต่างๆ โดยกระบวนการที่นำสัญชาตญาณภายในมาใช้ เพื่อพัฒนาความสามารถควบคู่กันไป โดยหากมนุษย์จะควบคุมตนเองขณะที่ถูกกระทบด้วยสิ่งต่างๆ จะทำให้พัฒนาศักยภาพในการกำหนดเป้าหมาย และพยายามมองหาหนทางไปสู่เป้าหมายนั้นๆ ได้ ทำให้เกิดการกำลังใจที่จะฝ่าฟันไปสู่เป้าหมายข้อท้าทายนั้นๆ ด้วย

- **สรุป** ทฤษฎีการกำหนดตนเอง : ประกอบด้วยการนำสัญชาตญาณภายในของมนุษย์ 3 ประการมาใช้พัฒนาศักยภาพ กล่าวคือ

(1) ความสามารถ (Competence) การสร้างการรับรู้ ยอมรับ ตระหนักถึงความสามารถของตนเอง

(2) ความสัมพันธ์ (Relatedness) การสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในกิจกรรมนั้นๆ โดยผ่านการสร้างกฎเกณฑ์สำคัญๆ ร่วมกัน ทำให้เกิดการควบคุมพฤติกรรมการทำงานร่วมกัน เป็นข้อตกลงร่วม ที่สร้างแรงจูงใจ (Appraisal) กลายเป็นวัฒนธรรมภายในองค์กร (อาทิ การสร้างความรู้สึกร่วมสมาชิก หรือบุคลากรต่างมีความสำคัญในบทบาทหน้าที่ของตนเองในกิจกรรมนั้นๆ ร่วมกัน)

(3) ความเป็นตัวของตัวเอง (Autonomy) การไม่ยึดติด ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และสามารถกำหนดแนวทางสร้างความสัมพันธ์ หรือบทบาท ความสามารถที่จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นๆ โดยเมื่อมีการสร้างแรงจูงใจ หรือการกระตุ้นให้บุคคลแสดงออกถึงความเป็นตัวเองก็จะทำให้เกิดแรงขับของความท้าทาย เป็นแรงจูงใจภายใน ซึ่งจะต้องสร้างสมดุลระหว่างการให้อิสระและการควบคุมของระบบ ทั้งนี้หากระบบมีการควบคุมมาก และไม่บริหารจัดการแบบกระจายอำนาจ และความรับผิดชอบก็จะส่งผลให้ความคิดริเริ่ม และการเรียนรู้ของบุคคลต่ำลง

โดยสรุปแล้ว การประเมินแบบเสริมพลังเน้นการทำงานเป็นกลุ่ม และเน้นการสร้างวัฒนธรรมการประเมินให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการทำงานเพื่อความเจริญที่ยั่งยืน เป็นแนวทางการประเมินแบบร่วมมือและมีส่วนร่วม (Collaborative and Participatory Evaluation) ซึ่งถือว่าการรื้อสร้าง (Deconstruction and Reconstruction) ชุดความรู้ทางการประเมินแบบใหม่ที่เป็นลักษณะของการประเมินแบบเสริมพลัง โดยการประเมินแบบเสริมพลัง พัฒนาและผสมผสานแนวทางการเรียนรู้จาก 3 แนวทางหลัก กล่าวคือ

แนวทางหลัก	หลักสำคัญ
จิตวิทยาชุมชน (Community Psychology)	● เป็นฐานในการสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นใช้ร่วมกันภายในกลุ่ม ชุมชน องค์กร หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Finding Common Ground/ Collective Agreement)
การปฏิบัติงานทางมานุษยวิทยา (Action Anthropology)	● เป็นฐานสนับสนุนให้กำหนดเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ร่วมกันของกลุ่มคนในชุมชนได้ด้วยตนเอง (Shaping Self-determination) ● การกำหนดเจตจำนง หรือชะตากรรมของตนเอง (Self-determination) โดยความสามารถในการพิจารณาตนเอง การกำหนดและอธิบายความต้องการของตนเอง การสร้างเป้าหมาย และความคาดหวัง แผนการทำงานที่ต้องการให้บรรลุผล การกำหนดแหล่งข้อมูล การกำหนดแนวทาง การปฏิบัติงานที่เหมาะสม ควบคู่ไปกับการประเมินผลเป็นระยะๆ และการทำงานต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน
การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)	● เป็นการสร้างปฏิบัติการจริง มีเป้าหมาย และเวลาในการปฏิบัติงานที่ชัดเจน มีการให้ความเห็นหรือผลแบบสื่อสารรอบด้าน และเน้นการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และเชื่อมโยงกัน ในรูปแบบที่เรียบง่าย (Action with Key Performances/ Interactive Communication/ Information-based Analysis)

การประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีการประเมินเสริมพลังเริ่มต้นจากผู้ประเมินผลในยุคต้นๆ อาทิ ครอนบาค (Cronbach) เอิร์นเนส (Earnest) สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) สคริเวน (Scriven) และแพตตอน (Patton) ซึ่งตอนนั้นก็ยังไม่แยกออกจากการประเมินที่เป็นระบบ หรือการประเมินในเชิงโครงสร้างหน้าที่ และประโยชน์ใช้สอย (Structural and Functional Evaluations) จนเฟ็ดเทอแทน (Fetterman) ได้นำเสนอแนวคิดของการประเมินเสริมพลังที่ชัดเจน โดยประมวลรูปแบบจากการวิจัยประเมินเสริมพลังที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ เพื่อเป็นการทำความเข้าใจแนวทางการปรับใช้การประเมินเสริมพลังในรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้น การศึกษาครั้งนี้ได้ประมวลชุดประสบการณ์การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปดังนี้

คูส์ เมอร์ฟ- เบอร์แมน และแชมเบอร์ (Schoes, Murphy-berman, Chambes, 2000) ศึกษาวิจัยการประเมินเสริมพลังกับการจัดการชุมชนในโครงการที่ดำเนินการเกี่ยวกับเด็ก ครอบครัว และกฎหมายที่เกี่ยวข้องในมลรัฐเนบาสกา สหรัฐอเมริกา โดยเริ่มจากการสำรวจบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการประเมินในระดับชุมชนในเชิงการเสริมพลัง โดยสรุปได้ว่า กระบวนการประเมินเสริมพลังที่ทำร่วมกับสมาชิกของโครงการหรือชุมชน (ซึ่งในการศึกษาก็คือ ผู้มีส่วนได้เสียนั่นเอง) ควรทำความเข้าใจกับการสร้างความเข้าใจ หรือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับสมาชิกของโครงการหรือชุมชน ในการติดตามประเมินผล รวมทั้งต้องมีการแสดงผลของการประเมินผลในเชิงการแสดงผลของความรับผิดชอบที่ควรจะมีต่อกันเป็นระยะๆ ดังนั้นในกระบวนการประเมินเสริมพลังจะต้องมีการเอื้ออำนวยกระบวนการที่ช่วยให้เกิดการแสดงผลของความตั้งใจที่จะบรรลุผลสัมฤทธิ์ พร้อมๆ กับการกำกับแนวทางให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวร่วมกัน การศึกษาวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยและสมาชิกของโครงการได้เริ่มต้นโดย

1. การกำหนดกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้ปฏิบัติงานตรง และผู้สนับสนุน (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) ควบคู่ไปกับ

2. การสร้างกรอบการประเมินผลที่ชัดเจนร่วมกันกับสมาชิกของโครงการ โดยเน้นย้ำความเข้าใจ ความหลากหลาย และการมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานของการกำหนดกรอบการประเมินผล โดยนำเทคนิคต่างๆ มาปรับใช้เป็นขั้นๆ กล่าวคือ

ขั้นที่หนึ่ง: การกำหนดจุดยืน (แนวคิด Taking Stock ของเฟ็ดเทอแมน) โดยกระตุ้นให้ทุกคนอ่านตัวโครงการให้ละเอียด สร้างความคุ้นเคยกับข้อตกลงเบื้องต้น และเป้าหมาย ตลอดจนเครื่องมือต่างๆ ที่จะทำให้อาชีพเป้าหมายของโครงการ อาทิ การกำหนดกิจกรรม รายงานการประชุม การประเมินความต้องการเบื้องต้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่มาของโครงการร่วมกัน การกำหนดจุดยืนจึงเป็นการสร้างกระบวนการ ร่วมระหว่างกำหนดทรัพยากร และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง กับการปรับฐานความเข้าใจในการปฏิบัติงานร่วมกัน ซึ่งจะต้องอาศัยกระบวนการทำงานที่สร้างความรู้จัก และปรับฐานทัศนคติต่างๆ หลังจากนั้นก็เริ่ม

ขั้นที่สอง: การวางแผน โดยมีคำถามต่างๆ ที่สร้างกระบวนการคิดเพื่อมุ่งสู่ผลสัมฤทธิ์ตามที่คาดหวังไว้โครงการร่วมกัน โดยจะมีการเอื้ออำนวยกระบวนการแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินการโครงการ โดยในขั้นนี้จะต้องจัดทำแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติงานเพื่อนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ตามที่คาดหวัง โดยมีการชี้ชัดถึงแนวทาง และเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ โดยใช้แนวคำถามที่สร้างกรอบระยะเวลา และความคาดหวังในเชิงความก้าวหน้า หรือการเปลี่ยนแปลง อาทิ ท่านคาดหวังจะเห็นการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง? ในช่วงเวลาใด? เพราะอะไร? ท่านคิดว่าเราควรใช้ตัวชี้วัดการทำงานของโครงการอะไรบ้าง? เพราะอะไร? โดยแนวคำถามเหล่านี้จะช่วยสร้างแนวทางจำเพาะในการประเมินสิ่งนั้นๆ ทั้งนี้ในภาพรวมกระบวนการดังกล่าว จะกระตุ้นให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ชี้ชัดถึงแนวทางการประเมิน การทำความเข้าใจเชิงทฤษฎี จุดประสงค์ และผลผลิตร่วม โดยกระบวนการจะสนับสนุนข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินผล ยุทธศาสตร์การประเมินผล และการเก็บรวบรวมข้อมูลที่จะสามารถตอบคำถามในกรอบการประเมินเสริมพลังที่กำหนดไว้

ขั้นที่สาม : การสร้างกระบวนการเรียนรู้เทคนิคการประเมิน และวิธีการ ตลอดจนการเก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล โดยจะใช้ข้อมูลจากขั้นที่สองมาวิเคราะห์ จัดระบบข้อมูลสารสนเทศ และสร้างระบบการติดตาม การสื่อสารระหว่างกัน โดยมีการนัดหมาย ติดตาม เยี่ยมเยียนไปตามจุดต่างๆ เป็นระยะๆ ซึ่งในกระบวนการก็จะช่วยขยายฐานการประเมินไปในบริบทที่เพิ่มมากยิ่งขึ้น อาทิ การสืบค้นข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ เว็ บไซต์ เอกสารขั้นต้น การจัดทำจดหมายข่าวเพื่อสื่อสารระหว่างสมาชิก ผู้มีส่วนร่วม ตลอดจนการขยายผลยุทธศาสตร์การประเมินให้ทำความเข้าใจในพื้นที่ต่างๆ ร่วมกัน

ในงานวิจัยของซันลลินส์ (Sullins, 2001) เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้แนวทางการประเมินเสริมพลังกับกิจกรรมที่ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา (Community-Based Project) โดยลักษณะการประเมินเสริมพลังจะมีข้อท้าทายในการสร้างกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปฏิบัติงานในโครงการและผู้ตรวจสอบในการประเมิน โดยจะต้องพยายามปรับเปลี่ยนลักษณะแรงต้านที่เหมือนกับการแข่งขันให้เปลี่ยนเป็นแรงขับในการทำงานร่วมกัน กระบวนการประเมินจึงต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความต้องการของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยที่ผู้ประเมินจะต้องออกแบบการประเมิน และกระบวนการประเมินที่พยายามนำความต้องการ หรือความคาดหวังต่างๆ ของผู้ที่เกี่ยวข้องมาจัดระบบไว้ด้วยกันให้มากที่สุดในทุกขั้นตอนของการประเมิน กระบวนการดังกล่าวเรียกร่องการทำงานร่วมกันของฝ่ายต่างๆ มากกว่าการมอบหมายให้ผู้ประเมินดำเนินการโดยฝ่ายเดียว โดยมีการพัฒนาตัวชี้วัดในการประเมินร่วมกัน กล่าวคือ เกณฑ์คุณประโยชน์บทบาทหน้าที่ ความยืดหยุ่น ปรับปรนให้เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทต่างๆ ความน่าเชื่อถือ และความละเอียดอ่อนในการประเมินผล ทั้งนี้ซันลลินส์เสนอว่า **ผู้ประเมินแบบเสริมจะต้องมีความยืดหยุ่น ทั้งในบทบาทหน้าที่การปฏิบัติงาน วิธีการที่นำมาปรับใช้ การถ่ายทอดความรับผิดชอบ โดยลักษณะดังกล่าวจะต้องพิจารณาถึงโครงสร้างของภารกิจ วัฒนธรรม หรือค่านิยม ที่สร้างปลูกฝังมายาวนาน ตลอดจนการสร้างความต้องการของผู้ที่มีส่วนได้เสียในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการคำนึงถึงสิทธิในการกำหนดตนเองในการดำเนินการนั้นๆ ด้วย**

ในการวิจัยเกี่ยวกับการประเมินผลแบบเสริมพลังที่ของซันลลินส์ในปี 2003 (Sullins, 2003) โดยได้ดำเนินกับศูนย์สุขภาพจิตแห่งหนึ่ง และเน้นไปที่กระบวนการและบทบาทของผู้มีส่วนร่วมในการเสริมพลัง และรูปแบบการประเมินแบบเสริมพลังที่เหมาะสม หลากหลาย ในการวิจัยสรุปได้ว่า การวิจัยเริ่มต้นโดยการพยายามสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับผู้ให้บริการศูนย์สุขภาพจิตแห่ง นี้ ซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปที่มาขอใช้บริการศูนย์สุขภาพจิต โดยทำกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมกันตั้งแต่ความคาดหวัง ความต้องการทั่วไป การชี้แจงเป้าหมาย และสัมฤทธิ์ผลที่ต้องการ การพัฒนายุทธศาสตร์ที่จะให้ได้ผลสัมฤทธิ์ตามที่ต้องการ และการประเมินความก้าวหน้าเป็น ระยะๆ อย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยมีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวก ให้กับผู้ที่เข้าร่วมกระบวนการประเมินแบบเสริมพลัง ดังนั้น**ในการประเมินแบบเสริมพลังนี้จึงเน้นขั้นตอนการวางแผนยุทธศาสตร์เป็นขั้นตอนหลักในการประเมินเสริมพลัง โดยที่เน้นย้ำว่าผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะทำหน้าที่ประเมินผลมิใช่ตัวผู้ประเมินผลหรือนักวิจัยเอง ทั้งนี้ผู้ประเมินผลอาจจะดำเนินการประเมินในส่วนของความสัมพันธ์ หรือคุณค่าเชื่อมโยงที่มีต่อกันทั้งหมด**

2. แผนผังผลลัพธ์ (Outcome Mapping): คุณค่าและความยั่งยืนของการพัฒนา

เป้าหมายสูงสุดของโครงการพัฒนานั้นโดยทั่วไปมีความมุ่งหมายที่จะดำเนินการผลักดันให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายเสมอ หากแต่การระบุผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังเสร็จสิ้นโครงการในการจัดทำผลการประเมินผลนั้น รายงานการประเมินผลของโครงการ / แผนงานพัฒนาส่วนใหญ่บ่งชี้ให้เห็นเฉพาะผลที่เกิดขึ้น จากกิจกรรมพัฒนาที่อาจจะเป็นได้ทั้งผลสำเร็จหรือความล้มเหลวของความพยายามที่ใส่เข้าไปในกระบวนการดำเนินงานภายใต้กรอบเวลาหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันในกลุ่มผู้ทำหน้าที่ประเมินผลว่า การระบุเฉพาะผลจากการดำเนินการนั้นเป็นข้อจำกัดสำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการประเมินผล ซึ่งในที่สุดแล้วกลับไม่สามารถเผยให้เห็นคุณค่าสำคัญของกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนในแง่ที่โครงการพัฒนานั้น ๆ ได้ช่วยส่งผ่านอำนาจในการตัดสินใจ การกำหนดชะตากรรมร่วมกันของชุมชนหรือกลุ่มผู้เกี่ยวข้องภายหลังผ่านขั้นตอนการพัฒนาไปสักระยะหนึ่งแล้ว การถูกแรงกดดัน ให้จำเป็นต้องแสดงเฉพาะผลได้หรือผลระยะยาว (ผลกระทบ) จากการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมนี้ ทำให้กระบวนการประเมินผลโดยรวมละเลยคุณค่าและแนวทางการสร้างความยั่งยืนที่อาจเกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนา ทั้งนี้เนื่องจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า (Inputs) กิจกรรมหรือกระบวนการ (Process) และผลผลิต (Outputs) ที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นเส้นตรง ซึ่งหมายถึง โครงการพัฒนาเริ่มจากการระบุหรือจำแนกปัญหาที่ประสบอยู่ จากนั้นก็เป็นขั้นตอนการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เพื่อดำเนินการค้นหาแนวทางหรือวิธีการแก้ไขปัญหาคาดว่าจะบังเกิดผล สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์ของการเกิดเหตุ (Causes) และผลที่เกิดจากเหตุ (Effects) ในรูปความสัมพันธ์เชิงเดี่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งโจทย์หรือปัญหาที่ท้าทายการพัฒนาในปัจจุบันก็มักเป็นโจทย์ที่มีมิติทางสังคม สิ่งแวดล้อมที่มีที่มาจากปัจจัยและตัวแปรที่หลากหลายและมีความสัมพันธ์ที่มีความสลับซับซ้อนที่ทับซ้อนกันอย่างมาก เช่น การเกิดภัยดินถล่ม การกัดเซาะชายฝั่ง ที่อาจมีปัจจัยทั้งจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จนถึงการวางแผนการใช้ที่ดิน เป็นต้น การดำเนินโครงการหรือแผนงานพัฒนาในยุคใหม่จึงมักต้องเผชิญกับปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ในระบบเปิด (Open System) จึงทำให้มีโอกาสที่ระหว่างการดำเนินการจะเกิดผลบางประการ ที่อาจไม่ได้เป็นผลโดยตรงจากการดำเนินโครงการซึ่งกลุ่มผู้ดำเนินโครงการ / แผนงานควรติดตามผลที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือนำมาสรุปเป็นบทเรียนในการดำเนินการเอาไว้

โดยแท้จริงแล้ว งานพัฒนาเกิดขึ้นในระบบเปิด ดังนั้นเราอาจไม่สามารถกล่าวอ้างได้ว่าความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการพัฒนานั้น ๆ เป็นผลโดยตรงจากการดำเนินการตามแผนงานใดแผนงานหนึ่งเป็นการเฉพาะ การติดตามประเมินผลการทำงานแผนงาน / โครงการพัฒนาด้วยการใช้ “แผนผังผลลัพธ์” จึงเป็นการปรับเปลี่ยนแนวทางการประเมินผลอย่างสำคัญ จากเดิมที่เน้นให้ความสำคัญกับ ผลการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม เช่น การลดความยากจน การเพิ่มผลผลิตต่อไร่ของพืชเศรษฐกิจสำคัญ การปรับปรุงคุณภาพการเรียน การสอน ให้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม-กิจกรรม การกระทำของกลุ่มคนผู้เกี่ยวข้อง หรือมุ่งที่มองหาความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานั้น ๆ สิ่งที่ขาดหายไปจากผลการประเมินผลในอดีตคือ **คุณค่าและความยั่งยืนของการพัฒนา** ซึ่งหมายความว่าถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งในเชิงกระบวนการและผลของการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการปรับความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการก็มักถูกละเลยจากกระบวนการประเมินผลที่เน้นเฉพาะผลที่วัดได้ชัดเจน อย่างเป็นมาในอดีต ซึ่งการนำเอาแนวทางการวิเคราะห์แผนผังผลลัพธ์ เป็นความพยายามปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ใน

การประเมินผลหรือกล่าวถึงที่สุด คือ การระบุผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการพัฒนาใด ๆ ก็ตามมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสดงผลความเปลี่ยนแปลงในผลลัพธ์ดังกล่าว ซึ่งหมายความว่าให้ความสำคัญต่อผลของความเปลี่ยนแปลงที่ไปถึงรากถึงโคน โดยต้องการแสดงผลการเปลี่ยนแปลงที่แสดงถึงความเปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดขึ้นในเชิงคุณค่า ไม่เพียงแต่การเกิดผลิตผลบางประการที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินการเพียงเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนี้อาจช่วยอำนวยให้เกิดการสร้างภาวะอยู่ดี กินดีของกลุ่มเป้าหมายและปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ทั้งนี้ โดยผ่านกระบวนการทำงาน เครื่องมือช่วยวิเคราะห์ ทรัพยากรและเทคนิคการทำงานใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนาที่ได้รับการปรับปรุง

แนวคิดของการวิเคราะห์แผนผังผลลัพธ์ มาจากฐานคิดของกระบวนการประเมินผลแบบเสริมพลังที่อาศัยแนวปฏิบัติสำคัญของการค้นคว้าความรู้ซึ่งมี ฐานจากการปฏิบัติการของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ กล่าวคือเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมตลอดระยะเวลาตั้งแต่เริ่มต้นของการดำเนินการ มีการระบุประโยชน์ของการปรับปรุงการทำงานไว้อย่างเป็นรูปธรรม ชัดเจน เน้นที่การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างการเรียนรู้ และการปฏิบัติการ (Learning and Action) ในรูปของวงจรสะท้อนกลับ (Feedback Loop Learning) ที่การสร้างความรู้ผ่านกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งมีศักยภาพที่จะตอบสนองต่อปัญหาใหม่ๆ ด้วยความพร้อมรับมือกับปัญหาหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ ในฐานะที่เป็นฝ่ายกระทำ (Active Participants/Actors)

กล่าวได้ว่า แผนผังผลลัพธ์นั้น อยู่บนฐานคิดสำคัญที่ว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการ /แผนงานพัฒนาเป็นผู้มีความสามารถ ที่จะกำหนดชะตากรรมของตนเอง (Self Determination) จึงมีพลังในการควบคุมกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่พึงเกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนา โดยอาจมี “คนนอก” มาทำหน้าที่เพียงเอื้ออำนวยให้กลุ่ม “คนใน” ได้มีโอกาสเข้าถึง ความรู้ เทคนิคและทรัพยากรใหม่ๆ ในช่วงเวลาดำเนินการพัฒนาเท่านั้น ซึ่งหมายความว่า กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเหล่านี้สามารถเลือกกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เอื้อ หรือสอดคล้องกับความสามารถของเขาเพื่อที่จะสามารถกำหนดชะตากรรมตนเองได้ในฐานะที่เป็นฝ่ายกระทำ

ขั้นตอนโดยสรุปของการจัดทำแผนผังผลลัพธ์

ขั้นตอนที่ 1 กำหนด “ผลลัพธ์” ที่ต้องการร่วมกัน

ในการดำเนินโครงการ /แผนงาน กลุ่มผู้ดำเนินการมุ่งหวังที่จะให้เกิดผล หรือภาวะพึงประสงค์อย่างไร เมื่อสิ้นสุดโครงการ ในบางเอกสารอาจเรียกว่า เป็น “วิสัยทัศน์” หรือ “พันธกิจ” ซึ่งความกระชับ ชัดเจนของความเห็นร่วมกันของภาคีพัฒนาที่เกี่ยวข้อง จะช่วยทำให้กลุ่มสามารถกำหนดแนวทาง /ทิศทางในการขับเคลื่อนงานทางยุทธศาสตร์ได้ชัดเจนและช่วยทำให้การแบ่งและมอบหมายงานมีขั้นตอนที่ชัดเจนขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 ทบทวนตรวจสอบทุนเดิมที่มีอยู่ (Taking Stock)

เป็นการประเมินทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อระบุกิจกรรม จัดลำดับความสำคัญของชุดกิจกรรมที่พิจารณาร่วมกันในหมู่ภาคีที่เกี่ยวข้องแล้วว่ามีนัยสำคัญที่สุด หลังจากนั้น ก็จัดการให้คะแนน แผนงาน /โครงการที่ดำเนินการแล้วได้ผลมากน้อยตามลำดับ การประเมินทรัพยากรที่มีอยู่นี้ รวมทั้งความรู้ ความชำนาญ ความสามารถของกลุ่มผู้ดำเนินการแผนงาน/โครงการด้วย เพื่อจะชี้ให้เห็นจุดอ่อน จุดแข็งของการดำเนินการที่ผ่านมา

ขั้นตอนที่ 3 การวางแผนทางขับเคลื่อนเชิงยุทธศาสตร์

กลุ่มผู้มีส่วนร่วมทั้งหมด มาร่วมกันกำหนดการวางแผนทางเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อผลักดันให้แผนงาน/โครงการบรรลุตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่วางเอาไว้ โดยให้ความสำคัญของการปรับปรุงแผนหรือ “ปรับกลยุทธ์” ในระหว่างดำเนินการ หากมีข้อมูลเชิงประจักษ์ ว่าการปรับตัวอย่างยืดหยุ่นของโครงการ/แผนงานจะทำให้ไปถึง “จุดหมาย” ได้เร็วขึ้นหรือดีขึ้น

กระบวนการติดตามเพื่อสร้าง “ระบบสะท้อนกลับ” ที่จำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของการใช้ข้อมูลที่เป็นระบบ-แม่นยำ เชื่อถือได้ ดังขั้นตอนการติดตาม-ประเมินผลจึงมีโอกาที่จะเข้ามา เป็นส่วนสำคัญของการวางแผน-ดำเนินการและช่วยยกระดับการดำเนินการให้มีผลดียิ่งขึ้นได้เช่นเดียวกัน

การปรับใช้ “แผนผังผลลัพธ์” ในโครงการ/แผนงานพัฒนา

แผนผังผลลัพธ์เหมาะสมกับแผนงานที่เน้นการติดตามการเปลี่ยนแปลงแบบแผนพฤติกรรม และความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการดำเนินการแผนงานพัฒนา ที่สำคัญคือ แผนงานนั้นควรมีความยืดหยุ่นที่สามารถในการปรับตัวตามผลของข้อมูลที่ได้รับมาจากการติดตามงาน แผนงานที่ควรนำแนวทางการประเมินผลของแผนผังผลลัพธ์นั้นอาจพิจารณาประเด็นเหล่านี้ เช่น

กำหนดทิศทางยุทธศาสตร์

แผนงานที่สามารถนำ “แผนผังผลลัพธ์” มาปรับใช้ได้นั้น อาจเน้นให้เกิดกระบวนการตัดสินใจการกำหนดยุทธศาสตร์ การคัดเลือก ลำดับกลยุทธ์ในการทำงาน เนื่องจากวิธีการนี้จะช่วยวิเคราะห์หาเงื่อนไขในการปฏิบัติว่า ภาครัฐส่วนกลุ่มใดที่จะได้รับผลจากการดำเนินการทางยุทธศาสตร์ ประเด็นใดบ้าง ที่ยังช่วยออกแบบระบบติดตาม ประเมินผล การติดตามผลลัพธ์ที่มุ่งหวัง

ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผล

ข้อมูลที่นำมาใช้ในการประเมินผลแบบแผนผังผลลัพธ์นั้น เป็นข้อมูลที่ได้จากการติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานและผลลัพธ์ที่ได้จากการทำงานของภาครัฐส่วน โดยไม่เหมาะสมที่จะนำข้อมูลลักษณะนี้มาประเมินความคุ้มค่าหรือการประเมินความเหมาะสมของเทคนิคที่ใช้ (Feasibility Study)

ระบบข้อมูลที่จำเป็นและรูปแบบรายงาน

การจัดทำระบบข้อมูลที่ใช้สำหรับการประเมินตนเองและการดำเนินงานของภาครัฐส่วนผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) นั้นจำเป็นในการติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินงานซึ่งทั้งยังช่วยทำให้รายงานที่เสนอต่อแหล่งทุนนั้นแสดงให้เห็นการตรวจสอบได้ของแผนงานพัฒนาอีกด้วย

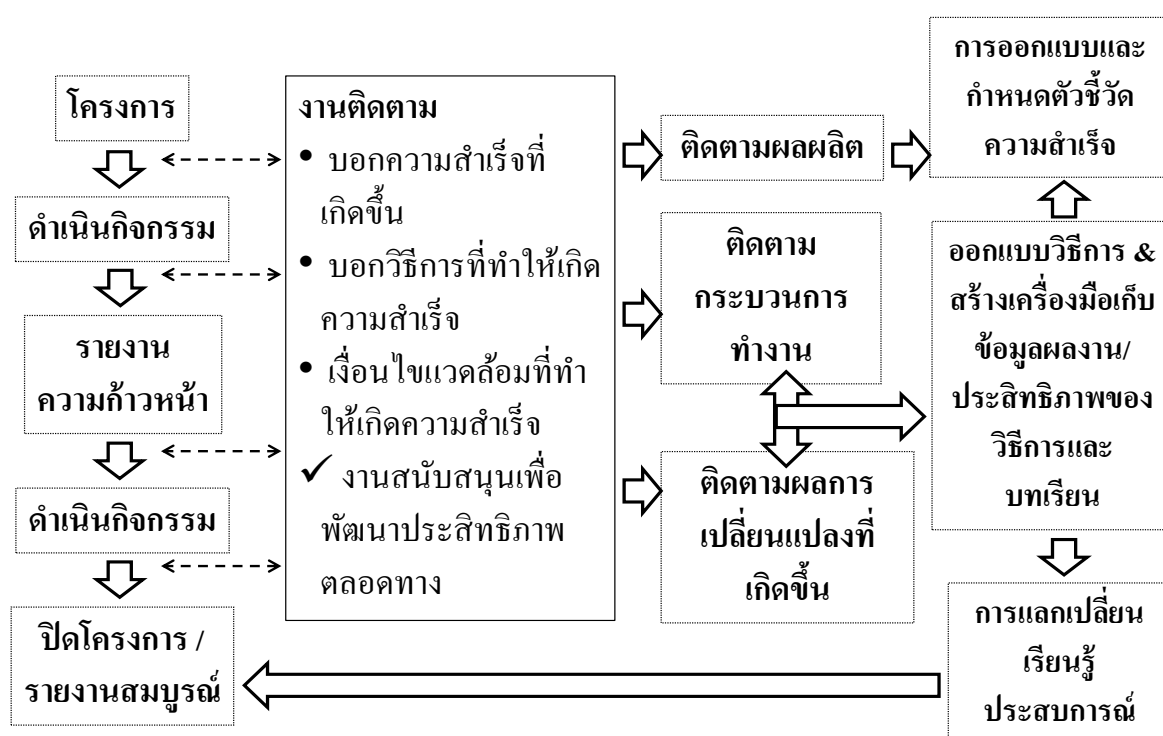
“พันธกิจร่วม” ของคณะทำงาน

อาศัยการแลกเปลี่ยน เรียนรู้และกระบวนการปฏิสัมพันธ์แบบสะท้อนกลับ (Feedback Loop) ระหว่าง “ปฏิบัติการ” และ “การเรียนรู้” มาปรับปรุงและยกระดับแนวทางการดำเนินการเพื่อมุ่งความสำเร็จร่วมกัน การทำงานร่วมกันของทีมงานจึงควรสร้างโอกาสการอภิปราย ถกเถียงต่อรอง เพื่อนำไปสู่ข้อตกลงใหม่ร่วมกัน

การจัดสรรทรัพยากร

สร้างข้อตกลงร่วมกันในคณะทำงานในการแบ่งสรรทรัพยากรที่จำเป็นในการดำเนินการ ทั้งบุคลากร งบประมาณ เครื่องมือ อุปกรณ์และเวลาที่เหมาะสมที่จะเอื้อให้การดำเนินการ การติดตามและการประเมินผลมีประสิทธิภาพตามแนวทางแผนผังผลลัพธ์จะเป็นการติดตามประเมินผล ที่เน้นการมีส่วนร่วมของภาคีเกี่ยวข้องทั้งขั้นตอนการวางแผน การจัดสรรทรัพยากร การติดตามการปฏิบัติการ การหนุนเสริมความรู้และการสะท้อนผล ภาพรวมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จากกระบวนการดำเนินงาน โครงการ ตามแผนภาพดังนี้

การประเมินผล-ติดตามงานภาพรวม

3. ชุดเครื่องมือ “Tri-SICKA® (ไตรสิกขา)”

เป็นผลลัพธ์จากการสังเคราะห์การปฏิบัติงานในพื้นที่ 12 จังหวัดต้นแบบ ในโครงการศึกษาความเหมาะสมเพื่อพัฒนาระบบงานกำกับ และติดตามการปฏิบัติราชการในภูมิภาค (มีนาคม 2553-มกราคม 2554) โดยเป็นเครื่องมือการทำงานเชิงสังคม ที่บูรณาการและประยุกต์หลักการบริหารจัดการ การพัฒนา และแนวคิดเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อสร้างความยั่งยืน และการพึ่งพิงตนเองเป็นผลสำคัญ มีปัจจัยนำเข้า (Input) อยู่ 5 ข้อ ปัจจัยในเชิงกระบวนการ (Process) 3 ชั้น และปัจจัยที่เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งเป็นการพัฒนาผลผลิต (Output) ในเชิงบูรณาการ และเชื่อมโยงเพื่อสร้างผลสัมฤทธิ์ 1 ชั้น โดยตัวแปรที่เป็นปัจจัยทั้งหมดทำให้เกิดชุดความสัมพันธ์ในเชิงเมตริกซ์ 20 ชุด ชุดเครื่องมือดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างหลากหลาย ทั้งการบริหารจัดการ การพัฒนา วางแผน ตลอดจนการกำกับติดตามการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ จะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสม บริบทแวดล้อม และปัจจัยแห่งความสำเร็จที่เป็นพลวัตรควบคู่กันไป พร้อมกับต้องมีกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติงานตรวจ และกำกับผ่าน กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management) และการติดตามประเมินผล (Assessment) แบบเสริมพลังเป็นสำคัญ คำอธิบายเกี่ยวกับตัวแปรทั้ง 11 ตัวแปร มีดังนี้

ตัวกำหนดสำหรับ การติดตาม-กำกับแบบ เสริมพลัง	คำอธิบาย และกรอบในการกำหนดประเด็น (สำหรับการแสวงหาข้อมูล และออกแบบกระบวนการกำกับ และติดตามแบบ เสริมพลัง)
ISSUE	ประเด็นเชิงกลยุทธ์ และผลผลิตหลัก (ที่ต้องการใช้ในการกำกับ ติดตาม)
SYSTEM	ระบบหลักที่ใช้ อาทิ ห่วงโซ่คุณค่า และการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสีย K-A-P
STAKEHOLDERS	ผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งในที่นี้ใช้การวิเคราะห์ในส่วนของ K-A-P ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่กำหนด
INFORMATION	ระบบสารสนเทศ เนื้อหาต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงตั้งแต่ระดับนโยบาย ข้อมูล ศักยภาพ พื้นที่ ทั้งในระดับจุลภาค และมหภาค
CONTEXT	ภูมิสังคม บริบท ภาวะแวดล้อมที่แตกต่าง การทำความเข้าใจบริบทที่จะใช้ในการติดตาม และตรวจสอบแบบเสริมพลัง เพื่อการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด
COOPERATION	แกน และกลไกในการประสานงาน การหาความร่วมมือกับกลุ่มที่เกี่ยวข้องที่หลากหลาย ในทุกระบบ
INTERDEPENDENCY	การบริหารเครือข่าย ที่อยู่บนฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน และเสริมพลังซึ่งกันและกัน
COMMUNICATION	การสื่อสารสาธารณะ การสร้างความเข้าใจทั้งจากภายใน และภายนอก
SYNCHRONIZATION	การบูรณาการ การเชื่อมโยงภาพรวมไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
KNOWLEDGE	การใช้องค์ความรู้ต่าง ๆ ในการจัดการ งานตรวจ และกำกับการปฏิบัติงาน
ASSESSMENT	การกำกับ และประเมินผลแบบเสริมพลัง

4. เครื่องมือและตัวชี้วัดในการประเมินผล

การประเมินผล²⁰ หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของแผนงานหรือโครงการด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อนำผลมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่เพียงใด ซึ่งผู้รับการประเมินย่อมคาดหวังว่าจะสามารถนำผลการประเมินไปปรับปรุงแก้ไข หรือพัฒนางานที่ตนเองรับผิดชอบหรือดำเนินการอยู่ หากถือตามนัยดังกล่าวการประเมินความสำ เร็จของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่น่าจะหมายถึง กระบวนการตัดสินว่าการดำเนินกิจกรรมตามแผนที่วางไว้ก่อให้เกิดผลผลิตตามที่ระบุไว้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด โดยที่คณะวิจัยพื้นที่ทุกจังหวัดได้กำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดความสำเร็จของตนเองไว้แล้วในข้อเสนอโครงการ และปลายท างแห่งความสำเร็จในทุกโครงการซึ่งเป็นเหมือนหลักประกันความยั่งยืนของการจัดการปัญหาและการพัฒนาพื้นที่ คือ ความต้องการเห็นการบูรณาการแผนงานโครงการและงบประมาณที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่

และในประเด็นของการบูรณาการนั้น ดร .สีลาภรณ์ บัวสาย²¹ ได้กล่าวถึงเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างการบูรณาการเชิงพื้นที่ว่าประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมายการทำงานร่วมกันของภาคีพัฒนา การจัดการตนเองหรือกลไกการพัฒนาของพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วย “ตัวหลัก” และ “ตัวรอง” การมีข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ และกระบวนการเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงและการรับรู้ของภาคีต่าง ๆ

ผลลัพธ์ของการบูรณาการ คือ การ จับคู่กันระหว่างอุปสงค์ -อุปทาน (Demand-Supply Matching) คือ การทำให้ทรัพยากรภาครัฐไหลไปลงตรงจุดของการแก้ปัญหาที่ชาวบ้านต้องการ โดยเน้นการทำงานฝั่งอุปสงค์ (Demand) ให้เกิดความชัดเจน

ผลกระทบจากกา รบูรณาการ คือ เกษตรกรยืนได้ด้วยตัวเอง เกิดกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ธรรมชาติบาลในท้องถิ่น เกิดวัฒนธรรมการใช้ข้อมูล คนในพื้นที่คิดเป็นและกลายเป็น ผู้ใช้งานที่มีความรู้ (Intelligent Users)

และหากพิจารณาองค์ประกอบของกลไก หรือภาคีที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุน หรือขับเคลื่อนงานพัฒนาในพื้นที่จะพบว่ามีอยู่ 3 กลุ่มหลัก²² คือ

ภาคีด้านความรู้และวิชาการ (Knowledge: K) ได้แก่ สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานอื่นที่มีบทบาทในการให้ข้อมูล และความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาผลผลิต

ภาคีที่เป็นหน่วยงานราชการที่สนับสนุนงานในพื้นที่ (Area: A) ได้แก่ หน่วยงานราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และราชการส่วนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลผลิต

ภาคีภาคประชาชน (People: P) ที่เป็นผู้ได้รับผลหรือมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่/ในพื้นที่ ได้แก่ ประชาชน องค์กรชุมชน ภา คประชาชนสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน และเครือข่ายการทำงานประเด็นต่าง ๆ ในพื้นที่

จากความหมายของการประเมินผล ปัจจัยความสำเร็จในการบูรณาการ และการแยกย่อยให้เห็นองค์ประกอบของกลไกที่มีส่วนในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ รวมไปถึงความคาดหวังของผู้ถูก

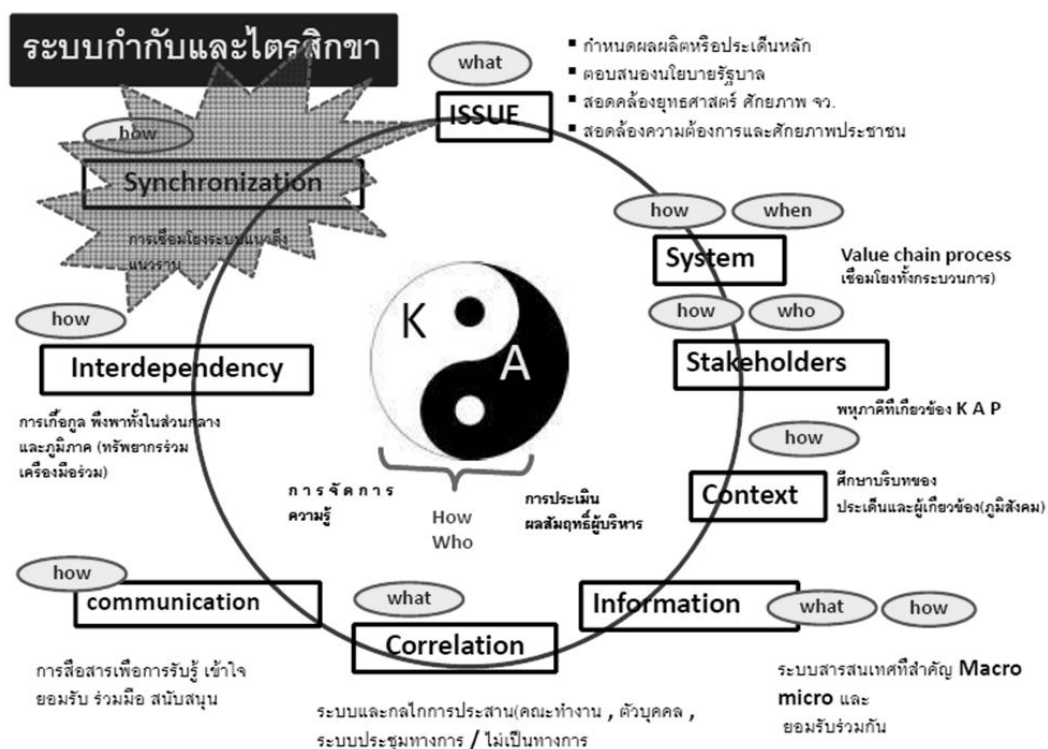
²⁰ เอกสารประกอบการฝึกอบรมการเขียนและประเมินโครงการ : แปลงแผนยุทธศาสตร์องค์กรสู่การปฏิบัติ จัดโดยสำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 18 วันที่ 20-23 สิงหาคม 2556

²¹ พลังความรู้และความร่วมมือ : บทเรียนจากการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ : แนวคิด ปฏิบัติการ และข้อค้นพบ

²² โครงการศึกษาความเหมาะสมเพื่อพัฒนาระบบงานกำกับและติดตามการปฏิบัติราชการในภูมิภาค, 2554

ประเมินที่ต้องการทราบถึงจุดอ่อนที่ต้องรีบทำการแก้ไขเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด การวัดผลหรือตัดสินค่าของการดำเนินงานจึงไม่ได้ไปวัดที่เป้าหมายสุดท้ายอย่างเดียว แต่เป็นการติดตาม และประเมินคู่ขนานไปกับการดำเนินงาน และผู้ปฏิบัติก็สามารถที่จะประเมินประสิทธิภาพ ของตนเองใน การเดินทางไปสู่เป้าหมายด้วยเช่นกัน

และหากพิจารณาจากชุดเครื่องมือ Tri-SICKA ซึ่งเป็นข้อเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการกำกับ และติดตามการปฏิบัติราชการส่วนภูมิภาค สำนักนายกรัฐมนตรี จะเห็นวงรอบของกระบวนการในการ กำกับการปฏิบัติราชการซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการติดตามประเมินผล โดยกระบวนการเริ่มจากการกำหนด ผลผลิตหลักหรือประเด็นหลักในการกำกับ (Issue) และแจกแจงภาคีและบทบาทที่เกี่ยวข้อง (Stakeholders) โดยมีการใช้เครื่องมือเชิงระบบในการวิเคราะห์และตรวจสอบความเชื่อมโยงของเป้าหมาย (System) พร้อมทั้งการศึกษาบริบทของพื้นที่ (Context) และจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศ (Information) จัดระบบและกลไกการประสานเชื่อมโยงการทำงานทั้งในระดับพื้นที่และส่วนกลาง (Cooperation) และการ สื่อสารสาธารณะเพื่อสร้างความเข้าใจ รับรู้ ยอมรับ และมีส่วนร่วม (Communication) บูรณาการความ ร่วมมือและพัฒนาระบบกา รพึ่งพาเกื้อกูลทั้งภาครัฐ เอกชน ราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วน ท้องถิ่น (Interdependence) ซึ่งจะนำไปสู่การเชื่อมโยงความร่วมมือและผลการพัฒนาทั้งระบบแนวดิ่งและ แนวราบ (Synchronization) โดยกระบวนการทั้งหมดขับเคลื่อนภายใต้แนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เพื่อพัฒนาองค์กรและเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาพื้นที่ และผลของการ ดำเนินการทั้งกระบวนการจะเป็นข้อมูลในการประเมินประสิทธิภาพทีมจังหวัด (Assessment)

จากข้อเสนอดังกล่าวจะเห็นว่าการประเมินผลนั้นเริ่มตั้งแต่ก่อนการลงมือทำโครงการ และในการประเมินผลโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ที่ใช้หลักการเดียวกัน โดยมีการประเมินตัวโครงการซึ่งเป็นการพิจารณาการออกแบบโครงการ (วิเคราะห์หลักการ / เหตุผล องค์ประกอบ ความครบถ้วน สอดคล้องพอเพียงขององค์ประกอบ (ปริมาณ/คุณภาพ) ความเป็นไปได้ ฯลฯ) การประเมินกระบวนการดำเนินงาน (ภายใต้องค์ประกอบจะต้องมีกระบวนการหรือต้องทำ (อะไร) อย่างไรบ้าง เพื่อให้การแก้ไขปัญหาบรรลุผลสามารถตอบโจทย์วิจัยหรือตอบโจทย์ปัญหาที่ยกขึ้นมาเป็นประเด็นหลักที่ต้องจัดการได้ และการประเมินผลการดำเนินงาน (การติดตามการขับเคลื่อนกิจกรรม/กระบวนการต่างๆ ว่าเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในโครงการหรือไม่ มีการปรับเปลี่ยนปรับปรุงอะไรบ้าง เกิดผลผลิต ผลลัพธ์ และการเปลี่ยนแปลงอย่างไร)

แม้ว่าโดยรวมแล้วสิ่งที่ทุกฝ่ายอยากเห็นคือผลลัพธ์สุดท้ายของโครงการ แต่หากพิจารณาจากข้อความที่กล่าวถึงในตอนต้น จะเห็นได้ว่าการดำเนินการให้ประสบ ความสำเร็จนั้นมีปัจจัยที่สำคัญอยู่ 3 ส่วน คือ กลไกหรือภาคีความร่วมมือ ระบบและการบริหารจัดการเพื่อให้กลไกทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ และข้อมูลความรู้ ซึ่งเป็นตัวชี้ทางเลือกหรือทางออกของปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการบริหารจัดการพื้นที่ของ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช ที่ระบุปัจจัยความสำเร็จของงาน ABC สกว.จาก 3 พลัง ได้แก่ พลังความร่วมมือ พลังการจัดการ และพลังความรู้

ดังนั้นในการประเมินผลการดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ คณะวิจัยกลางจึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมากำหนดประเด็นชี้วัดการประเมินผล ประกอบด้วย

1. ตัวชี้วัดด้านความร่วมมือ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่จะแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในเชิงของการคลี่คลายสถานการณ์ หรือประเด็นปัญหา โดยมีตัวบ่งชี้สำคัญคือ เรื่อง (ประเด็น) ภาคีที่เกี่ยวข้อง และลักษณะความร่วมมือ ซึ่งจะชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับพื้นที่ หรือเป้าหมาย
2. ตัวชี้วัดด้านระบบการจัดการ เป็นตัวชี้วัดที่ชี้ หรือแสดงให้เห็นปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนารวมถึงระดับของการเกื้อหนุนต่อการขับเคลื่อนงาน (กลไก/เงื่อนไขสนับสนุน) โดยมีตัวบ่งชี้ที่สำคัญ คือ บริบทของพื้นที่ ซึ่งรวมถึงการบริหารบริบท ระบบหรือวิถีคิด การสร้าง/พัฒนาระบบการสื่อสาร การบริหารจัดการแผนงานและโครงการ ซึ่งจะเอื้อให้กระบวนการพัฒนาเคลื่อนไปในทิศทางที่ตอบสนองต่อความต้องการหรือเป้าหมายโครงการ
3. ตัวชี้วัดด้านความรู้ เป็นตัวชี้วัดที่บอกถึงระดับปัจจัยเสริมหรือปัจจัยผลักดัน (ด้านข้อมูล การติดตามประเมินผล และการเชื่อมโยงกับสถาบันทางวิชาการเพื่อ) ให้ระบบและการจัดการมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิผลในการจัดการปัญหาที่อยู่บนฐานของความร่วมมือในประเด็นที่เป็นปัญหาหรือความต้องการร่วมกันของพื้นที่ ตัวบ่งชี้ที่สำคัญ คือ เครื่องมือ ข้อมูล ความรู้ กระบวนการแปรผล การติดตามประเมินผล (เพิ่มเติมใน 2 องค์ประกอบ คือ ความร่วมมือ และระบบ-การบริหารจัดการ)

จากแนวคิดในการติดตามประเมินผลทั้งหมดที่กล่าวมา คณะผู้วิจัยได้ประมวลและจัดทำเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนและติดตามประเมินผล 2 รูปแบบ คือ เครื่องมือในการสอบทานแผนการดำเนินงานโครงการ และเครื่องมือในการติดตามความก้าวหน้าและประเมินผลการดำเนินโครงการ ดังนี้

เครื่องมือการสอบทานแผนการดำเนินงานโครงการ

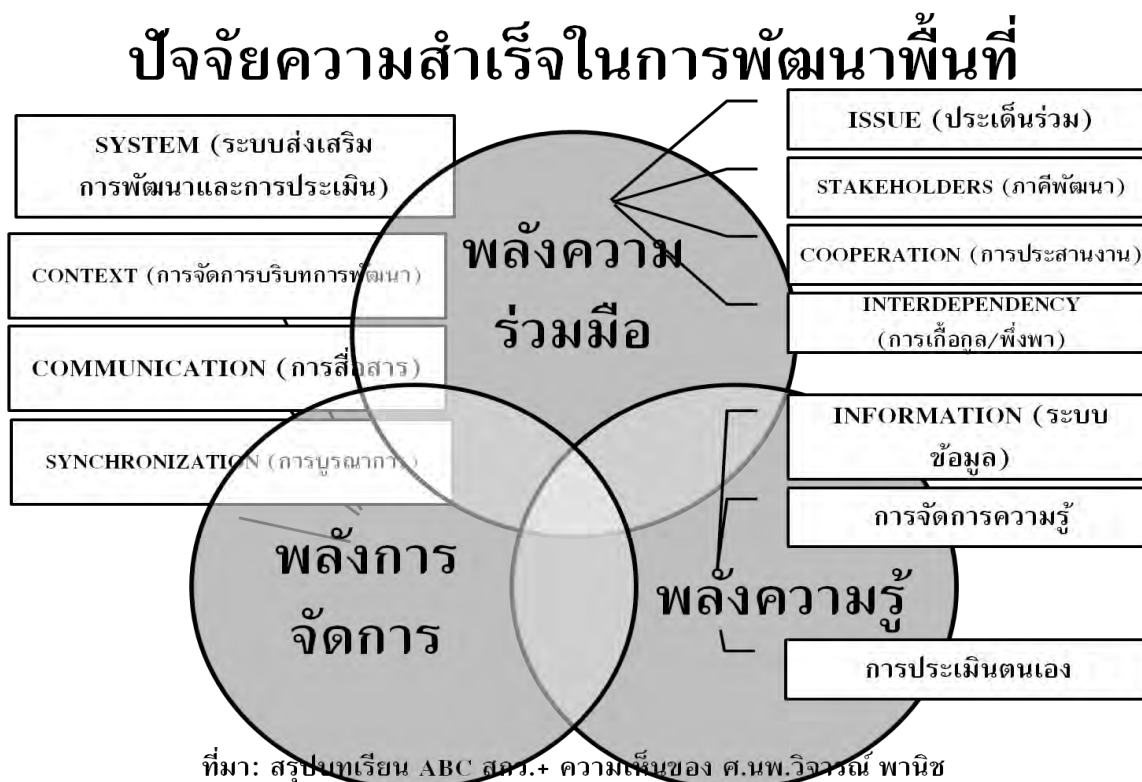
เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินโครงการวิจัยตั้งแต่มุ่งเน้นการศึกษาวิจัย มีวัตถุประสงค์ในการตรวจสอบการวางแผนการดำเนินงาน และติดตามประเมินผลการดำเนินโครงการโดยคณะผู้วิจัยพัฒนาจากแนวทางแผนที่ผลลัพธ์ เพื่อช่วยให้คณะผู้วิจัยจังหวัดมีเครื่องมือในการตรวจสอบ และแจกแจงองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการของแต่ละจังหวัด โดยผลการวิเคราะห์และตรวจสอบจะทำให้คณะผู้วิจัยจังหวัดเห็นความเชื่อมโยงขององค์ประกอบและปัจจัยต่างๆ ที่สนับสนุนหรือช่องว่างที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินโครงการ ทำให้สามารถจัดวางบทบาทของภาคีความร่วมมือ และกำหนดกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในโครงการ ผลการวิเคราะห์หรือตรวจสอบในแต่ละประเด็นจะมีลักษณะของการทบทวนเนื้อหา และตรวจสอบกันเองในรายละเอียดที่เกิดขึ้นซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานหรือบริหารโครงการ

แบบสอบทานการวางแผนติดตามและประเมินผล

โครงการ								
องค์กร/หน่วยงาน								
		วัตถุประสงค์			ผลลัพธ์ที่คาดหวัง/เป้าหมาย			
1.		1.			1.			
2.		2.			2.			
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ:								
ผลผลิต ตัวชี้วัด กิจกรรม ภาคีความร่วมมือและช่วงเวลาการดำเนินการ								
รอบการดำเนินงาน	ผลผลิต (Output) (สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อใด)	ตัวชี้วัดตามผลผลิต/ กลุ่มเป้าหมาย ที่ได้รับประโยชน์	กิจกรรม/ ผู้รับผิดชอบหลัก	บทบาท/ ภาระหน้าที่ของภาคีความร่วมมือ	งบประมาณตามการวางแผน	งบประมาณที่ใช้ไป (หากไม่ได้ใช้ตลอด)	ร้อยละความก้าวหน้าของกิจกรรม	ปัญหา/อุปสรรค/ข้อจำกัด
ปี เดือนที่ 1								
ปี เดือนที่ 2								
ปี เดือนที่ 3								

เครื่องมือในการติดตามความก้าวหน้าและประเมินผลการดำเนินโครงการ

พัฒนามาจากแนวคิดการติดตามประเมินผลการบริหารงานโครงการแบบบูรณาการ “Tri-SICKA (ไตรสิกขา)” มีปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาจำนวน 11 ประการ ทั้งนี้จากการศึกษาทบทวน และทดสอบการใช้งานในพื้นที่ รวมถึงการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ คณะผู้วิจัยได้ทำการปรับปรุงตัวชี้วัดให้ ชัดเจน และครอบคลุมรายละเอียดต่างๆ โดยจัดกลุ่มตัวแปรที่มีความหมายหรือการสะท้อนผลใกล้เคียงกันไว้ในกลุ่มเดียวกัน ทำให้มีตัวชี้วัดหลักๆ ใน 3 กลุ่ม ดังนี้

ทั้งนี้ในการจัดกลุ่มตัวชี้วัดได้อ้างอิงถึงข้อสรุปปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการบูรณาการเชิงพื้นที่ โดยตัวชี้วัดที่ใช้ติดตามความก้าวหน้าและประเมินผลการดำเนินโครงการประกอบด้วย ตัวชี้วัดในด้านต่างๆ คือ 1) ด้านความร่วมมือ 2) ด้านระบบ- การจัดการ และ 3) ด้านความรู้ โดยแบ่งระดับความก้าวหน้า (น้ำหนัก) ของแต่ละด้านเป็น 4 ระดับ (ตามปริมาณ/คุณภาพของการดำเนินงาน) ซึ่งในการให้คะแนนการประเมินความก้าวหน้านั้นต้องมีการระบุเอกสาร ข้อมูล หลักฐานอ้างอิงเพื่อยืนยันผลการประเมินให้มีความน่าเชื่อถือ และมีผลงานในเชิงประจักษ์

ตัวชี้วัดด้านความร่วมมือ เป็นตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในเชิงการคลี่คลายสถานการณ์ หรือประเด็นปัญหา โดย มีตัวบ่งชี้สำคัญคือ เรื่อง (ประเด็น) ภาคที่เกี่ยวข้อง และลักษณะความร่วมมือ ซึ่งจะชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพื้นที่หรือเป้าหมาย

ตัวชี้วัดด้านความร่วมมือ	ตัวชี้วัดด้านการจัดการ	ตัวชี้วัดด้านความรู้
ระดับคะแนน	ความหมาย	เกณฑ์บ่งชี้ (หลักฐาน)
คะแนนระดับ 1 มีประเด็นปัญหา/ประเด็นพัฒนาที่ภาคีมุ่งขับเคลื่อนร่วมกัน	ประเด็นสถานการณ์ที่กำหนดเป็นผลผลิตหลัก/เป้าหมายโครงการ	มีการอธิบายประเด็นปัญหาพร้อมเหตุผลประกอบโครงการ
คะแนนระดับ 2 การระบุภาคีความร่วมมือที่พร้อมจะร่วม	การวิเคราะห์ภาคีที่มีบทบาทสนับสนุนการขับเคลื่อนงาน โดยเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	สามารถระบุผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมเป็นภาคีอย่างครอบคลุม
คะแนนระดับ 3 จำแนกภาคีหลัก ภาควิทยาศาสตร์ และกำหนดบทบาทแนวทางร่วมกัน	แยกแยะบทบาทภาคีความร่วมมือและแนวทางการดำเนินงาน	กำหนดบทบาทหลัก รอง สนับสนุน
คะแนนระดับ 4 กลไกเชิงสถาบันการพึ่งพา และมีข้อตกลงกติกา การตัดสินใจขับเคลื่อนงานร่วมกัน	กลไกที่เกื้อกูล ไว้วางใจ มีความสัมพันธ์ที่ดี และมีระบบรูปแบบการทำงาน และการขับเคลื่อนในทิศทางร่วมกัน	รูปแบบการทำงานที่ดี และความสัมพันธ์ที่ดี

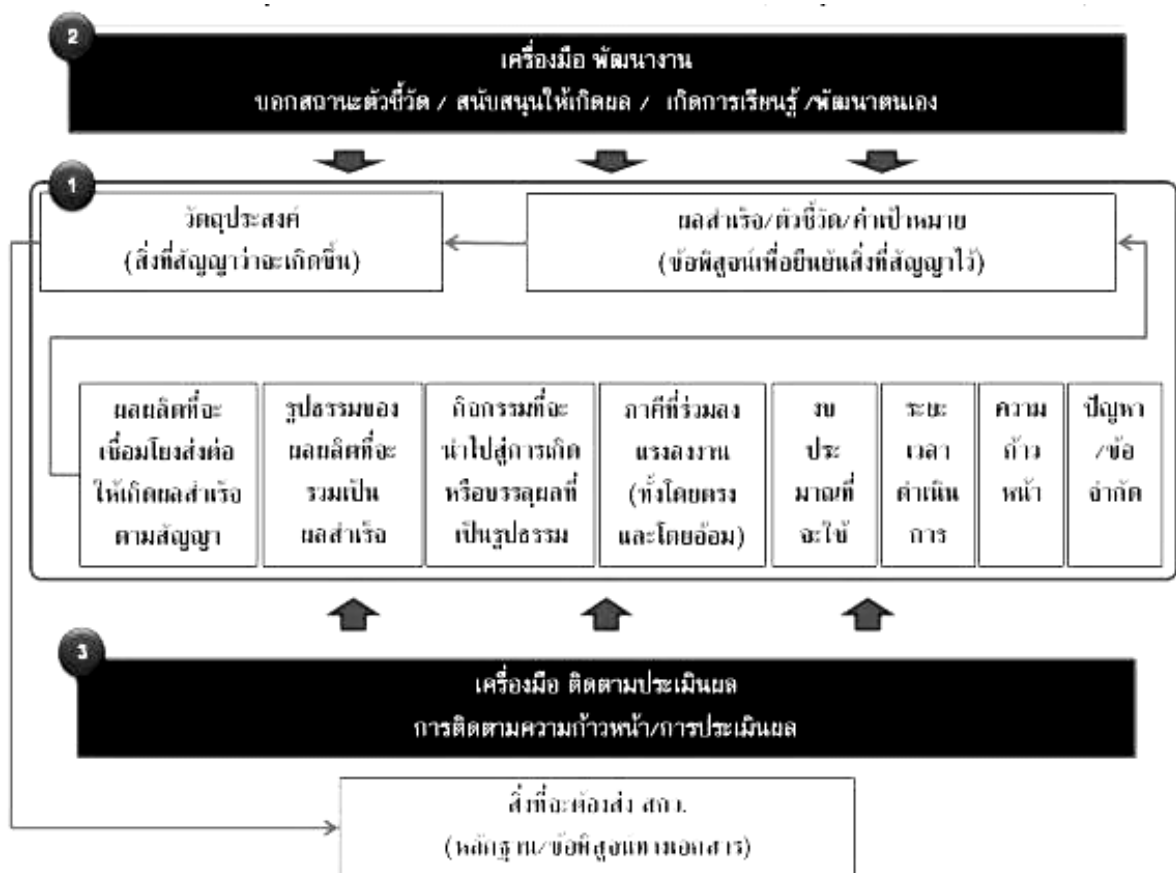
ตัวชี้วัดด้านระบบ-การจัดการ เป็นตัวชี้วัดที่ชี้หรือแสดงให้เห็นปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาระดับของการเกื้อหนุนต่อการขับเคลื่อนงาน (กลไก/เงื่อนไขสนับสนุน) โดยมีตัวบ่งชี้ที่สำคัญ คือ บริบทของพื้นที่ ซึ่งรวมถึงการบริหารบริบท ระบบหรือวิถีคิด การสร้าง /พัฒนาระบบการสื่อสาร การบริหารจัดการแผนงานและโครงการ ซึ่งจะเอื้อให้กระบวนการพัฒนาเคลื่อนไปในทิศทางที่ตอบสนองต่อความต้องการหรือเป้าหมายโครงการ

ตัวชี้วัดด้านความร่วมมือ	ตัวชี้วัดด้านการจัดการ	ตัวชี้วัดด้านความรู้
ระดับคะแนน	ความหมาย	เกณฑ์บ่งชี้ (หลักฐาน)
คะแนนระดับ 1 มีบริบทที่เอื้อต่อการพัฒนา แต่ยังไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์ไม่ได้จัดระบบ	สภาพแวดล้อมและภาคีที่เป็นปัจจัยสนับสนุนการพัฒนา	สามารถระบุถึงภาคีและสภาพแวดล้อมที่มีผลผลิตต่อการพัฒนา/แก้ปัญหา
คะแนนระดับ 2 ภาควิทยาศาสตร์มีความร่วมมือการทำงานร่วมกัน	มีแนวคิด แนวปฏิบัติในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานของภาคีความร่วมมือ	แกนหลัก แนวทาง และกรอบการทำงานร่วมกัน
คะแนนระดับ 3 มีระบบการทำงาน และมีการสื่อสารที่ดี (ทั้งภายในภายนอก) ส่งผลต่อการจัดการผลผลิต	กระบวนการ รูปแบบการสร้างการรับรู้ความเข้าใจกับภาคีความร่วมมือเพื่อไปสู่การสนับสนุน	มีภารกิจในด้านการสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ การประชุมกลุ่มย่อย ฯลฯ
คะแนนระดับ 4 มีระบบการทำงาน การสื่อสารและการบูรณาการแผน+งบทั้งระดับท้องถิ่น พังงา จังหวัด ส่งผลต่อการจัดการปัญหา/การพัฒนาที่ยั่งยืน	มีการเชื่อมโยงแผนงาน + งบประมาณ การผสมผสานกำลังร่วมระหว่างหน่วยงาน รวมตัวกันขยายผลเชิงนโยบาย	มีแผน และงบประมาณที่บูรณาการทั้งแนวดิ่ง แนวนราบ เพื่อนำไปสู่การจัดการปัญหา/การพัฒนา ตามประเด็นผลผลิต

ตัวชี้วัดด้านความรู้ เป็นตัวชี้วัดที่บ่งบอกถึงระดับปัจจัยเสริมหรือปัจจัยผลักดัน (ด้านข้อมูล การติดตามประเมินผล และการเชื่อมโยงกับสถาบันทางวิชาการเพื่อ) ให้ระบบและการจัดการมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิผลในการจัดการจัดการปัญหาที่อยู่บนฐานของความร่วมมือในประเด็นที่เป็นปัญหา หรือความต้องการร่วมกันของพื้นที่ ตัวบ่งชี้ที่สำคัญ คือ เครื่องมือ ข้อมูล ความรู้ กระบวนการแปรรูป การติดตามประเมินผล (เพิ่มเติมใน 2 องค์ประกอบ คือ ความร่วมมือ และระบบ-การบริหารจัดการ)

ตัวชี้วัดด้านความร่วมมือ	ตัวชี้วัดด้านการจัดการ	ตัวชี้วัดด้านความรู้
ระดับคะแนน	ความหมาย	เกณฑ์บ่งชี้ (หลักฐาน)
คะแนนระดับ 1 มีข้อมูลพื้นฐานเพียงพอต่อการวิเคราะห์ กำหนดประเด็นปัญหา	เหตุการณ์ข้อเท็จจริง ที่บ่งชี้ให้เห็นสถานการณ์ของพื้นที่ ที่นำมากำหนดเป็นผลผลิตหลัก	สามารถระบุข้อมูล ชุดข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้ครอบคลุม
คะแนนระดับ 2 จำแนกข้อมูลที่เป็นและเชื่อมโยงข้อมูลจากหน่วยงานเพื่อใช้วิเคราะห์ปัญหา	มีการแจกแจงความสัมพันธ์ของข้อมูลที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับปัญหา/ผลผลิต	สามารถเชื่อมโยงข้อมูล ที่มีอยู่อย่างเป็นระบบสอดคล้องกับประเด็นปัญหา/ การพัฒนา
คะแนนระดับ 3 มีระบบข้อมูลของคณะทำงาน ที่ตอบโจทย์ประเด็นผลผลิต มีการติดตามประเมินผล และเชื่อมโยงกับสถาบันวิชาการ	มีกระบวนการบริหารจัดการข้อมูล ความรู้การถ่ายทอดความรู้	ยกระดับข้อมูลเป็นความรู้ ชุดความรู้ มีการวิเคราะห์แปลผลที่ตอบโจทย์ผลผลิต
คะแนนระดับ 4 มีการบูรณาการ ข้อมูลมหภาค + จุลภาค มีการติดตามประเมินผล มีความรู้ใหม่ และการต่อยอดความรู้สู่ทางเลือก-ทางออกในการแก้ไขปัญหา	แนวคิด รูปแบบวิธีการในการติดตามผล การจัดการข้อมูลความรู้ เพื่อการแก้ปัญหา	มีการบูรณาการข้อมูล ความรู้ เพื่อการแก้ไขปัญหาการพัฒนา และการติดตามประเมินผล

แผนผังแสดงการเชื่อมโยงระหว่างเครื่องมือในการพัฒนาและติดตามประเมินผลการดำเนินงาน

ทั้งนี้ผลของ การประเมินจะนำมาสรุป วิเคราะห์เป็นข้อมูลเพื่อให้คณะวิจัยกลาง สกว . และ ผู้ทรงคุณวุฒิ กำหนดเป็นแนวทางเพื่อสนับสนุนการพัฒนางานวิจัยในพื้นที่ ทั้งในด้านการเสริมสร้าง ศักยภาพหรือสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับคณะนักวิจัย และการสนับสนุนประเด็นการพัฒนา การถอดเป็นบทเรียนเพื่อประโยชน์ในการประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่น ๆ และเมื่อพิจารณาความเชื่อมโยง ระหว่างแบบสอบถามการวางแผนกับแบบการติดตามความก้าวหน้าฯ จะเห็นว่าในแบบสอบถามจะ นำเสนอข้อมูลที่เป็นความก้าวหน้าหรือความเคลื่อนไหวของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น โดยความก้าวหน้านั้นผูกโยง กับกิจกรรมการดำเนินงานและเครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลสำเร็จ โครงการพัฒนาพื้นที่ ขณะที่แบบติดตาม ความก้าวหน้าฯ จะเป็นแบบ ประเมินกระบวนการดำเนินงาน ทั้งระบบ ดังนั้นเครื่องมือทั้ง 3 ส่วนจึงต้อง ถูกออกแบบให้เชื่อมโยงกัน และสามารถสอบทานกันเองได้

บทที่ 3

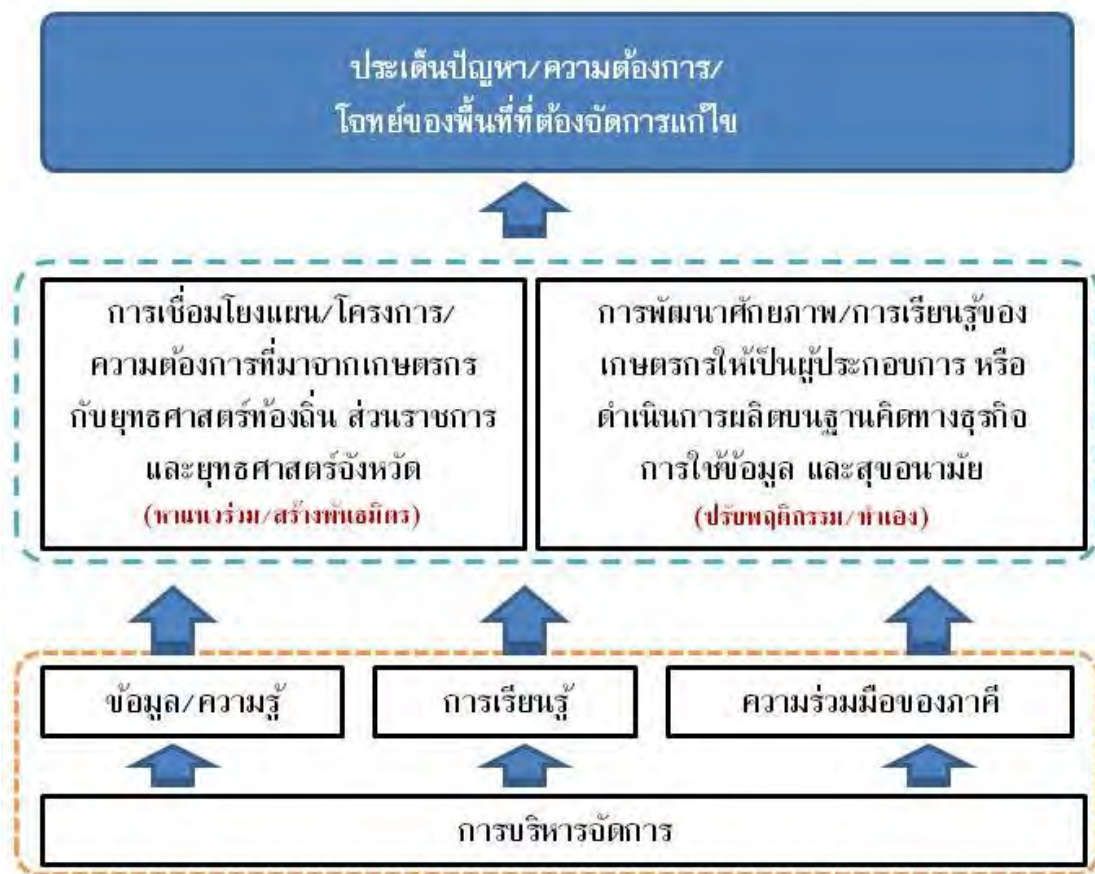
การหนุนเสริมและเพิ่มประสิทธิภาพเพื่อเสริมพลังในพื้นที่ศึกษา 14 จังหวัด

ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่า โครงการวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลัง ฯ (ระยะที่ 2) มีบทบาทในการช่วยสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม ของคณะวิจัย พื้นที่ โดย 1) ทำความเข้าใจ และยืนยันลักษณะความต้องการเฉพาะในการพัฒนา หรือการยกระดับการปฏิบัติงานของกลุ่มพื้นที่ 2) สนับสนุนการติดตามและประเมินความคืบหน้าการดำเนินงานโครงการ ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพของคณะวิจัยพื้นที่ และ คณะวิจัยกลาง 3) พัฒนาระบบบูรณาการความร่วมมือในระดับพื้นที่ การบูรณาการ /เชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือทั้งท้องถิ่น ภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคธุรกิจ และส่งเสริมการจัดระบบการติดตาม และตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงในเชิงระบบ โดยนำความรู้ทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพมาประยุกต์ใช้ 4) เติมเต็มหรือสนับสนุนความรู้ทางวิชาการ แล ศึกษาแลกเปลี่ยนประสบการณ์จริงในพื้นที่อื่นที่มีการดำเนินการในลักษณะเดียวกัน และ 5) สรุปประมวลภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินโครงการและการสนับสนุนกิจกรรม ดังนั้นในบทนี้จึงเป็นการนำเสนอภาพรวมในการหนุนเสริมและเพิ่มประสิทธิภาพเพื่อเสริมพลัง ในการดำเนิน โครงการ วิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ทั้ง 14 จังหวัด โดยแยกเป็น กิจกรรมการ หนุนเสริม คณะวิจัย พื้นที่ ประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัย และวิสาหกิจชุมชน และกิจกรรม การหนุนเสริม คณะวิจัย พื้นที่ ประเด็นการจัดการน้ำและภัยพิบัติ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การหนุนเสริมคณะวิจัยพื้นที่ประเด็นเกษตรอาหารปลอดภัยและวิสาหกิจชุมชน

จากข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัย และวิสาหกิจชุมชน ทำให้เห็นเป้าหมายของการวิจัยว่ามี อยู่ 2 ส่วนคือ การวิจัยเพื่อหาแนวทางให้ เกษตรกรหรือกลุ่มเป้าหมายมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตหรือ ปรับพฤติกรรมดำรงชีวิต จากการได้เห็นข้อมูลและความรู้ที่ได้รับ จนนำไปสู่การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ มีสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่ดี และในอีกส่วนหนึ่งคือ การยกระดับการจัดการปัญหาจากราย ปังเจกไปเชื่อมโยงเป็นการจัดการปัญหาในระดับพื้นที่ โดยเชื่อมโยงกับภาคธุรกิจเอกชน หรือ ส่วนราชการทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น เพื่อเพิ่มพลังในการจัดการแก้ไขปัญหาของจังหวัด ซึ่งทั้งสองส่วนนั้น อยู่บนฐานของข้อมูล ความรู้ ความร่วมมือ ภายใต้การทำงานหรือการบริหารจัดการแบบบูรณาการ

กรอบแนวคิดในการดำเนินงานของคณะวิจัยพื้นที่

แผนภาพแสดงกรอบแนวคิดการดำเนินงานของคณะวิจัยพื้นที่

กระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงานของคณะวิจัยพื้นที่

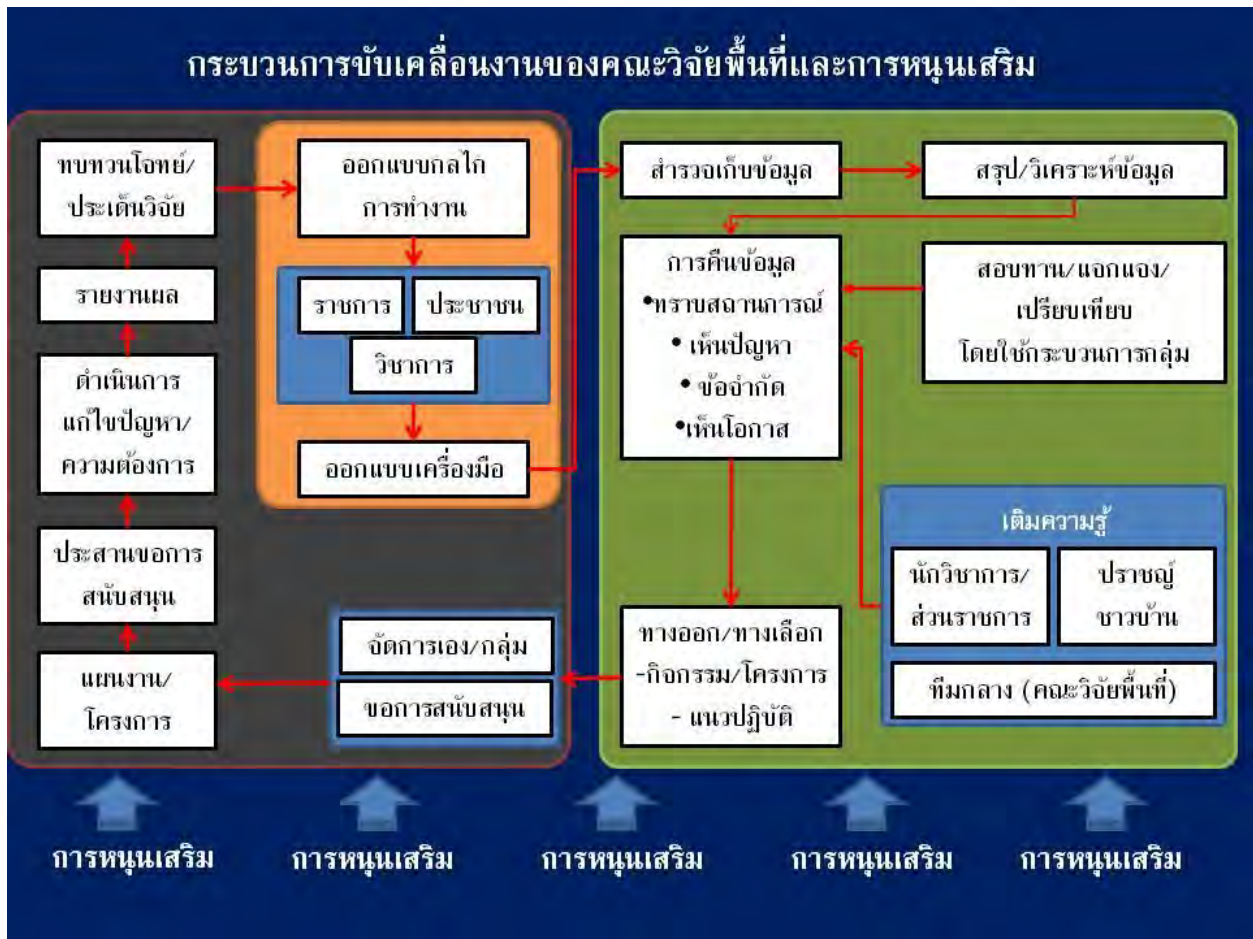
การดำเนินโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ในประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัย และวิสาหกิจชุมชน สามารถแบ่งกระบวนการ (Process) ดำเนินงานออกได้เป็น 9 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. ขั้นตอนของการกำหนดโจทย์วิจัย ซึ่งมาจากปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยการเห็นชอบร่วมกันของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยพบว่าโจทย์วิจัยของพื้นที่นั้นมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) การหาคำตอบจากปรากฏการณ์ที่สะท้อนผ่าน ข้อมูลหรือผลการดำเนินงานระยะที่ผ่านมา เช่น กรณีความต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตข้าวของจังหวัดยโสธร การค้นหารูปแบบการผลิตข้าวและพริกที่เหมาะสมกับพื้นที่ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดชัยภูมิ การ ศึกษารูปแบบการผลิตสู่ตลาดข้าว ปลอดภัยของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น 2) การยกระดับการพัฒนาโดยใช้ฐานทุน หรือความรู้เดิมที่มีอยู่ที่เกิดจากการวิจัยในระยะที่ผ่านมา ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อหารูปแบบการขยายผล ต่อยอดความสำเร็จ เช่น กรณีการพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจรจังหวัดพิษณุโลก การเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชนจังหวัดชัยนาท เป็นต้น

2. ขั้นตอนการกำหนดหรือออกแบบกลไกการทำงาน ซึ่งแกนหลักในการดำเนินงานวิจัยของจังหวัดในกลุ่มประเด็นนี้มี 3 ลักษณะ คือ 1) มีภาควิชาการเป็นแกนหลัก ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดนครราชสีมา 2) มีภาคประชาชนเป็นแกนหลัก ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ ยโสธร อุทัยธานี ชัยนาท และจังหวัดนครปฐม 3) มีบุคลากรของส่วนราชการเป็นแกนหลัก ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดพิษณุโลก
สำหรับกลไกในการดำเนินงานมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ มีการจัดตั้งคณะทำงานอย่างเป็นทางการโดยจัดทำเป็นคำสั่งของทางราชการ กับกลุ่มจังหวัดที่ไม่ได้จัดตั้งคณะทำงานอย่างเป็นทางการ โดยอยู่ในรูปของกลุ่มที่คุ้นเคยหรือภาคีความร่วมมือเคยทำงานร่วมกันมาก่อนในพื้นที่ ขณะเดียวกันในส่วนของการปฏิบัติการมีการแบ่งพื้นที่การทำงานออกเป็นกลุ่มพื้นที่เพื่อช่วยกันดูแลติดตามและแบ่งขอบเขตความรับผิดชอบเป็นระดับ เช่น ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับพื้นที่ตำบล
3. ขั้นตอนการสร้างหรือพัฒนาเครื่องมือ คณะวิจัยพื้นที่ได้ร่วมกันสร้างเครื่องมือ จัดเก็บข้อมูลในกรณีที่เป็นเรื่องใหม่ และพัฒนาปรับปรุงเพิ่มเติมในกรณีที่เป็นงานต่อเนื่อง ทั้งนี้ได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างพื้นที่ โดยเครื่องมือที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นแบบเก็บหรือบันทึกข้อมูล เพื่อใช้ในการพิสูจน์วิธีการดำเนินงานหรือติดตามการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือในเชิงกระบวนการ (การจัดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูล การเติมความรู้ การประชุมติดตามงาน) ที่คณะวิจัยพื้นที่พัฒนาหรือใช้ในการดำเนินกิจกรรม เครื่องมือ ในการบูรณาการการทำงาน (การสื่อสาร การประชุมแลกเปลี่ยน) และเครื่องมือในการเผยแพร่ กระจายผลงาน สร้างการรับรู้ ไปสู่วงกว้าง (การรายงาน การประชาสัมพันธ์ การจัดนิทรรศการแสดงผลงาน)
4. ขั้นตอน การใช้เครื่องมือ ซึ่งเป็นขั้นตอนในการสำรวจและ เก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งที่เป็นข้อมูลพื้นฐาน และข้อมูลที่แสดงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ วิจัยฯ ซึ่งในการดำเนินการมี 3 ลักษณะ คือ 1) ดำเนินการโดยคณะวิจัยพื้นที่ 2) ดำเนินการโดยผู้แทนหรือคณะทำงานที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ในพื้นที่เป้าหมาย และ 3) ดำเนินการโดยนักศึกษาในสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ภาควิชาการเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนงาน
5. ขั้นตอนการประมวล วิเคราะห์ สรุปผลข้อมูล เป็นการประมวลข้อมูลทั้งหมดที่เก็บรวบรวมได้จากการใช้เครื่องมือที่คณะวิจัยพื้นที่พัฒนาขึ้น ในขั้นตอนนี้มีทั้งที่ดำเนินการโดยคณะวิจัยพื้นที่ ซึ่งใช้โปรแกรมประยุกต์ในการวิเคราะห์ และ บางพื้นที่ประสานสถาบันการศึกษาเพื่อขอรับการสนับสนุนการวิเคราะห์ประมวลผลข้อมูล เช่น กรณีจังหวัดยโสธร การดำเนินการในขั้นตอนนี้ เป็นการอ่านค่า แปลผลข้อมูลในเบื้องต้น เพื่อจะนำไปสู่เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
6. ขั้นตอนการคืนข้อมูล เป็นขั้นตอนสำคัญของโครงการวิจัยฯ เพราะเป็นการสอบทานข้อมูลที่มาจากพื้นที่ว่าสอดคล้องกับข้อเท็จจริง และสามารถตอบโจทย์วิจัยได้หรือไม่ และเป็นขั้นตอนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน การดำเนินการในขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่ใช้การจัดเวทีประชุม พูดคุย

แลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น รวมถึงการเติมความรู้ ที่มีอยู่แล้ว และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ดังนั้นในการดำเนินการจึงมีการเชิญผู้ที่มีความรู้ในด้านที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมในเวที ด้วย โดยผู้ที่ช่วยเติมความรู้ในเวที มีอยู่ 3 กลุ่ม คือ 1) ตัวเกษตรกรที่เป็นกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์หรือประสบความสำเร็จ ในการดำเนินการอยู่แล้วมาร่วมเป็น ผู้ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน กับเกษตรกรรายอื่น ๆ รวมถึงผู้ประกอบการที่ดำเนินการในกิจการที่เกี่ยวข้อง (เป็นความรู้จากการปฏิบัติจริง) 2) ผู้ที่เป็นนักวิชาการจากสถาบันวิชาการ หรือจากหน่วยงานราชการที่เป็นหน่วย การกิจที่เกี่ยวข้อง (เป็นความรู้จากการศึกษา ค้นคว้า และผลจากการสนับสนุนการดำเนินงานใน พื้นที่) และ 3 คณะวิจัยพื้นที่ทำหน้าที่ในการเติมเต็มความรู้แก่กลุ่ม ทั้งนี้เนื่องจากคณะวิจัยพื้นที่ ได้พบ ได้เห็นข้อมูล ปรากฏการณ์ แล้วมีการประมวลเป็นชุดความรู้ ทำตัวให้เป็นตัวกลางในการ สื่อสาร ส่งต่อข้อมูลระหว่างพื้นที่ต่อพื้นที่ นอกจากนี้ยังเป็น ตัวนำปัญหาข้อสงสัยจากพื้นที่หนึ่งไป หาคำตอบจากอีกพื้นที่หนึ่งด้วยในคราวเดียวกัน

7. ขั้นตอนการกำหนดแนวทางการพัฒนาหรือจัดการปัญหาของพื้นที่ โดยมีขั้นตอนย่อย ๆ ประกอบด้วย การค้นหาทางออกของปัญหา (จากข้อมูล ความรู้ และการเรียนรู้) การจำแนกแนวทางการ/วิธีการแก้ไขปัญหา (จัดการเองในระดับบุคคล /ครอบครัว/ชุมชน/กลุ่ม หรือต้องอาศัย การสนับสนุนจากหน่วยงาน ภาครัฐความร่วมมือภายนอกพื้นที่) การจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่ และการ ประสานขอรับการสนับสนุน (ทั้งโดยการผลักดันแผนพัฒนาพื้นที่ให้เชื่อมโยงกับแผนพัฒนาของ ส่วนราชการ และการประสานขอรับการสนับสนุนการดำเนินโครงการ /กิจกรรมของเกษตรกรใน พื้นที่โดยตรง)
8. ขั้นตอนของการดำเนินการจัดการแก้ไขปัญหา /ความต้องการ ในการจัดการแก้ไขปัญหา /ความ ต้องการของพื้นที่นั้น ในบางจังหวัดมีการดำเนินการมาตั้งแต่เริ่มโครงการ เช่น กรณีของจังหวัด พิษณุโลก กาฬสินธุ์ จังหวัดชัยนาท เนื่องจากมีลักษณะของการต่อยอดจากความสำเร็จเดิม แต่ สำหรับบางพื้นที่ที่เป็นวิจัยเพื่อหาคำตอบจะเริ่มดำเนินการภายหลังที่มีข้อสรุปที่ เป็นทางเลือกแล้ว เช่น กรณีการจัดตั้งกลุ่มการผลิตข้าวของจังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโจทย์วิจัยและฐานทุน ของแต่ละพื้นที่จังหวัด ซึ่ง ลักษณะของโจทย์วิจัย และฐานทุนของพื้นที่ มีผลต่อการกำหนด เครื่องมือ ประเด็นคำถาม และการออกแบบกระบวนการการเรียนรู้ด้วยเช่นกัน
9. ขั้นตอนของการสรุปและรายงานผล การวิจัย ซึ่งเป็นขั้นตอนของการนำเสนอผลการศึกษา ซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ มีการจัดเวทีนำเสนอผลการศึกษาย่างเดียวโดยเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมา รับทราบผลและให้ข้อเสนอแนะ กับการนำเสนอผลการศึกษาร่วมกับการจัดแสดงผลผลิตเพื่อ กระจายข่าวสารการดำเนินงานให้กับสาธารณะได้รับทราบ

แผนภาพแสดงกระบวนการขับเคลื่อนงานของคณะวิจัยพื้นที่

จากการติดตามการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ในประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัย และ วิสาหกิจชุมชนตามกระบวนการที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น พบว่าในแต่ละขั้นตอนเกิดคำถาม และมีประเด็นที่ต้องกัน ขบคิด ปรับแก้ในทุกขั้นตอน เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนของการเสริมพลังพื้นที่หรือการเสริมประสิทธิภาพในการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ในประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัย และวิสาหกิจชุมชน คณะวิจัยกลาง ที่รับผิดชอบประเด็นดังกล่าวได้ จัดกลุ่มขั้นตอนการดำเนินการใหม่เป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการ ออกแบบโครงการ 2) ขั้นตอนของการสร้างการเรียนรู้ 3) ขั้นตอนในการพัฒนา (ผลผลิต) 4) ขั้นตอนของ การสรุปและรายงานผล โดยในแต่ละขั้นตอนมีประเด็นปัญหา ข้อจำกัดและความต้องการในการเติมเต็ม และ กิจกรรมการหนุนเสริมที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. **ขั้นตอนการออกแบบโครงการ** ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การกำหนดโจทย์วิจัย การกำหนดกลไกและ โครงสร้างการทำงานหรือการหาภาคีที่จะมาร่วมดำเนินการ การกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนงาน ซึ่ง จำเป็นต้องมีการมองอย่างครอบคลุมรอบด้าน โดยนอกจากจะมีการประชุมย่อยกับผู้แทนคณะวิจัยพื้นที่ในแต่ละ จังหวัดแล้ว คณะวิจัยกลางได้ ออกแบบและจัดฝึกอบรมการใช้เครื่องมือสอบทาน การวางแผน ติดตามและ ประเมินผล ซึ่งพัฒนามาจากแนวทางกระบวนการแผนผังผลลัพธ์ โดยเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบความ

สมบูรณ์ครบถ้วน และการเชื่อมโยงกันระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ในโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ ซึ่งถือเป็นการประเมินความพร้อมเบื้องต้นก่อนการดำเนินโครงการวิจัย

2. ขั้นตอนของการสร้างการเรียนรู้ ประกอบด้วยการสร้างหรือพัฒนาเครื่องมือเพื่อใช้ในการดำเนินโครงการ วิจัย การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ประมวลผลข้อมูล การจัดเวทีคืนข้อมูล แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการกำหนดทางเลือกในการจัดการแก้ไขปัญหาของพื้นที่ จากการติดตามพบว่าในขั้นตอนนี้มีปัญหาจากหลายส่วน เช่น โจทย์วิจัยไม่ชัดเจน ข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือไม่สามารถตอบโจทย์วิจัยได้ ผู้เก็บข้อมูลขาดความเข้าใจ ผู้ให้ข้อมูลกังวลเรื่องข้อมูลที่จะกรอกในแบบเก็บข้อมูล รวมไปถึงการออกแบบเครื่องมือที่ไม่ได้คิดถึงการประมวลและการใช้ประโยชน์ ทำให้บางพื้นที่ต้องเสียเวลาในการออกแบบเครื่องมือหลายรอบ บางพื้นที่ต้องมีการเก็บข้อมูลใหม่ ซึ่งล้วนมีผลต่อระยะเวลาการดำเนินโครงการ และความแม่นยำของข้อมูล ในการแก้ปัญหานี้คณะวิจัยกลางได้ ร่วมกับคณะวิจัยพื้นที่หารือแลกเปลี่ยนเพื่อปรับปรุง เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบโจทย์วิจัย ของแต่ละพื้นที่ การปรับปรุงเครื่องมือระหว่างการดำเนินการศึกษามีผลกระทบต่อระยะเวลาและผลของการดำเนินการวิจัยพอสมควร เพราะการเก็บข้อมูลมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการประกอบอาชีพของเกษตรกร

เครื่องมือที่ใช้ในการ เก็บข้อมูลของคณะวิจัยพื้นที่มี 2 ประเภท คือ เครื่องมือกลางที่มีการใช้กันทั่วไป เช่น แบบบันทึกข้อมูลการผลิต ข้าวปลอดภัย (GAP) บัญชีครัวเรือน และเครื่องมือเฉพาะที่พัฒนาขึ้นมาให้สอดคล้องกับโจทย์วิจัยของแต่ละพื้นที่ เช่น บัญชีฟาร์ม ของจังหวัดชัยภูมิ แบบเก็บข้อมูล ขป .อบ.1-5 ของจังหวัดอุบลราชธานี แบบบันทึกสถานการณ์ข้าวของจังหวัดนครราชสีมา แบบบันทึกข้อมูลการผลิตข้าว ครัวเรือนของจังหวัดยโสธร แบบประเมินสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงความมั่นคงทางอาหาร แบบประเมินพฤติกรรมและการบริโภคอาหาร ของจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น โดยแบบบันทึกข้อมูลที่ตอบโจทย์ของพื้นที่ ส่วนใหญ่ประยุกต์มาจากแบบบันทึกข้อมูลข้าวของจังหวัดชัยนาท

นอกจากนี้ยังได้มีการจัดประชุมพัฒนาแนวทางการทำงานร่วมกัน ในประเด็น “การพัฒนาเครื่องมือในการจัดเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูล ” เพื่อเสริมความรู้ให้กับคณะวิจัยพื้นที่ โดยมีจุดเน้นในการทำความเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างงานวิจัย กับงานพัฒนา (R&D) และการวิเคราะห์โจทย์วิจัยกับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยได้รับความอนุเคราะห์จาก ศ .ดร.อารี วิบูลย์พงศ์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นวิทยากร ซึ่งคณะวิจัย พื้นที่ได้ร่วมกันทบทวน และฝึกการตั้งโจทย์เพื่อสร้างมูลค่า เพิ่มให้แก่งานพัฒนา โดยนำ “Key word” ที่ปรากฏอยู่ในวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการพัฒนา มาตั้งคำถาม และกำหนดแนวทางการหาคำตอบของทั้งงานวิจัย และงานพัฒนา ผลจากการเรียนรู้ทำให้คณะวิจัยพื้นที่มีความชัดเจนในทิศทางที่จะดำเนินการ และมีแนวทางในการวิเคราะห์ที่ชัดเจนมากขึ้น

ขณะที่ในขั้นตอนของการคืนข้อมูล และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นั้น นับว่าเป็นจุดแข็งของคณะวิจัยพื้นที่ แต่จุดอ่อน คือ ข้อมูล (การแปลผล) และความรู้ที่จะเติมเข้าไปเพื่อสร้างการเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย คณะวิจัยกลางได้จัดเวทีเสริมความรู้ให้กับคณะวิจัยพื้นที่ในรูปของการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนร่วมกัน ในประเด็นห่วงโซ่อุปทานการผลิตทางการเกษตร โดยได้รับความ

อนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวข้องมาร่วมให้ความรู้ และแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเพื่อเปิดมุมมองของ คณะวิจัย เช่น อาจารย์วีระ ภาคอุทัย จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ผู้แทนหอการค้าและสภาอุตสาหกรรมจังหวัด นครราชสีมา ผู้แทนสหกรณ์การเกษตรพิมาย รวมไปถึงการฝึกอบรมการวางแผนธุรกิจของกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการและคณะวิจัยพื้นที่จังหวัดชัยนาท ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์จาก ศ.ดร.อารี วิบูลพงศ์ และคณะมา ช่วยสร้างกระบวนการการเรียนรู้

ซึ่งการดำเนินการในขั้นตอนนี้มีผลที่เกี่ยวข้องในสองส่วน คือ การเปลี่ยนหรือปรับปรุงแนวทางการ จัดการแก้ไขปัญหา และการทบทวนโจทย์วิจัย ทั้งนี้เพราะการเก็บรวบรวมข้อมูลมี 2 ลักษณะ คือ การเก็บ ข้อมูลเพื่อ หาคำตอบ บ กับการเก็บข้อมูลเพื่อพิสูจน์คำตอบหรือทางเลือกที่กำหนดไว้ตั้งแต่เริ่มโครงการวิจัย ขั้นตอนนี้จึงถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่ต้องมีการกำกับติดตามอย่างใกล้ชิด เพราะมีผลต่อการเรียนรู้ของเกษตรกร ซึ่งถือเป็นปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญของการดำเนินการวิจัย และมีผลต่อการขยายผลงานวิจัยไปสู่การพัฒนา พื้นที่

3. ขั้นตอนในการพัฒนา (ผลผลิต) ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาเพื่อ ตอบโจทย์พื้นที่ โดยได้แนวทางและวิธีการในการดำเนินกิจกรรมจากชุดความรู้ที่เกิดขึ้นในขั้นตอนของการสร้าง การเรียนรู้ ซึ่งถือเป็นขั้นตอนในการทดสอบชุดความรู้ที่ได้ว่าสามารถตอบโจทย์ของพื้นที่หรือโจทย์วิจัยได้มาก น้อยแค่ไหน บางพื้นที่จึงเป็นขั้นตอนของการพิสูจน์สมมุติฐานการวิจัย บางพื้นที่เป็นการยืนยันแนวคิดที่ได้เคย สรุปไว้แล้ว และเป็นขั้นตอนที่ต้องดึงพลังเสริมจากภายนอกเข้ามาช่วยมากที่สุด โดยเฉพาะในกลุ่มของการ ยกระดับการผลิตไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีเป้าหมายในการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร

ตัวช่วยที่สำคัญในการสนับสนุนงานพื้นที่ในขั้นตอนนี้ คือ การ จัดเวทีติดตามผลและการนำเสนอ ความ คืบหน้าการดำเนินงานของพื้นที่ตามรอบสัญญา ซึ่งนอกจากจะเป็นการประเมินผลการดำเนินงานตามวาระปกติ แล้ว การจัดเวทีพบปะระหว่างกลุ่มเกษตรกรซึ่งเป็นเป้าหมายของโครงการวิจัย ๑ หน่วยงานสนับสนุน และ ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะและมีอำนาจหน้าที่ทางการบริหารจัดการ นอกจากจะเป็นการให้ ความรู้แก่คณะวิจัยพื้นที่และเกษตรกรแล้ว ยังสร้างกำลังใจให้กับเกษตรกรและมีส่วนช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงาน ในพื้นที่อย่างมากรวมไปถึงการกระตุ้นให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ มากขึ้นโดยเฉพาะ ในภาคของส่วนราชการหรือหน่วยงานภารกิจ ซึ่งการติดตามให้คำแนะนำโดยมีบุคคลภายนอกเข้าร่วมให้ ข้อเสนอแนะและมีภาคีความร่วมมือเข้าร่วมรับฟังแลกเปลี่ยนเป็นกระบวนการเสริมประสิทธิภาพการบริหาร จัดการเชิงพื้นที่ได้อย่างดี

4. ขั้นตอนของการสรุปและรายงานผล คณะวิจัยพื้นที่ทุกจังหวัดเป็นกลุ่มบุคลากรที่มีความสามารถในการ จัดกิจกรรมการพัฒนา ไม่ได้มีความเชี่ยวชาญในการทำงานวิจัย ดังนั้นเมื่อต้องมาทำงานวิจัย แม้จะเป็น งานวิจัยเพื่อการพัฒนาก็ยังเกิดภาวะไปไม่เป็นในบางครั้ง เช่น การนำแนวคิดทฤษฎีมาประยุกต์ใช้กับงานพื้นที่ การวิเคราะห์และแปลผลข้อมูลแล้วให้ความหมายในมุมมองเชิง วิชาการ และที่สำคัญที่สุดคือการรายงานผล การศึกษาวิจัย คณะวิจัยพื้นที่ส่วนใหญ่จะมีความสามารถในการนำเสนอ การจัดกระบวนการ แต่ไม่สามารถที่จะ สื่อสารผ่านทางตัวอักษรให้ ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย เรียงลำดับเนื้อหาเป็นขั้นเป็นตอน ในการอุดช่องว่างดังกล่าว

นั้นคณะวิจัยกลางได้ดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ กำหนดกรอบและประเด็นในการนำเสนอ แต่เนื่องจากการกำหนดกรอบเนื้อหาจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับโจทย์วิจัย เครื่องมือวิธีการ รวมถึงกระบวนการในการศึกษา ในแง่ของการนำเสนอจริงบางพื้นที่ก็ไม่สามารถที่จะสื่อสารตามกรอบที่ระบุให้ได้ จึงควรที่จะมีการตกลงเกี่ยวกับกรอบการเขียนรายงานตั้งแต่ ก่อนดำเนินโครงการวิจัยฯ ให้ชัดเจน 2) จัดการประชุมเพื่อซักซ้อมความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำรายงาน และกำหนดแนวทางการนำเสนอรายงานการศึกษา โดยมีการแลกเปลี่ยนเสนอแนะเพื่อปรับปรุงเนื้อหา รายงานที่คณะวิจัยพื้นที่ทดลองนำเสนอ

อย่างไรก็ตาม คณะวิจัยกลางพบว่าตัวช่วยที่สำคัญในการจัดทำรายงานคือภาควิชาการ หรือนักวิจัยในพื้นที่ซึ่งคณะวิจัยพื้นที่ต้องหาให้พบตั้งแต่เริ่มโครงการ เพราะจะสามารถช่วยทั้งในเรื่องของการวางกรอบการดำเนินงาน การสร้างเครื่องมือ วิธีการวิเคราะห์ การแปลผล การใช้ข้อมูล และการเขียนรายงาน เช่น กรณีของจังหวัดยโสธร เป็นต้น

นอกจากนี้ คณะวิจัยกลางยังได้มี การติดตามให้คำแนะนำ และข้อเสนอแนะต่อการดำเนินการ ของคณะวิจัยพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยในการดำเนินงานแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การเข้าร่วมการประชุมติดตามงานตามวาระที่กำหนดโดยคณะวิจัยพื้นที่ (เช่น การประชุมประจำเดือน การจัดเวทีชุมชน) และ 2) การติดตามงานตามประเด็นหรือโอกาสที่มีการร้องขอ เช่น การประชุมติดตามให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน การปรับปรุงเครื่องมือ การใช้เครื่องมือ การวิเคราะห์ ข้อมูล และการให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุง- จัดทำรายงานการศึกษา เป็นต้น

ในของการดำเนินโครงการวิจัยและพั ฒนาพื้นที่ พบว่าแต่ละพื้นที่มีจุดแข็งและจุดอ่อนที่แตกต่างกัน ซึ่งมาจากฐานทุนที่แตกต่างกันของพื้นที่ ดังนั้นแม้ว่าทุกพื้นที่ที่ต้องการการหนุนเสริม แต่ประเด็นและน้ำหนักที่ต้องการในการหนุนเสริม จะแตกต่างกันไปตามสภาพ ของพื้นที่ เช่น จังหวัดชัยนาทไม่ต้องการการเสริมในเรื่องของเครื่องมือจัดเก็บข้อมูล แต่ต้องการความรู้หรือแนวทางในการวางแผนธุรกิจ จังหวัดยโสธรและชัยภูมิต้องการการเสริมในด้านของการบูรณาการและเชื่อมโยงภาคี ความร่วมมือเพื่อผลักดันแนวความคิด จังหวัดกาฬสินธุ์ต้องการสร้างจุดในการเชื่อมโยงในการทำงานระดับต่าง ๆ ในพื้นที่เพื่อใช้ข้อมูลความรู้ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์กับพื้นที่ให้มากที่สุด เป็นต้น โดยจุดอ่อนจุดแข็งดังกล่าวแต่ละพื้นที่สามารถที่ รู้ได้ด้วยการประเมินตนเอง ซึ่งคณะวิจัยกลางได้ ออกแบบเครื่องมือในการประเมินตนเอง ซึ่งเป็นการประเมินสถานะและความก้าวหน้าของโครงการ เป็นเครื่องมือที่พัฒนาต่อยอดมาจากกรอบคิดวิเคราะห์ระบบ ไตรสิกขา โดยแบ่งปัจจัยความสำเร็จเพื่อเป็นประเด็นสำหรับการติดตามและประเมินผลออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านความร่วมมือ ด้านระบบ- การจัดการ และด้านความรู้ ซึ่งจะช่วยให้คณะวิจัยพื้นที่รู้จักศักยภาพและความต้องการของพื้นที่ว่าควรเพิ่มเติมเรื่องใด และหากประยุกต์ใช้ร่วมกับแบบสอบถาม การวางแผนติดตามและประเมินผล (OM) แล้วจะสามารถกำหนดประเด็น และช่วงเวลาในการเข้าไปเสริมงานพื้นที่ได้อย่างดี

การหนุนเสริมคณะวิจัยพื้นที่ประเด็นการจัดการน้ำและภัยพิบัติ

กลุ่มจังหวัดที่ดำเนินโครงการจัดการน้ำและภัยพิบัติ 5 จังหวัดได้เข้าร่วมกระบวนการเสริมสร้างขีดความสามารถของคณะทำงานของจังหวัดหลายครั้ง ในระยะแรกการเสริมสร้างความรู้ (1)เป็นการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการออกแบบ วางแผนโครงการด้วยแนวคิด OM (Outcome Mapping) เพื่อให้คณะทำงานจังหวัดมีความเข้าใจในกระบวนการกำหนดกรอบแผนงานดำเนินการได้อย่างเป็นระบบ รวมทั้งการแบ่งและมอบหมายงานให้คณะทำงานระดับตำบลได้อย่างเป็นระบบ มีการสื่อสารทำความเข้าใจ กับทีมงานได้เป็นอย่างดีด้วย หลังจากนั้นทางคณะวิจัยกลางได้จัดการ (2)การอบรม-ปฏิบัติการ “การศึกษาประเมินระบบทรัพยากรลุ่มน้ำและการจัดทำข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์แบบมีส่วนร่วม” เพื่อให้ทางคณะทำงานจังหวัดและภาคีความร่วมมือได้ ทำความเข้าใจกรอบแนวทางการดำเนินงานจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำได้อย่าง มีขั้นตอน มีความเข้าใจที่เป็นระบบสามารถนำเอาความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ศึกษา วิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากนั้นทั้ง 5 จังหวัดเข้าร่วม (3)การประชุมเชิงปฏิบัติการ “กระบวนการจัดทำข้อมูล- การสร้างความรู้- การถอดบทเรียน”จังหวัดกำแพงเพชร นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และสตูล เพื่อให้คณะทำงานมีความรู้ ความเข้าใจกระบวนการศึกษา การจัดทำระบบข้อมูลและความเชื่อมโยง ระหว่างข้อมูลกับประเด็นปัญหา และแนวทางเลือกในการแก้ไข- ลดทอนปัญหา นอกจากนั้นทาง คณะวิจัยกลาง ส่วนกลางได้กำหนดกระบวนการเสริมสร้างขีดความสามารถของคณะทำงานจังหวัดที่มีความต้องการเรียนรู้ประเด็นเฉพาะ เปรียบได้กับการออกแบบการเรียนรู้เป็นการเฉพาะ ด้วยการวิเคราะห์ความต้องการใช้งาน (tailor made designed) เช่น (4)การจัด การประชุมเชิงปฏิบัติการ การวิเคราะห์ “การแตกโครงกระดูก (conceptual frame) – กรอบการศึกษา- กระบวนการทำงาน ” ให้กับคณะทำงาน จังหวัดสตูล เมื่อเห็นร่วมกันว่า ทางคณะทำงานจังหวัดยังขาดความเข้าใจการวิเคราะห์กรอบแนวคิดการดำเนินโครงการของตนเอง ส่วนทางคณะทำงานจังหวัดพัทลุงต้องการยกระดับความเข้าใจ การจัดความสัมพันธ์ระหว่างขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาของลุ่มน้ำกับการศึกษา จัดระบบข้อมูลเพื่อนำมาใช้วิเคราะห์อย่างเป็นกระบวนการ จึงเกิดการ จัด (5)การอบรม-ปฏิบัติการ “การเรียนรู้การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาและการศึกษาข้อมูล เพื่อการจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองนาท่อม จังหวัดพัทลุง” ให้กับคณะทำงานทั้งในระดับจังหวัดและระดับตำบลได้เรียนรู้ร่วมกัน จึงนำไปสู่ความเข้าใจอย่างทั่วถึงกันในการวิเคราะห์ปัญหาลุ่มน้ำในพื้นที่โซนต้นน้ำ กลางน้ำ ท้ายน้ำของพื้นที่คลองนาท่อม และการจัดวางระบบศึกษา ความเข้าใจข้อมูลทั้งจากหน่วยงาน การสำรวจจัดเก็บโดยคณะทำงานในระดับตำบลในพื้นที่ ทำให้งานศึกษา วิจัยลุ่มน้ำคลองนาท่อมมีความก้าวหน้าในด้านการใช้ข้อมูลมาวิเคราะห์ปัญหาที่มีความชัดเจนอย่างยิ่ง

ในส่วนต่อไปนี้จะเสนอผลโดยสรุปของกิจกรรมเสริมสร้างขีดความสามารถคณะวิจัยพื้นที่ประกอบด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการในด้านต่างๆ จำนวน 5 ครั้ง (ทั้งที่เป็นการจัดร่วมกันและการจัดเฉพาะจังหวัด กำแพงเพชร, พัทลุงและสตูล) และการอบรม-ปฏิบัติการ ร่วมกันทั้ง 5 จังหวัด เป็น จำนวน 3 ครั้ง ดังนี้

1. การวิเคราะห์เชิงระบบของผลผลิตโครงการฯ แต่ละจังหวัด ด้วยเครื่องมือแผนผังผลลัพธ์ OM

แผนผังผลลัพธ์ (outcome mapping): คุณค่าและความยั่งยืนของการพัฒนา

คณะวิจัยพื้นที่ จังหวัด (ทั้ง 5 จังหวัด) นำเอาแนวคิด ความรู้การวิเคราะห์เชิงระบบของผลผลิตโครงการฯ ไปดำเนินการออกแบบและจัดทำแผนงานโครงการของแต่ละจังหวัด โดยการกำหนดผลผลิตหลักให้มีความสอดคล้อง ไล่เรียงลำดับกันอย่างมีลำดับชั้น ทำให้การวางแผนมีระบบที่ชัดเจนมากขึ้น การนำเอาแผนไปสู่การมอบหมายงาน และออกแบบระบบติดตามงานทำได้ง่าย ชัดเจนมากขึ้น การสื่อสารทำความเข้าใจผ่านแผนผังของการเคลื่อนงานโครงการช่วยให้ฝ่ายอำนวยการและฝ่ายปฏิบัติการมีความเข้าใจร่วมกันมากขึ้น โดยสรุปผลที่เกิดขึ้น มีดังนี้

- เกิดแผนผังผลลัพธ์ OM ของแต่ละจังหวัดที่มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์บริบทของพื้นที่ศึกษา
- เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะวิจัยพื้นที่และคณะวิจัยกลางในการปรับใช้เครื่องมือเพื่อการดำเนินการโครงการฯ การเชื่อมโยงการบริหาร จัดการนำทั้งในพื้นที่ศึกษา-ภูมิภาค-จังหวัด
- มีการกำหนดแผนการเสริมศักยภาพของคณะวิจัยพื้นที่แต่ละจังหวัดและแนวทางการดำเนินงานตามแผน

ภาพแสดงการประชุมวิเคราะห์เชิงระบบของผลผลิตโครงการฯ ของจังหวัด ด้วยเครื่องมือแผนผังผลลัพธ์ OM

2. กระบวนการจัดทำข้อมูล-การสร้างความรู้-การถอดบทเรียน

สืบเนื่องจากการหารือ กลุ่มจังหวัดที่ศึกษาวิจัยโครงการด้านน้ำและภัยพิบัติ เมื่อครั้งประชุมที่มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร วันที่ 23-24 มิ.ย. 55 (งานวิชาการ 20 ปี สกว. ที่อิมแพคเมืองทองธานี) คณะวิจัยพื้นที่โครงการวิจัยฯ ประเด็นน้ำและภัยพิบัติ ประกอบด้วย กำแพงเพชร นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง และสตูล เห็นร่วมกันว่าควรจัดเวทีแลกเปลี่ยน-เรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินการด้านข้อมูล-กรอบและแนวทางการทำงาน ซึ่งบรรจุในแผนงานระยะ 6 เดือนแรกของทุกจังหวัด จึงเสนอให้มีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ “กระบวนการจัดทำข้อมูล-การสร้างความรู้-การถอดบทเรียน” โดยมีคณะวิจัยพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นเจ้าภาพ และเรียนเชิญอาจารย์ สุธีระ ประเสริฐสรพมาเป็นผู้ ทรงคุณวุฒิช่วยเพิ่มเติมมุมมองในการยกระดับการเรียนรู้ร่วมกัน เวทีการเรียนรู้ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ

- เสริมสร้างความเข้าใจกระบวนการศึกษา จัดการข้อมูลเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมของผู้เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่
- เสริมความรู้ ประสบการณ์ในการวิเคราะห์เชิงระบบ ของการเชื่อมโยง การศึกษา- การใช้ข้อมูลให้สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหา/สร้างข้อตกลง-กติการ่วมกัน
- เพิ่มมุมมองของผู้เข้าร่วมด้วยการสะท้อนความรู้จากการปฏิบัติการ-ประสบการณ์จากพื้นที่

การนำเสนองานถอดบทเรียน (สตูล สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช และพัทลุง)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เริ่มด้วยแต่ละจังหวัดให้ภาพของข้อมูลเชิงกายภาพของระบบนิเวศลุ่มน้ำที่เชื่อมโยงกับพื้นที่นิเวศเฉพาะ (พื้นที่เน้นหนักในการศึกษา) การกำหนดกรอบแนวทางการจัดการเรื่องข้อมูลในพื้นที่ศึกษา จากนั้นเล่าถึงผลการดำเนินงานด้านข้อมูลที่ผ่านมาในรอบ 6 เดือนแรก รวมทั้งระบุปัญหา-อุปสรรคที่พบระหว่างการดำเนินงาน พร้อมทั้งการวางแผนแนวทางการขับเคลื่อนงานระยะต่อไป และความต้องการสนับสนุนด้านวิชาการจากสถาบันวิชาการในท้องถิ่น+ทีมวิจัยกลาง

คณะวิจัยพื้นที่ ใช้แบบสอบถามแผนผังผลลัพธ์ OM (ที่ระบุผลลัพธ์หลัก outputs) มาตรวจสอบว่าบรรจงานศึกษาข้อมูลเอาไว้อย่างไร ซึ่งแต่ละจังหวัดได้กำหนดผลลัพธ์ เอาไว้ในข้อเสนอโครงการฯ ซึ่งมีการนำมาขยายความว่าการดำเนินการด้านข้อมูลที่เป็นในการจัดการน้ำภัยพิบัติ ประกอบด้วยข้อมูลใดบ้าง

- ข้อมูลการวิเคราะห์พื้นที่ลุ่มน้ำนิเวศกายภาพ เชื่อมโยงนิเวศลุ่มน้ำกับนิเวศพื้นที่เฉพาะ เครื่องมือที่ใช้ เช่น แผนผังลุ่มน้ำ ผังเส้นทางน้ำ ผังการใช้ที่ดิน
- ข้อมูลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระบบการใช้- การจัดการ ทรัพยากรที่เกี่ยวกับน้ำ และการวิเคราะห์กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง-กลไกเชิงสถาบัน
- ข้อมูลประวัติท้องถิ่น ลำดับการใช้ทรัพยากรและการเปลี่ยนแปลง กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง
- ข้อมูลบริบท เศรษฐกิจ-สังคม และการเมือง หรือความขัดแย้งในระดับพื้นที่
- กระบวนการ- เวทีหารือภาคีเกี่ยวข้อง- กำหนดประเด็นร่วม- เสนอทางเลือกเพื่อแก้ปัญหา- การตัดสินใจร่วมของภาคี (collective decision making)
- ฯลฯ

ภาพแสดงการประชุมเชิงปฏิบัติการกระบวนการจัดทำข้อมูล-การสร้างความรู้-การถอดบทเรียน

3. การจัดทำแผนที่สารสนเทศภูมิศาสตร์ แบบมีส่วนร่วม (P-GIS)¹

การทำความเข้าใจพื้นที่ ระบบนิเวศ ทรัพยากรของพื้นที่ด้วยการจัดทำ แผนที่ลงมือ ทำให้กลายเป็นแผนที่ที่มีค่าพิกัดเพื่อให้สามารถนำเสนอข้อมูลเพื่อพิจารณา พุดคุยบนฐานเดียวกันกับทางหน่วยราชการ การสร้างแผนที่- แผนที่พิกัดของพื้นที่นิเวศลุ่มน้ำของท้องถิ่นแบบ ผสมผสานกระบวนการสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับเทคนิคการกำหนดแผนที่ แผนที่แบบที่เรียกว่า ”แผนที่ในใจ” หรือ mental map ที่มีอยู่ในความรับรู้ของคนท้องถิ่น ที่มี กำหนดหมายอยู่ในสำนึกของเขาแล้ว การดึงเอาโครงร่างของ “แผนที่ในใจ” มาประกอบกับแผนที่หรือแผนที่ที่ ทำให้ “เห็นได้” กระบวนการ ”สร้างให้เห็นเป็นภาพ ” (visualization) ช่วยให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกัน อย่างมาก ทำให้เกิดกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมให้แม้แต่คนที่ไม่ ได้หนังสือก็สามารถ ระบุหรือวางลง (locate) ความคิดของตนเองออกมาในแผนที่นี้ได้เช่นกัน และสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างไม่แตกต่างมากนัก เพราะวิธีการนี้ช่วยลดช่องว่างของความต่างในการรับรู้ของผู้ร่วมประชุม- พุดคุยลง แต่กระบวนการนี้ควรดำเนินไปท่ามกลางการเอื้ออำนวยของพี่เลี้ยงที่มีความเข้าใจในกระบวนการสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่ ึ่งนี้เพื่อช่วยตั้งประเด็นวิเคราะห์สร้างการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านประเด็นวิเคราะห์และสรุปประเด็น เป็นช่วง ๆ

การที่ชุมชน ท้องถิ่นมีข้อมูลของตนเองที่พัฒนาจากพื้นความรู้ของตนเองแบบนี้ก็จะช่วยให้ ความเห็น- ข้อเสนอ แนวทางการแก้ไข ลดทอนปัญหาหรือทางออก ทางเลื ออกในการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นสามารถที่จะเชื่อมโยง นำเสนอบนฐานเดียวกันกับทางเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่กำกับ ดูแลทรัพยากร

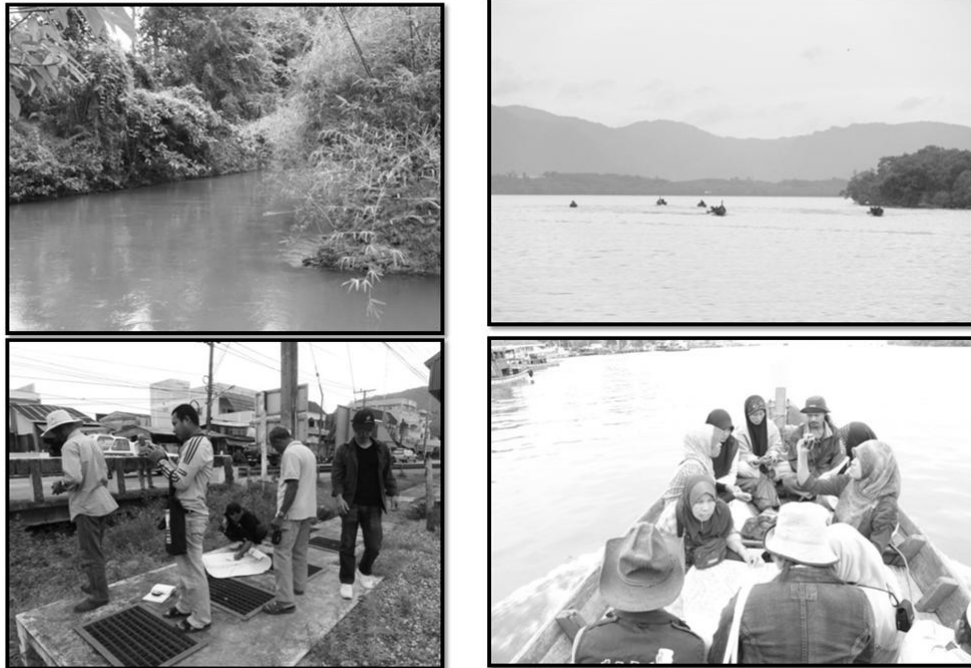
¹ วิทยากร อ.พลภัทร เหมวรรณและทีมจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555

นั้น ๆ ซึ่งใช้เครื่องมือในการนำเสนอข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันได้ นับว่าเป็นการสร้างความเข้าใจที่ใกล้เคียงกันทำให้สามารถนำไปสู่การ ประสานความร่วมมือ นำไปสู่การมีข้อตกลงร่วม หรือ แผนการทำงานจัดการทรัพยากรร่วมกันระหว่างหน่วยงานดูแลกับผู้ใช้อ องค์กรท้องถิ่น ที่เรียกว่า แผนจัดการร่วมกันก็เป็นได้ การสร้างความเข้าใจระหว่างกันของสองส่วนนี้มีความจำเป็นสำหรับการเริ่มต้นในการร่วมมือกันทำงานจัดการทรัพยากรที่ องค์กร แบบไว้เนื้อ เชื่อใจกันเป็นการสร้างความไว้วางใจระหว่างกัน ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของความสำเร็จของงานจัดการทรัพยากร

กิจกรรมการจัดทำ แผนที่สารสนเทศภูมิศาสตร์แบบมีส่วนร่วม ดำเนินการในกลุ่มน้ำคลองตุน จังหวัดสตูลในระหว่างวันที่ 8-9 มกราคม 2556 ที่ห้องประชุมมูลนิธิกองทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดสตูล ส่วนกิจกรรมที่สองดำเนินการในพื้นที่นิเวศลุ่มน้ำคลองนาท่อม จังหวัดพัทลุงในระหว่างวันที่ 26-27 มกราคม 2556 ที่ ห้องประชุม ลำปำ รีสอร์ท ซึ่งในรายงานเป็นการเสนอภาพบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันของคณะทำงานจังหวัดและทีมพื้นที่ ส่วนรายละเอียดการถอดบทเรียน

ภาพแสดงการบรรยายความรู้สารสนเทศภูมิศาสตร์และการฝึกทดลองใช้เครื่องมือ จีพีเอส

ภาพแสดงการฝึกปฏิบัติการลงพื้นที่สำรวจ พื้นที่กลางน้ำ-ท้ายน้ำลุ่มน้ำคลองตุสน

ภาพแสดงผลการนำข้อมูลจากพื้นที่ลงระบบภูมิศาสตร์สารสนเทศ: โซนท้ายน้ำคลองตุสน

ภาพแสดงการบรรยายความรู้สารสนเทศภูมิศาสตร์และการฝึกทดลองใช้เครื่องมือ จีพีเอส
ฝึกปฏิบัติการลงพื้นที่สำรวจลุ่มน้ำปึงฝั่งตะวันตก จ.กำแพงเพชร

ภาพแสดงการฝึกปฏิบัติการลงพื้นที่สำรวจ พื้นที่ทำนน้ำ-ลุ่มน้ำคลองนาท่อม และ
ผลการนำข้อมูลจากพื้นที่ลงระบบภูมิศาสตร์สารสนเทศ: โซนทำนน้ำคลองนาท่อม จ.พัทลุง

4. การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาและการกำหนดกรอบการศึกษาข้อมูล

การศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการจัดการน้ำในระดับพื้นที่ตำบลอันการเชื่อมโยงภาพรวมของกลุ่มน้ำกับสภาพปัญหาเฉพาะในพื้นที่ตำบลจะช่วยให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมองเห็น “ปัญหาร่วมกัน” ทั้งฝ่ายประชาชน-ท้องถิ่น-และหน่วยงานราชการ เพราะการนำเสนอปัญหาที่ “เห็นร่วมกัน” นี้จะช่วยสะท้อนถึง วิธีการ-แนวทางที่กำหนดในการแก้ไขปัญหาด้วย ดังนั้นการกำหนดการจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองนาท่อมเป็นโจทย์วิจัยนั้นจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำ เนื่องจากข้อมูลที่ ชัดเจน- เป็นจริงจะช่วยยืนยันสภาพปัญหาปรากฏการณ์ในพื้นที่ทั้งในแง่ ข้อมูลปริมาณน้ำ พื้นที่และการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ ข้อมูลด้านสังคมและความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องและปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งการเกิดภาวะน้ำท่วมครอบคลุมพื้นที่เท่าไร? รวมทั้งความเสียหายที่เกิดขึ้นและภาวะการขาดแคลนน้ำที่จำเป็นต้องระบุพื้นที่ จำนวนครัวเรือน รวมทั้งช่วงเวลาที่ได้รับผลกระทบ เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้มีความจำเป็นในการนำมาวิเคราะห์และแสดงผลเพื่อยืนยันความถูกต้องของการศึกษาเรียนรู้ร่วมกัน เนื่องจากการจัดระบบข้อมูลที่มีความถูกต้องชัดเจนจะทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกกลุ่มได้เข้าใจปัญหา สามารถตี ความ- สร้างความตระหนักรู้ที่มีฐานข้อเท็จจริงรองรับทั้งในระดับครัวเรือนของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง และชุมชนได้ ซึ่งกระบวนการศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวจะนำมาสู่การมีแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันได้

การวิเคราะห์ปัญหา (Problem Analysis)²

การวิเคราะห์ปัญหา คือการบรรยายสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งมีผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ดังกล่าว ดังนั้นการวิเคราะห์ปัญหาคือจุดเริ่มต้น และประเด็นหลักในการกำหนดยุทธศาสตร์โครงการในภายหลัง

หลักการวิเคราะห์ปัญหา

- ☒ กำหนดปัญหาหลักร่วมกัน(ศูนย์กลางปัญหา) ซึ่งปัญหาหลักที่ถูกเลือกจะต้องเกี่ยวข้องกับบริบทนั้น
- ☒ กำหนดสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหลักนั้น ซึ่งต้องวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาให้สัมพันธ์ และเจาะจงกับผลกระทบมีรายละเอียดเพียงพอต่อการวางแผนงานโครงการ
- ☒ กำหนดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาหลัก โดยการวิเคราะห์ให้สัมพันธ์กับสาเหตุของปัญหานั้น ๆ
- ☒ ทบทวนความถูกต้อง สมบูรณ์.

ข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์ปัญหา

- ☒ การกำหนดปัญหา ต้องระบุด้วยข้อความที่เป็นลบ หรือภาวะที่ขาดหายไประหว่างสถานการณ์จริงกับสถานการณ์ที่พึงประสงค์
- ☒ ต้องระบุสภาวะการณ์ลบที่เป็นอยู่จริงในขณะนั้น

² แมน ปุโรทานนท์, มกราคม 2556 เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การเรียนรู้การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาและการศึกษาข้อมูลเพื่อการจัดการน้ำและภัยพิบัติ” (สตูล สงขลาและพัทลุง)

- ✓ เขียน 1 ปัญหาต่อ 1 บัตรคำเพื่อง่ายต่อการปรับปรุงข้อความ และสะดวกต่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัญหากับสาเหตุ
- ✓ บรรยายเป็นประโยคที่ได้ใจความครบถ้วน ไม่ควรใช้ข้อความสั้น ๆ เท่านั้น
- ✓ ไม่ควรใช้คำ “ไม่มี” หรือ “ขาด”
- ✓ ควรเลือกปัญหาหลักด้วยความรอบครอบเพราะต้องใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทั้งระบบ

ภาพแสดงการแตกกรอบความคิด-วิเคราะห์ ประเด็นปัญหาในพื้นที่ จ.สตูล

ผลการวิเคราะห์ประเด็น ปัญหา เชื่อมโยงกับแนวทางการศึกษาข้อมูล-การแปรความ จ.สตูล³

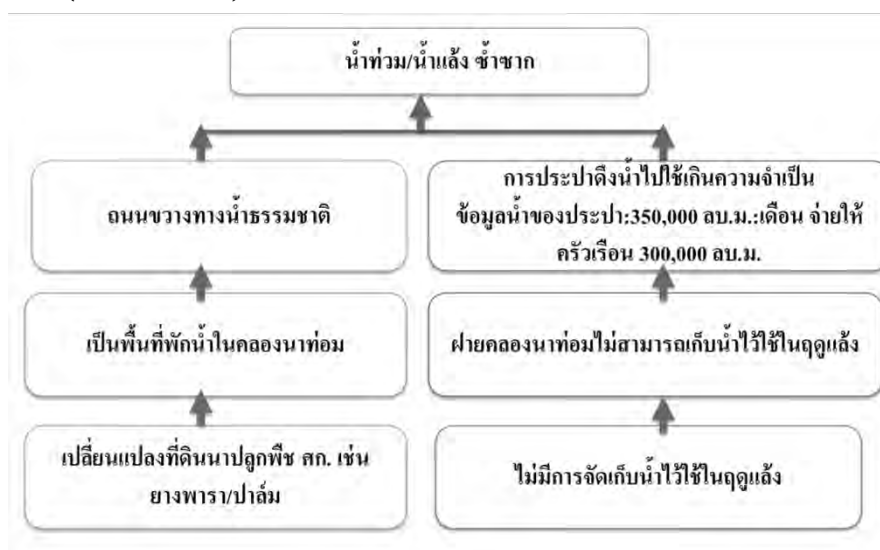
นิเวศ	ประเด็นการใช้/ การจัดการ	ชุดข้อมูล (จำเป็น)	วิธีการศึกษา	หมายเหตุ
ท่ายน้ำ	-จับสัตว์น้ำช่วงฤดูวางไข่ -ใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำผิดวิธี -ใช้ทรัพยากรมากเกินไป	ปริมาณ/ผลผลิต/ชนิด- ประเภท/ช่วงระยะเวลา	-ข้อมูลเอกสาร -พูดคุย สอบถาม -ใช้แบบสอบถาม	
	นิเวศเสื่อมโทรม -คลองกว้าง / กัดเซาะชายฝั่ง -ป่าชายเลนเสื่อมโทรม -ต้นจากลดลง	จำนวนพื้นที่ / ขนาด / ปริมาณ / ผลผลิต		

³ สรุปรจากอบรมเชิงปฏิบัติการ “การเรียนรู้การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาและการศึกษาข้อมูลเพื่อการจัดการน้ำและภัยพิบัติ” ระหว่างวันที่ 8-9 มกราคม 2556

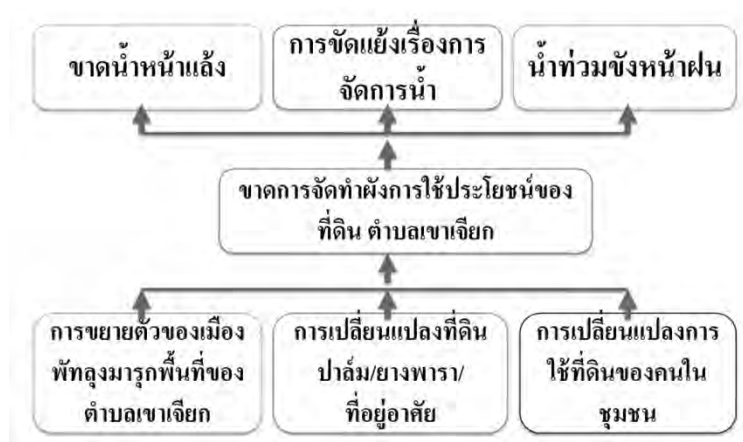
ตัวอย่างการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เชื่อมโยงกับแนวทางการศึกษาข้อมูล-การแปลความของ จ.พัทลุง
ระบบนิเวศต้นน้ำ (ต.อ่าวทอง)

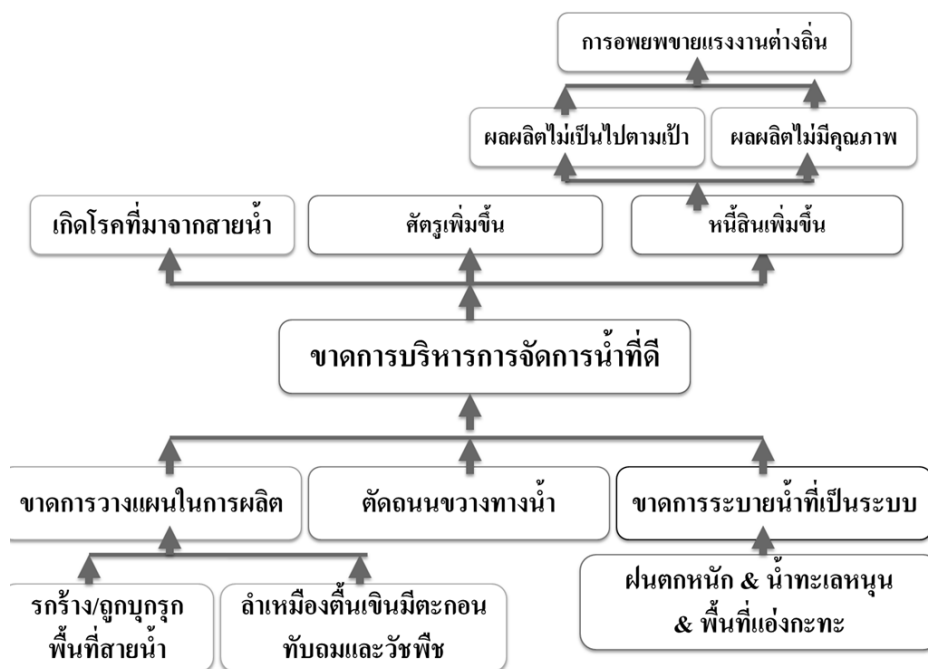
ระบบนิเวศกลางน้ำ (ต.คลองท่อม)

ระบบนิเวศกลางน้ำ (ต.เขาเจ็ยก)

ระบบนิเวศปลายน้ำ (ต.พญานัน)

จากตัวอย่างการวิเคราะห์ปัญหาสำคัญในระบบนิเวศย่อย (ต้นน้ำ-กลางน้ำ-ท้ายน้ำ) ของลุ่มน้ำคลองนาท่อม ทางคณะทำงานจังหวัดร่วมกันดำเนินการกับทีมในระดับพื้นที่ตำบลช่วยให้ผลการวิเคราะห์ปัญหาข้อมูลที่ได้รับเพิ่มเติมสร้างความเข้าใจในบริบทเฉพาะของระบบนิเวศลุ่มน้ำและเห็นถึงความซับซ้อนของระบบข้อมูลที่มีมิติด้านนิเวศกายภาพ-กลไกการจัดการ-การกำหนดระบบตัดสินใจ ของประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำได้มากขึ้น ทางคณะทำงานจังหวัดละทีมพื้นที่ (ตำบล) จะนำเอาแนวทางศึกษาดังกล่าวไปขยายผลให้ครอบคลุมพื้นที่นาร่องและประเด็นที่พบในพื้นที่ต่อไป

ผลการวิเคราะห์ประเด็น ปัญหา เชื่อมโยงกับแนวทางการศึกษาข้อมูล-การแปลความ จ.พัทลุง⁴

นิเวศ	ประเด็นการใช้/การจัดการ	ชุดข้อมูล (จำเป็น)	วิธีการศึกษา	หมายเหตุ
ต้นน้ำ (ต.อ่ามทอง)	-การดูดทราย/คลองลึก -พื้นที่ราบสูง/น้ำไหลเร็ว -ตลิ่งชัน/พังทลาย -ไม่มีที่กักเก็บน้ำเพื่อการเกษตร	-ปริมาณน้ำในคลอง -อัตราการไหล	-ผังทรัพยากรและผังชุมชน/แผนที่ทำมือ -ปฏิทินการผลิต -ผังวิเคราะห์ปัญหา/แนว/ประเด็นคำถาม -กึ่งโครงสร้าง -พัฒนาการการใช้	

⁴ สรุปจากอบรมเชิงปฏิบัติการ “การเรียนรู้ การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาและการศึกษาข้อมูลเพื่อการจัดการน้ำและภัยพิบัติ” ระหว่างวันที่ 26-27 มกราคม 2556

นิเวศ	ประเด็นการใช้/การจัดการ	ชุดข้อมูล (จำเป็น)	วิธีการศึกษา	หมายเหตุ
กลางน้ำ (ต.คลองท่อม)	-โครงสร้างพื้นฐาน (ถนน/สะพาน) ขวางทางน้ำธรรมชาติ -การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน-ปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา/ปาล์ม -น้ำเพื่อการผลิตประปาในเมืองดึงน้ำไปใช้เกินความจำเป็น 350,000 ลบ.ม./เดือน จ่ายให้ครัวเรือน 300,000 ลบ.ม. -ขาดการบริหารจัดการน้ำช่วงฤดูแล้ง	-ผังเส้นทางน้ำ ความต่อเนื่องเส้นทางน้ำ -ระดับความสูง-ต่ำของพื้นที่ -ปริมาตรการใช้น้ำของภาคส่วนต่างๆ -ความต้องการใช้น้ำปฏิทินผลิตพืช	ทรัพยากรที่ดิน	
กลางน้ำ (ต.เขาเจ็ยก)	-การขยายตัวของพื้นที่เขตเมือง-เขตเศรษฐกิจ -การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน-ปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา/ปาล์ม -ขาดพื้นที่เก็บกักน้ำไว้ใช้ช่วงฤดูแล้ง	-การใช้ประโยชน์ที่ดิน/ขนาด/การถือครองฯลฯ -แผนผังการใช้ที่ดิน/ผังเมืองฯลฯ		
ปลายน้ำ (ต.พญาขัน)	-ขาดการบริหารจัดการน้ำที่ดี (ระบบการผลิตที่หลากหลายในพื้นที่นี้เวศเดียวกัน) -สภาพพื้นที่เป็นแอ่งกระทะ, น้ำทะเลหนุนตัวสูง -โครงสร้างพื้นฐาน (ถนน/สะพาน) กีดขวางลำน้ำ	-แหล่งน้ำในพื้นที่ -แผนงานการพัฒนาสาธารณูปโภคในพื้นที่ตำบล/แผนตำบล		

5. การถอดบทเรียน ประสบการณ์ การเตรียมการณ์การรับมือภัยพิบัติระดับตำบล

ปัจจัยการเพิ่มขึ้นของความเสี่ยงภัย มีหลายปัจจัย เช่น

■ ด้านเศรษฐกิจ-สังคม

ความอ่อนแอ-ความยากจน ความไม่ปลอดภัย ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ การเสี่ยงภัยในการดำรงชีพ การขาดความตระหนักรู้และแผน องค์กรหรือหน่วยงานขาดประสิทธิภาพและทรัพยากร

■ ด้านกายภาพ

ขาดการวางแผนการใช้ที่ดินที่ดี ที่อยู่อาศัยตั้งอยู่ในบริเวณที่เสี่ยงต่อภัยพิบัติ และอื่น ๆ

■ ด้านสภาวะแวดล้อม

ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรน้ำที่ไม่เหมาะสม-ไม่ยั่งยืน อื่น ๆ

การขยายตัวของความเสี่ยงภัย

โครงสร้าง	ช่องว่าง	ความเสี่ยง	ประเภทของภัย
- การเข้าไม่ถึงอำนาจ - การจัดการทรัพยากรที่ไม่เหมาะสม - โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่ขาดความสมดุล	<u>ด้านกลไก-สถาบัน</u> - สถาบันของท้องถิ่นไม่เข้มแข็ง <u>ด้านความรู้-ข้อมูล</u> - ขาดความรู้-ทักษะที่เหมาะสม - ระบบข้อมูล-สื่อสารไม่เป็นปัจจุบัน <u>ด้านเศรษฐกิจ-การลงทุน</u> - ตลาดและการลงทุนในท้องถิ่นจำกัด <u>ด้านสังคม-การเมือง</u> - ความเป็นสาธารณะ-สำนึก ความเป็นพลเมือง	<u>สภาพทางกายภาพที่เปราะบาง</u> - ที่ตั้งชุมชนอยู่ในที่เสี่ยง - อาคารหรือโครงสร้างกีดขวางทางน้ำ <u>สภาพทางสังคมที่ไม่มั่นคง</u> - เศรษฐกิจท้องถิ่นไม่มั่นคง - การดำรงชีพที่เสี่ยง - สภาพสังคมเสี่ยง - สถาบันของท้องถิ่นไม่เข้มแข็ง	- แผ่นดินไหว - พายุต่างๆ - น้ำท่วม - ภูเขาไฟระเบิด - ดินถล่ม - ภาวะแห้งแล้ง - เชื้อโรค-ศัตรูพืช - อันตรายจากเทคโนโลยีฯลฯ

ข้อมูลที่สำคัญสำหรับการจัดการแบบผสมผสาน

- ข้อมูล คาดการณ์ พยากรณ์ด้านอุตุนิยมวิทยา-อุทกวิทยา
- ข้อมูล สร้างความเข้าใจ น้ำท่า พื้นที่เสี่ยงภัย เส้นทางเดินน้ำ ฯลฯ
- ข้อมูล การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน สิ่งก่อสร้างกีดขวางทางน้ำ ผังเมือง ฯลฯ
- ข้อมูล การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ-ผลกระทบและการปรับตัว

6. การจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน

กระบวนการถอดบทเรียน ประสบการณ์ การเตรียมการณ์การรับมือภัยพิบัติระดับตำบล ระหว่างวันที่ 23-24 มกราคม 2556 ณ ห้องประชุม บีพี สมิทลาปารีสอร์ต สงขลา มีวัตถุประสงค์ เพื่อ

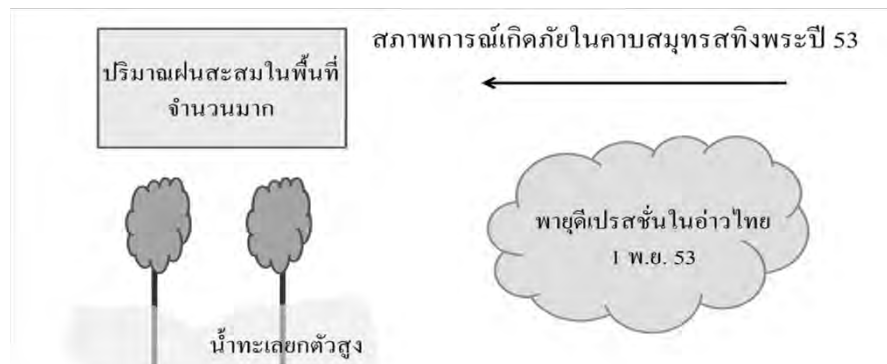
1. ทบทวน สรุปบทเรียน ของการเกิด ภัยในพื้นที่คาบสมุทรมหานครและกระบวนการจัดการที่ผ่านมา โดยเน้นที่ มุมมอง-ประสบการณ์ของ”คนในท้องถิ่น”
2. สร้างความเข้าใจและกระบวนการเรียนรู้ ”ร่วม”ในประเด็นพิบัติภัย- การจัดการของคนในพื้นที่ให้สามารถนำไปขยายผลในแง่กระบวนการจัดการความรู้ในระดับพื้นที่ตำบลอื่นๆ และ ระดับแผน-นโยบายของจังหวัด
3. กำหนดแนวทางความร่วมมือในการเตรียมการแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการที่วางอยู่บน ข้อค้นพบ ข้อเสนอและการปรับตัวของท้องถิ่นเป็นหลัก

ลำดับเรื่องราว- ประเด็น เหตุการณ์การเกิดวิกฤตภัยในช่วง ปีที่ผ่านมาในคาบสมุทรมหานครทั้งน้ำท่วม พายุและการขาดแคลนน้ำ , ย้อนเล่าทบทวนสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ สภาวะวิกฤต รูปแบบของภัยชนิดต่างๆ และขนาดความรุนแรงของภัย จากการรับรู้ของคนในท้องถิ่น การเตรียมการณ์ในระดับพื้นที่ ผลกระทบ ความเสียหาย รวมทั้ง ประเด็นปัญหา ข้อขัดข้องในการจัดการในระหว่างการปฏิบัติ และข้อค้นพบ ข้อเสนอในการปรับตัว อันเป็นบทเรียนสำคัญที่ควรบันทึกไว้เพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างกระบวนการปรับตัวในการรับมือที่มีประสิทธิภาพต่อไป

ประเด็นสำคัญที่เป็นบทเรียนในระดับตำบล ที่ได้มีการรวบรวมเอาไว้ เช่น ความรู้การจัดการด้านองค์กร -โครงสร้าง ด้านกองทุนบรรเทาภัย ด้านข้อมูล ความรู้ของภัย อาสาสมัครรับมือภัย การปรับตัว การจัดปรับตัวเองเพื่อรับมือภัย ข้อมูล เรื่องราวที่รับรู้ขณะเกิดภัย มีเรื่องอะไรบ้าง ลำดับเหตุการณ์

วิธีการ

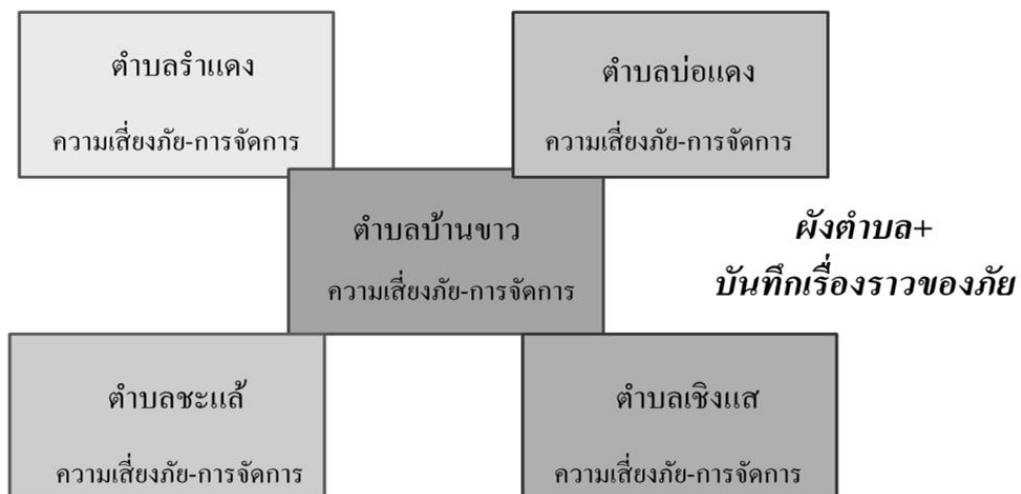
ขั้นที่หนึ่ง ทบทวน บันทึกเหตุการณ์ย้อนหลัง รวบรวมรายงาน , บันทึกเหตุการณ์การเกิดภัยของสื่อในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการ และไม่ใชทางการ

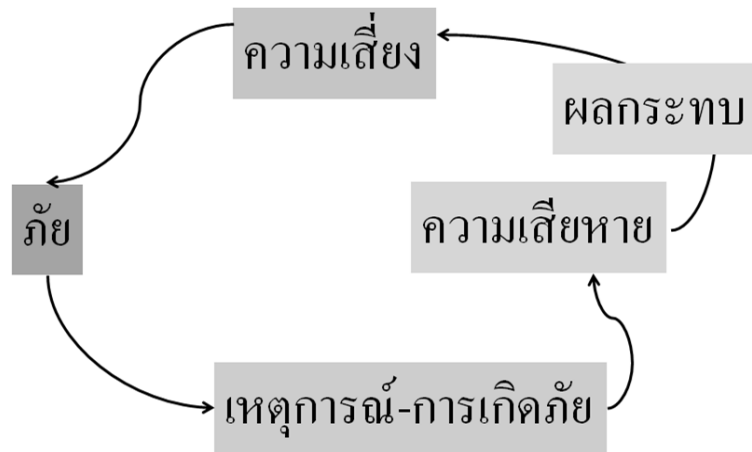
ขั้นที่สอง ลำดับเรื่องราวด้วย “เรื่องเล่า” เพื่อรวบรวม-บันทึกประสบการณ์ส่วนบุคคลที่เป็น ”คนใน” พื้นที่ประสบภัย ผ่านเรื่องเล่าที่ประทับใจ ทั้งการเผชิญกับเหตุการณ์ การเตรียมตัว การแก้ไขสถานการณ์ปัญหา ความสูญเสีย ความร่วมมือ ความขัดแย้ง ฯลฯ

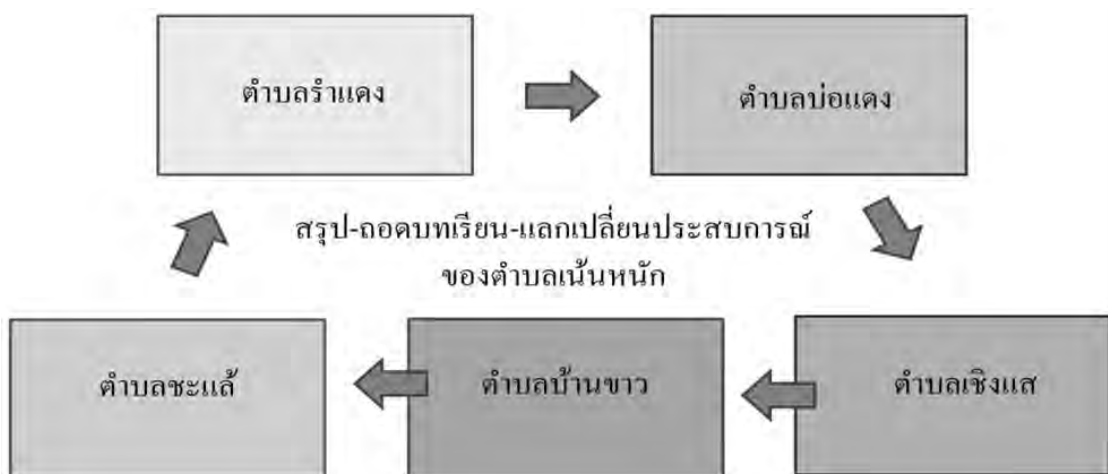
ขั้นที่สาม แบบแผนการเกิดภัย นำเอาเหตุการณ์ ภาวะการเกิดภัยทั้งที่เป็นเอกสาร หลักฐานและเรื่องเล่า เรื่องราวของประสบการณ์ส่วนบุคคล จัดวางตำแหน่ง ลงในผังแสดงพื้นที่ทางกายภาพของตำบล (ผังทำมือระบุตำแหน่งสำคัญของภัย การเกิดภัย)

ขั้นที่สี่ วิเคราะห์วงจรความสัมพันธ์ ของเหตุปัจจัย-ผลที่เกิดขึ้น-ผลกระทบของภัย โดยร่วมกันวิเคราะห์ เชื่อมโยงเหตุและผลที่เกิดขึ้น(ผล-ผลกระทบ) ของการเกิดภัยในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ ด้วยวงจรความเป็นเหตุ และผลที่เกิดขึ้น” ในพื้นที่แต่ละตำบลโดยอาศัยแผนผังและข้อมูลเฉพาะของตำบล ร่วมกันวิเคราะห์เพื่อระบุ ประเด็นสำคัญในพื้นที่ตำบล เช่น ความเสี่ยง(พื้นที่-ประเด็น) ศักยภาพและแนวโน้มการปรับตัว ฯลฯ

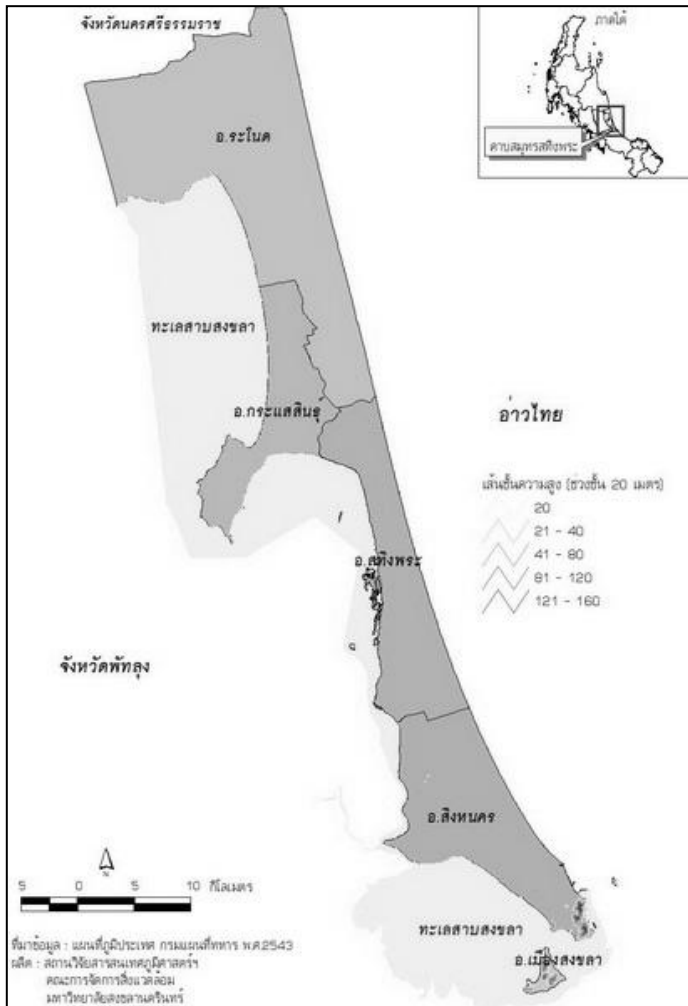
ขั้นที่ห้า แนวทางการสร้างความร่วมมือการประสานหนุนช่วยจากหน่วยงานระดับจังหวัดรปฏิบัติระดับ ตำบล) ตัวแทนตำบลร่วมกันเสนอแนวทางการดำเนินการในอน(คตมริเริ่ม กระบวนการปรับตัวของท้องถิ่น

ผลการถอดบทเรียน การรับมือภัยพิบัติระดับตำบล คาบสมุทรสทิงพระ จ.สงขลา

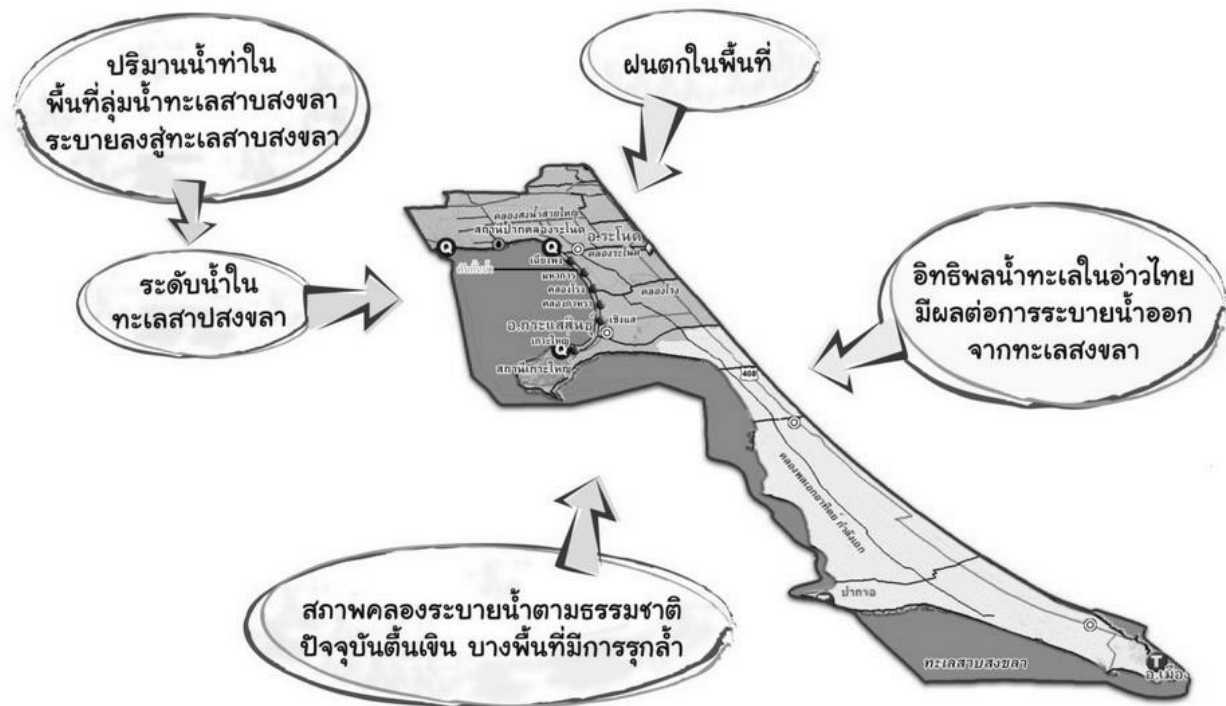
การเกิดอุบัติเหตุ-สถานการณ์แนวโน้มในคาบสมุทรสทิงพระ

ข้อมูลเบื้องต้นคาบสมุทรสทิงพระ

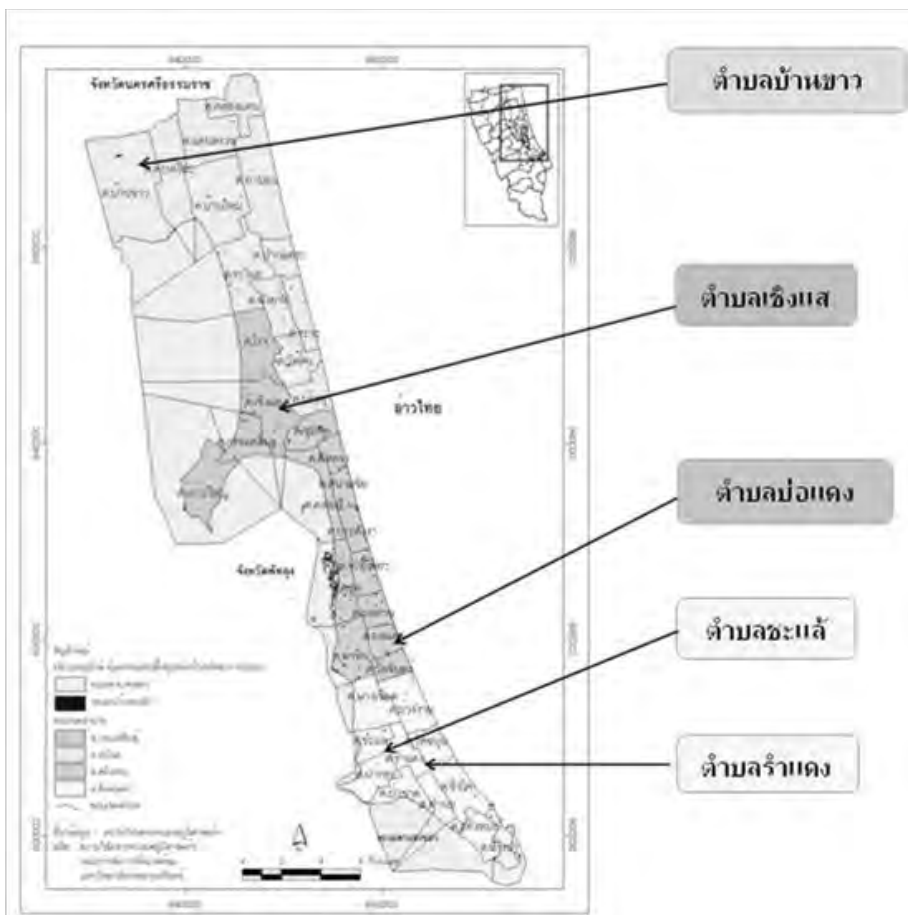

พื้นที่คาบสมุทรสทิงพระประกอบด้วยเขตปกครองครอบคลุมพื้นที่ 4 อำเภอ 38 ตำบล 250 หมู่บ้าน ประชากร 211,529 คน พื้นที่ 462,621 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำนา 280,632 ไร่ หรือคิดเป็น 60.66% ของพื้นที่ทั้งหมด ความเสี่ยงการเกิดภัย เนื่องจาก

- เป็นพื้นที่แนวยาว รับคลื่นลมมรสุม เต็มที่ เสี่ยงต่อการกัดเซาะ และลมพายุที่เข้า
- ไม่มีน้ำต้นทุน จากต้นน้ำ เป็นพื้นที่เสี่ยงภัยแล้ง
- เป็นพื้นที่ รากลุ่ม รับน้ำจากพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา น้ำจืดท่วมและขังนาน
- มีกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากน้ำ หลากหลาย ทั้งน้ำเค็ม น้ำกร่อย และน้ำจืด
- มีระบบการจัดการน้ำแบบดั้งเดิมอยู่ เช่น การใช้น้ำจากตระพัง(เดิมมี 190 ตระพัง)

พื้นที่ศึกษา (โครงการวิจัยฯ จ.สงขลา) ประกอบด้วย 5 ตำบล

อำเภอสิงหนคร

- ตำบลรำแดง
- ตำบลชะแล้

อำเภอสทิงพระ

- ตำบลบ่อแดง

อำเภอกระแสสินธุ์

- ตำบลเชิงแส

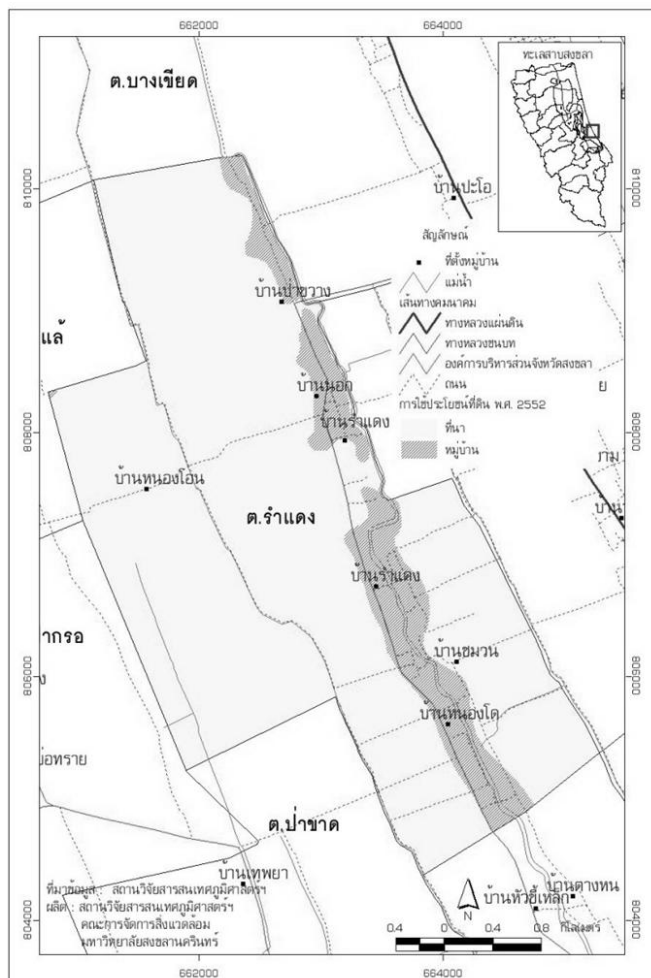
อำเภอรโนด

- ตำบลบ้านขาว

ข้อมูลสรุปถอดบทเรียนการรับมือภัยพิบัติ ระดับตำบล คาบสมุทรสทิงพระ จ.สงขลา

❖ ตำบลลำแดง อำเภอสิงหนคร

แผนที่และแผนผังการเกิดภัย

แผนที่ตำบลลำแดง

แผนผังพื้นที่เสี่ยงภัยตำบลลำแดง

สถานการณ์การจัดการภัยพิบัติพื้นที่

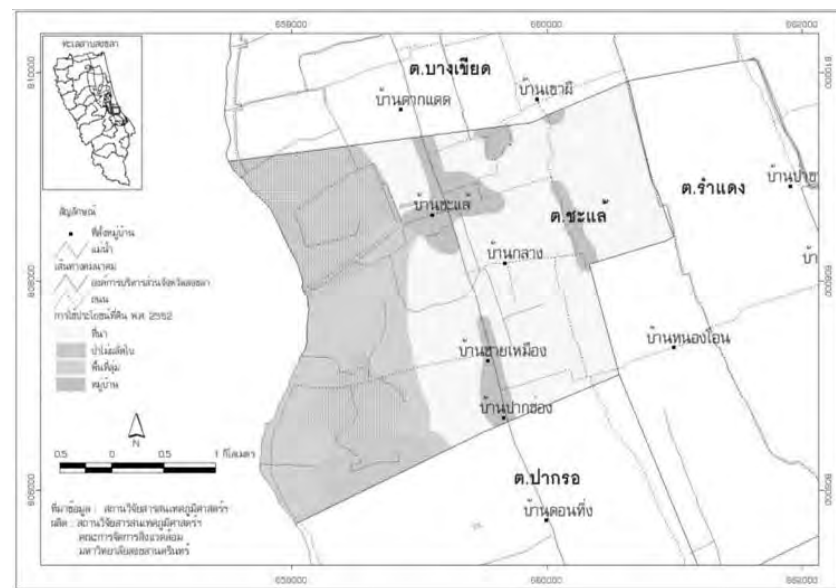
- เกิดอุทกภัยในปี 2548 มีการกระจายเพื่อแจกถุงยังชีพทั่วถึงทุกครัวเรือน โดยให้บทบาทหลักแก่ผู้นำ/ตัวแทนชุมชน ส่วน อบต.จำแดง เป็นศูนย์กระจายสิ่งของบรรเทาทุกข์สู่ชุมชน
- เกิดวาตภัย ในปี 2553 มีการจัดการพื้นที่โดยใช้เลื่อยยนต์ที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกันตัดไม้ที่ล้มกีดขวางทางสัญจรและใกล้บ้านเรือนชุมชน โดยประสานไปยังผู้นำชุมชน สมาชิก อบต.ปรับถนนหนทางโดยเริ่มจากถนนสายหลักก่อน
- มีการเตรียมความพร้อมด้านโครงสร้างการจัดการภัยพิบัติของ อบต. ที่ชัดเจน ทำให้ช่วงเกิดเหตุวิกฤติสามารถช่วยเหลือได้ทันและทั่วถึง

แนวทางการร่วมมือ ยุทธศาสตร์ → แผนปฏิบัติการระดับพื้นที่-ตำบล

- กระจายศูนย์ลงกลุ่มหมู่บ้าน 4 กลุ่ม (บ้านหนองโต รำแดง บางขวาง และขมวน)
- ซื้อเรือเพื่อใช้ในการกิจการร่วมของชุมชน (ท่องเที่ยวและภัยพิบัติ)
- ใช้คันนาเป็นทางระบายน้ำในพื้นที่ เพื่อเร่งระบายน้ำจากพื้นที่
- การบูรณาการงานด้านข้อมูล
- สนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์การกู้ภัย (วิทยุสื่อสาร เครื่องเลื่อยยนต์)
- ตั้งกองทุนกลางในการจัดการภัยพิบัติ
- มีคณะกรรมการในการจัดการภัยพิบัติ ซึ่งประกอบด้วย อป.พร., กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน, สมาชิก อบต. และสมาชิก อสม.

❖ ตำบลชะแล อำเภอสิงหนคร

แผนที่และแผนผังการเกิดภัย

แผนที่ตำบลชะแล

สถานการณ์การจัดการภัยพิบัติพื้นที่

- สภาพปัญหาที่พบในแต่พื้นที่หมู่บ้าน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากพื้นที่อื่น เช่น ดินสไลด์ เนื่องจากพื้นที่ติดเขา การมีน้ำท่วมในพื้นที่หมู่ที่ 5 การเจอสภาพของพื้นที่น้ำท่วมขังในเขตพื้นที่
- ปี 2553 เกิดพายุตีเปรสชันในพื้นที่ได้รับผลกระทบคือ บ้านเรือนเสียหายและผลผลิตทางการเกษตรด้วยเช่นกัน

สถานการณ์การจัดการภัยพิบัติพื้นที่

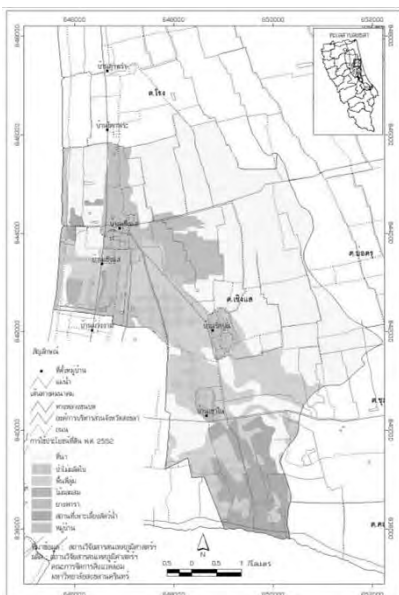
- เนื่องจากพื้นที่ติดกับฝั่งทะเลในอ่าวไทย และการเกิดปัจจัยเสี่ยงด้านภัยจากวาตภัยมีอย่างสม่ำเสมออาจจะมากหรือน้อยในแต่ละปี

แนวทางการร่วมมือ ยุทธศาสตร์ → แผนปฏิบัติการระดับพื้นที่-ตำบล

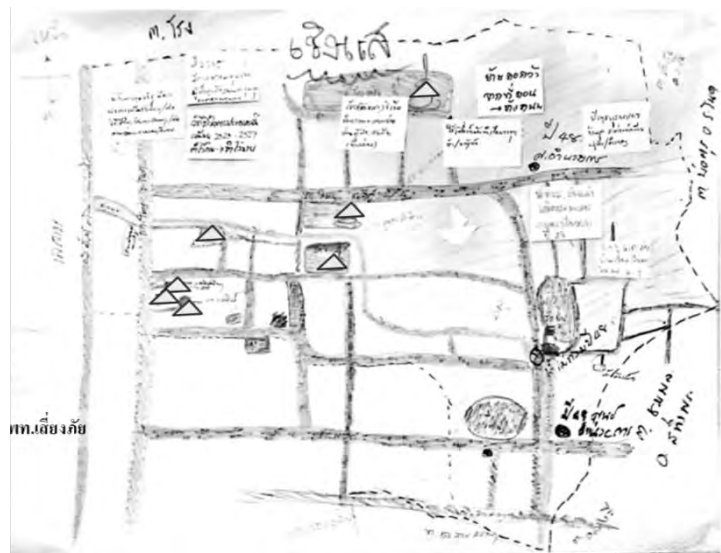
- จัดรูปแบบกลไกการทำงานระดับตำบลที่ประกอบไปด้วย องค์การบริหารส่วนตำบล (นายก และรองนายกคณะทำงานท้องถิ่น) คณะทำงานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน และภาคีความร่วมมืออื่นๆ ในท้องถิ่น
- จัดทำแผนงานพื้นที่ด้านการจัดการภัยพิบัติโดยเริ่มจาก การจัดเวทีสรุปบทเรียนในการต้องเจอกับภัยพิบัติที่ผ่านมาในเดือน พฤศจิกายน 2553 และได้มีการสรุปบทเรียนการจัดการภัยพิบัติที่ถอดบทเรียนเป็นรายพื้นที่ชุมชน โดยการทบทวน ว่า มีการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่อย่างไร ความเสียหายที่เกิดขึ้นมีความรุนแรงขนาดไหน ความร่วมมือในพื้นที่การช่วยเหลือนั้นมีการทำงานอย่างไร และในอนาคตต้องมีการเตรียมความพร้อมอย่างไร
- การจัดทำแผนการทำงานด้านข้อมูลในตำบล องค์ประกอบการทำงานที่เน้นการพัฒนาหลักคือการจัดทำแผนที่ทำมือ ผังเส้นทางสำคัญของพื้นที่
- การจัดทำแผนภัยพิบัติเป็นรายหมู่บ้านที่มีจำนวน 6 หมู่บ้าน กิจกรรมที่ทำในอันดับแรกในพื้นที่ คือ การประชุมเตรียมความพร้อมร่วมกับพื้นที่ชุมชน การออกแบบวางแผนงาน

❖ ตำบลเชิงแส อำเภอกะแสสินธุ์

แผนที่และแผนผังการเกิดภัย

แผนที่ตำบลเชิงแส

แผนผังพื้นที่เสี่ยงภัยตำบลเชิงแส

สถานการณ์การจัดการภัยพิบัติพื้นที่

- ปี 2525 มีการเปลี่ยนแปลงการผลิตข้าว จาก “ทำกิน” → “ทำขาย” เนื่องจากเป็นความต้องการของตลาดที่มีเพิ่มมากขึ้น และเปลี่ยนเป็นการใช้เครื่องจักรกลทำการผลิตทั้งหมด
- ปี 2548 เกิดภัยพิบัติอย่างรุนแรง ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมขังทั้งพื้นที่ตำบลเป็นเวลานาน นาข้าวได้รับความเสียหาย และสัตว์ (วัว/ควาย) ที่เลี้ยงขาดอาหาร หลังจากนั้นชาวบ้านเริ่มยกได้ถนนบ้านสูง
- ปี 2553 เกิดวาตภัย เสียหายหนักในพื้นที่ ม. 1 และ ม. 2 (พื้นที่ภูเขาเกิดดินสไลด์) ต้นไม้ล้มทับบ้านเรือน นาข้าวเสียหายบางส่วน
- ปี 2555 จัดตั้งกองทุนภัยพิบัติ
- ที่ตั้งของตำบลเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติ พื้นที่ลุ่มต่ำ น้ำทะเลหนุนสูง
- ลำน้ำ คู คลองมีขนาดเล็ก
- ทางน้ำมีสิ่งกีดขวาง ระบายน้ำได้ช้า

แนวทางการร่วมมือ ยุทธศาสตร์ → แผนปฏิบัติการระดับพื้นที่-ตำบล

กระแสนิโอมเดล (Krasaesin Model) การบริหารจัดการภัยพิบัติอย่างยั่งยืน

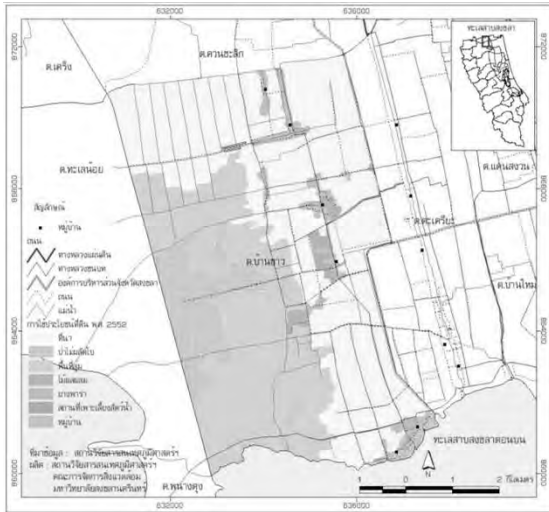
กระแสนิโอมเดล เป็นกรอบแนวคิดในการจัดการภัยพิบัติภายใต้แนวคิดชุมชนจัดการตนเอง เน้นการบูรณาการทุกภาคส่วนและการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นความร่วมมือกันของสภาองค์กรตำบลเชิงแสงและอำเภอกะแสนิโอม เพื่อเตรียมความพร้อมของพื้นที่ในการเผชิญหน้ากับภัยพิบัติอย่างรู้เท่าทันและทันทั่วทั้ง โดยมีแนวทางการปฏิบัติดังนี้

- การเตรียมการ (Preparation) เช่น จัดเตรียมเสบียง / น้ำดื่ม (คน/สัตว์) / สำรอง จัดเตรียมเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องจักรกล (เรือ เลื่อย รถบรรทุก วิทยุสื่อสาร เสื้อชูชีพ เครื่องสูบน้ำ เครื่องปั่นไฟ กระสอบทราย ฯลฯ) / กำหนดจุดเสี่ยง จุดอพยพ (พื้นที่หลัก/พื้นที่รอง) / จัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสารภัยพิบัติ / จัดตั้งกองทุนภัยพิบัติ
- การป้องกัน (Prevention) เช่น จัดทำแผน/คู่มือจัดการภัยพิบัติ / การฝึกซ้อมแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย / ติดตามข่าวสารจากกรมอุตุนิยมวิทยา / สำรองและกำจัดสิ่งกีดขวางที่เป็นอุปสรรคการไหลของน้ำ / แจ่งเตือนภัย/ประชาสัมพันธ์
- การเผชิญเหตุ (Response) เช่น การรายงานเหตุด่วน / การระงับ บรรเทาและกู้ภัย / การช่วยชีวิตผู้ประสบภัย / การเคลื่อนย้ายทรัพย์สินไปยังที่ปลอดภัย / การแจกถุงยังชีพ เครื่องอุปโภค เครื่องดื่ม ยารักษาโรค / การอพยพประชาชนไปยังที่ปลอดภัย / การประสานงานและการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง / การรักษาความสงบเรียบร้อย
- การเยียวยาฟื้นฟู (Recovery) เช่น การให้การรักษาผู้บาดเจ็บ / ผู้ป่วย / การสำรวจความเสียหายตามข้อเท็จจริง ทั้งด้านชีวิตและทรัพย์สิน สิ่งสาธารณประโยชน์ / การเยียวยาและฟื้นฟู

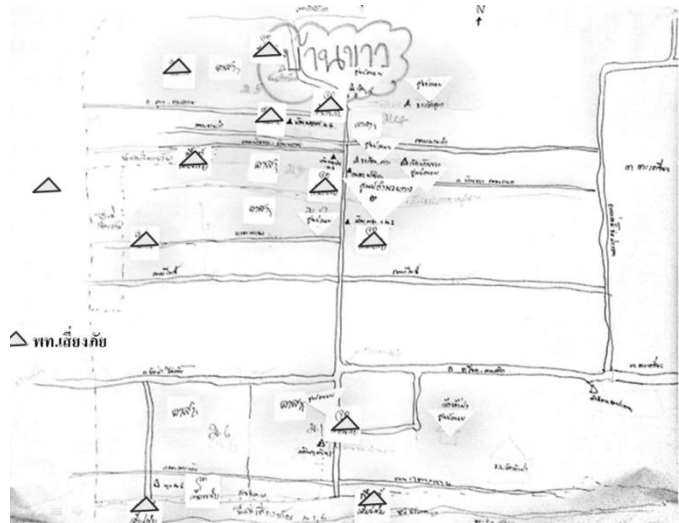
ร่างกายและจิตใจของผู้ประสบภัยพิบัติ / การซ่อมแซมสิ่งสาธารณประโยชน์ / การรื้อถอนทำลาย
สิ่งปรักหักพังที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

❖ ตำบลบ้านขาว อำเภอรโนด

แผนที่และแผนผังการเกิดภัย

แผนที่ตำบลบ้านขาว

แผนผังพื้นที่เสี่ยงภัยตำบลบ้านขาว

สถานการณ์การจัดการภัยพิบัติพื้นที่

- ที่ตั้งตำบลบ้านขาวเป็นพื้นที่เสี่ยงภัย เนื่องจากอยู่ใกล้ทะเลสาบสงขลา และเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ น้ำทะเลหนุน
- ระหว่างธันวาคม 48 - ม.ค. 49 เกิดปริมาณน้ำฝนสะสมจากพื้นที่ด้านบน (บริเวณอำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง) ไหลเข้าท่วม 6 หมู่บ้าน ประกอบกับเป็นช่วงเวลาที่น้ำทะเลหนุน
- สนง.ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) กับ อบต.บ้านขาวสามารถประสานงานกันได้โดยตรงช่วงเวลาเกิดภัยพิบัติ
- ยังขาดการจัดการสวัสดิการแก่อาสาสมัครชุมชน(อสม./ครู/อสม./ผญบ./อบต./อส./ท้องถิ่น)

แนวทางความร่วมมือ ยุทธศาสตร์→แผนปฏิบัติการระดับพื้นที่-ตำบล

- การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นระดับตำบล และรวบรวมข้อมูล และจัดทำแผนที่ระดับตำบล
- มีอาสาสมัครบริการสังคมช่วยเหลือผู้ประสบภัย พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครในพื้นที่และเครือข่าย
- จัดฝึกอบรม“องค์ความรู้เบื้องต้นในการรับมือภัยพิบัติ”เพื่อเกิดภัยระหว่างเกิดภัยหลังเกิดภัยพิบัติ
- จัดตั้งศูนย์ประสานงานและการจัดการภัยพิบัติ
- “กองทุนจัดการภัยพิบัติ” เริ่มดำเนินงานโดย ได้รับเงินสนับสนุนจากสมาชิก อสนละ 200 บาท เงินบริจาคจากเครือข่ายเขาสก จำนวน 4,270 บาทมีกองทุนระดับตำบลจำนวน 10,000 บาท

สรุป-วิเคราะห์ วงจรการเกิดภัยในท้องถิ่น ระบุประเด็นสำคัญของความเสี่ยง ศักยภาพ-แนวโน้ม-การปรับตัว

คุณสมบัติ	ต.บ่อแดง	ต.บ้านขาว	ต.รำแดง	ต.เชิงแส	ต. ชะแล้
ลักษณะการเกิดภัย	วาตภัย ฝนตก น้ำท่วม น้ำล้น	อุทกภัย ฝนตกหนักหลายวัน น้ำสะสมจากพทต้นน้ำ น้ำทะเลสาบหนุน	อุทกภัย วาตภัย	อุทกภัย วาตภัย	อุทกภัย วาตภัย
ความรุนแรง	เสียหายทั่วทั้งตำบล	ท่วมขังนาน น้ำทะเลหนุน ท่วม 1-6	ครอบคลุมทั้งตำบล	ท่วมทั้งตำบล ท่วมนาน	น้ำท่วมสูง 1-1.3 เมตร และท่วมนาน
ความเดือดร้อนเสียหาย	บ้านเรือน ที่ทำมาหากิน	บ้านเรือน ที่ทำมาหากิน	เกษตร และความเป็นอยู่	ที่อยู่ ทางสัญจร ที่ทำมาหากิน	ทางสัญจร ระบายน้ำออกจากพื้นที่ไม่ทัน
ผล ผลกระทบ	ที่อยู่ สัตว์เลี้ยง พืชสวน บ่อปลา/กุ่ม ประมงออกทะเลไม่ได้	ปริมาณน้ำฝนสะสมจากพื้นที่ด้านบน (บริเวณอำเภอบำเพ็ญ จังหวัดพัทลุง) ไหลเข้าท่วม 6 หมู่บ้าน ประกอบกับเป็นช่วงเวลาที่น้ำทะเลหนุน	วัว ควายตาย ขาดอาหารไม่มีที่เลี้ยง บ้านเรือนเสียหาย เส้นทางคมนาคมชำรุด	นาข้าวเสียหาย ที่เลี้ยงวัวควาย	พื้นที่เกษตร ทางสัญจร
การจัดการ	ตั้งศูนย์ภัยพิบัติวัดพิบูล ช่อมบ้าน แจกถุงยังชีพ(สภากาชาด) เงินชดเชยจากรัฐ 5,000 บ./ครัวเรือน ศูนย์ประสานงานอชชสร้างบ้าน 2 หลัง/ตำบล ประสานซ่อมบ้าน ครัวกลาง	อบต.แจกถุงยังชีพยังชีพ/ประสานความช่วยเหลือภายนอก ค่าชดเชย พันธุ์พืชสัตว์	จัดทำข้อมูลชุมชน จัดตั้งศูนย์ป้องกันภัยพิบัติตำบล จัดทำทางน้ำไหลผ่านคันนา	ศูนย์อำนวยการระดับตำบล วัดเป็นโรงครัว ที่พัก ย้ายคอกวัว/อาหารสัตว์	ระบบอาสาสมัครจัดการภัยพิบัติภาคประชาชนขับเคลื่อนร่วมกับ อบต
จุดเด่น	“ตำบลจัดการตนเอง”	ช่วยเหลือกันเองก่อนจากหน่วยงาน/ภายนอกดีและทั่วถึง	* ทีมช่วยเหลือ ข้อมูล ข่าวสาร การเตรียมความพร้อม (ก่อน ระหว่าง หลัง)	กองทุนภัยพิบัติ	“ระบบอาสาสมัครจัดการภัยพิบัติชุมชน”
ต้องปรับปรุง	ช่วยประชาชน ผู้ประสบภัย “ให้ทันเวลา” คนทำงาน/อุปกรณ์ยังไม่พอ บ้างขาดอาสาสมัคร และการจัดตั้งกองทุนจัดการภัยพิบัติ				

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่า บทเรียนการจัดการ /รับมือภัยพิบัติของกลไกระดับตำบลของ 5 ตำบลในเขตคาบสมุทรสทิงพระมีความสำคัญ เนื่องจากการจัดการ รับมือภัยของหน่วยระดับย่อยในพื้นที่เหตุการณ์จริงที่เรียกได้ว่า เป็นหน่วยเกิดเหตุ /เผชิญภัยและจัดการไปพร้อมกัน ดังนั้นการ เรียนรู้ ตั้งรับ และปรับตัวของชุมชน ท้องถิ่นที่มีความเสี่ยงภัยจะช่วยเปลี่ยนสภาวะของปัญหาให้เป็นโอกาสที่ชุมชน ท้องถิ่นจะมีความตื่นตัว พร้อมรับมือภัยด้วยสติ ด้วยความรู้ แม้ว่าผลจากการใช้ความรู้ ความสามารถในการจัดการจากบทเรียนที่กล่าวมาข้างต้นอาจสรุปเป็น ดังนี้

1) การจัดการภัยพิบัติเชิงผสมผสาน ในหน่วยขนาดเล็กระดับพื้นที่เกิดเหตุ ที่เป็นหน่วยเกิดเหตุ /เผชิญภัยและหน่วยในการจัดการไปพร้อมกัน จากบทเรียนที่ได้รับของตำบลทั้ง 5 ในคาบสมุทรสทิงพระแสดงให้เห็นลักษณะร่วมของการจัดการภัยพิบัติแบบผสมผสานหรือบูรณาการที่เน้น การจัดการภัยในพื้นที่หน่วยย่อย (micro incident unit) ในพื้นที่เผชิญเหตุที่สามารถระดมพลังร่วมในการป้องกัน-รับมือ-บรรเทา และฟื้นฟูในพื้นที่- กลไก-แนวปฏิบัติ ได้พร้อม กัน จากประสบการณ์นี้ ชี้ให้เห็น ว่าขีดความสามารถในการจัดการของพื้นที่จำเป็นต้องอาศัยการจัดการภายในอย่างเป็นกระบวนระบบ พร้อมไปกับการสนับสนุนของกลไกภายนอกที่มีข้อมูล-ความรู้อย่างทันต่อเวลา-สถานการณ์

2) กลไกการจัดการในภาวะวิกฤต ตำบลนาร่องที่เป็นต้นแบบของบทเรียนแสดงถึงการจัดการกลไกที่ประกอบด้วย ”ผู้นำ” ที่สามารถประกอบกับ ”สมาชิกชุมชน ” ที่ได้รับการเตรียมความพร้อมในการรับมือ มีความรู้ ความเข้าใจและขีดความสามารถในการคาดการณ์ในแง่ของ สภาพวิกฤตของภัย สภาวะการเกิดภัย- ความรุนแรง ตลอดจนแนวทาง-ขั้นตอนการปฏิบัติร่วมกันเมื่อต้องเผชิญเหตุ อย่างมีสติ ไม่ตื่นตระหนกจนเกินเหตุ

3) การเชื่อมโยงกันในรูปเครือข่าย เพื่อทำการระดมและแลกเปลี่ยนทรัพยากรและหนุนช่วยเสริมกำลังระหว่างกัน โดยเฉพาะการใช้- สนับสนุนข้อมูล- ข่าวสารด้วยการเชื่อมโยงกับเครือข่ายในระดับที่สูงขึ้นไป เช่น เครือข่ายภูมิภาค (ภาคใต้ สงขลา- เครือข่ายพลเมือง พร้อมรับมือภัยพิบัติ และจังหวัดปัตตานี PB-WATCH) เป็นต้น และเครือข่ายระดับจังหวัด

4) ด้านการใช้ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ จากตัวอย่างของตำบลลำแดง , บ้านขาว เห็นได้ว่า การใช้ความเข้าใจในนิเวศวิทยาท้องถิ่นของชุมชนนำมาซึ่งข้อเสนอเชิงนวัตกรรมในการแก้ไขปัญหของชุมชน ท้องถิ่นเองความรู้ในเวทีท้องถิ่นนี้ เช่น ความเข้าใจถึงแนวโน้ม ความเสี่ยงการเกิดภัยอันเนื่องมาจากที่ตั้ง- ถิ่นฐานโครงสร้างทางเศรษฐกิจ- สังคม ฯลฯ ในกรณีของตำบลบ้านขาว และการปรับตัว โดยใช้คันทนาเป็นทางระบายน้ำกรณี ตำบลลำแดง เป็นต้น

5) มาตรการ-วิธีการรับมือที่เป็นเชิงกระบวนระบบและครอบคลุมช่วงเวลาการเกิดภัย มาตรการ-วิธีการที่สนับสนุนการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกันในระดับพื้นที่ขนาดเล็ก นำไปสู่ข้อสรุปที่สร้างรูปธรรมการปฏิบัติที่เป็นมาตรการการรับมือทั้งระยะวิกฤตของการเกิดภัย ระยะปานกลาง เป็นการสร้างมาตรการในการบำบัดและบรรเทาระหว่างเกิดภัย ส่วนระยะยาวเป็นการฟื้นฟูหลังการเกิดภัย อาจเห็นได้ว่า ส่วนที่ต้องเสริมจากบทเรียนนี้คือ การมีมาตรการรองรับในระยะกลาง เช่น การจัดการ ด้านอาสาสมัครกู้ภัย ฯลฯ และการ

ส่งเสริมมาตรการจัดการในในระยะยาว เช่น การจัดตั้งกองทุนจัดการภัยที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น
เอง เป็นต้น

6) กระบวนการตั้งรับ ปรับตัว(Adaptation) การเสริมกระบวนการเรียนรู้ การจัดการความช่วยเปิดให้
เห็นโอกาส ช่องทางใหม่ ๆ ในการจัดการภัย เช่น การจัดการพื้นที่อาศัยสัตว์เลี้ยงเพื่อป้องกันการสูญเสียทรัพย์สิน
การใช้ตระพังน้ำเป็นที่เก็บสต็อกน้ำจืดในช่วงหน้าแล้ง การใช้คันนาช่วยระบายน้ำ เป็นต้น

7) การเสริมความยืดหยุ่นอ่อนตัว (Resilience) ของชุมชน-ท้องถิ่น การรับมือภัยพิบัติด้วยการ มี
สติ รู้ตัว เข้าใจสภาวะการเกิดและวงจรของภัย อย่างรู้เท่าทัน รวมทั้งการมีแผน ในการปรับปรุงระบบ
ทรัพยากร-โครงสร้างทางสังคมของชุมชน-ท้องถิ่นที่เป็นภาวะความเสี่ยงให้ลดทอนบรรเทา และพร้อมที่จะ
รับมือภัยพิบัติรูปแบบต่าง ๆ การดำเนินการดังกล่าวช่วยสร้างให้เกิดภาวะความยืดหยุ่น อ่อนตัวให้เกิดขึ้นใน
ชุมชน ท้องถิ่นนั้น ๆ

บทที่ 4

ประมวลผลการดำเนินงานและการเปลี่ยนแปลง

โครงการวิจัยระบบประเมินผลแบบเสริมพลังฯ (ระยะที่ 2) เป็นงานวิจัยย้อนวิจัย ซึ่งในเนื้อหาของโครงการวิจัยแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ส่วนแรก คือ การสนับสนุนและผลักดันให้วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ ทั้ง 14 จังหวัดบรรลุผลตามที่ระบุไว้ในข้อเสนอโครงการ ส่วนที่ 2 คือ การประมวลผล การถอดบทเรียนจากการสนับสนุนและการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของแต่ละพื้นที่ แล้วจัดทำเป็นข้อเสนอแนะในการพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลแบบเสริมพลังสำหรับการพัฒนาและขับเคลื่อนงานพื้นที่

ดังนั้น ในบทนี้จึงเป็นการเสนอภาพรวมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และทิศทางการดำเนินงานในระยะต่อไปของพื้นที่จังหวัด โดยแบ่งการนำเสนอเป็น 3 ประเด็นตามข้อเสนอโครงการ คือ 1) ประเด็นการเกษตรและอาหารปลอดภัย 2) ประเด็นวิสาหกิจชุมชน และ 3) ประเด็นการบริหารจัดการน้ำและการจัดการภัยพิบัติ

ประมวลผลการดำเนินงานและการเปลี่ยนแปลงกลุ่มจังหวัดประเด็นเกษตรและอาหารปลอดภัย

1. ภาพรวมโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ประเด็นเกษตรและอาหารปลอดภัย

ประเด็นและเป้าหมาย

ในจำนวนจังหวัดทั้ง 14 จังหวัด มีจังหวัดที่เสนอโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ในประเด็นเกษตรและอาหารปลอดภัยจำนวน 5 จังหวัด โดยทั้งหมดอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย

จังหวัดนครราชสีมา	โครงการความร่วมมือส่งเสริมการผลิตข้าวปลอดภัยเพื่อความมั่นคงทางอาหาร และเพิ่มรายได้ของครอบครัวตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
จังหวัดชัยภูมิ	โครงการผลิตอาหารปลอดภัยตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดชัยภูมิ
จังหวัดกาฬสินธุ์	โครงการบูรณาการความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการสร้างความมั่นคงทางอาหารและอาหารปลอดภัย จังหวัดกาฬสินธุ์
จังหวัดยโสธร	โครงการปรับวิถีการผลิตข้าวเพื่อความมั่นคงในชีวิตชุมชน จังหวัดยโสธร
จังหวัดอุบลราชธานี	โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตข้าวปลอดภัยเพื่อความมั่นคงทางอาหาร และเพิ่มรายได้ของครอบครัวแบบบูรณาการ จังหวัดอุบลราชธานี

จากการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่จะพบว่ามีคำสำคัญร่วมกัน คือ “ข้าวปลอดภัย” “ความมั่นคงทางอาหาร” “เพิ่มรายได้” และ “บูรณาการ/ความร่วมมือ” ซึ่งเป็นคำสำคัญที่นำไปสู่การสร้างเครื่องมือการติดตามประเมินผล การสร้าง-เชื่อมโยงกลไกสนับสนุน กระบวนการเรียนรู้ ความรู้ และ

วิธีการผลักดันให้เกิดการผลิต ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป และจากข้อเสนอโครงการฯ สามารถแยกเป้าหมาย โครงการฯ ออกได้เป็น 3 ระดับ คือ

1) **การลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน** โดยค่าใช้จ่ายที่ต้องการลดนั้นมาจาก 2 ช่องทาง คือ รายจ่ายในการประกอบอาชีพ เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง ค่าแรงงาน เป็นต้น และรายจ่ายจากการบริโภค เช่น ค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล เป็นต้น ซึ่งเป็นความต้องการจัดการปัญหาในระดับครัวเรือน

2) **การเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน** จากการขายผลผลิตโดยตรง หรือผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการผลิต หรือการสร้างอาชีพจากศักยภาพของพื้นที่ ซึ่งเป็นรายได้ที่เกิดจากการตอบสนองความต้องการของตลาดในระดับชุมชน ระดับตำบล หรือท้องถิ่น

3) **การเพิ่มรายได้และขยายโอกาสทางการตลาด** โดยเป็นการสร้างรายได้ที่มาจาก การตอบสนองต่อตลาดหรือความต้องการของผู้บริโภคภายนอกพื้นที่ในระดับจังหวัด ระดับภาค หรือระดับประเทศ เป็นการสร้างรายได้ที่ต้องมีการแข่งขันกันในระบบตลาด

โดยแต่ละจังหวัดจะมีเป้าหมายทั้ง 3 ระดับร่วมกัน เพียงแต่ให้น้ำหนัก ระดับความสำคัญ แตกต่างกันไปตามโอกาส / ศักยภาพของพื้นที่ และกลุ่มเป้าหมาย เช่น จังหวัดยโสธรให้น้ำหนักของการมีข้าวปลอดภัยเพื่อการบริโภคอย่างเพียงพอ โดยการเพิ่มรายได้ของครัวเรือนจะมาจากการลดต้นทุนในการผลิต ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยน วิธีการผลิตจากข้าวทั่วไป (เกษตรแบบเคมี) มาผลิตเป็นข้าวปลอดภัย ขณะที่ จังหวัดอุบลราชธานี ก็ให้ความสำคัญกับการผลิตข้าวปลอดภัยเช่นกัน แต่เน้นน้ำหนักไปที่การพัฒนา รูปแบบผลิตเพื่อการตลาดของข้าวปลอดภัย ส่วนจังหวัดกาฬสินธุ์เน้นการบูรณาการของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อาหารปลอดภัย โดยโยงผลผลิตในพื้นที่ไปสู่ตลาดในระดับที่สูงขึ้น เป็นต้น

กิจกรรมและความต้องการในการสนับสนุน

ในด้านของการดำเนินการวิจัย แม้ว่าแต่ละพื้นที่จะมีการกำหนดกิจกรรมการดำเนินงานที่แตกต่างกันไปตามศักยภาพและความพร้อมของพื้นที่ แต่โดยภาพรวมแล้วแต่ละจังหวัดมีขั้นตอนการดำเนินงานหลัก ๆ ที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

- 1) การสรุป ทบทวน และถอดบทเรียนจากการดำเนินงานที่ผ่านมา การศึกษาและค้นหาองค์ความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการดำเนินงาน เพื่อเป็นต้นแบบและสร้างเครื่องมือในการดำเนินงาน
- 2) การสำรวจความต้องการ ประเมินสถานภาพ จำแนกกลุ่มเป้าหมาย และการหาภาคีสนับสนุน
- 3) การจัดเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ แปลผลข้อมูล และจัดเวทีคืนข้อมูลเพื่อสร้างและ พัฒนาการเรียนรู้ โดยเติมเต็มในสิ่งที่กลุ่มเป้าหมายต้องการ รวมถึงการปรับปรุงและพัฒนาเครื่องมือ เพื่อเสริมประสิทธิภาพในการดำเนินงาน
- 4) การสร้างหรือเสริมศักยภาพ กลุ่ม เครือข่าย ภาคีพันธมิตร เพื่อสร้างหลักประกันและขยายความร่วมมือทั้งในด้านของเทคโนโลยีการผลิต การแปรรูป การตลาด การเสริมศักยภาพการเป็นผู้ประกอบการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาดูงาน และการสนับสนุนทรัพยากรในการดำเนินงาน
- 5) การดำเนินการสนับสนุน/ติดตาม/ประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในด้านการพัฒนาผลผลิต การสร้างการเรียนรู้ของกลุ่ม และระหว่างกลุ่ม

6) การสรุป / ถอดบทเรียนเพื่อวิเคราะห์รูปแบบของความสำเร็จ ปัจจัยสนับสนุน ปัญหา และข้อจำกัดในการดำเนินการ

เนื่องจากโครงการวิจัยของแต่ละจังหวัดในครั้งนี้เป็นงานวิจัยและพัฒนา ดังนั้นความคาดหวังหลังจากที่การดำเนินการวิจัยแล้วเสร็จจึง มิใช่เพียงแค่ การแก้ไขหรือจัดการกับปัญหาของตนเองและพื้นที่ แต่ยังรวมถึงการ ค้นหาหรือเก็บ รวบรวมข้อมูล ความรู้จากการปฏิบัติ กระบวนการสร้างการเรียนรู้ และ เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการ กลไกการพัฒนาหรือภาคีความร่วมมือที่มีความชัดเจนและเข้มแข็ง รวมถึง แนวทางในการขับเคลื่อนงาน หรือตัวแบบของความสำเร็จในการบริหารจัดการการผลิตและการบริหาร ผลิตผล ดังนั้น หากพิจารณาจากเป้าหมาย กิจกรรมการดำเนินงาน รวมถึงความต้องการที่สะท้อนจาก คณะวิจัยพื้นที่แล้ว จะพบว่าการดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ในประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัยมีความ ต้องการการสนับสนุนในประเด็นสำคัญ คือ

- 1) การพัฒนาฐานข้อมูล การวิเคราะห์ แผลผลและการใช้ข้อมูล
- 2) การสร้างหรือพัฒนาเครื่องมือเพื่อใช้ในการดำเนินงาน และการประเมินผล
- 3) ความรู้เกี่ยวกับการผลิตที่เน้นเรื่องความปลอดภัยในการผลิต การลดต้นทุนการผลิต กระบวนการในการผลิตอาหารปลอดภัย เป็นต้น
- 4) ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการและการตลาด เช่น การแปรรูป ความสามารถในการ เป็นผู้ประกอบการ การตลาด และโลจิสติกส์ เป็นต้น
- 5) การประเมินและรับรองคุณภาพผลผลิต
- 6) การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม การสร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการ เชื่อมโยงกลไกการพัฒนาเพื่อบูรณาการการทำงานร่วมกันในพื้นที่
- 7) การผลักดันในเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนบทบาทและแนวทางการพัฒนาโครงการ

2. ผลการดำเนินการและการเปลี่ยนแปลง

จังหวัดนครราชสีมา

โครงการความร่วมมือส่งเสริมการผลิตข้าวปลอดภัย เพื่อความมั่นคงทางอาหารและเพิ่มรายได้ของ ครัวเรือนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดนครราชสีมา

ความเป็นมา

จังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่ 20,493,964 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 12,808,728 ไร่ เป็นพื้นที่การเกษตร 8.70 ล้านไร่ (คิดเป็นร้อยละ 67.97 ของพื้นที่ทั้งหมด) แบ่งการปกครองออกเป็น 32 อำเภอ 287 ตำบล รวม 3,743 หมู่บ้าน มีประชากร 2,801,755 คน จาก 382,033 ครัวเรือน และในปี 2553 มีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดเท่ากับ 163,168 ล้านบาท โดยเป็นมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม จากภาคการเกษตร 32,172 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 19.72 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งหมดของจังหวัด โดยในด้านของการปลูกข้าวนั้นจังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่เพาะปลูก 3.78 ล้านไร่ หรือร้อยละ 43.45 ของพื้นที่เพาะปลูกของจังหวัด มีเกษตรกรปลูกข้าวนาปี 189,753 ครัวเรือน ผลิตเฉลี่ย 442 กิโลกรัม/ไร่

ผลผลิตรวม 1.60 ล้านตัน มูลค่าการผลิต 19,975 ล้านบาท (อ้างอิง แผนพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2535-2556)

และจากข้อมูลบัญชีครัวเรือนและการดำเนินโครงการความร่วมมือฯ ในระยะที่ผ่านมาพบว่า วิธีการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรหรือชาวนาในพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป จากชีวิตที่สงบเรียบง่าย เป็นความเร่งรีบ ในแง่ของการผลิตเปลี่ยนจากการทำนาเพื่อบริโภคเปลี่ยนเป็นเพื่อขาย เปลี่ยน พึ่งแรงงานคนและสัตว์ภายในครัวเรือน และชุมชนมาเป็นการจ้างแรงงานและใช้เครื่องจักรกล พึ่งปุ๋ยเคมีในการเพิ่มธาตุอาหารในดินเพราะดินเสื่อมโทรม ใช้สารเคมีปราบวัชพืชและศัตรูพืช ทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น และส่งผลต่อปัญหาสุขภาพโดยตรงกับเกษตรกรผู้ใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต สร้างปัญหาต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ตลอด จนผู้บริโภคก็ได้รับผลิตภัณฑ์ที่ไม่ปลอดภัย ปรากฏการณ์เช่นนี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากการที่เกษตรกรรับรู้ไม่เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงและขาดการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้อย่างจริงจัง จึงไม่สามารถจัดการตนเองได้อย่างเท่าทันและเหมาะสม คณะทำงานจังหวัดจึงพิจารณาเสนอโครงการความร่วมมือส่งเสริมการผลิตข้าวปลอดภัย เพื่อความมั่นคงทางอาหารและเพิ่มรายได้ของครอบครัวตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดนครราชสีมา เป็นการยกระดับความรู้ ความคิด พฤติกรรม และความเป็นอยู่ของเกษตรกร โดยการส่งเสริมให้ครัวเรือนเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจต่อองค์ความรู้การผลิตข้าวปลอดภัย สามารถผลิตข้าวปลอดภัยเพื่อการบริโภคและ เพิ่มรายได้ของครอบครัวในระยะยาว สนับสนุนให้ครัวเรือนปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ลด ละ เลิก การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี หันไปทำการผลิตที่มีความปลอดภัยต่อทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ดำเนินการเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

สมมติฐานหรือคำถามในการวิจัยและพัฒนา

เกษตรกรรับรู้ไม่เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลง และขาดการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ อย่างจริงจัง ทำให้ไม่สามารถจัดการตนเองได้อย่างเท่าทันและเหมาะสม การยกระดับความรู้ ความคิด พฤติกรรม และความเป็นอยู่ของเกษตรกร โดยการส่งเสริมให้ครัวเรือนเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจ ในการผลิตข้าวปลอดภัย สามารถผลิตข้าวปลอดภัยเพื่อการบริโภคและเพิ่มรายได้ของครอบครัวในระยะยาว สนับสนุนให้ครัวเรือนปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ลด ละ เลิก การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี หันไปทำการผลิตที่มีความปลอดภัยต่อทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จะช่วยให้แก้ไขปัญหาและพัฒนา ความเป็นอยู่ของเกษตรกรได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ครัวเรือนเกษตรกร ครอบคลุมพื้นที่ 29 ตำบล ของจังหวัดนครราชสีมา มีความรู้ความเข้าใจการผลิตข้าวปลอดภัย เกษตรกรนำความรู้ที่ได้ไปทบทวนร่วมกับองค์ความรู้เดิมของเกษตรกร ทำการปรับปรุงแบบแผนการทำนาข้าวของครัวเรือน พัฒนาเป็นครัวเรือนผลิตข้าวปลอดภัย มีผลผลิตข้าวปลอดภัยพอเพียงต่อการบริโภคในครัวเรือน
2. เพื่อให้มีศูนย์เรียนรู้การผลิตข้าวปลอดภัยตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ตำบลเป้าหมาย เป็นศูนย์รวบรวมข้อมูลข่าวสารและถ่ายทอดองค์ความรู้การผลิตข้าวปลอดภัยแก่เกษตรกรหรือผู้สนใจ

3. เพื่อให้มีศูนย์ข้อมูลการศึกษาและพัฒนการผลิตข้าวปลอดภัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นศูนย์รวบรวมข้อมูลและ องค์ความรู้การผลิตข้าวปลอดภัย ศึกษาการเพิ่มมูลค่าผลผลิต ศึกษาช่องทางการตลาดเพื่อจำหน่ายผลผลิตข้าวปลอดภัย เพื่อให้บริการแก่เกษตรกรและผู้สนใจ

ตัวชี้วัดความสำเร็จ

1. ร้อยละ 80 ของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ 29 ตำบล ของจังหวัดนครราชสีมา ที่เข้าร่วมกระบวนการกิจกรรม โครงการ มีความรู้ความเข้าใจการผลิตข้าวปลอดภัย นำความรู้ที่ได้ ทบทวนร่วมกับ องค์ความรู้เดิมของเกษตรกร ทำการปรับปรุงแบบแผนการทำนาข้าวของครัวเรือน พัฒนาเป็นครัวเรือนผลิตข้าวปลอดภัย มีผลผลิตข้าวปลอดภัยพอเพียงต่อการบริโภคในครัวเรือน

2. ศูนย์เรียนรู้การผลิตข้าวปลอดภัยตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ตำบลเป้าหมาย จำนวน 9 ศูนย์ เป็นศูนย์รวบรวมองค์ความรู้การผลิตข้าวปลอดภัย เป็นแหล่งเรียนรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การผลิตข้าวปลอดภัย ให้แก่เกษตรกรและผู้สนใจทำการศึกษา

3. ศูนย์ข้อมูลการศึกษาและพัฒนการผลิตข้าวปลอดภัย จังหวัดนครราชสีมา รวบรวมข้อมูลและ องค์ความรู้การผลิตข้าวปลอดภัย การเพิ่มมูลค่าผลผลิต ช่องทางการตลาดเพื่อจำหน่ายผลผลิตข้าวปลอดภัย ให้บริการแก่เกษตรกรและผู้สนใจ

พื้นที่และประชากรเป้าหมาย

1. ครัวเรือนเกษตรกรเป้าหมาย ในพื้นที่ 29 ตำบล ตำบลละ 50 ครัวเรือน รวม 1,450 ครัวเรือน ในพื้นที่ 15 อำเภอ ของจังหวัดนครราชสีมา

2. ศูนย์เรียนรู้การผลิตข้าวปลอดภัยฯ 9ศูนย์เรียนรู้ พิจารณาจากพื้นที่ดำเนินโครงการ 29 ตำบล ในพื้นที่ 15 อำเภอ ของจังหวัดนครราชสีมา

เครื่องมือในการดำเนินงาน

โครงการความร่วมมือส่งเสริมการผลิตข้าวปลอดภัยฯ ของจังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์สำคัญในการโน้มน้าวให้เกษตรกรซึ่งมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต หันกลับมาให้ความสำคัญกับวิถีการผลิตแบบข้าวปลอดภัย โดยการให้ความรู้กับกลุ่มเกษตรกร ค้นหาองค์ความรู้ สร้างและพัฒนาศูนย์เรียนรู้ข้าวปลอดภัยทั้งในระดับชุมชน และระดับจังหวัด เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย 1) ชุดเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล องค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตของเกษตรกร ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลสถานการณ์ข้าวของเกษตรกร) เครื่องมือสำหรับการกำกับกระบวนการผลิต และการใช้จ่ายของเกษตรกร ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลการผลิตข้าวปลอดภัย (GAP) และ 3) เครื่องมือในการประมวลผลและแปรผลข้อมูลประกอบการวิเคราะห์และตัดสินใจ ซึ่งใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์(GIS) เข้ามาช่วย

ขณะที่แบบบันทึกบัญชีรับจ่ายครัวเรือนได้ถูกนำมาใช้ในระยะต้นแรกของโครงการ แต่เมื่อมีการสรุปและติดตามผลข้อมูลพบว่าข้อมูลที่ได้นำมาไม่ได้ตอบโจทย์วิจัยเท่าใดนัก คณะวิจัยพื้นที่จึงใช้แบบประเมินผลความรู้และการนำไปใช้ประโยชน์ของเกษตรกรซึ่งเป็นการวัดผลการให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตข้าวปลอดภัย และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ซึ่งสามารถตอบโจทย์วิจัยได้ตรงมากกว่า โดยมีแบบบันทึกข้อมูลการผลิตข้าวปลอดภัย (GAP) เป็นแบบสอบถามผลการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต

นอกจากนี้ คณะทำงานจังหวัดยังได้ร่วมกันพัฒนาแบบเก็บข้อมูลเพื่อให้ง่ายในการจัดเก็บ และตอบโจทย์ของพื้นที่ได้มากขึ้น โดยพัฒนาจากแบบเก็บข้อมูลข้าวของจังหวัดชัยนาท (ตัวอย่างแบบเก็บข้อมูลที่พัฒนาโดย ศ.ดร.อารี วิบูลย์พงศ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ สกน และอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ผสมกับรายละเอียดส่วนที่สำคัญของแบบบันทึกข้อมูลการผลิตข้าวปลอดภัย (AP) เพื่อใช้เป็นแบบในการติดตามประเมินผล ซึ่งหากมีความสมบูรณ์แล้วเกษตรจังหวัดจะมอบให้กับเกษตรตำบลเพื่อใช้ในการจัดเก็บข้อมูลต่อไป

กลไกและภาคีความร่วมมือ

คณะวิจัยพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ได้เสนอให้มีการทำคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานโดยส่วนราชการ ทั้ง 3 ระดับ คือ คณะทำงานระดับจังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานคณะทำงาน คณะทำงานระดับอำเภอ มีนายอำเภอเป็นประธานคณะทำงาน และคณะทำงาน ในระดับตำบล โดยมีเจ้าหน้าที่ ผู้รับผิดชอบ ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตร พัฒนาที่ดิน ประมง ศูนย์เมล็ดพันธุ์ และองค์กรปกครองท้องถิ่นร่วมอยู่ในทุกระดับ ในการขับเคลื่อนงานนั้น มีภาคประชาชนเป็นแกนประสานพื้นที่ และภาควิชาการ (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา) เป็นแกนเชื่อมเกษตรกร คณะวิจัย พื้นที่กับหน่วยงานในระดับ อำเภอ และจังหวัด

การดำเนินงานของคณะวิจัยพื้นที่ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากส่วนราชการ โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านการเกษตร และสื่อนามัยของประชาชน เพราะมีเป้าหมายในการดำเนินงานคล้ายกัน อีกทั้งเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่มีความพร้อมในการดำเนินการตามแนวทางข้าวปลอดภัย /ข้าวอินทรีย์อยู่แล้ว (มีความพร้อมด้านพื้นที่ ทุน และใจ) ปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินโครงการ คือ พื้นที่เป้าหมายเกือบทั้งหมดประสบภาวะภัยแล้ง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ด้านความร่วมมือ จังหวัดนครราชสีมา มีความชัดเจนในด้านของความร่วมมือ ภาคีหลักที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาผลผลิตเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เช่น เกษตร พัฒนาที่ดิน กรมการข้าว/ศูนย์เมล็ดพันธุ์ วิธีการปฏิบัติและทิศทางในการทำงานเป็นแนวเดียวกัน มีการตัดสินใจและขับเคลื่อนงานร่วมกัน โดยในการทำงานแต่ละหน่วยงานจะแยกย้ายกันไปทำงานตามบทบาทของแต่ละคน แต่มีเวทีแสดงความคิดเห็นร่วมกัน โดยภาพรวมหน่วยงานทุกภาคส่วนให้ความร่วมมือดีมาก

ปัจจุบันประชาชน ท้องถิ่น และส่วนราชการมีความเข้าใจกันมากขึ้น เกษตรตำบล นายก และรองนายกเทศมนตรี รองนายก ทราบและเข้าใจในสิ่งที่ภาคประชาชนทำมากขึ้น และเข้ามาช่วยเหลือทำให้ความร่วมมือ ในท้องถิ่นดีขึ้น นอกจากนี้ยัง พบว่า การทำบัญชีครัวเรือนทำให้ มีการปรับ พฤติกรรมของเกษตรกร (เกษตรกรตำบลพุดซา ลดการใช้ปุ๋ยเคมี หันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทน ปรับเปลี่ยนวิธีการทำนา จากทำนาหว่านตม เป็นหว่านแห้ง และเริ่มมีการวางแผนทำนาจากเดิมขาดการวางแผนการทำงาน เช่น วางแผนที่จะทำนาดำ ผลจากบัญชีครัวเรือนทำให้ค่าใช้จ่ายในการผลิตลดลง สามารถลดต้นทุนได้แล้ว 10 คน จากสมาชิกในกลุ่ม 50 คน คิดเป็น ร้อยละ 20 ที่สามารถลดต้นทุน ได้ โดยดูจากบัญชีครัวเรือนสำหรับเกษตรกรที่เหลือขณะนี้อยู่ระหว่างการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม)

คณะวิจัยพื้นที่ได้ให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า การดำเนินโครงการ(แก้ไขปัญหาคาความยากจน)ในระยะที่ 1 และในระยะที่ 2 มีโครงสร้างระดับจังหวัดและตำบล ไม่มีโครงสร้างระดับอำเภอ แต่โครงการวิจัยฯ ซึ่ง

เป็นระยะที่ 3 มีโครงสร้างการทำงานในระดับอำเภอ ทำให้การทำงานแต่ละระดับมีการสอดรับกันในแต่ละภาคส่วน การขาดกลไกระดับอำเภอทำให้การประสานการทำงานลงถึงพื้นที่ได้ลำบาก อีกทั้งในการจัดทำคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงาน โดยผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมายให้เกษตรจังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบดูแลโครงการ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคณะทำงานระดับอำเภอ ซึ่งมีเกษตรอำเภอเป็นเลขานุการของคณะทำงานในพื้นที่อำเภอ และขับเคลื่อนงานผ่าน เจ้าหน้าที่ เกษตร ประจำ ตำบลซึ่งเป็นผู้ติดตาม การดำเนินงาน เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายในแต่ละตำบล

ด้านระบบ-การจัดการ มีการปรับปรุงการจัดการให้เป็นระบบมากขึ้น โดยโครงการวิจัยฯ ได้ดึงภาคีความร่วมมือมาจากหลายภาคส่วน รวมถึงท้องถิ่น ท้องที่ เข้าร่วมดำเนินการ และในอนาคตน่าจะเกิดแผนพัฒนาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัด อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานหน่วยงานที่เข้าร่วม ยังไม่สามารถแสดงศักยภาพได้มากนัก แม้ว่าปัจจุบันบริบทของพื้นที่จะมีความเหมาะสมกับการพัฒนา แต่การดำเนินงานยังมีลักษณะเป็นทีมเฉพาะกิจ ทำงานด้วยใจ หากกำหนดแนวการทำงานให้เป็นรูปแบบที่ชัดเจนมากกว่านี้ โดยกำหนดให้ภารกิจในโครงการ วิจัยฯ เป็นตัวชี้วัดของแต่ละหน่วย งาน จะทำให้เจ้าหน้าที่สามารถดำเนินการ ได้เต็มประสิทธิภาพ ดังนั้น จึงควรมีการสื่อสารให้ผู้บริหารระดับสูงของแต่ละหน่วยงานมีความเข้าใจงานมากขึ้น เพื่อสนับสนุนให้คณะทำงานสามารถทำงานให้เต็มศักยภาพ

นอกจากนี้ ในการดำเนินการยังมีข้อจำกัดในเรื่องของงบประมาณสนับสนุน จึงควรมีการวางแผนและบูรณาการร่วมกันทั้งบุคลากรและงบประมาณ เพื่อเสริมให้งานวิจัยไปต่อได้ (เช่น หน่วยงานมีงบประมาณในการให้ความรู้แต่ไม่มีงบสาริต) ทำให้งานวิจัยไปไม่ได้ไม่สุดทาง หากจะดำเนินการต่อจะต้องมีการวางแผนโครงการ ระยะยาวและมีงบประมาณรองรับ เพราะแผนงบประมาณต้องขออนุมัติข้ามปี หรือจัดทำเป็นช่วงระยะเวลา (Phase)

ทุกภาคส่วนที่เข้าร่วมดำเนินโครงการมีเป้าหมายที่ตรงกัน แต่การประสานแผนงานและงบประมาณค่อนข้างจะยากในเวลาจำกัด (โครงสร้างการทำงานเป็นแบบสั่งการจะไม่ยั่งยืน ไม่เหมือนการมาร่วมมือหรือมาร่วมเรียนรู้ด้วยใจ) โดยรวมแล้วการดำเนินงานยังไม่ถึงการบูรณาการงบประมาณกับหน่วยงาน แม้ว่าทุกภาคส่วนให้ความร่วมมือเต็มที่ ดังนั้น การผลักดันให้เกิดแผนงานร่วมกันจึงเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญในระยะต่อไป

ด้านความรู้ คณะทำงานโครงการฯ ทั้งระดับจังหวัด และระดับ เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ มีความตั้งใจ และเตรียมการในการถ่ายทอดความรู้เป็นอย่างดี โดยนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ไปใช้ในพื้นที่ วิจัยก่อนพื้นที่อื่น ๆ เนื้อหาที่ทางพื้นที่ได้รับนั้นเป็นความรู้ใหม่ที่ทันสมัย เช่น ขอบเขตที่ดิน ขอบเขตการปกครองพื้นที่ การเพาะปลูกพืช โดยมีวิธีการ ให้ความรู้จะเป็นลักษณะพูดคุยแลกเปลี่ยนและซักถามปัญหาในการทำงาน บางพื้นที่มีการทดสอบคุณภาพดินร่วมด้วย บางพื้นที่มีการนำข้อมูลความรู้จากกรมพัฒนาที่ดินไปใช้ประโยชน์ต่อโดยนำข้อมูลผลงานวิจัยของพัฒนาที่ดินไปใช้ในการทำการเกษตร เช่น ตำบลมะค่า นอกจากนี้ยังมีเกษตร ราชการหลายรายที่เราไปให้ความรู้โทรศัพท์มาปรึกษาหลังการอบรมให้ความรู้

ขณะที่บางพื้นที่มีหมอดินอำเภอที่มีความรู้ความสามารถมาก เช่น ที่ ตำบลมะค่า อำเภอโนนสูง นอกจากนี้ยังมีหมอดินอาสาอยู่ที่ ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย ตำบลหินดาด อำเภอห้วยแถลง

ตำบลหนองขาม อำเภोजักรราช ตำบลเทพาลัย อำเภอดง ซึ่งเป็นเรื่องที่ดีที่บางตำบลมีหมอดินอาสา รวมอยู่ด้วย เพราะจะมีการทดสอบความรู้จากสิ่งที่ ได้รับไป โครงการวิจัยฯ มีการเก็บข้อมูลก่อนการ ดำเนินการว่าทางพื้นที่ขาดความรู้เรื่องอะไร แล้วประสานวิทยากรเพื่อเติมในสิ่งที่ขาด โดยให้แต่ละ พื้นที่จะ ไปต่อยอดเองว่าอยากทำหรือเรียนรู้เรื่องอะไร หลังจากที่รู้ว่าแต่ละหน่วยงานให้การสนับสนุนความรู้เรื่อง ไต เช่น ศูนย์เมล็ดพันธุ์ทำงาน เชื่อมโยงกับตำบลคูซาด ตำบลตะโก และตำบลพุดซา ที่สนใจทำในเรื่อง เมล็ดพันธุ์ ซึ่งถือว่าสำเร็จเพราะเป็นการบูรณาการหน่วยงานให้เข้าถึงพื้นที่ได้จริง

การดำเนินโครงการทำให้เกษตรกรรู้ว่า มีแหล่งความรู้และแหล่งข้อมูลตรงไหน ส่วนข้อมูลในพื้นที่ ระดับอำเภอ ระดับตำบล ยังสร้างให้มีการบูรณาการข้อมูลและการเข้าถึงข้อมูลได้ไม่พอ วิธีการที่จะนำไปสู่ การแก้ไขปัญหา ต้องรู้ตัวพื้นที่ (การนำความรู้ ในระดับพื้นที่ไปใช้ให้เกิดพลัง และสู่การแก้ไขปัญหา เช่นการรวบรวมองค์ความรู้ในพื้นที่ให้เป็นระบบอย่างเข้าใจ) มีการถ่ายทอด มีผู้ถ่ายทอด มีการใช้ข้อมูล ขับเคลื่อนด้วยพลังข้อมูล และพลังความรู้

โดยภาพรวมของการเป็นเจ้าของความรู้ยังอยู่ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ขณะที่ จังหวัดนครราชสีมา มีผู้รู้ ที่เป็นเกษตรกรจำนวนมาก ซึ่งกระจายอยู่ตามพื้นที่ /ศูนย์เรียนรู้ต่าง ๆ สิ่งที่ต้องดำเนินการต่อ คือ การรวบรวมองค์ความรู้ การสร้างการเข้าถึงความรู้โดยเชื่อมโยงความรู้ที่มีกับผู้ที่ต้องการใช้ความรู้

จังหวัดชัยภูมิ

โครงการผลิตอาหารปลอดภัยตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดชัยภูมิ

ความเป็นมา

จังหวัดชัยภูมิเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ 3 ของภาคและเป็นอันดับที่ 7 ของประเทศ มีการผลิตข้าวเพื่อการบริโภคและจำหน่ายเป็นรายได้ของเกษตรกร ผลิตพริกมากที่สุดในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือทั้งพริกฤดูฝนและพริกฤดูแล้งมีห้องเย็นที่สามารถเก็บพริกแห้งได้หลายร้อยตัน จึงทำให้เป็นจุดรวบรวมและกระจายพริกที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และของประเทศไทย จากผลการศึกษาวิจัยในโครงการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่สมดุลตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัด ชัยภูมิ ระยะที่ 2 (ระหว่างวันที่ 1 เมษายน 2552 – วันที่ 30 กันยายน 2553) สะท้อนให้เห็นว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีต้นทุนการผลิตสูงเนื่องจากการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอกชุมชนเป็น หลัก นอกจากนี้ในการผลิตยังมีการใช้สารเคมี ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค รวมถึง ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

แนวทางการแก้ปัญหาก็คือ ให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันผลิตปุ๋ยอินทรีย์และผลิตอาหารสัตว์ใช้เอง ซึ่งนอกจากจะราคาถูกกว่าแล้ว ยังไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้ผลิต ผู้บริโภค และระบบนิเวศ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดชัยภูมิที่ได้ กำหนดให้การผลิตพืชปลอดภัยเป็นแนวทางการพัฒนา ที่สำคัญ ขณะเดียวกันจังหวัดชัยภูมิมีงานวิจัยที่เป็นฐานข้อมูลหรือองค์ความรู้ที่สำคัญในการพัฒนาการผลิต และการตลาดพริกปลอดภัย รวมถึงบทเรียนความสำเร็จในหลาย ๆ ด้านที่เกิดจากการประยุกต์ใช้ข้อมูล ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานในการผลักดันและสนับสนุนงานด้านอาหารปลอดภัยในระยะต่อไปได้ ประกอบกับ สถานการณ์ของโลกมีความต้องการอาหารปลอดภัย รวมทั้งความท้าทายจากการเกิดประชาคมเศรษฐกิจ อาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ในปี 2558 ซึ่งจะส่งผลให้ทุน แรงงาน สินค้าและ

บริการของประเทศต่างๆ ในอาเซียนจะไหลไปมาหาสู่กันโดยไม่มีพรมแดน ฉะนั้นประเทศไทย ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกอาเซียนจะต้องตระหนักและเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับสถานการณ์ดังกล่าวโดยการสร้างศักยภาพในการผลิตสินค้าและบริการทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพให้สูงเพื่อจะได้เปรียบในการแข่งขัน

ดังนั้นคณะทำงานจังหวัดจึงเสนอโครงการผลิตอาหารปลอดภัยตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดชัยภูมิ เพื่อหาคำตอบว่า จังหวัดชัยภูมิควรมีรูปแบบการผลิตและการบริหารจัดการผลผลิตอย่างไร ที่จะให้เกษตรกรสามารถลดรายจ่าย / เพิ่มรายได้ ลดผลกระทบของการผลิตทางการเกษตรที่มีต่อระบบนิเวศ และ สร้างเสริมสุขภาพอนามัยทั้งของผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยรูปแบบการผลิตนั้นจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตและศักยภาพของพื้นที่

สมมติฐานหรือคำถามในการวิจัยและพัฒนา

การผลิตควรมีรูปแบบและการบริหารจัดการอย่างไร จึงจะสามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ และสร้างเสริมสุขภาพอนามัยของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยที่จังหวัดชัยภูมิ มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องของการผลิตอาหารปลอดภัย ดังนั้นการหาแนวทางในการประยุกต์ใช้หรือ เชื่อมโยงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องให้เกิดประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนงานอาหารปลอดภัย รวมถึงการสร้าง การเชื่อมโยงความต้องการของพื้นที่กับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดซึ่งมีการกำหนดแผนงาน / โครงการ ที่ครอบคลุมห่วงโซ่อุปทานของผลผลิตทางการเกษตรไว้แล้ว จะช่วยให้การดำเนินงานพัฒนาอาหาร ปลอดภัยของคณะทำงานจังหวัดชัยภูมิมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เกิดระบบการผลิตทางการเกษตรแบบผสมผสานที่เหมาะสมและยั่งยืนโดยอาศัย การเชื่อมโยงเครือข่ายมาใช้ในการบริหารจัดการการลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ของเกษตรกร
2. เพื่อพัฒนารูปแบบหรือแนวทางการเชื่อมโยงประเด็นการพัฒนาพื้นที่กับยุทธศาสตร์การพัฒนา ของท้องถิ่นและจังหวัด

พื้นที่และประชากรเป้าหมาย

การศึกษาและพัฒนาระบบการผลิตทางการเกษตรแบบผสมผสานที่เหมาะสมและยั่งยืนภายใต้ แนวคิดอาหารปลอดภัยในครั้งนี้ คณะทำงานจังหวัดชัยภูมิเลือก “ข้าว” และ “พริก” เป็นพืชหลักในการ ศึกษาวิจัย โดยครอบคลุมพื้นที่ 22 ตำบล ใน 16 อำเภอ และกำหนดให้มีการคัดเลือกนักวิจัยอย่างน้อย ตำบลละ 7 คน

ตัวชี้วัดความสำเร็จ

1. กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการมีกระบวนการผลิตข้าวและพริกที่ปลอดภัยจากสารเคมี ร้อยละ 80 ของพื้นที่วิจัย
2. ร้อยละ 80 ของผลผลิตจากการสุ่มตรวจในพื้นที่วิจัยผ่านการตรวจสอบความ ปลอดภัย จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. กลุ่มเป้าหมายมีอาหารปลอดภัยเพียงพอต่อการบริโภคของครัวเรือนตลอดปี

4. คณะทำงานทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการวางแผนงาน ร่วมปฏิบัติกิจกรรมและร่วมสรุปผล
การดำเนินงาน

5. ภายหลังจากเสร็จสิ้นโครงการ (ภายหลัง 18 เดือน) มีกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการยังคง
ดำเนินการผลิตอาหารปลอดภัยอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า ร้อยละ 65 ของครัวเรือนที่เข้าร่วมวิจัย

6. เกษตรกรครัวเรือนอาสาที่เข้าร่วมโครงการวิจัยสามารถลดค่าใช้จ่ายในการผลิตลงร้อยละ 20
จากรอบการผลิตที่ผ่านมา

7. มีข้อเสนอในเชิงยุทธศาสตร์ต่อจังหวัดเพื่อขยายผลการผลิตเกษตรปลอดภัยในภาพรวมของพื้นที่

เครื่องมือในการดำเนินงาน

โครงการผลิตอาหารปลอดภัยตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดชัยภูมิ เน้นการค้นหารูปแบบ
การผลิตที่เหมาะสมกับพื้นที่ ซึ่งเป็นรูปแบบที่สามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ
และสร้างเสริมสุขภาพอนามัยของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค รวมถึงการสร้างการเชื่อมโยงความต้องการของ
พื้นที่กับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด จังหวัดชัยภูมิใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลที่สำคัญ คือ 1) แบบ
เก็บข้อมูลบัญชีฟาร์ม ซึ่งเป็นเครื่องมือหลักในการรวบรวมการผลิต ผล ผลิต รายได้และรายจ่ายจากการ
ผลิต 2) แบบสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ และความต้องการของเกษตรกร (นักวิจัย) แต่ละพื้นที่
และ 3) แบบบันทึกข้อมูลการผลิตข้าวปลอดภัย (GAP) ซึ่งเป็นแบบบันทึกมาตรฐานในการติดตาม
กระบวนการผลิตข้าวปลอดภัยของกรมวิชาการเกษตร

กลไก/ภาคีความร่วมมือ

คณะวิจัยพื้นที่จังหวัดชัยภูมิได้เสนอให้จังหวัดแต่งตั้งคณะทำงานขึ้น แต่ไม่ได้มีการลงนามแต่งตั้ง
แต่อย่างใด การดำเนินงานของจังหวัดชัยภูมิจึงใช้กลไกของภาคประชา ชนที่มีเครือข่ายอยู่ในพื้นที่เป็น
แกนการดำเนินงานไม่ได้ใช้คำสั่งจากทางราชการ โดยแบ่งพื้นที่การ ทำงานออกเป็น 4 เขตพื้นที่ตามการ
ปกครองและกำหนดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน ดำเนินงานผ่านตรงไปที่เกษตรกร (นักวิจัยตำบล) โดยไม่ผ่าน
องค์กรปกครองท้องถิ่น (ยกเว้นกรณีที่นักวิจัยตำบลเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่น) เมื่อไม่มีโครงสร้าง
คณะทำงานที่เป็นทางการ การประสานงานกับหน่วยงานจึงเป็นการประสานรายบุคคลซึ่งหากมีความคุ้นเคย
การสนับสนุนก็เป็นไปด้วยดี เช่น นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด เกษตรจังหวัด เป็นต้น แต่หาก
ไม่คุ้นเคยก็จะมีข้อขัดข้องบ้างในเรื่องของระยะเวลาที่ไม่ตรงกัน หรือบุคลากรที่เข้าร่วมกิจกรรมไม่ใช่ผู้ที่มี
อำนาจในการตัดสินใจ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการติดตามการดำเนินโครงการ และการเข้าร่วมประชุมกับคณะวิจัยพื้นที่ พบว่า
มีภาคีความร่วมมือที่พร้อมในการให้การสนับสนุน เช่น ธนาкарเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หอการค้า
จังหวัด มหาวิทยาลัยขอนแก่น ศูนย์วิจัยข้าวอำเภอชุมชนชุมแพ ศูนย์วิจัยและพัฒนา การเกษตรจังหวัด
ขอนแก่น เกษตรจังหวัด พัฒนาที่ดิน สาธารณสุขจังหวัด รวมไปถึงผู้ประกอบการเอกชนที่พร้อมสนับสนุน
ในเรื่องความรู้ และการตลาด แต่มีข้อสังเกตที่สำคัญคือไม่เห็นบทบาทการสนับสนุนงานพื้นที่ของสถาบัน
วิชาการในจังหวัด

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ด้านความร่วมมือ ผลผลิตที่จังหวัดชัยภูมิเลือกเป็นกรณีศึกษา คือ ข้าว กับ พริก โดยเฉพาะพริก ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของพื้นที่ และการเลือกนำเสนอการผลิตในประเด็นอาหารปลอดภัยสอดคล้องกับสถานการณ์และทิศทางการพัฒนาของจังหวัด โดยที่ คณะวิจัย พื้นที่ได้มีการแจกแจงภาคีความร่วมมือ ในหลายระดับ เช่น หน่วยงานราชการที่เป็นหน่วยความรู้ หน่วยราชการ /องค์กรปกครองท้องถิ่นที่เป็นหน่วยสนับสนุนงบประมาณ สถาบันวิชาการที่ช่วยเติมเต็มกระบวนการทางวิชาการ โดยในช่วงของการดำเนินการวิจัยไม่ได้เห็นภาพการเชื่อมโยงภาคีเหล่านี้เข้ามาช่วยขับเคลื่อนงานเท่าที่ควร แต่ภายหลังเสร็จสิ้นโครงการวิจัยฯ คณะวิจัยพื้นที่ได้จัดเวทีนำเสนอผลงานต่อภาคีความร่วมมือและภาคส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง พร้อมกำหนดแนวทางทำงานร่วมกันโดยได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด ซึ่งยินดีจะสนับสนุนการดำเนินงานของเกษตรกรต่อไป

ด้านระบบ- การจัดการ คณะวิจัยพื้นที่จังหวัดชัยภูมิเป็นทีมงานที่มีประสิทธิภาพอย่างมาก สามารถถ่ายทอด เชื่อมโยงความคิดของทีม งานได้ในทิศทางเดียวกันและเป็นระบบ แต่การรับรู้ดังกล่าวยังค่อนข้างจำกัดอยู่เฉพาะใน กลุ่มของคณะ วิจัยพื้นที่และเกษตรกรเป้าหมาย (นักวิจัยตำบล) การรับรู้บทบาทของคณะ วิจัยพื้นที่และเนื้อหาที่กำลังดำเนินงานยังไม่กระจายสู่สาธารณะ โดยประการหนึ่งคือการขาดความเป็นทางการของคณะทำงาน (คำสั่งทางราชการ) มีผลต่อการยอมรับในบทบาทและสถานะ และอีกประการ คือ งานส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับพื้นที่ นอกจากนี้ในแง่ของการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถทำได้ในช่วงเวลานี้ เนื่องจากองค์กรปกครองท้องถิ่นส่วนใหญ่อยู่ระหว่างการเลือกตั้งคณะผู้บริหารองค์กร

อย่างไรก็ตาม จากการเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่อง และการแสวงหาความร่วมมือจากภาคีต่างๆ ทำให้ปัจจุบันมีหน่วยงานและภาคส่วนที่แสดงความจำนงค์เข้าร่วมสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของเกษตรกร เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด และมหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นต้น โดยคณะวิจัยพื้นที่ได้ประสานความร่วมมือกับภาคีที่เกี่ยวข้องในการรองรับและสนับสนุนความต้องการที่กำลังถูกกล่าวถึงขึ้นสู่อำเภอและจังหวัด โดยใช้โอกาสในการรายงานผลการดำเนินงาน เป็นเวทีจัดงานบูรณาการการทำงาน เชื่อมโยงความรู้ วิชาการ และการสนับสนุนการขับเคลื่อนงานในคราวเดียวกัน

ด้านความรู้ การจัดเวทีคืนข้อมูลเป็นกระบวนการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพของคณะวิจัยพื้นที่ แต่ยังมีจุดอ่อนในเรื่องของการแปลงข้อมูลซึ่งควรจะมีภาควิชาการให้การช่วยเหลือในด้านนี้ เมื่อคณะวิจัยสามารถแปลงผลข้อมูลแล้วการนำไปขยายเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรไม่ใช่เรื่องยากของจังหวัดชัยภูมิ และโดยที่เจ้าของความรู้ของจังหวัดชัยภูมิ คือ เกษตรกรที่เข้าร่วมเป็นนักวิจัย การสร้างความรู้ใหม่จึงเป็นการคืนข้อมูลและแลกเปลี่ยนความรู้ข้ามพื้นที่ เช่น การนำเกษตรกรจากตำบลกุดเลาะไปเรียนรู้ร่วมกับตำบลนาขามเป็นต้น (โดยกระบวนการจังหวัดจะต่างจากจังหวัดนครราชสีมาที่ ชัยภูมิ คณะวิจัยพื้นที่เป็นตัวส่งผ่านความรู้ คือ รับความรู้จากตำบลหนึ่งไป ถ่ายทอดต่อให้กับอีกตำบลหนึ่ง (นอกจาก บางครั้งจะมีผู้ซึ่งเป็นเกษตรกรร่วมแลกเปลี่ยนด้วย) ขณะที่นครราชสีมาตัวคณะทำงาน (นักวิชาการจากหน่วยราชการ) จะเป็นผู้รู้ และทำการบอกกล่าวเรื่องที่รู้ให้กับเกษตรกรโดยตรง)

จังหวัดอุบลราชธานี

โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตข้าวปลอดภัย เพื่อความมั่นคงทางอาหารและเพิ่มรายได้ของ
ครอบครัวแบบบูรณาการ จังหวัดอุบลราชธานี

ความเป็นมา

การทำบัญชีครัวเรือนในพื้นที่เป้าหมาย 25 ตำบล/25 อำเภอ ในปี 2552 -2553 พบว่า
เกษตรกรมีค่าใช้จ่าย สูงถึง 169,711,161 บาท ทางคณะทำงานจังหวัดตระหนักถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น
คือ เกษตรกรต้องซื้อปุ๋ย และสารเคมีในราคาที่สูง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง รายได้จากการผลิตข้าวจำหน่ายต่ำ
และทำให้สิ่งแวดล้อมเสียหาย ดินเสื่อมคุณภาพ เกิดโรคต่าง ๆ ขึ้น เกษตรกรและผู้บริโภคข้าวสะสม
สารพิษที่ตกค้างจากการใช้สารเคมี คณะทำงาน จังหวัดจึงมีข้อสรุปที่จะหาแนวทางการลดต้นทุนการผลิต
ข้าว เพิ่มมูลค่าให้กับข้าวที่เกษตรกรผลิต และลดปัญหาสารพิษตกค้างซึ่งทำให้ผู้บริโภคเป็นโรคต่าง ๆ
จึงได้จัดทำข้อเสนอโครงการ ส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตข้าวปลอดภัยเพื่อความมั่นคงทางอาหารและ
เพิ่มรายได้ของครอบครัวแบบบูรณาการจังหวัดอุบลราชธานีขึ้น เพื่อส่งเสริมการผลิตข้าวปลอดภัย
การแปรรูป บรรจุภัณฑ์ กำหนดมาตรฐานการผลิตข้าวปลอดภัย รวมถึงการจัดการระบบตลาดครบวงจร
(ผลิต แปรรูป ตลาด) หรือเรียกว่า ห่วงโซ่ข้าวปลอดภัย ภายใต้ความร่วมมือทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ และ
ภาคประชาสังคม

สมมุติฐานหรือคำถามในการวิจัยและพัฒนา

1. การสร้างรูปแบบการผลิตข้าวปลอดภัยสู่ตลาดของจังหวัดอุบลราชธานี มีลักษณะ กระบวนการ
วิธีการ อย่างไร
2. การบูรณาการภาคีเครือข่าย (ภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม)สนับสนุนองค์กรข้าว
ปลอดภัยจังหวัดอุบลราชธานี จะมีวิธีการ และขั้นตอนอย่างไร
3. การจัดตั้งองค์กรข้าวปลอดภัย จังหวัดอุบลราชธานี(สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน สมาคม มูลนิธิอื่น ๆ)
มีวิธีการ และขั้นตอนอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างรูปแบบการผลิตข้าวปลอดภัยสู่ตลาดของจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อบูรณาการภาคีเครือข่าย (ภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม) สนับสนุนองค์กรข้าว
ปลอดภัยจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อสร้างองค์กรข้าวปลอดภัยเพื่อบริหารงานเครือข่ายจังหวัดอุบลราชธานี (สหกรณ์ สมาคม
มูลนิธิ อื่น ๆ)

พื้นที่และประชากรเป้าหมาย

เกษตรกรจาก 36 ตำบล ใน 25 อำเภอของจังหวัดอุบลราชธานี

ตัวชี้วัดความสำเร็จ

1. เกิดเครือข่ายกลุ่มองค์กรเกษตรกรข้าวปลอดภัย 36 ตำบล/เทศบาล ที่เข้มแข็ง (สหกรณ์ หรือ สมาคม หรือมูลนิธิ อื่น ๆ
2. เครือข่ายกลุ่มองค์กรเกษตรกรข้าวปลอดภัย 36 ตำบล/เทศบาล มีตลาด และมีรายได้เพิ่มจากการจำหน่ายข้าวปลอดภัย
3. ภาวการณ์ร่วมมือ ภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาชน เอกชน มีความสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ ร่วมมือในการวางแผน และสนับสนุน เครือข่ายกลุ่มองค์กรเกษตรกรข้าวปลอดภัย 36 ตำบล/เทศบาล บนฐานข้อมูลและความรู้
4. สภาพแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น ไม่มีสารพิษตกค้าง หลังจากใช้ปุ๋ยพ ในการปลูกข้าวปลอดภัย เกิดความมั่นคงทางอาหารเพราะมีกบ เขียด ปลา แมลงพื้นดินธรรมชาติ ที่เป็นอาหาร เกิดขึ้นมากมาย
5. ได้ชุดความรู้ บทเรียน ข้อค้นพบ เพื่อเผยแพร่ การยกระดับงาน ให้กับกลุ่มองค์กรเกษตรกร และองค์กรสนับสนุนในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

เครื่องมือในการดำเนินงาน

คณะวิจัยพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี เสนอเป้าหมายในการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรด้วยการทำนาขายข้าวสาร ซึ่งจะมีราคาสูงกว่าการขายข้าวเปลือก และจะยิ่งเพิ่มมูลค่ามากขึ้นหากสามารถผลิตด้วยกระบวนการข้าวปลอดภัย พร้อมทั้งวางระบบการบริหารจัดการ ผลิตผลในรูปแบบขององค์กรเพื่อบริหารจัดการ เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานจึงประกอบด้วย 1) แบบบันทึกข้อมูลศักยภาพพื้นที่ (ขป.อบ.1) 2) แบบบันทึกข้อมูลการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ขป.อบ.2) 3) แบบบันทึกข้อมูลบัญชีฟาร์ม (ขป.อบ.3) 4) ข้อมูลสมาชิกกลุ่มข้าวปลอดภัย (ขป.อบ.5) และ แบบสำรวจตลาดข้าว (ขป.อบ.6)

กลไก/ภาวการณ์ร่วมมือ

การดำเนินโครงการวิจัยการ ส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตข้าวปลอดภัยๆ ของคณะวิจัยพื้นที่ จังหวัดอุบลราชธานี มีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีเป็นแกนหลักด้านวิชาการ แกนในการปฏิบัติการ เป็นผู้แทนจากภาคประชาชน กลไกการดำเนินงานแบ่งเป็น 4 คณะ กล่าวคือ 1) คณะกรรมการโครงการข้าวปลอดภัยจังหวัดอุบลราชธานี 2) คณะทำงานโครงการข้าวปลอดภัยจังหวัดอุบลราชธานี 3) คณะกรรมการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนข้าวปลอดภัยอุบลราชธานี และ 4) คณะกรรมการโครงการข้าวปลอดภัยระดับตำบล โดยแบ่งพื้นที่ดำเนินการออกเป็น 5 เขตๆ ละ 5 อำเภอ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ด้านความร่วมมือ ประเด็น การผลิตข้าวปลอดภัยได้รับความสำคัญมากในจังหวัดอุบลราชธานี และมองในแง่ของการผลิตเพื่อการตลาดแล้ว จังหวัดอุบลราชธานีมีหลายพื้นที่ ๆ มีศักยภาพและความสามารถในการดำเนินการในเรื่องดังกล่าว ดังนั้นการสนับสนุนการผลิตข้าวปลอดภัยเพื่อความมั่นคงทางอาหารและเพิ่มรายได้ของครอบครัวจึงเป็นประเด็นร่วมที่หลายภาคส่วนให้ความสนใจ แต่การดำเนินการแบบบูรณาการนั้นที่ผ่านมายังไม่เคยเกิดขึ้น จึงถือเป็นความท้าทายของคณะวิจัยพื้นที่ คณะวิจัย

สามารถระบุมือที่ร่วมมือที่เกี่ยวข้อง แต่ในการดำเนินงานภาคีที่ระบุมือยังไม่ได้เข้ามามีบทบาทมากนัก บทบาทหลักเป็นของคณะวิจัยพื้นที่ เช่น การเก็บข้อมูลในพื้นที่ การจัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การนำสินค้าไปทดลองตลาด เป็นต้น โดยแนวทางการทำงานของคณะวิจัยพื้นที่จะ ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ต่อเมื่อมีประเด็นที่จะต้องดำเนินการร่วมหรือขอรับ การสนับสนุน ทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ไม่รู้ความเคลื่อนไหว ของโครงการวิจัยฯ การทำงานในลักษณะนี้อาจมีผลต่อความสำเร็จในการสร้างกลไกเชิงสถาบันเพื่อจัดการปัญหาของพื้นที่ในกรณีที่กลุ่มไม่สามารถบริหารจัดการประเด็นปัญหาได้อย่างเบ็ดเสร็จ

ด้านระบบ-การจัดการ สภาพแวดล้อมหรือบริบทของพื้นที่ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับประเด็น ที่ทำการขับเคลื่อน แต่ด้วยการทำงานที่ยังไม่ได้สร้างระบบการเชื่อมโยงกันที่ชัดเจนระหว่างภาคีหลักกับภาคี สนับสนุนจึงทำให้ไม่เห็นความชัดเจนในการบูรณาการการทำงานกับภาคส่วนอื่น ปัจจุบันการขับเคลื่อนงานมี กลไกที่สำคัญอยู่ 2 ส่วนหลัก คือ กลุ่มประชาชนที่เป็นเครือข่ายเป้าหมายโครงการ และคณะวิจัยพื้นที่ ขณะที่ ส่วนราชการหรือภาคีอื่น ๆ เข้าร่วมกิจกรรมตามวาระที่เกี่ยวข้องและมีการร้องขอ

ด้านความรู้ วัตถุประสงค์ที่สำคัญของโครงการ ส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตข้าวปลอดภัยฯ คือ การสร้างรูปแบบการผลิตข้าวปลอดภัยสู่ตลาด ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ค่าใช้จ่ายลดลง สภาพแวดล้อมดีขึ้น ดังนั้นสิ่งที่ต้องมาเติมการเรียนรู้คือความรู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องข องการผลิต เรื่องของ การตลาด ซึ่งโดยข้อเท็จจริงข้อมูลเหล่านี้มีอยู่แล้วในจังหวัดอุบลราชธานี แต่คณะวิจัย พื้นที่ไม่ได้นำมา รวบรวมจัดเป็นหมวดหมู่ สร้าง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เกษตรกรเห็นภาพรวมของการขับเคลื่อนงาน ทั้งระบบ โดยเฉพาะชุดความรู้ในเรื่องของการตลาด (ซึ่งมีอยู่แล้ว) ที่จะนำไปสู่การยกระดับการดำเนินการ ไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชน

จังหวัดยโสธร

โครงการปรับวิถีการผลิตข้าวเพื่อความมั่นคงในชีวิตชุมชนจังหวัดยโสธร

ความเป็นมา

การดำเนินงานของโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะ จังหวัดยโสธรที่ผ่านมา ได้สนับสนุนการจัดเก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือนสู่การทำแผนชุมชน เสริมสร้างพัฒนา กิจกรรมในวิถีพอเพียง พร้อมกับการเรียนรู้และถอดองค์ความรู้ของชุมชน โดยใช้วิธีดำเนินงานวิจัย เพื่อพัฒนาทั้งพื้นที่ ที่เรียกว่าการบูรณาการการทำงานเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaborative) ในพื้นที่ 19 ตำบล ทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง จากกระบวนการคิดวิเคราะห์ปัญหา โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ระหว่าง การทำงานของท้องถิ่น เกิดการประสานความร่วมมือ จนเกิดรูปธรรมแก้ปัญหาของชุมชนและดำเนินการ ถอดองค์ความรู้ชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ รวมถึง การถอดถอดประสบการณ์ในกลุ่มผู้แก้ไขปัญหา หนี้สินโดยดำเนินการลด ปลดหนี้ได้สำเร็จจำนวน 50 ครัวเรือน และสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางให้กับ ชุมชนอื่น ๆ ที่มีความสนใจได้

หลังจากการดำเนินโครงการฯ แล้วเสร็จ คณะวิจัย พื้นที่ได้สรุปบทเรียนผลการดำเนินงานที่ผ่านมา พร้อมทั้งกำหนดประเด็นที่จะผลักดันในระยะต่อไป โดยมีข้อสรุปที่สำคัญเกี่ยวกับ “สิ่งที่อยากทำต่อเนือง ของพื้นที่” คือ การพัฒนาคน ทั้งด้านอาชีพ การศึกษา การอนุรักษ์ และถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่น

(แนวคิด และกระบวนการปลูกฝัง และการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม) การถ่ายทอดแนวทางการ พัฒนา เพื่อการแก้ไขปัญหาซึ่งเชื่อมโยงกับการพัฒนาคน การอนุรักษ์สาธารณประโยชน์ (ดิน น้ำ และป่า) การจัดให้มีสวัสดิการชุมชน แก่ผู้ด้อยโอกาส รวมถึง การสนับสนุนงานประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น สนับสนุนด้านสุขภาพอนามัย

และจากประเด็นข้อสรุปดังกล่าว คณะทำงานได้ร่วมจัดทำข้อเสนอ “โครงการปรับวิถีการผลิตข้าว เพื่อความมั่นคงในชีวิตชุมชนจังหวัดยโสธร” เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินการในระยะต่อไป ซึ่งหากพิจารณาจากกิจกรรมและการกิจตามข้อเสนอโครงการแล้ว จะเห็นได้ว่าสามารถตอบสนองประเด็นความต้องการหรือ “สิ่งที่อยากทำต่อเนื่องของพื้นที่” ซึ่งเป็นการตอบโจทย์ในเชิงของเนื้อหาได้ ส่วนในแง่ของกลไกการขับเคลื่อนการทำงาน ซึ่งทางจังหวัดได้ติดตามมาตลอดพบว่ามี ความชัดเจนของกลไกการทำงาน และในระหว่างที่ผ่านมา คณะทำงานได้เรียนรู้จุดแข็งจุดอ่อนของทีมทำงานทุกระดับ สามารถเรียนรู้ร่วมกัน มีการปรับปรุงข้อ ข้อ และแก้ไขข้อจำกัดของกระบวนการดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

สมมติฐานหรือคำถามในการวิจัยและพัฒนา

จังหวัดยโสธรมีชุมชนต้นแบบที่ดำรงชีวิตภายใต้วิถีการผลิตแบบอินทรีย์ และจากการดำเนิน โครงการความร่วมมือฯ ในระหว่างที่ผ่านมา ข้อมูลบัญชีครัวเรือน และการจัดการปัญหา ของเกษตรกรได้เป็น ข้อพิสูจน์ว่าแนวทางดังกล่าวสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรได้เป็นอย่างดี คำถามสำคัญ จึงอยู่ที่ว่าจะขยายผลวิธีคิด และวิถีการผลิตดังกล่าวนั้นได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดในการผลิตข้าวของเกษตรกรเป้าหมายไปสู่การผลิตข้าวปลอดภัย
2. เพื่อสร้างความมั่นคงในด้านอาหารให้กับเกษตรกรเป้าหมาย โดยให้มีข้าวปลอดภัยที่เพียงพอ ต่อการบริโภคในครัวเรือน ลดต้นทุนในการผลิต และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม
3. เพื่อพัฒนาและเสริมศักยภาพกลไก(ภาคีความร่วมมือ)ของจังหวัดในการยกระดับการผลิตข้าว ปลอดภัยสู่การผลิตข้าวอินทรีย์
4. เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชนและภายนอกชุมชน

พื้นที่และประชากรเป้าหมาย

ครอบคลุมอาสา ในตำบลๆละ 50 ครัวเรือน 13 ตำบล 8 อำเภอจำนวน 650 คน

เป้าหมายพื้นที่ ดำเนินการใน 13 ตำบล ซึ่งมีพื้นที่ 2 ลักษณะ คือ

1. ชุมชนตำบลที่เป็นศูนย์ข้อมูลและมีกิจกรรมดำเนินงาน จำนวน 6 ตำบล ได้แก่ ต.สวาท ต.น้ำคำ ต.นาโสี ต.ไทยเจริญ ต.น้ำคำ และต.สงยาง
2. ชุมชนตำบลที่มีข้อมูลแต่ยังไม่มีกิจกรรมดำเนินงาน จำนวน 7 ตำบล ได้แก่ ต.สามัคคี ต.กุดน้ำใส ต.โนนเปือย ต.กำเม็ด ต.ค้อเหนือ ต.ม่วง ต.ศรีฐาน

ตัวชี้วัดความสำเร็จ

1. เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการสามารถกำหนดมาตรฐานการผลิตข้าวปลอดภัยทั้งในด้านของกระบวนการผลิต และคุณภาพของผลผลิต
2. เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตข้าวได้ตามกระบวนการผลิตข้าวปลอดภัยไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของผู้เข้าร่วมโครงการ
3. เกษตรกรที่เข้าร่วมที่เข้าร่วมโครงการสามารถลดต้นทุนในการผลิตลงร้อยละ 80 ของปีที่ผ่านมา
4. ปริมาณสารปนเปื้อน/สารเคมีในอาหารที่พบในแปลงนาของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการลดลงหรืออยู่ในเกณฑ์ที่ไม่เป็นอันตรายต่อคน สัตว์ และสภาพแวดล้อม เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีข้าวปลอดภัยที่ผ่านการรับรองมาตรฐานของกลุ่มเพียงพอต่อการบริโภคภายในครัวเรือน
5. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีในพื้นที่เป้าหมายสนับสนุนงบประมาณร้อยละ 10 ในการจัดทำแผนประจำปี

เครื่องมือในการดำเนินงาน

คณะวิจัยพื้นที่จังหวัดยโสธร ให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตในปัจจุบัน ซึ่งนอกจากจะมีต้นทุนที่สูงแล้ว ยังมีผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรซึ่งเป็นผู้ผลิตโดยตรง เครื่องมือในการดำเนินงานที่สำคัญจึงเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลสถานการณ์การผลิต และสถานะการลงทุน (ต้นทุน) ของเกษตรกร จังหวัดยโสธรได้ประยุกต์แบบเก็บข้อมูลข้าวชัยนาทมาใช้เป็น แบบเก็บข้อมูลการผลิตข้าวครัวเรือนของจังหวัด พร้อมกับการใช้ แบบบันทึกบัญชีรับ-จ่ายครัวเรือน ประกอบ โดยในระยะแรกคณะวิจัยพื้นที่ประสบปัญหาในการวิเคราะห์ แผลผล และการใช้ข้อมูลอย่างมาก สาเหตุมาจากหลายส่วน เช่นแบบสอบถามไม่สามารถตอบโจทย์วิจัยได้ ผู้นำเกษตรกรที่รับผิดชอบในการจัดเก็บไม่เข้าใจแบบสอบถาม ทำให้ได้ข้อมูลไม่ตรงกับข้อเท็จจริง และการใช้โปรแกรมประมวลผลที่ซับซ้อน ทำให้เกิดความล่าช้าในการสรุปผลและจัดเวทีคืนข้อมูลชุมชน

ในการแก้ไขปัญหา คณะวิจัยพื้นที่ได้ประสานนักวิชาการจากวิทยาลัยเทคนิคยโสธร เข้ามาช่วยในการออกแบบ และวิเคราะห์ข้อมูล จังหวัดยโสธรเป็นพื้นที่หนึ่งที่ไม่มียุทธศาสตร์ขนาดใหญ่ต้องอยู่ในพื้นที่ นักวิจัยจึงต้องหาคำตอบต่าง ๆ ในเชิงวิชาการด้วยตนเอง (ยโสธรมีนักวิชาการซึ่งอยู่ในพื้นที่ปรึกษาโครงการเป็นผู้ช่วยขับเคลื่อนและสนับสนุนงานในด้านวิชาการ ทำให้ปัญหาในเรื่องของการสนับสนุนทางวิชาการน้อยลง แต่ไม่ได้หมดไป เพราะการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรต้องการความรู้เฉพาะทางด้วย)

กลไก/ภาคีความร่วมมือ

การดำเนินงานของโครงการฯ คณะวิจัยจังหวัดยโสธรได้แบ่งโครงสร้างการทำงานออกเป็น 2 ระดับ คือ คณะทำงานโครงการ วิจัยฯ ระดับจังหวัด จำนวน 24 คน ประกอบไปด้วย ตัวแทนจากภาคประชาสังคม ผู้นำชุมชน หน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และ สถาบันวิชาการ และแกนนำระดับตำบล จำนวนตำบลละ 5 คน นอกจากนี้ในบางอำเภอยังมีกลไกคณะทำงานในระดับอำเภอร่วมด้วย เช่น กรณีอำเภอกุดชุม และอำเภอเลิงนกทา ในระยะแรกของการดำเนินงาน คณะทำงานระดับจังหวัด ยังไม่มีการจัดแบ่งคณะทำงานอย่างชัดเจนนัก เพียงแต่จัดองค์คณะในรูปแบบ แกนนำของโครงการ (Core Team) จำนวน 5 คน และคณะทำงานซึ่งเข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่าย (Networking) จำนวน 19 คน ต่อมาจากการ

สรุปบทเรียนภายในโครงการ พบว่า องค์ประกอบของคณะทำงานมีความหลากหลายในด้านที่มา (ทั้งภาคประชาชน ราชการ ประชาสังคม และสื่อมวลชน) และมีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมที่แตกต่างกัน ยากต่อการวางแผนและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน จึงทำให้การจัดระบบองค์กร (Organized) ไม่สอดคล้องและยืดหยุ่นต่อระบบการทำงานของโครงการที่จะต้องสนับสนุนการทำงานให้กับระดับตำบลอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ จากสถานการณ์ดังกล่าว จึงได้พัฒนากลไกการทำงานระดับจังหวัดเป็น 2 ลักษณะ คือ คณะทำงานที่เป็นภาคีตรง (Direct Partners) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำงานของโครงการโดยตรง และใกล้ชิด โดยการพิจารณาทั้งในเชิงประเด็นร่วม (Issue Based) ในกระบวนการผลิตข้าวปลอดภัย และเชิงพื้นที่ (Area Based) ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการใน 13 ตำบล ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นภาคีทางยุทธศาสตร์ (Strategic Partners) ที่มีการเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการในกรณีที่ มีความเกี่ยวเนื่องกับการกิจของตนหรือหน่วยงานที่สังกัด ซึ่งจะไม่สม่ำเสมอเท่ากับกลุ่มแรก และในรอบ 6 เดือนแรก คณะวิจัยฯ มีกิจกรรมการดำเนินงาน

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ด้านความร่วมมือ ความชัดเจน นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาในระดับจังหวัด ต่อประเด็นข้าวปลอดภัย/ข้าวอินทรีย์ ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญและมุ่งสู่เป้าหมายร่วมของการพัฒนาให้เป็นผลผลิตทางการเกษตรหลักของจังหวัด มีการบูรณาการการดำเนินงานและการสนับสนุนทรัพยากรจากหน่วยงานต่าง ๆ ลงสู่ระดับพื้นที่มากขึ้น เช่น การอบรมเกษตรกรและสนับสนุนปัจจัยการผลิตอินทรีย์ จากสำนักงานเกษตร การตรวจสอบคุณภาพดิน จาก สำนักงานพัฒนาที่ดิน การสนับสนุนพันธุ์ปลา จาก สำนักงานประมง และการสนับสนุนเครื่องจักรในการปรับปรุงพื้นที่การเกษตรและแหล่งน้ำ จาก องค์การบริหารส่วนตำบล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด ทำให้เกษตรกรมีความสนใจในการพัฒนาระบบการผลิตข้าวที่ปลอดภัย ขณะเดียวกันยังมีหน่วยงานพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ๆ มีการดำเนินงานด้านการสนับสนุนส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ข้าวปลอดภัยมาหลายปี เช่น เครือข่ายข้าวคุณธรรม เครือข่ายรักษาสันติภาพ และมูลนิธิสายใยแผ่นดิน เป็นต้น โดยสามารถเข้าร่วมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ข้อมูล และความคิดเห็นในการพัฒนาทั้งระดับจังหวัดและพื้นที่เป้าหมาย

โดยภาพรวมหน่วยงานองค์กรภาคีต่าง ๆ ให้ความร่วมมือในการสนับสนุนกิจกรรมในระดับตำบล รวมทั้งการบูรณาการทรัพยากรบางอย่าง (Resources Mobilization) มากขึ้น เช่น ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียน อ.เลิงนกทา มีส่วนร่วมในการจัดเวทีโดยบูรณาการกลุ่มเป้าหมายและงบประมาณในการจัดเวทีการสะท้อนข้อมูลจากการบันทึกข้อมูลครัวเรือนในตำบลสวาท สามัคคี และศรีแก้ว ศูนย์พัฒนาสังคมที่ 44 จัดเวทีชุมชนร่วมกัน โดยใช้กลุ่มสมาชิกสายใยรักในครอบครัวเป็นครัวเรือนอาสาในการจัดทำข้อมูลครัวเรือนในตำบลม่วง โรงเรียนโพธิ์ศรี ต.ม่วง ได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยให้นักเรียนบันทึกข้อมูลครัวเรือนและการเรียนรู้แนวทางการทำเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียน โดยการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลม่วง องค์การบริหารส่วนตำบลศรีฐานสนธิ์ บสนับสนุนงบประมาณในการทำโรงปุ๋ยชีวภาพ สำนักงานเกษตรอำเภอมหาชนะชัย ใช้งบประมาณปกติของหน่วยงานในการอบรมการคัดเมล็ดพันธุ์ข้าวในตำบลสงยาง และ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสนับสนุนงบประมาณพัฒนาแหล่งน้ำสำรองในการทำนาที่ตำบลน้ำคำ อำเภอไทยเจริญ เป็นต้น

แม้ว่าการผลิตข้าวปลอ ดภัยหรือข้าวอินทรีย์ จะเป็นประเด็นร่วมของพื้นที่ แต่การสร้างกลไกหลัก ในการขับเคลื่อนนโยบาย อย่างเป็นระบบยังไม่ชัดเจน การดำเนินงานยังเป็นการดำเนินงานภายใต้ภารกิจ ของตัวเอง ไม่ได้บูรณาการอย่างแท้จริง เช่น กรณีการประชุมคณะทำงานจังหวัดได้มีการสะท้อนความ ต้องการของเกษตรกรในเรื่องการพัฒนาแหล่งน้ำ ซึ่งกรมพัฒนาที่ดินมีงบประมาณและแผนดำเนินงานอยู่ แล้ว แต่ไม่สามารถประสานความต้องการกับงบประมาณให้ตรงกันได้

ด้านระบบ- การจัดการ โดยภาพรวมแล้วจังหวัดยโสธรมีบริบทที่สอดคล้องและสนับสนุนการ ดำเนินงานวิจัยและพัฒนาอย่างมาก แม้ว่า การดำเนินงานที่ผ่านมาทำให้หน่วยงานภาครัฐเห็นโอกาส และ ช่องทางในการเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น เช่น ประมง เกษตร องค์การบริหารส่วนจังหวัด มีการบูรณาการการ ดำเนินงานโดยอิงกับพื้นที่เป้าหมายของโครงการ วิจัยฯ ในการนำร่อง และมีการเชื่อมโยงประสาน ทรัพยากรในการทำกิจกรรมอื่น นอกจากโครงการวิจัยฯ กับภาคีความร่วมมือ แต่ในด้านของการสื่อสารยัง เน้นการสื่อสารผ่านตัวบุคคลในรูปแบบต่างๆ เช่น การประชุม การอบรม และเวทีการเรียนรู้ต่างๆ ในกลุ่ม ภาคีและกลุ่มชุมชนเป้าหมายของโครงการ การสื่อสารในวงกว้างยังไม่หลากหลายส่วนใหญ่เป็นสื่อทางเดียว (One-Way Communication) และจำกัดเฉพาะในกลุ่มภาคีเครือข่าย ทำให้ผลจากการดำเนินงานของ โครงการวิจัยฯ กระทบต่อภายนอกได้น้อย การประสานงานภายในคณะ วิจัยพื้นที่ยังขาดการวางแผนและ เร่งรัด ทำให้บางส่วนไม่สามารถเข้าร่วมได้ เช่น การประชุมประจำเดือน แม้จะมีความริเริ่มในการ แสวงหา ความร่วมมือกับหลากหลายหน่วยงาน แต่พบว่ายังจำกัดอยู่ในกลุ่มเดิมทำให้องค์ประกอบของภาคี ยังไม่ครอบคลุมต่อการสนับสนุนการดำเนินงานโครงการตามเนื้อหาและกิจกรรม

ด้านความรู้ คณะวิจัยพื้นที่ได้รวบรวมองค์ความรู้ของแต่ละพื้นที่แล้วเสร็จ พร้อมจัดเวทีสะท้อน กลับเพื่อขยายผลในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และมีการรวบรวมความรู้ และประสบการณ์เกี่ยวกับการ พัฒนาระบบข้าวปลอ ดภัยจากหน่วยงานภาคีต่างๆ เพื่อใช้ในพื้นที่เป้าหมายโครงการ ขณะเดียวกันพบว่า แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในระดับตำบลยังขาดการจัดการที่เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ของ เกษตรกรในพื้นที่ เช่น การพัฒนาวิทยากรกระบวนการ สื่อ ข้อมูล หลักสูตรการเรียนรู้ เป็นต้น

คณะวิจัยพื้นที่ได้ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพัฒนามาตรฐานข้าวปลอ ดภัยชุมชน โดยมีการ แยก ระดับของมาตรฐานข้าวชุมชนออกเป็น 3 ระดับ ตามลักษณะการผลิตของเกษตรกร ได้แก่ ระดับการ ผลิต ข้าวปลอ ดภัย ระดับการปรับเปลี่ยนการผลิตสู่ข้าวอินทรีย์ และระดับข้าวอินทรีย์ ซึ่งเมื่อนำข้อมูลลงไป ตรวจสอบกับพื้นที่เกษตรกรขอให้เปลี่ยนการเรียกจาก “มาตรฐาน ” มาเป็น “แนวปฏิบัติ ” เพื่อลด ความรู้สึกในความเข้มงวดลง และเป็นการปลด หรือคลายความกังวลของเกษตรกรอาสา ที่เข้าร่วมโครงการ สิ่งที่ยังต้องดำเนินต่อไป คือ การใช้ข้อมูล ความรู้ มาตอบโจทย์วิจัยในด้านของการลดค่าใช้จ่าย เพิ่มรายได้ และโน้มน้าวให้เกษตรกรครัวเรือนอาสาเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิต และยกระดับการผลิตให้สูงขึ้นไปสู่การ ผลิตข้าวอินทรีย์

จังหวัดกาฬสินธุ์

โครงการบูรณาการความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการสร้างความมั่นคงทางอาหารและอาหารปลอดภัย จังหวัดกาฬสินธุ์

ความเป็นมา

การสร้างความร่วมมือแก้ไขปัญหาคาความยากจน สังคม และสุขภาพะจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เริ่มตั้งแต่ปี 2548 - 2553 ยึดหลักการเอาพื้นที่เป็นฐานร่วมมือการพัฒนา (Area Based Collaboration : ABC) โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ และหน่วยงานราชการที่ เป็นการทำงานเชิงภารกิจ (Function) เป็นหน่วยเชื่อมงานลงพื้นที่ตามโจทย์ปัญหาของชุมชน การ ดำเนินงานที่ผ่านมาเกิดผลสำเร็จและบทเรียนการดำเนินงานที่สำคัญ คือ

1. เครื่องมือการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยการกำหนดเป้าหมาย หรือจุดหมายปลายทางร่วมกัน เป็น ตัวชี้วัดชุมชน และตำบล และใช้กระบวนการแผนชุมชน สำหรับขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ การแก้ไขปัญหาคาความยากจน สังคม และสุขภาพ ส่งผลให้ หมู่บ้านหรือชุมชนทั้งหมดจำนวน 1,620 แห่งใน จังหวัดกาฬสินธุ์ บรรลุตัวชี้วัด และมีแผนชุมชนครบทุกหมู่บ้าน
2. เกิดกลไกความร่วมมือการทำงานเชิงพื้นที่ ระหว่างภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และชุมชน เป็นการ สร้างวัฒนธรรมใหม่ในการทำงานซึ่งเชื่อมประสานทั้งแนวดิ่ง (Vertical Relationship) และในแนบราบ (Horizontal Relationship) ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผ่านทีมงานผู้ประสานงานภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น คณะทำงานระดับตำบล ผู้นำชุมชน โดยมีเป้าหมายความสำเร็จร่วมกันที่ยึดชุมชนเป็นฐาน (Community based) แทนระบบเดิมที่ยึดโครงการของหน่วยงานเป็นฐาน (Project based) ทำให้เกิดทีม ทำงานระดับจังหวัด ตำบลและชุมชน เกิดการเชื่อมแผนงานโครงการจากแผนชุมชน สู่แผนระดับ ยุทธศาสตร์ของจังหวัด และเกิดการบูรณาการงบประมาณในการดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์จังหวัด
3. ระบบข้อมูลและการเรียนรู้ จากกระบวนการจัดทำข้อมูลบัญชีครัวเรือนทำให้ ชุมชนและ ครัวเรือนเกิดการตื่นตัวในการบันทึกและใช้ข้อมูล นำไปสู่การปรับแผนชุมชนและแผนชีวิตในระดับ บุคคล เกิดการสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีบุคคลต้นแบบที่สามารถลดปลดหนี้ได้ อันเป็นการระเบิดจาก ภายในสู่การจัดการภายนอก และจากกระบวนการที่ใช้ข้อมูลและองค์ความรู้เป็น ฐาน ทำให้เกิดเครือข่าย การเรียนรู้ของชุมชน ทั้งในระดับบุคคล และศูนย์เรียนรู้ชุมชน สามารถสร้างองค์ความรู้จากภูมิปัญญา ท้องถิ่น ได้จำนวน 11 ชุดองค์ความรู้ นับเป็นบทเรียนและนวัตกรรมการบริหารจัดการที่สามารถตอบโจทย์ การพัฒนาเพื่อการแก้ไขปัญหาคาความยากจน ด้วยหลักบูรณาการการทำงานได้อย่างเป็นรูปธรรม

จากบทเรียนความสำเร็จ ศักยภาพ และความพร้อมของพื้นที่ รวมถึงโอกาสทางการตลาดที่เกิด จากการเปิดตลาดค้าเสรีของกลุ่มอาเซียน คณะทำงานจังหวัดกาฬสินธุ์จึงเสนอโครงการ บูรณาการความ ร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการสร้างความมั่นคงทางอาหารและอา หารปลอดภัย เพื่อบูรณาการกลไกและความ ร่วมมือของทุกภาคส่วนในการผลักดันยุทธศาสตร์ความมั่งคั่งทางอาหารและอาหารปลอดภัย ซึ่งเป็นทั้งการ แก้ไขและพัฒนาความเป็นอยู่ของเกษตรกร และการสนับสนุนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด

สมมติฐานหรือคำถามในการวิจัยและพัฒนา

1. องค์ประกอบและ ตัวชี้วัดของความมั่นคงอาหารและอาหารปลอดภัยของชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ที่เหมาะสมคืออะไร
2. สถานการณ์ความมั่นคงอาหารและอาหารปลอดภัยของชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นอย่างไร
3. กลไกและกระบวนการความร่วมมือการสร้าง ความมั่นคงอาหารและอาหารปลอดภัยเป็นอย่างไร
4. ผลจากการพัฒนาการสร้าง ความมั่นคงอาหารและอาหารปลอดภัยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
5. การขยายผลและยกระดับการพัฒนาความมั่นคงอาหารและอาหารปลอดภัย มีกี่ระดับไหนและรูปแบบเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาองค์ประกอบและตัวชี้วัดของความมั่นคงอาหารและอาหารปลอดภัยของชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลข่าวสารสถานการณ์ความมั่นคงอาหารและอาหารปลอดภัยของชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างกลไกและกระบวนการความร่วมมือการสร้าง ความมั่นคงอาหารและอาหารปลอดภัยในระดับชุมชน ตำบล และจังหวัด
4. เพื่อประเมินผลการเปลี่ยนแปลง และประสิทธิผลการพัฒนาการสร้าง ความมั่นคงอาหารและอาหารปลอดภัย
5. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในการขยายผลและยกระดับการพัฒนาความมั่นคงอาหารและอาหารปลอดภัยในแต่ละระดับ

พื้นที่และประชากรเป้าหมาย

1. พื้นที่ทั่วไป บูรณาการความร่วมมือกับโครงการคนดี สุขภาพ รายได้ดี (Kalasin Happiness Model :KHM) จำนวน 18 อำเภอ
2. พื้นที่ตำบลนาร่อง จำนวน 23 ตำบล จาก 18 อำเภอ
3. ศูนย์เรียนรู้ จำนวน 5 แห่ง

ตัวชี้วัดความสำเร็จ

มิติ	ตัวชี้วัด	ค่าเป้าหมาย
1.สุขภาพอนามัย และความพอเพียงของอาหาร	1.1 ร้อยละของเกษตรกรที่มีไม่พบสารเคมีตกค้างในกระแสดเลือด 1.2 จำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการและมีกระบวนการเรียนรู้สร้างความมั่นคงทางอาหารและอาหารปลอดภัย 1.3 ร้อยละของคนในครัวเรือนที่มีพฤติกรรมการผลิตและบริโภคอาหาร พืชผัก สมุนไพร ข้าว เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยโรคเบาหวานความดัน มะเร็ง	ร้อยละ 80 ไม่น้อยกว่า 1,000 ครัวเรือน ร้อยละ 80 23 ตำบล ๆ ละ

มิติ	ตัวชี้วัด	ค่าเป้าหมาย
	1.4 จำนวนบุคคลต้นแบบสุขภาพดีวิถีพอเพียง สร้างความมั่นคงทางอาหารและอาหารปลอดภัย	10 คน 230 คน
2.ความเป็นธรรม คุณธรรม และระบบ สวัสดิการ	2.1 จำนวนชุมชนที่มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยน แบ่งปัน พันธุ์พืช พืชผัก อาหาร ให้อกัน	23 ชุมชน
3.ความเข้มแข็งของ สังคมและชุมชน	3.1 ร้อยละของตำบลและชุมชนที่มีการจัดทำแผนสร้างความมั่นคงทางอาหาร อาหารปลอดภัย 3.2 ร้อยละขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สนับสนุนงบประมาณในการขับเคลื่อนสร้างความมั่นคงทางอาหาร อาหารปลอดภัยให้แผนชุมชนและแผนตำบล 3.3 จำนวนกลุ่มที่มีความสามารถในการผลิต และอนุรักษ์พันธุ์	ร้อยละ 80 ร้อยละ 80 3 กลุ่ม
4.เศรษฐกิจและ รายได้	4.1 ร้อยละครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการที่สามารถเพิ่มรายได้ และลดรายจ่ายของคนในครัวเรือนได้	ร้อยละ 80
5.ระบบการตลาด	5.1 จำนวนตลาดเขียวในระดับท้องถิ่น/ชุมชน 5.2 มีตลาดอินทรีย์หรือ Q-shopในระดับจังหวัดรองรับผลิตภัณฑ์จากชุมชน 5.3 มีโรงพยาบาลเข้าร่วมโครงการฯ	ไม่น้อยกว่า 10 ตำบล 2 แห่ง 2 แห่ง
6. การบริหารจัดการ ศักยภาพและความ พอเพียงการผลิต	6.1 มีศูนย์ข้อมูลข่าวสารฯ ระดับตำบล 6.2 มีศูนย์ข้อมูลเพื่อการบริหารและการตัดสินใจระดับจังหวัด 6.3 จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการมีทักษะและการวางแผนการผลิตที่เป็นระบบ Supply Chain-Value Chain 6.4 ร้อยละครัวเรือนมีการจัดทำบัญชีครัวเรือนและปรับแผนชีวิต	23 แห่ง 1 แห่ง ไม่น้อยกว่า 1,000 ครัวเรือน ร้อยละ 80
7.คุณภาพและ มาตรฐานของ ผลิตภัณฑ์ และการ ผลิต	7.1 จำนวนแปลงผลิตที่ได้รับรอง GAP และได้ใบ Q 7.2 ร้อยละของพืชผัก ข้าว ของสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการมีความปลอดภัยจากสารเคมี	15 แปลง ร้อยละ 100
8.สิ่งแวดล้อม ระบบ นิเวศและการใช้ ทรัพยากร	8.1 จำนวนครัวเรือนที่มีหลุมพอเพียง ปลูกพืชผัก ต้นไม้ที่มีความหลากหลายไม่น้อยกว่า 20 ชนิดต่อหลุม	ไม่น้อยกว่า 3 หลุมต่อครัวเรือนจำนวน 1,150 ครัวเรือน

มิติ	ตัวชี้วัด	ค่าเป้าหมาย
9. องค์ความรู้และนวัตกรรม	9.1 จำนวนศูนย์เรียนรู้ได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพสูงขึ้น	5 แห่ง
	9.2 จำนวนผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาแปรรูป	5 ชนิด
	9.3 จำนวนชุมชนที่มีการพัฒนานวัตกรรมในการสร้างความมั่นคงทางอาหารและอาหารปลอดภัย	23 ชุมชน
	9.4 มีศูนย์เรียนรู้และการดูแลสุขภาพอาหารเป็นยา	1 แห่ง

เครื่องมือในการดำเนินงาน

เครื่องมือสำหรับการวิจัย การพัฒนา ระบบและจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการตัดสินใจพัฒนาและยกระดับผลผลิตชุมชนท้องถิ่นและเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลการตัดสินใจของจังหวัด คณะวิจัยพื้นที่กาฬสินธุ์ใช้ 1) แบบสอบถามเพื่อการพัฒนาองค์ประกอบตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร 2) แบบสำรวจสถานการณ์ความมั่นคง ทางอาหารและการผลิตของครัวเรือน 3) แบบสำรวจข้อมูลผลผลิตและแผนการตลาดของตำบล 4) แบบบันทึกบัญชีครัวเรือน เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและใช้ประกอบการศึกษาวิจัย ซึ่งมีเป้าหมายที่จะพัฒนาไปสู่การจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ (นอกจากนี้ยังมีเครื่องในเชิงกระบวนการที่ใช้ในการขับเคลื่อนงาน เช่น การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาดูงาน การติดตามประเมินผลการดำเนินงานของพื้นที่ เป็นต้น)

กลไก/ภาคีความร่วมมือ

โครงการบูรณาการความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการสร้างความมั่นคงทางอาหารฯ จังหวัดกาฬสินธุ์ ดำเนินการภายใต้โค รงการหลักของจังหวัด คือ “โครงการกาฬสินธุ์ คนดี สุขภาพดี รายได้ดีสู่การเป็นเมืองแห่งความสุข (Kalasin Happiness Model)” หรือ “โครงการ 3 ดี” การดำเนินงานจึงใช้โครงสร้างการบริหารหรือกลไกเดียวกัน โดยมีการแบ่งคณะทำงานออกเป็น 4 ระดับ คือ คณะทำงานระดับจังหวัด คณะทำงานระดับอำเภอ คณะทำงานระดับตำบล และคณะทำงานระดับหมู่บ้าน/ชุมชน โดยเดิมที่นั้นไม่ได้มีโครงสร้างในระดับอำเภอ แต่เมื่อมีการดำเนินงานพบว่าข้อต่อสำคัญที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างท้องถิ่น ท้องที่ กับจังหวัดขาดไป จึงมีการจัดตั้งคณะทำงานระดับอำเภอขึ้น ซึ่งการคณะทำงาน ระดับต่าง ๆ นั้นแต่งตั้งจากจังหวัด จึงทำให้กลไกการดำเนินงานมีความชัดเจนทั้งในเชิงโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ โดยมีสำนักงานสาธารณสุขและภาคประชาชนเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนงาน

การเปลี่ยนแปลง

ด้านความร่วมมือ ประเด็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารและอาหารปลอดภัย ได้รับการยอมรับเป็นส่วนสำคัญในยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดกาฬสินธุ์ และคณะวิจัยพื้นที่ใช้กลไกที่ถูกจัดตั้งจากทางราชการในการขับเคลื่อนงาน และจากการที่มีการส่งสัญญาณจากส่วนกลางลงไปสู่พื้นที่ผ่านวาระต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องทำให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (3 ดี) โดยที่งานวิจัยมีส่วนในการสนับสนุนและผลักดัน ในเชิงกระบวนการ การร่วมกันของทุกภาคส่วนในกลไกการพัฒนาทำให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างหน้าที่ตามภารกิจกับเป้าหมายของโครงการพัฒนาพื้นที่ฯ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดให้การ

สนับสนุนงบประมาณการจัดสัมมนาและการสร้างเครือข่ายการตลาด สำนักงานจังหวัด /สำนักงานเกษตร
จังหวัด สนับสนุนวิชาการและงบประมาณการพัฒนาพันธุ์ข้าว การจัดทำฐานข้อมูลเครือข่าย
การรับรองคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ สำนักงานสาธารณสุข ตรวจรับรองความปลอดภัยด้านสุขภาพ
โรงพยาบาลรับซื้อผลผลิตจากชุมชน ขณะที่เกษตรกร กลุ่มเป้าหมาย ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนา
ผลผลิต

ปัจจุบันจังหวัดกาฬสินธุ์ถือเป็นต้นแบบของการพัฒนาภาคเกษตรสถาบันเพื่อจัดการปัญหาและพัฒนา
พื้นที่ โดยมีประเด็นความต้องการของพื้นที่เป็นตัวตั้ง โดยมีสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเป็นแกนหลัก
ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องที่ถูกต้องเพราะหากมองในมุมของประเด็นปัญหาที่มาจากข้อมูลด้านสุขภาพของประชาชน
เช่นเดียวกันที่จังหวัดนครราชสีมาที่มีสำนักงานเกษตรจังหวัดเป็นแนวร่วมหลักขับเคลื่อนงาน
เพราะประเด็นของนครราชสีมาจากเรื่องของต้นทุนในการผลิต ข้อสังเกตคือหากมีการเปลี่ยนตัวผู้นำ
ที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนงานจะมีผลอย่างไรต่อการดำเนินโครงการ

ด้านระบบ- การจัดการ จากที่จังหวัดกาฬสินธุ์มีการเชื่อมโยงกลไกการดำเนินงานทั้งในแนวดิ่ง
และแนวราบ โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นเจ้าภาพหลักทำให้ตัวเนื้องานถูกต้องให้มีความชัดเจน
หน่วยงานเพียงจิตตาง การกิจของแต่ละหน่วยลงตามจังหวัดที่กำหนด จึงเห็นได้ว่าในโครงการ 3 ดี
มีการสนับสนุนและเชื่อมโยงแผนและงบประมาณ แต่สิ่งที่คณะวิจัยพื้นที่ยังไม่แสดงให้เห็นได้ชัดเจนคือการ
เชื่อมโยงแผนและงบประมาณดังกล่าวได้ร้อยเอาความต้องการที่มาจากเกษตรกรเป้าหมายมากนัก
เพียงใด

ด้านความรู้ จังหวัดกาฬสินธุ์มีแผนงาน โครงการ และงบประมาณที่สามารถสนับสนุนการ
ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อาหารปลอดภัย มีการเชื่อมโยงสถาบันวิชาการทั้งในและนอกพื้นที่เข้ามาร่วม
สนับสนุนกิจกรรมของชุมชน และโดยฐานทุนที่มีศูนย์เรียนรู้จำนวนมาก ดังนั้นในเรื่องของความรู้สำหรับ
การจัดการและแก้ปัญหา จังหวัดกาฬสินธุ์จึงมีความพร้อมสูง ประเด็นที่ท้าทายของจังหวัดกาฬสินธุ์คือการ
ยกระดับการเรียนรู้ทั้งจังหวัดไปสู่การเป็นจังหวัดที่มีความมั่นคงทางอาหาร และอาหารปลอดภัยได้อย่างไร

3. แนวทางการขับเคลื่อนงานระยะต่อไปของกลุ่มจังหวัดประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัย

จากการติดตาม และการประเมินผลการดำเนินงานของจังหวัดในประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัย
โดยเปรียบเทียบผลการดำเนินงานกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้มีการกำหนดไว้ จะพบว่าทุกจังหวัด
สามารถดำเนินการตามกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ในโครงการ ฯ เกือบสมบูรณ์ โดยมีบางพื้นที่ ฯ ต้องยกเลิก
หรือเปลี่ยนกิจกรรมการดำเนินการ เช่น จังหวัดนครราชสีมาที่ปรับเปลี่ยนโดยไม่นำกิจกรรมการเก็บบัญชี
ครัวเรือนเนื่องจากไม่ได้ตอบโจทย์วิจัยของพื้นที่ ทุกจังหวัดสามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของ
โครงการที่มีลักษณะเป็นผลผลิต ซึ่งเกิดจากการดำเนินกิจกรรม ได้ เช่น การมีศูนย์เรียนรู้ การจัดตั้งกลุ่ม
องค์กร เป็นต้น แต่ในส่วนของวัตถุประสงค์ที่มีลักษณะเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ หรือการ
เปลี่ยนแปลงแล้ว จะพบว่ายังไม่สามารถตอบวัตถุประสงค์ได้อย่างชัดเจนนัก โดยเฉพาะการบรรลุเป้าหมาย
หรือตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการซึ่งส่วนใหญ่จะยังไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุผลตามที่กำหนดไว้ใน
โครงการวิจัยฯ ทั้งนี้มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ เช่น 1) ระยะเวลาในการดำเนินโครงการไม่สัมพันธ์
กับรอบการผลิตของเกษตรกรทำให้มีปัญหาในการเปรียบเทียบผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น 2) ความ

ไม่สอดคล้องของเครื่องมือที่ออกแบบกับโจทย์วิจัยของแต่ละพื้นที่ ทำให้ต้องมีการปรับหรือทบทวนเครื่องมือ 3) การออกแบบโครงการหรือกิจกรรมรวมถึงการวิเคราะห์ภาคีความร่วมมือยังไม่ครอบคลุมภารกิจที่จะตอบโจทย์วิจัย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงาน วิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ในครั้งนี้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ในหลาย ๆ ประเด็นที่นำไปสู่การวางแผน และกำหนดทิศทางการขับเคลื่อนงานพัฒนา(หรือวิจัย)ในพื้นที่ ดังนี้

1. โจทย์วิจัยสำคัญซึ่งคณะวิจัยพื้นที่เห็นว่าน่าจะหยิบยกมาดำเนินการต่อเนื่องมี 2 ลักษณะ คือ เป็นโจทย์เดิมของพื้นที่ เช่น การสร้างความมั่นคงด้านอาหาร การลดต้นทุน /ค่าใช้จ่ายในการผลิต การลดการใช้สารเคมี โดยมีลักษณะของการขยายผลของการดำเนินงานให้ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ จังหวัดยโสธร และโจทย์ในลักษณะของการยกระดับ การจัดการปัญหา เช่น การพัฒนาการผลิตไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดอุบลราชธานี

โดยที่ในการดำเนินงานนั้น ทุกจังหวัด มองเห็นภาคีความร่วมมือหรือผู้ให้การสนับสนุนที่ชัดเจนแล้ว และมีบางพื้นที่ที่มีส่วนราชการรับเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการต่อเนื่องแล้ว เช่น จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดยโสธร จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดกาฬสินธุ์ แต่ในการดำเนินงานของพื้นที่จังหวัดที่เน้นการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มเกษตรกรยังมีความจำเป็นต้องหาภาคีความร่วมมือเพิ่มเติม โดยเฉพาะภาควิชาการที่มีความรู้และภาคีพันธมิตรที่มีความเกี่ยวข้องกับกลไกทางการตลาดเพราะเป็นจุดชี้วัดความสำเร็จที่สำคัญ เช่น จังหวัดอุบลราชธานี

2. การดำเนินงานในลักษณะของการวิจัยเพื่อนำผลการวิจัยไปพัฒนาพื้นที่นั้น จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจกับภาคีความร่วมมือให้ชัดเจน ถ่องแท้ ทั้งในเรื่องของประเด็น เครื่องมือ กระบวนการในการศึกษา การใช้ประโยชน์ ทั้งนี้เพื่อให้ผลของงานวิจัยเอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่และสนับสนุนกิจกรรมของส่วนราชการหรือภาคีความร่วมมือที่เข้าร่วม โดยที่การทำความเข้าใจซึ่งอาจจะนำไปสู่การทำข้อตกลงร่วมกันจะช่วยแก้ไขจุดอ่อนที่สำคัญ คือ การไม่เชื่อมโยงกันระหว่างประเด็น พื้นที่เป้าหมาย เครื่องมือ และกิจกรรมการดำเนินงาน (ซึ่งหมายถึงงบประมาณและทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงาน) ที่กำหนดไว้ในโครงการศึกษาวิจัยกับภารกิจของส่วนราชการหรือภาคีความร่วมมือ (เพราะเป็นงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่) ทำให้การดำเนินงานขาดพลัง และการหนุนเสริมที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลต่อการขยายผลการวิจัยไปสู่การพัฒนาพื้นที่ต่อไปด้วย

3. หากพิจารณาจากการดำเนินโครงการวิจัยจะพบว่าโจทย์วิจัยนั้นมีวัตถุประสงค์อยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) การขยายผลความรู้/แนวคิด/แนวทางปฏิบัติที่พบแล้ว ทั้งในด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มและการขยายผล กับ 2) การดำเนินการเพื่อหาคำตอบหรือ ค้นหาแนวทาง/ทางเลือกใหม่ ๆ ในการจัดการปัญหา หรือการพิสูจน์ข้อค้นพบ ซึ่งทั้ง 2 ลักษณะมีข้อแตกต่างในการดำเนินการและผลที่จะเกิดขึ้นจึงต้องมีการออกแบบที่ต่างกันโดยเฉพาะเป้าหมายของงานวิจัย เช่น งานวิจัยในลักษณะที่ 2 นั้นจะไม่สามารถคาดหวังผลว่ากลุ่มเป้าหมายจะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในช่วงเวลาของการวิจัย

4. การขับเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดที่มีหน่วยภารกิจรับช่วงต่อ หรือมีกิจกรรมที่สอดคล้องกันจะมีความต่อเนื่องของกิจกรรมการพัฒนา เช่น จังหวัดยโสธร ชัยภูมิ และจังหวัดกาฬสินธุ์ เพียงแต่อาจจะไม่ใช่พื้นที่เดียวกันกับพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ และจากการติดตามงานอย่างต่อเนื่องจะเห็นว่าเกษตรกรที่เข้าร่วม

โครงการวิจัยฯ ส่วนใหญ่ต้องการให้มีการดำเนิน กิจกรรมต่อไป ดังนั้นการสร้างการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่วิจัยกับพื้นที่ตามภารกิจของ ส่วนราชการที่เป็นหน่วยภารกิจเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องทำให้เกิดขึ้น เช่น กรณีของจังหวัดชัยภูมิที่ทำข้อตกลงในการสนับสนุนเกษตรกรในพื้นที่วิจัยร่วมกับทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ หรือกรณีของจังหวัดกาฬสินธุ์ที่ผลักดันให้งานเข้าเป็น แผนภาระงานประจำของเกษตรจังหวัด และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้การดำเนินกิจกรรมมีความต่อเนื่องในพื้นที่

5. ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ ทั้งในเชิงกระบวนการ เครื่องมือ และผลสำเร็จที่เป็นต้นแบบควรที่จะมีการผลักดันขยายผลให้มีความต่อเนื่อง แต่เป็นในรูปของการนำผลงานวิจัยที่ ได้ไปพัฒนาพื้นที่ในรูป ของงานพัฒนาไม่ใช่ในลักษณะของการวิจัย

6. ในการทำงานวิจัยที่ให้ชาวบ้านหรือภาคประชาชนเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน งานวิจัยนั้น ต้องมีการกำหนดกรอบการวิจัยที่ชัดเจน เพราะส่วนใหญ่จะไม่คุ้นชินกับงานวิชาการ ทั้งในเรื่องของเครื่องมือ กระบวนการวิจัย รวมถึงการรายงานผล และ การกำหนดงานวิจัยที่ดำเนินบนฐานของ วิถีชีวิตที่เป็นจริงของเกษตรกรซึ่งถูกจำกัดด้วยเวลา และสภาพแวดล้อมที่ควบคุมไม่ได้ ต้องเลือกกลุ่มเป้าหมายที่มีความพร้อมและเฉพาะเจาะจงจะช่วยให้งานวิจัยมีความเที่ยงตรงมากกว่าการสมัครใจเพียงอย่างเดียว

ประมวลผลการดำเนินงานและการเปลี่ยนแปลงกลุ่มจังหวัดประเด็นวิสาหกิจชุมชน

ตลอดระยะเวลา 18 เดือน โครงการวิจัยประเมินผลแบบเสริมพลังเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (ระยะที่สอง) ได้ติดตามสนับสนุนให้พื้นที่พัฒนาข้อเสนอโครงการของจังหวัด พร้อมกับการดำเนินการ ศึกษาวิจัยโดยประยุกต์ ปรับใช้หรือสร้าง เครื่องมือสำหรับการทำกระบวนการเก็บข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ ควบคู่กับกระบวนการคิด สังเคราะห์ และสร้างยุทธศาสตร์การสร้างความร่วมมือ พร้อมสมดุสย และความยั่งยืนในการเปลี่ยนแปลง โดยในส่วนของกลุ่มจังหวัดที่มีโครงสร้าง หรือข้อเสนอในการวิจัยและพัฒนาไป ในส่วนของการ เพิ่มรายได้ และขยายโอกาสมากยิ่งขึ้น พร้อมกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน มีอยู่ใน 4 จังหวัด ซึ่งได้ดำเนินโครงการวิจัยและพัฒนาในพื้นที่ตอบสนองตามลักษณะความต้องการ และเงื่อนไขที่เป็นบริบทของพื้นที่นั้น ๆ กล่าวคือ

จังหวัด	โครงการ
พิษณุโลก	การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจร
อุทัยธานี	กระบวนการสร้างข้าวปลอดภัย พืชกินได้ ไม้เป็นยา
ชัยนาท	การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน
นครปฐม	เกษตรปลอดภัยเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร

การศึกษาวิจัยทั้ง 4 โครงการ ใช้กระบวนการพัฒนาและวิจัย ซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างปฏิบัติการ และการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่เป็นสำคัญ เป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร และอาหารปลอดภัย ในขณะที่เน้นไปที่การตอบสนองความต้องการในระดับครัวเรือน และการยกระดับการผลิต เพื่อครัวเรือนมาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งในรูปของวิสาหกิจชุมชน และการนำผลผลิตทางการเกษตร

ไปผูกโยงกับตลาดภายนอกชุมชน การดำเนินงานในพื้นที่ 4 จังหวัด จำแนกเป้าหมาย และความต้องการ ออกเป็น 3 ระดับซึ่งมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน กล่าวคือ

ระดับ	การดำเนินการ และเป้าหมายของการดำเนินการ
หนึ่ง : การลดค่าใช้จ่าย	มีการดำเนินการใน 2 ทาง คือ การลดค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย ค่ายากำจัดศัตรูพืช ตลอดจนค่าแรงงาน และการลดค่าใช้จ่ายจากการบริโภค เช่น ค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล และอื่น ๆ ซึ่งเป็นการตอบสนองเป้าหมายในระดับครัวเรือน เป็นสำคัญ
สอง: การเพิ่มรายได้	โดยการขายผลผลิตโดยตรง หรือผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการผลิต หรือการสร้างอาชีพจากศักยภาพของพื้นที่ ซึ่งทำให้เกิดรายได้สนองตอบความต้องการของตลาดในระดับชุมชน ตำบล หรือท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นสำคัญ
สาม: การขยายโอกาส	โดยการเพิ่มรายได้จากการขยายโอกาสในการตลาด เป็นการสร้างรายได้สนองตอบต่อตลาด หรือความต้องการของผู้บริโภคภายนอกพื้นที่เป็นสำคัญ ทั้งในระดับจังหวัด ประเทศ หรือระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ที่มาจากการแข่งขันในระบบการตลาดอย่างแท้จริง

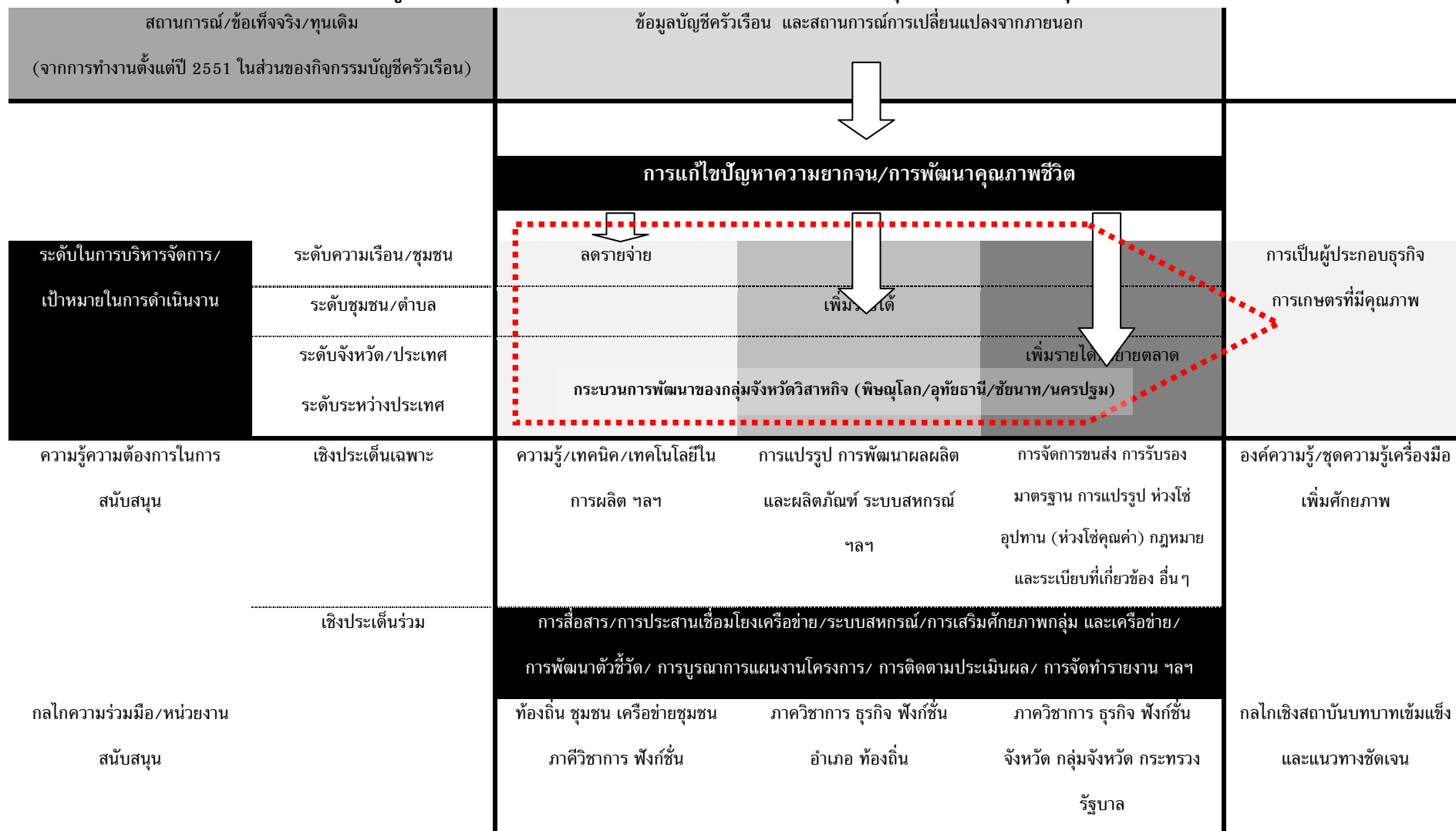
กิจกรรมของทั้ง 4 โครงการในภาพรวมโดยสรุปในช่วง 18 เดือน สามารถสรุปผ่านห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ของกิจกรรมด้านวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

การผลิต	การแปรรูป	การตลาด
การทำนา/ทำไร่/ทำสวน เมล็ดพันธุ์/ปุ๋ย/ผักปลอดภัย การรับรองมาตรฐาน ก.คุณภาพ และปริมาณ	โรงสี/โรงตาก การรับรองมาตรฐาน ข.ปลอดภัย/สร้างรายได้ดี	ตราสินค้า/หีบห่อ/การรับรอง มาตรฐาน/ ช่องทางการตลาด ค.สร้างรายได้ และพึ่งพาตนเอง
กิจกรรมที่ดำเนินการในแต่ละพื้นที่ตามลักษณะการผลิต (ตามลักษณะของพื้นที่นั้น)		
การปรับปรุงเมล็ดพันธุ์/ปรับปรุง การผลิต/การใช้เครื่องมือทาง การเกษตร	การทำความเข้าใจผลิตภัณฑ์/ คุณภาพ/ ความรู้ด้านการตลาด	การวิเคราะห์ประเด็นสถานการณ์ ทางการตลาด หรือตามบริบท
การหนุนเสริม และการติดตามประเมินแบบเสริมพลัง (งานส่วนกลางผ่านกิจกรรมต่าง ๆ)		

- (1) การคิดวิเคราะห์ (2) การประสานงาน (3) ความละเอียดรอบคอบ
- (4) การปรับปรุงพัฒนาองค์กร (5) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- (6) การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (7) ความสัมพันธ์ภายในองค์กร

รูปธรรมของกิจกรรม และการสร้างขบวนการพัฒนาใน 4 จังหวัด ผ่านโครงการวิจัยและพัฒนา ข้างต้น สามารถนำมากำหนดไว้ในแผนผังแสดงความสัมพันธ์ของจังหวัดในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ดังต่อไปนี้

ผังภูมิแสดงกิจกรรม และการสร้างขบวนการพัฒนาของกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชน

การสังเคราะห์เครื่องมือการติดตามแบบเสริมพลังในกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชน¹

ในส่วนของการติดตาม สังเคราะห์ และการเสริมพลังที่พัฒนาขึ้นจากกระบวนการพัฒนาและวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ ประกอบกับการนำแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการที่เป็นเครื่องมือในลักษณะเฉพาะในการติดตามแบบเสริมพลัง โดยหลังจากที่นำรูปแบบและแนวทางการหนุนเสริมความรู้ กระบวนการสร้างการเรียนรู้ที่เหมาะสม สอดคล้องกับศักยภาพเพื่อพัฒนาพื้นที่ และสะท้อนภาพรวมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จากกระบวนการดำเนินงานโครงการ

ในส่วนการติดตามประเมินผลแบบเสริมพลังการปฏิบัติงานในกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชนได้ประยุกต์ใช้แนวทางกระบวนการแผนผังผลลัพธ์ (Outcome Mapping)² ประกอบกับกรอบคิดวิเคราะห์ตามระบบไตรสิกขา (Tri-SICKA)³ มาประกอบการพิจารณา และปรับบริบทของเครื่องมือในการสังเคราะห์กิจกรรมให้สามารถนำมาใช้ในการติดตามประเมินผลแบบเสริมพลังของนักวิจัยจากส่วนกลาง โดยใช้วิธีการสร้างปฏิสัมพันธ์ทั้งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การเรียนรู้กิจกรรมร่วม ตลอดจนการประชุมกลุ่มย่อย และศึกษาเอกสารการพัฒนาและการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีข้อสรุปประเด็นที่ใช้ในการประเมินสำหรับกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชน ทั้งหมด 18 ประเด็น โดยจัดแบ่งเป็น 3 กลุ่มหลักๆ⁴ กล่าวคือ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก 1)

กลุ่มที่หนึ่ง ความรู้ ประกอบด้วย 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) ความรู้ ความเข้าใจในผลิตภัณฑ์ (2) ความรู้ในด้านการผลิตผลิตภัณฑ์ (3) ความรู้ในด้านการปรับปรุงพันธุ์พืช (4) ความรู้ความสามารถในการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ทางการเกษตร (5) ความรู้ในด้านฟาร์มและการจัดการฟาร์ม (6) ความรู้ในด้านการตลาด

กลุ่มที่สอง การจัดการ ประกอบด้วย 7 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) การคิดวิเคราะห์ (2) ความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ (3) ความละเอียดรอบคอบ (4) การปรับปรุง และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (5) การบริหารจัดการโครงการ (6) การใส่ใจต่อคุณภาพ (7) ความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงสถิติ

¹ เอกสารภาคผนวก 1: เครื่องมือในการสังเคราะห์กิจกรรมในการประเมินสำหรับกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชน

² กระบวนการแผนผังผลลัพธ์ (Outcome Mapping) เป็นรูปแบบการจัดทำแผนผังสำหรับการมองหาความสำเร็จ หรือสัมฤทธิ์ผลในการปฏิบัติงานร่วมกัน โดยมีกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในส่วนใหญ่ๆ 2 ส่วน คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้สำหรับตัวบุคคล และการสร้างบริบทที่เอื้อต่อการพัฒนา

³ จิริกา นุตาลัย และคณะ (2554) รายงานการศึกษาความเหมาะสมเพื่อพัฒนาระบบงานกำกับและติดตามการปฏิบัติราชการในภูมิภาค, สำนักนายกรัฐมนตรี โดยใช้นำเสนอเป็นเครื่องมือในการติดตาม กำกับการปฏิบัติราชการในภูมิภาคผ่านระบบการติดตามประเมินผลแบบเสริมพลัง

⁴ การจัดแบ่งในลักษณะนี้เป็นการส่วนที่สะท้อนจากการวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ หรือใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area-Based Approach) ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ในการดำเนินการต้องอาศัยการบูรณาการทรัพยากร ความร่วมมือ และความรู้ทางวิชาการ จากทุกภาคส่วนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่โดยใช้ปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นตัวตั้ง และทำให้เกิดการพัฒนา หรือการแก้ไขปัญหาไปในทิศทางเดียวกัน (ดูรายละเอียดในเอกสารภาคผนวกที่ 1)

กลุ่มที่สาม ความร่วมมือ ประกอบด้วย 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ 2) การประสานงาน 3) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 4) ความอดทนต่อสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน และ 5) การวิเคราะห์ประเมินสถานการณ์

ผลการตรวจกำกับติดตาม-ประเมิน และยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

ในส่วนของการประมวลผลการตรวจกำกับติดตามประเมิน และยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานพื้นที่อย่างต่อเนื่องช่วง 18 เดือน คำนึงถึงสัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาเครื่องมือการติดตามกำกับในกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชน การค้นหาตัวแปรที่ทำให้เกิดการผลักดัน หรือยกระดับกิจกรรม ตลอดจนเงื่อนไขการสร้างยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยสรุปผลการตรวจกำกับติดตาม-ประเมิน และยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานพื้นที่อย่างต่อเนื่องของโครงการในทั้ง 4 จังหวัด ได้ดังนี้

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจรในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก

ความเป็นมา วัตถุประสงค์ ตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จ และสรุปการดำเนินกิจกรรม

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจรในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก มุ่งเน้นไปที่การสร้างกระบวนการเรียนรู้และขยายผลการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจรครอบคลุมทั้งการจัดการด้านการผลิต การเพิ่มช่องทางการตลาด ตลอดจน กระบวนการสร้างศักยภาพของเกษตรกร และอำนาจต่อรองราคา กิจกรรมของโครงการฯ ในช่วง 18 เดือน เน้นการแก้ไขปัญหาการลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มผลผลิตด้านความรู้ปุ๋ยสั่งตัด การพัฒนาเมล็ดพันธุ์ พัฒนาระบบข้อมูลบัญชีกำไร-ขาดทุน การพัฒนาช่องทางการตลาด การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร การพัฒนาการรวมกลุ่มเกษตรกร โดยมีรูปธรรมความสำเร็จเด่น ๆ ที่พบในตลอดจนช่วงการทำโครงการทั้งการลดต้นทุนการผลิต-เพิ่มผลผลิต การทดลองรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อจัดการด้านการตลาด ตลอดจนการสร้างมูลค่าเพิ่มจากวัสดุที่เหลือจากการปลูกข้าวโพดสู่พลังงานทางเลือกของชุมชน โดยสรุปภาพรวมของ วัตถุประสงค์ และตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จของโครงการมีดังนี้

วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จ
1. เพื่อสร้าง “องค์ความรู้” ในเรื่องการผลิตข้าวโพดเพื่อการค้าแบบครบวงจรที่สามารถลดต้นทุนการผลิต เพิ่มผลผลิตต่อไร่ และเพิ่มรายได้อย่างมีประสิทธิภาพ	● มีความรู้ และสามารถพัฒนาปัจจัยพื้นฐานการผลิต ดิน น้ำ ● มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองด้านต้นทุนการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย สารกำจัดวัชพืช
2. เพื่อสร้างเสริมความสามารถของเกษตรกรข้าวโพดในการเป็นผู้ประกอบการให้มีประสิทธิภาพ (ลดต้นทุน เพิ่มผลผลิตต่อไร่ เพิ่มมูลค่าผลผลิต และการขาย)	● มีความสามารถและแนวทางสร้างความร่วมมือฯ เรื่องการตลาด (ราคาที่เป็นธรรม) ● องค์กรเกษตรกรในการจัดการระบบการผลิตแบบครบวงจรและจัดการระบบการขาย

วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จ
3. เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างเกษตรกร หน่วยงานราชการ - สถาบันวิชา การและองค์กร ปกครองท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรมี ความสามารถในการประกอบกำรที่ดีได้	● เกิดรูปแบบการต่อรองสินค้ากับเครือข่ายกลุ่มทุน ● เกิดระบบฐานข้อมูลในการจัดการแปลงการผลิต และการจัดการตลาดเพื่อลดปัจจัยเสี่ยง

การเปลี่ยนแปลงที่พบหลังจากการทำงานของโครงการ คือ การลดต้นทุนการผลิต โดยนำเทคโนโลยีปุ๋ยสั่งตัดมาใช้ พร้อมๆ กับการพัฒนาความสามารถในการผลิตเมล็ดพันธุ์สุวรรณ 5 ทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้น (เฉลี่ยไร่ละ 2 ตัน) ในขณะที่ค่าใช้จ่ายในการผลิตก็ลดลง การเรียนรู้ทักษะการจัดการ ระบบการขาย และตลาด การสร้างกลุ่ม การขาย การพัฒนาศักยภาพเกษตรกรแกนนำทั้งเรื่องการผลิต การขาย การลดต้นทุน การพัฒนาระบบข้อมูลบัญชี กำไร-ขาดทุน ต้นทุนการผลิต พร้อมกับการพัฒนาเตาพลังงานชีวมวล 200 ลิตรซึ่งเป็นกิจกรรมเสริมเนื่องจากเศษวัสดุเหลือใช้จากผลผลิตทางการเกษตรควบคุมกันไว้

รูปธรรมความสำเร็จอีกประการหนึ่ง คือ เกษตรกรอาสาที่เรียนรู้และทดลองการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจรในพื้นที่จำนวน 12 ตำบล รวมทั้งสิ้น 274 ราย หลังจากที่ผ่านมาการฝึกฝนเชิงปฏิบัติการโดยทำหน้าที่ถ่ายทอดเนื้อหา และเป็นวิทยากรอยู่บ่อยครั้ง ทำให้เกิดทักษะการเป็นวิทยากร ซึ่งแม้ว่าความต่อเนื่องของการพัฒนาเรื่องปุ๋ยสั่งตัดจะค่อนข้างนิ่งแล้ว แต่ก็มีการขยายผลไปยังกลุ่มต่างๆ มากยิ่งขึ้น โดยมีการขยายผลความรู้ การนัดหมายการตรวจสอบสภาพดิน การพัฒนา และขยายทักษะการเป็นวิทยากรที่สามารถให้การสนับสนุนทางเทคนิควิชาการในพื้นที่ใกล้เคียงได้ เป็นลักษณะของการสร้างกลไกความสัมพันธ์ทางธรรมชาติ และมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้ ึ่งจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันและการทำมาหากิน

ส่วนการพัฒนาเรื่องเมล็ดพันธุ์ แม้ว่าจะมีการพัฒนาและทำกระบวนการสนับสนุนการปรับปรุงเมล็ดพันธุ์ไปแล้ว แต่ก็ยังต้องการการส่งเสริม และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (แม้จะจบโครงการแล้วก็ตาม) ทั้งนี้ระยะเวลาที่ผ่านมาเห็นได้ชัดว่า ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการใช้ปุ๋ยสั่งตัด และการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น ในหลายพื้นที่จัดตั้งกองทุนปุ๋ยสั่งตัดเพื่อซื้อแม่ปุ๋ยในราคา ถูกกว่าหรือเท่ากับที่ท้องตลาดกำหนด โดยใช้งบประมาณสนับสนุนจากโครงการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME)

ผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่ และผลการตรวจกำกับติดตามและประเมิน⁵

ในส่วนของการตรวจติดตามกำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่ ใช้เครื่องมือการติดตามแบบเสริมพลังในกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชน กระบวนการทำงานของนักวิจัยจากส่วนกลาง ได้ตรวจติดตาม และสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ ผ่านการสื่อสารและสร้างความเข้าใจทิศทางกระบวนการทำงานจากส่วนกลาง การสัมภาษณ์ การจัดทำการประเมินตนเอง พร้อมกับการสัมภาษณ์ผู้แทนของกลุ่มอาสาสมัคร เพื่อทำการประเมินผลสัมฤทธิ์โครงการ การเข้าร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมสำคัญ พร้อมกับการตรวจสอบลักษณะความเป็นไปได้ในการขยายผลทางการตลาด การจัดจำหน่ายผลผลิต ตลอดจนการประกันลักษณะคุณภาพของผลิต

สัมฤทธิ์ผลของโครงการในส่วนของการศึกษาวิจัย การจัดเก็บ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ขยายผลในพื้นที่นำร่อง ต.ห้วยเหี้ย ในร้อยละ 80 ของกลุ่มอาสาสมัครแกนนำ ทั้งหมด 240 คน เป็นส่วนที่ทำปุ๋ยสั่งตัดเองควบคู่ไปกับการทำบัญชีต้นทุน- การผลิตควบคู่ไปด้วย ทำให้ได้ข้อมูลสรุปที่เป็นยอดรายจ่ายการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่โครงการ (หน่วยต่อไร่) คือ

รายการ	จำนวนเงิน (ร้อยละของค่าใช้จ่ายทั้งหมด)	รวมโดยเฉลี่ย
ค่าเตรียมดิน (ต่างกันตามพื้นที่)	437.00 บาท (ร้อยละ 14.57)	2,998 บาท/ไร่
ค่าเมล็ดพันธุ์	413.00 บาท (ร้อยละ 13.77)	
ค่าแรงในการปลูก	249.00 บาท (ร้อยละ 8.31)	
ปุ๋ย และสารเร่ง	1,480.00 บาท (ร้อยละ 49.36)	
ค่าแรงในการเก็บเกี่ยว	419.00 บาท (ร้อยละ 13.97)	

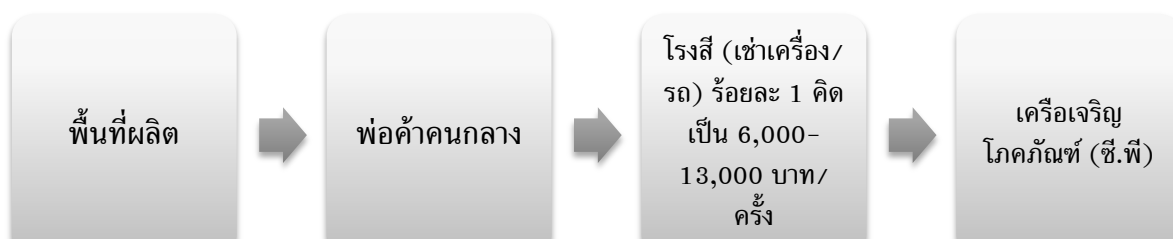
จากตารางด้านบน หากใช้ปุ๋ยสั่งตัด(สูตร 18-45-0 หรืออื่น ๆ) จะเฉลี่ยราคาต่อไร่อยู่ที่ 1,221 บาท จึงมีส่วนต่างจากราคาปุ๋ยและสารเร่ง(1,480 บาท) อยู่ที่ 259 บาทต่อไร่ ในขณะที่เมื่อเปรียบเทียบผลผลิตการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แบบทั่วไป และแบบที่ใช้ปุ๋ยสั่งตัดแล้ว ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 627.75 บาทต่อไร่ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ และติดตามเพื่อยืนยันความถูกต้อง และกระบวนการแปลข้อมูลดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม *นายทวีศักดิ์ ภูเขียว สมาชิกกลุ่ม พร้อมกับผู้แทนชาวบ้านจากบ้านพร้าว* สะท้อนการเรียนรู้จากการเก็บข้อมูลใน 8 ราย โดยยืนยันว่า “ไม่พบว่า มีการขาดทุนแต่อย่างใด ตัวอย่างที่เห็น คือ การนำปุ๋ยสั่งตัดมาใช้ครั้งแรก เริ่มจาก 8 กิโลกรัม ก็ได้ผลผลิต 1 คันรถ น้ำหนักผลิตภัณฑ์มากกว่า 790 กิโลกรัม โดยใช้การเทียบความแตกต่างต่างจากปุ๋ยทั่วไปเทียบสูตร 16-8-8 กับปุ๋ยสั่งตัด ที่ใช้กับข้าวโพดพันธุ์ 979 และ 999 จำนวน 5 กิโลกรัม ทำให้ได้ผลผลิตที่มีน้ำหนักแตกต่างกัน รวมถึงลักษณะความสมบูรณ์ของลำต้น ผัก และสีเมล็ดข้าวโพด โดยมีผักเต็มแน่น และมีสีแจ่มชัด

⁵ เอกสารภาคผนวก 2: การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจร ในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก วันที่ 15 และ 28 พฤษภาคม 2556 ณ โรงพยาบาลสุขภาพประจำตำบลนาบัว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก (ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวกับการประเมินการสัมภาษณ์เป็นหลัก)

ระหว่างการทำงานโครงการมีการเรียนรู้เรื่องลักษณะการใช้ปุ๋ยสั่งตัดกับความเหมาะสม และการพัฒนาเมล็ดพันธุ์พืช ดังที่ **ผู้แทนชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่ม (สารวัตรเฉลิม)** สะท้อนว่า “แม้ว่าแม้ปุ๋ยจะมีราคาแพงกว่าปุ๋ยผสมสำเร็จ แต่ลักษณะการใช้งานก็ให้ผลผลิตที่ดีกว่า ซึ่งเมื่อนำมาใช้ในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสมกับ สภาพพื้นที่ จากการแนะนำ และการทดลองก็ใช้เมล็ดพันธุ์สุวรรณ 5 ซึ่งมีคุณลักษณะพิเศษที่ความทนแล้ง เจริญเติบโตได้ดี และต้องการปุ๋ย (สั่งตัด) เพียงแค่ครั้งเดียว ช่วงการทดลองครั้งแรกๆ ได้ผลผลิตที่มีขนาดต้นไม่เท่ากัน ซึ่งทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับการเก็บเกี่ยวผลผลิต จึงมีการคัดเมล็ดพันธุ์ที่มีลักษณะต้นใกล้เคียงกัน แล้วนำมาเพาะปลูกอีกครั้ง”

รูปธรรมของความสำเร็จจากโครงการในส่วนของการเพิ่มรายได้ และลดรายจ่าย ได้รับการยืนยันจากตัวอย่างเกษตรกรอาสาในพื้นที่ ต.ห้วยเฮี้ย ที่สะท้อนว่า “ใช้เงินลงทุนในพื้นที่ 33 ไร่ จำนวน 85,000 บาท ใช้เมล็ดพันธุ์ทั่วไป แต่ใช้ปุ๋ยสั่งตัด 20 ลูก ทำให้ได้ผลผลิตทั้งหมดคิดเป็นมูลค่า 280,000 บาท นั่นคือได้กำไรประมาณ 200,000 บาท นอกจากนั้นในกระบวนการทำงานโครงการยังช่วยแก้ไขปัญหาคือ ปัญหาเกี่ยวกับที่ดิน เนื่องจากมีการทำแผนที่ของการใช้ที่ดินควบคู่ไปด้วย”

ความเข้มแข็งของขบวนการกลุ่ม ส่วนหนึ่งมาจากกลไกการบริหารจัดการที่ได้แกนนำในบางพื้นที่ (อาทิ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเฮี้ยที่เป็นประธานสภา และทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการของสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. (สกต.) ด้วย) ซึ่งมีภาวะความเป็นผู้นำและจิตใจ ที่เสียสละ โดยนำเสนอข้อมูลการทำธุรกิจของพ่อค้าคนกลางจากประสบการณ์ของตนเอง ได้มีการทำความเข้าใจ กระบวนการหาลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้แบบง่ายๆ ที่สร้างแรงจูงใจให้กับการบริหารจัดการแบบกลุ่มโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ซึ่งทำให้ได้กำไรเพิ่มเติมอีกประมาณ 6,000-13,000 บาท (เนื่องจากไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในส่วน of พ่อค้าคนกลาง) กล่าวคือ

โดยวิเคราะห์ระดับของการพัฒนากิจกรรมในพื้นที่ ได้ดังนี้

ประเด็น	ผลการตรวจติดตาม กำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่
ความรู้	รูปธรรมความสำเร็จที่สะท้อนให้เห็นถึงการสร้าง เกษตรอาสาที่เรียนรู้และทดลองการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจรในพื้นที่จำนวน 12 ตำบล รวมทั้งสิ้น 274 ราย หลังจากที่ผ่านมา การฝึกฝนแบบซ้ำๆ ทำให้ต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดเนื้อหาโดยเป็นวิทยากรอยู่บ่อยครั้ง จนเกิดทักษะการเป็นวิทยากรแม้ว่าความต่อเนื่องจากการพัฒนาเรื่องปุ๋ยสั่งตัด ปัจจุบันจะค่อนข้างนิ่งแล้ว แต่ก็มีมีการขยายผลไปยังกลุ่มต่างๆ มากยิ่งขึ้นโดยมีการขยายผลความรู้ การนัดหมาย การตรวจสภาพดิน การพัฒนา และขยายทักษะการเป็นวิทยากรที่สามารถให้การสนับสนุนเทคนิควิชาการในพื้นที่ใกล้เคียงได้ เป็นลักษณะของการสร้างกลไกความสัมพันธ์ชุมชนชาติ

ประเด็น ผลการตรวจติดตาม กำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่

และมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนเนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน และการทำมาหา
 ในส่วนของการผลิตข้าวโพดอาหารสัตว์อย่างครบวงจร โดยเฉพาะประเด็นด้านเมล็ดพันธุ์ และ
 การตลาดก็มีภาควิชาการ และหน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคธุรกิจที่ให้ความสำคัญ และ
 สนับสนุนความรู้ที่อยู่ในระยะเวลารดำเนินงานโครงการจะยังไม่แสดงผลสัมฤทธิ์เชิงรูปธรรม
 แต่ก็เกิดกระบวนการสร้างความร่วมมือ และการทำงานร่วมในหลายๆ กิจกรรมแล้ว อาทิ ก
 พัฒนาระบบ และจัดตั้งเป็น สกต

การจัดการ การพัฒนาในโครงการเน้นการสร้างความยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่
 ครอบคลุมทั้ง(1) กระบวนการผลิต และจัดการผลผลิต(2) กระบวนการเพิ่มโอกาสทาง
 การตลาด และ(3) กระบวนการสร้างศักยภาพการเกษตร และอำนาจต่อ**ซึ่งในการปฏิบัติ**
 จริง ช่องทางการตลาดยังมีปัญหาข้อจำกัดเนื่องจากยังต้องใช้การจำหน่ายให้พ่อค้าคนกลางเ
 หลัก เพราะความต้องการเงินทุนหมุนเวียนแบบรวดเร็ว ส่วนระบบการผลิตยังมีข้อจำกัดเรื่อ
 ที่ดิน (ความมั่นคง และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่ลดลง)ยังมีข้อจำกัดในการดูแล
 คุณภาพผลิตภัณฑ์(ความชื้นของข้าวโพด หนึ่งมีความพยายามหาทางปรับปรุง และนำวัสดุ
 เหลือใช้จากข้าวโพดมาใช้ในการผลิตเชื้อเพลิงโดยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์บริการวิชาการ
 10 นำตัวอย่างเตาเผาเศษวัสดุ เศษวัสดุจากฟางมาปรับใช้ แต่ก็ยังติดขัดเรื่องเทคนิคซึ่ง
 ต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับพื้นที่ต่อไป ผลสัมฤทธิ์ที่เห็นจากโครงการในครั้งนี้ คือ การสร้
 แก่นำที่เป็นนักการตลาดและนักบริหารจัดการภายในชุมชนที่มีจิตสาธารณะแถมแนะนำใน
 ต.ห้วยเหี้ยที่มีธุรกิจการเป็นพ่อค้าคนกลาง และนำประสบการณ์มาช่วยพัฒนาการบริหารจัด
 ของกลุ่ม)

การสร้าง ในส่วนของการสร้างความร่วมมือกิจกรรมการทำงานของโครงการในจังหวัด
ความ พิชญ์โลก มีลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัด คือ การสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายภาครัฐ ทางผู้ว่า
ร่วมมือ ราชการจังหวัดพิชญ์โลกให้การสนับสนุนการดำเนินงานโครงการอย่างเต็มที่ และมีกรม
 ส่งเสริมสหกรณ์ และกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ให้การสนับสนุนโดยส่งเสริมให้สหกรณ์
 การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ส. (สกต.) ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ช่วยประสานงาน และ
 สนับสนุนโดยให้รวมกลุ่มกันอย่างน้อย 5 คน เพื่อจดทะเบียนกันการรับรองกลุ่ม แล้วจะมี
 การสนับสนุนมีระบบการจัดทำบัญชี กลไกคณะกรรมการ การขายอินเข้าบัญชีกลุ่ม และมี
 บัตรแสดงสิทธิในการขอรับการสนับสนุน(การให้สินเชื่อในลักษณะบัตรลดดอกเบี้ยลด
 รายละเอียด 50,000 บาท) นอกจากนั้นยังมีการประกันราคาเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดกับ.ธ.ส. ด้วย
 ในขณะที่เจ้าหน้าที่เกษตรระดับตำบลในพื้นที่ก็พยายามส่งเสริมการทำงานอย่างใกล้ชิด
 ปฏิบัติงานของโครงการที่ผ่านมา โดยเฉพาะในพื้นที่นำร่อง.ห้วยเหี้ย กลุ่มอาสาสมัครแกนนำ
 ได้ผ่านการทดสอบคุณสมบัติตามมาตรฐานของบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ และสามารถทำ
 การตลาดกับบริษัทได้โดยตรง

ประเด็น	ผลการตรวจติดตาม กำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่
	นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากภาควิชาการมหาวิทยาลัยพะเยา และมหาวิทยาลัยนเรศวร ที่ให้การสนับสนุน ทั้งการพัฒนา และผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดแห้ง และข้าวโพดฝนซึ่งยังพบปัญหาการหาพ่อ-แม่พันธุ์เมล็ดพันธุ์ข้าวโพดที่ทำไดยาก ทั้งนี้ยังมีการการทำปุ๋ยสั่งตัดการใช้แหนแดงเพื่อทำปุ๋ยยูเรีย เพื่อเพิ่ม และพัฒนาสภาพดินด้วย

แนวทางการขับเคลื่อนงานในระยะต่อไป

ในระยะเวลาการปฏิบัติงานตามโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจรในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 18 เดือน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีจุดยืนที่ชัดเจนในการทำความเข้าใจยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานพื้นที่อย่างต่อเนื่องภายหลังจากที่ปิดตัวโครงการ ในอีกด้านหนึ่งถือเป็นการกำหนด และเตรียมความพร้อมในการออกจาก พื้นที่ (Exit Strategies) ซึ่งถือเป็นแง่มุมหนึ่งของกลยุทธ์ ที่ต้องคำนึงหลักจริยธรรมด้วยว่าเมื่อ ปิดโครงการแล้ว กิจกรรมนั้นควรสามารถทำได้ต่อไปมันคงในระยะยาว ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งที่โครงการวิจัยประเมินผลแบบเสริมพลังเพื่อการพัฒนางานพื้นที่ (ระยะที่สอง) สะท้อนจากการตรวจกำกับติดตามและประเมิน ซึ่งพบข้อสังเกตหลักๆ (ดูเอกสารภาคผนวก 2) คือ

1. **ปัญหาอุปสรรคที่พบ** คือ (1) การประสานงานกับกลไกของรัฐ ในหลายๆ ครั้งมีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรผู้รับผิดชอบหรือผู้ประสานงานโดยไม่มีการถ่าย หรือส่งงานต่อกัน โดยเฉพาะที่ผ่านมามีคือ ส่วนของเกษตรและสหกรณ์ ตลอดจนการพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดช่องว่างการทำงานในช่วงเดียวกัน (ยกชุด) ทำให้หลายๆ ครั้งต้องเริ่มต้นทำความเข้าใจกันใหม่ (2) ข้อจำกัดการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูก และเก็บเกี่ยว โดยลักษณะทั่วไปพบปัญหาของการขาดแคลนลานตาก และพื้นที่จัดเก็บผลผลิต ชาวบ้านบางส่วนก็ต้องขายฝักสด เนื่องจากจำเป็นต้องใช้เงินทุนหมุนเวียน นอกจากนั้นก็เป็นข้อจำกัดของการใช้พื้นที่สลับกับการเพาะปลูกพืชชนิดอื่นๆ อาทิ ข้าว ถั่วลิสง มันสำปะหลัง แต่รายได้หลักมักจะมาจากข้าวโพด นอกจากนั้นในบางพื้นที่ก็มีปัญหาเรื่องภัยแล้ง (นครชุม) ซึ่งทำให้ไม่ได้ผลผลิตตามที่คาดการณ์ไว้ (3) ลักษณะขอการผูกขาดข้าวโพดกับการต่อห่วงโซ่อุปทานในการผลิตอาหารสัตว์แบบครบวงจร ในส่วนพื้นที่ที่ทำไดยาก เนื่องจากยังไม่มีกำลัง หรือทักษะการผลิตมากขนาดนั้น ทั้งนี้ยังไม่มีพื้นที่ใด ๆ ที่จะทำให้แบบครบวงจร

2. **ลักษณะเด่นที่พบจากการศึกษาวิจัยในส่วนของการขับเคลื่อนงานพื้นที่อย่างต่อเนื่อง** ภายหลังจากที่ปิดตัวโครงการ ซึ่งถือว่าหลักฐานของรูปธรรมความสำเร็จตอบโจทย์ทั้งการพัฒนาแบบใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง คือ ข้อมูลการดำเนินงานทั้งด้านการลดต้นทุนการผลิต และการเพิ่มผลผลิตข้าวโพดอาหารสัตว์ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มเกษตรกรโดยการใช้ความรู้ในการทำงานภายใต้โครงการ ทั้งในส่วนของการสั่งตัดและการผลิตเมล็ดพันธุ์ ซึ่งทำให้ชุมชนในพื้นที่มีความสามารถในการเป็นศูนย์การเรียนรู้แบบช่วยเหลือ หรือสนับสนุนกันเองได้อย่างชัดเจน กอปรกับลักษณะการกำกับโดยการจัดตั้งกลไกในการบริหารจัดการตามความร่วมมือของ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. (สกต.) ก็เป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดการพัฒนา และขับเคลื่อนงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

3. โดยสรุปในส่วนของ การดำเนินโครงการศึกษาวิจัย ในเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน การปิดโครงการ แต่กิจกรรมต่าง ๆ ก็ยังคงทำต่อไป เนื่องจากเป็นเรื่องวิถีชีวิตการทำกินทั่วไป โดยมีประเด็นหลัก ๆ ที่ยังคงดำเนินการต่อเนื่องคือ (1) การสร้างความร่วมมือ หรือการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการในพื้นที่ (2) การขยายผลการทำปุ๋ยสั่งตัด ด้วยการเพาะปลูกข้าว และข้าวโพด (3) การพัฒนาการใช้พลังงานชีวมวล และ (4) การพัฒนาที่ดิน (ทั้งด้านคุณภาพ และความมั่นคงของพื้นที่) โดยร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โดยในส่วนพื้นที่เข้มแข็ง อาทิ ต.ห้วยเหี้ย ชาวบ้านสามารถทำเองได้อย่างต่อเนื่อง และมีกลไกการบริหารจัดการที่ชัดเจน การร่วมทุนของสมาชิกกลุ่ม มีความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภายนอก โดยจะมีการพัฒนาเรื่องการตลาด การลดต้นทุนการผลิต และการใช้เทคโนโลยีปุ๋ยสั่งตัดในพื้นที่มากยิ่งขึ้น และมีหน่วยงาน “สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. (สกต.)” มาหนุนเสริมการค้าเกษตรกรเป็นกลุ่ม มีการจัดตั้งเป็นโรงสี การกำหนด โควต้า และการตั้งมาตรฐานของบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง นอกจากนั้นทางสำนักงานปฎิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมก็ยังคงมีโครงการปุ๋ยสั่งตัดในพื้นที่ ซึ่งก็ทำให้มีการฝึ กฝน สร้างความชัดเจน และขยายทักษะในการจัดการเรื่องดังกล่าวอยู่ตลอด โดยสำนักงานเกษตรอำเภอ และจังหวัดเสริมแรงในการเป็นวิทยากรพี่เลี้ยง ในลักษณะ “หนึ่งตำบลหนึ่งจุดเรียนรู้ปุ๋ยสั่งตัด ” มีวิทยากรจากโครงการทำหน้าที่เป็นวิทยากรต้นแบบ/อาสาสมัคร โดยระยะยาวเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง คือ ให้ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. (สกต.)สนับสนุนเชิงระบบการพัฒนา การจัดตั้ง และการทำกลไกที่เข้มแข็ง ทางเกษตรจะช่วยดูแลเรื่องการพัฒนา และจัดหาเมล็ดพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีหลายหน่วยงานที่ได้กำหนดงบประมาณสนับสนุนการทำงานไว้แล้ว

กลุ่มเกษตรกรอาสาในบางพื้นที่ อาทิ ต.หนองกระท้าว ยืนยันอย่างชัดเจนว่า “หากงบประมาณ หรือการสนับสนุนในส่วนของ สกว. จบลงแล้ว ทางกลุ่มก็จะชวนกันคิดวิเคราะห์ และใช้งบประมาณที่ระดมจากสมาชิกมาทำกิจกรรมกันต่อไป”

นางสุวรรณา เมืองพระฝาง หัวหน้าโครงการ และนายอาณัติ สุท ธิเสมอ ผู้ประสานงานโครงการฯ กล่าวทั้งท้ายในการประเมินตนเอง และแลกเปลี่ยนประเด็นการกำหนดและเตรียมความพร้อมของการปิดตัวโครงการว่า

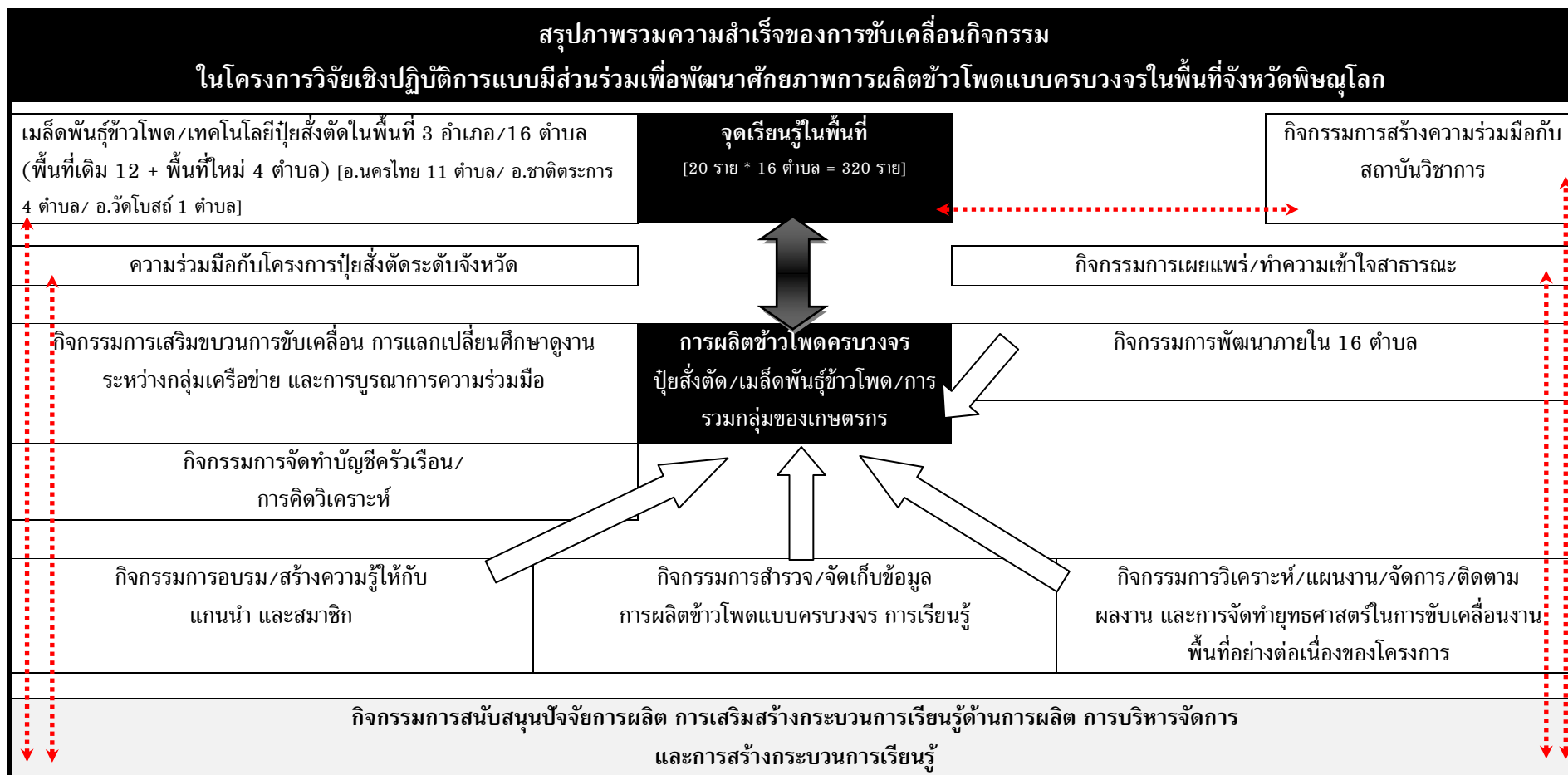
“การทำงานสนับสนุนของ สกว. ที่ผ่านมา ช่วยทำให้เกิดเงื่อนไขที่เป็นข้อต่อในการใช้ข้อมูลในการจัดการ โดยเราต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานหลัก ๆ ให้ได้ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว ให้เป็นประโยชน์และตรงกับความต้องการ หรือเพื่อการแก้ไขปัญหาของพวกเราให้ได้มากที่สุด

ที่ผ่านมาขบวนของชาวบ้านที่เข้าร่วมการทำงานของโครงการจะทำอะไรที่แตกต่างไม่เหมือนที่อื่น ๆ บางครั้งพวกเราก็ถูกมองว่าเป็นแกะดำที่จะต้องถูกคัดออกจากขบวน แต่เมื่อเราพิสูจน์ให้เห็นว่า สิ่งที่เราเชื่อและลงมือทำเป็นสิ่งที่ดี และมีประโยชน์กับที่อื่น ๆ ด้วย เราก็จะเป็นแกะขาวซึ่งทำให้หลายๆ ส่วนให้ความสนใจ และให้ความร่วมมือในการสนับสนุนเรา

การทำงาน ที่เริ่มจากการทำ ข้อมูล ดูสาเหตุ ปัญหา พฤติกรรม ตามเครื่องมือที่ทาง สกว. สนับสนุน ทำให้เราซึ่งทำเกษตรแบบเป็นอาชีพ ได้ทำเกษตรแบบมีอาชีพมากยิ่งขึ้น การที่โครงการในส่วน

ของ สกว. จะหมดลงไป ก็ได้สร้างเงื่อนไข และข้อต่อที่แข็งแกร่งมากพอที่จะทำให้ขบวนในพื้นที่ไปได้ต่ออย่างแน่นอน”

โดยสรุปภาพรวมความสำเร็จของการขับเคลื่อนกิจกรรมในโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจรในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกในช่วง 18 เดือน แสดงเป็นแผนผังความสัมพันธ์ได้ดังต่อไปนี้

โครงการวิจัย และพัฒนา “กระบวนการสร้างข้าวปลอดภัย พืชกินได้ ไม้เป็นยา จังหวัดอุทัยธานี”

ความเป็นมา วัตถุประสงค์ ตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จ และสรุปการดำเนินงาน

โครงการวิจัยและพัฒนา “กระบวนการสร้างข้าวปลอดภัย พืชกินได้ ไม้เป็นยา จังหวัดอุทัยธานี” มีวัตถุประสงค์ เพื่อจัดกระบวนการสร้างข้าวปลอดภัย ในตำบลนาร่อง 20 ตำบล ให้ผลิตข้าวปลอดภัย ผักปลอดภัยจากสารพิษเพื่อความปลอดภัย และก่อให้เกิดระบบการตลาดแบบมีส่วนร่วมในจังหวัดอุทัยธานี โดยสรุปภาพรวมของวัตถุประสงค์ และตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จของโครงการมีดังนี้

วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จ
1. เพื่อส่งเสริมการจัดกระบวนการผลิตข้าวปลอดภัย ในสภาพองค์กรชุมชนตำบลต่าง ๆ ได้ศึกษาในเรื่องปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เมล็ดพันธุ์ผักปลอดภัย ข้าวปลอดภัย นำไปสู่ชีวิตที่อยู่ดีมีสุข	● การลดรายจ่ายจากการผลิต โดยการ ลด-ละ-เลิก สารเคมีราคาแพงมาใช้เศรษฐกิจพอเพียงอย่างน้อยร้อยละ 30 โดยหันมาใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ ฯลฯ เพื่อลดต้นทุนการผลิต และอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งรู้วิธีการใช้สารเคมีที่ถูกต้องเหมาะสม ● การผลิตอาหารบริโภคเอง (ตุนข้าวข้างบ้าน) ทั้ง ข้าว – ผัก – ผลไม้ 100 ครอบครัว และเผื่อแผ่ให้กับชุมชน รวมทั้งการประหยัด หรือลดการใช้น้ำได้มากขึ้น ● การส่งเสริมให้เกิดการลด ละ และเลิกอบายมุข ตลอดจนสิ่งเสพติดทั้งปวง ● การจัดสวัสดิการ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ในตำบลนาร่อง อยู่ดีมีสุข ในระบบ 1 : 1 : 1 (ฝ่ายประชาชนสมทบ 1 ส่วน รัฐบาลสมทบ 1 ส่วน และ อบต. สมทบ 1 ส่วน) อย่างน้อย 20 ตำบล ● การจัดกิจกรรมการฟื้นฟูเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งทางด้านกำจัดของเสีย ป่า ครอบครัวยุคใหม่ เพื่อลดภาวะโลกร้อน และปลูกจิตสำนึกให้ไม่ทำลาย และส่งเสริมให้ดีขึ้น ● การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้หลายกิจกรรมให้ประชาชนศึกษาได้
2. เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่าย “ผู้บริโภคข้าวปลอดภัย อาหารปลอดภัย” (ผู้ผลิตพบผู้บริโภค เครือข่ายตลาด)	● การรวมกลุ่มจากภาคส่วนต่างๆ เป็นเครือข่ายเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ประชาชนมีอรรถประโยชน์อย่างเข้มแข็ง การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับผลสำเร็จ และอุปสรรคในการทำงาน ระหว่างเครือข่ายต่างๆ ทุกเดือน
3. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับข้อมูลประสบการณ์การทำงานด้านสภาพองค์กรชุมชนให้กับผู้นำ สมาชิกสภาองค์กรชุมชน กลุ่มเครือข่าย เพื่อให้เกิดการปฏิบัติ ปรับวิธีการผลิต วิธีการ	● การบูรณาการทีมงานทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น และประชาชนจะเกิดทุกประเด็น ● การนำข้อมูลจากแผนแม่บทชุมชนมาใช้แก้ปัญหา

บริโภคให้เกิดสุขภาวะ รองรับความเสี่ยงต่อภัยพิบัติทางธรรมชาติ และการบริหารจัดการที่ดี	ต่างๆ ในระดับตำบล ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และหลุดให้พ้นจากวงจรของความยากจน

การดำเนินกิจกรรมของโครงการในช่วง 18 เดือน (มีนาคม 2555-กันยายน 2556) พบว่าเกษตรกรสามารถผลิตข้าวปลอดภัยได้ ในขณะที่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมาบริโภคข้าวดังกล่าวเพิ่มขึ้น และยังเผยแพร่ ไปสู่ญาติพี่น้อง และสมาชิกภายในชุมชน จนมีการผลิตแบบต่อเนื่อง อีกทั้งกระแสดความต้องการบริโภคข้าวปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ทำให้การผลิตข้าวปลอดภัยเพื่อจำหน่าย (นอกจากการบริโภค) มีเพิ่มขึ้นด้วย กิจกรรมของโครงการดำเนินการควบคู่ไปกับการสร้างความรู้และความเข้าใจให้กับสมาชิกของโครงการในการป้องกันสารพิษ โดยการปลูกผักปลอดภัยไว้รับประทานเอง รวมทั้งการร่วมมือกันจัดระบบการตลาดได้ 1 แห่ง การร่วมมือกับ สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนบางกุ้ง จำกัดในการดำเนินการเรื่องสุขภาพอนามัย สัมฤทธิ์ผลของโครงการในช่วง 18 เดือน จึงมีผลโดยตรงกับผู้ผลิตเนื่องจากเกษตรกรผู้ผลิตโดยส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้รับประทานอาหารนอกบ้านบ่อยนัก ส่วนบุคคลในเมือง ซึ่งต้องบริโภคอาหารสำเร็จรูปหรือซื้อหาอาหารสดจากตลาดจำหน่ายสินค้าทั่วไป กลับมี ผลของการตรวจเลือดโดยพบว่าปริมาณของสารพิษเปลี่ยนแปลงขึ้นลงบ่อยครั้ง เนื่องจากพฤติกรรมการรับประทานอาหารนอกบ้าน และ บริโภคอาหารสำเร็จรูป หรือซื้อหาอาหารสดจากตลาดจำหน่ายสินค้าทั่วไป สุขภาพอนามัยจึงไม่ค่อยดีนัก การทำงานที่ผ่านมาโครงการพยายามสร้าง กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การจัดระบบข้อมูล และการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านสภาองค์กร ชุมชนให้กับผู้นำ สมาชิกสภาองค์กรชุมชน เครือข่าย เพื่อให้เกิด การปฏิบัติ ปรับวิธีการผลิต วิธีการบริโภค ให้เกิดสุขภาวะได้ผลดีมาก

กิจกรรมในโครงการฯ ช่วง 18 เดือน เน้นไปที่การสร้างความร่วมมือ การสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ท้องถิ่น รวมทั้งฝ่ายวิชาการต่างๆ ด้านกระบวนการจัดทำข้อมูลชุมชน นำสู่การแก้ปัญหาเรื่อง สุขภาพ และปัญหาความยากจนเริ่มเห็นผลสัมฤทธิ์เป็นระยะๆ กล่าวคือ

โครงการเลือกกิจกรรมการยกระดับ และสร้างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลโดยเน้นการลดรายจ่าย (ลดค่าใช้จ่ายการซื้อเพื่อบริโภค และการดูแลสุขภาพ สุขภาพ) ซึ่งส่วนหนึ่งก็ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เนื่องจากการผลิตข้าวปลอดภัยสำหรับการจำหน่าย โครงการครั้งนี้เน้นการปรับพฤติกรรม การบริโภคอาหารปลอดภัยมากกว่าการปลูกข้าวเพื่อจำหน่าย และใช้พืชบำบัด ตลอดจนการลดการบริโภคอาหารประเภทเนื้อสัตว์ และหันมาปรับพฤติกรรมการ การบริโภคข้าวไรซ์เบอร์รี่ (เหมาะกับการดูแลสุขภาพผู้ป่วยมะเร็ง) และข้าวสาลี (เหมาะกับการดูแลสุขภาพโลหิตจาง และความดันโลหิตสูง) มากยิ่งขึ้น โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวดังกล่าวในพื้นที่ 20 ตำบล ซึ่งปัจจุบันหลังจากที่มีการประชาสัมพันธ์ และ กระแสดความห่วงใยสุขภาพ พื้มนมากยิ่งขึ้น ทำให้ข้าวทั้งสองชนิดเป็นที่ต้องการของตลาด ทั้งนี้มีรูปธรรมความสำเร็จของพื้นที่ทั้งกรณีครอบครัวนายประภัสสร และนางประไพศรี ซึ่งดำเนินกิจกรรมดังกล่าวมาก่อนการทำงานของโครงการในช่วงปัจจุบัน ก็เป็นต้นแบบของการเรียนรู้ที่ดี

กระบวนการวิจัยการผลิตข้าวปลอดภัย พืชกินได้ ไม่เป็นยา นอกจากจะเน้นที่การผลิตโดยการปลูกข้าวอย่างปราณีตเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภคแล้ว ก็ยังมีการทำมาตรฐานตัวชี้วัดทางวิทยาศาสตร์ที่จะส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ทั้งการตรวจเลือด การฝึกอบรม การเผยแพร่ กิจกรรม การประชาสัมพันธ์และการกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน โดยพยายามยึดโยงกับแรงกระตุ้นของกระแสการบริโภคอาหารปลอดภัยทั้งภายในและภายนอกตลาด

ผลสัมฤทธิ์ที่เห็นได้ชัดเจนภายหลังการดำเนินงานของโครงการ พบว่า สมาชิกที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ผลิตและบริโภคข้าวปลอดภัย และผักปลอดสารพิษมีภาวะการตกค้างของสารพิษภายในเลือด และการเจ็บป่วยลดน้อยลงในขณะที่มีการจัดทำข้อมูลการติดตามการเปลี่ยนแปลงของภาวะหนี้สิน เศรษฐกิจ และอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย ส่วนการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การดำเนินโครงการในระยนี้ยังเน้นไปที่ การเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของตลาดภายในมากกว่าภายนอก เนื่องจากยังมีปริมาณข้าวไม่พอกับความต้องการของตลาด และต้องการปรับทัศนคติและพฤติกรรมที่มีต่อการบริโภคข้าวปลอดภัยให้ได้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้หากมองทิศทางการพัฒนาตลาดในอนาคต ก็จะต้องมีการลงทุนทำ สถานที่เก็บรักษาเมล็ดข้าวพร้อมกับเทคโนโลยีการจัดเก็บที่รักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ควบคู่ไปกับการสร้างจิตสำนึก และทัศนคติในการบริโภคข้าวปลอดภัยให้กับเกษตรกรผู้ผลิต เพื่อมิให้มุ่งไปที่การทำธุรกิจการค้า เพื่อให้ได้เงินมากกว่าการเก็บไว้บริโภคเพื่อดูแลสุขภาพ

นอกจากกิจกรรมการผลิตข้าวปลอดภัยแล้ว โครงการยังจัดทำกิจกรรมดูเยี่ยมชาวบ้าน เน้นการดูแลสุขภาพ และลดรายจ่ายโดยการปลูกผักปลอดสารพิษไว้บริโภคภายในครัวเรือน ซึ่งโครงการจัดทำป้ายสัญลักษณ์สีน้ำเงินแสดงถึงผักปลอดสารพิษ พร้อมกับการสุ่มตรวจเลือดของสมาชิกกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการเพื่อดูสารตกค้าง ดังกล่าวอยู่เป็นระยะ ๆ พร้อมกับการทำความเข้าใจการปรับปรุงพฤติกรรมต่าง ๆ

โครงการเลือกใช้รูปแบบบรรจุภัณฑ์แบบเรียบง่าย เน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก เนื่องจากพยายามลดต้นทุนในการดำเนินงาน และสร้างทัศนคติที่มีต่อสาระหลัก หรือส่วนสำคัญของผลิตภัณฑ์ ส่วนการใช้ระบบโฆษณาประชาสัมพันธ์ในช่องทางต่าง ๆ ก็ช่วยเรื่องการซื้อ-ขาย และส่งเสริมให้เกิดแรงจูงใจในการผลิตข้าวปลอดภัยมากยิ่งขึ้น และเนื่องจากยังไม่สามารถผลิตได้มากนัก ในขณะที่มีความต้องการทางตลาดมีมากทำให้ยังไม่มีปัญหาทางการตลาด นอกจากนั้นยังใช้ช่องทางการจำหน่ายผ่านทางสภาอง ค์กรชุมชนภายในจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งมีมากกว่า 69 องค์การที่เป็นสมาชิก ช่องทางการจำหน่ายอีกส่วนหนึ่งเป็นสหกรณ์เครดิตยูเนียนบางกุ้ง จำกัด แต่จะจำหน่ายในราคาที่สูงกว่าที่จำหน่ายจากเกษตรกร หรือกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิต เนื่องจากพยายามสร้างกลไกตลาดโดยตรงมากกว่าการมีพ่อค้าคนกลาง

ปัจจุบันสหกรณ์เครดิตยูเนียนบางกุ้ง จำกัด มีสมาชิกประมาณ 800-900 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 50 ล้านบาท ก็ทำโครงการ และกิจกรรมเน้นการพัฒนาการเรียนรู้ การบริโภค การทำตลาดภายในชุมชน ท้องถิ่น และภายในเมือง การรณรงค์ให้สมาชิกได้รับประทานข้าวปลอดภัย โดยมี ผู้ที่สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกของโครงการประมาณ 100 กว่าคน นอกจากนั้นยังสมาชิกในสภาองค์กรชุมชนทั้ง 69 สภา ซึ่งก็ได้ร่วมกัน กำหนดกติกา ให้ในการประชุมแต่ละครั้งจะจ่ายเงินค่าเดินทางสนับสนุนสมาชิกและกรรมการที่เดินทางมาร่วมประชุมครั้งละ 50 บาท และให้ข้าวปลอดภัยไปอีกคนละ 1 กิโลกรัม (โดยการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน)

ผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่ และผลการตรวจกำกับติดตามและประเมิน⁶

ในส่วนของการตรวจติดตามกำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่ ใช้เครื่องมือการติดตามแบบเสริมพลังในกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชน โดยวิเคราะห์ระดับของการพัฒนากิจกรรมในพื้นที่ ดังนี้

ประเด็น	ผลการตรวจติดตาม กำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่
ความรู้	จากการติดตามเพื่อทำความเข้าใจลักษณะความเป็นผู้นำ ทักษะ ทักษะ ความมุ่งมั่น ตลอดจนรูปแบบการบริหารจัดการของกลุ่มในพื้นที่แล้ว พบว่า ลักษณะความเป็นผู้นำความมุ่งมั่น และความศรัทธาของสมาชิกที่มีต่อผู้นำเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการครั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า การเริ่มต้นทำงานของอาสาสมัครที่เป็นแกนนำ (นายสมพงษ์ สิทธิวงศ์) ซึ่งมีคุณธรรมและอุดมการณ์ เริ่มต้นทำงานในพื้นที่จากการทำงานของมูลนิธิพัฒนาชนบท (บชท.) ตั้งแต่ปี 2514 โดยเน้นการสร้างความคิด และปัญญาให้กับชนบท ตลอดจนการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ถึงปัจจุบันนี้ (2556) ซึ่งนายสมพงษ์ ก็ถอดบทเรียนจากที่ผ่านมาว่า ยังเห็นว่าชุมชนอีกหลายแห่งยังไม่สามารถพึ่งพิงตนเองได้อย่างแท้จริง ดังนั้นจึงพยายามประสานขบวนภายในจังหวัดอุทัยธานี โดยต่อยอดการทำงานประเด็นการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชน (ขบวนศตจ.) ภายใต้การสนับสนุนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) แล้วต่อมาจึงขอรับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ผ่านกิจกรรมการสร้างสุขภาวะและการอยู่ดีมีสุข โดยใช้งบประมาณ 1,100,000 บาท สนับสนุนการสร้างเสริมสร้างความเข้มแข็งโดยตรงให้กับขบวนการภาคประชาชนในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี ในขณะที่เมื่อมีการประเมินวิเคราะห์สถานการณ์ในพื้นที่พบว่า ประชาชนมีการเจ็บป่วยมากยิ่งขึ้น จึงมีการวิเคราะห์หาสาเหตุ พบว่า มีผู้ป่วยโรคติดต่อทั่วไปร้อยละ 50-60 ในขณะที่พบยอดผู้ป่วยเป็นมะเร็ง เบาหวานสูงมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากสารเคมี และหลังจากที่เจาะเลือดตรวจพบว่า มากกว่าร้อยละ 70 ของกลุ่มตัวอย่างมีสารเคมีตกค้างอยู่ในระดับที่สูง ซึ่งสันนิษฐานว่ามาจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร ในขณะที่ประชากรในกลุ่มตัวอย่างบางส่วนซึ่งไม่มีพฤติกรรมที่เคยยุ่งเกี่ยวกับสารเคมีทางการเกษตรโดยตรงในฐานะผู้ผลิต ก็มาจากการบริโภคยารักษาโรค และอาหารทั่วไปที่มีสารพิษ ความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และเชื่อมโยงต่อจากประเด็นสุขภาพ และการจัดทำบัญชีครัวเรือน ก็ทำให้เกิดการวิเคราะห์สถานการณ์การผลิตข้าวในอดีต (หรือในปัจจุบันในบางพื้นที่) โดยพบว่า ผันแปรไปตามกระแสการพัฒนาเทคโนโลยี พันธุ์ข้าว ปุ๋ย ส่งผลให้รัฐบาลต้องมีนโยบายการประกันราคา ชาวนาก็ปรับพฤติกรรมเป็นการผลิต

⁶ เอกสารภาคผนวก 3: การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่โครงการวิจัยและพัฒนา “กระบวนการสร้างชาวนาปลอดภัย พืชกินได้ ไม่กินยา จังหวัดอุทัยธานี” วันที่ 19 และ 26 พฤษภาคม 2556 ณ จังหวัดอุทัยธานี (ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวกับประเด็นการสัมภาษณ์เป็นหลัก)

ประเด็น

ผลการตรวจติดตาม กำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่

เพื่อขยายมากกว่าการผลิตเพื่อบริโภค หรือเพื่อบริโภคและเพื่อขายควบคู่กันไป ในขณะที่ข้าวที่ปลูกมาจากกระบวนการผลิตที่ใช้เคมีภัณฑ์ เป็นข้าวแบบรากดิน ไม่มีแร่ธาตุสารอาหาร กระบวนการทำงานของโครงการที่ผ่านมา เป็นในลักษณะการจับ และ जुมือทำ โดยจะสอนทั้งการปลูก ควบคู่ไปกับการใช้กิจกรรมการเจาะเลือดเพื่อตรวจหาสารพิษตกค้าง และประเมินผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม นอกจากนี้ก็มีกิจกรรมเสริมเป็นการล้าง หรือขับพิษจนเป็นข้อมูลที่ชัดเจนทำให้คนเริ่มหันมาซื้อข้าว และเจาะเลือดสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นการแสดงถึงการวิเคราะห์ อย่างละเอียดรอบคอบ พร้อมกับแสวงหาวิธีการในการสร้างแรงจูงใจ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการดำเนินการต่าง ๆ

การจัดการ ในส่วนของการจัดการ หรือการพัฒนากลไกในการทำงานของโครงการ จากการติดตามเพื่อทำความเข้าใจลักษณะความเป็นผู้นำ ทักษะ ทักษะ ความมุ่งมั่น ตลอดจนรูปแบบการบริหารจัดการของกลุ่มในพื้นที่แล้ว พบว่า ลักษณะความเป็นผู้นำและความมุ่งมั่นมีบทบาทสำคัญ และเป็นลักษณะเด่นด้านหนึ่งของการขับเคลื่อนโครงการครั้งนี้ การบริหารจัดการที่มีโครงสร้างระบบการทำงานจากฐานการประสาน และเชื่อมโยงขององค์กรพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ทั้ง บขท. พอช. สสส. และ สกว. ล้วนเป็นส่วนที่ทำให้เกิดโครงสร้างในเชิงสถาบันที่มีการประสานงาน และกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้ที่เข้าร่วมปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ กันอย่างชัดเจน

**การสร้าง
ความ
ร่วมมือ** ความร่วมมือภายในกลุ่มมีความเข้มแข็งเนื่องจากความศรัทธาต่อผู้นำกลุ่ม และมีการร่วมทุนในสหกรณ์ที่มั่นคง ทำให้กลุ่มมีความเหนียวแน่นในส่วนหน่วยงานที่มีความร่วมมืออย่างใกล้ชิด ได้แก่ ท้องถิ่นและสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ส่วนจังหวัดอุทัยธานียังให้การสนับสนุนกิจกรรมในส่วนของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนภาคประชาชนภายในจังหวัดไม่มากนัก นอกจากการทำกิจกรรมซื้อ-ขาย หรือทางการตลาด ในขณะที่การทำงานของโครงการซึ่งมีเงื่อนไขการขยายผลการใช้เครื่องมือบัญชีครัวเรือน และการแก้ไขปัญหาความยากจน และกระชับความร่วมมือโดยผ่านทางกระทรวงมหาดไทย ทำให้เกิดข้อต่อการทำงานเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากต้องการแลกเปลี่ยน หรือปรับปรุงข้อมูล แต่ผลดีคือ ประชาชนสามารถรู้ และวิเคราะห์ตนเองได้ ในขณะที่ก็มีการเรียนรู้ของคนในพื้นที่จริง ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ สิ่งสำคัญของบัญชีครัวเรือน คือ การเรียนรู้ของคนในพื้นที่ร่วมกัน และหาทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว นอกจากนั้นยังมีการจัดทำแผนหนึ่งตำบลหนึ่งโครงการเพื่อนำเสนอต่อหน่วยงาน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน) โดยเป็นการเตรียมความพร้อมจากฐานของพื้นที่เป็นหลัก อีกทั้งการประสานงานกับอีกหลายส่วน อาทิ สภาพัฒนาการเมือง การฝึกอบรมวิทยากร กระบวนการ กระบวนการต่าง ๆ ทำให้เห็นได้ชัดว่า มีภาคีใหม่ๆ เข้ามาร่วมสนับสนุน กระบวนการมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในพื้นที่

แนวทางการขับเคลื่อนงานในระยะต่อไป

ในระยะเวลาการปฏิบัติงานตาม โครงการวิจัยและพัฒนา “กระบวนการสร้างข้าวปลอดภัย พืชกินได้ ไม้เป็นยา จังหวัดอุทัยธานี จำนวน 18 เดือน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีจุดยืนที่ชัดเจนในการทำความเข้าใจยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานพื้นที่อย่างต่อเนื่องภายหลังจากที่ปิดตัวโครงการ ในอีกด้านหนึ่งถือเป็นการกำหนด และเตรียมความพร้อมในการออกจาก พื้นที่ (Exit Strategies) ซึ่งถือเป็นแง่มุมหนึ่งของกลยุทธ์ ที่ต้องคำนึงด้วยว่าเมื่อ ปิดโครงการแล้ว กิจกรรมนั้น ๆ ควรสามารถทำได้ต่อไปมันคงในระยะยาว เนื้อหาส่วนนี้สะท้อนให้เห็นจากการตรวจกำกับติดตามและประเมินตามของโครงการวิจัยประเมินผลแบบเสริมพลังเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (ระยะที่สอง) ซึ่งพบข้อสังเกตหลัก ๆ (ดูเอกสารภาคผนวก 3) คือ

1. ข้อสังเกตต่อแนวทางการขับเคลื่อนงานของโครงการต่อ หลังจากที่ได้ตรวจประเมิน และติดตามการทำงานเป็นระยะ ๆ พบว่า ความตั้งใจเดิมของการทำโครงการนี้จะแบ่งเป็น 3 ระยะ เริ่มจากระยะที่หนึ่ง ซึ่งทำมาแล้วผ่านการสนับสนุนงบประมาณของ สสส . โดยเน้น การสร้างความคุ้นชินกับพฤติกรรมกรบริโภคเพื่อสุขภาพผ่านวิธีการแบบการลัทธิฉายโอกาส และการกระตุ้นส่งเสริมเป็นระยะ ๆ ระยะที่สอง การพัฒนาสร้างจุดเรียนรู้และขยายผลให้กระจายอยู่ภายในตำบล และตลาดภายใน ซึ่งเป็นโครงการที่ทำอยู่ปัจจุบัน และระยะที่สาม (ซึ่งยังต้องประสานการสนับสนุนต่อ) คือ การทำตลาดภายนอก ดังนั้นโครงการนี้จึงยังมีใช้การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนทั้งหมดอย่างเต็มรูปแบบ แต่เป็นขั้นตอนการเริ่มต้น นอกจากนั้นในส่วนของการทำงานกับผู้นำในชุมชน ตามข้อสะท้อนจากแกนนำของโครงการ พบว่าทำได้ยากมากขึ้น เนื่องจากผู้นำโดยส่วนใหญ่จะมี หน้าที่ส่วนหนึ่งในการรองรับภารกิจของหน่วยงานราชการ ในขณะที่อีกส่วนก็มีภาระปากท้องการทำงาน ดังนั้นสมาชิกที่เหลืออยู่และเข้ามาทำงานกับโครงการมักจะเป็นผู้สูงอายุมากกว่า

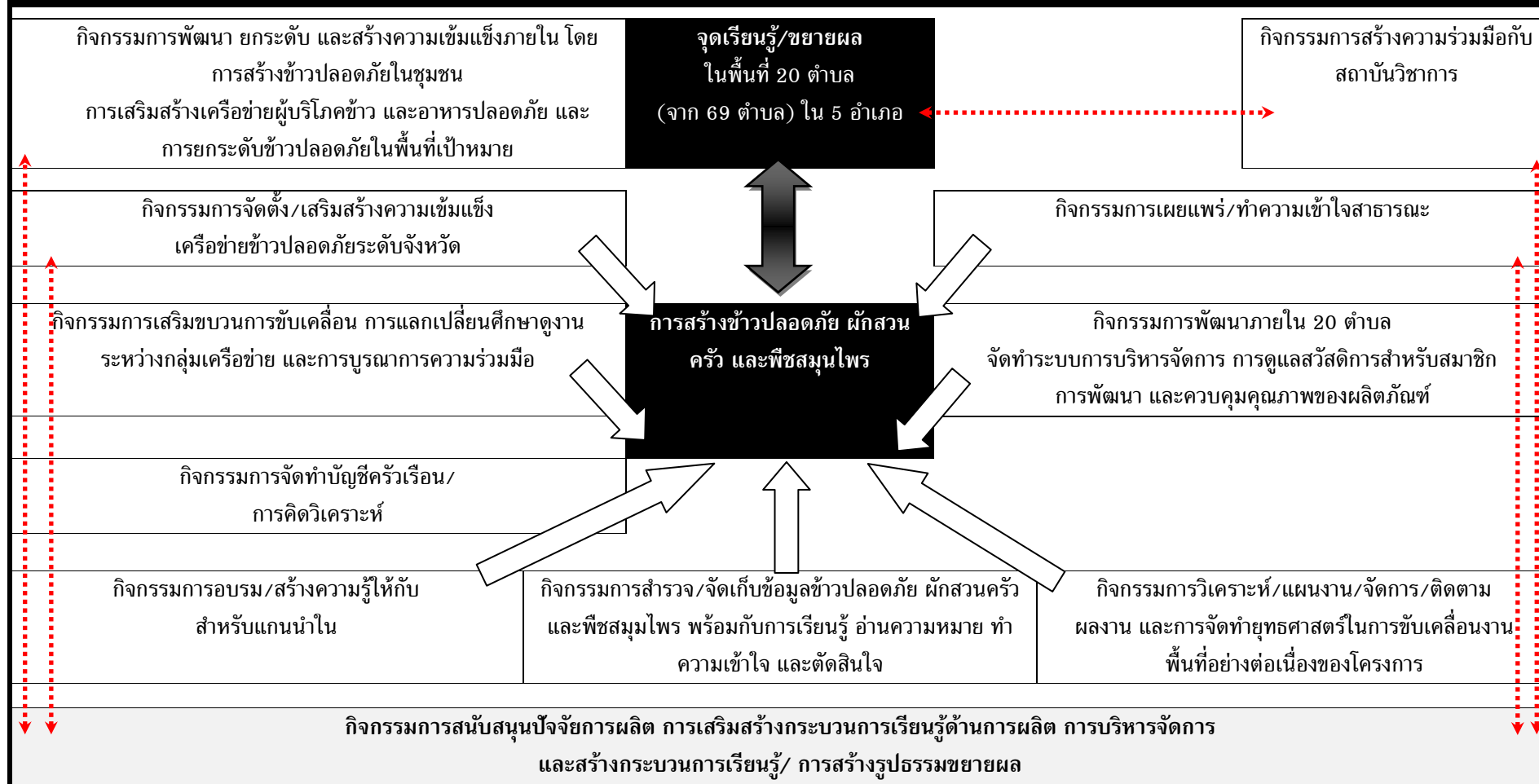
2. ลักษณะการเตรียมความพร้อมภายในพื้นที่ ในการดำเนินโครงการนี้ ก่อนที่จะปิดโครงการ ที่ดำเนินงานอยู่ ณ ปัจจุบัน ก็มีการจัดทำแผนหนึ่งตำบลหนึ่งโครงการเพื่อนำเสนอต่อหน่วยงาน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน) เป็นการเตรียมความพร้อมที่มาจากฐานความต้องการของพื้นที่เป็นหลัก โดยมีการประสานงานกับอีกหลายส่วนควบคู่ไปด้วย อาทิ สภาพพัฒนาการเมือง การฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการ กระบวนการต่าง ๆ ซึ่งก็มีองค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) หลายแห่งที่ให้ความสนใจ รวมทั้งยังมีการสนับสนุนงบประมาณจาก สสส. ในบางส่วน

3. สถานการณ์การเตรียมความพร้อม และการปฏิบัติงานของแต่ละกลุ่มจะไม่ได้รับผลกระทบจากการปิดตัวของโครงการ เนื่องจากลักษณะปฏิบัติงานที่ผ่านมา มีโครงสร้างเชิงสถาบันทั้งในลักษณะการบริหารจัดการ และการสร้างความร่วมมือมายาวนาน กล่าวคือ การใช้ฐานการทำงานสหกรณ์ เครดิตยูเนียนบางกุ่ม จำกัด ตลอดจนการมีรูปธรรมของจุดเรียนรู้ และขยายผลอันมาจากเกษตรกรต้นแบบ ที่ดำเนินกิจกรรมการปลูกข้าวปลอดภัย และประสบความสำเร็จ ทั้งในเชิงการแก้ไขปัญหาสุขภาพ และการ

พัฒนาเศรษฐกิจของตนเอง โดยหลังจากที่เสร็จโครงการแล้ว ทางเครือข่ายฯ จะยังคงทำโครงการเอง แต่จะพยายามยกระดับงาน โดยการหาคนทำงานที่มีจิตสาธารณะ และมีใจที่จะทำงานภายในชุมชน นำมาช่วยทำงาน เพื่อให้เกิดการต่อยอดกันในพื้นที่ให้ได้ อย่างแท้จริงตามโครงสร้าง หรือกลไกธรรมชาติ แต่ก็คงไม่ขยายกลุ่มเพิ่มขึ้น นอกจากจะได้รับการสนับสนุนงบประมาณ หรือทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ

โดยสรุปภาพรวมความสำเร็จของการขับเคลื่อนกิจกรรมใน โครงการวิจัยและพัฒนา “กระบวนการสร้างข้าวปลอดภัย พืชกินได้” ไม่เป็นยา จังหวัดอุทัยธานี ในช่วง 18 เดือน แสดงเป็นแผนผังความสัมพันธ์ได้ดังต่อไปนี้

**สรุปภาพรวมความสำเร็จของการขับเคลื่อนกิจกรรม
ในโครงการวิจัยและพัฒนา “กระบวนการสร้างข้าวปลอดภัย พืชกินได้ ไม่เป็นยา จังหวัดอุทัยธานี**

โครงการการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท

ความเป็นมา วัตถุประสงค์ ตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จ และสรุปการดำเนินกิจกรรม

โครงการการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชนจังหวัดชัยนาทเป็นกิจกรรมการวิจัยและพัฒนาที่ต่อยอดจากการจัดการปัญหาความยากจนตามโครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะแบบบูรณาการ จังหวัดชัยนาท นั้น “การแก้จนโดยใช้ระบบการจัดการแบบบูรณาการ” ซึ่งทำให้คนในชุมชนสามารถกำหนดชีวิต อนาคตของตนเองจากฐานทรัพยากรท้องถิ่นที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ผ่านการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการ โครงการดังกล่าวขับเคลื่อนต่อเนื่องจากกิจกรรมการจัดทำบัญชีครัวเรือน ตามกา รสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยตั้งแต่ปี 2550 โดยครอบคลุมพื้นที่ 234 หมู่บ้าน 21 ตำบล รวม 8 อำเภอ การขับเคลื่อนดังกล่าวทำให้เกิดการรวมตัวกันของชาวบ้านทำกิจกรรม “ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และขยายโอกาส” นำสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยการทำงานร่วมของ 3 ส่วนสำคัญ คือ (1) ชาวบ้านใช้ทุนเดิมที่มีอยู่ (โรงผลิตปุ๋ย โรงสีข้าวสารของชุมชน) หรือร่วมสมทบเงินทุนในลักษณะการเป็นสมาชิกหุ้น (2) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สนับสนุนองค์ความรู้ เงินทุน ตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องในบางส่วน และ (3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนหน่วยงานฟังก์ชันในพื้นที่สนับสนุนงบประมาณ และการบริหารจัดการต่างๆ ร่วมกัน โดยสรุปภาพรวมของวัตถุประสงค์ และตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จของโครงการมีดังนี้

วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จ
1. เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานวิสาหกิจชุมชนของชาวบ้าน (ปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ กองทุนข้าวสาร เมล็ดพันธุ์ข้าว และการผลิตผักปลอดภัย) ภายใต้โครงการความร่วมมือฯ ไปสู่เป้าหมาย “พึ่งตนเองได้”	● กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 12 กลุ่ม มีการบริหารงานด้านองค์กรเป็นระบบ กล่าวคือ มีคณะกรรมการดำเนินงานและแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน ● กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 12 กลุ่มมีการบริหารงานด้านวัตถุดิบ ด้านการผลิตและการตลาด ตลอดจนการบริหารการเงินที่ชัดเจนและถูกต้องสามารถตรวจสอบได้ ● กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 12 กลุ่ม มีการเก็บข้อมูลต่างๆ เช่น ข้อมูลด้านวัตถุดิบ/การผลิต ข้อมูลการตลาด (การอุปโภคบริโภค) สามารถวิเคราะห์เพื่อใช้ในการตัดสินใจในการดำเนินงานของกลุ่มได้
2. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานที่สอดคล้องและตอบสนองกับปัญหาความต้องการและทางเลือกใหม่ของชุมชนท้องถิ่น	● ชุมชนมีการทำงานร่วมกันกับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) หน่วยงานราชการ ภาควิชาการ และภาคเอกชน

วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จ
3. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับข้อมูลประสบการณ์การทำงานด้านวิสาหกิจชุมชนให้กับผู้นำ สมาชิกกลุ่ม เครือข่ายชาวบ้าน เพื่อให้เกิดแนวคิดและแนวปฏิบัติตลอดจนการปรับวิธีการผลิต เพื่อรองรับความเสี่ยงจากภัยพิบัติ และนำไปสู่การบริหารจัดการที่ดี	● ชุมชนมีกิจกรรมทำร่วมกันได้เข้าร่วมเวทีการเรียนรู้ข้อมูลร่วมกันอย่างสม่ำเสมอในระดับตำบล ระดับเครือข่าย และระดับจังหวัด สามารถนำไปใช้การพัฒนากลุ่ม/เครือข่ายได้ ● ครั้วเรือนในระดับชุมชน มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่ายในครัวเรือนไปในทางที่ดีขึ้น และมีการวางแผนการจ่ายในครัวเรือนอย่างมีประสิทธิภาพ
4. เพื่อให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ด้านวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดชัยนาทจำนวน 4 แห่ง	● การจัดตั้ง ศูนย์การเรียนรู้ด้านวิสาหกิจชุมชน จำนวน 4 ศูนย์ (ศูนย์การเรียนรู้ปุ๋ยอินทรีย์ / ชีวภาพ ศูนย์การเรียนรู้เมล็ดพันธุ์ข้าว ศูนย์การเรียนรู้กองทุนข้าวสาร และศูนย์การเรียนรู้ผักปลอดภัย) และมีวิทยากรท้องถิ่นถ่ายทอดความรู้ จำนวน 60 คน
5. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้งานด้านวิสาหกิจชุมชนสู่สาธารณะชนทั่วไป	● การมีสื่อเผยแพร่และแสดงผลงานด้านวิสาหกิจชุมชนให้เกษตรกรทั่วไป หน่วยงานต่างๆ และผู้สนใจทั่วไป นำไปใช้เป็นแนวทางต่อไปได้ เช่น ซีดี โปสเตอร์ และคู่มือการทำวิสาหกิจชุมชน (ปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ กองทุนข้าวสาร เมล็ดพันธุ์ ข้าว และผักปลอดภัย) จำนวน 500 ชุด

กิจกรรมในโครงการฯ ในช่วง 18 เดือนที่ผ่านมาเน้นการเสริมสร้างและเพิ่มประสิทธิภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนใน 21 ตำบลผ่านกลุ่มกิจกรรมใน 4 ประเด็นหลักๆ ได้แก่ กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ (8 ตำบล) กลุ่มกองทุนข้าวสาร (7 ตำบล) กลุ่มเมล็ดพันธุ์ข้าว (3 ตำบล) และกลุ่มผักปลอดภัย (3 ตำบล) โดยใช้กระบวนการจัดทำบัญชีครัวเรือน ควบคู่กับการจัดทำแผนธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อกำหนดทิศทางในอนาคต ตลอดจนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม และเครือข่าย และสร้างความชัดเจนในส่วนของยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยเน้นให้ชุมชนมีความรู้ ความสามารถในการ “พึ่งตนเองได้” ในการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อขจัด ปัญหาความยากจน และสร้างวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในชุมชน

ผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่ และผลการตรวจกำกับติดตามและประเมิน⁷

ในส่วนของการตรวจติดตามกำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่ ใช้เครื่องมือการติดตามแบบเสริมพลังในกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชน โดยวิเคราะห์ระดับของการพัฒนากิจกรรมในพื้นที่ ได้ดังนี้

ประเด็น ผลการตรวจติดตาม กำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่

ความรู้

การทำกิจกรรมโครงการครั้งนี้เน้นการตั้งศูนย์วิสาหกิจชุมชนอย่างน้อยใน 4 กลุ่มประเด็น กระจายตามพื้นที่ต่างๆ ทั้ง 12 ตำบล การเสริมสร้างกิจกรรมความรู้ ความเข้าใจในเรื่องวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้ยังมีการดำเนินการจัดทำบัญชีครัวเรือนในพื้นที่ 12 ตำบลๆ ละ 50 ครัวเรือน เพื่อเป็นการรักษาการเรียนรู้ในพื้นที่ และสร้างกลไก หรือกิจกรรมรองรับการดำเนินงานของจังหวัด การดำเนินการดังกล่าวอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดความชำนาญ ความสามารถในการถ่ายทอดต่อพื้นที่อื่นๆ

นอกจากนี้ก็มีกรอบมให้ความรู้ การเป็นผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จ ครอบคลุมการผลิต จัดจำหน่าย พัฒนาผลิตภัณฑ์ และการติดตามการทำงาน การศึกษาดูงานด้านวิสาหกิจชุมชน อาทิ กิจกรรมวิชาการและการฝึกทักษะการปฏิบัติจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ตัวอย่างการผลิตผักปลอดภัยในพื้นที่ 48 ไร่ การทำโรงสีธัญญาโอสธ การปลูกข้าวสินเหล็กและข้าวไรซ์เบอร์รี่ ตลอดจนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพจากมหาวิทยาลัยชานา ซึ่งหลังจากการฝึกอบรม และศึกษาดูงานดังกล่าวก็มีแกนนำทำกิจกรรมในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ในระหว่างนั้นก็มีการสำรวจข้อมูลเชิงประเด็นเพื่อศึกษาแนวทางความเป็นไปได้ และการจัดทำแผนธุรกิจชุมชน โดยเก็บข้อมูลตำบลละ 100 ครัวเรือน และทำกระบวนการตรวจสอบ สังเคราะห์ และเชื่อมโยงข้อมูลในระดับตำบลร่วมกัน

การประเมินผลพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 12 ตำบล โดยส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ที่แปลความหมายได้จากการทำบัญชีครัวเรือน และข้อมูลแผนธุรกิจเป็นอย่างดี พร้อมกับการสามารถนำเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม ข้อมูลจากการสำรวจพฤติกรรมของ

⁷ เอกสารภาคผนวก 4: การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน วันที่ 18-19 พฤษภาคม 2556 ณ ที่ทำการเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาตำบลในจังหวัดชัยนาท วันที่ 23-25 สิงหาคม 2556 ณ ศูนย์ประสานงานชุมชน ต.ท่าฉนวน ต.หนองมะโมง และ ต.เที่ยงแท้ วันที่ 10-11 กันยายน 2556 ณ วิทยาลัยพยาบาลจังหวัดชัยนาท (ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการสัมภาษณ์เป็นหลัก) และเอกสารภาคผนวก 6: รายงานสรุปการประชุมเพื่อนำเสนอและวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลจากการจัดทำบัญชีครัวเรือนและการทำแบบสอบถามตามประเด็นวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนแผนธุรกิจโครงการ “สร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท” วันที่ 23-25 สิงหาคม 2556

ประเด็น

ผลการตรวจติดตาม กำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่

ผู้บริโภคในระดับตำบล ตลอดจนการทำความเข้าใจศักยภาพของการบริหารจัดการพื้นที่ ทำให้มีการวางแผนลักษณะการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภค อาทิ การทำเครื่องหมายการค้า การบริการจัดส่งผลิตภัณฑ์ (ข้าวสาร) การลงทุนในกิจกรรมตามห่วงโซ่อุปทานที่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของสมาชิก (เช่น การรวมกลุ่มซื้อมา-ขายไป มากกว่าการผลิตเองทั้งกระบวนการ) เป็นต้น

ดังนั้นในส่วนของการพิจารณาตามประเด็นจากเครื่องมือการติดตามแบบเสริมพลังในกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชนใน *กลุ่มที่หนึ่งความรู้* กิจกรรมตามโครงการในจังหวัดชัยนาท มีลักษณะเด่นในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

(1) การสร้างความรู้ ความเข้าใจในผลิตภัณฑ์ โดยมีรูปธรรมสูงสุดของโครงการอยู่ที่การวางแผน กำหนดแนวทาง นโยบาย ในการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมความรู้ในด้านผลิตภัณฑ์ให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

(2) การสร้างความรู้ในด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ และการพัฒนาความรู้ในด้านการปรับปรุงพันธุ์พืช โดยมีกิจกรรมเสริมจากหน่วยงานภาควิชาการ ทั้ง สกว. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตกำแพงแสน และหน่วยงานด้านการเกษตรในพื้นที่ โดยนำเทคนิค ความรู้ที่เหมาะสมกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ (ข้าวสาร) มาใช้พร้อมกับการตรวจรับรองเมล็ดพันธุ์โดยหน่วยงานฟังก์ชันในพื้นที่ทั้งศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวจังหวัดชัยนาท และสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 5

(3) การสร้างความรู้ในด้านตลาด เป็นลักษณะที่เด่นมากในกิจกรรมการปฏิบัติงานของโครงการ ซึ่งสะท้อนได้ชัดจากกิจกรรมการวิเคราะห์แผนธุรกิจชุมชนในหลาย ๆ กลุ่ม อาทิ การจัดตั้งกองทุนข้าวสารใน ต.ท่าฉนวน เพื่อให้สมาชิกมีข้าวสารบริโภคราคาถูกซึ่งโดยเฉลี่ยจะถูกกว่าการซื้อจากภายนอกประมาณ 5 บาท โดยมีการบริหารจัดการของเครือข่าย การทำกลุ่มธุรกิจ ตลอดจนได้การปันผล (ปีละ 1 ครั้ง)

การจัดการ

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดชัยนาท เป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากโครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะแบบบูรณาการ ซึ่งเน้นการแก้จนโดยใช้ระบบการจัดการแบบบูรณาการ ทำให้เกิดลักษณะการบริหารจัดการร่วมแบบ 3 ขา คือ การร่วมลงทุนจากชุมชน การให้การสนับสนุนความรู้และทรัพยากรจากหน่วยงานภายนอก (รวมทั้ง สกว.) และการสนับสนุนด้านงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พร้อมกับจดทะเบียนจัดตั้งเพื่อขอรับการสนับสนุนตามพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชนกับสำนักงานเกษตรจังหวัด ซึ่งจะทำหน้าที่ประสานงานการสนับสนุนต่างๆ อยู่เป็นระยะ นอกจากนั้นยังมีการสนับสนุนของ

ประเด็น

ผลการตรวจติดตาม กำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวจะมีระบบ และเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการพัฒนา การบริหารจัดการที่ดีและเหมาะสมในเชิงเทคนิคเพื่อขอรับการสนับสนุนตามข้อกำหนดทั้งจากการเป็นเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติดังกล่าว หรือการขอใช้บริการสินเชื่อสำหรับกิจกรรมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจาก ธกส. ต่อไป

ที่ผ่านมาการทำงานของ สกว. ในพื้นที่ 6 ปี ช่วยสร้างกระบวนการบริหารจัดการควบคู่ไปกับการเสริมแรงด้านเทคนิค ทั้งการทำบัญชีครัวเรือน การปลดหนี้ การทำแผนกิจกรรมตำบล และมองประเด็นกิจกรรมที่จะช่วยลดรายจ่าย และแก้ไขปัญหาหนี้สินในครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำงานโครงการวิจัยระยะในระยะเวลาที่ 3 ซึ่งเน้นการทำวิสาหกิจชุมชน การตั้งศูนย์วิสาหกิจชุมชนเพื่อการเรียนรู้ และขยายผล 4 ประเด็นในพื้นที่ 12 ตำบล การเสริมสร้างกิจกรรมความรู้ ความเข้าใจในเรื่องวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้ยังมีการดำเนินการจัดทำบัญชีครัวเรือนในพื้นที่ 12 ตำบลๆ ละ 50 ครัวเรือน เพื่อเป็นการรักษาการเรียนรู้ในพื้นที่ และสร้างกลไก หรือกิจกรรมรองรับกับการดำเนินงานของจังหวัด การดำเนินการดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความชำนาญ ความสามารถในการถ่ายทอดประสบการณ์ต่อพื้นที่อื่น ๆ นอกจากนั้นก็มีกรอบรมให้ความรู้การเป็นผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 12 ตำบลมีระบบการบริหารจัดการที่ชัดเจน ทั้งในด้านความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การแก้ไขปัญหาสถานการณ์เฉพาะหน้าที่ตามลักษณะความผันผวนทางการตลาด การปรับปรุงและพัฒนาผลผลิตอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับกระบวนการตรวจสอบทางคุณภาพ และการคิดวิเคราะห์ปัจจัยการแข่งขันทางการตลาดต่างๆ

ดังนั้นในส่วนของการพิจารณาตามประเด็นจากเครื่องมือการติดตามแบบเสริมพลังในกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชนใน*กลุ่มที่สอง การจัดการ* กิจกรรมตามโครงการในจังหวัดชัยนาท มีลักษณะเด่นในประเด็นต่างๆ ดังนี้

(1) การสร้างกระบวนการคิดวิเคราะห์ทั้งผ่านกระบวนการแปลความหมายข้อมูลทั้งจากบัญชีครัวเรือน และการสำรวจจัดทำแผนธุรกิจ โดยหัวหน้าและผู้ประสานงานโครงการทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงดูแลอย่างใกล้ชิด พร้อมกับสนับสนุนกระบวนการทำข้อมูลภาพรวม ซึ่งจะช่วยสร้างกรอบแนวคิดใหม่ๆ ในการวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ซึ่งทำให้กลุ่มเห็นข้อมูลที่สามารถกำหนดเป็นความเห็นชอบร่วมกันในการตัดสินใจ และกำหนดทิศทางการบริหารจัดการได้

(2) การสร้างการบริหารจัดการที่มีความละเอียดรอบคอบ และกำหนดกติกาในการแก้ไขปัญหา หรือประกันความเสี่ยงร่วมกัน ดังที่จะเห็นได้จากตัวอย่าง

ประเด็น

ผลการตรวจติดตาม กำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่

ของการตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพอัดเม็ดใน ต.หนองมะโมง ซึ่งสมาชิกกลุ่มระดมทุนร่วมกันประมาณ 12,000 บาท แล้วเสนอขอใช้สินเชื่อจาก ธกส. จำนวน 800,000 บาท พร้อมกับการรับการสนับสนุนจาก สกว. อีก 20,000 บาท การดำเนินกิจกรรมการบริหารจัดการในรอบ 1 ปีเต็ม ทำให้เกิดการพัฒนา การเรียนรู้การตั้งกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพอัดเม็ด โดยกลุ่มตกลงกันว่า กรณีที่สมาชิกกลุ่มไม่สามารถผ่อนชำระเงินกู้ได้ ทางแกนนำกลุ่มจะเป็นผู้นำเงินไป จ่ายให้กับ ธกส. (ในช่วงที่ครบกำหนดการชำระ) แล้วจะคิดดอกเบี้ยกับสมาชิกผู้กู้ รายนั้น ๆ ร้อยละ 10 บาทต่อเดือน จนกว่าที่จะผ่อนชำระเงินจำนวนดังกล่าว ข้อตกลงดังกล่าวทำให้เกิดการช่วยกันบริหารจัดการ และดูแลสมาชิกกลุ่มที่มี ปัญหาให้สามารถจัดการกับปัญหานั้น ๆ ได้ หรือในอีกทางหนึ่งก็คือ ลักษณะการบริหารจัดการในเชิงป้องกัน หรือตัวอย่างการจัดตั้งกองทุนข้าวสารใน ต.ท่าฉนวน กิจกรรมของกลุ่มมีตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วม มีงบประมาณรวมทั้งหมด 208,400 บาท (จาก อบต. 100,000 บาท/ สกว. 20,000 บาท/ และหุ้นของ สมาชิก 88,400 บาท) ทั้งนี้ยังต้องพยายามหาตลาดข้าวสารราคาถูก การหา ช่องทางการจำหน่ายให้มากขึ้น การหาพื้นที่จัดเก็บที่ดี เหมาะสม การหา ยานพาหนะจัดส่ง การหาแหล่งที่เพิ่มทุน ทั้งนี้เมื่อมองพฤติกรรมผู้บริโภคที่ติด ยี่ห้อสินค้า ทำให้ไม่มีการจัดทำยี่ห้อสินค้าเฉพาะ ในขณะที่มีคู่แข่งสำคัญ คือ ตลาด นิต และผู้ค้ารายย่อยในพื้นที่ จึงเน้นคณะกรรมการช่วยชักจูงการขายให้มากขึ้น ต้นทุนของข้าวต่อถังอยู่ที่ 1,290 บาท มีเป้าหมายการขาย คือ 80 กระสอบ ต่อเดือน ปัจจุบันมีสมาชิก 218 ราย กองทุนสะสม 20,900 กว่าบาท เพื่อนำมา ปันผล โดยจะยังคงรักษาเงินต้นทุน (208,400 บาท) พร้อมกับจัดหางบประมาณ สมทบมาเพิ่มเติม

(3) กิจกรรมการหนุนเสริมจากภาคีวิชาการ และหน่วยงานฟังก์ชันใน พื้นที่ทำให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เป็นการขยายขอบเขตความรู้ และความเชี่ยวชาญอย่างไม่จำกัด

(4) ส่วนกิจกรรมการบริหารจัดการโครงการ เนื่องจากทางกลุ่มพี่เลี้ยงของ โครงการ(เครือข่ายภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาตำบลแม่แจ่มจังหวัดชัยนาท) ได้ กำหนดจุดยืนในการทำงานสนับสนุนไว้อย่างชัดเจน โดยเน้นย้ำกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ในพื้นที่ 12 ตำบลให้พยายามปรับบทบาทของแกนนำให้สามารถบริหารจัดการโครงการ พร้อมกับเสนอโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากภายนอกได้ โดยปัจจุ ันได้จัดทำโครงการขอรับการสนับสนุนงบประมาณ ทั้งการจัดทำโรงสี และเครื่องอัดปุ๋ย จากสำนักงานเกษตรจังหวัด ดังนั้นในการบริหารจัดการทุกครั้งจึงมีการเน้นย้ำ การ นำเสนอ และการตรวจสอบการบริหารจัดการ **ตั้งยี่สิบ รัชดาวงศ์ รองประธาน**

ประเด็น

ผลการตรวจติดตาม กำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่

โครงการเน้นย้ำอยู่เสมอในการประชุมกับแกนนำ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ทั้ง 12 ตำบลว่า “การจัดระบบกลุ่มที่ชัดเจน การทำทะเบียนควบคุมวัสดุ อุปกรณ์ และระเบียบการคุมเงินสดในมือ การนำเงินคืนเข้าบัญชี จะต้องบริหารจัดการให้ดี การทำธุรกิจมีส่วนที่ต้องชัดเจน คือ บัญชีที่ถูกต้อง ตามความเป็นจริง และเป็นปัจจุบัน เพื่อแสดงความโปร่งใสเรื่องเงินทอง โดยต้องกำหนดระยะเวลาการปิดบัญชี และแสดงรายการงบดุล บัญชีลูกหนี้ ตลอดจนการจ่ายเงินปันผล กำไร ขาดทุน ให้ชัดเจน ในแต่ละปี การสร้างระบบที่แสดงการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การบันทึกการประชุม การทำทะเบียนควบคุมวัสดุครุภัณฑ์ การทำบัญชีงบดุลในการดำเนินการต่าง ๆ และการแสดงระบบการบริหารจัดล้วนเป็นสิ่งจำเป็น และสำคัญยิ่งในการทำงานต่อไปทางเครือข่าย (ส่วนกลาง) จะไม่เข้ามาทำงานในพื้นที่ทั้งหมด แต่จะทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยง เลยขอให้พยายามสร้างความเข้มแข็งในตัวเอง พัฒนาและทำงานโครงการของตนเองได้ หากยังไม่แน่ใจหรือต้องการการสนับสนุนใด ๆ ก็ขอให้ปรึกษาหารือกับกลุ่ม หรือสมาคม หรือจะขอให้ช่วยรับรองในกรณีที่มีการนำเสนอโครงการกับแหล่งทุนต่าง ๆ ก็ได้”

การสร้าง ในส่วนของการสร้างความร่วมมือ กิจกรรมการทำงานของโครงการใน
ความร่วมมือ จังหวัดชัยนาทได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากกลไกทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล โดยความสำเร็จสำคัญ ๆ มาจากการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง และระยะยาวของกลุ่มพี่เลี้ยง (เครือข่ายภาคความร่วมมือเพื่อการพัฒนาตำบลเข้มแข็ง จังหวัดชัยนาท) ซึ่งมีพัฒนาการ และความสัมพันธ์ของนักพัฒนาจากผู้ปฏิบัติงานของมูลนิธิพัฒนาชนบทที่มีพื้นที่ทำงานและสร้างฐานการประสานความร่วมมือในพื้นที่จังหวัดมานาน พื้นที่ตำบลโดยส่วนใหญ่ล้วนเป็นพื้นที่การพัฒนางานเดิมของกลุ่มพี่เลี้ยงทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการให้ความร่วมมือ ในขณะที่การประสานงานกับหน่วยงานราชการในพื้นที่ทั้งขั้วผู้ว่าราชการจังหวัด(นายจำลอง โพธิ์สุข) รองผู้ว่าราชการจังหวัด(นางพรรณิ งามขำ) และนายกเหล่ากาชาดจังหวัด(นางพัชรา โพธิ์สุข) ก็เป็นไปได้อย่างดี

แต่ทั้งนี้หลังจากที่มีการติดตาม เยี่ยมเยี่ยม และรับฟังการสะท้อนความเห็นในพื้นที่การดำเนินงานของโครงการ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนหนึ่งก็สะท้อนว่า

“นอกจากที่กลุ่มจะมีโครงสร้างคณะกรรมการ จำนวนทุน และที่ปรึกษาแล้ว การดำเนินการมีจุดแข็ง คือ การมีโรงสีข้าวและเครื่องอัดปุ๋ยเม็ดของชุมชน ตลอดจนกลุ่มธุรกิจทั้งเมล็ดพันธุ์ข้าวสาร และผักปลอดภัย ซึ่งสมาชิกมีความเข้มแข็ง มีการจำหน่ายข้าวสาร และปุ๋ยราคาถูกกว่าท้องตลาด มีคุณภาพ ความปลอดภัย และมีระบบการทำงานที่สอดคล้องกัน แต่จุดอ่อน คือ ยังคงเงินทุน

หมุนเวียนน้อย และกำลังการผลิตที่ไม่มากนัก นอกจากนั้นคณะกรรมการหลายส่วนยังขาดประสบการณ์การผลิต (การดู และคัดคุณภาพของผลิตภัณฑ์) ตลอดจนสมาชิกเครือข่ายมีจำนวนน้อย ซึ่งยังคงต้องการให้มีการเลือก หรือเชิญชวนบุคคลอื่นๆ ในหมู่บ้านเข้าร่วมอยู่ ส่วนโอกาสมองว่า มีเครือข่ายความร่วมมือทั้ง 12 ตำบลเป็นช่องทางการตลาด การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ”

ดังนั้นในส่วนของการพิจารณาตามประเด็นจากเครื่องมือการติดตามแบบเสริมพลังในกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชนในกลุ่มที่สาม **ความร่วมมือ** กิจกรรมตามโครงการในจังหวัดชัยนาท มีลักษณะเด่นในประเด็นต่างๆ ดังนี้

(1) โครงการมีการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถโน้มน้าวชักจูง และสร้างความสนใจในตัวผลิตภัณฑ์ และกิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งมีสภาพความสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ภายในองค์กร การปรับเนื้อหา และข้อความให้เหมาะสมกับผู้รับข่าวสาร

(2) การสร้างความร่วมมือ และความสามารถในการติดต่อประสานงานกับบุคคล หรือหน่วยงาน ด้วยความร่วมมือ และความเข้าใจอันดีต่อกัน ตลอดจนการให้คำแนะนำผู้อื่นถึงเทคนิค และวิธีการในการติดต่อประสานงานอย่างเหมาะสม ก็ถือเป็นส่วนสำคัญยิ่งของผู้นำกลุ่ม และแกนนำพี่เลี้ยง ทำให้เกิดทั้งการรู้จักบุคคล หรือหน่วยงานที่จะต้องติดต่อประสานงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อขอรับการสนับสนุน ช่วยเหลือ การกระตุ้นให้เกิดการประสานงาน และร่วมมือกันในหน่วยงาน ตลอดจนการประสานเชื่อมโยง และสร้างบรรยากาศของการทำงานที่ร่วมมือกัน ส่วนสำคัญในการสร้างความร่วมมืออย่างมีความหมาย และมีพลังก็คือ การใช้เครื่องมือทางวิชาการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และในวิธีการที่ถูกต้อง เหมาะสม ดังเสียงสะท้อนจากนางยุพิน ขำนิล เลขานุการโครงการฯ ที่เน้นย้ำส่วนสำคัญของการทำกระบวนการเรียนรู้ และการใช้บัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน ซึ่งถือเป็นพัฒนาการ และมูลค่าเพิ่มจากการปฏิบัติงานดัง ที่ว่า

“การจัดทำบัญชีครัวเรือนในพื้นที่ในโครงการที่ทำอยู่ปัจจุบัน แม้นจะเน้นไปที่การพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยการทำแผนธุรกิจแล้ว แต่ในการดำเนินงานของโครงการครั้งนี้ยังทำบัญชีครัวเรือนในพื้นที่ทั้ง 12 ตำบลๆ ละ 50 ครัวเรือน เพื่อเป็นการรักษาการเรียนรู้ในพื้นที่ และสร้างกลไกหรือกิจกรรมรองรับกับการดำเนินงานของจังหวัด นอกจากนั้นการดำเนินการดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ย่อมทำให้เกิดความชำนาญ ความสามารถในการถ่ายทอดซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อพื้นที่อื่นๆ ด้วย”

แนวทางการขับเคลื่อนงานในระยะต่อไป

ในระยะเวลาการปฏิบัติงานตามโครงการ การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงาน วิสาหกิจชุมชน จำนวน 18 เดือน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีจุดยืนที่ชัดเจนในการทำ ความเข้าใจยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานพื้นที่อย่างต่อเนื่องภายหลังจากที่ปิดตัวโครงการ ในอีกด้าน หนึ่งถือเป็นการ กำหนด และเตรียมความพร้อมในการออกจาก พื้นที่ (Exit Strategies) ซึ่งถือเป็นแง่มุม หนึ่งของกลยุทธ์ ที่ต้องคำนึงหลักจริยธรรมด้วยว่าเมื่อ ปิดโครงการแล้ว กิจกรรมนั้น ควรสามารถทำได้ต่อไป มั่นคงในระยะยาว และเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งที่โครงการวิจัยประเมินผลแบบเสริมพลังเพื่อการพัฒนา าน พื้นที่ (ระยะที่สอง) ต้องสะท้อนจากการตรวจกำกับติดตามและประเมิน ซึ่งพบข้อสังเกตหลักๆ (ดูเอกสารภาคผนวก 4) คือ

1. **ลักษณะการเตรียมความพร้อมภายในพื้นที่** ในการดำเนินโครงการนี้ กลุ่มพี่เลี้ยงของ โครงการ (เครือข่ายภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาตำบลเข้มแข็งจังหวัดชัยนาท) ได้กำหนดจุดยืนในการ ทำงานสนับสนุนไว้อย่างชัดเจน โดยเน้นให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้งหมดพยายามปรับบทบาทของแกนนำให้ สามารถบริหารจัดการโครงการ พร้อมกับเสนอโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากภายนอก ได้ โดยปัจจุบันได้จัดทำโครงการขอรับการสนับสนุนงบประมาณทั้งการจั ดทำโรงสี และเครื่องอัดปุ๋ยเม็ด ของชุมชนจากสำนักงานเกษตรอำเภอ และจังหวัด ดังนั้นในการบริหารจัดการทุกครั้งจึงมีการเน้นย้่า นำเสนอ และตรวจสอบการบริหารจัดการมาโดยตลอด

2. **การบริหารจัดการโครงการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในแต่ละแห่งมีความเข้มแข็ง** มี โครงสร้างการบริหารจัดการ ทั้งคณะกรรมการ ผู้ปฏิบัติงาน และสมาชิกที่จำนวนหุ้น และที่ปรึกษาซึ่งมี จุด แข็ง ทั้งการมีโรงสีข้าวชุมชน เครื่องอัดปุ๋ยเม็ด ตลอดจนกลุ่มธุรกิจทั้งเมล็ดพันธุ์ข้าวสาร และผักปลอดภัย ที่สมาชิกเข้มแข็ง มีการจำหน่ายข้าวสาร และปุ๋ยราคาถูกกว่าท้องตลาด มีคุณภาพ ความปล อดภัย และมี ระบบการทำงานที่สอดคล้องกัน แต่ข้อท้าทายซึ่งอาจจะจะเป็นข้อจำกัดที่พัฒนา หรือส่งเสริมได้ คือ การมี เงินทุนหมุนเวียนน้อย และกำลังการผลิตที่ไม่มากนัก อีกทั้งคณะกรรมการหลายส่วนก็ขาดประสบการณ์ การผลิต (การดู และคัดคุณภาพของผลิตภัณฑ์) และมีสมาชิกเครือข่ายจำนวนไม่มากนัก ส่วนโอกาส การ มีเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในระดับจังหวัด และการสร้างความร่วมมือภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 12 ตำบลเป็นการขยายช่องทางการตลาด การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ในขณะที่หน่วยงาน อาจจะยังไม่สามารถสนับสนุนเงินทุนได้มากนัก

3. **สถานการณ์การ เตรียมความพร้อม และการปฏิบัติงานของแต่ละกลุ่มจะไม่ได้รับ ผลกระทบจากการปิดตัวของโครงการ** เนื่องจากลักษณะปฏิบัติงานที่ผ่านมา มี โครงสร้างเชิงสถาบันทั้ง ในลักษณะการบริหารจัดการ และการสร้างความร่วมมืออย่างดีแล้ว กล่าวคือ

ประเด็น

ตำบล (และอำเภอ)

ผักปลอดภัย

ต.ท่าชัย (อ.เมือง) เป็นกลุ่มผักปลอดภัย ซึ่งเดิม เป็นการผลิตเพื่อการบริโภค ภายในพื้นที่เป็นหลัก ปัจจุบันขยายเป็นผลิตเพื่อจำหน่าย มีสมาชิกในกลุ่ม 56 คน มีการบริหารจัดการทั้งการปลูกผักในพื้นที่ส่วนกลาง และปลูกในพื้นที่ของ สมาชิกแต่ละราย จุดเน้นคือ ผักสวนครัวทั้งหมด มีผู้เข้าไปรับซื้อถึงสวน และการ

ประเด็น

ตำบล (และอำเภอ)

จำหน่ายในตลาดนัด ปัญหาคือ การผลิตไม่ทันความต้องการของตลาด กลุ่มนี้ได้เรียนรู้เรื่องการลงทุน และการหาตัวเลขต้นทุนจากการทำงานของ สกว. ที่ผ่านมา ในช่วงหนึ่งกลุ่มอาจจะมีปัญหาเรื่องการบริหารจัดการอันเนื่องมาจากตัวผู้นำ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนผู้นำใหม่แล้ว สมาชิกกลุ่มเริ่มมีความเชื่อมั่น และร่วมกันบริหารจัดการเป็นกลุ่มเหมือนเดิม

ต.ห้วยงู (อ.หันคา) ทำผักปลอดภัยเพื่อจำหน่าย โดยในช่วงแรกของการทำ ข้อเสนอโครงการ พื้นที่นี้เสนอเป็นโครงการกองทุนข้าวสาร แต่เมื่อพิจารณา ศักยภาพของผลผลิตผัก ทั้งผักกาดหอม กะหล่ำปลี ผักชี ต้นหอม และมะเขือ ตลอดจนถึงต้นทุนจากการพัฒนาทางด้านการศึกษาวิจัยซึ่งมีภาควิชาการให้การสนับสนุนอยู่ก่อนแล้ว จึงมองเห็นเป็นโอกาสที่ดีในการทำกลุ่มผักปลอดภัย มีการทำแผนธุรกิจเพื่อหาวิธีการบริหารจัดการให้ผักในพื้นที่มีผลผลิตตลอดทั้งปี และทันต่อความต้องการของตลาด หน่วยงานราชการต่าง ๆ ก็ให้การสนับสนุนที่ดีมา โดยตลอด มีเกษตรจังหวัดช่วยพัฒนาที่ดินโดยนำเทคโนโลยีปุ๋ยสั่งตัดมาใช้ในการเตรียมสภาพพื้นที่ การจัดหาเครื่องตีดิน ในขณะที่มีระบบน้ำพอเพียงและมีระบบการบริหารจัดการตลาดที่ดี นอกจากนั้นสำนักงานพาณิชย์จังหวัดยังร่วมส่งเสริมจัดตั้งเครือข่ายผักปลอดภัยของกระทรวงพาณิชย์ พร้อมกับการตรวจใบรับรองอยู่เป็นระยะ

เมล็ดพันธุ์ ข้าว

ต.หันคา (อ.หันคา) เป็นกลุ่มเมล็ดพันธุ์ข้าว มีสมาชิกทำเมล็ดพันธุ์ข้าว 22 ราย ทำเมล็ดพันธุ์ทั้งหมด และเป็นลูกค้าของสหกรณ์ มีรายได้ค่อนข้างดี โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณเครื่องคัดเมล็ดพันธุ์จากสำนักงานเกษตรจังหวัด ในขณะที่กำลังเสนอขอการสนับสนุนโรงสีชุมชนเพิ่มเติม ทั้งนี้ปัจจุบันยังมีกลุ่มทำกิจการข้าวสารแบบซื้อมาขายไป หาเงินเอง และทำลานตากเพิ่มขึ้น โดยใช้กองทุนหมู่บ้านสนับสนุน

ต.โพธิ์ตาก (อ.สรรพยา) เป็นกลุ่มเมล็ดพันธุ์ข้าว แต่ก็มีกลุ่มทำกิจการข้าวสารแบบซื้อมาขายไป

ปุ๋ยอินทรีย์/ ชีวภาพ

ต.นางลิ้อ (อ.เมือง) เป็นเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ซึ่งมีพันโทมนูญ คนพินิจ เป็นประธาน เป็นกลุ่มที่ได้รับความสนใจจากจังหวัด เนื่องจากมีระบบการบริหารจัดการที่ดี เป็นตำบลต้นแบบหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง มีงบประมาณสนับสนุนจำนวนมาก และมีระบบการจัดการต่าง ๆ ที่ดี ในขณะที่อาจจะต้องการการพัฒนาแกนนำต่อช่วงให้ทันเนื่องจากปัจจุบันหลายคนสูงอายุแล้ว การผลิตยังคงพึ่งพิงวัตถุดิบจากภายนอก ไม่ทันความต้องการของสมาชิก

ต.หนองมะโมง (อ.หนองมะโมง) ซึ่งเป็นกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพมีลักษณะเด่นเรื่องการจัดการแบบมีส่วนร่วมทั้งหมด ชาวบ้านมีความสุข และผลผลิตมากพอกลุ่มมีความเข้มแข็งจนสามารถขอใช้สินเชื่อวิสาหกิจชุมชนจาก ธ.ก.ส.ได้ถึง

ประเด็น

ตำบล (และอำเภอ)

800,000 บาท เพื่อนำมาใช้ในการลงทุน แต่กลุ่มตั้งอยู่ในจุดห่างไกล ทำให้การศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนทำได้ยาก แต่ไม่มีปัญหาเรื่องต้นทุน การจัดการทำแบบรู้กันหมด ทุกคนมีส่วนร่วม และมีระบบข้อมูลที่ดีชัดเจน มีการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน

กองทุน ข่าวสาร

ต.เสือโฮก (อ.เมือง) มีกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ แต่ใช้ระบบการซื้อ-ขายไปเนื่องจากพอใจต่อการจัดการดังกล่าว อีกทั้งได้ซื้อของถูกกว่าที่อื่นๆ ด้วย

ต.สะพานหิน (อ.หนองมะโมง) เดิมโครงการฯ นำเสนอพื้นที่นี้เป็นกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ แต่หลังจากที่ประเมินสถานการณ์แวดล้อมแล้ว พบว่า ควรทำกองทุนข่าวสารมากกว่า โดยตั้งโรงสีชุมชน และต่อยอดการผลิตจากข้าวกล้องงอกควบคู่กับการทำบรรจุภัณฑ์ตราสินค้าของชุมชนเอง หน่วยงานในพื้นที่ทำงานร่วมกันได้อย่างใกล้ชิด โดยมีกำนัน ต.สะพานหินเป็นตัวหลัก และมีองค์กรบริหารส่วนตำบลสะพานหินให้การสนับสนุน พื้นที่ ต.สะพานหินถือว่ามีความเข้มแข็งมาก และสามารถจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้วิสาหกิจชุมชนในส่วนของปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ

ต.วังหมัน (อ.วัดสิงห์) ต้องการจัดทำโรงสี และทำทุกอย่างจนครบขั้นตอน ทั้งการทำบรรจุภัณฑ์ ตราสินค้า ตลอดจนระบบการจัดจำหน่าย ผู้นำทั้ง 8 หมู่บ้านได้มีโอกาสทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดทำให้เกิดการยอมรับของชุมชนได้มากยิ่งขึ้น ปัจจุบัน ต.วังหมันได้ทำโครงการนำเสนอเกี่ยวกับทางสำนักงานเกษตรอำเภอวัดสิงห์เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำโรงสีชุมชน โดยจะได้รับงบประมาณดังกล่าวในปี 2557

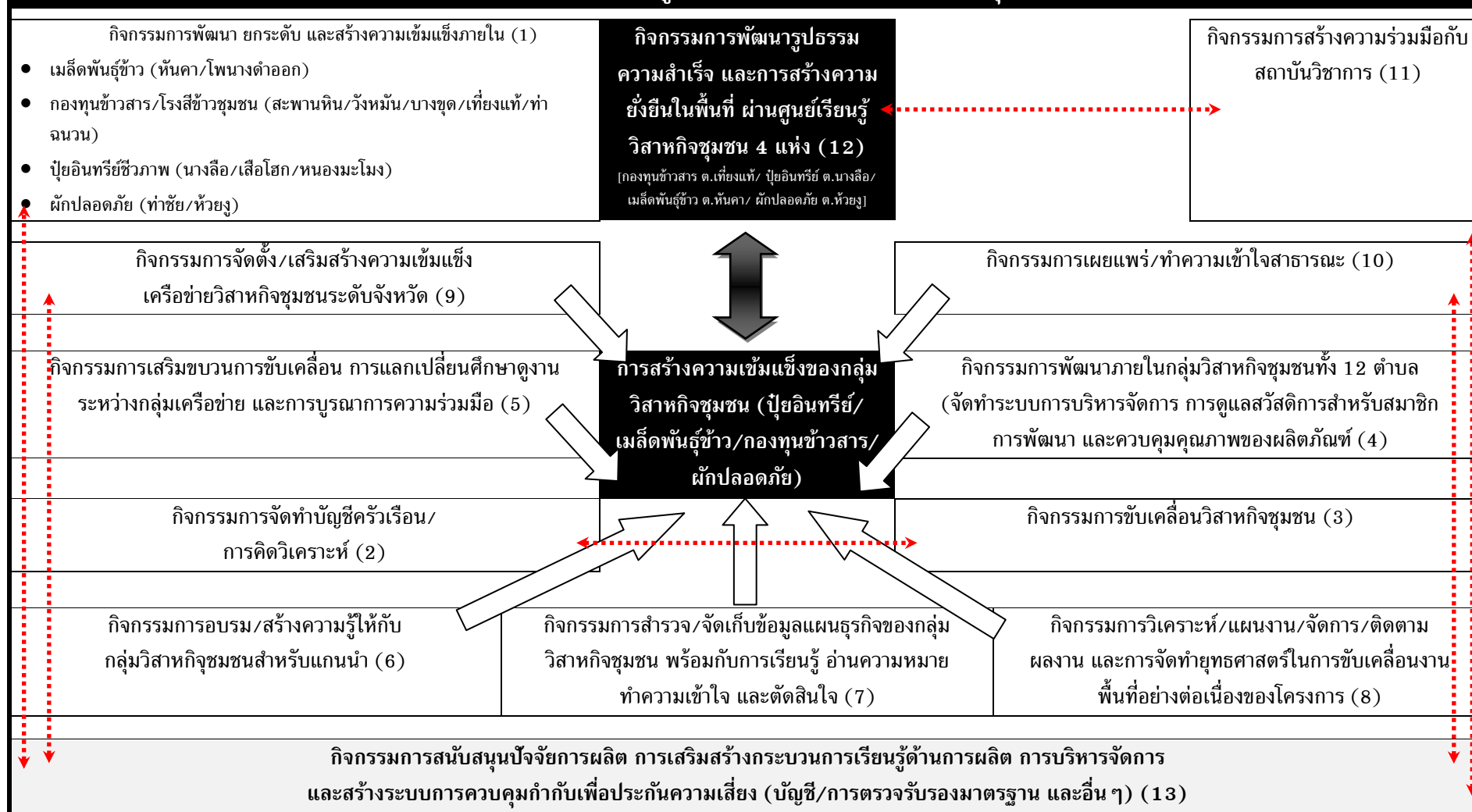
ต.บางซุด (อ.สวรรคบุรี) มีแกนนำส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสภาเทศบาล มีความพอใจกับการทำธุรกิจข่าวสารแบบซื้อ-ขายไปมากกว่าการตั้งโรงสี และทำทุกอย่างจนครบขั้นตอน เนื่องจากไม่มีแรงงาน และไม่ต้องการรับภาระการบริหารจัดการที่มากเกินไป แต่ในปี 2557 ก็ได้รับอนุมัติงบประมาณจากสำนักงานเกษตรอำเภอสวรรคบุรีในการทำโรงสีชุมชน

ต.เที่ยงแท้ (อ.สวรรคบุรี) มีแกนนำกลุ่มซึ่งปัจจุบันเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล (นางชนิดา) ทำหน้าที่ขับเคลื่อน และดูแล โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่เป็นอย่างดี ในพื้นที่จัดตั้งกองทุนข่าวสาร มีกิจกรรมการบริหารจัดการการสีข้าว การจำหน่าย และการจัดส่ง ทางหมู่บ้านก็หาทุนสนับสนุนจากแหล่งต่างๆ ทั้งส่วนของกองทุนโครงการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและย่อม (SME) โดยพยายามเน้นการพึ่งตนเองมากที่สุด ในขณะที่มีการจัดทำสวัสดิการสำหรับสมาชิกด้วย

ใน **ต.ท่าฉนวน (อ.มโนรมย์)** กรณีของการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกองทุนข่าวสารมีความพอใจกับการทำธุรกิจข่าวสารแบบซื้อ-ขายไปมากกว่าการตั้งโรงสี และทำทุกอย่างจนครบขั้นตอน เนื่องจากไม่มีแรงงาน และไม่ต้องการรับภาระการบริหารจัดการที่มากเกินไป

โดยสรุปภาพรวมความสำเร็จของการขับเคลื่อนกิจกรรมในโครงการการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท ในช่วง 18 เดือน แสดงเป็นแผนผังความสัมพันธ์ ได้ดังต่อไปนี้

**สรุปภาพรวมความสำเร็จของการขับเคลื่อนกิจกรรม
ในโครงการการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท**

โครงการวิจัยและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ อาหารปลอดภัย การสร้างตลาดที่ยั่งยืนกับฐานเศรษฐกิจแก่ จน จังหวัดนครปฐม

ความเป็นมา วัตถุประสงค์ ตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จ และสรุปการดำเนินการ

โครงการวิจัยและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ อาหารปลอดภัย การสร้างตลาดที่ยั่งยืนกับฐานเศรษฐกิจ แก่จน จังหวัดนครปฐม มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการทำเกษตรปลอดภัย เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงในอาชีพ พัฒนาคุณภาพชีวิต และการบริหารจัดการ การพึ่งตนเองได้อย่างมีคุณภาพ โดยมี พื้นที่เป้าหมาย (ณ ช่วงเวลาการสิ้นสุดโครงการ) 10 ตำบลใน 6 อำเภอ (จากเดิมที่เสนอไว้ในข้อเสนอของ โครงการเป็น 20 ตำบลใน 7 อำเภอ) กล่าวคือ ต.ทัพหลวง และ ต.สามป่าน ใน อ.เมือง ต.ห้วยด้วน และ ต.สามง่าม ใน อ.ดอนตูม ต.กระต๊อบ และ ต.ทุ่งขวางบ้านหลักเมตร ใน อ.กำแพงแสน ต.คลองนกกระทุง และ ต.บางหลวง ใน อ.บางเลน ต.บางช้าง และ ต.หอมเกร็ด ใน อ.สามพราน และ ต.คลองโยง ใน อ.พุทธมณฑล โดยมีวิธีการดำเนินการครอบคลุม (1) การพัฒนาคุณภาพการผลิตอาหาร สินค้าเกษตร และการรับรองมาตรฐาน (2) การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า ด้วยการพัฒนาระบบการแปรรูปและการออกแบบผลิตภัณฑ์ (3) การพัฒนาระบบการตลาด ทั้งในและนอกชุมชน และ (4) การสร้างชุมชนการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็หน่วยขยายผลการเรียนรู้ และสานสร้างเครือข่ายภาคีความร่วมมือในการจัดการความมั่นคงทางอาหารต่อไป โดยสรุปภาพรวมของวัตถุประสงค์ และตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จ ของโครงการมีดังนี้

วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัดเป้าหมายความสำเร็จ
1. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุน เครือข่ายเกษตรกรจังหวัด นครปฐม เข้าสู่กระบวนการ รับรองมาตรฐานเกษตร ปลอดภัยตามระบบการ จัดการคุณภาพ รวมทั้งการ พัฒนาเกษตรกรให้ผลิต สินค้าเกษตรระบบอินทรีย์	● มีกลไกการจัดการงานวิจัยเชิงบูรณาการอย่างมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพทั้งในด้านวิชาการงบประมาณ และการเชื่อมประสาน ความร่วมมือ ในการสนับสนุนจากหน่วยงาน ภาคี และการใช้ ประโยชน์จากงานวิจัยร่วมกัน เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดัน ประเด็นสาธารณะระดับจังหวัดร่วมกัน
2. เพื่อพัฒนาการผลิต การ แปรรูป และเพิ่มช่องทางการ สนับสนุนการตลาดสินค้า ปลอดภัย	● เกิดองค์ความรู้ใหม่กับงานวิจัยที่มีคุณภาพและประโยชน์ต่อการ พัฒนาที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์จังหวัด ให้เป็นวาระร่วม
3. เพื่อการบูรณาการการ ดำเนินงานในการสร้างความ มั่นคงทางอาหารปลอดภัย ตลอดห่วงโซ่	● มีการบูรณาการ และวางระบบการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

กิจกรรมในโครงการฯ ช่วง 18 เดือน ตามรายละเอียดที่ตอบสนองต่อวิธีการดำเนินการทั้ง 4 ด้านข้างต้น ได้แก่ (1) การจัดกิจกรรมการทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบเกษตรปลอดภัยในพื้นที่ 13 ตำบล (ระบบ และกระบวนการสร้างมาตรฐาน GAP) ตลอดจนการจัดการเกษตรที่ยั่งยืน พร้อมการรับรองมาตรฐานของเกษตรปลอดภัย ซึ่งทำให้เกิดความรู้ และความเข้าใจถึงระบบและกระบวนการผลิตเกษตรปลอดภัยอย่างยั่งยืน พร้อมกับการตรวจรับรองดินและแปลงต้นแบบจากสถานีพัฒนาที่ดินในพื้นที่ต้นแบบ (2) การจัดอบรมและศึกษาดูงานแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการออกแบบ ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพสินค้าแปรรูป และอาหารสด ซึ่งทำให้เกิดลักษณะของอาหารแปรรูปที่ได้มาตรฐาน และมีคุณภาพ (แต่ยังไม่ได้รับการรับรองสินค้า) (3) การพัฒนาระบบการตลาดทั้งภายในและนอกชุมชน ทำให้เกิดการขยายตลาดทั้งที่วัดห้วยจรเข้มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โรงพยาบาลนครปฐม ตลาดสุขใจ ตลาดหน้าท่าว่าการอำเภอ และตลาดอุทยานการอาชีพ มูลนิธิชัยพัฒนา และสุดท้ายคือ (4) การสร้างหน่วยขยายผลการเรียนรู้ และสานสร้างเครือข่ายภาคีความร่วมมือในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร

ผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่ และผลการตรวจกำกับติดตามและประเมิน

ในส่วนของการตรวจติดตามกำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่ ใช้เครื่องมือการติดตามแบบเสริมพลังในกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชน โดยวิเคราะห์ระดับของการพัฒนากิจกรรมในพื้นที่ ดังนี้

ประเด็น ผลการตรวจติดตาม กำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่

ความรู้

การนำงานการฟื้นฟูสมรรถภาพของชุมชน (Community Based Rehabilitation) และการวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC) มาทำเป็นโมเดลแปลงเกษตรไม้เจ็ดชั้นเพื่อทำกำบังสำหรับพื้นที่เกษตรปลอดภัย จากนั้นจึงขอใบรับรองเกษตรปลอดภัยโดยเชื่อมโยงการทำงานกับสถานีพัฒนาที่ดิน โดยมีครัวเรือนอาสาที่เข้าร่วมโครงการมากกว่า 300 ครัวเรือน แต่ตอนหลังเหลืออยู่ประมาณ 100-120 ครัวเรือนเท่านั้น โดยในกระบวนการจะจัดทำแผนผังการใช้พื้นที่ (แผนที่ และครัวเรือนต้นแบบ) 10-15 ครัวเรือนต่อตำบล ในพื้นที่ครัวเรือนต้นแบบ จะทำความเข้าใจส่วนของการเรียนรู้ คือ การทำแปลงพืชเศรษฐกิจ การลดค่าใช้จ่ายภายในพื้นที่ 9 ตำบล มีการตรวจสภาพดิน การขอใบรับรองเกษตรปลอดภัยจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม (สสจ.)

นอกจากนั้นในกิจกรรมของโครงการยังมีการกระตุ้นเชิงรุก โดยการตรวจเลือดจากสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นตัวแทนแต่ละตำบล 10 พื้นที่ๆ ละ 5 คน จำนวน 50 คน แล้วเขียนบันทึกการสุ่มตัวอย่าง โดยมีตัวอย่างของผู้ที่ปรับพฤติกรรมจากการบริโภค และปลูกผักปลอดภัย หลังจากที่ได้พบความเสี่ยงจากการใช้คะน้ากวาดตุง ก็ปรับพฤติกรรมเลิกกินคะน้ากวาดตุงที่ซื้อมาจากตลาด แล้วหันมาปลูกผักปลอดภัยเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเอง

ประเด็น	ผลการตรวจติดตาม กำกับ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการพื้นที่
	ดังนั้นในส่วนของการพิจารณาตามประเด็นจากเครื่องมือการติดตามแบบเสริมพลังในกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชนใน กลุ่มที่หนึ่งความรู้ กิจกรรมตามโครงการในจังหวัดนครปฐม มีลักษณะเด่นในประเด็น ในส่วนของการสร้างความรู้ ความเข้าใจในผลิตภัณฑ์ โดยมีรูปธรรมสูงสุดของโครงการอยู่ที่การนำความรู้ มาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในระดับบุคคล นอกจากนั้นยังมีการสร้างความรู้ในด้านตลาด โดยการเปิดพื้นที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์อาหารปลอดภัยในหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงทัศนคติ และทำที่ต่อการบริโภคอาหารปลอดภัยในระดับจังหวัด โดยมีการพัฒนาระบบการตลาดทั้งภายในและนอกชุมชน แล้วขยายไปยังพื้นที่ต่าง ๆ อาทิ วัดห้วยจรเข้มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โรงพยาบาลนครปฐม ตลาดสุขใจ ตลาดหน้าว่าการอำเภอ และตลาดอุทยานการอาชีพ มูลนิธิชัยพัฒนา เป็นต้น
การจัดการ	โดยลักษณะการขับเคลื่อนงานของโครงการผ่านทางสหภาคีความร่วมมือภาคประชาชน จังหวัดนครปฐม ซึ่งถือเป็นรูปธรรมของเครือข่ายที่มีพัฒนาการมาจากการแก้ไขปัญหาความยากจนในภาคประชาชน และพัฒนาจนเป็นเครือข่ายที่บริหารจัดการสวัสดิการชุมชน นอกจากนั้นยังมีปัจจัยสนับสนุนเสริมความเข้มแข็งของพื้นที่ซึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อาทิ กิจกรรมในกลุ่มของจังหวัดจัดการตนเองโดยดำเนินการในทั้ง 9 ตำบล พัฒนาเป็นข้อเสนอโครงการ โดยในโครงการได้มีการนำเสนอโมเดลการจัดการในบางพื้นที่ซึ่งมีรูปธรรมของการบริหารจัดการที่ชัดเจน ได้แก่ ต. คลองนกกระทุง (อ.บางเลน) ต.กระต๊อบ (อ.กำแพงแสน) และ ต.คลองโยง (อ.พุทธมณฑล)
การสร้าง ความร่วมมือ	ในส่วนของการสร้างความร่วมมือกิจกรรมการทำงานของโครงการในจังหวัดนครปฐม กลไกการจัดการพื้นที่ตามที่เชื่อมขบวนมาถึงปัจจุบันเป็นผลมาจากการพัฒนาภาคีความร่วมมือของ สกว. และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) โดยพื้นที่ 20 ตำบล ทำบุญชีครวเรือน มีการจัดตั้งกลไกการจัดการตนเองและมีกลุ่มเกษตรปลอดภัยซึ่งเชื่อมโยงกับส่วนการสนับสนุนของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน นอกจากนั้นในส่วนของการดำเนินงานกิจกรรมของโครงการตามห่วงโซ่อุปทานก็ยังได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนทั้งจากองค์กรภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล สถานีพัฒนาที่ดิน แลสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) และภาคธุรกิจ คือ โรงแรมโรสการ์เด้น ริเวอร์ไซด์ สวนสามพราน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ทั้งในส่วนของการทำตลาดสุขใจ และตลาดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในที่ต่าง ๆ

แนวทางการขับเคลื่อนงานในระยะต่อไป

ในระยะเวลาการปฏิบัติงานตามโครงการวิจัยและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ อาหารปลอดภัย การสร้างตลาดที่ยั่งยืนกับฐานเศรษฐกิจแคว้น จังหวัดนครปฐม จำนวน 18 เดือน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีจุดยืนที่ชัดเจนในการทำความเข้าใจยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากที่ปิดตัวโครงการ ในอีกด้านหนึ่งถือเป็นการ กำหนด และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่ (Exit Strategies) ซึ่งถือเป็นแง่มุมหนึ่งของกลยุทธ์ที่ต้องคำนึงด้วยว่าเมื่อปิดโครงการแล้ว กิจกรรมนั้นจะสามารถทำต่อไปมันคงในระยะยาว ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งที่โครงการวิจัยประเมินผลแบบเสริมพลังเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (ระยะที่สอง) ต้องสะท้อนจากการตรวจกำกับติดตามและประเมิน ซึ่งพบข้อสังเกตหลักๆ (ดูเอกสารภาคผนวก 5) คือ

1. **ลักษณะการเตรียมความพร้อม และการวิเคราะห์ภายในพื้นที่** การดำเนินโครงการนี้ มีความพยายามสนับสนุนให้เกิดการบริหารจัดการโครงการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในแต่ละแห่งมีความเข้มแข็งแต่ละพื้นที่ยังมีกิจกรรมเสริมแรง ทั้งการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสวัสดิการ กลุ่มออมทรัพย์ เกษตรอินทรีย์ วิสาหกิจชุมชน กระบวนการต่างๆ โดยข้อเท็จจริงที่ประเมินจากการทำงานในชุมชน คือ

(1) กิจกรรมในชุมชนหลายแห่งยังจำเป็นต้องเน้นการสร้างทักษะในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล ตลอดจนทักษะการเป็นนักการจัดการและนัก ารตลาด เพื่อให้เกิดการจัดการตนเอง อาทิ การใช้เคมีสีเขียวรักษาสีแวดล่อม ทั้งนี้ยังมีพื้นที่อีก 8-9 ตำบล ที่ยังไม่ได้ทำตลาดนัดสีเขียว เนื่องจากมีการขายผลิตภัณฑ์ประจำในที่อื่นๆ (อาทิ ตลาดสุขใจ และคลองมะยม) อยู่แล้ว อีกทั้งกำลังการผลิตผลผลิตทางการเกษตรก็ไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในพื้นที่ แต่ก็ให้ความร่วมมือในการจำหน่ายสินค้าในตลาดนัดเชิงพื้นที่ ชุมชน สาธารณสุข หน้าอำเภอ หรือมหาวิทยาลัยศิลปากร (มีตลาดนัดเฉพาะ) ด้วยดี ซึ่งข้อมูลจากการสำรวจ และทำความเข้าใจลักษณะการบริโภคภายในตลาดดังกล่าวทำให้เห็นว่า วิถีชีวิตของชุมชนมีลักษณะความต้องการที่แตกต่างหลากหลาย ดังนั้นการเปิดตลาดที่เป็นไปได้ต้องมีลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างหลากหลาย

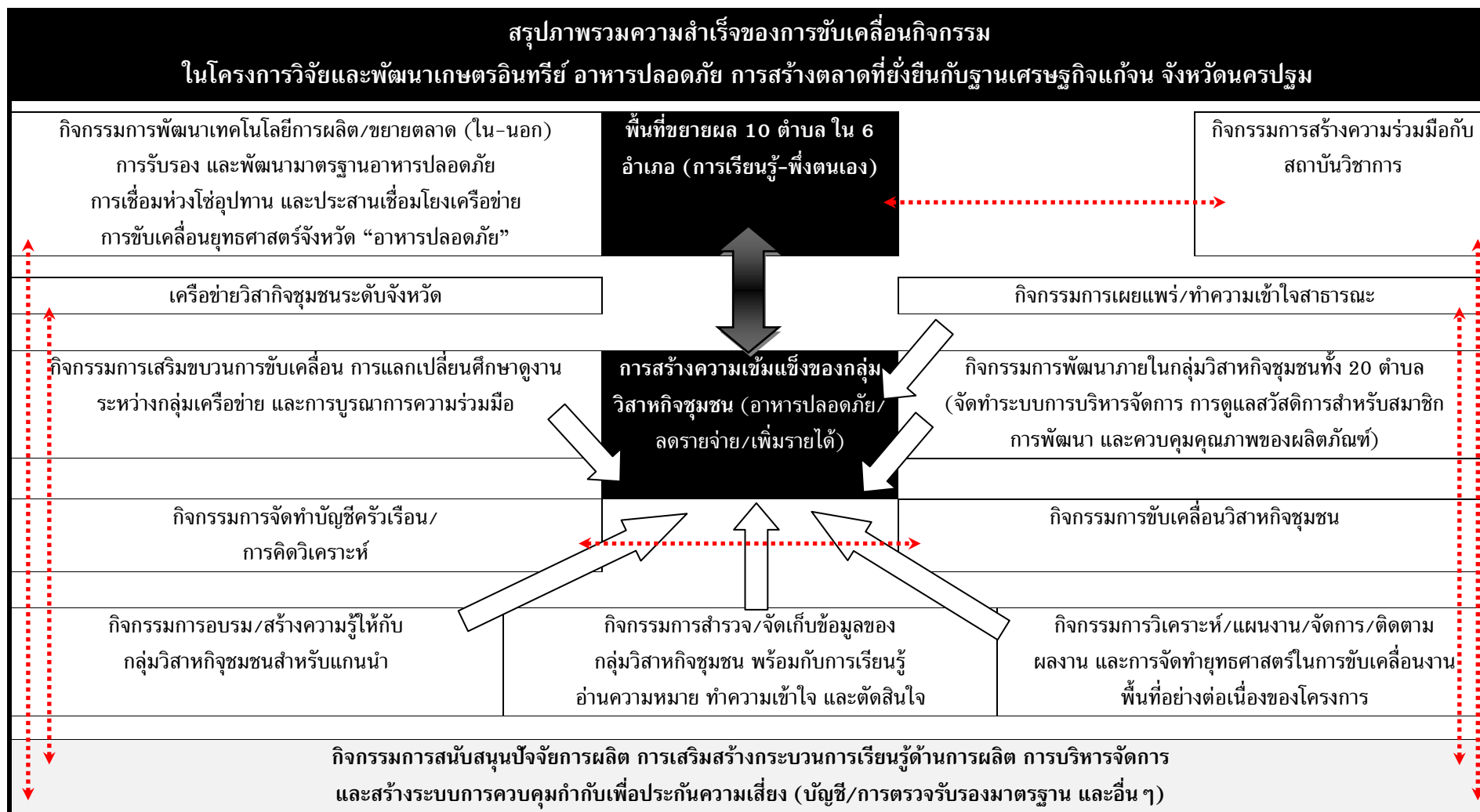
(3) ผลลัพธ์และชุดประสบการณ์เด่นที่พัฒนาขึ้นระหว่างโครงการ อาทิ (ก) ที่ ต.สามง่าม อ.ดอนตูม มีกลุ่มผลิตภัณฑ์ปลาแดดเดียว โดยในกลุ่มมีสมาชิกรวม 15 คน และยังไม่ต้องการขยายสมาชิกกลุ่มเพิ่ม เนื่องจากยังต้องการจัดการเรื่องภาระหนี้สินของสมาชิกในกลุ่มร่วมกันก่อน พร้อมๆ กับการสร้างระบบการบริหารจัดการ ระบบการเงินที่ดีชัดเจน ที่ผ่านมาสักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้ และคุณภาพของเยาวชน (สสค.) ได้เข้าไปช่วยจัดกระบวนการหนุนเสริม สร้างแนวคิดเรื่องการพึ่งพาและจัดการตนเอง ทำให้เกิดการรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน ช่วยกันแก้ไขปัญหาหนี้สินพร้อมกับกำหนดเงื่อนไขการห้ามสร้างหนี้สินนอกจากเป็นไปเพื่อการลงทุนทำกิน กลุ่มมีการจัดสรรรายได้เข้ากลุ่มร้อยละ 10 จากผลกำไร โดยได้แกนนำอาสาสมัคร (นายไทยพัฒน์) ของสหภาพไปช่วยจัดกระบวนการภายในกลุ่มให้ (ข) ที่ ต.ห้วยดวน (อ.ดอนตูม) โครงการสนับสนุนปุ๋ยฮอโมิน การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการสร้างศักยภาพให้กับแกนนำชุมชน และ (ค) ที่ ต.กระต๊อบ (อ.กำแพงแสน) ซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิบัติงานของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตกำแพงแสน ก็มีการหนุนเสริมการทำแปลงเกษตรต้นแบบ 10 พื้นที่ โดยทำแทนพื้นที่ในส่วนของ อ.กำแพงแสนบางส่วน (ต.ดอนข่อย และ ต.สระสีมูม) เนื่องจากแกนนำการพัฒนาพื้นที่หลุดจากเครือข่าย เป็นต้น

2. สถานการณ์การเตรียมความพร้อม และการปฏิบัติงานของแต่ละกลุ่ม จะไม่ได้รับผลกระทบจากการปิดตัวของโครงการ เนื่องจากลักษณะปฏิบัติงานที่ผ่านมา มีโครงสร้างเชิงสถาบันทั้งในลักษณะการบริหารจัดการ และการสร้างความร่วมมือมาในระดับหนึ่งแล้ว นอกจากนั้นยังมีความพยายามในการจัดตั้งกลไกการบริหารจัดการที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ

(1) ปัจจุบันทางสหภาคีความร่วมมือภาคประชาชน จังหวัดนครปฐม กำลังทำเรื่องจดทะเบียนจัดตั้งเป็นสมาคมสหภาคีความร่วมมือภาคประชาชน จังหวัดนครปฐม ซึ่งจะมีสถานะเป็นองค์กรสาธารณกุศลที่มีสภาพเป็นนิติบุคคล มีบทบาทหลักในการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค การส่งเสริมสุขภาพ และความมั่นคงของอาหาร การเกษตร การจัดระบบความมั่นคงทางด้านการพึ่งพิงตนเอง ตลอดจนการตลาด เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (มีกำลังซื้อที่ดี / เพียงพอ) โดยใช้ฐานคณะทำงานในจังหวัดนครปฐม เสริมแรงภายในพื้นที่กันเอง นอกจากนั้นก็เป็นการทำแผนพับประชาสัมพันธ์ เนื้อหาของขบวนการภาคประชาชนในจังหวัดนครปฐม

(2) หลังจากสิ้นสุดการดำเนินโครงการศึกษาวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน ทางสหภาคีความร่วมมือภาคประชาชน จังหวัดนครปฐม จะปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นพี่เลี้ยงซึ่งทำหน้าที่สนับสนุนงานภายนอก นอกจากนั้นก็มีกิจกรรมที่ต่อกับการทำบัญชีครัวเรือนกับ หน่วยงานอื่นๆ อาทิ มูลนิธิสืมาซีส มูลนิธิ ดร.สังเวียน และไทยเบฟ) เพื่อเสริมพลังของเครือข่าย-ธุรกิจชุมชนต่อไป

โดยสรุปภาพรวมความสำเร็จของการขับเคลื่อนกิจกรรมในโครงการวิจัยและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ อาหารปลอดภัย การสร้างตลาดที่ยั่งยืนกับฐานเศรษฐกิจแก่จน จังหวัดนครปฐม ในช่วง 18 เดือน แสดงเป็นแผนผังความสัมพันธ์ได้ดังต่อไปนี้

ประมวลผลการดำเนินงานและการเปลี่ยนแปลงกลุ่มจังหวัดประเด็นการจัดการน้ำและภัยพิบัติ

1. ภาพรวมโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ประเด็นการจัดการน้ำและภัยพิบัติ

ประเด็นและเป้าหมาย

จังหวัดกำแพงเพชร	โครงการการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการในพื้นที่แนวตะวันตกของ จังหวัดกำแพงเพชร
จังหวัดนครศรีธรรมราช	โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบบูรณาการความร่วมมือในระดับพื้นที่ กรณี ประเด็นเพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำและภัยพิบัติจากน้ำอย่างมีส่วนร่วม กลุ่ม น้ำย่อยคลองท่าดี จังหวัดนครศรีธรรมราช
จังหวัดพัทลุง	โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการน้ำตามวิถีวัฒนธรรมชุมชน แบบมีส่วนร่วมสู่การ แก้ปัญหาภัยพิบัติ สังคม เศรษฐกิจและการจัดการ ทรัพยากร จังหวัดพัทลุง
จังหวัดสตูล	โครงการพัฒนากลไกความร่วมมือในการบริหารจัดการสายน้ำดุสนแบบ บูรณาการ โดยการใช้ความรู้ในเวทีวิทยาศาสตร์ จังหวัดสตูล
จังหวัดสงขลา	โครงการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เข้ม ะสมระดับ ท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

เป้าหมายของพื้นที่ในข้อเสนอโครงการด้านการบริหารจัดการน้ำและการจัดการภัยพิบัติมี 3 ระดับ คือ

- 1) ต้องการให้ชุมชน /ท้องถิ่น เกิดการตระหนักรู้ หรือตื่นตัวกับประเด็นปัญหา และ
ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตัวเองและพื้นที่ เป็นเป้าหมายการบริหารจัดการในเชิงพื้นที่ หรือในระดับท้องถิ่น
- 2) ต้องการ มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการจัดการภัยพิบัติ โดยการมีส่วน
ร่วมของภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ต้องอาศัยการขับเคลื่อนในระดับจังหวัด
- 3) ต้องการผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายแล ะเกิดกลไกเชิงสถาบัน ในการบริหารจัดการน้ำ
และภัยพิบัติ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่เกิดจากความร่วมมือในระดับภูมิภาค

จากศักยภาพของภาคีเครือข่าย ความซ้ำเร็วในการตื่นตัว และลักษณะหรือสภาพของพื้นที่ทำให้แต่ละ
จังหวัดมีเป้าหมายหรือจุดเน้นที่ต่างกันไป เช่น จังหวัดสตูลให้ค วามสำคัญกับการจัดทำข้อมูลเพื่อกระตุ้นให้
เกิดการตื่นตัวต่อปัญหา ขณะที่กำแพงเพชร สงขลา พัทลุง ซึ่งมีประสบการณ์กับการจัดการปัญหาในเรื่องน้ำให้
ความสำคัญกับรูปแบบการจัดการแก้ไข ปัญหา ส่วนนครศรีธรรมราช เน้นการสร้างกลไกเชิงสถาบันเพื่อรองรับ
การบริหารจัดการปัญหาระดับภูมิภาค จากการนำแนวคิดการวิเคราะห์นิเวศลุ่มน้ำ และแนวคิดการวิเคราะห์
ความสัมพันธ์ของระบบนิเวศลุ่มน้ำ มาพิจารณาข้อเสนอโครงการทำให้สามารถสรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการ
ดำเนินโครงการวิจัยฯ ดังนี้

- **นิเวศที่สำคัญ**

170

■ สภาพการณ์-ปัญหา: ความเสี่ยงภัย

กำแพงเพชร	สงขลา	พัทลุง	นครศรีธรรมราช	สตูล
-อุทกภัยช่วงฤดูฝน (ส.ค.-ต.ค.) อย่างฉับพลัน -โครงการก่อสร้างพื้นฐานของภาครัฐ (ถนน สะพาน ฯลฯ) ปิดกั้นเส้นทางระบายน้ำ -การชะล้างหน้าดิน น้ำเซาะตลิ่ง -ภัยแล้ง-ข้อจำกัดด้านกายภาพขาดประสิทธิภาพในการกักเก็บน้ำ	-วาทภัยจากพายุดีเปรสชั่น -ภัยแล้งบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ -อุทกภัยแบบฉับพลันในบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา -การกัดเซาะชายฝั่งอ่าวไทย	-น้ำไม่พอใช้ -การแย่งชิงน้ำในช่วงฤดูแล้ง (น้ำใช้เกษตร-อุปโภคบริโภค) -สิ่งก่อสร้างกีดขวางทางระบายน้ำ ส่งผลให้เกิดน้ำล้นตลิ่งและท่วมขัง	-ขาดเจ้าภาพสนับสนุนและประสานกับภาคีที่เกี่ยวข้อง -ขาด การบูรณาการระบบข้อมูลสารสนเทศระหว่างท้องถิ่นและหน่วยงาน -ยังไม่มีระบบแผนที่ “แผนหลัก” หรือ “แผนรวม” ในการจัดการระดับลุ่มน้ำย่อย	-ลำน้ำมีความลาดชันสูงหน้าตัดของลำน้ำมีความกว้างไม่สม่ำเสมอ -สภาพพื้นที่ตอนท้ายน้ำเป็นแอ่งกระทะ -ประสิทธิภาพการระบายน้ำลงสู่ทะเลต่ำ -อิทธิพลน้ำขึ้น-น้ำลงทำให้เกิดน้ำท่วมขังนาน

■ การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้- ส่วนเสีย (Stakeholders Analysis)

ประเด็น	กำแพงเพชร	สงขลา	พัทลุง	นครศรีธรรมราช	สตูล
กลุ่ม key Stakeholders	-องค์กรปกครองท้องถิ่น -กลุ่มผู้ใช้น้ำในระดับพื้นที่ -เครือข่ายในชุมชน -ชลประทานและหน่วยงานเกี่ยวข้อง	-ประชาสังคม -เครือข่ายองค์กรชุมชน -องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น -เครือข่ายวิชาการ -หน่วยงานรับผิดชอบหลัก	-กลุ่มผู้ใช้น้ำภาคส่วนต่างๆ -เครือข่ายองค์กรชุมชน -องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น -หน่วยงานรับผิดชอบหลัก	-กลุ่มผู้ใช้น้ำ-ชุมชนท้องถิ่น -องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น -เครือข่ายวิชาการ -ชลประทาน	-กลุ่มผู้ใช้ในพื้นที่ -ชุมชน-ท้องถิ่น -เครือข่ายองค์กรชุมชน -ประชาสังคม -ชลประทาน

■ แนวทางการทำงาน (Working Approach)

กำแพงเพชร	สงขลา	พัทลุง	นครศรีธรรมราช	สตูล
-การทำงานร่วมมือแบบ เครือข่ายความร่วมมือ อปท. บูรณาการ	-การสรุปทเรียนการทำงาน ร่วมกัน -สร้างความร่วมมือของภาคีที่ เกี่ยวข้อง	-พัฒนาความร่วมมือ กลไก การทำงานร่วมกันท้องถิ่น- ส่วนราชการ	-พัฒนากลไก ยกระดับ ความสามารถ รับมือภัยพิบัติ ของชุมชน-ตำบล-ลุ่มน้ำย่อย	-เสริมสร้างศักยภาพของ กลุ่มองค์กร ชุมชนท้องถิ่น ใช้ความรู้ในเวทีท้องถิ่นเพื่อ จัดการน้ำ
-จัดทำบัญชีน้ำ -การจัดการน้ำแบบ ผสมผสาน-องค์กรรวม	-จัดทำแผนผังพื้นที่เสี่ยงภัย -พัฒนาแนวปฏิบัติร่วม	-การจัดสรรน้ำเป็นธรรม -การจัดการความขัดแย้ง	-การจัดการน้ำแบบ ผสมผสาน-องค์กรรวม -กลไกท้องถิ่น-ลุ่มน้ำ	-การจัดเส้นทางน้ำและ ประเมินระบบนิเวศ- K ท้องถิ่น
-เกิดการบูรณาการ-การมี ส่วนร่วม-ข้อมูลสารสนเทศ ตัดสินใจแก้ไขปัญหาใน พื้นที่	-ขยายผลรูปธรรม ระดับ พื้นที่ จังหวัด และภูมิ นิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบ สงขลา	-การบูรณาการข้อมูล หน่วยงาน-ผู้มีส่วนได้- ส่วนเสีย เพื่อแก้ไข ปัญหาในพื้นที่	-การบูรณาการระบบ ฐานข้อมูลท้องถิ่น- หน่วยงานรับผิดชอบ หลัก	-การเรียนรู้แบบบูรณา การ ของชุมชน- ท้องถิ่น และ หน่วยงาน ร่วมกัน
	-ผลักดันการจัดการภัย พิบัติด้วยความร่วมมือ ของภาคีต่างๆ ให้เป็นงาน สาธารณะ		-พัฒนาแผนการจัดการ น้ำระดับตำบลและ แผนการจัดการลุ่มน้ำย่อย	

กิจกรรมและความต้องการในการสนับสนุน

ข้อเสนอโครงการด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการจัดการภัยพิบัติ มีกิจกรรมในลักษณะที่คล้าย ๆ กัน ประกอบด้วย

- 1) การศึกษาข้อมูล พัฒนาหรือจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการจัดการภัยพิบัติ
- 2) การหาทางเลือกในการบริหารจัดการทรัพยากรและการจัดการภัยพิบัติ โดยการถอดหรือสรุปบทเรียน การค้นหาคำตอบความรู้ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาดูงาน
- 3) การพัฒนาศักยภาพกลไกและเครือข่ายการบริหารจัดการน้ำและการจัดการภัยพิบัติ เพื่อสร้างความร่วมมือและบูรณาการการทำงานร่วมกัน

2. ผลการดำเนินการและการเปลี่ยนแปลง

จังหวัดกำแพงเพชร

ชื่อโครงการ: โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ ในพื้นที่แนวตะวันตกของจังหวัดกำแพงเพชร

ความเป็นมา

จังหวัดกำแพงเพชร มีขนาด 5,379,687 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 3,348,847 ไร่ หรือประมาณ 62 % ของพื้นที่ทั้งหมด ป่าไม้ 1,365,437.5 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่อื่นๆ 665,403 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศ แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนล่าง 2) เป็นเนินเขาเตี้ยๆ สลับที่ราบ พบเห็นบริเวณด้านเหนือ และตอนกลางของจังหวัด 3) เป็นภูเขาสลับซับซ้อน เป็นแหล่งแร่ธาตุ และต้นน้ำลำธารต่างๆ ที่สำคัญ เช่น คลองวังเจ้า คลองสวนหมาก คลองน้ำไหล และคลองขลุง ไหลลงสู่แม่น้ำปิง ด้วยสภาพพื้นที่ดังกล่าว ทำให้กำแพงเพชร เสมือนถูกแบ่งเป็นสองซีก คือโซนตะวันออก ที่เป็นพื้นที่ราบลุ่มโดยส่วนใหญ่ และโซนตะวันตก อันเป็นที่ดอน ลาดเทจากทิศตะวันตกลงสู่ทิศตะวันออกไล่ระดับลงสู่แม่น้ำปิงทำให้โซนตะวันตกด้อยโอกาส มีข้อจำกัดในการพัฒนาระบบชลประทาน พบปัญหาการขาดแคลนน้ำโดยเฉพาะในฤดูแล้ง อีกทั้งมีความทับซ้อนของ น้ำท่วม น้ำหลาก ในช่วงฤดูฝนอย่างต่อเนื่อง

ลุ่มน้ำคลองสวนหมาก มีพื้นที่ 1,078 ตร.กม. (673,650 ไร่) เป็นพื้นที่ป่า ร้อยละ 70 พื้นที่เกษตรกรรมร้อยละ 25 (ประมาณ 194,512 ไร่) มีปัญหาด้านศักยภาพการพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ เพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำต้นทุน

ลุ่มน้ำคลองขลุง มีพื้นที่ 3,222 ตร.กม. (2,013,750 ไร่) เป็นพื้นที่ป่า ร้อยละ 15 พื้นที่เกษตรกรรมร้อยละ 78 (ประมาณ 1,586,030 ไร่) มีปัญหาด้านความต้องการน้ำเพื่อทำการเกษตรในอนาคตเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความต้องการน้ำทำการเกษตรช่วงฤดูแล้งเพิ่มมากขึ้นด้วย

จากสถานการณ์ผู้คนชาวกำแพงเพชรจำนวนหนึ่ง ได้รวมตัวกันเป็นเครือข่าย ตาข่ายประชาชนภาคประชาชน ในนาม “เครือข่ายประชาคมคนกำแพงเพชร” ซึ่งเครือข่ายคนกำแพงเพชรนี้ได้ประสานงานและเข้าร่วมปฏิบัติการในกระบวนการที่สำคัญๆที่ใช้ข้อมูลครัวเรือนเป็นฐานการเรียนรู้และนำสู่สร้างแผนการพึ่งตนเองของชุมชนระดับต่างๆ เพื่อการแก้ปัญหาคความยากจนร่วมกันในช่วง พ.ศ. 2543 ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ดำเนินการจัดทำ “แผนแม่บทชุมชน” จำนวน 22 ตำบล ในปี พ.ศ. 2547 ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ดำเนินการจัดทำ “แผนแม่บทชุมชน” จำนวน 16 ตำบล ในปี พ.ศ. 2548 ได้รับการสนับสนุนจากวิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) จวบจนกระทั่งเข้าร่วมดำเนินการโครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาคความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ จากการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)ในระยะที่หนึ่งและสอง โดยมุ่งเน้นการใช้บัญชีครัวเรือนเพื่อการจัดการปัญหาคความยากจน อีกทั้งการจัดการปัญหาร่วมของชุมชนตำบล โดยเฉพะการนำร่องการแก้ไขปัญหาน้ำ

สมมติฐานในการวิจัยและพัฒนา

วิกฤตการณ์แก้ปัญหา-การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของจังหวัดกำแพงเพชรด้านโซนตะวันตกของแม่น้ำปิง เช่น การเกิดอุทกภัยในช่วงฤดูฝนอย่างฉับพลัน โครงการก่อสร้างพื้นฐานของภาครัฐบางส่วนปิดกั้นเส้นทางระบายน้ำ การทำเขตรกรรมในที่ลาดชันเกิดการชะล้างหน้าดิน น้ำกัดเซาะตลิ่ง นอกจากนี้ข้อจำกัดด้านพื้นที่กายภาพจึงขาดประสิทธิภาพในการกักเก็บน้ำในพื้นที่ ทำให้ในช่วงฤดูแล้งน้ำเพื่ออุปโภค-บริโภคและน้ำใช้ภาคเกษตรไม่เพียงพอต่อความต้องการ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพ กลไก กลุ่ม / องค์กร ภาคัพัฒนาในจังหวัดเสนอการจัดระบบข้อมูลเพื่อสรุปบทเรียนและค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการบริหารจัดการน้ำและการจัดการภัยพิบัติของท้องถิ่น บนพื้นฐานการบูรณาการความร่วมมือระหว่าง องค์กร หน่วยงาน และภาคัที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในที่สุดจะสามารถนำไปประยุกต์สู่การพัฒนาแผน-ข้อเสนอการแก้ไขปัญหาระเบอการบริหารจัดการน้ำในภาพรวมของพื้นที่โซนตะวันตกของแม่น้ำปิงและมีแผนรับมือกับภัยพิบัติเกี่ยวกับน้ำที่อาจจะเกิดในพื้นที่ที่มีลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่เปราะบางต่อการเกิดภัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพ กลไก กลุ่ม/องค์กรเพื่อร่วมมือกันบริหาร จัดการน้ำ
2. เพื่อส่งเสริมการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการตัดสินใจบริหารจัดการน้ำของท้องถิ่น
3. เพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการบริหารจัดการน้ำและการจัดการภัยพิบัติของท้องถิ่น บนพื้นฐานการบูรณาการความร่วมมือระหว่าง องค์กร หน่วยงาน และภาคัที่เกี่ยวข้อง
4. เพื่อจัดทำแผนบูรณาการจัดการน้ำที่เหมาะสม 35 ตำบลและของกลุ่มน้ำในพื้นที่โวนตะวันตกอย่างน้อยหนึ่งกลุ่มน้ำ

พื้นที่ และประชากรเป้าหมาย

พื้นที่เป้าหมาย 2 กลุ่มน้ำหลัก(สายน้ำ) คือ กลุ่มน้ำคลองสวนหมากและกลุ่มน้ำคลองขลุง ครอบคลุมพื้นที่ 35 องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อปท.) ซึ่งเป็น อบต. 29 แห่ง เทศบาลตำบล (ทต.) 6 แห่ง อยู่ในท้องที่ 30 ตำบล ใน 5 อำเภอของจังหวัดกำแพงเพชร

ตัวชี้วัด/เป้าหมายผลผลิต

1. มีกลไก กลุ่ม องค์กร ในการดูแล-บริหารจัดการน้ำในระดับตำบล ระดับเครือข่ายกลุ่มน้ำ ในทุกตำบล และ 2 เครือข่ายกลุ่มน้ำ
2. มีกลไกระดับจังหวัด ในการเฝ้าระวัง และเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการบริหารจัดการน้ำ ระดับจังหวัด
3. มีฐานข้อมูลที่เป็นในการดูแล-บริหารจัดการน้ำในระดับตำบล เพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจ แก้ไขปัญหาทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ในกลุ่มน้ำคลองขลุงและคลองสวนหมาก เช่น แผนที่เสี่ยงภัย ระดับตำบล แผนที่ศักยภาพของแหล่งน้ำ การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำแผนและข้อเสนอของตำบล-กลุ่มน้ำ
4. มีชุดบทเรียนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ อย่างน้อย 4 ชุดบทเรียน กรณีศึกษาหนองบึงไก่ กรณีศึกษาการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก กรณีศึกษาประตูละบายทราย และบทเรียนว่าด้วยการบริหารจัดการน้ำ แบบบูรณาการ
5. มีตัวอย่างรูปธรรมสำเร็จ ในการบริหารจัดการน้ำโดยความร่วมมือแบบบูรณาการ
6. กลไก แกนนำ ระดับตำบล มีความเข้าใจและมีแผนเตรียมความพร้อม ในการจัดการภัยพิบัติ เกี่ยวกับน้ำ โดยความร่วมมือกับ สนง.ป้องกันภัยพิบัติระดับ อำเภอและจังหวัด

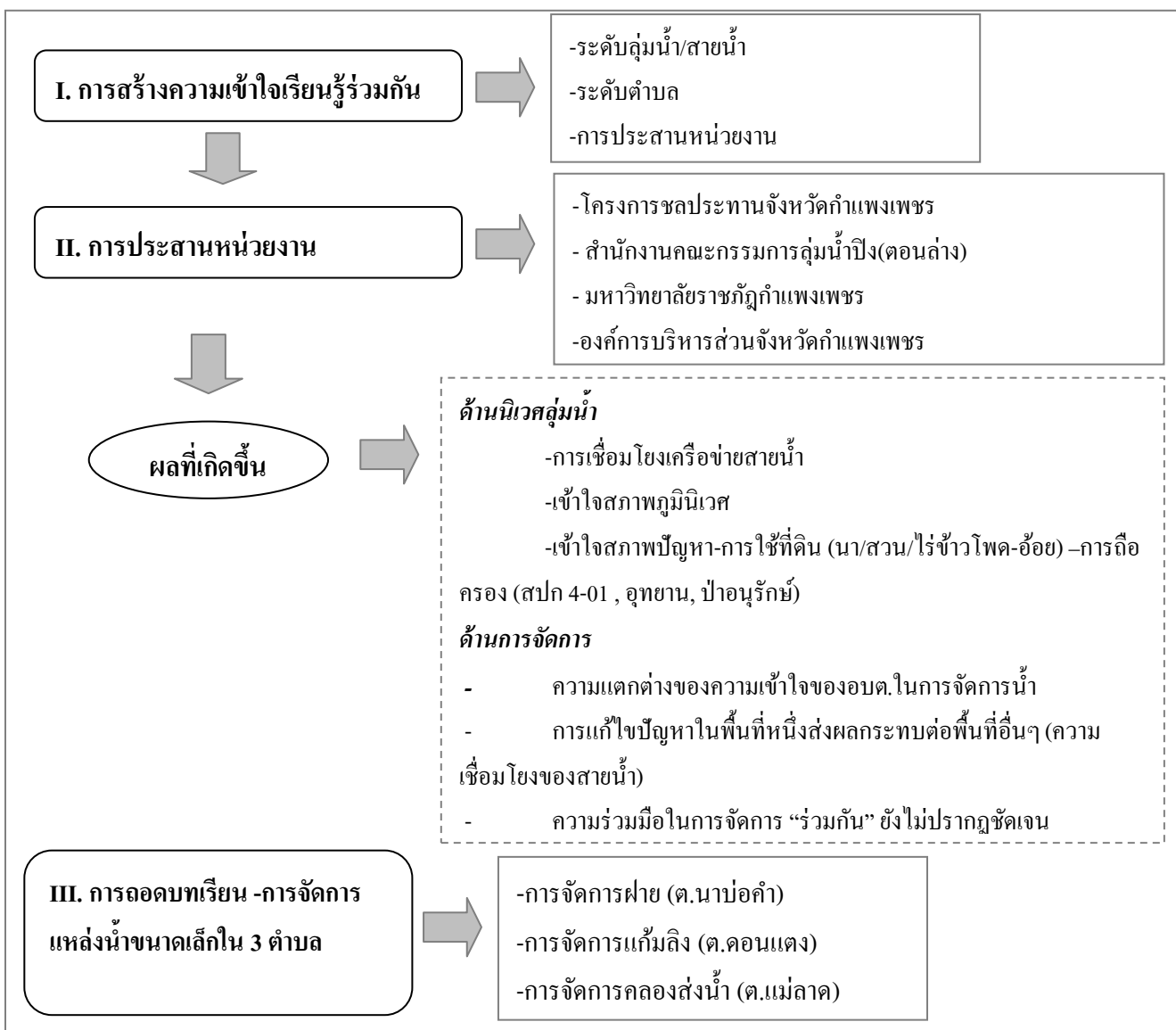
กลไกและภาคีความร่วมมือ

การเตรียมพื้นที่ จัดประชุมเวทีในระดับตำบลและอำเภอเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในประเด็น-วัตถุประสงค์-ผลผลิตหลัก และแนวทางการทำงานของโครงการฯ ที่เน้นการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่คลองขลุง-คลองลาน-คลองสวนหมาก ซึ่งเป็นงานสืบเนื่องจากโครงการฯ เดิม (การจัดทำบัญชีครัวเรือน)

การประสานภาคีความร่วมมือ ประสานเครือข่ายองค์กรปกครองท้องถิ่น(อปท.) 30 ตำบล ชี้แจงแนวทางการดำเนินการตามข้อเสนอโครงการฯ และทำความเข้าใจกับหน่วยงานและขอการสนับสนุนการดำเนินงานโครงการฯกับหน่วยงานรับผิดชอบหลัก เช่น ชลประทานจังหวัดโครงการชลประทานฯ สนง.ทรัพยากรน้ำ ภาค ๓ สนง.อุทยานแห่งชาติคลองลาน คณะกรรมการลุ่มน้ำปิง มรภ.กำแพงเพชร, สนง.อำเภอคลองขลุง คลองลาน

การจัดการด้านข้อมูล ประสานกับหน่วยงานและสถาบันวิชาการเพื่อขอสนับสนุนข้อมูลเชิงเทคนิคทางสารสนเทศภูมิศาสตร์ ซึ่งจะนำไปใช้ประกอบกับการจัดทำแผนผังทำมือของชุมชน-แกนนำในระดับตำบลนำร่อง และออกแบบการจัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำในระดับท้องถิ่น

กรอบแนวคิดการทำงาน (Conceptual frame) จังหวัดกำแพงเพชร

ผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการของโครงการวิจัยในระดับพื้นที่

ประเด็น	ผลการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่
I. การพัฒนาภาคีความร่วมมือ:	การจัดรูปกลไกภาคีความร่วมมือเพื่อผลักดันงานศึกษาวิจัยของจังหวัดกำแพงเพชร ใช้การพัฒนาภาคีความร่วมมือในสามส่วน คือ
ประเด็นร่วม	ส่วนที่ 1) <u>กลไกคณะทำงานในระดับจังหวัด</u> ขึ้นเพื่อกำกับดูแลภาพรวม การกำหนดแนวทางหลัก รวมถึงเรื่องการบริหารจัดการโครงการโดยภาพรวม การดำเนินงานของกลไกในระดับจังหวัด เช่น เรื่องการประสานงาน การหนุนเสริมและการติดตามงานในระดับตำบล และหน่วยงาน/ภาคีภายนอก ไม่รวมศูนย์/กระจุ
ความสัมพันธ์ภาคี กลไก	

ประเด็น

ผลการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่

ตัวอยู่กับกลไกชุดใหญ่ และการจัดตั้ง “คณะบริหารจัดการ” ทำให้เกิดความคล่องตัวมากขึ้นในเรื่องการดำเนินงานโครงการฯ ส่วนการทำงานในระดับปฏิบัติ มีการจัดตั้ง **ส่วนที่ 2) คณะทำงานระดับตำบล** ช่วยแบ่งงานการปฏิบัติให้คล่องตัวมีประสิทธิภาพ มีการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่-ความรับผิดชอบให้ชัดเจนมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ แต่เนื่องจากการดำเนินการวิจัยจัดทำในพื้นที่ลุ่มน้ำปิงฝั่งตะวันตก ที่มีขนาดกว้างใหญ่ครอบคลุมพื้นที่การปกครองของอปท. จำนวน 37 แห่ง ทางคณะทำงานจึงปรับให้มีการจัดรูปกลไกความร่วมมือที่สามารถดำเนินงานอย่างครอบคลุม และเพื่อให้สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหามาเชื่อมโยงในรูปของเขตพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยเพิ่มเติมจัดตั้ง **ส่วนที่ 3) กลไกคณะทำงานประสานงานในระดับลุ่มน้ำ** เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน เชื่อมร้อยการทำงานให้เกิดความร่วมมือที่มาจากการทำงานร่วมกันระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ ทั้งในเรื่องของข้อมูล ความรู้และบุคลากรนำสู่การกำหนดแนวทางการจัดการปัญหาน้ำ และภัยพิบัติของพื้นที่ในหลายประการ ประกอบด้วย .การเปลี่ยนแปลงด้านการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ 2.จากการเรียนรู้ข้อมูล-ความรู้ ที่มาจากการลงมือปฏิบัติการแก้ไขปัญหามองเห็นพื้นที่จริง 3.การเชื่อมโยงการจัดการปัญหา ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นระหว่างพื้นที่ตำบลหรือข้ามสายน้ำ เช่น การสร้างฝายกันน้ำ การขุดลอกคลอง เป็นต้น

-ผลการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ที่เกิดขึ้น คือ การพัฒนาและยกระดับเครือข่ายของกลไกจัดการในระดับสายน้ำหรือลุ่มน้ำขนาดเล็กที่สามารถประสานงานและดำเนินการแก้ไขปัญหาร่วมกันได้ มองเห็นปัญหาภาพรวมทั้งพื้นที่และทำงานกันเป็นรูปแบบเครือข่ายสายน้ำที่จัดการกับประเด็นปัญหาร่วมกันแบบเชิงระบบ ไม่แยกส่วนกันทำ ช่วยทำให้แกนนำหรือตัวแทนของชุมชนระหว่างพื้นที่ในเขตลุ่มน้ำได้ร่วมแลกเปลี่ยน เรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกัน ได้รับรู้ข้อมูลสภาพทั่วไปของลุ่มน้ำขนาดเล็กของพื้นที่ ที่มาจากการระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียทั้งในระดับพื้นที่ ระดับตำบลและระดับโซนพื้นที่ลุ่มน้ำขนาดเล็ก

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เป็นการช่วยยกระดับความร่วมมือและการสนับสนุนด้านข้อมูลและวิชาการ จากหน่วยงานที่มาร่วมเป็นภาคี ในระดับตำบล ได้รับความร่วมมือและสนับสนุนข้อมูลและบุคลากร(เจ้าหน้าที่ฝ่ายช่างเทคนิค) ในการจัดทำข้อมูลและแผนที่จากองค์กรปกครองท้องถิ่น ส่วนในระดับโครงการฯ ได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ รวมถึงการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะโครงการชลประทานกำแพงเพชร สำนักงาน

ประเด็น

ผลการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่

คณะกรรมการลุ่มน้ำปิงตอนล่างและมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ได้ให้ความอนุเคราะห์ในด้านข้อมูลและบุคลากรมาช่วยในการเป็นที่ปรึกษาและวิทยากร ตลอดจนให้คำแนะนำในเรื่องการจัดการน้ำ

II. ความเชื่อมโยง กับปัญหาและแนว ทางแก้ไข ทางเลือก ในการจัดการปัญหา

-ทางคณะทำงานจังหวัดมุงเน้นที่การยกระดับแผนการจัดการน้ำระดับพื้นที่ตำบล โดยสนับสนุนและติดตามให้แต่ละตำบลมีการจัดทบทวนแผนและข้อเสนอเดิม ด้วยการพิจารณา วิเคราะห์ร่วมกับผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียในพื้นที่โดยใช้ประกอบกับ ข้อมูลที่มีการจัดทำขึ้นใหม่ด้วยการใช้ “เครื่องมือ-แผนผังร่างมือ” และ “แผนที่ พิกัดทางภูมิศาสตร์” รวมทั้งการฝึกอบรม ให้ความรู้การใช้เครื่องมือระบบพิกัด- ตำแหน่ง บนพื้นผิวโลก (Global Positioning System-GPS) การสำรวจข้อมูล เส้นทางน้ำ ระบบความเชื่อมโยงของทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ และที่ดินในขอบเขตพื้นที่ ตำบล ลุ่มน้ำขนาดเล็ก ในทางปฏิบัติคณะทำงานระดับตำบลนำไปประยุกต์ใช้ ประเมินผลกระทบและความเสียหายจากภัยพิบัติของตำบล เพื่อกำหนดแนวทาง จ่ายค่าชดเชยให้กับประชาชนที่เดือดร้อน และนำไปปรับปรุงเพิ่มเติมจากแนว ทางการทำงานแบบเดิมให้มีความชัดเจนให้มีความชัดเจนมากขึ้น

- การใช้ข้อมูลเพื่อนำมาพัฒนาปรับปรุงแผนและข้อเสนอการจัดการปัญหาน้ำทั้ง ในระดับพื้นที่ตำบลและระดับโซน/ลุ่มน้ำ นำมาปรับใช้เกี่ยวกับการจัดทำ แผน/ ข้อเสนอการแก้ไขปัญหาน้ำในระดับพื้นที่ของโซนต่างๆ เน้นการรวบรวมและ ประมวลข้อมูลเบื้องต้นของสภาพปัญหาในพื้นที่ศึกษา (กรณีศึกษา ต.หัวถนน / การจัดการแก้มลิง ต.ดอนแดง) และจัดรวบรวมในรูปของแผนข้อเสนอของแต่ โซนพื้นที่ครบทั้ง 3 โซนและภาพรวมเพื่อบูรณาการเป็น “แผนและข้อเสนอการ จัดการน้ำทั้งระบบ” ทั้งระดับตำบล ระดับโซนและระดับจังหวัด เพื่อนำเสนอเป็น ยุทธศาสตร์แนวทางการทำงาน แผนและข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาและจัดการ ปัญหาน้ำของภาคประชาชน ซึ่งทำให้คณะทำงานยุทธศาสตร์เรื่องน้ำเพื่อร่วมกัน ขับเคลื่อนประเด็นการแก้ไขปัญหาและจัดการน้ำ โดยเฉพาะในซีกพื้นที่ฝั่งตะวันตก ของแม่น้ำปิงจำนวนทั้งสิ้น 3 สายน้ำ(ลุ่มน้ำคลองสวนหมาก ลุ่มน้ำคลองน้ำไหล และลุ่มน้ำคลองขลุ่ย) ครอบคลุมเขตปกครองของ 37 อปท. ตัวอย่างรูปธรรมของ การดำเนินการ เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเสียหายจากน้ำท่วมในพื้นที่ เป็นการจัดทำ ข้อมูลพื้นที่เสียหายโดยจำแนกออกเป็น พื้นที่ไร่ นาและสวน รวมถึง ที่อยู่อาศัย รวบรวมจำนวนประชากรที่ได้รับความเดือดร้อนและคิดคำนวณมูลค่า ความเสียหายอื่นๆ ช่วยสร้างความเข้าใจที่ดีขึ้นในหมู่พี่น้องประชาชนในพื้นที่ ใกล้เคียง โดยเฉพาะระหว่างชุมชนที่อยู่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ รวมทั้ง

ประเด็น

ผลการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่

ยกระดับการมอง-ทำความเข้าใจปัญหา สาเหตุ และผลสืบเนื่องที่มาจาก การกำหนดแนวทางการแก้ไข อย่างเชื่อมโยงและรอบด้านมากขึ้น

การดำเนินการดังกล่าวช่วยยกระดับความร่วมมือกันในการดำเนินงาน ทั้งในระดับพื้นที่ ระดับตำบลระดับโซนลุ่มน้ำและระดับภาพรวมทั้งจังหวัด ทั้งในด้านการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันข้อมูล การบูรณาการเชื่อมโยงข้อมูล ความรู้และทักษะการใช้แผนที่ การแลกเปลี่ยนความเห็นและข้อเสนอแนะต่อการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาและจัดการน้ำของแต่ละพื้นที่และระหว่างพื้นที่อย่างเชื่อมโยงเป็นระบบโดยเฉพาะการจัดทำร่างแผนที่ทำมือที่นำเอาแผนที่เหล่านั้นมาต่อเชื่อมโยงพื้นที่-ระบบนิเวศกันต่อเนื่องเป็นสายน้ำแล้วหลังจากนี้ ให้ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย กำหนดจุดพื้นที่หลักที่เป็นพื้นที่ประสบปัญหาจากเรื่องน้ำในแผนที่ทำมือก่อนเป็นเบื้องต้น แล้วจึงนำเอาแผนที่ที่จัดทำขึ้นทั้งหมดไปใช้ และบางพื้นที่ได้เรียนรู้การใช้แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมเข้ามาช่วยประกอบการคิดและการตัดสินใจในการกำหนดแนวทางการจัดการน้ำในระดับพื้นที่นิเวศลุ่มน้ำ (ใช้กรณีตัวอย่าง- ลุ่มน้ำขนาดเล็ก- ตำบล) พื้นที่นิเวศลุ่มน้ำคลองวังหามแห พื้นที่นิเวศลุ่มน้ำคลองขลุง และพื้นที่นิเวศลุ่มน้ำคลองสวนหมาก) เป็นแนวทางการอธิบายระบบการทำงานที่เชื่อมโยงกันทั้งสามระดับ

III. ความรู้-
กระบวนการเรียนรู้:
ทัศนคติ ความรู้
ทักษะ

-เครื่องมือการดำเนินการวิจัยที่สำคัญของจังหวัดกำแพงเพชร เป็นการใช้ “เครื่องมือ-แผนผังร่างมือ” และ “แผนที่พิกัดทางภูมิศาสตร์” รวมทั้งการฝึกอบรมการใช้เครื่องมือระบุพิกัดหรือตำแหน่ง (GPS) การลงสำรวจข้อมูล เส้นทางน้ำ การศึกษาข้อมูลด้วยการใช้แบบสอบถามและสำรวจข้อมูล ต้นทุนน้ำ (คลอง,หนอง,บึง,อ่าง,ฝาย,ท่อทองแดง,โครงการต่าง ๆ) สภาพสายน้ำ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ รวมไปถึงระบบการจัดการน้ำของพื้นที่ฝั่งตะวันตกของ จังหวัดกำแพงเพชรโดยภาพรวมร่วมกับผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่

จังหวัดนครศรีธรรมราช

ชื่อโครงการ: โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบบูรณาการความร่วมมือในระดับพื้นที่ กรณีประเด็นเพื่อ
การจัดการทรัพยากรน้ำ และภัยพิบัติจากน้ำอย่างมีส่วนร่วม ลุ่มน้ำย่อยคลองท่าดี จังหวัด
นครศรีธรรมราช

ความเป็นมา

ภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น แต่ละปี ส่งผลต่อความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน แม้ว่าปัจจุบัน
วิทยาการสมัยใหม่เจริญก้าวหน้าไปไกล แต่ก็เหมือนพิสูจน์ว่ามนุษย์ไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ แต่สิ่งที่
สามารถทำได้คือการบรรเทาความสูญเสียให้น้อยที่สุด อาจโดยการเข้าไปให้ความช่วยเหลืออย่างทันท่วงที
รวมทั้งการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า อาทิเช่น การพยากรณ์ คาดการณ์อย่างแม่นยำ การเตือนภัยที่มีประสิทธิภาพ
การใช้มาตรการป้องกันและเตรียมความพร้อมของชุมชนที่เหมาะสม และการได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วน
เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (สิทธิศักดิ์ เท่าธำม, 2544.)

เมื่อพิจารณาฐานทุนเดิมของโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคมและสุข
ภาวะ จังหวัดนครศรีธรรมราช ประเด็นร่วมที่ต้องการขับเคลื่อนงานภายใต้โครงการความร่วมมือ ๑ คือ
ประเด็นการจัดการน้ำ ซึ่งมีการดำเนินงานร่วมกันของภาคีที่หลากหลายรวมทั้งโครงการวิจัยการวางแผนและ
การจัดการทรัพยากรน้ำจังหวัดนครศรีธรรมราชโดยการมีส่วนร่วมและดำเนินการในลุ่มน้ำคลองเสาธง จน
เกิดผลเป็นที่น่าพอใจดังที่ได้กล่าวแล้ว นอกจากนั้นยังมีสายคลองที่สำคัญอีกเส้นหนึ่งคือคลองท่าดีเพราะเป็น
ลำคลองที่ไหลผ่านตำบลต่าง ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น ตำบลกำโลน ตำบลท่าดี ตำบลท่าจั่ว ตำบล
ไชยมนตรี ตำบลมะม่วงสองต้น และอีกหลายตำบลในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จนไปออกอ่าวไทย ที่
ตำบลปากนคร

“สายน้ำคลองท่าดี ” ยังประโยชน์ให้กับชุมชนทั้งสองฝั่งคลองมากมายนับไม่ถ้วน จนทำให้คลองท่าดี
เป็นเสมือนกับเส้นเลือดหลักของคนในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะชุมชนที่อาศัยในเขตเทศบาลนคร
นครศรีธรรมราช ที่ได้นำน้ำจากสถานีสูบน้ำบริเวณสะพานท่าใหญ่คลองท่าดีมาเป็นน้ำดิบในการทำน้ำประปา
เพื่อหล่อเลี้ยงคนในเขตเทศบาลนครศรีธรรมราช แต่เมื่อต้นปี 2554 ที่ผ่านมามีคลองท่าดีกลับกลายเป็นสายน้ำ
ที่สร้างภัยพิบัติให้แก่คนเมืองนครศรีธรรมราช

ประกอบกับเมื่อพิจารณางานเชิงประเด็นที่มีการขับเคลื่อนและต่อยอดจากฐานงานเดิมของโครงการ
ความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าหลาย
ประเด็นที่มีเจ้าภาพหลักในการสนับสนุนงบประมาณในการสร้างรูปธรรมของการแก้ ปัญหาโดยใช้รูปแบบและ
กระบวนการจากโครงการความร่วมมือ ๑ โดยเฉพาะการแก้ปัญหาที่ดิน ประเด็นวิสาหกิจนาข้าวอินทรีย์ แต่
ทว่าประเด็นสำคัญคือประเด็นการจัดน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค การใช้ภาคการเกษตร และการจัดการภัยพิบัติ
ยังขาดผู้สนับสนุนและองค์ความรู้ที่ชัดเจน ซึ่ง หากมีการต่อยอดปฏิบัติการจากฐานงานเดิมจะทำให้เกิดการ
แก้ปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยที่ผ่านมาในหลายพื้นที่ได้ช่วยกันผลักดันให้ประเด็นการจัดการน้ำให้เป็น

ประเด็นสาธารณะ แต่ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือการทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความสนใจ ตื่นตัวต่อการจัดการและการใช้ข้อมูลในการบริหารจัดการ ประเด็นต่อมาคือให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตระหนักว่าน้ำเป็นทรัพย์สินสาธารณะ (Common Property) โดย-อาศัยแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีความร่วมมือในการศึกษาวิจัยและการปฏิบัติการ เพื่อให้แนวทาง- การสร้างความร่วมมือปรากฏเป็นรูปธรรม มั่นคงอย่างชัดเจนด้วยกระบวนการสำคัญคือ 1) การเสริมสร้างขีดความสามารถของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้อยู่ในฐานะ “กลไก” ในการประสานงานระหว่างหน่วยงานและท้องถิ่น โดยต้องมีข้อมูลเชิงพื้นที่ที่ครอบคลุมทุกมิติ มีการศึกษา วิเคราะห์ปัญหาของกลุ่มน้ำ ตลอดจนข้อมูล การเปลี่ยนแปลงการใช้น้ำและที่ดินในพื้นที่กลุ่มน้ำ 2) การสร้างความร่วมมือของภาคีที่เกี่ยวข้องผ่านการสร้างกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางปฏิบัติการร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งด้านข้อมูลสารสนเทศ กิจกรรมฟื้นฟู บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ และ 3) การพัฒนารูปแบบการจัดการลุ่มน้ำย่อยโดยด้วยการใช้ระบบฐานข้อมูลและการประสานแผนทั้งระดับ “แผนหลัก” หรือ “แผนรวม” ในจังหวัดที่เน้นแผนความร่วมมือ จนถึง “แผนระดับปฏิบัติการ” ของพื้นที่

สมมติฐานในการวิจัยและพัฒนา

การจัดการน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภค- บริโภคและการใช้น้ำเพื่อการเกษตร และการจัดการภัยพิบัติที่จะนำไปสู่ประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่จะทำหน้าที่ประสานและสนับสนุนการทำงานร่วมมือกันระหว่างภาคีที่เกี่ยวข้อง มีการจัดการระบบข้อมูลและการใช้องค์ความรู้ที่ชัดเจน ที่มาจากการสรุปและปรับใช้ในการปฏิบัติ การในพื้นที่ นำมาต่อยอดจากประสบการณ์และฐานงานเดิมของชุมชน-ท้องถิ่นที่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม การดำเนินการนี้ควรมีการบูรณาการระหว่างท้องถิ่นและหน่วยงานรับผิดชอบหลัก ในรูป “กลไก” การประสาน- ด้านระบบข้อมูลสารสนเทศทรัพยากรน้ำ ตลอดจนการพัฒนากระบวนการทั้ง “แผนหลัก” หรือ “แผนรวม” ในการจัดการระดับลุ่มน้ำย่อยอีกด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้อง ต่อการจัดการน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค การเกษตร และการจัดการภัยพิบัติ ผ่านการจัดทำระบบสารสนเทศเรื่องน้ำ และกิจกรรมการฟื้นฟู รักษา และใช้ประโยชน์จากน้ำ
2. เพื่อพัฒนาการบูรณาการระบบฐานข้อมูลท้องถิ่นกับหน่วยงานรับผิดชอบหลักเรื่องทรัพยากรน้ำ และการจัดการภัยพิบัติ
3. เพื่อศึกษาการสร้างแนวทางการประสานหรือบูรณาการแผนการจัดการทรัพยากรน้ำและภัยพิบัติในระดับจังหวัดและแผนปฏิบัติการระดับพื้นที่(ตำบล)
4. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการน้ำระดับลุ่มน้ำย่อย

พื้นที่ และประชากรเป้าหมาย

1. พื้นที่ต้นน้ำ ตำบลท่าดี
2. พื้นที่กลางน้ำ ตำบลมนตรี
3. พื้นที่ปลายน้ำ ตำบลปากนคร
4. พื้นที่แหล่งเรียนรู้ ตำบลปากพูน ตำบลบางจาก

ตัวชี้วัด/เป้าหมายผลผลิต

1. เกิดกลไกและความรู้กระบวนการสนับสนุนการสร้างเสริมและยกระดับความเข้มแข็งของ (ความสามารถ) ชุมชนตำบลในการจัดการปัญหาการจัดการน้ำ การอุปโภค บริโภค เพื่อการเกษตร การจัดการ ภัยพิบัติ ด้วยภาคีความร่วมมือ และกระบวนการมีส่วนร่วมความรู้ /พลังข้อมูลจากระบบสารสนเทศเรื่องน้ำ ระดับตำบลในพื้นที่ยุทธศาสตร์
2. เกิดการบูรณาการระบบฐานข้อมูลท้องถิ่นกับหน่วยงานรับผิดชอบหลักเรื่องทรัพยากรน้ำและการ จัดการภัยพิบัติ
3. เกิดแผนการจัดการน้ำระดับตำบลและแผนการจัดการลุ่มน้ำย่อย
4. ทำให้เกิดรูปแบบการจัดการน้ำระดับลุ่มน้ำย่อย และขยายผลไปยังพื้นที่ใกล้เคียง

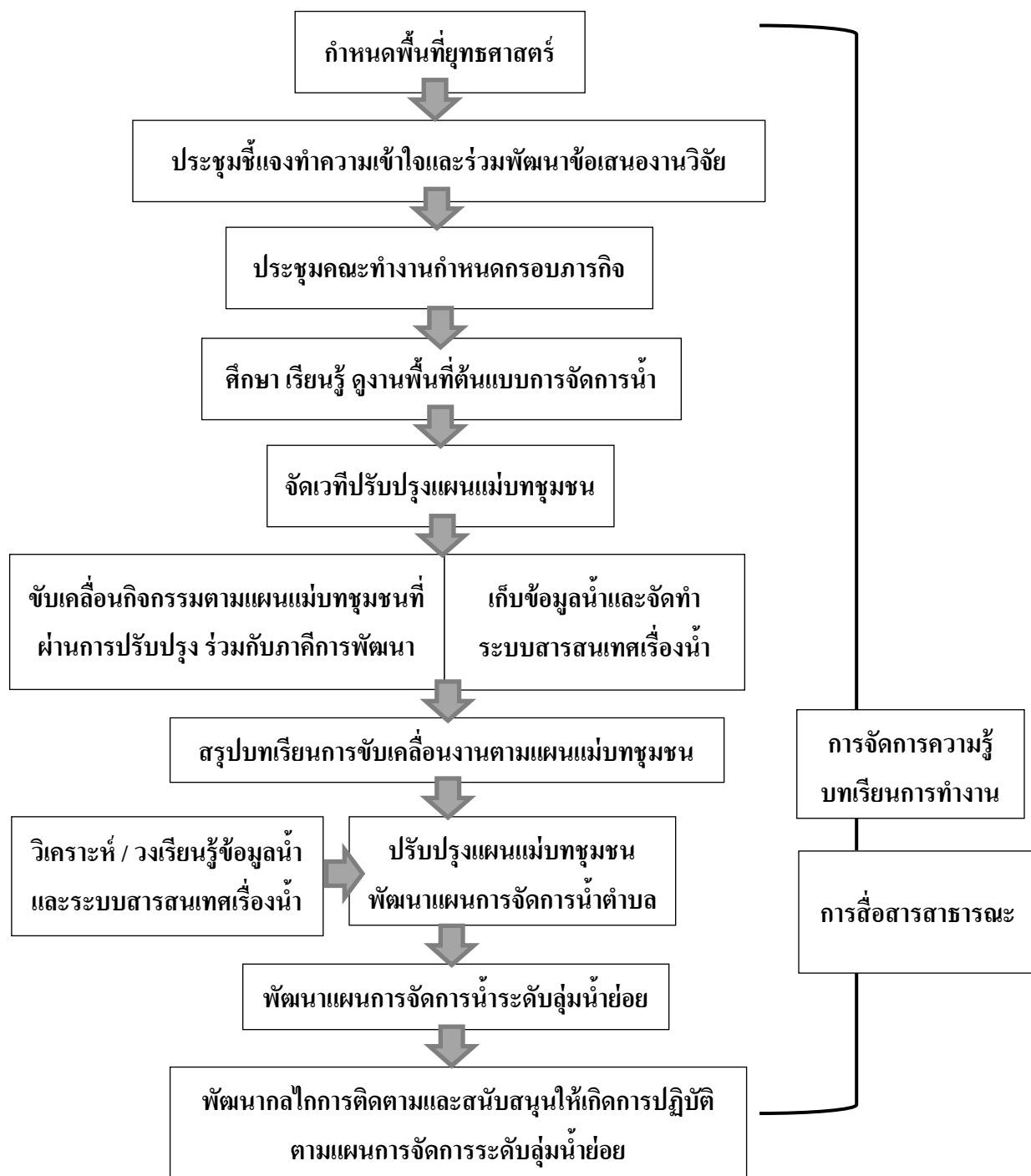
กลไกและภาคีความร่วมมือ

การเตรียมพื้นที่ ปรีกษาหารือกับตัวแทนองค์กรปกครองท้องถิ่นที่เป็นพื้นที่เน้นนักพิจารณาหา ตัวแทนเข้ามาเพิ่มเติมในคณะทำงานระดับตำบลเพิ่มอีก เนื่องจากในการกำหนดพื้นที่หลักและพื้นที่ขยายผลมี ข้อตกลงร่วมกันขององค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ที่จะร่วมกันคัดเลือกบุคคลากรมาพัฒนาสร้างการเรียนรู้ใน การทำงานไปด้วยกัน

การประสานภาคีความร่วมมือ ประสานหน่วยงานหลักในจังหวัดเพื่อเชิญตัวแทนมาร่วมเป็น คณะทำงานและที่ปรึกษา ขอคำแนะนำ คำปรึกษาในการดำเนินโครงการฯ มีการ แนะนำคณะทำงานจังหวัด ทำ ความเข้าใจเนื้อหา เป้าหมาย ผลลัพธ์หลักของโครงการฯ หน่วยงานที่เชิญมาร่วม อาทิเช่น เกษตรจังหวัด อำเภอลำปาง สำนักงานทรัพยากรน้ำ สำนักงานชลประทาน สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง เป็นต้น

การจัดระบบข้อมูล ประชุมแกนนำทีมจังหวัด รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ตำบลที่จะ ดำเนินการเน้นหนัก ปากนคร ท่าดี ไชยมนตรีและบางจาก รวมทั้งพิจารณาการใช้ข้อมูลจากแผนผัง (วาด) ทำมือในพื้นที่ที่เห็นร่วมกันกับทางที่ปรึกษาวิชาการที่จะนำมาพัฒนาขึ้นเป็นระบบสารสนเทศด้านน้ำที่ใช้ แบบจำลองคณิตศาสตร์มารวบรวม-วิเคราะห์ตัวแปรมิติต่างๆ เช่น การใช้ที่ดิน ข้อมูลน้ำ (ฝน น้ำท่า) เส้นทาง น้ำ-คลองในพื้นที่ตำบล เป็นต้น ทีมจังหวัดคาดว่าพัฒนาระบบสารสนเทศด้านน้ำ-แบบจำลองคณิตศาสตร์ จะนำไปสู่การใช้-จัดการระบบข้อมูลให้สามารถคาดการณ์ ตัดสินใจประเด็นการจัดการน้ำ- ภัยพิบัติได้ดียิ่งขึ้น (ทันเวลา ทันสถานการณ์ และจัดการอย่างเป็นระบบ)

กรอบแนวคิดการทำงาน (Conceptual frame) จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการของโครงการวิจัยในระดับพื้นที่
ประเด็น ผลการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่

I. การพัฒนาภาคี
ความร่วมมือ:
ประเด็นร่วม
ความสัมพันธ์
ภาคี กลไก

- คณะทำงานจังหวัดดำเนินการศึกษาโครงการวิจัยฯ ด้วยการพัฒนากลไก
คณะทำงาน ๒ ชุด ได้แก่ 1) คณะทำงานระดับจังหวัดที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวก
ประสานงานงาน บูรณาการความร่วมมือระดับจังหวัด ประกอบด้วย ภาค
ประชาชน นักวิชาการ และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ในส่วนที่ 2) คณะทำงาน
ระดับตำบลทุกตำบล ซึ่งประกอบด้วย ภาคท้องถิ่น ท้องที่ ประชาชนที่มี
ความสามารถในการจัดเวทีพูดคุย ผู้ปฏิบัติด้านจัดทำสารสนเทศของตำบล ซึ่ง
คณะทำงานทุกคณะต่างเข้าใจภารกิจของตนเองเป็นอย่างดี งานร่วมกันของภาคี
ความร่วมมือเป็นการวิเคราะห์พื้นที่ดำเนินการและกำหนดพื้นที่ยุทธศาสตร์
รวมทั้งการสื่อสารทำความเข้าใจและพัฒนากลไกคณะทำงาน การแลกเปลี่ยน
เรียนรู้กับพื้นที่ต้นแบบการจัดการน้ำ

กระบวนการเรียนรู้และขยายความร่วมมือในรูปภาคีความร่วมมือ สรุปดังนี้

1. ได้มีการจัดกระบวนการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกันกับองค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ทั้ง 9 แห่ง
2. การประสานและขอรับการสนับสนุนการดำเนินงานร่วมกับ มหาวิทยาลัย
วลัยลักษณ์
3. การขับเคลื่อนงานร่วมกับ “โครงการเพิ่มศักยภาพการใช้มาตรการ
เศรษฐกิจเพื่อคงคุณค่า ความหลากหลายทางชีวภาพและระบบ
นิเวศ (ECO-BEST)” (GIZ) เป็นการขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อ
อนุรักษ์ระบบนิเวศลุ่มน้ำคลองท่าดี

- ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือการทำงานระดับพื้นที่ตำบล-การทำงานร่วมกัน
ข้ามพื้นที่ตำบลการใช้กลไกภาคีความร่วมมือในการศึกษา ข้อมูลความ
เปลี่ยนแปลงของสายน้ำ การจัดทำโครงการแก้ไขปัญหาน้ำในระดับตำบล ร่วมกัน
ส่วนการสร้างความร่วมมือในระดับจังหวัดกับหน่วยงานยังจำกัดอยู่เพียงการขอ
สนับสนุนข้อมูล แต่ยังไม่เข้ามาร่วมงานในลักษณะของภาคีหุ้นส่วน ทั้งนี้เป็นผล
มาจากแนวความคิด แนวทางการทำงานพัฒนาลุ่มน้ำมีความแตกต่างกัน

II. ความเชื่อมโยงกับ
ปัญหาและแนว
ทางแก้ไข ทางเลือก

- กระบวนการนำเอาข้อมูลไปสู่การแก้ไขปัญหา มีขั้นตอนดังนี้
1) ใช้เครื่องมือแผนผังระบบทรัพยากรชุมชน ท้องถิ่นและแผนที่พิกัดและการเดิน
สำรวจพื้นที่ ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ว่า

ในการจัดการปัญหา

พื้นที่ต้นน้ำ มีปัญหาความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ เช่น ป่าลดพื้นที่และสภาพป่าต้นน้ำ เปลี่ยนเป็นพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น มังคุดยางพารา การบุกรุกเขตคลองทำลายป่าหัวสวน พืชเก็บน้ำ พืชรักษานิเวศน์ เหตุการณ์สำคัญ ปีพ.ศ.2505 พ.ศ.2518 พ.ศ.2531 ทำให้สายน้ำคลองท่าดีเปลี่ยนทิศทางและคดเคี้ยว กระแสน้ำทำลายตลิ่ง ลำน้ำตื้น ปลาหลงมาวางไข่แล้วกลับขึ้นไปได้ ทำให้ปลาหลายชนิดสูญพันธุ์ ขาดกติการ่วมกันที่เป็นกฎเกณฑ์การใช้น้ำร่วมกัน การพัฒนาในพื้นที่แยกส่วนกัน ขาดการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย พื้นที่กลางน้ำ มีสภาพปัญหาสำคัญ คือ ลำคลองแคบ มีทรายกองทับถมเป็นเนินทราย น้ำเปลี่ยนทิศพังตลิ่ง เปลี่ยนสายคลอง มีการขุดบ่อล่อทราย นิเวศริมคลองถูกทำลายโดยการขุดลอกคลอง คลองส่งน้ำคอนกรีตทำให้น้ำไหลเร็วและแรง คลองด้านบนกว้าง ด้านล่างแคบ หน้าน้ำน้ำมาก หน้าน้ำไม่มี การใช้ประโยชน์ที่ดินเปลี่ยนแปลงจากที่นาเป็นแปลงปลูกยาง ปาล์ม พื้นที่ปลายน้ำ น้ำจืดไม่เพียงพอ ถูกตัดขาดจากต้นน้ำท่าดี น้ำนิ่งไหลช้า น้ำทะเลหนุน น้ำเหนือมาถึงคลองคูพาย คลองหน้าเมือง น้ำจืดไม่เพียงพอต่อการอุปโภคและการเกษตร ขาดการมีส่วนร่วมและเจ้าภาพหลักในการสร้างกระบวนการปรึกษาหารือวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกัน

2) เวทีทบทวนแผนแม่บทชุมชนและสร้างปฏิบัติการต้นแบบ ตำบลได้มีการนำแผนแม่บทชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการประชุม พูดคุยไม่เป็นทางการกำหนดแผนปฏิบัติการในระดับพื้นที่(ขนาดเล็ก) เพื่อให้เกิดต้นแบบ โดยใช้การระดมความร่วมมือและทุนจากชุมชน) การวิเคราะห์แผนพัฒนาตำบลเชื่อมโยงการดำเนินงานร่วมกันพบว่า กำหนดพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบการจัดการน้ำระดับตำบล รวมทั้งการสร้างกลไกและสานความสัมพันธ์เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ที่สามารถทำให้ชุมชนตื่นตัวต่อการจัดเก็บข้อมูลเรื่องน้ำเพื่อใช้ในการวางแผนและสร้างปฏิบัติการจากแผนแม่บทชุมชน

ตัวอย่างการปฏิบัติการขนาดเล็กในพื้นที่: ฝายมีชีวิต

การฟื้นฟูสภาพป่านั้น สิ่งแรกที่ต้องทำก็คือการบริหารจัดการน้ำเพราะน้ำคือปัจจัยหลักในการทำให้เกิดระบบนิเวศน์ต่าง ๆ แล้วเรามีวิธีการมากมายในการกักเก็บน้ำ แต่หากต้องจำเป็นใช้วิธีที่ใกล้เคียงกับธรรมชาติมากที่สุด นั่นคือการสร้างแก้มลิงทอน โอบาบ ฯลฯ ตามภาษาถิ่น วัตถุประสงค์เพื่อชะลอและกักเก็บน้ำ ฝายเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ช่วยรักษาน้ำตกฝายนั้นไม่มีรูปแบบที่แน่นอนแล้วแต่พื้นที่ที่จะทำ ทิศทางการไหลของน้ำโครงสร้างของดิน สภาพพื้นผิว ความลาดชัน ฯลฯ ที่

สำคัญ ควรเลือกใช้วัสดุธรรมชาติและย่อยสลายได้เป็นกิจกรรมหนึ่งที่น่าเป็น
ปัจจัยสำคัญ ที่จะก่อกำเนิดสิ่งมีชีวิตมากมายผลที่ได้รับจากโครงฟื้นฟูสภาพป่าและ
ระบบนิเวศ ด้วย ฝายมีชีวิต ทำให้มีน้ำขังและไหลสู่ลำธารน้ำด้านล่างได้นานยิ่งขึ้น
ส่งผลให้ระบบนิเวศมีความชุ่มชื้นผลของความชื้นจะเป็นก่อเกิดสรรพสิ่งทั้งหลายไม่
จะเป็นวงจรชีวิตของพืชและสัตว์ทำให้ระบบนิเวศต่าง ๆ กลับคืนมาได้ นี่คือเป้าหมาย
ของโครงการการสร้างฝายมีชีวิตในการสร้างฝายมีชีวิต

III. ความรู้-

กระบวนการเรียนรู้

ทัศนคติ ความรู้ ทักษะ

-การดำเนินการด้านความรู้ สร้างกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วยกระบวนการ
ขั้นตอนสำคัญ ดังนี้ 1) ให้แกนนำตำบลมาระดมช่วยกันวาดผังร่างแสดงสภาพ
ทางกายภาพของสายน้ำที่ตนรู้จัก และอธิบายภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
(แผนผังทำมือ) 2) นำเอาแผนผังทำมือ มาการตรวจสอบพิถีพิถันและสภาพการ
เปลี่ยนแปลงด้วยการใช้แผนที่ที่พิถีพิถันทั้งแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศและแผนที่ภูมิ
ประเทศ (1:50,000) กำหนดจุดพิถีพิถันที่ตั้งและระบุข้อมูลสำคัญของเส้นทางน้ำ
พื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน ฯลฯ 3) จัดเวทีผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียในระดับพื้นที่เพื่อ
ช่วยกันระดมข้อมูลวิเคราะห์สภาพปัญหา ความเชื่อมโยงของสภาพทางกายภาพ
ของสายน้ำในปัจจุบันเป็นอย่างไร เวทีระดับพื้นที่ เสนอให้มี
4) การสำรวจพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพสายน้ำ ป่าไม้ การใช้ประโยชน์ของที่ดินใน
พื้นที่โซนต้นน้ำ กลางน้ำและท้ายน้ำ โดยใช้พื้นที่จุดเน้นของตำบลในรูป
กรณีศึกษา 4) การเก็บข้อมูลการใช้ระดับครัวเรือนตำบลละ 5 ครัวเรือน
เพื่อเปรียบเทียบกับค่ามาตรฐานการใช้ น้ำ 5) การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อให้
ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ครอบคลุมมิติทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ใช้วิธี
สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) จาก
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่จำแนกออกเป็นกลุ่มเยาวชน กลุ่มหัวหน้า
ครอบครัว และกลุ่มผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้อาวุโส ซึ่งข้อมูลความเห็น มุมมองเกี่ยวกับ
ทรัพยากรน้ำในอดีต-ปัจจุบันเหล่านี้ นำมาใช้เพื่อวิเคราะห์ประกอบส่วนกับ
ข้อมูลทางกายภาพ และข้อมูลการใช้ น้ำทำให้ภาพการวิเคราะห์ ทำความเข้าใจ
ปัญหาลุ่มน้ำมีความชัดเจนมากขึ้น แนวทางดำเนินการต่อไปเป็นการนำเอาข้อมูล
สภาพกายภาพลุ่มน้ำ การใช้ประโยชน์ที่ดิน การจัดการน้ำของแต่ละพื้นที่มาจัดทำ
ให้เป็นรูปแบบสารสนเทศเรื่องการจัดการน้ำที่สมบูรณ์ อันจะนำไปสู่การใช้
ประโยชน์ต่อการวางแผน การสร้างปฏิบัติการความเคลื่อนไหว ในระดับพื้นที่
และภูมินิเวศระดับลุ่มน้ำย่อยต่อไป

จังหวัดพัทลุง

ชื่อโครงการ:โครงการวิจัยเพื่อการพัฒนา การบริหารจัดการน้ำ ตามวิถีวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมสู่ การแก้ปัญหาภัยพิบัติ สังคมเศรษฐกิจและการจัดการทรัพยากร จังหวัดพัทลุง

ความเป็นมา

จังหวัดพัทลุงมีพื้นที่ลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออกมีความกว้างประมาณ 55 กิโลเมตร ความยาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ประมาณ 77 กิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ การเกษตรเป็นหลัก รวมถึงอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องจากภาคการเกษตรทำให้ทุกกิจกรรมต้องอาศัยน้ำเป็นฐาน การผลิตสำคัญ ภายใต้โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัด พัทลุง เกิดผลที่เป็นรูปธรรมของพื้นที่ปฏิบัติการเดิมซึ่งนำมาต่อยอด และ ยกระดับในการจัดทำโครงการฯ ประเด็นการจัดการน้ำ ในการทำงานแบบมีส่วนร่วมที่มีความหลากหลายตั้งแต่พื้นที่ตำบล องค์การปกครอง ส่วนท้องถิ่น กรมชลประทาน สถาบันการศึกษา สำนักงานจังหวัด สำนักงานเกษตร หน่วยงานด้านพลัง งาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมอื่นๆ ได้รับผลเป็นที่พอใจของผู้เกี่ยวข้องซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียในพื้นที่เนื่องจากการแก้ปัญหาตรงตามความต้องการ เช่น การบริหารจัดการน้ำในตำบลตอน ประดู่และเทศบาลตำบลบ้านสวน เกิดเป็นชุดประสบการณ์ขึ้นมาโดยคณะทำงานเข้าไปมีบทบาทในการจัดการ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ตำบลกับหน่วยงานภายนอก ส่งผลให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลจากชาวบ้าน ที่มีประสบการณ์ และจากหน่วยงานที่มีความรู้เชิงวิชาการเข้าไปแก้ปัญหาในพื้นที่ได้อย่างลงตัว

พื้นที่นิเวศลุ่มน้ำที่มีความสำคัญ คือ **ลุ่มน้ำคลองนาท่อม** มีพื้นที่ 528 ตารางกิโลเมตร หรือ 330,000 ไร่ ไหลออกสู่ทะเลสาบสงขลาที่บ้านลำปำ มีความยาวประมาณ 35 กิโลเมตร เมื่อครั้งอดีต คลองนาท่อมเกี่ยวข้องโดยตรงกับวิถีชีวิตของผู้คน ทั้งเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักในการล่องซุง เส้นทาง ค้าขาย ลำเลียงสินค้าเกษตร (ทุเรียน ขนุน ส้ม น้ำผึ้งและผักต่างๆ) จากชุมชนที่อยู่ตอนในมาขายในตลาด นัตตำบลนาท่อม ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการส่งผ่านสินค้าต่างๆไปยังจังหวัดข้างเคียง (ตรัง สงขลา และ นครศรีธรรมราช) สภาพปัจจุบันเนื่องจากการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนเมือง ประชากร เพิ่มขึ้น มีการก่อสร้างระบบเครือข่ายถนนขนานไปกับแนวคลอง และมีท่อระบายน้ำหรือสะพานขนาดเล็ก ส่งผลให้ลำน้ำ คู คลองมีสภาพตื้นเขินขาดประสิทธิภาพ การระบายน้ำทำให้เกิดน้ำล้นตลิ่งและน้ำท่วมขัง จากสภาพปัญหาดังกล่าวนำไปสู่ผลกระทบที่มี ความรุนแรงขึ้น อาทิ การแย่งชิงน้ำในช่วงฤดูแล้ง เนื่องจาก ปริมาณน้ำส่วนหนึ่งจะต้องดึงน้ำดิบมาผลิตเป็นประปาเพื่อเลี้ยงประชากรในตัวจังหวัดประมาณ 55,000 กว่า คน และอีกส่วนหนึ่งถูกนำไปใช้ในภาคการเกษตร จึงทำให้เกิดข้อพิพาทที่รุนแรงตามมา นอกจากนั้นระบบ การจัดการยังแยกเป็นส่วนๆ ไม่สามารถบริหาร จัดการร่วมกันได้ ขาดการบูรณาการกลไกจัดการในพื้นที่ทั้ง ระดับหน่วยงานรับผิดชอบและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภารกิจหลักของโครงการฯ นี้จำเป็นต้องเข้าไปพัฒนา ระดับความร่วมมือของกระบวนการและกลไกให้สามารถทำงานไปด้วยกันได้ วางแนวทางในก การจัดทำระบบ ฐานข้อมูลในทุกภาคส่วนสามารถนำมาประกอบการตัดสินใจในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ในอนาคต

สมมติฐานในการวิจัยและพัฒนา

การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองนาท่อม มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินการกระบวนการศึกษาวิจัยและสร้างพื้นที่ปฏิบัติการแบบบูรณาการร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานรับผิดชอบหลักในพื้นที่ ทั้งด้านระบบฐานข้อมูล ด้านกลไกการประสาน ฯลฯ เพื่อการแก้ไขปัญหาและลดผลกระทบ (ข้อขัดแย้ง) ในการบริหารจัดการน้ำและภัยพิบัติในพื้นที่คลองนาท่อม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อยกคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนที่มีหลากหลายอาชีพเพื่อยกกับการดำรงชีวิต
2. เพื่อการแก้ปัญหาและลดความขัดแย้งในการจัดการน้ำและการอยู่ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น
3. เพื่อบูรณาการแผนการจัดการทรัพยากรน้ำและภัยพิบัติใน 3 ระดับหมู่บ้าน ตำบล จังหวัดและภูมินิเวศ
4. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการลุ่มน้ำและพื้นที่เสี่ยงภัยสู่การขยายผล

พื้นที่ และประชากรเป้าหมาย

พื้นที่ศึกษาทางภูมินิเวศและปฏิบัติการใช้พื้นที่ลุ่มน้ำคลองนาท่อม ที่ไหลผ่านตำบลในอำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง 16 ตำบล 143 หมู่บ้าน ลงสู่ทะเลสาบที่ตำบลลำปำ มีความยาวประมาณ 35 กิโลเมตร บางส่วนนำมาใช้ในภาคการเกษตร และอุตสาหกรรมบางส่วนเป็นแหล่งน้ำดิบใช้ผลิตน้ำประปาของการประปาส่วนภูมิภาคเพื่อใช้ในเขตเมืองและทางจังหวัด โดยแบ่งตามภูมินิเวศ ดังนี้

1. พื้นที่นิเวศต้นน้ำ ใช้ ตำบลอ่างทอง เป็นตำบลปฏิบัติการ ซึ่งมี ตำบลบ้านนา ตำบล ลำสินธุ์ ตำบล กงหรา ตำบลร่มเมือง
2. พื้นที่นิเวศกลางน้ำ ใช้ ตำบลนาท่อม ตำบลเขาเจ็ยก เป็นตำบลปฏิบัติการ ซึ่งมี ตำบลท่ามิหรำ ตำบลท่าแค ตำบลตำนาน เทศบาลเมืองพัทลุง
3. พื้นที่นิเวศปลายน้ำ ใช้ ตำบลพญาขัน เป็นตำบลปฏิบัติการ ซึ่งมี ตำบลปรางหมู่ ตำบลควนมะพร้าว ตำบลชัยบุรี ตำบลลำปำ
4. พื้นที่เรียนรู้ขยายผล 10 พื้นที่ประกอบด้วย เทศบาลตำบลบ้านสวน เทศบาลตำบลโคกสัก เทศบาลตำบลท่าแค เทศบาลตำบลพนางตุง ตำบลดอนทราย (อำเภอปากพะยูน) ตำบลหารเทา เทศบาลตำบลอ่าวพะยูน ตำบลเขาชัยสน ตำบลดอนประดู่ เทศบาลตำบลปรางหมู่

ตัวชี้วัด/เป้าหมายผลผลิต

1. มีกลไกการทำงานที่ครอบคลุมทุกภาคส่วนทั้งส่วนหน่วยงานราชการ ส่วนท้องถิ่น ท้องที่ภาควิชาการและองค์กรชุมชน
2. ได้แผนการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่ผ่านกระบวนการร่วมคิดอย่างมีระบบ ทำให้ผู้เกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้-ส่วนเสียให้ความสำคัญต่อข้อมูลที่ผ่านกระบวนการยอมรับของทุกฝ่าย
3. เกิดความร่วมมือทั้งพื้นที่ปฏิบัติการและพื้นที่ขยายผลที่พร้อมจะปฏิบัติการ

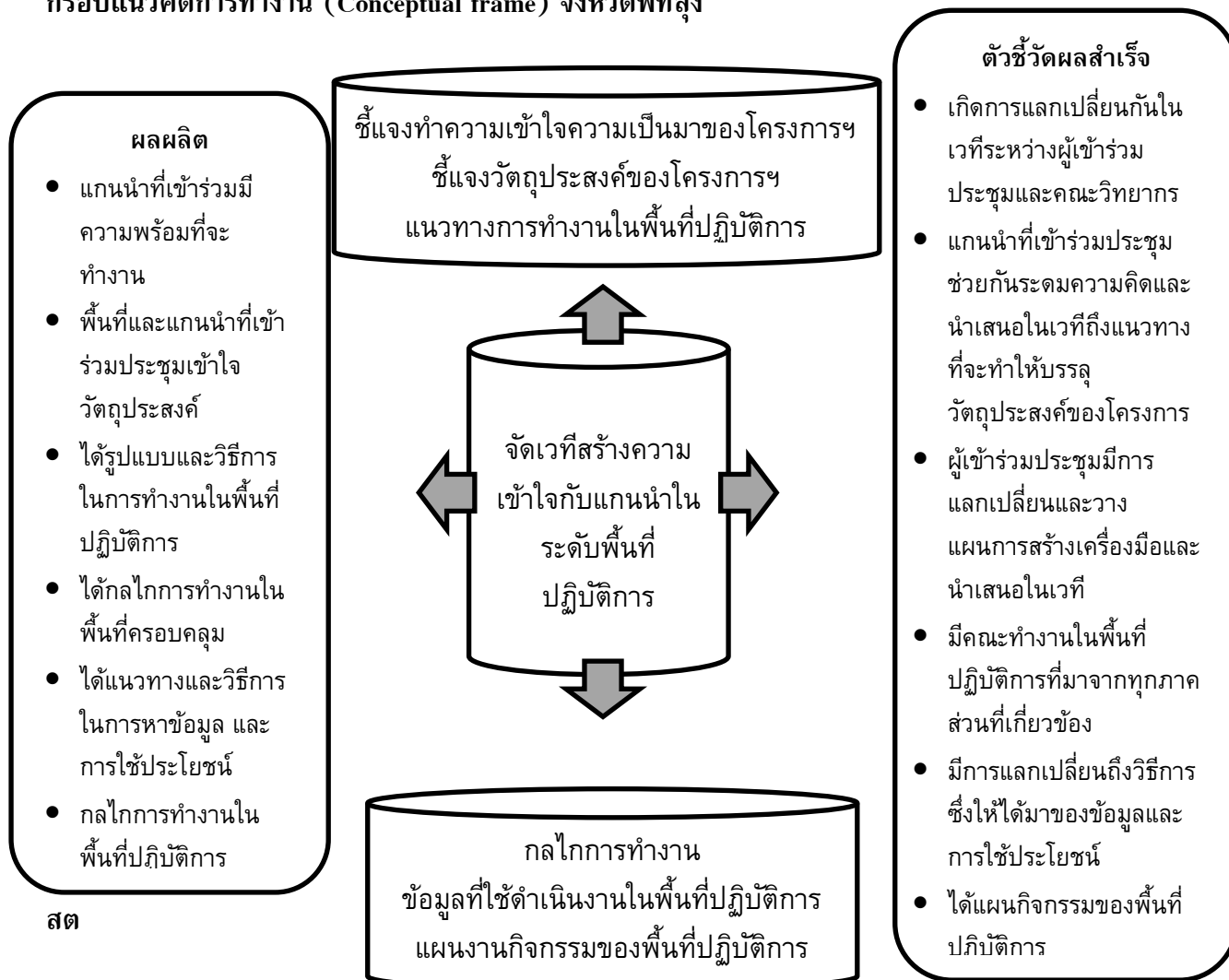
กลไกและภาคีความร่วมมือ

ประสานพื้นที่เตรียมความพร้อม-ชี้แจงความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์และผลลัพธ์ของโครงการฯ รวมทั้งทำความเข้าใจแนวทางในการดำเนินงานร่วมกัน-แล้วจึงแลกเปลี่ยนและรับฟังข้อคิดเห็นจากตัวแทนพื้นที่ เกี่ยวกับความเหมาะสมของการเลือกพื้นที่ปฏิบัติการ โดยเน้นหนักในพื้นที่ 4 ตำบล และช่วยกันกำหนดคุณสมบัติตัวแทนระดับตำบลที่มาช่วยทำงานในพื้นที่

การประสานภาคีความร่วมมือ คณะทำงานระดับจังหวัดร่วมกันพิจารณาตัวบุคคลที่จะเชิญมาช่วยงานวิชาการจากหน่วยงานในจังหวัด เช่น ชลประทาน , สนง.ทรัพยากรน้ำ เกษตรฯลฯ มีนัดหมายประชุมระหว่างตัวแทนตำบลกับคณะทำงานจังหวัดเพื่อ ออกแบบการทำงานร่วมกันและวางระบบสนับสนุน มีการประสานรองผู้ว่าฯ เข้ามาเป็นที่ปรึกษา เพื่อช่วยประสานงานกับหัวหน้าส่วนราชการของจังหวัด

การจัดระบบข้อมูล นำเอาข้อมูลของหน่วยงานหลัก เช่น สนง.ชลประทาน มาพิจารณาวางแผนทางการรวบรวมข้อมูล-จัดระบบให้สัมพันธ์กับการกำหนดพื้นที่เป้าหมาย

กรอบแนวคิดการทำงาน (Conceptual frame) จังหวัดพัทลุง

ผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการของโครงการวิจัยในระดับพื้นที่

ประเด็น	ผลการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่
I. การพัฒนาภาคีความร่วมมือ: ประเด็นร่วมความสัมพันธภาพดี กลไก	- เกิดการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ เข้ามามีบทบาทให้ความรู้ ภูมิปัญญา การเปลี่ยนแปลง เข้ามาสะท้อนถึงปัญหา พร้อมทั้งจะเสนอแนวทางการแก้ไข เป็นต้น - การเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกับคณะทำงานทุกระดับ การทำความเข้าใจแนวทางการทำงานโครงการฯ ให้กับตัวแทนคณะทำงานระดับพื้นที่เพื่อให้การดำเนินการสอดคล้องมีทิศทางใกล้เคียงกัน การทำงานใช้การทำข้อตกลงการทำงานร่วมกันเป็นบันทึกเอกสารลายลักษณ์อักษรระหว่างทีมจังหวัดกับคณะทำงานของตำบลทำให้การทำงานมีหลักการและหลักฐานที่ดี - เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนการคิดที่ถูกต้อง โดยเห็นถึงประโยชน์ส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญ และเข้าใจถึงตัวโครงการมากขึ้น รวมทั้งให้ความสำคัญในเรื่องของโครงการฯ ตลอดจนได้รับความร่วมมือของทุกภาคส่วน - กลยุทธ์สำคัญของการเชื่อมโยงกลไก ภาคีความร่วมมือในจังหวัดพัทลุง คือ การใช้ช่องทาง การขับเคลื่อนงานบำบัดทุกข์ บำรุงสุขแบบ ABC ของจังหวัด โดยที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะทำงานระดับจังหวัด มาเป็นแนวทางการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานสำคัญในจังหวัดเพื่อช่วยให้มีการอำนวยความสะดวกงานของโครงการฯ ด้วย เช่น การประสานขอความข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐเช่น แผนที่ รายงาน ฯลฯ รวมทั้งการมีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานระดับพื้นที่เป็นต้น
II. ความเชื่อมโยงกับปัญหาและแนวทางการแก้ไข ทางเลือกในการจัดการปัญหา	จังหวัดพัทลุงดำเนินการกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างการออกแบบศึกษา ข้อมูล และการแก้ไขปัญหา โดย 1) การลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย เช่น กลุ่มผู้ได้เสีย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งโดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์รายบุคคล 2) การจัดทำแผนผังระบบทรัพยากรในชุมชน ท้องถิ่นการวาดแผนผังทำมือของแต่ละพื้นที่ ซึ่งแสดงประเด็นสำคัญในพื้นที่ เช่น อาณาเขตที่ชัดเจน เส้นทางน้ำ รูปแบบการใช้น้ำ และพัฒนาการการใช้ทรัพยากรที่ดินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวมีการจัดประชุมดำเนินการทั้งในระดับชุมชน ตำบลโดยกลุ่มผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียและแกนนำในพื้นที่ การแปรข้อมูลแผนผังให้เป็นแผนที่พิกัด โดยใช้เครื่องมือระบุพิกัดหรือตำแหน่ง (GPS) ในการจับพิกัด ตำแหน่งที่เกิดปัญหา ณ จุดต่างๆ ประกอบกับการใช้ระวางแผนที่ทหาร มาตราส่วน 1:50,000 พร้อมถ่ายรูปประกอบจัดเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ และชัดเจนขึ้น การ

ดำเนินการในกระบวนการนี้มีแกนนำของตำบลเป็นผู้ที่สนใจมาร่วมดำเนินการ แล้วนำลงไปปฏิบัติการในตำบลเป้าหมายทั้ง 4 ตำบล 4) การพัฒนาระบบข้อมูลของท้องถิ่น ด้วยการใช้วิธีการและเครื่องมือ แบบผสมผสานเป็นกระบวนการที่ได้มาของข้อมูลให้มีทั้ง ข้อมูลความรู้ท้องถิ่นที่ได้จากการใช้เครื่องมือแบบมีส่วนร่วมต่างๆ การจัดเวที การสนทนากลุ่มฯลฯ และข้อมูลทางวิชาการที่นำมาโดยการประสานสถาบันวิชาการในพื้นที่มาเสริมความรู้ (แผนที่ทางน้ำ, ความต้องการน้ำภาคส่วนต่างๆ ความขัดแย้งฯลฯ) รวมทั้งข้อมูล-ความรู้เฉพาะที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานหลักในพื้นที่จังหวัด ชุดข้อมูลเหล่านี้ช่วยให้เกิดการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างปัญหารูปธรรมในพื้นที่ ทั้งการระบุสภาพปัญหา-สาเหตุและการจัดระบบข้อมูลที่มีอยู่แล้ว ร่วมกับการปรึกษาหารือกลุ่มผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียอย่างทั่วถึงเพื่อหาแนวทางหรือทางเลือกเพื่อนำไปสู่การสร้างข้อตกลงร่วมในระดับพื้นที่และการกำหนดแผนการจัดการน้ำของตำบลและเขตนิเวศย่อย ข้อมูลที่ได้รับจากหน่วยงาน เช่น ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การใช้น้ำของพืช ข้อมูลเศรษฐกิจ-อาชีพ-รายได้ของครัวเรือน เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้ช่วยให้คณะทำงานจังหวัดสามารถเข้าใจประเด็นการจัดการน้ำด้านความต้องการใช้ (Demand Side Management) ของลุ่มน้ำคลองท่อมได้เป็นอย่างดี

III. ความรู้-
กระบวนการเรียนรู้:
ทัศนคติ ความรู้
ทักษะ

- กระบวนการศึกษาข้อมูลและการสร้างการเรียนรู้เป็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของจังหวัดพัทลุง ทางทีมจังหวัดจัดหาข้อมูลภาพรวมของลุ่มน้ำนาท่อมสมบูรณ์มากขึ้น นำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่แกนนำในตำบลมีการศึกษาข้อมูลพื้นที่นิเวศเฉพาะในตำบลเป้าหมายเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ใช้แต่ละส่วน ทั้งข้อมูลความต้องการน้ำ การใช้พื้นที่ดิน-เพาะปลูกพืช การใช้น้ำทำประปาฯลฯ ทำให้การสร้างการเรียนรู้มีความชัดเจนมากขึ้น
- การถอดและขยายบทเรียน การถ่ายทอดกระบวนการทำงานจากทีมจังหวัดสู่ทีมปฏิบัติการในระดับตำบลที่ดำเนินการผ่านมาในระยะแรกนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณค่าควรได้รับการถอดบทเรียนออกมาในรูปความรู้ที่เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ที่สามารถนำมาถ่ายทอด เผยแพร่สู่เครือข่าย ชุมชนเรียนรู้อื่นๆ ต่อไป
- การยกระดับข้อมูลสู่แผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาน้ำในพื้นที่ ข้อมูลที่มีความเฉพาะในระดับพื้นที่(ชุมชน ตำบล) ช่วยนำไปสู่การสร้างข้อตกลง กติกาใน

ระดับพื้นที่ได้ ซึ่งการมีข้อมูลในทุกฝ่ายยอมรับร่วมกัน ข้อมูลเหล่านี้ประกอบด้วย ข้อมูลการใช้น้ำของภาคส่วนต่างๆ ผังเส้นทางน้ำ เส้นแนวระดับของพื้นที่ลุ่มน้ำ พัฒนาการใช้-จัดการทรัพยากรของท้องถิ่น ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ตลาดในท้องถิ่นฯลฯ ให้สามารถสร้างแผนปฏิบัติการในระดับพื้นที่ได้ ซึ่งทางตำบลนำร่องได้จัดทำเวทีปรึกษาหารือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการริเริ่มดำเนินการโครงการดังกล่าวในตำบลนาท่อม ตำบลเขาเจ็ยกและตำบลพญานัน ในรูปของการจัดทำโครงการสนับสนุนการจัดการแก้ไขปัญหาหน้าท่วมแล้งและการทำข้อบัญญัติในระดับท้องถิ่น(ตำบลนาท่อม)

จังหวัดสตูล

ชื่อโครงการ: โครงการพัฒนากลไกความร่วมมือในการบริหารจัดการสายน้ำชุมชนแบบบูรณาการ โดยการใช้ความรู้ในเวทีวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น

ความเป็นมา

ลุ่มน้ำสาขาลองมาบัง : คลองตุน ต้นน้ำอยู่บริเวณเทือกเขา ระหว่างอำเภอควนกาหลง และอำเภอควนโดนประกอบด้วย ห้วยเล็กๆ หลายสายไหลมารวมกัน ผ่านเขตเทศบาลเมืองสตูล สถานีตำรวจน้ำเกาะนก และไหลออกสู่ทะเลบริเวณอ่าวตำมะลัง มีพื้นที่รับน้ำฝน 391.30 ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 2,100 มิลลิเมตรต่อปี มีปริมาณน้ำท่วมเฉลี่ย 679.38 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี มีความยาวลำน้ำประมาณ 73 กิโลเมตร ตามลำน้ำ

สาเหตุของน้ำท่วมหลัก เกิดจากปริมาณฝนที่ตกหนัก ลำน้ำมีความลาดชันสูง หน้าตัดของลำน้ำมีความกว้างไม่สม่ำเสมอ และอิทธิพลของน้ำขึ้น-น้ำลงของทะเลอันดามัน ทำให้สามารถแยกลักษณะการเกิดอุทกภัยเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) น้ำท่วมฉับพลัน (Flash Flood) เป็นอุทกภัยที่มักเกิดขึ้นบริเวณต้นน้ำ เป็นลักษณะน้ำท่วมล้นตลิ่ง ซึ่งจะเกิดไม่นาน มีสาเหตุเกิดจากการที่มีฝนตกหนักและน้ำป่าไหลหลาก จากต้นน้ำลงมาจนเกิดน้ำล้นตลิ่งในลำน้ำสาขา มีความลาดชันสูงและหน้าตัดของลำน้ำมีความกว้างไม่สม่ำเสมอ เข้าท่วมพื้นที่เกษตรกรรมเป็นเวลาช่วงสั้นๆ ประกอบกับมีเส้นทางคมนาคมที่ตัดผ่านพื้นที่ขวางทิศทางการไหลของน้ำ ในเขตจังหวัดสตูลมีหมู่บ้านที่เสี่ยงภัยต่อการเกิดอุทกภัยจากน้ำท่วมฉับพลัน 3 หมู่บ้าน 2) น้ำท่วมขังล้นตลิ่ง (Inundation) เป็นอุทกภัยที่มักเกิดขึ้นบริเวณพื้นที่ด้านล่างของลุ่มน้ำ ช่วงที่น้ำจาก ลำน้ำสายหลักจะไหลลงสู่ทะเล เป็นลักษณะน้ำท่วมขังล้นตลิ่ง ซึ่งมีสาเหตุจากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบแอ่งกระทะ และมีระดับสูงกว่าระดับน้ำทะเลไม่มากนัก ทำให้เมื่อเกิดฝนตกหนักในบริเวณต้นน้ำจนเกิดน้ำไหลหลากมารวมตัวกันในบริเวณ ลำน้ำด้านล่างที่มี ความลาดชันน้อยและน้ำทะเลหนุนขึ้นสูงด้วยแล้ว จะทำให้ประสิทธิภาพการระบายน้ำลงสู่ทะเลต่ำ สร้างความเสียหายเป็นพื้นที่กว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่เกษตรกรรมและชุมชนที่อยู่บริเวณที่

รบน้ำท่วมถึงในบริเวณทั้งสองฝั่งของลำน้ำสายหลัก ในเขตจังหวัดสตูลมีหมู่บ้านที่เสี่ยงภัยต่อการเกิดอุทกภัยจากน้ำท่วมขัง 27 หมู่บ้าน และหมู่บ้านที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยจากน้ำล้นตลิ่งทั้งสองฝั่งของลำน้ำจำนวน 23 หมู่บ้าน

สมมติฐานในการวิจัยและพัฒนา

ลุ่มน้ำคลองตุสนประสบกับปัญหาน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี ส่งผลให้ประชาชนหลายพื้นที่ในได้รับความเสียหาย ทางทรัพย์สินจำนวนมากในภัยที่เกิดขึ้นแต่ละครั้ง รวมถึงการสูญเสียชีวิตจากภัยน้ำท่วมที่เกิดขึ้น เนื่องจากขาดการวางแผนในการดูแลและจัดการน้ำและมีแนวโน้มความรุนแรงจะเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้เกิดกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการในการจัดการน้ำ คลองตุสนร่วมกันทุกภาคส่วน ทั้งการสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างฐานข้อมูลด้วยการใช้ข้อมูลความรู้แบบนิเวศท้องถิ่นผสมผสานกับเครื่องมือสมัยใหม่ ในการประเมินสถานะการเกิดน้ำท่วมจนสามารถยกระดับสู่แผนการบริหารจัดการลุ่มน้ำคลองตุสนแบบบูรณาการได้อย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการลุ่มน้ำคลองตุสนแบบบูรณาการด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน-ท้องถิ่น และหน่วยงานรับผิดชอบหลัก
2. เพื่อพัฒนาระบบความรู้ในท้องถิ่นเพื่อใช้ในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองตุสน
3. เสริมสร้างศักยภาพกลุ่มองค์กร ชุมชนท้องถิ่นในการใช้ความรู้ในท้องถิ่นในการจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ
4. พัฒนาแผนการบริหารจัดการลุ่มน้ำคลองตุสน ด้วยรูปกลไกความร่วมมือการทำงาน ร่วมกันของชุมชน-ท้องถิ่น และหน่วยงานรับผิดชอบหลัก

พื้นที่ และประชากรเป้าหมาย

1. อำเภอควนกาหลง
 - ตำบลทุ่งนุ้ย
2. อำเภอควนโดน
 - ตำบลควนโดน
 - เทศบาลควนโดน
 - ตำบลย่านซื่อ
3. อำเภอเมือง
 - ตำบลฉลุง
 - เทศบาลฉลุง
 - ตำบลบ้านควน
 - เทศบาลคลองซุด

- ตำบลควนขัน
- ตำบลตำมะลัง
- เทศบาลเมือง

ตัวชี้วัด/เป้าหมายผลผลิต

1. ระบบข้อมูล-คลังความรู้นิเวศท้องถิ่น
2. เกิดการพัฒนาศักยภาพของกลุ่ม องค์กร ชุมชน-ท้องถิ่นในการใช้เครื่องมือประเมินสถานะนิเวศท้องถิ่น
3. เกิดกระบวนการเรียนรู้ ด้วยระบบการติดตาม-ประเมินผลความก้าวหน้า
4. เกิดกลไกและจัดทำข้อตกลงร่วมในการบริหารจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการ
5. เกิดแผนความร่วมมือในการบริหารจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการ

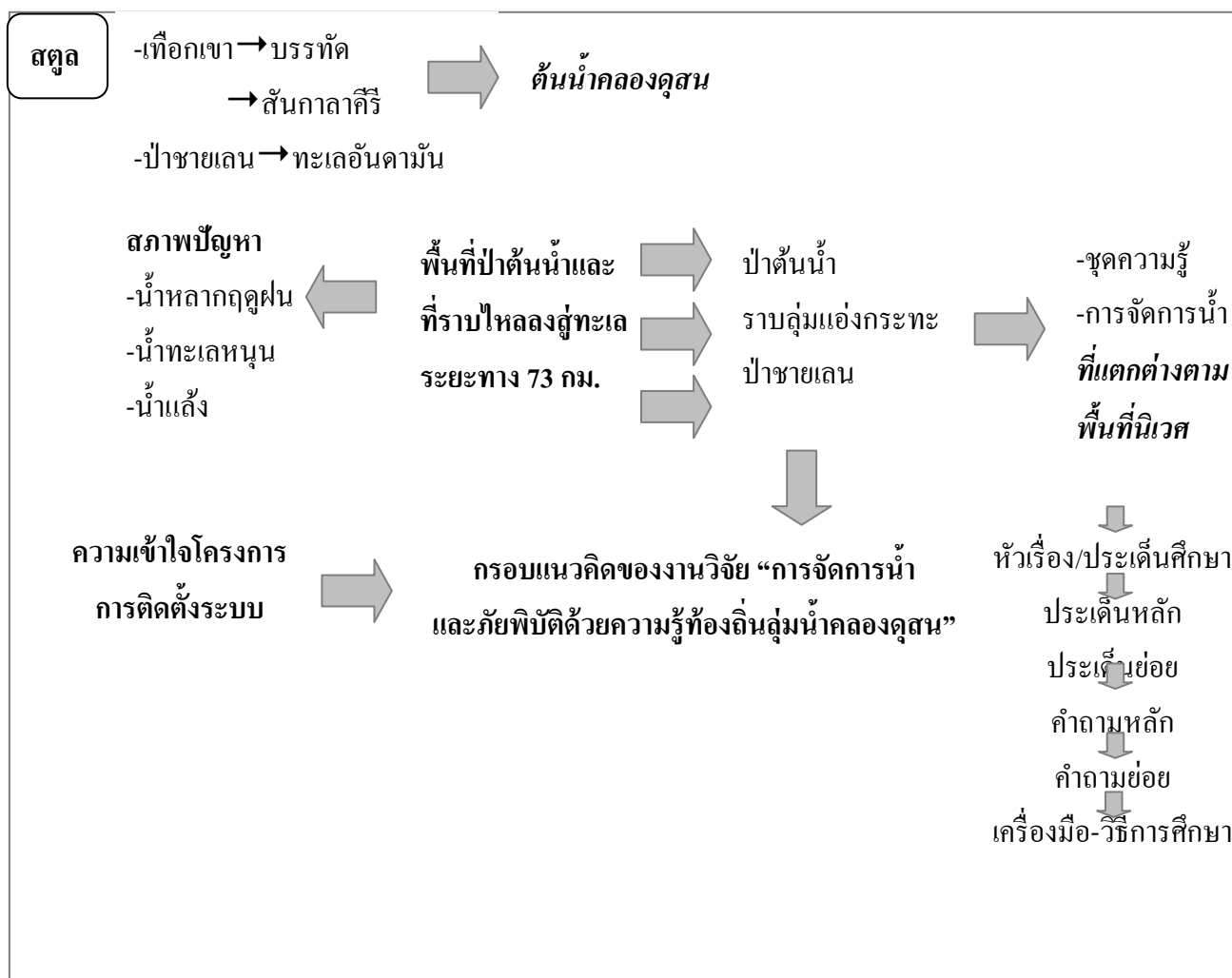
กลไกและภาคีความร่วมมือ

การเตรียมพื้นที่ ประสานแกนนำในระดับพื้นที่ ที่ประกอบด้วยแกนนำจากกลุ่มองค์กรชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย ตัวแทนที่มาจากองค์กรปกครองท้องถิ่นประชุมร่วมกับคณะทำงานในการชี้แจงแนวทางการดำเนินโครงการฯ ประชุมหารือแบ่งพื้นที่ออกเป็น พื้นที่ต้นน้ำ พื้นที่กลางน้ำ และพื้นที่ท้ายน้ำ เตรียมทำแผนเก็บข้อมูล ศึกษาพื้นที่ร่วมกันของกลุ่มธรรมชาติในพื้นที่ชุมชน

ประสานภาคี คณะทำงานจังหวัดร่วมกับตัวแทนภาคีร่วมมือร่วมกันวางแผนทางการดำเนินโครงการฯ และทำความเข้าใจเรื่องตัวชี้วัดความสำเร็จการดำเนินโครงการฯ

การจัดการด้านข้อมูล คณะทำงานประสานหน่วยงานหลักที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำและภัยพิบัติในจังหวัดประสานความร่วมมือรับความสนับสนุนด้านข้อมูลของแต่ละหน่วยงาน

กรอบแนวคิดการทำงาน (Conceptual frame) จังหวัดสตูล

ผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการของโครงการวิจัยในระดับพื้นที่

ประเด็น

ผลการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่

I. การพัฒนาภาคี

ความร่วมมือ:

ประเด็นร่วม

ความสัมพันธ์

ภาคีกลไก

ภาคีความร่วมมือในการขับเคลื่อนโครงการ ที่ต้องใช้ข้อมูลในการตัดสินใจในกาแก้ปัญหา หรือวางแผนในการจัดการน้ำหรือภัยพิบัติในอนาคต มี ระดับคือ (1) ภาคีองค์กรชุมชน ตัวแทนภาครัฐ ตัวแทนจากท้องถิ่นและท้องที่ภาคีความร่วมมือ และภาคียุทธศาสตร์ และมีทีมที่ปรึกษา ที่เป็นนักวิชาการในท้องถิ่น เป็นกลไกสำหรับออกแบบการขับเคลื่อนงาน กำกับทิศทางโครงการ รวมถึงการร่วมวิเคราะห์ สังเคราะห์งาน(2) ภาคีความร่วมมือระดับความร่วมมือระดับจังหวัด ประกอบด้วย เครือข่ายภาคประชาสังคม(ตัวแทนพื้นที่

ทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนงานในระดับพื้นที่ โดยมีเป้าหมายในการสำรวจ จัดเก็บ ศึกษา จัดเวที คั่นคว้า และเข้าถึง ผู้รู้ที่อยู่ในพื้นที่ รวมถึงการร่วม วิเคราะห์ สังเคราะห์ เช่น แกนนำเครือข่ายในองค์กรชุมชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ตัวแทนครูผู้สอนและนักเรียน(กลุ่มเยาวชน) ทั้งในและนอกเขต พื้นที่ศึกษาระดับโรงเรียน(3) ภาควิทยาศาสตร์ ประกอบด้วย ศูนย์วิจัยป้าชาย เลน หัวหน้าสนง.ทรัพยากรจังหวัด ชลประทาน เป็นภาคที่เป็นหน่วยงาน หลักที่รับผิดชอบ งานด้านการจัดการน้ำและภัยพิบัติและหน่วยงานที่ทำงาน ด้านข้อมูลความรู้ท้องถิ่น ที่ต้องแลกเปลี่ยนข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ร่วม รวมทั้งร่วมหามาตรการหรือข้อตกลงร่วมในการจัดการน้ำและภัยพิบัติใน อนาคต ทำหน้าที่สนับสนุนข้อมูล(แผนที่เชิงพิภพ, ภาพถ่ายดาวเทียม เครื่องมือ (จีพีเอส, วัดคุณภาพน้ำ ฯลฯ) ร่วมวิเคราะห์-สังเคราะห์ข้อมูล เข้า ร่วมประชุมกับคณะทำงานอย่างสม่ำเสมอให้คำปรึกษาข้อเสนอแนะ

II. ความเชื่อมโยงกับ ปัญหาและแนว ทางแก้ไข ทางเลือก ในการจัดการปัญหา

- กระบวนการนำเอาข้อมูล ความรู้ไปสู่การปฏิบัติการนั้น ทางจังหวัดสตูล ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ 1) การใช้เครื่องมือช่วยวิเคราะห์ ทางคณะทำงานจังหวัดทดลองใช้การแตกกรอบความคิด (conceptual framework) ช่วยวิเคราะห์ประเด็นสำคัญของโครงการฯ ให้เห็นการเชื่อมโยง สัมพันธกันของระบบนิเวศลุ่มน้ำคลองตุสน ออกเป็นลำดับชั้น(Hierarchical order) -ไล่ลำดับนับแต่หัวเรื่อง-ประเด็นหลัก-ประเด็นย่อย-คำถามหลัก (key Questions) -คำถาม(Questions) -มาตลอดจนถึงการกำหนดวิธีการ- เครื่องมือที่เหมาะสมในแต่ละประเด็น ช่วยทำให้การมอบหมายงานจาก คณะทำงานจังหวัดให้กับทีมงานระดับพื้นที่ที่มีความเข้าใจชัดเจนและสื่อสารได้ ตรงกันมากขึ้น การแตกกรอบแนวคิด(conceptual framework) เป็น กระบวนการช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันได้เป็นอย่างดี คณะทำงานที่แม้จะมีความต่างระดับกัน(ในแง่ประสบการณ์ ความรู้) สามารถ เข้าใจกระบวนการทำงานที่เป็นลำดับขั้นตอนของการดำเนินโครงการฯ มาก ขึ้น 2) การสำรวจ-ประเมินสภาวะทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม การลงสำรวจ สภาพปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำ แบบมีส่วนร่วม โดยที่คณะทำงานจังหวัดร่วมกับ ภาควิชาความร่วมมือทั้งตัวแทนตำบลในเขตต้นน้ำ กลางน้ำ ท้ายน้ำ ลงพื้นที่ สำรวจลุ่มน้ำคลองตุสนตั้งแต่ต้นน้ำกลางน้ำ ท้ายน้ำ เพื่อศึกษาสำรวจสภาวะ

ทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมทั้งการใช้น้ำแบบแผนการใช้ การจัดการรวมทั้งการ
ระบุปัญหาในแต่ละนิเวศย่อย ค้นหาสาเหตุ พุดคุ้ย) ประชุมเวทีร่วมกับกลุ่ม
ผู้ใช้ในพื้นที่นิเวศย่อยต้นน้ำ กลางน้ำ ท้ายน้ำด้วยการใช้เครื่องมือแผนผัง
ทรัพยากร(resources mapping) ต้นไม้ปัญหา(Problem Tree) และการระบุพิกัด
ตำแหน่ง(จุด-พื้นที่) สำคัญของนิเวศย่อยลุ่มน้ำซึ่งการใช้กระบวนการ-
เครื่องมือดังกล่าวช่วยให้การระบุปัญหาลุ่มน้ำคลองตุนเป็นรูปธรรม-
ชัดเจนมากขึ้นและมีข้อมูลสนับสนุนชัดเจนขึ้น

III. ความรู้-
กระบวนการเรียนรู้:
ทัศนคติ ความรู้
ทักษะ

การทำความเข้าใจระบบนิเวศลุ่มน้ำ-ความต่อเนื่องเชื่อมโยง-
ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อย การปรับใช้แนวความคิดการจัดการลุ่มน้ำ
เชิงบูรณาการนั้นเป็นทั้งอุปสรรคและความท้าทาย เนื่องจากการทำความเข้าใจ
ระบบนิเวศลุ่มน้ำมีความซับซ้อน หากคณะทำงานจังหวัดและทีมงานมีความ
เข้าใจระบบนิเวศและความสัมพันธ์แบบต่อเนื่องเชื่อมโยงขององค์ประกอบย่อย
ของระบบลุ่มน้ำและสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นใน
พื้นที่ลุ่มน้ำได้ จึงจะก้าวไปสู่การจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการ ยกตัวอย่างเช่น
พื้นที่โซนกลางน้ำนั้นไม่สามารถขีดแบ่งให้ชัดเจนว่าแบ่งเขตแดนตรงไหน
เนื่องจากมีพื้นที่-ระบบนิเวศที่เหลื่อมซ้อนกัน และมีความสัมพันธ์ที่ส่งผล
กระทบต่อกันไปเป็นลูกโซ่ เช่น การอนุญาตให้ดูดทรายของอบตแห่งหนึ่งอาจ
ส่งผลกระทบทำให้เกิดการทรุดตัว พังทลายของตลิ่งในพื้นที่อื่น ๆ ดังนั้นการ
บริหารจัดการลุ่มน้ำแบบองค์รวมจึงไม่สามารถตัดตอนนิเวศลุ่มน้ำออกเป็น
ส่วนย่อยๆ แล้วพิจารณาแยกเป็นส่วนย่อย ทีละส่วน ๆ หากต้องพิจารณาให้
เข้าใจภาพรวมของนิเวศลุ่มน้ำทั้งระบบ“...หากไม่เห็นภาพรวมก็มักเกิดการ
จัดการ(น้ำ) เพียงบางส่วนเนื่องจาก “มองไม่เห็นภาพทั้งหมด” ดังนั้นการ
จัดการปัญหาทั้งที่ไม่เห็นภาพรวมลุ่มน้ำทั้งหมด จะเป็นการสร้างปัญหาเพิ่ม
ขึ้นมาอีกต่างหาก เนื่องจากเราขาดความเข้าใจภาพรวมลุ่มน้ำคณะทำงาน
จังหวัดจึงนำฐานข้อมูลที่ได้รับ-บันทึกจากการถามผู้รู้ ในท้องถิ่นมา
ตรวจสอบและเพิ่มเติม(ความเห็น มุมมอง) โดยประสานให้ตัวแทนจาก
หน่วยงานราชการ และตัวแทนภาคส่วนต่าง ๆ เข้าร่วมประชุมเพื่อเป็นการรับ
ฟังปัญหา ข้อเสนอจากกลุ่มผู้เกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง ครบถ้วน

จังหวัดสงขลา

ชื่อโครงการ :โครงการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

ความเป็นมา

จังหวัดสงขลา เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ที่มีการดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนเพื่อพัฒนาสังคมและสุขภาวะภายใต้การสนับสนุนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) มาตั้งแต่ปี 2550-2553 รวมระยะเวลา 3 ปี โดยในระยะแรกเป็นเวลา 15 เดือน ระยะที่ 2 รวมระยะเวลา 18 เดือน ซึ่งการดำเนินกิจกรรมโครงการความร่วมมือในระยะที่ 1 และระยะที่ 2 มีกรอบความคิดและเป้าหมายในการทำงานในระดับจังหวัดที่ต้องการผลลัพธ์สำคัญคือ การพัฒนากลไกความร่วมมือระดับจังหวัด ระดับอำเภอและระดับตำบล ชุมชน มีการใช้เครื่องมือที่สำคัญคือ การใช้ข้อมูลเพื่อยกระดับการเปลี่ยนแปลงที่มีการใช้แผนชุมชน ตำบล ที่มีการดำเนินการในจังหวัด และในช่วงปี 2551 ได้ดำเนินงานภายใต้โครงการยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข มีการจัดทำกิจกรรมแก้ไขปัญหาคความยากจน การใช้เครื่องมือจัดทำแผนชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญ ทำให้จังหวัดสงขลา ร่วมกับโครงการความร่วมมือได้จัดทำคู่มือการจัดทำแผนชุมชนในจังหวัดร่วมกับสำนักงานพัฒนาชุมชน ยุทธศาสตร์จังหวัด สำนักงานจังหวัด และองค์กรภาคประชาชน เกิดการผลักดันร่วมกันให้เกิดแผนก่อนที่จะสนับสนุนงบประมาณดำเนินการในแต่ละพื้นที่และจัด กลไกความร่วมมือร่วมกันในระดับต่าง ๆ จนเกิดผลลัพธ์ที่ดีและเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติที่ใช้แผนที่และข้อมูลในการทำงานจนถึงปัจจุบัน

สถานการณ์ภัยพิบัติในจังหวัดสงขลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ ซึ่งประกอบด้วย 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอระโนด อำเภอกระ แสสินธุ์ อำเภอสทิงพระ และอำเภอลิงหนคร โดยเฉพาะระยะ 10 ปี ที่ผ่านมามีเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงอย่างต่อเนื่องจากภัยพิบัติหลายกรณี เช่น การกัดเซาะชายฝั่งบริเวณอ่าวไทย การเกิดอุทกภัยในพื้นที่รอบทะเลสาบสงขลา การเกิดวาตภัยจากพายุดีเปรสชั่น การเกิดภัยแล้งในคาบสมุทรสทิงพระ และการพังทลาย ดินเลื่อน (landslide) ในบางพื้นที่ของอำเภอกระ แสสินธุ์และสิงหนคร ส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชนในคาบสมุทรสทิงพระอย่างต่อเนื่อง

ภายใต้งานที่มีการขับเคลื่อนเชิงประเด็นที่สำคัญที่ผ่านเวทีสังเคราะห์ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาได้มีการสรุปบทเรียนถึงแนวโน้มการทำงานเชิงประเด็นที่ควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ ประเด็นภัยพิบัติ ที่เป็นสถานการณ์ที่ได้จากบทเรียนการทำงานในพื้นที่ เนื่องจากจังหวัดสงขลาประสบภัยพิบัติในปี 2553 จากดีเปรสชั่น ในเดือนพฤศจิกายนส่งผลกระทบต่อความเสียหาย บ้านเรือนที่อยู่อาศัย และทรัพย์สิน

ทางคณะทำงานโครงการความร่วมมือฯ ของจังหวัดเห็นว่าควรมีการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนในระดับจังหวัดโดยการ ส่งเสริมความเข้าใจ และพัฒนาศักยภาพตนเองของผู้เกี่ยวข้องทั้งในรูปองค์กรและเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนในระดับพื้นที่ และระดับจังหวัด การนี้จะมีการพัฒนาความรู้ที่เป็นระบบให้กับชุมชนท้องถิ่นและเครือข่ายในระดับจังหวัด ผ่านดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกัน นั่นคือ โดยเน้นกระบวนการออกแบบการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ กระบวนการความรู้ร่วมกัน ทั้งใน

ระดับชุมชน ระดับตำบลที่มีประสบการณ์ บทเรียนที่ดี เพื่อนำไปสู่การขยายผลในระดับพื้นที่ ระดับจังหวัดและ
ภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

สมมติฐานในการวิจัยและพัฒนา

ภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในจังหวัดสงขลา ทั้งบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ พื้นที่กลางน้ำ และพื้นที่ท้ายน้ำ
โดยเฉพาะบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ อุบัติขึ้นในหลายรูปแบบ อาทิเช่น วาตภัยจากพายุดีเปรสชั่น อุทกภัย
แบบฉับพลันในบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาและการพังทลายของหน้าดิน ดินถล่ม ภัยแล้งบริเวณคาบสมุทร
สทิงพระ รวมทั้งการกัดเซาะชายฝั่งอ่าวไทย ปรากฏการณ์ของภัยพิบัติภัยในลักษณะนี้สร้างความเสียหายให้เกิด
ขึ้นกับทรัพย์สิน ชีวิตของครัวเรือนและชุมชนและทวีความรุนแรงขึ้นทุกปี การแก้ไขปัญหาดังกล่าวต้องอาศัย
แนวทางการสร้างความร่วมมือของภาคที่เกี่ยวข้อง ทั้งเครือข่ายองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
หน่วยงานรับผิดชอบหลัก และสถาบันวิชาการ มาสรุปบทเรียนผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ดำเนินการสร้าง
เสริมศักยภาพเพื่อยกระดับการเชื่อมโยงเครือข่ายให้สามารถผลักดันประเด็นปัญหาการจัดการภัยพิบัติด้วย
ความร่วมมือของภาคีส่วนต่างๆ ให้เป็นงานสาธารณะ รวมทั้งการบูรณาการแผนการจัดการปัญหาภัยพิบัติให้
สามารถขยายผลการจัดการปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในระดับพื้นที่ ระดับจังหวัด และภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำ
ทะเลสาบสงขลา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องข้อมูลชุมชน ผังชุมชน ระบบการจัดการน้ำ และการจัดการ ชุมชน เพื่อให้เกิด
ความรู้และทักษะที่จะสามารถจัดการภัยพิบัติและนำไปสู่การตัดสินใจแก้ปัญหาในพื้นที่นาร่องได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ
2. พัฒนาและยกระดับความรู้ในการจัดการภัยพิบัติ ผ่านเวทีกระบวนการเรียนรู้และการทำงานร่วมกัน
ตั้งแต่การพัฒนาข้อมูล การจัดทำฐานข้อมูล การถอดบทเรียนการทำงานเป็นระยะ ๆ และเป็นแหล่งเรียนรู้ใน
การจัดการภัยพิบัติ เพื่อนำไปสู่การจัดการภัยพิบัติในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
3. พัฒนากลไกความร่วมมือ ให้สามารถจัดการปัญหาภัยพิบัติในพื้นที่นาร่องแบบบูรณาการ ด้วยการ
ใช้ฐานข้อมูล บทเรียน และความรู้จากการทำ งานร่วมกันมาประยุกต์ใช้ในระดับชุมชน ระดับเครือข่ายและ
ระดับจังหวัดเพื่อใช้ในการกระบวนการตัดสินใจ
4. ได้รูปแบบการจัดการภัยพิบัติระดับชุมชน ตำบลที่สามารถขับเคลื่อนและขยายผลเพื่อให้เป็น
ประเด็นสาธารณะในการจัดการภัยพิบัติในระดับจังหวัดและเครือข่ายระหว่างพื้นที่

พื้นที่ และประชากรเป้าหมาย

1) พื้นที่เป้าหมายและศักยภาพต่อการจัดการภัยพิบัติ พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 5 พื้นที่

พื้นที่เป้าหมาย	สภาพปัญหา	ศักยภาพ	ความต้องการของพื้นที่
ต.ชะแล้ อ.สิงหนคร จ.สงขลา	- น้ำท่วม - ภัยแล้ง - ดินถล่ม - วาตภัย	- ยุทธศาสตร์การจัดการน้ำของเทศบาล - ฐานข้อมูล แผนที่ ผังชุมชน - อาสาสมัคร (อป.พร., อส.) - เครื่องมือ/อุปกรณ์ (เรือ/ชูชีพ)	- ยกระดับการจัดการน้ำ ทำแผนและข้อมูลชุมชน - พัฒนากลไกขับเคลื่อนพื้นที่ - พัฒนาอาสาสมัคร - การสื่อสาร การเรียนรู้เข้าถึงชุมชน
ต.รำแดง อ.สิงหนคร จ.สงขลา	- น้ำท่วม - ภัยแล้ง - วาตภัย	- ศูนย์การจัดการภัยพิบัติ (อบต.) - การจัดการภัยยังชีพ/ความเสียหาย/แผนบรรเทาทุกข์ - ฐานข้อมูลชุมชน - อาสาสมัคร (อป.พร., อส.) - เครื่องมือ/อุปกรณ์ (รถยนต์)	- พัฒนาระบบข้อมูล ผังชุมชน - รูปแบบที่อยู่อาศัย/ที่ตั้งบ้านเรือน - ระบบการสื่อสาร เรียนรู้ - ข้อบัญญัติท้องถิ่น - ทางระบายน้ำขนาดจิ๋ว “หัวนา”
ต.บ่อแดง อ.สทิงพระ จ.สงขลา	- น้ำท่วม - ภัยแล้ง - วาตภัย - การกัดเซาะชายฝั่ง	- กลไกการจัดการชุมชน+อบต. - เวทีพูดคุยแลกเปลี่ยน สรุปบทเรียน - แผนการจัดการชุมชน - อาสาสมัคร (อป.พร., อส.) - กองทุนภัยพิบัติชุมชน	- ฐานข้อมูลชุมชน - แผนที่และผังชุมชน - พัฒนา/อบรม อาสาสมัครชุมชน - จัดการระบบสื่อสาร
ต.เชิงแส อ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลา	- น้ำท่วม - ภัยแล้ง - วาตภัย - ไม่มีแหล่งเก็บน้ำ	- กลไกและเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติระดับอำเภอ/ชุมชน - แผนภัยพิบัติชุมชน/อำเภอ - ฐานข้อมูลชุมชน - เครือข่ายจัดการภัยพิบัติภาคประชาชน	- ฐานข้อมูล แผนที่ ผังชุมชน พื้นที่เสี่ยงภัย - การจัดการแหล่งน้ำ - ยกระดับการขับเคลื่อนให้ประชาชนมีส่วนร่วม
ต.บ้านขาว อ.ระโนด จ.สงขลา	- น้ำท่วม - วาตภัย - กัดเซาะชายฝั่ง	- กลไกการจัดการภัยพิบัติระดับตำบล - ฐานข้อมูลชุมชน - อาสาสมัคร (อป.พร., อส.) - เครื่องมือ/อุปกรณ์ (รถยนต์)	- ฐานข้อมูลชุมชน - แผนที่และผังชุมชน - พัฒนา/อบรม อาสาสมัครชุมชน - จัดการระบบสื่อสาร

2) **พื้นที่เป้าหมายขยายผล** จำนวน 14 ตำบล ได้แก่

อำเภอ	ตำบลเป้าหมาย
1. ระโนด	1. วัดสน
2. สทิงพระ	2. ท่าหิน 3. วัดจันทร์
3. สิงหนคร	4. ชิงโค
4. จะนะ	5. นาทับ
5. บางกล่ำ	6. ท่าช้าง
6. รัตภูมิ	7. ควนรู 8. คูหาใต้ 9. เขาพระ
7. ควนเนียง	10. ควนโส
8. หาดใหญ่	11. ท่าข้าม
9. เทพา	12. เกาะสะบ้า 13. สะกอม
10. นาทวี	14. ทับช้าง

ตัวชี้วัด/เป้าหมายผลผลิต

1) **ด้านพื้นที่เป้าหมาย**

- เกิดกระบวนการทำงานด้านภัยพิบัติในพื้นที่นำร่อง 5 พื้นที่ในคาบสมุทรสทิงพระที่มีกระบวนการทำงานตามแผนงานและกิจกรรมที่สามารถสร้างให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรมในพื้นที่นำร่อง

2) **ด้านเนื้อหา / ประเด็น**

- เกิดการเชื่อมโยงประเด็นภัยพิบัติในภาคีองค์กรต่าง ๆ ที่มีการขับเคลื่อนงานภัยพิบัติและยกระดับเป็นประเด็นสาธารณะของตำบล/จังหวัด
- สร้างการเรียนรู้ในประเด็นภัยพิบัติเกิดความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ จากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำกิจกรรมในระดับต่าง ๆ

3) **ด้านกระบวนการเรียนรู้-ระบบข้อมูล**

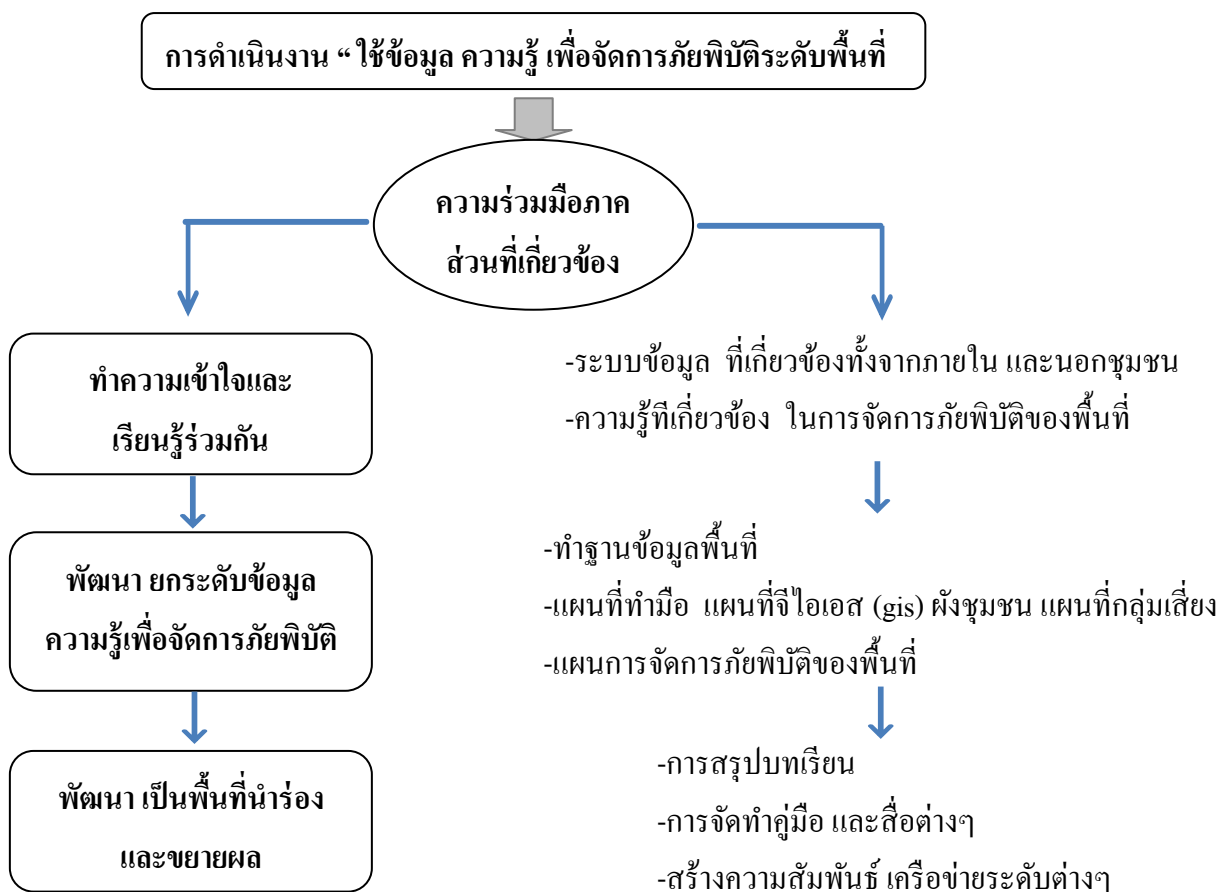
- การพัฒนาการใช้ข้อมูลในกระบวนการทำงานใน 5 พื้นที่ ที่เน้นการให้เกิดการพัฒนาทั่วโลก ตำบลจังหวัดในการทำงานอย่างเป็นระบบและสร้างเครื่องมือการทำงานได้เป็นรูปธรรม
- การยกระดับในการจัดการด้านภัยพิบัติในระดับครัวเรือน ชุมชน ตำบลมีกลไกร่วมขับเคลื่อนอย่างมีส่วนร่วม

กลไกและภาคีความร่วมมือ

การเตรียมพื้นที่ ประชุมเตรียมการในพื้นที่ระดับตำบล (พื้นที่นำร่อง 5 ตำบล/ ปฏิบัติการไปแล้ว 2 ตำบล) เพื่อค้นหาแกนนำเข้าร่วมเป็นทีม-คณะทำงาน และการชี้แจงทำความเข้าใจแนวทางการขับเคลื่อนโครงการฯ

ประสานภาคีความร่วมมือคณะทำงานจังหวัดฯ ประชุมเตรียมคณะทำงาน แบ่งบทบาทหน้าที่การทำงาน ร่วมกันกับภาคีเครือข่ายในจังหวัดที่ทำงานในฐานผลักดันนโยบาย(สถานยุทธศาสตร์จังหวัด เช่น สงขลาพอเพียง การจัดการด้านข้อมูล จัดอบรมกลุ่มเยาวชน และอปท.ในพื้นที่โครงการฯ ร่วมสำรวจพื้นที่เสี่ยงภัย และประสพภัยพิบัติในช่วงเวลาที่ผ่านมา เพื่อบันทึกข้อมูล และถอดบทเรียนในพื้นที่

กรอบแนวคิดการทำงาน (Conceptual frame) จังหวัดสงขลา

ผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการของโครงการวิจัยในระดับพื้นที่
ประเด็น ผลการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่

I. การพัฒนาภาคีความร่วมมือ: ประเด็นร่วม ความสัมพันธ์ ภาคีกลไก	กลไกภาคีความร่วมมือของจังหวัดสงขลาเน้น 1) กลไกระดับตำบลเพื่อสร้างความร่วมมือในพื้นที่ตำบลเน้นการทำงานเชิงความร่วมมือให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ที่มีองค์ประกอบ คือ องค์การบริหารส่วนตำบล หมายถึง โดยมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหรือตัวแทนตำบลที่มีส่วนในการกำหนดและตัดสินใจเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการระดับตำบล โดยมี ส่วนร่วมในการจัดทำแผนงานตำบล และการสมทบกิจกรรมที่สอดคล้องกับแผนงาน ตลอดจนการสร้างให้เกิดเวทีเรียนรู้ในพื้นที่ สนับสนุนการทำงานของคณะกรรมการระดับหมู่บ้าน มีผลผลิตที่สำคัญคือ การทำงานแผนงานในพื้นที่ การจัดแบ่งความรับผิดชอบร่วมกันในพื้นที่ 2) โครงสร้างกลไกคณะทำงานจังหวัด ส่วนร่วมอยู่ด้วย(โครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ-Asian Cities Climate Change Resilience Network ACCCRN, หาดใหญ่โมเดล) เพื่อประสานให้มีการบริหาร-จัดการข้อมูล-ความรู้ของการจัดการภัยพิบัติในระดับกว้าง(ภาค-จังหวัด) การทำงานโครงการวิจัยฯ ได้มีส่วนในการกระตุ้นให้เกิดการสร้างความร่วมมือการจัดการภัยพิบัติในการทำงานประสานความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจัดเวทีประจำเดือนทุกเดือน แผนจัดการภัยพิบัติระดับตำบล การสร้างความเข้าใจและความร่วมมือประสานการจัดการภัยพิบัติในระดับจังหวัด ผ่านกลไกความร่วมมือดังกล่าว ทางคณะทำงานจังหวัดจึงใช้ความสัมพันธ์ในฐานะเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่ดำเนินการจัดการภัยพิบัติในจังหวัดในการนำเอาบทเรียนของปฏิบัติการของพื้นที่มาเสริมสร้างการเรียนรู้แบบวงจรสะท้อนกลับเพื่อให้ความรู้การรับมือภัยพิบัติในจังหวัดตามที่กำหนดไว้
II. ความเชื่อมโยงกับ ปัญหาและแนว ทางแก้ไข ทางเลือก ในการจัดการปัญหา	การทำงานโครงการวิจัยฯ ของจังหวัดสงขลาเป็นการทำงานรับมือภัยพิบัติแบบบูรณาการที่มีความจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลและการจัดการข้อมูลที่ครอบคลุมหลายระดับทั้งแนวดิ่งและแนวระนาบ(ขอบเขตของพื้นที่และประเด็นของการเกิดภัยและโครงสร้างขององค์กรกลไกในการบริหารจัดการทั้งระดับพื้นที่-จังหวัด-ระดับภาค) หากแต่กรอบข้อเสนอของโครงการฯ เน้นการถอดบทเรียนความรู้การจัดการภัยพิบัติแบบบูรณาการในระดับตำบลเน้นความสำคัญ

กระบวนการศึกษา ค้นหาความรู้จากการปฏิบัติการในระดับพื้นที่ขนาดเล็กชุมชน, ตำบล (ที่เน้นการจัดการตนเองเป็นหลัก) เช่น การปรับตัวยกระดับคันทาที่ตำบลรำแดงเพื่อรับมือกับระดับน้ำท่วมที่เปลี่ยนแปลงในพื้นที่ หรือการนำเอาน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติมาเสริมใช้ในหน้าแล้ง การจัดวางกระบวนการรวบรวมจัดระบบข้อมูลเพื่อจัดการภัยพิบัติของตำบลบ่อแดง การออกแบบวางแผนกองทุนจัดการภัยพิบัติของตำบลบ้านขาว และการเตรียมความพร้อมของการจัดการภัยพิบัติด้วยอาสาป้องกันภัยของตำบลชะแล้ เป็นต้น

ซึ่งความรู้จากการปฏิบัติการในการเตรียมตนสู่ระดับครัวเรือน-ระดับชุมชน) ให้พร้อมรับมือกับภัยพิบัติเหล่านี้ เป็นกระบวนการจัดการความรู้ที่สำคัญ ที่ป้อนเข้าสู่การเรียนรู้แบบวงจรสะท้อนกลับ (feedback loop learning) มาช่วยให้เกิดกระบวนการปรับตัว สร้างแรงยึดหยุ่นอ่อนตัวของชุมชนท้องถิ่น เพื่อช่วยกระตุ้นให้มีการปรับแต่งระบบจัดการภัยในระดับพื้นที่และการจัดวางโครงสร้างหรือออกแบบนโยบายในระดับจังหวัดหรือระดับภาค ให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความเป็นจริงในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องได้มากขึ้น

III. ความรู้- กระบวนการเรียนรู้: ทัศนคติ ความรู้ ทักษะ

การดำเนินงานวิจัยของจังหวัดสงขลา เน้นที่

1) การถอดบทเรียนการจัดการภัยพิบัติพื้นฐานจากประสบการณ์ภาคปฏิบัติขอบเขตตำบลในแต่ละพื้นที่ เพื่อค้นหาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้แก่สถานการณ์ประเด็นปัญหาร่วมกัน สภาพการเผชิญเหตุภัยพิบัติสำคัญที่ผ่านมา ประสบการณ์การจัดการภัยของตำบลนาร่องในแต่ละด้าน ประกอบด้วย ด้านกาจัดการ, ด้านความรู้ ด้านประสานงานความร่วมมือ และการจัดเตรียมแผนงาน-การพัฒนากลไกการจัดการภัยพิบัติ(อาสาสมัคร การสื่อสาร การเตรียมความพร้อมพื้นที่ การประสานงานองค์กรรัฐหน่วยงาน การเตือนภัยฯ ทางคณะทำงานกำหนดกรอบและกระบวนการวิธีการถอดบทเรียน ร่วมกับตำบลนาร่องโดยทางดำเนินการจัดประชุมเวทีสรุปบทเรียนของตนเองในระดับพื้นที่ตำบลก่อนนี้เพื่อถอดบทเรียนจากความรู้และประสบการณ์ของการเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติตำบลนาร่องหรือพื้นที่ปฏิบัติการเน้นหนัก(focus area) (ตำบลบ้านขาว ตำบลเชิงแส ตำบลบ่อแดง ตำบลชะแล้ ตำบลรำแดงอันเป็นความรู้ ที่อยู่บนฐานการปฏิบัติ (practical knowledge) ซึ่งกระบวนการถอดบทเรียนความรู้ชุดที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงในการทำงานรับมือและบรรเทาภัยพิบัติ ที่เป็นความรู้เชิง

ปฏิบัติที่ควรจะได้รับจัดการความรู้ให้อยู่ในรูปของความรู้แบบ Explicit Knowledge ที่สามารถนำไปถ่ายทอด ขยายผลด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมในตำบลในกลุ่มพื้นที่ขยายผลตามแผนงานของโครงการฯต่อไป) การเสริมทักษะการจัดทำแผนที่ความเสี่ยงระดับชุมชน ท้องถิ่นด้วยการใช้เครื่องมือทำแผนที่ (Map Window) ในการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น(ข้อมูลมือหนึ่ง) จากฐานข้อมูลที่มีอยู่ในชุมชน การจัดเก็บข้อมูลพื้นที่ นำเข้าข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผู้ที่เกี่ยวข้องในการสร้างทางเลือกการตัดสินใจที่เหมาะสมทั้งผู้บริหารท้องถิ่น กลุ่มองค์กร หน่วยงาน และประชาชนทั่วไป) การจัดเวทีเรียนรู้ การปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาในระดับตำบลลำปางแดงมีการจัดประชุมเวทีเรียนรู้ปัญหาการระบายน้ำเก็บน้ำด้วยการเสริมคันน(โครงการหมอนนา) ด้วยการจัดระดมความเห็นของกลุ่มผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียในโครงการ (ชาวบ้านที่มีแปลงนาติดกับทางระบายน้ำมีการทำข้อตกลงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่จะได้รับหากโครงการดำเนินการจัดทำร่องระบายน้ำตามหัวคันนาในพื้นที่แล้ว ทางระบายน้ำช่วยเก็บน้ำไว้ในหน้าแล้ง และช่วยระบายน้ำเมื่อเกิดน้ำท่วมในพื้นที่ และ4) การจัดทำแผนงานในจังหวัดคือ การสร้างกลไกในแต่ละพื้นที่โซน การติดตามประเด็นในพื้นที่

3. แนวทางการขับเคลื่อนงานระยะต่อไปของกลุ่มจังหวัดประเด็นการจัดการน้ำและภัยพิบัติ

ในการขับเคลื่อนงานของกลุ่มการจัดการน้ำและภัยพิบัติ จะเริ่มต้นที่การพัฒนาทิศทางการดำเนินงานให้มีความชัดเจน โดยตรงจุดหมายที่ผลลัพธ์ของโครงการของแต่ละจังหวัดเป็นจุดเน้นสำคัญ แล้วจึงจำแนกจัดลำดับกิจกรรมตามแนวทางเครื่องมือแผนผังผลลัพธ์โดยมุ่งให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรับรู้ เข้าใจ และมองเห็นทิศทางการดำเนินงานร่วมกัน กลุ่มการจัดการน้ำและภัยพิบัติให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ ยกระดับการเสริมศักยภาพแกนนำในการวิเคราะห์ระบบนิเวศลุ่มน้ำ การวิเคราะห์ภาคีสำคัญ การฝึกการใช้เครื่องมือ การจัดทำข้อมูล การประสานความร่วมมือจากหน่วยงานให้เข้า มาร่วมรับรู้ เข้าใจ และสนับสนุนการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มแรก ทั้งนี้ในการขับเคลื่อนงานร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานกิจ จังหวัด และภาควิชาการ พบว่ามีการจัดกลไกการจัดการที่มีรูปแบบโครงสร้างชัดเจน มีกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนพื้นที่ศึกษากับภาคีที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับที่น่าพอใจ สำหรับระดับความสำเร็จของงานโครงการมีหลายระดับ ตั้งแต่การมีรูปธรรมกิจกรรมที่เห็นผลชัดเจน การมีแผนปฏิบัติการร่วมกันในระดับพื้นที่ ในระดับท้องถิ่น จนถึง การเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์จังหวัด มีการจัดการความรู้ ภูมิปัญญา การจัดการน้ำชุมชน และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ในส่วนการขับเคลื่อนงานระยะต่อไปของกลุ่มการจัดการน้ำและภัยพิบัติมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวทางการดำเนินงานของแต่ละจังหวัดจำแนกได้เป็น 3 แนวทาง ได้แก่ 1) การขับเคลื่อนงานในประเด็นเดิมโดยทบทวนวิธีการ ภาวการณ์ร่วมมือ และแผนงานให้มีความชัดเจนในการปฏิบัติการเพิ่มมากขึ้น 2) การขับเคลื่อนงานประเด็นเดิมแต่ขยายพื้นที่ปฏิบัติการในพื้นที่อื่น ท้องถิ่นอื่นให้กว้างขวางยิ่งขึ้น 3) เปลี่ยนประเด็นการดำเนินงานเป็นการจัดการทางเกษตร โดยอาศัยพื้นฐานความรู้เรื่องการจัดการน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทางการเกษตรเป็นแนวทางการวางแผนงาน

2. เนื่องจากในช่วงการดำเนินงานได้มุ่งเน้นกิจกรรมการเสริมสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของภาคีสำคัญ โดยเฉพาะท้องถิ่น ส่วนราชการที่มีบทบาทหลัก เช่น กรมชลประทาน กรมทรัพยากรน้ำ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง รวมทั้งสถาบันวิชาการในพื้นที่ ตลอดจนหน่วยงานที่มีบทบาทในการส่งเสริม งานชุมชน เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ดังนั้นกิจกรรมด้านการจัดการน้ำและภัยพิบัติจึงมีการบรรจุในแผนพัฒนาท้องถิ่น ยุทธศาสตร์จังหวัด และแผนงานกิจกรรมการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนของหน่วยงาน ส่งผลให้มีการขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่อง

3. ความน่าสนใจของกลุ่มจังหวัดที่ดำเนินการด้านการจัดการน้ำและภัยพิบัติ ได้แก่ การมีความรู้ และทักษะในการจัดการเชิงระบบ มีรูปแบบ เครื่องมือ ข้อมูล และแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน เนื่องจากในช่วงการพัฒนากิจกรรมโครงการได้มีการเสริมศักยภาพกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ทั้งการวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์ของนิเวศน์ลุ่มน้ำในภาพรวมกับนิเวศน์เฉพาะในพื้นที่ศึกษา การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากร คน ชุมชน ท้องถิ่น และภูมินิเวศน์ การวิเคราะห์ทางเลือกในอนาคต ฯลฯ โดยมีการฝึกการใช้เครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการดำเนินงาน เช่น การจัดทำแผนที่ P-GIS แผนที่พื้นที่เสี่ยงภัย แผนที่เส้นทางน้ำ เครื่องมือช่วยวิเคราะห์ทรัพยากร แผนภาพ สรุปรายงาน สถิติน้ำฝน น้ำท่า การใช้น้ำ ฯลฯ ฉะนั้นจึงเป็นแรงดลใจให้หน่วยงานที่คาดหวังผลสำเร็จในการพัฒนาจากการมีส่วนร่วมของพื้นที่ที่เข้มแข็งได้เข้ามาเชื่อมโยงต่อยอดกิจกรรมในพื้นที่

4. แกนนำที่ดำเนินการเรื่องนี้มีความเข้าใจแนวทางการจัดการที่เป็นระบบ มีความเชื่อมั่น และมีข้อมูล ที่ตอบโจทย์ตรงประเด็น ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือ ในการดำเนินการ ยิ่งกว่านั้นบางจังหวัดมีรูปธรรมความสำเร็จในการจัดการน้ำที่ได้ผลในช่วงที่เกิดภาวะน้ำท่วม เช่น กรณีฝายมีชีวิตที่ลุ่มน้ำคลองท่าดี จังหวัดนครศรีธรรมราช ส่งผลให้ท้องถิ่น และชุมชนในลุ่มน้ำอื่นสนใจ และสนับสนุนงบประมาณให้ดำเนินการในพื้นที่ลุ่มน้ำอื่น

5. ในการขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่อง มีปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่ง คือ ความสามารถและการเป็นที่ยอมรับในจังหวัดของกลุ่มแกนนำ จากการทำงานร่วมกับคณะวิจัยพื้นที่ พบว่าในหลายจังหวัดแกนนำมีบทบาทมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาผู้ว่าราชการจังหวัด กลุ่มแกนนำที่เป็นกลุ่มผู้นำท้องถิ่น กลุ่มแกนนำมีกลไกหลัก เป็นหน่วยภารกิจ ฉะนั้นกิจกรรมการจัดการน้ำและภัยพิบัติจึงได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างคณะวิจัยพื้นที่กับจังหวัด ท้องถิ่น และหน่วยภารกิจ

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลังฯ (ระยะที่ 2) เริ่มดำเนินการตั้งแต่การร่วมส่งเสริมการพัฒนาข้อเสนอโครงการ วิจัยของพื้นที่ศึกษา 14 จังหวัด เพื่อมุ่งให้มีการกำหนดประเด็นปัญหา และประเด็นการพัฒนาที่ชัดเจน โดยคณะวิจัยพื้นที่เริ่มตั้งโจทย์วิจัยขึ้นเอง ซึ่งเป็นจุดเริ่มของการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ และบูรณาการความร่วมมือในระดับพื้นที่ให้มีเป้าหมายที่เป็นเอกภาพ มีการยกระดับการพัฒนาการเชื่อมโยงความร่วมมือกับภาคีต่างๆ ที่หลากหลาย ทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม

ในการดำเนินโครงการวิจัยพัฒนาระบบประเมินผลแบบเสริมพลังฯ (ระยะที่ 2) ส่งเสริมให้คณะวิจัยพื้นที่ ได้จัดทำเครื่องมือ และค้นหา ข้อมูล ตลอดจนการวิเคราะห์ผล เพื่อนำมาใช้ ตอบโจทย์การแก้ปัญหา และพัฒนาพื้นที่ตามความจำเป็น หรือความต้องการของพื้นที่นั้นๆ เป็นโดยเฉพาะ โดยมีระบบการติดตามประเมินความคืบหน้าของกิจกรรม ในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งการติดตามผลนำไปสู่การส่งเสริม และพัฒนาศักยภาพคณะวิจัยพื้นที่ ในการดำเนินการนั้นมี ทั้งที่ดำเนินการเป็นรายจังหวัด และ ดำเนินการเป็น รายกลุ่มประเด็นปัญหา นอกจากนี้ ในการดำเนินงานทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้เสริมสร้างบรรยากาศความร่วมมือของส่วนกลางและพื้นที่ โดยประสานความร่วมมือกับกระทรวงมหาดไทย และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือที่แน่นแฟ้นขึ้นระหว่างส่วนราชการ และภาคประชาชน รวมทั้งส่งเสริมให้มีการขยายมุมมองการวิเคราะห์งานพื้นที่ทั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารภาครัฐเพื่อให้คณะวิจัยพื้นที่ มีแนวคิดและวิธีการในการจัดการกับปัญหาได้หลากหลายวิธีมากขึ้น และเป็นการ เพิ่มมุมมองในการวิเคราะห์ภาคีสำคัญที่มีส่วนช่วยให้งานสำเร็จ (Stakeholders Analysis)

กระบวนการสำคัญประการหนึ่งในการเสริมพลังงานพัฒนาพื้นที่ คือ การส่งเสริมให้คณะวิจัยพื้นที่ มีการติดตามประเมินตนเองโดยเครื่องมือแผนผังผลลัพธ์ ไตรสิกขา และการประมวลผลการเปลี่ยนแปลงตามตัวชี้วัดหลัก 3 ด้าน ประกอบด้วย ด้านความร่วมมือ ด้านการจัดการ และด้านความรู้ ทั้งนี้จากการติดตามประเมินผลโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ในระยะเวลา 18 เดือน ได้ประมวลสาระสำคัญในประเด็นหลัก คือ ภาพรวมการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ศึกษาทั้ง 14 จังหวัด ข้อค้นพบจากการติดตามผล รูปแบบที่เหมาะสมในการติดตามประเมินผลแบบเสริมพลัง และข้อเสนอแนะที่ได้ประมวลจากข้อเท็จจริงในการศึกษาและบริบทที่มีผลกระทบกับการพัฒนาพื้นที่ ดังนี้

ภาพรวมการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ศึกษาทั้ง 14 จังหวัด

ด้านความร่วมมือ

1. ความร่วมมือ ความไว้วางใจเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นก่อนจะขับเคลื่อนเรื่องงานในด้านอื่น ๆ เช่น เรื่องความรู้ หรือเครื่องมือ ตัวอย่างเช่น ที่จังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช ในช่วงเริ่มโครงการ วิจัยพื้นที่ฯ คณะวิจัยพื้นที่ ยังไม่เข้าใจและไว้วางใจคณะวิจัยกลาง การแลกเปลี่ยนเรื่อง

ความรู้ เครื่องมือ และข้อมูล ทำได้ยาก และล่าช้า ต่อมาเมื่อคณะวิจัยพื้นที่เข้าใจ ไว้วางใจ และให้ความร่วมมือ การขับเคลื่อนงานจะมีความคล่องตัว สะดวกมากขึ้น

2. ความร่วมมือกับภาคธุรกิจเอกชน ส่งผลให้ คณะวิจัยพื้นที่มีการพัฒนาเครื่องมือ และระบบจัดการที่มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น รวมถึงส่งผลต่อการเห็นโอกาส ช่องทางการตลาดเพิ่มขึ้น เช่น จังหวัด ชัยนาท อุทัยธานี และพิษณุโลก

3. รูปแบบการวิจัยที่มีการกำหนดโจทย์ เครื่องมือการเก็บข้อมูล และการรายงานผลที่ต้องเสนอทั้ง ผลเชิงการพัฒนา และผลในเรื่องข้อมูลความรู้ ทำให้ คณะวิจัยพื้นที่แสวงหาภาคีความร่วมมือเพิ่มเติม เพื่อยกระดับการเรียนรู้ ทั้งในเรื่องของระบบข้อมูล การประสาน และการบูรณาการ

4. การเชื่อมโยงเครือข่ายส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็ง การเพิ่มโอกาสและทางเลือก ในการแก้ปัญหา การระดมทรัพยากร การและเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ เช่น กรณีการจัดการรับมือภัย พืชในเครือข่ายภาคใต้ การจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาทและจังหวัดอุทัยธานี

5. การขึ้นรูปของกลไกในเชิงสถาบันเพื่อการพัฒนาพื้นที่มี 2 ลักษณะ คือ การกำหนดโครงสร้าง ที่ชัดเจนตั้งแต่ก่อนดำ เนินการ ส่วนใหญ่จะเป็นกลไกที่ ก่อตั้งโดยหน่วยราชการ เช่น จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดนครราชสีมา (แต่ศักยภาพในการขับเคลื่อนงานโครงการนั้นต้องใช้เวลาในการพิสูจน์) และอีก ลักษณะ คือ การก่อรูปจากภาคประชาชน แล้วใช้เวลาในการพิสูจน์ผลงานจนเกิดการยอมรับจาก ภาคราชการ และเข้ามาร่วมเป็นกำลังในการขับเคลื่อน (หรือดึงเข้าไปเป็นกลไกของภาครัฐ) เช่น จังหวัด พัทลุง และจังหวัดนครราชสีมา

6. แม้ว่าเจ้าภาพในการดำเนินโครงการ วิจัยฯ จะเป็นคณะวิจัยพื้นที่ของแต่ละจังหวัด แต่หาก คณะทำงานมีการกำหนดและจัดวางบทบาทของภาคีให้ชัดเจน รวมถึงกิจกรรมนั้นๆ เป็นภารกิจหลัก (เป็น ตัวชี้วัด)ของหน่วยงานแล้ว หน่วยงานที่เป็นภาคีร่วมสามารถดึงศักยภาพของ หน่วยงานในการดำเนินงานได้ อย่างเต็มที่ เพราะหน่วยราชการมีความรู้ในเรื่องที่รับผิดชอบมาก รวมถึงการมีทรัพยากรอยู่ในมือ เช่น สำนักงานชลประทานจังหวัดกำแพงเพชร สำนักงานพัฒนาที่ดิน และศูนย์เมล็ดพันธุ์จังหวัดนครราชสีมา

7. ในหลายจังหวัดคณะวิจัยพื้นที่ ได้เข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาและวิทยากรในโครงการบำบัดทุกข์ บำรุง สุข แบบ ABC ของกระทรวงมหาดไทย ส่งผลให้เกิดการยอมรับและความสัมพันธ์ที่ดีภายในจังหวัดเพิ่ม มากขึ้น

8. ภาควิชาการนอกจากจะเป็นองค์ประกอบสนับสนุนในด้านเครื่องมือและข้อมูลแล้ว ยังเป็นส่วน สำคัญในการสื่อสารสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือการแสวงหาโอกาส ทางเลือกในการเชื่อมโยงระหว่าง ภาครัฐ ภาคธุรกิจ และชุมชน เช่น กรณีจังหวัดนครราชสีมา ยโสธร และจังหวัดกำแพงเพชร

ด้านการจัดการ

1. เมื่อเปรียบเทียบกลไกการจัดการระหว่างกลุ่มจังหวัดที่ดำเนินงานประเด็นการจัดการ น้ำและภัย พืช กลุ่มจังหวัดที่ดำเนินการในประเด็น วิสาหกิจชุมชน และกลุ่ม จังหวัดที่ดำเนินการในประเด็น เกษตร อาหารปลอดภัย พบว่า กลุ่มการจัดการน้ำและภัยพืช และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีการจัดกลไกการจัดการที่ มีรูปแบบโครงสร้างชัดเจน และความร่วมมือของชุมชนเหนียวแน่น เช่น กรณี จังหวัด พัทลุง นครศรีธรรมราช ชัยนาท และพิษณุโลก เนื่องจาก ประเด็นการจัดการ น้ำและภัยพืช และกลุ่มวิสาหกิจ

ชุมชน เป็นประเด็นที่มีเงื่อนไขการจัดการร่วม เช่น การร่วมทุน การร่วมรับมือภัยพิบัติ ในขณะที่ประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัยจะเป็นประเด็นเฉพาะตัวเกษตรกรมากกว่า

2. ความสามารถของผู้นำทีมจังหวัด ซึ่งหมายถึงหัวหน้าคณะวิจัยและแกนนำในพื้นที่ที่มีผลต่อการขับเคลื่อนงานให้เกิดผลสำเร็จ โดยเฉพาะผู้นำที่มีความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้และเครื่องมือให้เป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหา และพัฒนาพื้นที่รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงบูรณาการการทำงานกับท้องถิ่น หน่วยงานกิจ (Function) และจังหวัด เช่น จังหวัดพัทลุง กาฬสินธุ์ ชัยนาท และพิษณุโลก

3. การจัดการภัยพิบัติในพื้นที่เกิดเหตุ แผนเผชิญภัย จะดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อมีผู้นำที่มีความสามารถ มีสมาชิกที่ให้ความร่วมมือ และมีการจัดการภายในชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ เป็นพื้นฐานสำคัญก่อนจะบูรณาการกับหน่วยงานภายนอกที่มีข้อมูล มีความรู้ที่ทันเวลา ทันสถานการณ์ เช่น กรณีการจัดการภัยพิบัติของพื้นที่ 5 ตำบลในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา

4. ประสบการณ์ การขับเคลื่อนงานพื้นที่ เดิมไม่ได้ให้ความสำคัญกับกลไกอำเภอ แต่เมื่อมีโจทย์วิจัยซึ่งกำหนดประเด็นศึกษาชัดเจน หลายพื้นที่พบว่า กลไกระดับอำเภอมิบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้นในการช่วยคลี่คลายปัญหา และการส่งเสริมการบูรณาการแผนงาน เช่นที่ จังหวัดกาฬสินธุ์ นครราชสีมา พัทลุง และจังหวัดนครศรีธรรมราช

5. ผู้นำที่ได้รับการยอมรับมีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น กรณีจังหวัดพัทลุง กาฬสินธุ์ และพิษณุโลก ขณะที่พื้นที่ ๆ มีบทบาทของผู้นำไม่ชัดเจน การเคลื่อนงานจะมีข้อขัดข้องและล่าช้าขาดการตัดสินใจ

6. ในกลุ่มจังหวัดด้านวิสาหกิจชุมชน เช่น จังหวัดชัยนาท กิจกรรมภายหลังจากที่กลุ่มมีแผนธุรกิจของแต่ละกลุ่มแล้ว จะมีการสังเคราะห์ วิเคราะห์ และประเมินสถานการณ์ ตลอดจนประสานแผน โดยแกนนำวางแผนว่า จะเริ่มถอนตัวจากการเป็นผู้นำ หรือผู้ประสานงานกลาง เนื่องจากระยะเวลาเกือบ 6 ปี ถือว่าเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งที่มากพอและเป็นการสร้างเงื่อนไขให้เกิดการยกระดับสำหรับการสร้าง ถ่ายโอนภาวะความเป็นผู้นำด้วย กระบวนการทำงานที่ผ่านมากณะวิจัยพื้นที่หมั่นได้รตรองลักษณะการทำงานเป็นระยะเพื่อให้เท่าทันสถานการณ์คนทำงานในพื้นที่ ตลอดจนการปรับเปลี่ยนต่างๆ และรองรับการตัดสินใจที่ถูกต้อง เป็นผลดีต่อการทำงานของพื้นที่

7. กระบวนการที่วางขั้นตอนไว้ในพื้นที่โดยส่วนใหญ่ จนถึงปัจจุบัน ทำให้สมาชิกของเครือข่ายที่ผ่านการพัฒนาทักษะความรู้ความสามารถได้ มีโอกาส และมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในส่วนงานที่สำคัญๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น เช่น จังหวัดชัยนาท อุทัยธานี และนครราชสีมา เป็นต้น

8. กระบวนการทำงานที่เน้นพื้นที่ตำบลในการขับเคลื่อนร่วมกันนั้น ตำบลที่แกนนำมีศักยภาพ จะเป็นต้นทุนในการสนับสนุนครัวเรือนอาสา การพัฒนาศักยภาพแกนนำระดับตำบล และกำหนดบทบาท วางความสัมพันธ์ในการทำงานเชิงระบบกับกลไกอื่นที่มี โดยเฉพาะกลไกคณะทำงานระดับจังหวัด จะทำให้สามารถทำงานเชิงคุณภาพและปริมาณควบคู่กัน รวมถึงส่งผลต่อการบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานอื่นๆ ด้วย

ด้านความรู้

1. การประยุกต์ใช้เครื่องมือแผนผังผลลัพธ์ และไตรสิกขา ส่งเสริมให้คณะวิจัยพื้นที่และคณะวิจัยกลาง สามารถเห็นประเด็นและเงื่อนไขสำคัญที่สอดคล้องกับสถานการณ์ และบริบทของพื้นที่ศึกษา รวมถึงสามารถกำหนดกระบวนการการทำงานได้ชัดเจนขึ้น เช่น กรณีจังหวัดสตูล ยโสธร พัทลุง นครราชสีมา และชัยนาท และยังส่งผลให้มีการปรับบทบาท องค์ประกอบโครงสร้างกลไกการทำงานให้เอื้อต่อการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ ในลักษณะทีมแกนนำ ภาคิหลัก และภาคียุทธศาสตร์ เช่น กรณีของจังหวัดยโสธร
2. การมีระบบข้อมูลและแบบสอบถามแผนผังผลลัพธ์ที่เป็นที่รับรู้ เข้าใจร่วมกัน ส่งผลคลี่คลายปัญหาความแตกต่างหลากหลาย ของการขับเคลื่อนงาน และทำให้แยกประเด็นระหว่างงานวิจัยกับงานพัฒนาได้ชัดเจนขึ้น รวมทั้งการจำแนกสาเหตุของปัญหา อาการของปัญหา และผลที่เกิดขึ้น
3. ความรู้และเครื่องมือที่เกิดจากการส่งเสริมของหน่วยภารกิจ (Function) ที่มีหน้าที่โดยตรงกับประเด็นปัญหา ส่งผลอย่าง มากต่อการเพิ่มทางเลือกและโอกาสในการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาพื้นที่ เช่น ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนครราชสีมา นำความรู้จากการทดลอง การใช้ฝายมีชีวิต ที่เขื่อนจุฬาภรณ์มาปรับใช้กับพื้นที่ศึกษาคลองท่าดี จังหวัดนครราชสีมา ส่งผลต่อการปรับปรุงระบบการจัดการน้ำชุมชนในพื้นที่จริง หรือการส่งเสริมเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์เมล็ดพันธุ์จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งได้ทดลองร่วมกับ คณะวิจัยพื้นที่นครราชสีมา ส่งผลต่อการลดต้นทุน และการเพิ่มรายได้จากการทำแปลงเมล็ดพันธุ์
4. การมีระบบข้อมูลที่สามารถตอบโจทย์การศึกษาของพื้นที่วิจัย ก่อให้เกิดการยอมรับและความเชื่อถือของท้องถิ่นและหน่วยราชการ ส่งผลการต่อยอดโครงการวิจัย เช่นจังหวัดนครราชสีมา กาฬสินธุ์ และชัยนาท
5. เมื่อชุมชนท้องถิ่นได้เรียนรู้เข้าใจและสามารถใช้เครื่องมือเพื่อการจัดทำข้อมูลตอบโจทย์ประเด็นปัญหา และค้นหาทางเลือกในการแก้ปัญหา ทำให้เกิดความมั่นใจ และเสริมสร้างทัศนคติการพึ่งตนเอง และการเริ่มลงมือทำด้วยตนเอง เช่น กรณีการจัดทำแผนผังทรัพยากรในพื้นที่ การจัดทำแผนทางเลือกการจัดทำแผนธุรกิจ โดยไม่รอหวังพึ่งหน่วยงานภาคี นอก เช่น กรณีจังหวัดชัยนาท อุทัย สงขลา และสตูล
6. กรณีสถาบันวิชาการร่วม กับชุมชนจัดทำข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบ เช่น จังหวัดกำแพงเพชร ทำให้หน่วยงานท้องถิ่นและชลประทานสามารถนำ มาปรับใช้ในการวางแผนบริหารจัดการลุ่มน้ำปิง หรือจังหวัดนครราชสีมา ทางกรมเกษตรและจังหวัดได้ใช้ข้อมูลของทีมีวิจัยในการบริหารจัดการพื้นที่ทางการเกษตร และส่งผลต่อการบูรณาการแผนงานและความร่วมมือในการให้ทุนสนับสนุนโครงการต่อเนื่อง
7. เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับระหว่าง คณะวิจัยกลาง และคณะวิจัยพื้นที่ จังหวัดในการบริหารจัดการน้ำ โดยคณะวิจัยพื้นที่จังหวัดสามารถวิเคราะห์เชิงระบบ การเชื่อมโยงการศึกษา และการใช้ข้อมูลเพื่อการแก้ไขปัญหาการสร้างข้อตกลง กติการ่วมกัน (นครศรีธรรมราช พัทลุง สตูล สงขลา และกำแพงเพชร)

8. จากการร่วมกันเรียนรู้ แลกเปลี่ยนในกลุ่มนักวิจัยจนนำไปสู่การแปล ข้อมูลในด้านการจัดการน้ำ และภัยพิบัติให้อยู่ในฐานเดียวกัน กับข้อมูลของหน่วยงานราชการ ส่งผลให้มีการยอมรับข้อมูลที่มาจากพื้นที่มากขึ้น และนำไปสู่การหารือแนวทางการจัดการแก้ไขปัญหามีข้อสรุปชัดเจนกว่าที่ผ่านมา

9. ในระยะ 6 เดือนแรกของการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ทุกจังหวัดมีปัญหาในการแยกความต่างระหว่างงานวิจัยกับงานพัฒนา รวมถึงการสร้างเครื่องมือในการดำเนินการวิจัย แต่ภายหลังจากที่ได้มีการจัดอบรม การพัฒนาแนวทางการทำงานร่วมกัน ในประเด็น “การพัฒนาเครื่องมือในการจัดเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูล” เพื่อทำความเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างงานวิจัยกับงานพัฒนา และการวิเคราะห์โจทย์วิจัยกับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทำให้คณะวิจัยพื้นที่ที่มีความชัดเจนมากขึ้น เกิดการปรับปรุงเครื่องมือการเก็บข้อมูล และปรับขั้นตอนในการดำเนินงาน

10. ศูนย์รวมความรู้ในการพัฒนาพื้นที่ ๆ สำคัญอยู่ที่ส่วนราชการที่รับผิดชอบเรื่องนั้น ๆ โดยตรง การนำเจ้าหน้าที่ไปพบกับเกษตรกรจึงเป็นการนำข้อมูลเข้าสู่พื้นที่โดยความรู้ของเจ้าหน้าที่ทางราชการ เป็นความรู้ทางวิชาการ ซึ่งบางครั้งต้องการการทดลอง พิสูจน์ ขณะที่ความรู้ของเกษตรกรเกิดจากการปฏิบัติ การเชื่อมโยงความรู้สองฐานเข้าด้วยกันจึงเป็นการสอบทานความถูกต้องและการใช้ประโยชน์ จากการติดตามงานในพื้นที่พบว่า คณะวิจัยพื้นที่ที่มีความพยายามที่จะถอดความรู้จากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติเพื่อขยายผล โดยใช้พื้นที่ของเกษตรกรเป็นแหล่งเรียนรู้ เช่น กรณีจังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดนครราชสีมา

11. เวทีการคืนข้อมูลเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ที่มีประโยชน์มาก ก่อให้เกิดการต่อยอดและขยายผลความคิด เช่น กรณีการคืนข้อมูลการผลิตที่สะท้อนต้นทุนและวิธีการผลิตของจังหวัดยโสธร ชัยภูมิ และชัยนาท

12. นักวิชาการ (เสริม) สำหรับ คณะวิจัย พื้นที่จังหวัดมีความจำเป็นต่อการทำงานเชิงวิชาการ (งานวิจัย) เพราะทีมพื้นที่ต้องการคนช่วยมองทั้งระบบ เชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ข้อมูล ระบบ / กลไก การแปล ผลข้อมูล การหาทางเลือก โดยนักวิชาการไม่ควรจะลงไปเป็นผู้ปฏิบัติ (เป็นตัวประสานและหลีกเลี่ยงการปะทะ) (ประชาชน+ภาคประชาชน+นักวิชาการ+ราชการ)

13. เมื่อมีการจัดทำข้อมูล และร่วมเรียนรู้ในการจัดการปัญหาลุ่มน้ำ มีบางจังหวัดต้องปรับโจทย์วิจัย เช่น จังหวัดสงขลาเดิมมีข้อเสนองานวิจัยในการถอดบทเรียน และการจัดกลไกรับมือภัยพิบัติระดับจังหวัดต้องลดระดับการทำงานในการถอดบทเรียน ความรู้ในระดับพื้นที่ชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่เกิดภัยพิบัติเพื่อใช้ตอบโจทย์ กลุ่มเป้าหมายได้ตรงประเด็นมากกว่า หรือกรณีจังหวัดสตูลซึ่งเดิมระบุปัญหาน้ำท่วมเป็นปัญหาหัวใจสำคัญ แต่เมื่อได้ วิเคราะห์สภาพพื้นที่โดยนำกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) เป็นเครื่องมือ ทำให้เปลี่ยนโจทย์ มาเป็นเรื่องปัญหาน้ำเสีย เนื่องจากภavnน้ำท่วมทำให้น้ำจืดมากเกินไปในช่วงท้ายน้ำ

14. เวทีแลกเปลี่ยนระดับจังหวัด และกลุ่มจังหวัดในประเด็นผลผลิตเดียวกัน ส่งผลต่อการปรับปรุงความรู้เชิงปฏิบัติการ การปรับปรุงด้านเครื่องมือและข้อมูล เช่น กรณีจังหวัดยโสธร เรียนรู้เครื่องมือการเก็บข้อมูลจากจังหวัดชัยนาท และจังหวัด นครราชสีมา แล้วนำไปใช้ประโยชน์ กรณี จังหวัดชัยภูมิที่จัดการแลกเปลี่ยนข้ามพื้นที่ของเกษตรกรส่งผลต่อการปรับปรุงการจัดการผลผลิต และเกิดความรู้ใหม่ในการพัฒนาผลผลิต

ข้อค้นพบ

1. ความสำคัญของการประเมินการวิจัยทั้ง 2 เรื่อง คือ เรื่องการจัดการน้ำ ภัยพิบัติ และเรื่องเกษตรอาหารปลอดภัย เป็นเรื่องที่ทุกระดับให้ความสำคัญและความสนใจทั้งระดับนโยบาย ระดับหน่วยงาน ระดับท้องถิ่น ระดับนักพัฒนา ระดับภาคประชาชน มีงานวิชาการ งานสัมมนา การประชุมในเรื่องดังกล่าวบ่อยครั้งทำให้สะดวกในการแสวงหาข้อมูลความรู้ และการขอความร่วมมือ
2. โครงการสนับสนุนและส่งเสริมการผลิตด้านเกษตรปลอดภัย มีประเด็นที่กว้างและขยายความได้หลายประเด็น และมีตัวชี้วัดมาก ดังนั้นเมื่อทำงานระยะหนึ่งคณะวิจัยพื้นที่พบว่า ขอบเขตงานกว้างขึ้น และเกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้หลายส่วน ซึ่งต้องอาศัยทีม (ภาคีความร่วมมือ) ที่มีความเข้าใจตรงกัน และการดำเนินงานต้องยึดโจทย์วิจัยเป็นแนวหลักในการหาคำตอบ
3. การกิจสำคัญของกลุ่มเกษตรอาหารปลอดภัย คือ การนำเกษตรกรเข้าสู่ระบบการตลาดกับการเข้าสู่กระบวนการผลิตข้าว ผัก และพริกปลอดภัย โดยมีเป้าหมายคือการลดค่าใช้จ่ายในการผลิต เพิ่มรายได้จากการประกอบอาชีพ แต่คณะวิจัยพื้นที่มีพบว่าระยะเวลาการดำเนินโครงการ วิจัยฯ ไม่สอดคล้องกับรอบการผลิต และโจทย์วิจัยต้องใช้เวลาในการหาคำตอบ ซึ่งเกินกว่าช่วงของการดำเนินโครงการวิจัยฯ
4. การกิจสำคัญของทุกจังหวัด ซึ่งกำหนดเป็นเป้าหมาย คือ การเชื่อมโยงยุทธศาสตร์จังหวัดกับความต้องการของพื้นที่โดยใช้ฐานข้อมูลที่ได้จากโครงการวิจัย ฯ ซึ่งต้องอาศัยทีมงานที่มีความเข้าใจในภาพรวมร่วมกันและใช้เวลามากในการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ทางออก อีกทั้งการ ที่จะประสบความสำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือจากส่วนราชการในทุกระดับ นับว่าเป็นภาระงานที่ต้องอาศัยแรงหนุนจากภายนอกค่อนข้างมาก ซึ่งมีจังหวัดที่ได้ผลค่อนข้างดี เช่น จังหวัดกาฬสินธุ์ นครราชสีมา พัทลุง และชัยนาท
5. ความคาดหวังในการให้เกษตรกรร่วมเรียนรู้ คือ การให้เกษตรกรเข้าร่วมเป็นนักวิจัย จากการติดตามงานพบว่า นักวิจัยชาวบ้านมีความตั้งใจในการเก็บข้อมูล แต่ยังขาดความเข้าใจ / ความสำคัญของข้อมูล ทำให้มีความคลาดเคลื่อน ต้องมีการตรวจสอบข้อมูล สิ่งสำคัญที่นักวิจัยชาวบ้านอยากได้ คือ ความรู้จากเวทีวิจัยดังนั้นการเติมข้อมูลความรู้ใหม่ๆ ที่ทันกาลจึงเป็นความจำเป็นต่อการสร้างการเรียนรู้ และการขับเคลื่อนงาน
6. การทำงานวิจัยโดยชาวบ้าน ต้องปรับกระบวนการคิดของชาวบ้าน และพัฒนากระบวนการแบบค่อยเป็นค่อยไป และไปด้วยกัน ตัวอย่าง การนำบัญชีครัวเรือนมาสร้างกระบวนการเรียนรู้ในช่วงแรกๆ หากขาดการวิเคราะห์ ก็ไม่สามารถนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ได้จริง
7. ในส่วนของกิจกรรมข้าวปลอดภัย พี่กินได้ ไม่ใช่ยา ที่จังหวัดอุทัยธานี ยังต้องมีแผนตอกย้ำจิตสำนึก และปรับพฤติกรรมของผู้บริโภค ในพื้นที่ โดยให้พื้นที่ต้นแบบศูนย์การเรียนรู้ได้จัดการตนเอง เนื่องจากที่ผ่านมาหลังจากที่เริ่มดำเนินโครงการวิจัยแบบ ABC ตั้งแต่ปี 2550 ทางคณะวิจัยพื้นที่มีกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่มาโดยตลอด โดยในกระบวนการเป็นการสร้างจิตสำนึก ต้องใช้ระยะเวลา ความมุ่งมั่น ความอดทน และความพยายามอย่างมาก
8. การเก็บข้อมูลในหลายจังหวัด ยังสะท้อนความจริงว่า มีข้อผิดพลาด พอสมควร ซึ่งเกิดจากข้อจำกัดเรื่องความเข้าใจต่อแบบบันทึกข้อมูล การเก็บข้อมูลย้อนหลัง ความไม่สะดวกของผู้ให้ข้อมูล ความสม่ำเสมอในการจดบันทึก และความถูกต้องแม่นยำในการลงบันทึกข้อมูลทิศทางการดำเนินการในอนาคต

9. จังหวัดพิษณุโลก มีความน่าสนใจเรื่องสถานการณ์ที่ตื้นเขิน ปัจจัย สำคัญมาจากความสามารถในตอบโจทย์ชาวบ้าน และตอบสนองต่อความต้องการของพื้นที่ได้จริง กระบวนการที่ชาวบ้านเริ่มเข้ามาช่วยอย่างชัดเจน การทำบัญชีฟาร์ม บัญชีครัวเรือน และการปรับปรุงพฤติกรรมการใช้จ่าย

10. กลุ่มจังหวัดที่ดำเนินการในประเด็นวิสาหกิจชุมชนนั้น หลังจากที่ผ่านมาการเรียนรู้ พัฒนา และจัดกระบวนการบริหารจัดการแบบพึ่งตนเองในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่มาตั้งแต่ปี 2550 จนถึงปัจจุบัน แขนงนำสะท้อนประสบการณ์ แนวคิด และทิศทางในการขับเคลื่อนงานที่จะใช้ประเด็นอื่นๆ ประกอบ ทั้งการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การบริโภคผักพื้นบ้าน อาหารปลอดภัย และการใช้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ (จังหวัดชัยนาท) ในขณะที่ในบางจังหวัด ยัง ต้องการให้เน้นย้ำ (ทำซ้ำ) พฤติกรรมการบริโภค และผลิตอาหารปลอดภัย (จังหวัด อุทัยธานี และนครปฐม) แต่ก็พยายามขยายตลาด และสร้างกลไก หรือมาตรฐานรับรองคุณภาพของผลิตภัณฑ์ด้วย (จังหวัด ชัยนาท อุทัยธานี พิษณุโลก และนครปฐม)

11. จังหวัดนครปฐมยังขาดการทำเป้าหมายให้ชัดเจน ่องการทำงาน ยังขาดการคิดในเชิงระบบ (System Thinking) และจะต้องหาพื้นที่รูปธรรมที่เคลื่อนได้ดี เพื่อสร้างรูปแบบการปรับตัวในการทำงาน

12. มุมมองที่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ประเด็นวิสาหกิจชุมชนให้ความสำคัญ คือ การพัฒนา และมุ่งลงทุนกับ การพัฒนา ศักยภาพและ ความสามารถ ของบุคลากรผู้ ปฏิบัติงาน หรือแกนนำที่มีจิตอาสาในพื้นที่ ดังกรณีตัวอย่างการสร้างภาวะความเป็นผู้นำจากรุ่นสู่รุ่น และการสร้างผู้นำที่เป็นคนรุ่นใหม่มีใจรักผูกพันการทำงานท้องถิ่นก็มีความสามารถในการบริหารจัดการทางธุรกิจ

13. การติดตามงานในพื้นที่พบว่า คณะวิจัยพื้นที่รวมถึงเกษตรกรเป้าหมาย มีความคุ้นเคยกับการทำงานในรูปแบบเดิมที่สามารถจบงานได้เอง ขณะที่โครงการวิจัยฯ ที่ดำเนินการในปัจจุบันเป็นลักษณะของการบูรณาการ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือ และการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น โดยเฉพาะภาคราชการซึ่งมีระเบียบปฏิบัติที่เป็นขั้นตอน มีความเข้มงวดสูง ความรู้สึกในลักษณะนี้มีผลต่อการทำงานร่วมกันทั้งในด้านของภาคราชการ และภาคประชาชน

14. มีช่องว่างระหว่างการรับรู้ และความเข้าใจของส่วนราชการ คณะวิจัยพื้นที่ นักวิจัยตำบล ส่วนหนึ่งเป็นผลจากโครงการ วิจัยฯ หรือกลไกในการขับเคลื่อนงาน ซึ่งขาดตัวต่อเชื่อมทำให้การกระจายความรู้ความเข้าใจไม่ทั่วถึง และเท่าเทียมกัน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมถึงการนำเสนอผลการดำเนินงานสื่อสารให้รับรู้ร่วมกันอย่างเป็นทางการ สม่่าเสมอจะช่วยลดช่องว่างดังกล่าวได้

15. การสร้างผู้นำรุ่นใหม่ในพื้นที่ เกษตรกรเป้าหมาย รวมถึงคณะวิจัยพื้นที่ยังคงเป็นคนที่อยู่ในกลุ่มเดิม ที่มีความคุ้นเคยกัน โดยเฉพาะเกษตรกรซึ่งส่วนใหญ่มีอายุมาก จึงนำมาซึ่งข้อสังเกตถึงความยั่งยืนของการดำเนินงานในอนาคต ทั้งในเรื่องของการขยายผลในวงกว้าง และความมั่นคงทางความคิดในเชิงลึก

16. ปัญหาสำคัญที่กระทบต่อการดำเนินโครงการ คือ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ /ภัยธรรมชาติ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันซึ่งมีผลต่อแรงกำลังใจของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ

17. การขับเคลื่อนงานผ่านภาคีที่หลากหลาย (Multi-lateral Partners) ทั้งหน่วยงานราชการ เอกชนและภาคประชาชน นั้นเป็นการจัดระบบกา ารทำงานที่เป็นโครงสร้างที่มีส่วนร่วม (Organic Structure) ในแนวราบมากกว่าการสั่งการตามระบบงานปกติ ซึ่งมีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนในขณะเดียวกัน

กล่าวคือ ในด้านจุดแข็งนั้น พบว่า ประเด็นข่าวอินทรีย์ที่มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การทำงานของ จังหวัดกลุ่มจังหวัดที่ยอมร บรมกัน รวมทั้งมีการวางแผน / กรอบงบประมาณในการดำเนินการของแต่ละ หน่วยงาน เป็นการเสริมต่อการกิจที่หน่วยงานดำเนินการอยู่แล้ว ส่วนในด้านจุดอ่อนนั้น พบว่ายังมีความ ข้ำซ้อนในด้านกิจกรรม (เช่น การทำบัญชีครัวเรือน การอบรม การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ การสนับสนุน ปัจจัยการผลิต ฯลฯ) งบประมาณและกลุ่มเป้าหมายของแต่ละหน่วยงาน ส่งผลให้เกษตรกรมีความสับสน ในแนวทางการดำเนินงานที่แตกต่างกัน คณะทำงานยังไม่มีคำสั่งแต่งตั้ง ทำให้ขาดการทำงานสนับสนุน ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

18. การบันทึกบัญชีครัวเรือน เป็นเครื่องมือที่สำคัญให้ชุมชนได้เรียนรู้ระบบเศรษฐกิจครัวเรือน ของตนเอง ซึ่งจะต้องมีกระบวนการทำงานที่ละเอียด ทั้งในระดับการคัดเลือกครัวเรือนอาสา หลักเกณฑ์ การกระตุ้นให้เห็นความสำคัญต่อการพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเอง การสร้างความเข้าใจต่อวิธีการเก็บ ที่ถูกต้อง ระบบการติดตามสนับสนุนภายใน และการสกัดข้อมูลที่ได้มาสร้างการเรียนรู้ระหว่างกันภายใน ชุมชนในแต่ละช่วง รวมทั้งการกำหนดแนวทางการพัฒนาจากข้อมูลที่พบ การคืนข้อมูลรายครัวเรือนจะ ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างเจาะจง ขณะเดียวกันแบบบันทึกข้อมูลบัญชีครัวเรือนก็ยัง มี จุดอ่อนอยู่ เช่น การไม่สามารถตอบโจทย์ที่เฉพาะเจาะจง ดังนั้นในการตอบโจทย์วิจัยต้องมีการสร้าง เครื่องมือเพิ่มเติมหรือเครื่องมือเฉพาะในประเด็นที่ต้องการคำตอบ

19. ในเวทีการคืนข้อมูลชุมชน ซึ่งมีภาคีการพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆ เข้าร่วมนั้น หากมีการ กำหนดประเด็นร่วมในการแลกเปลี่ยนที่คล้องกับความสนใจร่วมในระดับตำบลและวางแผนชุมชน จะ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการประสานความร่วมมือในการสนับสนุนโดยมีพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายร่วมได้

20. การดำเนินงานส่วนใหญ่ของกลุ่มจังหวัดที่ดำเนินโครงการในประเด็นด้านการจัดการ น้ำและภัย พิบัติ เน้นที่การเสริมสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของภาคีส่วนต่างๆ ในรูปของคณะทำงานจังหวัด จากนั้นเป็น การวางแผนการทำงานตามแผน ซึ่งจังหวัดที่ดำเนินการประเด็นน้ำและภัยพิบัติต้องกำหนดกรอบแนว ทางการทำงานของโครงการ วิจัยฯ ในจังหวัดให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์ปัญหา ที่เกิดขึ้นจริงของกลุ่มน้ำ และพื้นที่เน้นหนักที่เลือกเพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดการจัดการลุ่มน้ำเชิงบูรณาการ (Integrated Water Resource Management) ที่ให้นำเอาปัญหาภาพรวมของลุ่มน้ำมาเป็นสาระสำคัญในการกำหนดแนว ทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยอาศัยประสบการณ์-ความรู้ของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม

21. จังหวัดกำแพงเพชรปรับกรอบการทำงานให้ครอบคลุมการทำงานแบบเครือข่ายขององค์กร ท้องถิ่น 35 ตำบลและเทศบาลเนื่องจากภาคีพันธมิตรที่มาร่วมงานนั้น ต้องการความต่อเนื่องและ ครอบคลุมปัญหาน้ำท่วม-น้ำแล้งในพื้นที่ลุ่มน้ำศึกษา

22. จังหวัดสงขลาต้องกลับไปถอดบทเรียนความรู้ภาคปฏิบัติในระดับพื้นที่ (อบต.) เนื่องจาก ความตั้งใจเดิมที่นำเสนอในเอกสารข้อเสนอโครงการวิจัยฯ ที่เสนอถอดบทเรียนการจัดประสานกลไกรับมือ ภัยพิบัติในระดับจังหวัดสงขลาและกลไกรับมือภัยพิบัติของภาคใต้ที่เป็นความร่วมมือภาพกว้าง ในระดับ จังหวัด-ภาค (กลไกความร่วมมือระดับจังหวัด-ภาค) ไม่ตอบสนองต่อโจทย์- ประเด็นการวิจัยของจังหวัด สงขลาที่ต้องการเน้นปฏิบัติการด้วยความรู้เชิงปฏิบัติการของหน่วยย่อยระดับพื้นที่ที่เกิดเหตุ (Micro-Incidents Unit)

23. จังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดพัทลุง การทำงาน ส่วนใหญ่ของทั้งสองจังหวัดเน้นไปที่การทำความเข้าใจร่วมกับกลไกการประสาน-ปฏิบัติการในระดับองค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่เพื่อค้นหาปัญหาจากกลุ่มผู้ใช้น้ำตัวจริง เสียงจริง (Direct Users) ในระดับพื้นที่ด้วยการลงสำรวจข้อมูลด้านนิเวศกายภาพ (แบบแผนการใช้น้ำ) และสังคม-เศรษฐกิจ(ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม /ผู้มีส่วนได้-ส่วนเสียและรูปแบบกลไกเชิงสถาบันที่ดูแล-กำกับ)แบบมีส่วนร่วม

24. จังหวัดสตูลอยู่ระหว่างการปรับกรอบการทำงานครั้งใหญ่หลังจากที่มีการนำเอากรอบแนวคิด (conceptual framework) (หรือที่ทางจังหวัดสตูลเรียกว่า "กระดุกงู") เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงเหตุ-ผล (Causes-Effects) ของปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองดุสนที่เดิมเสนอปัญหาน้ำท่วมมาเป็นปัญหาหัวใจสำคัญ (Focal Point) ของพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยปรับ เปลี่ยนเป็นการระบุปัญหาน้ำเสียอันเป็นผลจากภาวะน้ำท่วม เนื่องจาก การมีน้ำจืดมากเกินไปในช่วงท้ายน้ำทำให้น้ำทะเลในอ่าวต่ามะลังมีคุณภาพเสื่อมโทรมลง ส่งผลกระทบต่อนิเวศป่าชายเลนและอ่าวที่อยู่ตอนตอนท้ายน้ำที่ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศเหล่านี้มีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลของอ่าวต่ามะลังและพื้นที่ใกล้เคียงซึ่งหมายถึง ผลกระทบต่อเนื่องถึงรายได้และคุณภาพชีวิตที่ตกต่ำลงของกลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรที่ตอนท้ายน้ำ

25. การลงตรวจติดตามความคืบหน้าในพื้นที่ของผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย เป็นแรง ส่งสำคัญและสร้างความมั่นใจให้กับเกษตรกรในการเข้าร่วมดำเนินโครงการ รวมถึงคณะวิจัยพื้นที่ได้นำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากการติดตามงานไปปรับปรุงพัฒนารูปแบบการดำเนินงาน และการสร้างการมีส่วนร่วมกับภาคีความร่วมมือในพื้นที่

นอกจากนี้ การติดตามโดย สกว . หัวหน้าผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย คณะผู้ตรวจ และผู้ทรงคุณวุฒิเป็นการยกระดับความสำคัญของงานติดตามผล ทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหาโดยทางจังหวัดได้มีผู้บริหารจังหวัด และหัวหน้าหน่วยราชการเข้าร่วมการประชุมติดตามผล นอกจากนั้นผู้ทรงคุณวุฒิได้สะท้อนผลการวิเคราะห์ที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยพื้นที่ในหลายประเด็นที่ทีมพื้นที่มองข้ามความสำคัญ

26. จากการติดตามกลุ่มเป้าหมายของพื้นที่ พบว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ เป็นเกษตรกรที่มีใจศรัทธาต่อแนวทางการดำเนินงาน เป็นเจ้าของปัญหาที่เป็นตัวจริง มีความ กระตือรือร้น ตั้งใจมุ่งมั่นที่จะจัดการปัญหาให้สำเร็จ โดยส่วนใหญ่ มีใจ มีทุน (ฐานะ) เข้าใจ เห็นความสำคัญ แต่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องการตลาด และการพัฒนาผลิตภัณฑ์

27. กลไกหรือภาคส่วนที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงาน คือ หน่วย ภารกิจ (Function) มีบทบาทในงานพื้นที่มากพอสมควร แต่ยังพบว่ามีส่วนที่รู้สึกว่าการที่ได้รับความหมายหรือต้องรับผิดชอบร่วมกับคณะวิ จัยพื้นที่เป็นภาระมากกว่าเป็นหน้าที่ ขณะที่ภาควิชาการแสดงความพร้อมสนับสนุนชัดเจนมากขึ้น และพื้นที่ใดที่มีบุคลากรที่มีทักษะด้านงานวิชาการ หรือมีสถาบันการศึกษาสนับสนุนจะเคลื่อนงานได้ค่อนข้างเร็ว

แผนผังผลลัพธ์ (OM) กับประโยชน์สำหรับการทำงานวิจัย

ประโยชน์สำหรับนักวิจัยพื้นที่

1. OM ทำให้การบริหารโครงการของพื้นที่ที่มีการเชื่อมโยงกันระหว่างเหตุ (Causes) และผล (Effects) ตั้งแต่การตั้งโจทย์วิจัย การออกแบบ Proposal การเชื่อมโยงระหว่างวัตถุประสงค์ (สิ่งที่สัญญาว่าจะเกิดขึ้น) ผลสำเร็จตามตัวชี้วัด (ข้อพิสูจน์เพื่อยืนยันสิ่งที่สัญญา) และผลผลิตที่จะส่งต่อให้เกิดผลสำเร็จจนถึงกิจกรรมที่จะนำไปสู่ผลผลิตที่จะบรรลุผลเป็นรูปธรรม
2. จังหวัดหลายจังหวัด เช่น พัทลุง กำแพงเพชร นครศรีธรรมราช สงขลา ชัยนาท ยโสธร และพิษณุโลก มีความเข้าใจ และปรับใช้ OM เป็นเครื่องมือส่งเสริมการวิเคราะห์เชิงระบบ (System Thinking) ทำให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างมียุทธศาสตร์ (Strategic Movement)
3. OM เป็นเครื่องมือที่นักวิจัยพื้นที่ใช้สำหรับทำความเข้าใจโครงการตั้งแต่หัวขบวนรณรงค์ จนถึงท้ายขบวนกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ เพื่อให้เห็นภาพการเดินทางไปสู่ผลสำเร็จ
4. OM ลดความเป็นผู้นำเดี่ยว หรือการยึดติดเฉพาะภาคีเดิม เนื่องจาก OM ต้องมีการจำแนกกิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย ผู้รับผิดชอบหลัก และภาคีความร่วมมือ บทบาทหน้าที่ของภาคีความร่วมมือ ทำให้เปิดพื้นที่การคิดร่วม การวิเคราะห์ร่วม และจะพบว่า บางกิจกรรมต้องแสวงหาภาคีความร่วมมือ กลุ่มใหม่ จึงจะตอบโจทย์โครงการได้ (เกิดการวิเคราะห์ Stakeholders)
5. จังหวัดที่เข้าใจและใช้ OM ได้ดีจะใช้เครื่องมือ OM เป็นแนวทางการเขียนรายงานให้ตอบโจทย์โครงการอย่างครอบคลุม

ประโยชน์สำหรับนักวิจัยกลาง

1. OM ทำให้เกิดเกณฑ์ร่วมระหว่างนักวิจัยกลาง และนักวิจัยพื้นที่ ในส่วนหลัก ๆ กล่าวคือ
 - การสร้างขั้นตอน หรือเงื่อนไขการติดตามงานร่วมกัน
 - การสร้างกระบวนการ ขั้นตอนการหารือบนพื้นฐานของกติกาโครงการร่วมกัน
 - การชี้ช่องว่างของการดำเนินงานโครงการในภาพรวม
 - การควบคุมขอบเขตการทำงานให้ชัดเจน ทั้งในส่วนของ คำแนะนำต่างๆ ที่ยึดโยงกับสถานะตัวชี้วัด วัตถุประสงค์ และการคลี่กิจกรรม เกี่ยวข้อง ทั้งที่ประสบความสำเร็จ หรือ ที่ยังเกิดช่องว่าง โดยมีการแนะนำตามฐานประสบการณ์ ความรู้ และ ความถนัด หรือความคิดเห็นของนักวิจัยกลาง หรือคณะผู้เชี่ยวชาญ
2. OM เป็นเครื่องมือกำกับทิศทางการติดตามงานของนักวิจัยกลาง ให้มีแนวทางการติดตามงานที่เป็นระบบ คำนึงถึงหลักฐานข้อพิสูจน์ทั้งเชิงรูปธรรม และเชิงเอกสาร และมีการจัดการเชิงระบบได้อย่างรัดกุม

รูปแบบที่เหมาะสมในการติดตามประเมินผลแบบเสริมพลัง

จากการติดตามการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ทั้ง 14 จังหวัด ได้พบปรากฏการณ์กระบวนการที่สามารถประมวลสรุปเป็นรูปแบบที่เหมาะสมในการติดตามประเมินผลแบบเสริมพลัง ดังนี้

1. ขั้นตอนแรก ต้องเริ่มจากการศึกษาทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่ องค์ประกอบของพื้นที่ศึกษา ทั้งเชิงกายภาพ สังคม วัฒนธรรม ศักยภาพ และความสัมพันธ์ระหว่างกลไก และภาคีในทุกระดับ อาทิ ภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม ชุมชน และที่สำคัญคือ การทำความเข้าใจบทบาทของกลไก ทีมงาน พื้นที่ทุกระดับ ทั้งระดับชุมชน ตำบล ท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด/ภาวะความเป็นผู้นำกลุ่ม กระบวนการทำงาน ที่สร้างความร่วมมือ เป็นปัจจัยเบื้องต้น (Prerequisite) ของความสำเร็จ ซึ่งภาคีที่สำคัญมาก คือ ชุมชน ท้องถิ่น (Direct Partner) และภาคราชการ (Line Agencies) ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ตรงกับประเด็นของพื้นที่ศึกษา โดยการสร้างความร่วมมือจะส่งผลถึงความรู้ งบประมาณ และความชอบธรรมตามอำนาจหน้าที่ (Authority)

2. การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ความเข้าใจ และความไว้วางใจระหว่างทีมติดตามกับทีมพื้นที่ ต้องสร้างความเข้าใจให้ชัดเจนว่า บทบาทหน้าที่ ไม่ใช่การติดตามเพื่อจับผิด แต่มาเพื่อศึกษา ถอดบทเรียน และสนับสนุนในบางส่วน

3. ทศนคติของทีมติดตามประเมินผลแบบเสริมพลังต้องไม่ด่วนสรุป ด่วนตัดสิน ไม่มีอคติ ศึกษา และสนับสนุนพื้นที่โดยวิเคราะห์ข้อมูล ตามความเป็นจริง และทำความเข้าใจ (ไม่บวกเกินไป ไม่ลบเกินไป)

4. การศึกษาทำความเข้าใจเครื่องมือที่เหมาะสมกับการนำไปปรับใช้ในพื้นที่ เช่น การประยุกต์ใช้ เครื่องมือแผนผังผลลัพธ์ (OM) กรณีที่ใช้เครื่องมือมากเกินไปจะเกิดแรงต้านไม่ยอมรับ แต่หากใช้ เครื่องมือง่ายเกินไป พื้นที่ก็จะไม่เกิดการเรียนรู้ และไม่เห็นประโยชน์ ดังผลสะท้อนทั้งจากคณะวิจัยกลาง และคณะวิจัยพื้นที่ อาทิ การมองหาเครื่องมือที่ตอบสนองกับความต้องการจริงในพื้นที่ ข้อจำกัดทักษะการทำงานของผู้ที่เกี่ยวข้อง

5. การเสริมแรงในพื้นที่จากสถาบันวิชาการ หน่วยงานของรัฐ หรือภาคธุรกิจในสิ่งที่เกินกำลังของกลุ่มเป้าหมายทั้งในเชิงเทคนิคและเชิงวิชาการ เช่น การใช้โปรแกรมสำเร็จรูป หรือ GIS ต้องมีกระบวนการเวทีเรียนรู้เชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับภาคีเสริมแรงเพื่อการสื่อสารทำความเข้าใจให้ชุมชนเห็นประโยชน์ของ ผลการใช้เครื่องมือในภาพเดียวกับทีมเสริมแรง (ทำให้เห็นความสำคัญ และความจำเป็น ตลอดจนมอง การนำไปใช้ประโยชน์ได้) นอกจากนั้น การปรับใช้ความรู้เพื่อการแก้ปัญหาและการพัฒนา ต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับบริบท และศักยภาพของพื้นที่

6. การติดตามผลนั้นต้องดำเนินการทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม รอบด้าน และแม่นยำมากกว่าดำเนินการเพียงอย่างเดียวหนึ่ง การติดตามอย่างเป็นทางการ เช่น การจัดการประชุมโดยมีภาคีทั้งชุมชน วิชาการ ส่วนราชการ ผู้ทรงคุณวุฒิ เข้าร่วมรับฟังการนำเสนอ รายงาน และให้ข้อคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงงาน การศึกษาดูงานพื้นที่ และการติดตามอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การพูดคุยหารือกับ คณะวิจัยพื้นที่ การเยี่ยมพื้นที่ กลุ่มเป้าหมาย การร่วมกิจกรรมสำคัญของพื้นที่ ศึกษา

7. การรับรู้ การทำความเข้าใจความเคลื่อนไหวในพื้นที่ ต้องมีอย่างต่อเนื่อง และทันเหตุการณ์โดยมีระบบหรือช่องทางการติดต่อสื่อสารกับพื้นที่ศึกษาอย่างสม่ำเสมอ

8. การพัฒนาตัวชี้วัดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยตัวชี้วัดต้องเป็นเรื่องที่ชุมชนคุ้นเคย เข้าใจได้ สามารถทำเป็นเครื่องมือในการประเมินตนเองได้ ไม่มากเกินไป และไม่น้อยเกินไป

9. การขับเคลื่อนตัวชี้วัด

9.1 การพัฒนากระบวนการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ตามแนวทางตัวชี้วัด พบว่ากระบวนการลำดับแรกที่ต้องดำเนินการให้สำเร็จเบื้องต้นก่อนคือเรื่อง การสร้างความร่วมมือ ตัวอย่างเช่น จังหวัดพัทลุง ชัยนาท พิษณุโลก และจังหวัดกำแพงเพชร

9.2 จากนั้นจึงทำความเข้าใจกับความรู้ แนวทางการแก้ไขปัญหาใหม่ๆ ต้องไปเติมให้บนฐานความร่วมมือ ความรู้ แนวทางใหม่ๆ ก็จะได้รับการยอมรับได้ไม่ยากในพื้นที่

9.3 ความรู้ และแนวทางใหม่ๆ จะนำไปสู่ปฏิบัติการจริงในพื้นที่ และต้องไม่เกาะเกี่ยวอยู่เฉพาะกับกลุ่มแกนนำจังหวัด

9.4 ในเรื่องการจัดการ การจัด ปรับ บทบาทหน้าที่จะตามมาหลังจากได้รับความรู้ และแนวทางใหม่ นำไปสู่การปรับบทบาทระหว่างทีมพื้นที่ ทีมจังหวัด ทีมชุมชน และทีมวิชาการ

9.5 การบูรณาการแผนตำบลกับภาคอื่น ๆ เนื่องจากมีหลักฐาน มีตัวเลข มีความสมจริง แก้ปัญหาต่างๆ ได้ผล การบูรณาการแผนอาจจะทำกับภาคีท้องถิ่น ภาควิชาการ ภาคีภาคธุรกิจ หน่วยฟังก์ชัน หรือจังหวัด

การเปรียบเทียบ การติดตามประเมินผลแบบทั่วไป และแบบเสริมพลัง

แบบทั่วไป:

1. การศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ แล้วตัดสิน/ให้ค่าถูกผิด/ วัดระดับความสำเร็จ เน้นเชิงปริมาณ
2. กำหนดบทบาทเป็นทีมภายนอก ไม่เป็นผู้ร่วมชะตากรรม (มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือรับผิดชอบต่อผลลัพธ์)
3. กำหนดกรอบการประเมินตามทฤษฎีที่นำมาปรับใช้ (โดยไม่คำนึงถึงบริบทของกลุ่มเป้าหมาย)
4. การติดตามแบบทางการมีระยะเวลาแน่นอน กำหนดชัด
5. ให้ความสำคัญกับระบบ ผลสำเร็จ และผู้บริหาร
6. มีความยืดหยุ่นน้อย ใช้เวลาน้อย / ให้ความสำคัญกับเอกสาร เป็นการประเมินเชิงกระบวนการ และผลสำเร็จ

แบบเสริมพลัง:

1. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ ทำให้เกิดการประเมินตนเอง (Self-Assessment) เป็นระยะ ๆ
2. การสร้างการเรียนรู้และสะท้อนกลับ (Feedback-Loop Learning)
3. การจัดการที่มีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง (Adaptive Management) จากสาเหตุที่ต่างกัน เช่น บริบท ตัวขับเคลื่อน ความรู้ และเทคโนโลยี (ตัวอย่างที่จังหวัดยโสธร และสงขลา)

4. ทำหน้าที่เป็นคนกระตุ้น ตั้งคำถามสำคัญ เพื่อให้เกิดการทบทวนและยกระดับการทำงาน (Socratic Method)
5. ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่ระหว่างทีมติดตามประเมินผล และทีมติดตามพื้นที่ (Trust)
6. เครื่องมือในการติดตามประเมินผล พัฒนาขึ้นโดยรับฟังความคิดเห็นในพื้นที่
7. มีบทบาทเป็นผู้สนับสนุน และเสริมแรงในเรื่องสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. จากการประชุมติดตามงานในพื้นที่ที่มีข้อสรุปสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการดำเนินงานด้านเกษตรอาหารปลอดภัย โดยพบว่าผลของการดำเนินการผลิตตามแนวทางอาหารปลอดภัยนั้นเกิดกับตัวผู้ผลิต คือ สุขภาพของผู้ผลิตหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ ขณะที่การลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมนั้นต้องอาศัยระยะเวลาในการวัดผล ดังนั้นเกษตรกรที่เข้าร่วมในโครงการวิจัยฯ ด้านเกษตรอาหารปลอดภัยต้องมีความเชื่อมั่น เชื่อสัจย์ และอดทน
2. ภาครัฐที่เป็นสถาบันการศึกษามีบทบาทสำคัญมากขึ้น เนื่องจากนโยบายที่กำหนดให้มหาวิทยาลัยสนับสนุนงานพัฒนาชุมชน เห็นได้ชัดเจนในทุกจังหวัด แต่เดิมการเข้ามาช่วยงานพัฒนาเป็นลักษณะการช่วยเหลือบุคคล แต่ หลังการติดตาม ผลการดำเนินโครงการวิจัยฯ จะพบว่าการส่งเสริมงาน ให้เป็นนโยบายของคณะและมหาวิทยาลัย ฉะนั้นความเอาใจจริงเอาใจและนำหนักการเสริมแรงจากภาควิชาการซึ่งเป็นปัจจัยที่มีบทบาทต่อการพัฒนาพื้นที่มากกว่าเดิม
3. ควรมีการกำหนดยุทธศาสตร์เสริมกระบวนการพัฒนาหลังจากการปิดโครงการ(Exit Strategies) เพื่อติดตามผลลัพธ์และผลกระทบของโครงการวิจัยที่มีต่อพื้นที่
4. การพัฒนาตัวชี้วัดของจังหวัดควรมีการพัฒนาตัวชี้วัดที่ประมวลจากปัญหาในระดับพื้นที่ โดยมีฐานข้อมูลในพื้นที่รองรับเพื่อกำหนดเป็นตัวชี้วัดในการแก้ปัญหา (Demand side management)
5. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อเตรียมการจัดการรับมือกับการเปลี่ยนแปลง เช่น
 - ความรุนแรงของภัยพิบัติที่มากขึ้น/การจัดการภัยพิบัติเชิงป้องกัน
 - การเปลี่ยนแปลงที่มีผลมาจาก นโยบายมหภาค ซึ่งที่ไม่ให้ความสำคัญกับความรู้เชิงปฏิบัติการในพื้นที่
 - การเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่จาก นโยบายประชานิยม (ทั้งบวกและลบ) เช่น เรื่องโอท็อป การสร้างมาตรการและกลไกรับมือกับอาเซียน
 - ยุทธศาสตร์การบูรณาการงานวิจัยกับงานพื้นที่ เช่น การบูรณาการงานวิจัย ประเด็นน้ำกับงาน ABC เรื่องประเด็นน้ำ
 - การขยายผลความรู้ที่ได้จากงานวิจัยสู่การปฏิบัติการจริงในพื้นที่อื่น ๆ
 - การผลักดันความรู้ที่ได้จากงานวิจัยสู่การขับเคลื่อนเชิงนโยบาย
6. ปัจจัยที่มีความสำคัญ ผลต่อ ความต่อเนื่องยั่งยืนของกิจกรรม การดำเนิน โครงการ ภายหลังจากงานวิจัยเพื่อพัฒนาลิ้นสุดลง ซึ่งจากการศึกษาพบว่าทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายใน

- 1) รูปธรรมพื้นที่โครงการที่ประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาและการพัฒนา ส่งผลให้มีหน่วยงานอื่นสนใจสนับสนุนการพัฒนาให้ต่อเนื่อง เช่น กรณี ปตท .สนับสนุนพื้นที่โครงการที่จังหวัดกาฬสินธุ์
- 2) ความมั่นคงทางอาชีพของเกษตรกรที่ทำกิจกรรมเกษตรปลอดภัยมีช่องทางการตลาดหลากหลายช่องทาง เช่น จังหวัดอุทัยธานี นครปฐม และจังหวัดชัยนาท
- 3) การรวมกลุ่มเครือข่ายที่เข้มแข็ง มีการปรับปรุงคุณภาพ มีระบบการทำงานร่วมกัน เช่น มีระบบกลุ่มออมทรัพย์ มีระบบการประชุมประจำ มีการขยายภาคีความร่วมมือ
- 4) การเรียนรู้ สนใจ ค้นคว้า พัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านการพัฒนากิจกรรมและแก้ไขปัญหา
- 5) มีช่องทางการสื่อสารติดต่อ ที่ทำให้เกิดการรับรู้ เข้าใจแนวทางการเชื่อมโยงกับหน่วยงานท้องถิ่น ท้องที่ function และภาคธุรกิจเพื่อการบูรณาการกิจกรรม แผนงาน รวมถึงการขอรับการสนับสนุนทั้งด้านความรู้ และแหล่งทุน เช่น จังหวัด นครศรีธรรมราช พัทลุง ชัยนาท และจังหวัดกาฬสินธุ์
- 6) องค์ประกอบของเครือข่ายที่มีความหลากหลาย เช่น เกษตรกร ข้าราชการบำนาญ เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ครู เยาวชน ฯลฯ ทำให้การมองปัญหาและการพัฒนามีความรอบด้าน และหลากหลายมุมมอง

ปัจจัยภายนอก

- 1) กิจกรรมโครงการได้รับการบรรจุในแผนพัฒนาท้องถิ่น หรือยุทธศาสตร์จังหวัด เช่น จังหวัดพัทลุง กาฬสินธุ์ ชัยนาท และจังหวัดนครศรีธรรมราช ฯลฯ
- 2) มีหน่วยภารกิจ (หน่วยงาน Function) เข้ามาร่วมพัฒนาโครงการ และนำความรู้ใหม่มาปรับใช้กับกิจกรรมการแก้ปัญหา และการพัฒนา เช่นกรณีเจ้าหน้าที่ ทสอ . – นครศรีธรรมราช นำความรู้เรื่องฝายมีชีวิตมาปรับใช้ในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองท่าดี หรือกรณีสาธารณสุข จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เป็นแกนหลักโครงการได้นำความรู้ด้านสุขภาพมาขยายผลในโครงการ
- 3) มีภาคีวิชาการให้การสนับสนุนการแก้ปัญหา และยกระดับการพัฒนากิจกรรมโครงการ และเชื่อมโยงกับโครงการต่อเนื่องอื่น เช่นจังหวัดชัยนาท นครศรีธรรมราชจังหวัดพัทลุง
- 4) มีเครือข่ายผู้บริโภคที่เห็นประโยชน์จากกิจกรรมโครงการ และให้การสนับสนุน ผลผลิตอย่างต่อเนื่อง เช่น กรณีข้าว ไรซ์เบอร์รี่ ข้าวสีนวลเล็ก ของ จังหวัดอุทัยธานี ผักปลอดสารของจังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดนครปฐม
- 5) มีระบบตลาดประจำ และผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด เช่น จังหวัด ชัยนาท และจังหวัดอุทัยธานี
- 6) การพัฒนาในรูปแบบ SUPPLY CHAIN เชื่อมโยงกับภาคธุรกิจ เช่น กรณีจังหวัด พิษณุโลก

- 7) นโยบายภาครัฐที่สนับสนุนกิจกรรมโครงการพัฒนาจากฐานราก เช่น โครงการ
ตำบล 1 โครงการ 1

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ชวณ พลตรี. (2529) ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, โครงการเอกสารประกอบการสอนและตำรา
สำนักส่งเสริมวิชาการ, วิทยาลัยครูสกลนคร
- จิริกา นุตาลัย และคณะ (2554) รายงานการศึกษาความเหมาะสมเพื่อพัฒนาระบบงานกำกับและติดตาม
การปฏิบัติราชการในภูมิภาค, สำนักนายกรัฐมนตรี โดยใช้นำเสนอเป็นเครื่องมือในการติดตาม
กำกับการปฏิบัติราชการในภูมิภาคผ่านระบบการติดตามประเมินผลแบบเสริมพลัง
- นงนุช อังยุริกุล, โซ่อุปทานสินค้าเกษตร, โอกาสและทางเลือกเกษตรกรบนสายโซ่อุปทาน, 2554
- แพร่พรรณ เหมวรรณ, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการวิเคราะห์หาพื้นที่เสี่ยงภัยแผ่นดินไหวในภาคเหนือของ
ประเทศไทย, 2548
- รัตน์ บัวสนธิ์ . (2547) . การประเมินเสริมพลัง . สารานุกรมศึกษาศาสตร์ . คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ฉบับที่ 31
- วิจารณ์ พานิช . (2546) . บทบาทใหม่ขององค์การทางการศึกษาในการประเมินผล ทัศนะใหม่ในการ
ประเมินผลการจัดการศึกษา . เอกสารวิชาการของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ .
กรุงเทพฯ: สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา
- สวัสดิชัย ศรีพนมธนากร (2550). การพัฒนารูปแบบการประเมินเสริมพลังสำหรับการประเมินระบบการ
วัดและประเมินผลการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน .วิทยานิพนธ์การศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาวิจัย และประเมินผลการศึกษา (กศ.ด.), มหาวิทยาลัย
นเรศวร
- สุมาลี ขุนจันดี . (2541) . การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะของผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อการ
เสริมสร้างพลังครูในโรงเรียนระดับประถมศึกษา . วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

- คณะพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, “รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการกำหนดและพัฒนา
มาตรฐานและตัวชี้วัดการปฏิบัติหน้าที่ของสำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด ”
[ออนไลน์] . เข้าถึงได้จาก http://www.m-society.go.th/edoc_detail.php?edocid=194 ,
(เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2556)
- จรรยาพร ธรณินทร์, “การสร้างเสริมความเข้มแข็งในการบริหารจัดการแบบเครือข่าย”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้
จาก http://www.moe.go.th/charuaypon /works/ppt30_charuaypon.ppt . (เข้าถึงเมื่อวันที่
10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556)
- ดิเรก ฤกษ์หว่าย, “ทฤษฎีและแนวทางการพัฒนาสังคม”, [ออนไลน์].เข้าถึงได้จาก
<http://agri.stou.ac.th/UploadedFile/91721-2.pdf> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.
2556)
- นิภัทท์ กานตอัมพร, “กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก

<http://kmcenter.rid.go.th/kmc17/datafile/ab37.ppt> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคมพ.ศ. 2556)

พลเดช ปิ่นประทีป, “การสร้างและบริหารเครือข่ายในยุคปัจจุบัน”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก

http://www.ldinet.org/2008/index.php?option=com_content&task=view&id=768&Itemid=32/ (เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2556)

สำนักงาน ก.พ.ร.และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. “คู่มือการจัดทำแผนการจัดการความรู้” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก http://www.opdc.go.th/oldweb/thai/frame_kpi_49/handbook_2549.doc. (เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556)

ภาษาต่างประเทศ

Fetterman, D.M. (1994). *Empowerment Evaluation: Presidential Address*. in *Evaluation Practice*. Vol.15 No.1: 1-15

Fetterman, D.M. (2001). *Foundations of Empowerment Evaluation*. California: Sage Publications. Inc.

Fetterman, D.M. and Eiler, M., (2001). *Empowerment Evaluation and Organizational Learning : A Path Toward Mainstreaming Evaluation*. St. Louis: American Evaluation Association.

Fetterman, D & Wandersman, A.(2005). *Empowerment Evaluation Principles in Practice*. New York: Guilford.

John S. Dryzek, *Post Communist Democratization: Political Discourse across Thirteen Countries*, 2000, p.2

Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2000). *Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development and Well-being*. *American Psychologist*, 55, 68-78.

R. Edward Freeman, *A Stakeholder Approach to Strategic Management*, University of Virginia – Darden School of Business, 1984, p. 6

Roling, N. and Engel, P. (1991), *the Development of the Concept of the Agricultural Knowledge and Information System (AKIS): Implications for Extension*. In: Rivera, W.M. and Gustafson, D.J. (eds.): *Agricultural Extension*. Amsterdam: Elsevier Science Publishers.

Roling, N. and Wagemakers, A. (eds.) (in press). *Learning Sustainable Farming: facilitation, institutions and policies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Roling, N. (1996). *Towards an Interactive Agricultural Science*. *European Journal of Agricultural Education and Extension*, Vol 2 (4): 35-48.

Schnoes, C.J., Murphy-Berman, V., and Chambers, J.M. (2000). *Empowerment Evaluation Applied: Experiences, Analysis and Recommendations from a Case Study*. *American Journal of Evaluation*, Vol21. No.1: p.53-64.

- Stufflebeam, Daniel L. (1994). *Empowerment Evaluation: Objectivist Evaluation, and Evaluation Standards ; Where the Future of Evaluation should not go and where it need to go.* in *Evaluation Practice*. Vol.15 No.3; p.321–338.
- Sullins, C.D. (2003). Adapting the Empowerment Evaluation Model : A Mental Health Drop-in Center Case Example. *American Journal of Evaluation*, Vol24, No.3: p.387–398.
- Sullins, C.D. (2001) *Using Empowerment Evaluation to Evaluate a Consumer-Operated Drop-In Center : A Narrative of A Case Study*. Doctoral Dissertation. University of Illinois at Urbana-Champaign.

การประชุม การสัมภาษณ์

- การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจร ในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก วันที่ 15 และ 28 พฤษภาคม 2556 ณ โรงพยาบาลสุภาพประจำตำบลนาบัว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก (ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวกับการประเด็นการสัมภาษณ์เป็นหลัก)
- การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่โครงการวิจัยและพัฒนา “กระบวนการสร้างข้าวปลอดภัย พี่ชกินได้ ไม่กินยา จังหวัดอุทัยธานี” วันที่ 19 และ 26 พฤษภาคม 2556 ณ จังหวัดอุทัยธานี (ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวกับการประเด็นการสัมภาษณ์เป็นหลัก)
- การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน วันที่ 18–19 พฤษภาคม 2556 ณ ที่ทำการเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาตำบลในจังหวัดชัยนาท วันที่ 23–25 สิงหาคม 2556 ณ ศูนย์ประสานงานชุมชน ต.ท่าฉนวน ต.หนองมะโมง และ ต.เที่ยงแท้ วันที่ 10–11 กันยายน 2556 ณ วิทยาลัยพยาบาลจังหวัดชัยนาท (ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวกับการประเด็นการสัมภาษณ์เป็นหลัก)
- การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่ (Exit Strategies) โครงการเกษตรปลอดภัยเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร จังหวัดนครปฐม วันที่ 16 มิถุนายน 2556 ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 25 มิถุนายน 2556 ณ ที่ทำการสหกรณ์ความร่วมมือภาคประชาชน จังหวัดนครปฐม วันที่ 16 กรกฎาคม 2556 ณ วัดห้วยจรเข้มะ จังหวัดนครปฐม (ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวกับการประเด็นการสัมภาษณ์เป็นหลัก)
- รายงานสรุปการประชุมเพื่อนำเสนอและวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลจากการจัดทำบัญชีครัวเรือนและการทำแบบสอบถามตามประเด็นวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนแผนธุรกิจโครงการ “สร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท” วันที่ 23–25 สิงหาคม 2556

ภาคผนวก ก

เครื่องมือการสังเคราะห์ในการติดตาม และประเมินผลกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชน และบทสรุปการ
สัมภาษณ์ การประเมินตนเอง และการทำความเข้าใจยุทธศาสตร์ในการปิดตัวของโครงการ

เอกสารภาคผนวก 1: เครื่องมือในการสังเคราะห์กิจกรรม ในการประเมินสำหรับกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจ
ชุมชน

เอกสารภาคผนวก 2: การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และเตรียมความพร้อมในการออกจาก
พื้นที่ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจร ใน
พื้นที่จังหวัดพิษณุโลก วันที่ 15 และ 28 พฤษภาคม 2556 ณ โรงพยาบาลสุขภาพประจำตำบลนาบัว อ.
นครไทย จ.พิษณุโลก(ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการสัมภาษณ์เป็นหลัก)

เอกสารภาคผนวก 3: การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่
โครงการวิจัยและพัฒนา “กระบวนการสร้างข้าวปลอดภัย พี่กินได้ ไม่กินยา จังหวัดอุทัยธานี” วันที่ 19
และ 26 พฤษภาคม 2556 ณ จังหวัดอุทัยธานี (ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการสัมภาษณ์
เป็นหลัก)

เอกสารภาคผนวก 4: การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่
โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน วันที่ 18-19 พฤษภาคม 2556
ณ ที่ทำการเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาตำบลในจังหวัดชัยนาท วันที่ 23-25 สิงหาคม 2556 ณ ศูนย์
ประสานงานชุมชน ต.ท่าฉนวน ต.หนองมะโมง และ ต.เทียงแท้ วันที่ 10-11 กันยายน 2556 ณ วิทยาลัย
พยาบาลจังหวัดชัยนาท (ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการสัมภาษณ์เป็นหลัก)

เอกสารภาคผนวก 5: การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และเตรียมความพร้อมในการออกจาก
พื้นที่ (Exit Strategies) โครงการเกษตรปลอดภัยเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร จังหวัดนครปฐม วันที่
16 มิถุนายน 2556 ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 25 มิถุนายน 2556 ณ ที่ทำการสหภาคีความร่วมมือ
ภาคประชาชน จังหวัดนครปฐม วันที่ 16 กรกฎาคม 2556 ณ วัดห้วยจรเข้มะ จังหวัดนครปฐม(ประมวล
เรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการสัมภาษณ์เป็นหลัก)

เอกสารภาคผนวก 6: รายงานสรุปการประชุมเพื่อนำเสนอและวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลจากการจัดทำ
บัญชีครัวเรือนและการทำแบบสอบถามตามประเด็นวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนแผนธุรกิจโครงการ “สร้าง
กระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท” วันที่ 23-25 สิงหาคม 2556

เครื่องมือในการสังเคราะห์กิจกรรม ในการประเมินสำหรับกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชน

ในส่วนการติดตามประเมินผลแบบเสริมพลังการปฏิบัติงานในกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชนได้ประยุกต์ใช้แนวทางกระบวนการแผนผังผลลัพธ์ (Outcome Mapping)¹ ประกอบกับกรอบคิดวิเคราะห์ตามระบบไตรสิกขา (Tri-SICKA)² มาประกอบการพิจารณา และปรับบริบท (Customize) ของเครื่องมือในการสังเคราะห์กิจกรรมให้สามารถนำมาใช้ในการติดตามประเมินผลแบบเสริมพลังเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับโครงการของทั้ง 4 จังหวัด ซึ่งนักวิจัยจากส่วนกลางได้ใช้วิธีการสร้างป ฏิสัมพันธ์ทั้งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การเรียนรู้กิจกรรมร่วม ตลอดจนการประชุมกลุ่มย่อย และศึกษาเอกสารการพัฒนาและการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเอกสารรายงานการศึกษาวิจัยของแต่ละจังหวัด โดยสรุปเป็นประเด็นที่ใช้ในการประเมิน ตามที่คาบเกี่ยวกับประเด็นการพัฒนาสำหรับกลุ่มจังหวัดวิสาหกิจชุมชน ทั้งหมด 18 ประเด็น ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่มหลัก³ กล่าวคือ

กลุ่มที่หนึ่ง ความรู้ ประกอบด้วย 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) ความรู้ ความเข้าใจในผลิตภัณฑ์ (2) ความรู้ในด้านการผลิตผลิตภัณฑ์ (3) ความรู้ในด้านการปรับปรุงพันธุ์พืช (4) ความรู้ความสามารถในการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ทางการเกษตร (5) ความรู้ในด้านฟาร์มและการจัดการฟาร์ม (6) ความรู้ในด้านการตลาด โดยมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง ประเด็นที่ (1) ความเข้าใจในผลิตภัณฑ์	
ความหมาย:	ความรู้ ความเข้าใจในขั้นตอนและกระบวนการผลิต และการนำสินค้าสู่มือผู้บริโภค รวมทั้งความสามารถในการอธิบายได้ถึงคุณลักษณะ และรายละเอียด ธรรมชาติของสินค้าและบริการใน

¹ กระบวนการแผนผังผลลัพธ์ (Outcome Mapping) เป็นรูปแบบการจัดทำแผนผังสำหรับการมองหาความสำเร็จ หรือสัมฤทธิ์ผลในการปฏิบัติงานร่วมกัน โดยมีกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในส่วนใหญ่ๆ 2 ส่วน คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้สำหรับตัวบุคคล และการสร้างบริบทที่เอื้อต่อการพัฒนา

² จิรภา นุตาลัย และคณะ (2554) รายงานการศึกษาความเหมาะสมเพื่อพัฒนาระบบงานกำกับและติดตามการปฏิบัติราชการในภูมิภาค , สำนักนายกรัฐมนตรี โดยครั้งแรกใช้นำเสนอสำหรับเป็นเครื่องมือในการติดตาม กำกับการปฏิบัติราชการในภูมิภาคผ่านระบบการติดตามประเมินผลแบบเสริมพลัง

³ การจัดแบ่งในลักษณะนี้เป็นการส่วนที่สะท้อนจากการวิจัยเพื่อการการพัฒนาเชิงพื้นที่ หรือใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area-Based Approach) ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับหมู่บ้าน / ชุมชน ซึ่งในการดำเนินการต้องอาศัยการบูรณาการทรัพยากร ความร่วมมือ และความรู้ทางวิชาการ จากทุกภาคส่วนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่โดยใช้ปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นตัวตั้ง และทำให้เกิดการพัฒนา หรือการแก้ไขปัญหาไปในทิศทางเดียวกัน

	รูปแบบต่างๆ ได้
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	มีความรู้ ความเข้าใจในผลิตภัณฑ์ภายใต้ความรับผิดชอบของตนเอง - อธิบายรูปแบบ คุณลักษณะ คุณสมบัติ หรือประเภทของสินค้าและบริการได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน - ระบุได้ถึงคำศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสินค้าและบริการที่ตนรับผิดชอบ - มีความรู้ ความเข้าใจในลักษณะ และธรรมชาติของผลิตภัณฑ์เบื้องต้น
สอง: ทำได้-ให้ผล	มีความรู้ ความเข้าใจในผลิตภัณฑ์หลายผลิตภัณฑ์ และผลิตภัณฑ์ที่มีความซับซ้อน - มีความรู้ ความเข้าใจในคุณลักษณะ คุณสมบัติ และธรรมชาติของผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย และมีความซับซ้อน และสามารถบริหาร จัดการผลิตภัณฑ์เหล่านั้นได้ - สามารถถ่ายทอดข้อมูล รายละเอียดของผลิตภัณฑ์ได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน - แสวงหาข้อมูล และความรู้ต่างๆ จากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ และเปรียบเทียบข้อมูลกับผู้ค้า ผลิตภัณฑ์รายอื่น ในตลาด เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการอธิบายแก่ผู้อื่น
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	สอน แนะนำ ให้คำปรึกษาแก่ผู้อื่น ในเรื่องผลิตภัณฑ์ได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน - อธิบายข้อมูลเชิงลึก และความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เชิงทฤษฎี คุณลักษณะ และธรรมชาติของผลิตภัณฑ์ได้อย่างถูกต้อง และเข้าใจได้ง่าย และถูกต้อง - ประยุกต์ใช้เทคนิค เครื่องมือ ความรู้ และประสบการณ์ในการนำเสนอ และตอบข้อซักถาม เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วนและสามารถเข้าใจได้ง่าย - ระบุได้ถึงรายละเอียดของผลิตภัณฑ์ ข้อบกพร่อง ข้อดี ข้อเสียของผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งเสนอแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาอย่างเหมาะสม
สี่: เป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์	สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของหน่วยงาน/ องค์กร ที่มีความหลากหลาย และซับซ้อน แก่ผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วนและเหมาะสม - ปรับปรุง และพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของหน่วยงาน/ องค์กร ให้ทันสมัย สอดรับกับการเปลี่ยนแปลง และสามารถใช้งานได้ มีมาตรฐาน - เสนอแนวคิด ความคิดเห็น เพื่อใช้ในการปรับปรุง พัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยใช้ความรู้ เทคนิค และประสบการณ์ โดยอ้างอิงจากแหล่งความรู้ที่เชื่อถือได้ - ส่งเสริมให้เกิดความตระหนักในรายละเอียดของผลิตภัณฑ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานที่ต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจในผลิตภัณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพ

กลุ่มที่หนึ่ง ประเด็นที่ (2) ความรู้ในด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์	
ความหมาย:	ความรู้ ความเข้าใจในด้านเมล็ดพันธุ์ ประเภท ลักษณะกายภาพ พันธุศาสตร์สายพันธุ์ ขั้นตอนการผลิต การผสมและขยายพันธุ์เมล็ด การตอบข้อซักถามในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ และการปรับปรุง พัฒนากระบวนการปฏิบัติงานด้านผลิตเมล็ดพันธุ์อย่างมีประสิทธิภาพ
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	ความรู้ ความเข้าใจในหลักการ ทฤษฎี ความรู้ในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตพันธุ์ - รู้ เข้าใจ บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของตน วัตถุประสงค์ของงาน กฎระเบียบ ขั้นตอนการปฏิบัติงาน และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด - รู้ เข้าใจ ลักษณะกายภาพ ส่วนประกอบ ประเภท ของเมล็ดพันธุ์อย่างถูกต้อง

	● สามารถใช้เครื่องมือ อุปกรณ์การเกษตรหรืออุปกรณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ได้อย่างถูกต้อง ปลอดภัย มีประสิทธิภาพ
สอง: ทำได้-ให้ผล	สามารถปฏิบัติงานด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์อย่างถูกต้อง ใช้เครื่องมือ อุปกรณ์เหมาะสม และปฏิบัติงานตามกระบวนการที่กำหนดอย่างเคร่งครัด ● สามารถปฏิบัติงานผลิต ดูแลเมล็ดพันธุ์ให้มีการเจริญเติบโต แข็งแรง แม่นยำตามสายพันธุ์ที่กำหนด ด้วยวิธีการที่กำหนดอย่างถูกต้อง ● รู้ เข้า ความแตกต่างของเมล็ดพันธุ์หรือสายพันธุ์ต่าง ๆ และสามารถปรับวิธีปฏิบัติได้ตามความแตกต่าง อย่างเหมาะสม ● สามารถสังเกตความผิดปกติที่เกิดขึ้นกับเมล็ดพันธุ์ และวิเคราะห์หาสาเหตุของความผิดปกติ อย่างไม่ซับซ้อนได้
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	ระบุได้ถึงความเสี่ยง หรือผลกระทบของปัจจัยทางสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการผลิตเมล็ดพันธุ์ ● สามารถตรวจสอบความถูกต้อง แม่นยำของเมล็ดพันธุ์ที่ผลิต และสามารถระบุได้ถึงขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ ● สามารถสอน ให้คำแนะนำถึงหลักการ แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ได้อย่างถูกต้อง ● ติดตามข้อมูล แสวงหาความรู้ เทคนิค และวิธีการในการปฏิบัติงานด้านผลิตเมล็ดพันธุ์เสมอ
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	กำหนดแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ตามฤดูกาลหรือกรณีฉุกเฉินไว้เสมอ ● วิเคราะห์ และประเมินการใช้เทคนิคใหม่ ๆ ที่เหมาะสมในการปฏิบัติงานด้านผลิตเมล็ดพันธุ์ และถ่ายทอดสู่ทีมงาน ● ประยุกต์ใช้เทคนิคในการปฏิบัติงานใหม่ ๆ ที่มีความซับซ้อน และประสานงานไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงกระบวนการปฏิบัติงานอยู่เสมอ ● กระตุ้น จูงใจให้สมาชิกในทีมตั้งใจปฏิบัติงานตามระเบียบที่กำหนดอย่างแม่นยำ และพัฒนาความรู้และทักษะเสมอ

กลุ่มที่หนึ่ง ประเด็นที่ (3) ความรู้ในการปรับปรุงพันธุ์พืช	
ความหมาย:	ความรู้ ความเข้าใจในด้านเมล็ดพันธุ์ การควบคุม และปรับปรุงพันธุ์พืช คุณสมบัติ ลักษณะทางกายภาพ พันธุศาสตร์สายพันธุ์ และปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพและความเที่ยงตรงแม่นยำของสายพันธุ์ ความสามารถปฏิบัติงานภายใต้สภาพแวดล้อมที่กดดัน และการตรวจสอบ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานด้านปรับปรุงพันธุ์พืช
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	มีความรู้ ความเข้าใจในหลักการพื้นฐานด้านเมล็ดพันธุ์ สายพันธุ์ คุณภาพสายพันธุ์ และคุณสมบัติของสายพันธุ์ต่าง ๆ ● รู้ เข้าใจหลักการพื้นฐาน คำศัพท์เทคนิคที่เกี่ยวข้องกับเมล็ดพันธุ์ สายพันธุ์ และการปรับปรุงสายพันธุ์อย่างถูกต้อง ● รู้ เข้าใจบทบาทหน้าที่ และกระบวนการปฏิบัติงานด้านการปรับปรุงสายพันธุ์ คุณสมบัติ และลักษณะของสายพันธุ์ที่มีคุณภาพ เที่ยงตรง แม่นยำ มีคุณภาพตามเป้าหมาย ● แสวงหาความรู้ พัฒนาทักษะในการปฏิบัติงานด้านการปรับปรุงสายพันธุ์พืชเสมอ

สอ: ทำได้-ให้ผล	<u>สามารถปฏิบัติงานด้านปรับปรุงคุณภาพพันธุ์พืชได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ เป็นไปตามกระบวนการที่กำหนดอย่างเคร่งครัด</u> • รู้ เข้าใจหลักการคัดเลือก และบำรุงพันธุ์ การคัดเลือกพันธุ์ที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด ด้วยวิธีการต่าง ๆ • รู้ เข้าใจเป้าหมายของการปรับปรุงพันธุ์พืช และปฏิบัติงานปรับปรุงพันธุ์พืชให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด • สามารถวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อคุณภาพเมล็ดพันธุ์ เช่น สภาพแวดล้อม การให้ยา ธาตุอาหาร สภาพดิน น้ำและโอกาสการเกิดโรคแบบไม่ซับซ้อน
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	<u>สามารถวิเคราะห์พันธุ์ที่ตรงตามความต้องการของตลาด สายพันธุ์ที่แข็งแรง เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และวิเคราะห์ปัญหาจากสายพันธุ์เดิม เพื่อร่วมวางแผนการปรับปรุงคุณภาพเมล็ดพันธุ์</u> • สามารถวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อยของสายพันธุ์ต่าง ๆ และนำมาปรับปรุงเพื่อให้ได้พันธุ์พืชที่มีคุณภาพตามเป้าหมายที่กำหนดได้อย่างแม่นยำ ภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ • สามารถสอน ให้คำแนะนำปรึกษาผู้อื่น ถึงเทคนิควิธีการ กระบวนการ ตลอดจนความรู้เชิงวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงคุณภาพเมล็ดพันธุ์อย่างถูกต้อง
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	<u>แสวงหา ติดตามข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับเมล็ดพันธุ์ สายพันธุ์ วิชาการใหม่ ๆ ที่นำมาประยุกต์ใช้กับการปรับปรุงพันธุ์พืช</u> • วางแผนการปฏิบัติงานปรับปรุงคุณภาพสายพันธุ์ให้มีคุณภาพ ลดโอกาสเกิดความผิดพลาด และให้ผู้อื่นใส่ใจในรายละเอียด และคุณภาพของการปฏิบัติงาน รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการแสวงหาความรู้ และพัฒนาทักษะการปฏิบัติงานปรับปรุงสายพันธุ์เสมอ • รู้ เข้าใจและควบคุมกระบวนการปฏิบัติงาน การควบคุมปัจจัยต่าง ๆ สภาพแวดล้อม ความชื้น น้ำ การให้แสง การใช้สารเคมีต่าง ๆ ที่อาจส่งผลต่อคุณภาพของพันธุ์พืช

กลุ่มที่หนึ่ง ประเด็นที่ (4) ความสามารถในการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ การเกษตร	
ความหมาย:	ความสามารถในการจัดหา และเตรียมความพร้อมของอุปกรณ์ เครื่องมือในการปฏิบัติงานเกษตรกรรมต่าง ๆ ได้ รวมถึงความสามารถในการใช้ การบำรุงรักษา และการแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้จากการใช้อุปกรณ์/เครื่องมือต่าง ๆ
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	<u>รู้และเข้าใจถึงวิธีการใช้งานอย่างเหมาะสม การดูแลและบำรุงรักษาอุปกรณ์/เครื่องมือทางการเกษตรต่าง ๆ</u> • รู้ และเข้าใจคำศัพท์เทคนิคต่าง ๆ เกี่ยวกับเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตร อย่างถูกต้อง • สามารถเลือกใช้เครื่องมือ และอุปกรณ์การเกษตรได้เหมาะสมกับสภาพ และประเภทในการใช้งานแต่ละครั้ง • แสวงหาความรู้ และเรียนรู้วิธีการใช้และดูแลรักษาอุปกรณ์/เครื่องมือทางการเกษตรต่าง ๆ อย่างถูกต้องอยู่เสมอ
สอง: ทำได้-ให้ผล	<u>สามารถจัดหาและจัดเตรียมความพร้อมของอุปกรณ์/เครื่องมือต่าง ๆ ในเบื้องต้นได้</u> • ใช้งานเครื่องมือได้เหมาะสม และเต็มประสิทธิภาพ ปลอดภัย พร้อมทั้งสามารถดูแล รักษา เครื่องมืออุปกรณ์การเกษตรอย่างถูกวิธี

	• สามารถซ่อม บำรุงเครื่องมือ อุปกรณ์การเกษตรอย่างไม่ซับซ้อนได้ • มีความรู้ เข้าใจในประเภท และวิธีการใช้งานเครื่องมือ อุปกรณ์การเกษตรได้อย่างเหมาะสม ถูกต้อง
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	สามารถวางแผนการใช้งานเครื่องมือ อุปกรณ์การเกษตรในสถานการณ์ต่างๆ ที่มีความซับซ้อนได้อย่างเหมาะสม • สามารถเลือกใช้เครื่องมือการเกษตรที่มีความซับซ้อน ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการใช้งาน ชนิดของงาน และสอนวิธีการใช้งานที่ถูกต้องแก่ผู้อื่นได้ • ร่วมพิจารณาการวางแผนซื้อหรือเลือกใช้เครื่องมือ อุปกรณ์การเกษตร โดยคำนึงถึง ความสามารถใช้งาน ความเหมาะสม และความสะดวกทั้งเรื่องอะไหล่ ราคา คุณภาพ • สามารถระบุได้ถึงเครื่องมือ อุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	ติดตาม และแสวงหาข้อมูล ความรู้ในด้านเครื่องมือ อุปกรณ์ การใช้อย่างปลอดภัย และเพิ่มประสิทธิภาพ การเก็บรักษา การซ่อมบำรุงอย่างถูกวิธี • ส่งเสริมให้ผู้อื่นปฏิบัติงาน เลือกใช้เครื่องมืออุปกรณ์ให้เหมาะสมกับงาน แต่งกายให้เหมาะสม และดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามกระบวนการที่กำหนดอย่างเคร่งครัด • วางแผนการทดแทนเครื่องมือ อุปกรณ์ ในกรณีเกิดการชำรุด เสียหาย ได้อย่างทันเวลา • มีเทคนิคและวิธีการจูงใจให้สมาชิกในทีมเรียนรู้วิธีการใช้ ซ่อม และบำรุงรักษา อุปกรณ์/เครื่องมือต่างๆ

กลุ่มที่หนึ่ง ประเด็นที่ (5) ความรู้ในด้านฟาร์ม และการจัดการฟาร์ม	
ความหมาย:	ความรู้ ความเข้าใจในหลักการ เทคนิค วิธีการ กระบวนการปฏิบัติงานภายในฟาร์ม การเพาะปลูก ความรู้ด้านการเกษตร การบริหารจัดการ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การวางแผนการปฏิบัติงานในฟาร์ม และความสามารถในการแก้ปัญหา ปรับปรุง พัฒนากระบวนการปฏิบัติงานด้านฟาร์มได้อย่างมีประสิทธิภาพ
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของตนเองที่มีต่อฟาร์ม • รับรู้ เข้าใจบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ ภาระงานของตนเอง และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม • รับรู้ เข้าใจ และตระหนักถึงกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนกระบวนการปฏิบัติงานที่หน่วยงาน และองค์กรกำหนดไว้อย่างถูกต้อง • สามารถใช้งาน เก็บ ดูแล รักษา อุปกรณ์ เครื่องมือต่างๆ เพื่อปฏิบัติงานภายใต้ความรับผิดชอบของตนเอง ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ปลอดภัย
สอง: ทำได้-ให้ผล	ปฏิบัติงานภายใต้ความรับผิดชอบอย่างถูกต้อง เหมาะสมและสอดคล้องตามความเรียบร้อยของงานให้มีคุณภาพ และเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด • ปฏิบัติงานตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนกระบวนการปฏิบัติงานที่หน่วยงานและองค์กรกำหนดไว้อย่างถูกต้อง และเคร่งครัด • เข้าใจสภาพแวดล้อม และองค์ประกอบด้านอื่นๆ ภายในฟาร์ม ท้องถิ่น และสามารถปฏิบัติงานภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ • มีความรู้ ความเข้าใจในด้านการเกษตร การเพาะปลูกพืช การทำฟาร์ม และเทคนิคอื่นๆ ที่

	เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานฟาร์มอย่างไม่ซับซ้อน
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	มีความรู้ ความเข้าใจในเชิงลึกด้านการเกษตรกรรม การเพาะปลูก การปฏิบัติงานในฟาร์มของตนเองอย่างถูกต้อง • สามารถถ่ายทอดความรู้ สอนแนะ ให้คำปรึกษาแก่ผู้อื่น ด้านการปฏิบัติงานฟาร์มอย่างมีประสิทธิภาพ ปลอดภัย เป็นไปตามกฎ ระเบียบ และนโยบายการปฏิบัติงาน • สามารถใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ เทคโนโลยีใหม่ๆ ที่มีความซับซ้อน ยุ่งยาก และประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานฟาร์มอย่างถูกต้อง และเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานฟาร์ม • วางแผน ควบคุม จัดการ และมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถของสมาชิกในทีม เพื่อให้ได้งานที่มีประสิทธิภาพ ตรงตามเวลา ที่กำหนด และข้อจำกัดด้านต่าง ๆ
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	การศึกษาค้นคว้า เทคนิค วิธีการปฏิบัติงาน วิทยาการใหม่ๆ นำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ • วิเคราะห์โอกาสในการเกิดปัญหาหรือแนวทางแก้ไขป้องกัน รับมือปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ ในเวลาที่เหมาะสม ภายใต้ข้อจำกัดต่างๆ • ประเมินผลการปฏิบัติงานส่วนของตนเอง และทีม เพื่อวิเคราะห์ผลปฏิบัติงาน และวางแผนเพื่อปรับปรุง พัฒนา การปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด • วิเคราะห์ผลกระทบทางสภาพแวดล้อมที่อาจเกิดกับฟาร์มในแง่ต่าง ๆ พร้อมเสนอแนวทางแก้ไขปัญหที่เหมาะสม

กลุ่มที่หนึ่ง ประเด็นที่ (6) ความรู้ในการตลาด	
ความหมาย:	ความรู้ ความเข้าใจในแนวคิด หลักการ ทฤษฎีทางการตลาด และความสามารถในการปฏิบัติงานด้านการตลาด ตั้งแต่การวิเคราะห์ตลาด ความเข้าใจผู้บริโภค การกำหนดราคาขาย ตลอดจนการกำหนดช่องทางการจัดจำหน่าย และการกำหนดกลยุทธ์การตลาดในภาพรวมได้อย่างเหมาะสม
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	มีความรู้พื้นฐานทางการตลาดและการใช้เทคนิคการวิเคราะห์ตลาดเบื้องต้น • ความรู้ ความเข้าใจในผลิตภัณฑ์ ลักษณะทั่วไป คุณสมบัติต่างๆ ของผลิตภัณฑ์อย่างถูกต้อง • แสดงออกถึงความเข้าใจในกระบวนการ ขั้นตอน และหลักการพื้นฐานทางการตลาดอย่างถูกต้องครบถ้วน • แสดงออกถึงความสามารถในการวิเคราะห์ตลาดเบื้องต้น การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค การวิเคราะห์ส่วนแบ่งทางการตลาด กลยุทธ์ทางการตลาด และส่วนผสมทางการตลาด
สอง: ทำได้-ให้ผล	มีความรู้ความเข้าใจถึงแผนการตลาด และความต้องการของลูกค้าในตลาดอย่างถูกต้อง และเหมาะสม • แสดงออกถึงความเข้าใจในความต้องการของลูกค้าในขอบเขตของตน และนำมาสื่อสารแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดได้ • รู้ เข้าใจ ความต้องการของลูกค้า สภาพแวดล้อมทางการตลาด การเปลี่ยนแปลงของตลาด คู่แข่งอย่างถูกต้อง เป็นปัจจุบัน และเหมาะสม • ติดตามสถานการณ์ในตลาดอย่างต่อเนื่อง และอธิบายได้ถึงเคลื่อนไหวในตลาด และ คู่แข่งขัน

สาม: แนะนำ-ฝึกคน	วิเคราะห์ตลาด และควบคุมกิจกรรมทางการตลาดให้เป็นไปตามแผนที่กำหนด - วิเคราะห์ข้อมูลการตลาด วิเคราะห์ผลการดำเนินงาน และข้อมูลอื่น ๆ ที่มีความซับซ้อน และคาดการณ์แนวโน้มของตลาดได้อย่างชัดเจน ถูกต้อง - นำความรู้ เทคนิคต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานด้านการตลาด ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ - ปรับปรุง และติดตามข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ ในตลาดอยู่เสมอ เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนการปฏิบัติงานด้านการตลาดขององค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	จัดทำแผนการดำเนินงานด้านการตลาด ตลอดจนจนการประมาณการค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานได้ - สามารถวิเคราะห์ ตำแหน่งผลิตภัณฑ์ในตลาด และสามารถสร้าง Brand ให้เป็นที่รู้จักในตลาดเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ - จัดทำงบประมาณค่าใช้จ่ายทางการตลาด ได้อย่างเหมาะสม วิเคราะห์ได้ถึงความเป็น ความสมเหตุสมผล ความสอดคล้องกับแผนการตลาดโดยรวมขององค์กร - จัดสร้างแผนการตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ พิจารณาได้ถึงแนวทางเลือกต่างๆของแผนการตลาด และข้อดี/ ข้อเสีย/ ผลกระทบของแต่ละแนวทาง

กลุ่มที่สอง การจัดการ ประกอบด้วย 7 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) การคิดวิเคราะห์ (2) ความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ (3) ความละเอียดรอบคอบ (4) การปรับปรุง และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (5) การบริหารจัดการโครงการ (6) การใส่ใจต่อคุณภาพ (7) ความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงสถิติ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่สอง การจัดการ ประเด็นที่ (1) การคิดวิเคราะห์	
ความหมาย:	ความสามารถในการจับประเด็นปัญหาโดยใช้หลักการเหตุผล ความเป็นระบบ และแนวคิดที่เป็นลำดับขั้นตอน ตลอดจนการเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม โดยใช้พื้นฐานความรู้และประสบการณ์
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	มีพื้นฐานการวิเคราะห์ - สามารถวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานได้ตามกรอบหรือประเด็นที่กำหนดขึ้น ระบุปัญหาและปัจจัยหลักต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการคิดวิเคราะห์ได้ - อธิบายกระบวนการที่ใช้ในการจำแนกข้อมูลตามลำดับความสำคัญ และกระบวนการที่จะนำมาใช้ในการกลั่นกรองข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องออก - รวบรวมข้อมูลที่เป็น จำเป็น สำหรับนำมาใช้ในการวิเคราะห์ และมีการตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูลนั้นๆ
สอง: ทำได้-ให้ผล	ลำดับความสำคัญและแยกประเด็นของปัญหาให้เป็นหัวข้อๆ สำหรับนำมาวิเคราะห์ - ใช้หลักของเหตุผล ในการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยต่างๆ ที่เป็นสาเหตุของเรื่องราวและปัญหา - รวบรวมประเด็น ปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องกันเข้าด้วยกัน เพื่อแยกแยะ และหาแนวทางในการ

	แก้ไขที่ถูกต้อง วิเคราะห์และแจกแจงถึงสาเหตุและประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากความรับผิดชอบของงานภายใต้ความรับผิดชอบของตนได้
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	<u>วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของประเด็น ปัญหา และสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างถูกต้อง โดยการวิเคราะห์จากมุมมองที่หลากหลาย</u> - ประมวลผลการวิเคราะห์ในแง่มุมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อหาข้อสรุปของคำแนะนำหรือทางเลือกในการแก้ปัญหาที่สมบูรณ์ และเหมาะสม - ประยุกต์ใช้เทคนิค วิธีการและความรู้ที่หลากหลาย เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ ที่มีความสลับซับซ้อนได้ - เสนอแนะความคิดเห็นหรือมุมมองของตนในการวิเคราะห์ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น และสามารถช่วยเหลือสมาชิกในทีมวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลได้
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	<u>วิเคราะห์ประเด็น ปัญหา และสถานการณ์ ที่ซับซ้อนอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยประสบการณ์และความรู้ที่หลากหลาย และจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้</u> - แจกแจงข้อมูล กระบวนการ หรือสถานการณ์ที่ซับซ้อน และสร้างกระบวนการในการทำงานอย่างเป็นขั้นตอน - ประเมินประเด็น ปัญหา และสถานการณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ ปราศจากอคติ ด้วยการตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของตัวแปรต่าง ๆ ในการวิเคราะห์ - พิจารณาหาข้อเสนอแนะ และทางเลือกในการแก้ปัญหา โดยใช้มุมมองวิเคราะห์ที่หลากหลาย

กลุ่มที่สอง การจัดการ ประเด็นที่ (2) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์	
ความหมาย:	ความสามารถ ในการนำเสนอแนวคิดใหม่ ๆ ในการปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน โดยอาศัยประสบการณ์ และความรู้ในด้านต่าง ๆ
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	<u>กระตือรือร้นที่จะศึกษาและค้นคว้าข้อมูลใหม่ ๆ จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กรอยู่เสมอ</u> - สามารถแสดง หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนความคิดใหม่ ๆ กับผู้อื่น - แสดงออกถึงความเต็มใจที่จะรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายจากผู้อื่นได้ - แสดงออกถึงการยอมรับและการนำวิธีการทำงานใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ และสามารถประยุกต์ใช้ความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อปรับปรุงขั้นตอนการทำงานของตนได้
สอง: ทำได้-ให้ผล	<u>การริเริ่มความคิดใหม่ ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายในการทำงาน พร้อมทั้งทดลองและประยุกต์ใช้แนวทาง หรือวิธีการทำงานใหม่ ๆ ในการทำงานของตนเอง</u> - แสดงความคิดริเริ่มในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในที่ประชุมกลุ่มได้ - คิดริเริ่มขั้นตอนการทำงานจากความผิดและความสำเร็จในงานที่เกิดขึ้น - แสวงหาโอกาสที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้มีความคิดริเริ่มในการทำงาน
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	<u>การคิดริเริ่ม แสวงหาวิธีการแก้ปัญหาที่มีความหลากหลาย แปลกใหม่ และสามารถใช้งานได้จริง ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน</u> ประยุกต์ใช้เทคนิค วิธีการ เครื่องมือ อุปกรณ์ใหม่ ๆ ในการปฏิบัติงาน หรือปรับปรุง พัฒนากระบวนการปฏิบัติงานแบบเดิม ๆ ให้มีประสิทธิภาพ

	● สามารถประเมินประสิทธิภาพของผลงานที่เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของตนได้ ● มีเทคนิคในการจูงใจให้สมาชิกในทีมแสดงความคิดริเริ่มในการทำงาน
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	สามารถคิดริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใหม่ ๆ ที่มีผลเกี่ยวข้องกับหน่วยงานต่าง ๆ ในองค์กรได้ ● สามารถชี้ให้เห็นและระบุถึงขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ไม่มีประสิทธิภาพได้ พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหา หรือลดขั้นตอนการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพได้ ● คิดหาวิธีการใหม่ ๆ ที่จะลดค่าใช้จ่ายและต้นทุนที่เกิดขึ้นของหน่วยงานได้ พร้อมทั้งผลักดันให้ผู้อื่นกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากที่ประชุมกลุ่มได้ ● แสวงหาความรู้ ข้อมูลจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ที่เชื่อถือได้ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน และติดตามความคืบหน้าของเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานอยู่เสมอ

กลุ่มที่สอง การจัดการ ประเด็นที่ (3) ความละเอียดรอบคอบ	
ความหมาย:	ความสามารถในการวางแผนงาน และการวิเคราะห์ ถึงปัญหาหรืออุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นไว้ล่วงหน้าเสมอ รวมทั้งความสามารถในการตรวจสอบข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ ทั้งของตนเองและผู้อื่นได้
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	สามารถระบุและอธิบายปัญหาได้ ● อธิบายวัตถุประสงค์และชี้แจง ขอบเขต บทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ ของงานภายใต้ความรับผิดชอบของตนได้ ● อธิบายได้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำงานที่ผิดพลาด ● รู้ เข้าใจถึงกฎระเบียบ ข้อบังคับในการปฏิบัติงาน กระบวนการปฏิบัติงานที่กำหนด และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ● สามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลได้ตามมาตรฐานที่กำหนดขึ้น และสามารถค้นพบข้อผิดพลาดของข้อมูลหรือผลงานที่ปฏิบัติได้ด้วยตนเอง
สอง: ทำได้-ให้ผล	สามารถตั้งข้อสงสัยกับข้อมูลที่ไม่ชัดเจน และนำข้อสงสัยไปหาข้อมูลเพิ่มเติมได้ ● สามารถค้นหาข้อเท็จจริงของข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ ก่อนส่งมอบให้ผู้อื่น ● ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวัง ใส่ใจรายละเอียด และคำนึงถึงผลลัพธ์ของงานที่มีความถูกต้องแม่นยำ ● สามารถจัดเตรียมข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ เพิ่มเติม นอกเหนือจากงานที่ได้รับมอบหมายไว้ล่วงหน้าได้ และติดตามความคืบหน้าของงานไว้ล่วงหน้าก่อนเสมอ
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	วางแผนการทำงานไว้ล่วงหน้าเสมอ ● วางแผนการทำงานไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นการเตรียมตัว และเตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาอันอาจจะเกิดขึ้น ● สามารถให้คำแนะนำแก่ผู้อื่น ถึงประเด็นหรือจุดที่ต้องให้ความระมัดระวังหรือต้องตรวจสอบเป็นพิเศษ ● อธิบายให้สมาชิกในทีมเข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบอันอาจจะเกิดจากการปฏิบัติงานผิดพลาด
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	พิจารณาและกำหนดลำดับการแก้ไข ● พิจารณาหาข้อเสนอแนะ และทางเลือกในการแก้ปัญหา โดยใช้มุมมองการวิเคราะห์ที่หลากหลาย ● สามารถคาดการณ์ได้ถึงปัญหา หรืออุปสรรคอันอาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้ ● ระบุแนวทางเลือกในการทำงานของสมาชิกในทีมได้มากกว่าหนึ่งทางเลือก

กลุ่มที่สอง การจัดการ ประเด็นที่ (4) การปรับปรุง และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง	
ความหมาย:	การคิดหาวิธีการที่จะพัฒนา และปรับปรุงตนเอง ความรู้ ความสามารถในการใช้ระบบงาน กระบวนการและขั้นตอนงานใหม่ๆ เพื่อให้กระบวนการทำงานของตนเอง กลุ่มและทีมงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและพร้อมใช้งานอยู่เสมอ
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	เรียนรู้อย่างเต็มที่ และต่อเนื่อง ● แสดงออกถึงความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ● แสดงออกถึงความเข้าใจในจุดเด่นและจุดด้อยที่ตนเองควรปรับปรุง พร้อมทั้งแสวงหาความคิดเห็นจากผู้อื่นเพื่อช่วยในการพัฒนาความสามารถตนเอง ● แสดงออกถึงความสามารถในการนำความรู้มาปฏิบัติ และประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และต่อเนื่อง
สอง: ทำได้-ให้ผล	มีจิตสำนึกในเรื่องการปรับปรุง เข้าใจและเห็นความสำคัญของระบบคุณภาพ สามารถระบุสิ่งที่ควรปรับปรุงและนำเสนอวิธีการปรับปรุงที่ปฏิบัติได้จริง ● สามารถกำหนดแนวทางหรือวิธีการปรับปรุงที่หลากหลาย และชี้ถึงข้อดี ข้อเสียหรือผลกระทบของแต่ละวิธีได้ ● เข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ที่องค์กรจัดให้อย่างกระตือรือร้นเพื่อนำไปแก้ไขและปรับปรุงงานในความรับผิดชอบปัจจุบันของตนเอง ● ฝึกฝนและปรับใช้ความรู้/ทักษะที่มีอยู่อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างให้เกิดความชำนาญ และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้กับงานตนเองได้
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	ดำเนินการปรับปรุงการทำงาน และทักษะ พร้อมทั้งตั้งเป้าหมายในการปรับปรุง พัฒนา ความรู้ และทักษะในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ● นำเทคนิค กระบวนการ วิธีการใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้ในการปรับปรุง พัฒนาตนเอง และเสริมสร้างทักษะในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ ● สอน หรือให้คำแนะนำแก่ผู้อื่น เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงาน เพิ่มพูนทักษะ ความรู้ ความเข้าใจทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ● ประยุกต์ใช้ ความรู้ และเทคนิคใหม่ ๆ ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ และได้รับการพัฒนาสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ อยู่เสมอ
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	สร้างความเชี่ยวชาญในงานปัจจุบัน ขยายขอบเขตความรู้ในด้านอื่น และสร้างให้ทีมเกิดการเรียนรู้ ● ให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับการแสวงหาความรู้ ข้อมูล รวมทั้งการประยุกต์ใช้แนวทางการปรับปรุงใหม่ๆ ● สนับสนุน / สร้างให้ทีมเกิดการเรียนรู้และพัฒนา ช่วยเหลือและให้โอกาสผู้อื่นในการแสดงศักยภาพ พร้อมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับ และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงที่เหมาะสม

กลุ่มที่สอง การจัดการ ประเด็นที่ (5)การบริหารจัดการโครงการ	
ความหมาย:	ความสามารถในการวางแผนปฏิบัติการ และการใช้ทรัพยากรต่างๆในโครงการ รวมทั้งการนำแผนปฏิบัติการดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ ตลอดจนการติดตามและประเมินผลสำเร็จของโครงการ
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	รู้และเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง ● รู้ เข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการ บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของตนเองต่อโครงการ และ

	กระบวนการปฏิบัติงานต่าง ๆ อย่างถูกต้อง • ยอมรับและปฏิบัติตามขั้นตอนการทำงานที่กำหนดอย่างเคร่งครัด และมุ่งเน้นให้เกิดผลสัมฤทธิ์ • สามารถบริหารจัดการงานในส่วนที่รับผิดชอบของตนเองให้เป็นไปตามขั้นตอนของโครงการ และจัดลำดับความสำคัญของงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
สอง: ทำได้-ให้ผล	มีเทคนิคหรือวิธีการในการทำงานที่เร่งด่วนให้ประสบผลสำเร็จ และวางแผนการปฏิบัติงานให้ดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ • วางแผนการปฏิบัติงาน และจัดการงานของโครงการของตนเอง ให้มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามแผนงานและระเบียบปฏิบัติที่กำหนด • ควบคุม ตรวจสอบ ปรับปรุงการทำงานของตนเองอยู่เสมอ • สามารถปรับเปลี่ยนแผนงาน วิธีการทำงานในการทำงานประจำวันของตนเอง เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	ให้คำแนะนำทีมงานเพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์การทำงานโครงการ • สร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี เพื่อให้เอื้อต่อการทำงานเพื่อให้เกิดความสำเร็จของโครงการ • มอบหมายงานสำหรับทีมงานให้เหมาะสมกับความสามารถและความถนัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมในความสำเร็จของโครงการจากทีมงาน • วิเคราะห์ความคืบหน้าของโครงการ รวมถึงแก้ไขความล่าช้าหรือความเบี่ยงเบน เทียบกับแผนงานและเป้าหมาย ได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	กำหนดแผนการนำโครงการไปปฏิบัติ • คาดการณ์ได้ถึงประเด็นหรือปัจจัย ที่อาจส่งผลกระทบต่อ การปฏิบัติงาน และความสำเร็จของโครงการ และกำหนดแนวทางการป้องกัน และแก้ไขปัญหาล่วงหน้า • กระตุ้น จูงใจให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมและยึดมั่นต่อเป้าหมายของโครงการร่วมกัน • สามารถตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่เร่งด่วนได้

กลุ่มที่สอง การจัดการ ประเด็นที่ (6) ความเอาใจใส่ต่อคุณภาพ	
ความหมาย:	ความใส่ใจต่อคุณภาพของสินค้าและการให้บริการ รวมถึงคุณภาพของงานที่ส่งมอบให้กับบุคคลต่าง ๆ โดยให้ความสำคัญตั้งแต่กระบวนการวางแผนการปฏิบัติงาน การปฏิบัติงาน จนถึงการส่งมอบงานให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดขึ้น
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	มีความใส่ใจในรายละเอียดของการทำงาน ทำงานด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ • ตรวจสอบคุณภาพของสินค้า บริการ และผลงานของตนเองก่อนนำเสนอส่งมอบให้ลูกค้าหรือผู้เกี่ยวข้อง • แสดงออกถึงความเต็มใจที่จะรับฟังผลจากการปฏิบัติงานของตนเอง จากผู้อื่นทั้งในทางบวกและทางลบ และยินดีที่จะปรับปรุงตนเอง • สามารถขอคำแนะนำจากผู้อื่นถึงเทคนิคและวิธีการในการปรับปรุงคุณภาพในการทำงานของตน
สอง: ทำได้-ให้ผล	การหาวิธีการที่จะปรับปรุงคุณภาพของผลงานของตนให้มีคุณภาพอยู่เสมอ • แสวงหาข้อมูล ความรู้จากแหล่งต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ การปฏิบัติงาน และผลงานของตนเอง • ปรับปรุงวิธีการปฏิบัติงานภายใต้ความรับผิดชอบของตนเอง โดยวิเคราะห์จุดอ่อนหรือ

	ข้อบกพร่องในการปฏิบัติงาน และปรับปรุง พัฒนาให้ดีขึ้น ● แสดงออกถึงความพร้อมในการเปลี่ยนระบบ และวิธีการปฏิบัติงาน เพื่อปรับปรุงคุณภาพของผลงานของตน
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	<u>ระบุได้ถึงคุณภาพของผลงานของตนเองและสมาชิกในทีม ว่าเป็นไปตามมาตรฐานหรือไม่</u> ● ติดตาม และประเมินคุณภาพของผลงานของตนเองและทีมอยู่เสมอ ● สามารถชี้แนะแนวทาง วิธีการในการปรับปรุงคุณภาพของผลงานแก่สมาชิกในทีมได้ ● สามารถหาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านคุณภาพของงานภายใต้ความรับผิดชอบของตนเองและทีมได้อย่างเหมาะสม
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	<u>การปรับปรุงคุณภาพของผลงานและการให้บริการ จากข้อร้องเรียนที่ได้รับจากลูกค้าหรือเพื่อนร่วมงาน</u> ● เสนอแนะขั้นตอนในการปรับปรุงคุณภาพของงาน สินค้าและบริการ รวมถึงกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพในงานของตนเอง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ ● มีเทคนิคในการทำให้สมาชิกในทีมนำเสนอความคิดเห็นเพื่อปรับปรุงคุณภาพของงาน สินค้าและบริการ ● นำความรู้ หรือเทคนิค วิธีการในการปฏิบัติงานใหม่ๆ มาใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

กลุ่มที่สอง การจัดการ ประเด็นที่ (7) ความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงสถิติ	
ความหมาย:	ความสามารถในการกำหนดกรอบ มุมมองและสมมติฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ รวมทั้งสามารถนำสถิติที่เหมาะสมมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนสามารถแปลและสรุปผลข้อมูลจากการวิเคราะห์ด้วยหลักการทางสถิติได้
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	<u>มีความรู้ ความเข้าใจในแนวคิด หลักการพื้นฐานของการปฏิบัติงาน และการคิดวิเคราะห์เชิงสถิติ</u> ● อธิบายได้ถึงกระบวนการหรือขั้นตอนการวิจัยทางสถิติเบื้องต้น ● สามารถแปลความ หรืออ่านข้อมูลทางสถิติที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนได้อย่างถูกต้อง ● รู้และเข้าใจศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติพื้นฐานได้
สอง: ทำได้-ให้ผล	<u>แปลความหรืออ่านข้อมูลทางสถิติที่ยุ่งยากซับซ้อนได้ โดยได้รับความคุ้มครองจากหัวหน้างานเป็นบางครั้ง</u> ● เขียนสรุปผลการวิเคราะห์วิจัยด้วยหลักการทางสถิติตามกรอบที่กำหนดขึ้น ● รู้และเข้าใจศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติในเชิงลึกได้ ● ศึกษามุมมองจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยหลักสถิติจากแหล่งข้อมูลอื่นได้
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	<u>แปลหรืออ่านข้อมูลทางสถิติที่ยุ่งยากซับซ้อนได้ด้วยตนเอง</u> ● สามารถนำผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติไปค้นคว้าวิจัยต่อได้ ● เสนอแนะแก่ผู้อื่นถึงสถิติที่นำมาใช้ทดสอบสมมติฐานเพื่อการวิเคราะห์ วิจัยได้ ● อธิบายได้ถึงเหตุผลของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์และวิจัยข้อมูลด้วยหลักการทางสถิติ
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	<u>กำหนดสมมติฐานเพื่อการวิเคราะห์ วิจัย ด้วยการใชหลักสถิติ</u>

	● คาดการณ์เหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นได้จากผลของการวิเคราะห์ทางสถิติ ● สอนผู้อื่นถึงขั้นตอน และวิธีการแปลผลข้อมูลทางสถิติได้ ● สามารถวิเคราะห์ข้อมูล และปฏิบัติงานทางด้านสถิติที่มีความสลับซับซ้อนได้อย่างถูกต้อง

กลุ่มที่สาม ความร่วมมือ ประกอบด้วย 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (2) การประสานงาน (3) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (4) ความอดทนต่อสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน และ (5) การวิเคราะห์ประเมินสถานการณ์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่สาม ประเด็นที่ (1) การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ	
ความหมาย:	ความสามารถในการสื่อสารข้อมูลและ/หรือความคิดที่กระชับรัดกุมและมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันสู่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน และสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	<u>มีพื้นฐานด้านการสื่อสาร</u> ● มีทักษะ และมารยาทที่ดีในการสื่อสารระหว่างบุคคล เช่น การฟัง การเขียน การพูด และการใช้ภาษาที่ เหมาะสม ● สื่อสารให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วนภายใต้ขอบเขตของตนเองแก่ผู้อื่น ● สามารถแยกแยะกลุ่มบุคคลที่สื่อสารด้วย เพื่อนำไปประยุกต์และพัฒนาแนวทางการสื่อสารอย่างเหมาะสมได้
สอง: ทำได้-ให้ผล	<u>สื่อสารด้วยเนื้อหา และข้อความที่เหมาะสมกับผู้รับสาร</u> ● ใช้คำอธิบาย/ คำชี้แจงเพิ่มเติม เพื่อทำความเข้าใจในความต้องการของผู้อื่นก่อนจะตอบสนองหรือสื่อสารต่อไป ● อธิบายวัตถุประสงค์ ความสำคัญ และประเด็นหลักอย่างมีเหตุผล โดยมีลำดับขั้นตอนที่เหมาะสม ง่ายต่อการทำความเข้าใจของผู้ฟัง/ผู้รับสาร ● ปรับเนื้อหา/ ข้อความที่จะสื่อสารให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง/ผู้รับสารที่มีความแตกต่างกันไปตามสถานการณ์
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	<u>สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ</u> ● ประยุกต์ใช้เทคนิคและ/ หรือเครื่องมือ อุปกรณ์ประกอบ สำหรับการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจได้ง่ายและมีความเข้าใจตรงกัน ● จูงใจให้ผู้อื่นเห็นคล้อยตาม/ กระทำในสิ่งที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการสื่อสารแต่ละครั้งได้ ● สื่อสารความคิดเห็นของตนเอง ได้อย่างเหมาะสมและเข้าใจได้ง่าย
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	<u>สื่อสารในสถานการณ์ที่มีความซับซ้อน</u> ● อธิบายแนวคิดที่ซับซ้อน โดยใช้ถ้อยคำที่ง่ายแก่การเข้าใจ และเหมาะสมกับผู้รับสาร เพื่ออธิบายแก่ผู้รับสารให้เข้าใจได้อย่างถูกต้อง ● สื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายที่มีความแตกต่างกันได้อย่างเหมาะสม ด้วยความมั่นใจ ● แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์

กลุ่มที่สาม ประเด็นที่ (2) การประสานงาน	
ความหมาย:	ความสามารถในการติดต่อประสานงานกับบุคคลหรือหน่วยงาน (ทั้งภายในและภายนอกองค์กร) ด้วยความร่วมมือและความเข้าใจอันดีต่อกัน ตลอดจนการให้คำแนะนำผู้อื่นถึงเทคนิคและวิธีการในการติดต่อประสานงานอย่างเหมาะสม
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	<u>รู้ และเข้าใจถึงบุคคล หรือหน่วยงานที่จะต้องติดต่อประสานงานด้วย</u> ● รู้ เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง และผู้ที่ไปประสานงานด้วยอย่างถูกต้อง ● สามารถติดตามความคืบหน้าของงานได้อย่างถูกต้อง (ทั้งบุคคล และหน่วยงาน) ● เข้าใจบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองในฐานะที่เป็นสมาชิกหนึ่งในทีม และเห็นถึงความเกี่ยวข้อง/สัมพันธ์ระหว่างงานตนเองและงานผู้อื่น
สอง: ทำได้-ให้ผล	<u>แบ่งปัน แลกเปลี่ยนข้อมูล และดำเนินการเพื่อให้ผู้อื่นที่เกี่ยวข้องได้รับข้อมูลอย่างครบถ้วนและทันสมัย</u> ● ทุ่มปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง พร้อมกับสามารถอธิบาย ชี้แจงข้อมูลและแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ ● มีส่วนร่วมในทีมอย่างเต็มที่เพื่อสนับสนุนให้การทำงานประสบความสำเร็จและยอมรับการตัดสินใจของทีม ● รู้ว่าเมื่อใดผู้อื่นเกิดปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือ/การสนับสนุน พร้อมกับสามารถให้ความช่วยเหลือ/สนับสนุนผู้อื่นอย่างเต็มใจและอย่างเต็มที่
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	<u>กระตุ้นให้เกิดการประสานงาน และร่วมมือกันในหน่วยงาน</u> ● ผลักดันให้เกิดความร่วมมือในหน่วยงาน โดยลดข้อจำกัด/ ความขัดแย้ง และแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อให้เกิดความร่วมมือ การประสานงานและความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร ● สามารถแนะนำผู้อื่นในเรื่องการประสานงานที่มีประสิทธิภาพได้
ห้า: สร้างวัฒนธรรม-นำองค์กร	<u>สร้างบรรยากาศการทำงานที่ประสานความร่วมมือกันทั้งองค์กร</u> ● มีเทคนิคและวิธีการในการติดต่อกับหน่วยงานภายนอก ● เป็นตัวแทนของหน่วยงานในการถ่ายทอดเทคนิคและวิธีการในการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ ● สร้างบรรยากาศ วัฒนธรรมและกิจกรรมที่ก่อให้เกิดหรือนำมาซึ่งการทำงานอย่างประสานความร่วมมืออันดีต่อกัน

กลุ่มที่สาม ประเด็นที่ (3) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	
ความหมาย:	ความสามารถในการปฏิบัติงาน และรักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล ทั้งภายในและภายนอกได้เป็นอย่างดี เรียนรู้และเข้าใจความแตกต่างในวิธีปฏิบัติต่อบุคคลต่างๆ เพื่อให้การปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	<u>แสดงออกถึงการเป็นผู้ฟังที่ดี โดยให้ความสนใจระหว่างการสนทนา</u> ● สื่อความหมายของข้อความจากการแสดงความรู้สึก ทำทาง สายตา การแสดงออก และกิริยาของผู้พูด ● คาดการณ์ผลกระทบของการสื่อข้อความ สาร หรือพฤติกรรมที่มีผลต่อความคิด ความรู้สึก และ

	ทัศนคติของผู้ฟัง • ตระหนักในความแตกต่างของคนในด้านสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และความอ่อนไหวของแต่ละบุคคล ซึ่งมีผลต่อการสื่อความหมาย
สอง: ทำได้-ให้ผล	<u>สร้างความสัมพันธ์กับบุคคลในระดับต่างๆ ที่มีความหลากหลาย แตกต่างตามสถานการณ์</u> • สร้างความกระจ่างในความคาดหวังของผู้อื่นอย่างชัดเจน เพื่อการตีความ และยืนยันความเข้าใจที่ตรงกัน เพื่อป้องกันการสื่อสารที่ผิดพลาด • วิเคราะห์การแสดงออกทั้งที่ทางวาจา ทำทาง เพื่อทำความเข้าใจและสรุปความจากการสนทนา เพื่อความเข้าใจที่กระจ่าง และตรงกัน • รักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ในขณะทำงานที่ได้รับมอบหมายก็ประสบผลสำเร็จ ตรงตามเป้าหมายและระยะเวลาที่กำหนด • คาดการณ์ปฏิกิริยาตอบสนองจากผู้สร้างความสัมพันธ์ด้วย และปฏิบัติตนอย่างมีสติ ควบคุมการแสดงออก และตระหนักถึงผลกระทบจากพฤติกรรมที่อาจเกิดขึ้นได้ต่อผู้อื่น
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	<u>ระบุได้ถึงสภาพแวดล้อมหรืออุปสรรคที่อาจมีผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการสื่อสาร ในสถานการณ์ที่คุ้นเคยและสถานการณ์ที่ยุงยาก ซับซ้อน</u> • ดัดแปลงวิธีการตามความเหมาะสม ตามการตอบสนองจากผู้สื่อสารด้วย เพื่อให้การสื่อสารเป็นไปด้วยดีและมีประสิทธิผล • แสดงความสามารถที่จะติดต่อสื่อสารในสถานการณ์ที่ผิดแปลกไปจากปกติ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์อันดี • ระบุถึงเงื่อนไขที่สำคัญที่ทำให้เกิดความผิดพลาดในการแปลความ การสื่อความ และเสนอแนวทางการป้องกัน และแก้ไขข้อผิดพลาด • เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีแก่ผู้อื่น ในกรณีที่ผู้อื่นกระทำความผิดโดยมิได้เจตนา และส่งเสริมให้ตระหนักถึงความสำคัญของความผิดพลาดเหล่านั้น
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	<u>ค้นหาแนวทางส่งเสริมผู้อื่น เกิดความรู้สึภาคภูมิใจในตนเอง</u> • ส่งเสริมความสัมพันธ์ระยะยาวกับผู้อื่น ขณะที่มุ่งสู่ความสำเร็จในเป้าหมายของแต่ละฝ่ายด้วยวิธีการที่เหมาะสม • ยกตัวอย่าง ประสบการณ์ ข้อคิดในการสนับสนุนให้ผู้อื่นตระหนักในความแตกต่างระหว่างบุคคล • ประยุกต์ใช้ความรู้ต่างๆ ด้วยมุมมองที่หลากหลาย ในการแปลความหมายของทัศนคติ ความคิด พฤติกรรมของผู้อื่น • แสดงความเข้าใจต่อการคาดหวังของผู้อื่น ที่มีเหตุมาจากความสัมพันธ์ การปรับพฤติกรรมให้เหมาะสม สอดคล้องกับพฤติกรรมนั้นๆ เพื่อสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดี

กลุ่มที่สาม ประเด็นที่ (4) ความอดทนต่อสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน	
ความหมาย:	ความสามารถในการทำงานภายใต้สภาวะความกดดันจากขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบ กลุ่มบุคคลที่หลากหลาย (ทั้งภายในและภายนอก) องค์กร การมีทรัพยากรที่จำกัด และการมีระยะเวลาในการทำงานที่จำกัดหรือเร่งด่วน รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่เอื้ออำนวย
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง:	<u>ความสามารถทำงานภายใต้ภาวะกดดัน</u>
เรียนรู้-เข้าใจ	• ควบคุมอารมณ์ได้ดีในสภาวะที่มีความกดดันทางด้านสถานที่ทำงาน เพื่อนร่วมงาน หรือข้อจำกัด

	ต่าง ๆ ในการทำงาน • เต็มใจยอมรับงาน หรือความรับผิดชอบที่เพิ่มมากขึ้นโดยไม่ย่อท้อ • สามารถรับมือกับความตึงเครียด และจัดการกับความเครียดที่เกิดจากการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม
สอง: ทำได้-ให้ผล	<u>การจัดสรรการบริหารงานและเวลา</u> • มีเทคนิคและวิธีการในการจัดการกับความตึงเครียดที่เกิดจากการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม • พยายามจัดสรรเวลา และแบ่งเวลาการทำงานให้เหมาะสมตามความสำคัญและความเร่งด่วนของงาน เพื่อเลี่ยงการเข้าสู่ภาวะความกดดัน • อดทน อดกลั้นต่อคำตำหนิจากผู้อื่น และสามารถระงับการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเมื่อถูกกระตุ้นทางอารมณ์ หรือเมื่อพบอุปสรรค
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	<u>การสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน</u> • บริหารจัดการบรรยากาศของความกดดัน และความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในทีมงานได้ • ระบุปัจจัยหรือสาเหตุที่ทำให้เกิดความเครียดในการทำงาน เพื่อหาทางป้องกัน หรือลดการเกิดปัจจัยดังกล่าว • สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข มองโลกในแง่ดี มุ่งมั่นที่จะปฏิบัติงานให้เกิดความสำเร็จ ภายใต้ข้อจำกัดหรือความกดดันได้
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	<u>การกำหนดแผนการในการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน</u> • มีเทคนิคในการกระตุ้นให้ทีมงานรู้สึกสนุกกับการทำงาน และมองปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องท้าทายความสามารถ • ให้คำปรึกษาผู้อื่นถึงวิธีในการผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน ไม่เอาความเครียด ความกดดันไปคิดฟุ้งซ่าน • วางแผนในการปฏิบัติงานให้หน่วยงานสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้สภาวะกดดันจากแผนงาน ทรัพยากร หรือระยะเวลาที่จำกัด

กลุ่มที่สาม ประเด็นที่ (5) การวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์	
ความหมาย:	ความสามารถในการวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ในด้านต่าง ๆ รวมถึงการวางแผนการปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีความแตกต่าง โดยมุ่งเน้นให้เกิดความสามารถในการแข่งขันและสร้างความได้เปรียบเหนือคู่แข่ง และเกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการปฏิบัติงาน
ระดับ	คำอธิบาย (สังเคราะห์จากลักษณะการปฏิบัติงาน โครงการ และกิจกรรมใน 4 จังหวัด)
หนึ่ง: เรียนรู้-เข้าใจ	<u>มีทักษะในการคิดวิเคราะห์เบื้องต้น</u> • รู้ เข้าใจ บทบาทหน้าที่ การปฏิบัติงาน ขั้นตอน กระบวนการปฏิบัติงานของตนเองอย่างถ่องแท้ ระบุความสำคัญของการประเมินสถานการณ์โดยการประเมินผลการปฏิบัติงานในภาพรวมเมื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมาย • ระบุปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน โดยการวิเคราะห์สถานการณ์ และปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในปัจจุบันอย่างไม่ซับซ้อนได้
สอง: ทำได้-ให้ผล	<u>ระบุประเด็นสำคัญที่ควรปรับปรุงในด้านการปฏิบัติงาน เทคนิค กระบวนการ เครื่องมือ อุปกรณ์ที่ใช้ได้</u> • วิเคราะห์สถานการณ์ด้านต่าง ๆ เช่น กระบวนการปฏิบัติงาน ทรัพยากร ปัจจัยต่าง ๆ การตลาด และ

	คู่แข่งในปัจจุบันได้อย่างชัดเจนโดยใช้ความรู้ และหลักการอย่างถูกต้อง ● กำกับดูแลความก้าวหน้า และวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานเป็นช่วง ๆ สื่อสารผลการปฏิบัติงานและให้ Feedback เพื่อการปรับปรุงการปฏิบัติงานเสมอ ● ให้ Feedback เพื่อการปรับปรุงกระบวนการปฏิบัติงาน สินค้า / บริการให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มลูกค้าและตลาดเสมอ
สาม: แนะนำ-ฝึกคน	<u>วิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคการปฏิบัติงาน พร้อมหาแนวทางแก้ไขอย่างเหมาะสม ทันเวลา มีประสิทธิภาพตามที่กำหนดไว้</u> ● มีส่วนร่วมในการสร้างแรงเสริมผู้ที่มีผลการปฏิบัติงานดี และพิจารณา (Review) ผู้ที่ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมาย ให้เกิดการปรับปรุงการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม ● วิเคราะห์และประเมินผลการปฏิบัติงาน ในภาพรวมโดยทำการเปรียบเทียบตามเป้าหมายที่กำหนด และอาจมีการปรับเปลี่ยนเป้าหมายหากจำเป็นตามความเหมาะสม ● ติดตามผลการปฏิบัติงาน เปรียบเทียบกับเป้าหมาย และคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง และข้อจำกัดด้านต่าง ๆ
สี่: เป็นต้นแบบผลักดัน	<u>คาดการณ์ล่วงหน้าถึงสถานการณ์ทางด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้หลักการทางสถิติ เพื่อใช้ในการกำหนดเป้าหมายอย่างเหมาะสม และบรรลุได้</u> ● แสวงหา เทคนิคในการปฏิบัติงาน แบบใหม่ ๆ และติดตาม และประเมินผลงาน เพื่อให้ทราบถึงผลงานที่แท้จริงอันสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ● เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับผู้อื่นในเรื่องการมุ่งสู่เป้าหมายการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งปฏิบัติงานอย่างตั้งใจ มุ่งสู่เป้าหมายของตนเอง และทีมงานอย่างมีประสิทธิภาพ ● ประยุกต์ใช้เทคนิค ความรู้ ประสบการณ์ ในการคิดวิเคราะห์ และประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยหลักการของวิชาการ และเหตุผลที่ถูกต้อง

การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และ และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่
โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจร
ในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก วันที่ 15 และ 28 พฤษภาคม 2556
ณ โรงพยาบาลสุภาพประจำตำบลนาบัว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
(ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวกับการประเด็นการสัมภาษณ์เป็นหลัก)

นางสุวรรณ เมืองพระฝาง หัวหน้า โครงการ นายอาทิตย์ สุทธิเสมอ ผู้ประสานงานโครงการฯ
และกลุ่มแกนนำ ประเมินตนเอง และแลกเปลี่ยน ประเด็นการกำหนดและเตรียมความพร้อมในการออก
จากพื้นที่ (Exit Strategies) ของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิต
ข้าวโพดแบบครบวงจร ในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก พร้อมกับแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกิจกรรมใน
โครงการ โดยสรุปดังนี้

1. โครงการพยายามเน้นวัตถุประสงค์ที่สร้างความยั่งยืนของการพัฒนา ในพื้นที่ทั้ง (1)
กระบวนการผลิต และจัดการผลผลิต (2) กระบวนการเพิ่มโอกาสทางการตลาด และ (3) กระบวนการ
สร้างศักยภาพการเกษตร และอำนาจต่อรอง ในการปฏิบัติจริง ช่องทางการตลาดยังคงใช้การจำหน่ายให้
พ่อค้าคนกลางเป็นหลัก เนื่องจากสามารถได้เงินสดเลย ส่วนระบบการผลิตยังมีข้อจำกัดเรื่องที่ดิน และยัง
ต้องการควบคุม หรือดูแลคุณภาพสินค้ามากกว่านั้น นอกจากนั้นพยายามหาทางปรับปรุง และนำวัสดุเหลือ
ใช้จากข้าวโพดมาใช้ในการผลิตเชื้อเพลิง โดยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์บริการวิชาการ 10 (นำตัวอย่าง
เตาเผาเศษชี้ เตาเผาเศษกิจพอเพียงมาปรับใช้) แต่ก็ยังติดขัดเรื่องเทคนิคซึ่งต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับ
พื้นที่ต่อไป

2. ส่วนการจัดการด้านการตลาดและการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายภาครัฐ ทางผู้ว่าราชการ
จังหวัดยังคงให้การสนับสนุน แต่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นแกนในการประสานงาน (เหมือนที่ผ่านมา) ทาง
กรมการค้าภายในได้ให้การสนับสนุนโดยส่งเสริมให้ทาง ธกส. -สกต. (นายสมเดช) ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่
ช่วยประสานงาน และสนับสนุนกันโดยให้รวมกลุ่มจดทะเบียนกันเลย อย่างน้อย 5 คน (การรับรองกลุ่ม
วิสาหกิจชุมชน) มีระบบการจัดทำบัญชี กลไกคณะกรรมการ (กลุ่ม) การขายอินช่าบัญชีกลุ่ม และมีบัตร
แสดงสิทธิในการขอรับการสนับสนุน (การให้สินเชื่อในลักษณะบัตรเครดิตเกษตรกร รายละ 50,000
บาท) และมีการประกันราคาเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดกับ ธกส. ด้วย ในขณะที่เจ้าหน้าที่เกษตรระดับตำบลในพื้นที่
ก็พยายามส่งเสริมการทำงานอย่างใกล้ชิด นอกจากนั้นก็มีกิจกรรมการฝึกอบรม ซึ่งมีเจ้าหน้าที่จาก
หน่วยงานต่างๆ มาให้ความรู้ในการจดทะเบียน การจัดตั้งกลุ่ม การประสานความร่วมมือและสนับสนุนจาก
ภาคีต่างๆ ทั้งเกษตร สปก . ธกส.-สกต. โดยทาง ธกส. -สกต. มาส่งเสริมให้จัดตั้งกลุ่ม สนับสนุนการ

ทำงาน นำร่องที่ห้วยเฮี้ย โดยมีกลุ่มอาสาสมัครแกนนำจำนวน 240 คนที่ผ่านคุณสมบัติตามมาตรฐานของ บริษัทเจริญโภคภัณฑ์

3. **สัมฤทธิ์ผลของโครงการในส่วนของการทำข้อมูล และนำข้อมูล มาวิเคราะห์ขยายผล** ในกลุ่ม 240 คนนี้มีร้อยละ 80 ที่ทำปุ๋ยสั่งตัดเอง และทั้งหมดจัดทำบัญชีต้นทุน- การผลิตควบคู่ไปด้วย โดยทำให้ได้ข้อมูลสรุปที่เป็นยอดรายจ่ายการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่โครงการ (หน่วยต่อไร่) คือ

รายการ	จำนวนเงิน (ร้อยละของค่าใช้จ่ายทั้งหมด)	รวมโดยเฉลี่ย
ค่าเตรียมดิน (ต่างกันตามพื้นที่)	437.00 บาท (ร้อยละ 14.57)	2,998 บาท/ไร่
ค่าเมล็ดพันธุ์	413.00 บาท (ร้อยละ 13.77)	
ค่าแรงในการปลูก	249.00 บาท (ร้อยละ 8.31)	
ปุ๋ย และสารเร่ง	1,480.00 บาท (ร้อยละ 49.36)	
ค่าแรงในการเก็บเกี่ยว	419.00 บาท (ร้อยละ 13.97)	

จากตารางด้านบน หากใช้ปุ๋ยสั่งตัด (สูตร 18-45-0 หรืออื่นๆ) จะเฉลี่ยราคาต่อไร่อยู่ที่ 1,221 บาท จึงมีส่วนต่างจากราคาปุ๋ยและสารเร่ง (1,480 บาท) อยู่ที่ 259 บาทต่อไร่ ในขณะที่เมื่อเปรียบเทียบผลผลิตการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แบบทั่วไป และแบบที่ใช้ปุ๋ยสั่งตัดแล้ว ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 627.75 บาทต่อไร่

ทั้งนี้ นายทวีศักดิ์ ภูเขียว สมาชิก กลุ่ม พร้อมกับผู้แทนชาวบ้านจากบ้านพร้าว สะท้อนลักษณะการเก็บข้อมูลดังกล่าวจากการเก็บข้อมูลใน 8 ราย ซึ่งยืนยันว่า “มีการขาดทุนแต่อย่างใด การนำปุ๋ยสั่งตัดมาใช้ครั้งแรก เริ่มจาก 8 กิโลกรัม ก็ได้ผลผลิต 1 คันรถ น้ำหนักผลิตภัณฑ์มากกว่า 790 กิโลกรัม โดยความแตกต่างจากปุ๋ยทั่วไปเทียบจากสูตร 16-8-8 กับปุ๋ยสั่งตัด ที่นำมาใช้กับข้าวโพดพันธุ์ 979 และ 999 จำนวน 5 กิโลกรัม ทำให้ได้ผลผลิตที่มีน้ำหนักแตกต่างกัน รวมถึงลักษณะความสมบูรณ์ของลำต้นฝัก และสีเม็ดข้าวโพด โดยมีฝักเต็มแน่น และมีสีแจ่มชัด”

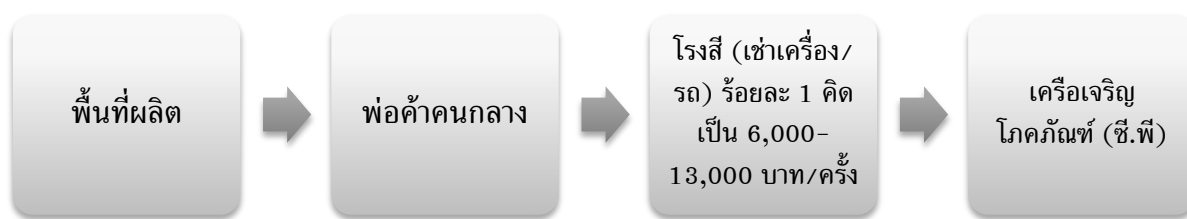
ระหว่างการดำเนินงานของโครงการมีการเรียนรู้เรื่องลักษณะการใช้ปุ๋ยสั่งตัดกับความเหมาะสมของเมล็ดพันธุ์พืช ดังที่ ผู้แทนชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่ม (สารวัตรเฉลิม) สะท้อนว่า “แม่ปุ๋ยจะมีราคาแพงกว่าปุ๋ยผสมสำเร็จ แต่ลักษณะการใช้งานก็ให้ผลผลิตที่ดีกว่า ซึ่งเมื่อนำมาใช้กับการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ จากการแนะนำ และการทดลองก็ใช้เมล็ดพันธุ์สุวรรณ 5 ซึ่งมีคุณลักษณะพิเศษที่ความทนแล้ง เจริญเติบโตได้ดี และต้องการปุ๋ย (สั่งตัด) เพียงแค่ครั้งเดียว ช่วงการทดลองครั้งแรกๆ ได้ผลผลิตที่มีขนาดต้นไม่เท่ากัน ซึ่งทำให้ หนีปัญหาเกี่ยวกับการเก็บเกี่ยวผลผลิต จึงมีการคัดเมล็ดพันธุ์ที่มีลักษณะต้นใกล้เคียงกัน แล้วนำมาเพาะปลูกอีกครั้ง”

รูปธรรมของความสำเร็จจากโครงการได้รับการยืนยันจากตัวอย่างเกษตรกรอาสาในพื้นที่ ต.ห้วยเฮี้ย โดยเล่าว่า “ใช้เงินลงทุนในพื้นที่ 33 ไร่ จำนวน 85,000 บาท ใช้เมล็ดพันธุ์ทั่วไป แต่ใช้ปุ๋ยสั่งตัด 20

ลูก ทำให้ได้ผลผลิตทั้งหมดคิดเป็นมูลค่า 280,000 บาท นั่นคือได้กำไรประมาณ 200,000 บาท นอกจากนั้นในกระบวนการทำงานโครงการยังช่วยแก้ไขปัญหาคอขวดเกี่ยวกับที่ดิน เนื่องจากมีการทำแผนที่ของการใช้ที่ดินควบคู่ไปด้วย”

ข้อมูลภาพรวมจากการสำรวจในพื้นที่ อ.นครไทย ในช่วง 1 ปี สะท้อนให้เห็นว่า มีความต้องการหรือการซื้อปุ๋ยสำหรับการประกอบอาชีพทางการเกษตร จำนวน 153 ล้านบาท ในขณะที่ซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดอีกปีละ 142 ล้านบาท

4. ความเข้มแข็งในส่วนนี้ *ส่วนหนึ่งมาจากกลไกการบริหารจัดการ* ที่ได้รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเฮี้ยที่เป็นประธานสภา และทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการของ สกต. ด้วย โดยได้มีการทำความเข้าใจกระบวนการไหลทรายจ่าย และเพิ่มรายได้แบบง่ายๆ ที่สร้างแรงจูงใจให้กับการบริหารจัดการแบบกลุ่มโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ซึ่งทำให้ได้กำไรเพิ่มเติมอีกประมาณ 6,000-13,000 บาท (เนื่องจากไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในส่วนของพ่อค้าคนกลาง) กล่าวคือ

5. *การสนับสนุนจาก ภาควิชาการ* (มหาวิทยาลัยพะเยา และมหาวิทยาลัยนเรศวร) ที่ให้การสนับสนุน ทั้งการพัฒนา และผลิตเมล็ดพันธุ์ โดยดูทั้งข้าวโพดแห้ง และข้าวโพดฝน และยังพบปัญหาการหาพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ที่ทำไดยาก (ดร.กิตติ) และการทำปุ๋ยสั่งตัด / การใช้แผนแดงเพื่อทำปุ๋ยยูเรีย เพิ่มสภาพดิน (ดร.วิภา)

การเปลี่ยนแปลงที่พบหลังจากการทำงานโครงการ คือ การลดต้นทุนการผลิต โดยนำเทคโนโลยีปุ๋ยสั่งตัดมาใช้ พร้อมๆ กับการเรียนรู้เรื่องเมล็ดพันธุ์สุวรรณ 5 ทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้น (เฉลี่ยไร่ละ 2 ตัน) ในขณะที่ค่าใช้จ่ายในการผลิตลดลง การเรียนรู้ทักษะการจัดการ ระบบการขาย และตลาด การสร้างกลุ่ม การขาย นำวัสดุจากข้าวโพดมาใช้ประโยชน์ การพัฒนาศักยภาพเกษตรกรแกนนำทั้งเรื่องการผลิต การขาย การลดต้นทุน การพัฒนาระบบข้อมูลบัญชี กำไร-ขาดทุน ต้นทุนการผลิต พร้อมกับการเรียนรู้เตาพลังงานชีวมวล 200 ลิตร ควบคู่กันไป (กิจกรรมเสริมเนื่องจากเศษ วัสดุเหลือใช้จากผลผลิตทางการเกษตร) ลักษณะทางธรรมชาติของการเก็บเกี่ยว ตลอดจนความต้องการในการใช้เงินทุนหมุนเวียนทำให้ชาวบ้านในพื้นที่มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป อาทิ ในหลายกลุ่มมีปัญหาเรื่องพื้นที่การจัดเก็บวัตถุดิบ (การเก็บรักษาข้าวโพดดิบ) ก็ไม่สามารถรอราคาได้ ในขณะที่ใน ต.ห้วยเฮี้ย สามารถเก็บได้ ก็จะรอราคาได้

รูปธรรมความสำเร็จอีกประการหนึ่ง คือ เกษตรกรอาสาที่เรียนรู้และทดลองการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจรในพื้นที่จำนวน 12 ตำบล รวมทั้งสิ้น 274 ราย หลังจากที่ผ่านมาผ่านการฝึกฝนแบบซ้ำๆ โดยต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดเนื้อหาโดยเป็นวิทยากรอยู่บ่อยครั้ง ทำให้เกิดทักษะการเป็นวิทยากร ความต่อเนื่องจากการพัฒนาเรื่องปุ๋ยสั่งตัดมั่นใจว่า ณ ปัจจุบันจะค่อนข้างนิ่งแล้ว แต่ก็มีขยายผลไปยังกลุ่มต่างๆ มากยิ่งขึ้น โดยมีการขยายผลความรู้ การนัดหมายการตรวจสภาพดิน การพัฒนา และขยายทักษะการเป็นวิทยากรที่สามารถอธิบาย และให้การสนับสนุนทางเทคนิควิชาการในพื้นที่ใกล้เคียงได้ เป็นลักษณะของการสร้างกลไกความสัมพันธ์ทางธรรมชาติ และมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนเนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน และการทำมาหากิน ส่วนการพัฒนาเรื่องเมล็ดพันธุ์ ยังต้องการการส่งเสริม และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (แม้ว่าจะจบโครงการแล้ว) ทั้งนี้ระยะเวลาที่ผ่านมาเห็นได้ชัดว่า ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการใช้ปุ๋ยสั่งตัด และการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น ในหลายพื้นที่จัดตั้งกองทุนปุ๋ยสั่งตัด เพื่อซื้อแม่ปุ๋ยในราคาถูกกว่า หรือเท่ากับที่ท้องตลาดกำหนด โดยใช้งบประมาณสนับสนุนจาก กองทุนโครงการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและย่อม (SME)

6. ดังตัวอย่างที่ ต.ห้วยเสี้ย

7. **ปัญหาอุปสรรคที่พบ** คือ (1) การประสานงานกับกลไกของรัฐ ในหลายๆ ครั้งมีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรผู้รับผิดชอบหรือผู้ประสานงานโดยไม่มีการถ่าย หรือส่งงานต่อกัน โดยเฉพาะที่ผ่านมาคือ ส่วนของเกษตรและสหกรณ์ ตลอดจนการพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดช่องว่างการทำงานในช่วงเดียวกัน (ยกชุด) ทำให้หลายๆ ครั้งต้องเริ่มต้นทำความเข้าใจกันใหม่ (2) ข้อจำกัดการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูก และเก็บเกี่ยว โดยลักษณะทั่วไปพบปัญหาของการขาดแคลนลานตาก และพื้นที่จัดเก็บผลผลิต ชาวบ้านบางส่วนก็ต้องขายฝักสด เนื่องจากจำเป็นต้องใช้เงินทุนหมุนเวียน นอกจากนั้นก็เป็นข้อจำกัดของการใช้พื้นที่สลับกับการเพาะปลูกพืชชนิดอื่นๆ อาทิ ข้าว ถั่วลิสง มันสำปะหลัง แต่รายได้หลักมักจะมาจากข้าวโพด นอกจากนั้นในบางพื้นที่ก็มีปัญหาเรื่องภัยแล้ง (นครชุม) ซึ่งทำให้ไม่ได้ผลผลิตตามที่คาดการณ์ไว้ (3) ลักษณะขอรับการผูกขาดข้าวโพดกับการต่อห่วงโซ่อุปทานในการผลิตอาหารสัตว์แบบครบวงจร ในส่วนพื้นที่ทำได้ยาก เนื่องจากยังไม่มีกำลัง หรือทักษะการผลิตขนาดนั้น ทั้งนี้ยังไม่มีพื้นที่ใด ๆ ที่จะทำได้แบบครบวงจร

8. โดยสรุปในส่วนของ การดำเนินโครงการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน การปิด

โครงการ แต่กิจกรรมต่างๆ ก็ยังคงทำต่อไป เนื่องจากเป็นเรื่องวิถีชีวิตการทำกินทั่วไป โดยมีประเด็นหลักๆ ที่ยังคงดำเนินการต่อเนื่องคือ (1) การสร้างความร่วมมือ หรือการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการในพื้นที่ (2) การขยายผลการทำปุ๋ยสั่งตัดกับการเพาะปลูกข้าว และข้าวโพด (3) การพัฒนาการใช้พลังงานชีวมวล และ (4) การพัฒนาที่ดิน (ทั้งด้านคุณภาพ และความมั่นคงของพื้นที่) โดยร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โดยในส่วนพื้นที่เข้มแข็ง อาทิ ต.ห้วยเหี้ย ชาวบ้านสามารถทำเองได้อย่างต่อเนื่อง และมีกลไกการบริหารจัดการที่ชัดเจน การร่วมทุนของสมาชิกกลุ่ม มีความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภายนอก โดยจะมีการพัฒนาเรื่องการตลาด การลดต้นทุนการผลิต และการใช้เทคโนโลยีปุ๋ยสั่งตัดในพื้นที่มากยิ่งขึ้น และมีหน่วยงาน “ธกส.-สกต.” มาหนุนเสริมการค้าเกษตรกรเป็นกลุ่ม มีการจัดตั้งเป็นโรงสี มีโคเวต้า มีมาตรฐานของบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง นอกจากนั้นทาง สปก. ก็ยังคงมีโครงการปุ๋ยสั่งตัดในพื้นที่ ซึ่งก็ทำให้มีการฝึกฝน สร้างความชัดเจน และขยายทักษะในการจัดการเรื่องดังกล่าวอยู่ตลอด โดยสำนักงานเกษตรอำเภอ และจังหวัดเสริมแรงในการเป็นวิทยากรพี่เลี้ยง ในลักษณะ “หนึ่งตำบลหนึ่งจุดเรียนรู้ปุ๋ยสั่งตัด” โดยมีวิทยากรจากโครงการทำหน้าที่เป็นวิทยากรต้นแบบ/อาสาสมัคร โดยระยะยาวเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง คือ ให้ ธกส. สนับสนุนเชิงระบบการพัฒนา การจัดตั้ง และการทำกลไกที่เข้มแข็ง ทางเกษตรจะช่วยดูแลเรื่องการพัฒนา และจัดหาเมล็ดพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีหลายหน่วยงานที่ได้กำหนดงบประมาณสนับสนุนการทำงานไว้แล้ว

กลุ่มเกษตรกรอาสาในบางพื้นที่ อาทิ ต.หนองกระท้าว ยืนยันอย่างชัดเจนว่า “หากงบประมาณหรือการสนับสนุนในส่วนของ สกว. จบลงแล้ว ทางกลุ่มก็จะชวนกันคิดวิเคราะห์ และใช้งบประมาณที่ระดมจากสมาชิกมาทำกิจกรรมกันต่อไป”

นางสุวรรณา เมืองพระฝาง หัวหน้า โครงการ และนายอาณัติ สุทธิเสมอ ผู้ประสานงานโครงการฯ กล่าวทิ้งท้ายในเวทีของการประเมินตนเอง และแลกเปลี่ยน ประเด็นการกำหนดและเตรียมความพร้อมของการปิดตัวโครงการว่า

“การทำงานสนับสนุนของ สกว. ที่ผ่านมา ช่วยทำให้เกิดเงื่อนไขที่เป็นข้อต่อในการใช้ข้อมูลในการจัดการ โดยเราต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานหลัก ๆ ให้ได้ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว ให้เป็นประโยชน์และตรงกับความต้องการ หรือเพื่อการแก้ไขปัญหาของพวกเราให้ได้มากที่สุด

ที่ผ่านมาชาวบ้านของชาวบ้านที่เข้าร่วมการทำงานของโครงการจะทำอะไรที่แตกต่างไม่เหมือนกับบุคคลทั่วไป หรือที่อื่น ๆ บางครั้งพวกเราก็ถูกมองว่าเป็นแกะดำที่จะต้องถูกคัดออกจากขบวน แต่เมื่อเราพิสูจน์ให้เห็นว่า สิ่งที่เราเชื่อและลงมือทำเป็นส่วนที่ดี และมีประโยชน์กับที่อื่น ๆ ด้วย เราก็จะเป็นแกะขาวซึ่งทำให้หลาย ๆ ส่วนให้ความสนใจ และให้ความร่วมมือในการสนับสนุนเรา

การทำที่เริ่มจากการทำข้อมูล ดูสาเหตุ ปัญหา พฤติกรรม ตามเครื่องมือที่ทาง สกว. สนับสนุน ทำให้เราซึ่งทำเกษตรแบบเป็นอาชีพ ได้ทำเกษตรแบบมีอาชีพมากยิ่งขึ้น การที่โครงการ ในส่วนของ สกว. จะหมดลงไป ก็ได้สร้างเงื่อนไข และข้อต่อที่แข็งแรงมากพอที่จะทำให้ขบวนในพื้นที่ไปได้ต่ออย่างแน่นอน”

บันทึกสรุป และสัมภาษณ์โดย

นายเอกชัย ปิ่นแก้ว

**การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่
โครงการวิจัยและพัฒนา “กระบวนการสร้างข้าวปลอดภัย พี่ชกินได้ ไม่กินยา จังหวัดอุทัยธานี”
วันที่ 19 และ 26 พฤษภาคม 2556 ณ จังหวัดอุทัยธานี
(ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการสัมภาษณ์เป็นหลัก)**

นายสมพงษ์ สุทธิวงศ์ หัวหน้าโครงการฯ และกลุ่มแกนนำ ประเมินตนเอง และแลกเปลี่ยน
ประเด็นการกำหนดและเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่ (Exit Strategies) ของโครงการวิจัยและ
พัฒนา กระบวนการสร้างข้าวปลอดภัย พี่ชกินได้ ไม่กินยา จังหวัดอุทัยธานี พร้อมกับแลกเปลี่ยนความ
คืบหน้าของกิจกรรมในโครงการ โดยสรุปดังนี้

1. การทำงานในพื้นที่ จังหวัดอุทัยธานี เริ่มต้นจากการทำงานของมูลนิธิพัฒนาชนบทตั้งแต่ปี
2514 โดยร่วมงานกับ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่ง ณ ช่วงนั้นนายสมพงษ์ปฏิบัติหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติการ บชท .
เดิมทำงานโดยเน้นการสร้างความคิด และปัญญาให้กับชนบท ตลอดจนการสร้างเสริมความเข้มแข็งของ
ชุมชนในพื้นที่ ถึงปัจจุบันนี้ (2556) ก็ยังเห็นได้ว่า ยังมีชุมชนอีกหลายแห่งที่ยังไม่สามารถพึ่งพิงตนเองได้
อย่างแท้จริง
2. ขบวนการจังหวัดอุทัยธานีเริ่มจากการต่อยอดการทำงานของ พอช . (ชบวน ศตจ.) และได้รับ
การสนับสนุนจาก สสส . (สุขภาพ) ผ่านการสร้างสุขภาวะ และการอยู่ดีมีสุข ข ในขณะที่ยังสถานการณ์ในพื้นที่
พบว่า ประชาชนมีการเจ็บป่วยมากยิ่งขึ้น จึงมีการวิเคราะห์ว่าเกิดจากสาเหตุใด พบว่า มีทั้งโรคติดต่อทั่วไป
ร้อยละ 50-60 ในขณะที่ยอดผู้ป่วยเป็นมะเร็ง เบาหวานมีค่อนข้างมากขึ้นเรื่อยๆ จึงสงสัยว่า น่าจะมาจาก
สารเคมี จึงมีการเจาะเลือดดูพบว่า มากกว่าร้อยละ 70 ของกลุ่มตัวอย่างมีสารเคมีตกค้างอยู่ในระดับที่สูง
ซึ่งก็อาจจะมาจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร ในขณะที่ประชากรในกลุ่มตัวอย่างบางส่วน ไม่มีพฤติกรรม
ที่เคยยุ่งเกี่ยวกับสารเคมีก็อาจจะมาจากการบริโภคยารักษาโรค และอาหารทั่วไป
3. การวิเคราะห์จากสถานการณ์การผลิตข้าวในอดีต (หรือในปัจจุบันในบางพื้นที่) วิ่งตามกระแส
ของเทคโนโลยี พันธุ์ข้าว ปุ๋ย ส่งผลให้รัฐบาลต้องมีนโยบายการประกันราคา ชาวนาก็ปรับพฤติกรรมเป็น
การผลิตเพื่อขายมากกว่าการผลิตเพื่อบริโภค หรือเพื่อบริโภคและเพื่อขาย ในขณะที่ข้าวที่ปลูกมาจาก
กระบวนการผลิตที่ใช้เคมีภัณฑ์ เป็นข้าวแบบรากต้น ไม่มีแร่ธาตุ สารอาหาร จึงมีประเด็นที่ต้องการเน้น คือ
การปรับพฤติกรรมการบริโภคอาหารปลอดภัยมากกว่าการปลูกข้าวเพื่อขาย ใช้พืชบำบัด และลดการ
บริโภคอาหารประเภทเนื้อสัตว์ หันมาบริโภคข้าวไรซ์เบอร์รี่ (เหมาะกับการดูแลสุขภาพผู้ป่วยมะเร็ง) และข้าว
สินเหล็ก (โลหิตจาง และความดันโลหิตสูง) มากยิ่งขึ้น มีการส่งเสริมการผลิตข้าวดังกล่าวในพื้นที่ 20

ตำบล ซึ่งตลาดมีความต้องการมาก ทั้งนี้รูปธรรมความสำเร็จของพื้นที่ ทั้งกรณีของครอบครัวนาย ประภัสสร และนางประไพศรี ล้วนทำมาก่อนการทำงาน ของโครงการปัจจุบัน

4. กระบวนการวิจัยทำกระบวนการผลิตข้าวปลอดภัย พิษกินได้ ไม่เป็นยา โดยนอกจาก กระบวนการผลิตแล้วก็มี การตรวจเลือก ฝึกอบรม เผยแพร่กิจกรรม ประชาสัมพันธ์ การกระตุ้นต่อ การยึดโยงภายในและภายนอกตลาด ทั้งนี้มีขั้นตอนที่เน้นคือ การปลูกข้าวอย่างปราณีต การผลิตข้าวเป็นหลัก ปรับเปลี่ยนการบริโภค เห็นผลต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงการผลิต ทั้งนี้ยังคงมีการเจาะเลือดเพื่อตรวจหาสารพิษ ตลอด โดยพบว่า ในกลุ่มสมาชิกมีสารพิษและการเจ็บป่วยลดลง หลังจากบริโภคข้าวดังกล่าวมากขึ้น ในขณะที่กระบวนการเก็บข้อมูล ก็จะดูข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของภาวะหนี้สิน เศรษฐกิจ และอื่น ๆ ไปด้วย ส่วนการจำหน่ายทางโครงการฯ เน้นตลาดภายในมากกว่าภายนอก เนื่องจากยังมีปริมาณข้าวไม่พอกับ ความต้องการของตลาด ทั้งนี้หากพัฒนาการตลาด ก็จะต้องมีการลงทุนทำสต็อกข้าว และอาจจะยุ่งทำให้ ชาวบ้านต้องการเงินมากกว่าการเก็บไว้บริโภคเพื่อสุขภาพ

5. นอกจากผลผลิตที่เป็นข้าวแล้วก็มีการทำตุ๋นข้าวบ้าน เน้นการลดรายจ่าย และการได้ผัก ปลอดสารพิษไว้บริโภคในครัวเรือน โดยจะติดป้ายสัญลักษณ์สีน้ำเงินแสดงถึงผักปลอดสารพิษ ในส่วนของ กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับการเจาะโลหิตเพื่อดูสารตกค้างดังกล่าวอยู่เป็นระยะ ๆ

6. ช่องทางการจำหน่าย ทางสหกรณ์เครดิตยูเนียนบางกุ่มก็จำหน่ายด้วย แต่ตั้งราคาสูง และหากจะ มีการจำหน่ายไปยังตลาดในกรุงเทพฯ ก็ยังขาดอุปกรณ์สนับสนุน

7. ที่ผ่านมามีจังหวัดอุทัยธานียังไม่ค่อยให้การสนับสนุนกิจกรรมมากนัก นอกจากการทำ กิจกรรม ชื้อ-ขายเท่านั้น

8. กระบวนการทำงานที่ผ่านมาก็เหมือนการจับ และจูงมือ ทำ โดยจะสอนทั้งการปลูก และเจาะเลือด จากนั้นก็มีกิจกรรมเสริมเป็นการล้าง หรือขับพิษ จนคนเริ่มหันมาซื้อข้าว และเจาะเลือด

9. รูปแบบการพัฒนา หรือจัดทำบรรจุภัณฑ์เป็นการทำอย่างง่าย ๆ ไม่เน้นความสวย งาม แต่เอา ประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก การดำเนินงานของโครงการที่ผ่านมา พยายามใช้ระบบโฆษณา ประชาสัมพันธ์ใน ช่องทางต่าง ๆ ซึ่งก็ช่วยเรื่องการซื้อ-ขาย และเนื่องจากยังไม่สามารถผลิตได้มากนัก ในขณะที่ความต้องการ ทางตลาดมีมากทำให้ยังไม่มีปัญหาทางการตลาด การทำส่วนใหญ่เป็น นาน้ำฝน ซึ่งมีปัญหาด้านปริมาณ การผลิต นอกจากนั้นยังใช้ช่องทางการจำหน่ายผ่านทางสภาองค์กรชุมชน (60 กว่าหน่วยด้วย)

10. ปัจจุบันมีการจัดทำแผนหนึ่งตำบลหนึ่งโครงการ เตรียมเสนอกับหน่วยงาน (พอช.) เป็นการ เตรียมความพร้อมมาจากฐานของพื้นที่เป็นหลัก นอกจากนั้นก็มีการประสานงานกับอีกหลายส่วน อาทิ สภาพัฒนาการเมือง การฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการ กระบวนการต่าง ๆ ทำให้เห็นได้ชัดว่า มีความ แตกต่างเก่า-ใหม่ กระบวนการเรียนรู้ การทำเอกสารประชาสัมพันธ์ ภาควิชาใหม่ ซึ่งที่ผ่านมามีทางองค์กร บริหารส่วนตำบล (อบต.) มีความสนใจ มีจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งการสนับสนุนจาก สสส. ในบางส่วน

11. แนวคิดโครงการที่ทำกับ สสส . ก็คล้าย ๆ กับโครงการ โดย สสส . เคยให้การสนับสนุนงบประมาณ 1,100,000 บาท และให้ประชาชนทำเอง
12. ความตั้งใจเดิมของการทำโครงการนี้จะแบ่งเป็น 3 ระยะ เริ่มจากระยะที่หนึ่ง ทำมาแล้วผ่านการสนับสนุนงบประมาณของ สสส . โดยเน้นการสร้างความรู้ความคุ้นชินกับพฤติกรรมกรบริโภคเพื่อสุขภาพ วิธีการแบบการลัทธิฉวยโอกาส และการกระตุ้นส่งเสริมเป็นระยะๆ ระยะที่สอง การพัฒนาสร้างศูนย์การเรียนรู้ การกระจายภายในตำบล และตลาดภายใน เป็นโครงการที่ทำอยู่ปัจจุบัน ส่วนระยะที่สาม (สุดท้าย) คือ การทำตลาดภายนอก ดังนั้นโครงการนี้จึงยังมิใช่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
13. การทำงานกับผู้นำในชุมชนตอนนี้ทำได้ยากมากขึ้น เนื่องจากมีภารกิจของหน่วยงานราชการมาโดยตลอด ในขณะที่อีกส่วนก็มีภาระปากท้องการทำงานในโรงงาน ดังนั้นสมาชิกที่เหลือน้อยและเข้ามาทำงานกับโครงการมักจะเป็นผู้สูงอายุมากกว่า
14. ปัจจุบันสมาชิกของสหกรณ์เครดิตยูเนียนที่บางกุ้ง มีประมาณ 800-900 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 50 ล้านบาท เน้นการพัฒนาการเรียนรู้ / การบริโภค การทำตลาดในเมือง การรณรงค์ให้สมาชิกเครดิตยูเนียนได้รับประทานข้าวปลอดภัย ทำให้มีผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกประมาณ 100 กว่าคน นอกจากนั้นยังมีสมาชิกในสภาองค์กรชุมชนอีก 69 สภา รับงบประมาณสนับสนุนจาก พอช. โดยคณะทำงานได้กำหนดกติการ่วมกันว่า ในการประชุมแต่ละครั้ง จะจ่ายเงินค่าเดินทางช่วย 50 บาท/ครั้ง และให้ข้าวปลอดภัยไปอีกคนละ 1 กิโลกรัม
15. การทำงานของโครงการที่มีเงื่อนไขเรื่องการใช้เครื่องมือบัญชีครัวเรือน และยังมีความร่วมมือกับกระทรวงมหาดไทย ทำให้เกิดข้อต่อการทำงานร่วมกันมากยิ่งขึ้น เนื่องจากต้องการแลกเปลี่ยน หรือปรับปรุงข้อมูล ผลสัมฤทธิ์ตรงนี้คือ ประชาชนสามารถรู้ และวิเคราะห์ตัวเองได้ ในขณะที่ก็มีการเรียนรู้ของคนในพื้นที่จริง ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ สิ่งสำคัญของบัญชีครัวเรือน คือ การเรียนรู้ของคนในพื้นที่ร่วมกัน และหาทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว
16. โดยสรุปหลังจากที่เสร็จโครงการแล้ว **ทางเครือข่ายฯ จะยังคง ทำโครงการเอง แต่จะพยายามยกระดับงาน โดยการหาคนทำงานที่มีจิตสาธารณะ และมีใจที่จะทำงานภายในชุมชน** นำมาช่วยทำงาน เพื่อให้เกิดการต่อยอดกันในพื้นที่ให้ได้ แต่ก็คงไม่ขยายกลุ่มเพิ่มขึ้น

บันทึกสรุป และสัมภาษณ์โดย

นายเอกชัย ปิ่นแก้ว

การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่

โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน

วันที่ 18-19 พฤษภาคม 2556 ณ ที่ทำการเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาตำบลในจังหวัดชัยนาท

วันที่ 23-25 สิงหาคม 2556 ณ ศูนย์ประสานงานชุมชน ต.ท่าฉนวน ต.หนองมะโมง และ ต.เทียงแท้

วันที่ 10-11 กันยายน 2556 ณ วิทยาลัยพยาบาลจังหวัดชัยนาท

(ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวข้องประเด็นการสัมภาษณ์เป็นหลัก)

นางยุพิน ขำนิล เลขาธิการโครงการ นายณรงค์ ผัดอ่อนอาย ผู้ประสานงานโครงการฯ และ
กลุ่มแกนนำ ประเมินตนเอง และแลกเปลี่ยน ประเด็นการกำหนดและเตรียมความพร้อมในการออกจาก
พื้นที่ (Exit Strategies) ของโครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน
พร้อมกับแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกิจกรรมในโครงการ โดยสรุปดังนี้

1. โดยสรุปในส่วนของการดำเนินโครงการศึกษาวิจัยในเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน ทาง
เครือข่ายฯ จะขอหยุดบทบาทในการทำโครงการเอง แต่จะพยายามยกระดับงาน โดยการหา
คนทำงานที่มีจิตสาธารณะ และมีใจที่จะทำงานภายในชุมชน นำมาช่วยทำงาน เพื่อให้เกิดการต่อยอดกัน
ในพื้นที่ให้ได้

2. ส่วนของการทำกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในลักษณะการบริหาร หรือสนับสนุนการตลาดของ
ผลิตภัณฑ์ต่างๆ ยัง คงทำอยู่ โดยจะช่วยเหลือ และจัดการกับคำสั่งซื้อสินค้า แต่ก็ไม่ได้ช่วยเหลือตลอด
ชีวิต การทำธุรกิจใดๆ การมองตลาดให้ชัดเจน ถือเป็นเรื่องสำคัญ

3. การประเมินภาพรวมการทำงานในพื้นที่ 12 ตำบล คิดว่า ทุกกลุ่มสามารถทำงานต่อไป
ได้ เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนราชการใน
จังหวัด ตลอดจนหน่วยงานสนับสนุนจากภายนอก ดังนั้นการทำงานกับพื้นที่ได้เตรียมความพร้อมมา
โดยตลอดว่า หากเครือข่าย (พี่เลี้ยง) หรือโครงการที่สนับสนุนจากภายนอกต้องยุติบทบาท การทำงาน
นั้นๆ จะต้องไม่ยุติไปด้วย

4. พื้นที่แต่ละ แห่งมีการประเมินศักยภาพ และความเป็นไปได้ ในการบริหารจัดการ
ตนเอง กล่าวคือ

- กรณีของการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกองทุนข้าวสาร (โรงสี หรือจำหน่ายข้าวสาร) ใน ต.ท่า
ฉนวน (อ.มโนรมย์) มีความพอใจกับการทำธุรกิจข้าวสารแบบซื้อมาขายไปมากกว่าการตั้งโรงสี และทำทุก
อย่างจนครบขั้นตอน เนื่องจากไม่มีแรงงาน และไม่ต้องการรับภาระการบริหารจัดการที่มากเกินไป

- เช่นเดียวกับที่ **ต.บางซุด (อ.สุวรรณบุรี)** ซึ่งมีแกนนำส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสภาเทศบาล แต่ในปี 2557 ก็ได้รับอนุมัติงบประมาณจากสำนักงานเกษตรอำเภอสุวรรณบุรีในการทำโรงสีชุมชนเช่นกัน

- ในขณะที่ใน **ต.วังหมัน (อ.วัดสิงห์)** กลับต้องการจัดทำโรงสี และทำทุกอย่างจนครบขั้นตอน ทั้งการทำบรรจุภัณฑ์ ตราสินค้า ตลอดจนระบบการจัดจำหน่าย การที่ผู้นำทั้ง 8 หมู่บ้านได้มีโอกาสทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดทำให้เกิดการยอมรับของชุมชนได้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ปัจจุบัน ต.วังหมันได้ทำโครงการนำเสนอกับทางสำนักงานเกษตรอำเภอวัดสิงห์เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำโรงสีชุมชน โดยจะได้รับงบประมาณดังกล่าวในปี 2557

- ส่วนที่ **ต.สะพานหิน (อ.หนองมะโมง)** เดิมนำเสนอเป็นการทำปุ๋ยอินทรีย์ /ชีวภาพ แต่หลังจากที่ประเมินสถานการณ์แวดล้อมแล้ว พบว่า ครัวเรือนทำเกษตรมากกว่า โดยตั้งโรงสีชุมชน และต่อ ยอดการผลิตจากข้าวกล้องงอก ควบคู่กับการทำบรรจุภัณฑ์ตราสินค้าของชุมชนเอง หน่วยงานในพื้นที่ทำงานร่วมกันได้อย่างใกล้ชิด โดยมีกำนัน ต.สะพานหินเป็นตัวหลัก และทำงานใกล้ชิดกับองค์กรบริหารส่วนตำบล พื้นที่ ต.สะพานหินถือว่ามีความเข้มแข็งมาก และสามารถจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้วิสาหกิจชุมชนในส่วนของปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ

ส่วน ต.เที่ยงแท้ (อ.สุวรรณบุรี) ก็ได้แกนนำกลุ่มซึ่งปัจจุบันเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล (นางชนิดา) ทำหน้าที่ขับเคลื่อน และดูแล โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงาน อื่นๆ ในพื้นที่เป็นอย่างดี ในพื้นที่จัดตั้งกองทุนข้าวสาร มีกิจกรรมการบริหารจัดการ การสีข้าว การจำหน่าย และการจัดส่ง ทางหมู่บ้านก็หาทุนสนับสนุนจากแหล่งต่างๆ ทั้งส่วนของ โครงการ ส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและย่อม (SME) โดยพยายามเน้นการพึ่งตนเองมากที่สุด ในขณะที่มีการจัดทำสวัสดิการสำหรับสมาชิกด้วย

- ส่วนที่ **ต.หันคา (อ.หันคา)** เป็นกลุ่มเมล็ดพันธุ์ข้าว มีสมาชิกทำเมล็ดพันธุ์ข้าว 22 ราย ทำเมล็ดพันธุ์ทั้งหมด และเป็นลูกค้าของสหกรณ์ มีรายได้ค่อนข้างดี โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณ เครื่องคัดเมล็ดพันธุ์จากสำนักงานเกษตร จังหวัด ในขณะที่กำลังเสนอขอการสนับสนุนโรงสีชุมชนเพิ่มเติม ทั้งนี้ปัจจุบันยังมีกลุ่มทำกิจการข้าวสารแบบซื้อมาขายไป หาเงินเอง และทำลานตากเพิ่มซึ่ โดยใช้กองทุนหมู่บ้านสนับสนุน

- ที่ **ต.โพธิ์แดง (อ.สรรพยา)** เป็นกลุ่มเมล็ดพันธุ์ข้าว แต่ก็มีกลุ่มทำกิจการข้าวสารแบบซื้อมาขายไป

- ที่ **ต.ห้วยงู (อ.หันคา)** ทำผักปลอดภัยเป็นกิจจะลักษณะเพื่อจำหน่าย ซึ่งจากเดิมเคยเสนอเป็นโครงการกองทุนข้าวสาร แต่มองศักยภาพของผลผลิตผัก ทั้งผักกาดหอม กะหล่ำปลี ผักชี ต้นหอม มะเขือ ซึ่งมีภาควิชาการให้การสนับสนุนอยู่ก่อนแล้ว จึงมีการมองเรื่องโอกาส รางนี้ แล้วทำแผนธุรกิจเพื่อหาวิธีการบริหารจัดการให้ผิดในพื้นที่มีผลผลิตตลอดทั้งปี และทันต่อความต้องการของตลาด มี

การสนับสนุนจากหน่วยงานราชการมาโดยตลอด มีเกษตรจังหวัดช่วยพัฒนาเรื่องปุ๋ยสั่งตัด การเตรียมพื้นที่เดิน การจัดหาเครื่องตีดิน ในขณะที่ระบบน้ำ และการจัด การตลาดก็ทำได้ดี โดยสำนักงานพาณิชย์จังหวัดร่วมส่งเสริมทำเครือข่ายผักปลอดภัยของกระทรวงพาณิชย์ พร้อมกับการตรวจให้ใบรับรอง

- ที่ ต.ท่าชัย (อ.เมือง) เป็นกลุ่มผักปลอดภัย ซึ่งเดิมคิดไว้เพื่อการบริโภคเป็นหลักสำคัญ ปัจจุบันขยายเป็นผลิตเพื่อจำหน่าย มีสมาชิก 56 ราย มีการบริหารจัดการทั้งการปลูกผักในพื้นที่ส่วนกลาง และปลูกในแปลงของแต่ละราย จุดเน้นคือ ผักสวนครัวทั้งหมด มีผู้เข้าไปรับซื้อถึงสวน และการจำหน่ายในตลาดนัด ปัญหาคือ การผลิตไม่ทันความต้องการของตลาด กลุ่มนี้ได้เรียนรู้เรื่องการลงทุน และการหาตัวเลขต้นทุนจากการทำงาน ของ สกว. ที่ผ่านมาในช่วงหนึ่งกลุ่มอาจจะมีปัญหาเรื่องการบริหารจัดการบ้าง เนื่องจากตัวผู้นำ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนผู้นำใหม่แล้ว สมาชิกกลุ่มเริ่มมีความเชื่อมั่นเหมือนเดิม

- ส่วนเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ตำบลนางลือ (อ.เมือง) ซึ่งมี พ.ท. มนูญ คนพิณิจ เป็นประธาน เป็นกลุ่มที่ได้รับความสนใจจากจังหวัด เนื่องจากมีระบบการบริหารจัดการที่ดี เป็นตำบลต้นแบบหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ทางงบประมาณสนับสนุนเก่ง และการจัดการต่างๆ ทำได้ดี ในพื้นที่อาจจะต้องการการพัฒนาแกนนำต่อช่วงให้ทันเนื่องจากปัจจุบันหลายคนสูงอายุแล้ว การผลิตยังคงพึ่งพิงวิถีปฏิบัติ จากภายนอก ไม่ทันความต้องการของสมาชิก

- ที่ ต.หนองมะโมง (อ.หนองมะโมง) ซึ่งเป็นกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ /ชีวภาพมีลักษณะเด่นเรื่อง การจัดการแบบมีส่วนร่วมทั้งหมด ชาวบ้านมีความสุข และผลผลิตมากพอ กลุ่มมีความเข้มแข็งจนสามารถขอใช้สินเชื่อกิจการชุมชนจาก ธกส. ได้ถึง 800,000 บาท เพื่อนำมาใช้ในการลงทุน แต่กลุ่มตั้งอยู่ในจุดห่างไกล ทำให้การศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนทำได้ยาก แต่ไม่มีปัญหาเรื่องต้นทุน การจัดการทำแบบรู้จักกันหมด และมีระบบข้อมูลที่ดีชัดเจน มีการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน

- ที่ ต.เสือโฮก (อ.เมือง) มีกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ /ชีวภาพ แต่ใช้ระบบการซื้อมา- ขายไป เนื่องจากพอใจต่อการจัดการดังกล่าว อีกทั้งได้ชื่อของถูกกว่าที่อื่นๆ ด้วย

บันทึกสรุป และสัมภาษณ์โดย

นายเอกชัย ปิ่นแก้ว

**การสัมภาษณ์ การประเมินผลตนเอง และ
และเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่ (Exit Strategies)
โครงการเกษตรปลอดภัยเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร จังหวัดนครปฐม
วันที่ 16 มิถุนายน 2556 ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร
วันที่ 25 มิถุนายน 2556 ณ ที่ทำการสหาคีความร่วมมือภาคประชาชน จังหวัดนครปฐม
วันที่ 16 กรกฎาคม 2556 ณ วัดห้วยจรเข้ม จังหวัดนครปฐม
(ประมวลเรียบเรียงในส่วนที่เกี่ยวกับประเด็นการสัมภาษณ์เป็นหลัก)**

นางสาววิภารัตน์ เตชะพิพัฒน์กรณ ผู้ประสานงานโครงการฯ และกลุ่มแกนนำประเมินตนเอง และแลกเปลี่ยน ประเด็นการกำหนดและเตรียมความพร้อมในการออกจากพื้นที่ (Exit Strategies) ของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวโพดแบบครบวงจร ในพื้นที่ จังหวัดพิษณุโลก พร้อมกับแลกเปลี่ยนความคืบหน้าของกิจกรรมในโครงการ โดยสรุปดังนี้

1. งานการจัดการพื้นที่ มีผลมาจากภาคี พอช. โดยพื้นที่ 20 ตำบล ทำบัญชีครัวเรือน 13 และมีการจัดการตนเอง 9 และกลุ่มมีเกษตรปลอดภัยอีก 10 กว่าตำบล เชื่อมโยงกับส่วนของอาจารย์ว่างาม จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
2. การนำงาน CBR+ABC ของ พอ.สด. มาทำเป็นโมเดลแปลงเกษตรไม้เจ็ดชั้นเพื่อทำกำบัง แล้วขอใบรับรองเกษตรปลอดภัยโดยโดยกับสถานที่ดิน ทำครี วเรือนอาสา กว่า 300 ครัวเรือน แต่ตอนหลังเหลืออยู่ประมาณ 100-120 ครัวเรือน มีแผนผังการใช้พื้นที่ (แผนที่ และครัวเรือนต้นแบบ 10-15 ครัวเรือนต่อตำบล) ซึ่งเป็นต้นแบบ ประมาณ 100-120 ครัวเรือน
3. ครัวเรือนต้นแบบการเรียนรู้ คือ ครัวเรือนที่มีแปลงพืชเศรษฐกิจ ค่ะน้ำ ค่ำ ำใช้จ่าย โดยรวม แยกออกแปลงสาธิต แต่ละพื้นที่ 9 ตำบล มีการตรวจดิน ขอใบรับรองจาก สสจ.
4. กิจกรรมของโครงการมีการสุ่มตรวจเลือด จาก 48 คน (ตัวแทนแต่ละตำบล 10 พื้นที่ๆ ละ 5 คน จำนวน 50 คน) ใน 100 คน แล้วเขียนบันทึกการสุ่มตัวอย่าง 100 คน โดยมีตัวอย่างของผู้ที่รับ พฤติกรรมจากการบริโภค และปลูกผักปลอดภัย (นางสังวร คล้ายสาคร) หลังจากพบความเสี่ยงจากการ ใช้คะน้ำกวางตั้ง ก็ปรับพฤติกรรมเลิกกินคะน้ำกวางตั้งจากตลาด และนำมาตรวจอีกครั้งก็ไม่
5. ส่วนประเด็นความยั่งยืน พื้นที่เป็นการทำกิจกรรมต่อเนื่อง ง มีกลุ่มสวัสดิการ กลุ่มออมทรัพย์ เกษตรอินทรีย์ วิสาหกิจชุมชน กระบวนการต่างๆ โดยข้อเท็จจริงที่พบในชุมชน คือ (1) ยังขาดทักษะใน การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล (2) มีความพยายามในการจัดการตนเอง อาทิ เคมีสีเขียวรักษาสิ่งแวดล้อม แต่ยังต้องให้ความรู้ด้านนี้เพิ่มขึ้น ทั้งนี้พื้นที่ 8-9 ตำบล ที่ยังไม่ได้ทำตลาดนัดสีเขียว เนื่องจากมีการขาย

ผลิตภัณฑ์ประจำในที่อื่น ๆ (อาทิ ตลาดสุขใจ และคลองมะยม) แต่ก็มีตลาดนัดเชิงพื้นที่ ชุมชน สาธารณสุข หน้าอำเภอ หรือมหาวิทยาลัยศิลปากร (มีตลาดนัดเฉพาะ) (3) วิถีชีวิตของชุมชนต้องการความหลากหลาย มีตัวเลือกหลายทาง การเปิดตลาดที่เป็นไปได้ ต้องมีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ (4) จำเป็นต้องมี นักการจัดการ / นักการตลาด หลายพื้นที่ที่มีความเป็นตัวแทน คือ เอาของมาแต่ไม่ได้ประชุมร่วมกัน ยังพบว่า มีข้อจำกัดในการสร้างการจัดการร่วมกันอยู่ (5) ยุทธศาสตร์การสร้างคน / สร้างองค์กร การจัดการ องค์กรยังต้องคิด และทำงานต่อให้ชัด

6. พื้นที่ในบางส่วนยังมีปัญหาสุขภาพ และยังต้องการเสริมเรื่องการจัดการไปด้วย ซึ่งในจำนวนนี้ 9 พื้นที่ ให้ข้อคิดว่า เขียนโครงการพัฒนาตำบลๆ ละ 20,000 บาท จะตอบโจทย์โดยการสมทบทุน มีรายชื่อสมาชิกเข้าร่วมสังเคราะห์ว่าต้นทุนการผลิตเท่าไร เขียนบอกรายละเอียดของผลผลิต นอกจากนั้นก็ มีงบประมาณสมทบ / สนับสนุนจาก สสส. ตำบลละ 200,000 บาท (20,000 บาท เป็นทุนสมทบจากการจัดตั้งในกลุ่มกันเอง)

7. ผลิตภัณฑ์และชุดประสบการณ์เด่นที่พัฒนาขึ้นระหว่างโครงการ ก็คือ **ปลาแดดเดียว (สามง่าม)** โดยในกลุ่มที่จัดตั้งมีสมาชิก 15 คน และไม่ต้องการให้ขยายสมาชิกกลุ่มเพาแล้ว เนื่องจากยังต้องการจัดการเรื่องภาระหนี้สินของสมาชิกในกลุ่มร่วมกันก่อน พร้อม ๆ กับการสร้างระบบการบริหารจัดการ ระบบการเงินที่ชัดเจน ทั้งนี้ที่ผ่านมามีการเชื่อมโยงกับหลายๆ หน่วยงาน อาทิ สสค. เพื่อทำเวทีหนุนเสริม เน้นการพึ่ง และจัดการตนเอง หลายๆ กลุ่มหลังจากได้รวมกัน มีการหลอมใจ และสร้างความเป็นกลุ่มพวก ช่วยเหลือกัน กรณีหนี้สินก็มีการปิดช่วยกันเอง หลังจากนั้นก็มีกรคิดเงื่อนไขว่าห้ามสร้างหนี้สิน / ช่วยกันปลดได้ หากจะเป็นหนี้สินก็มาจากการใช้ชีวิตประจำวัน (ทั้ง 15 คนมีหนี้สินเพื่อการทำกิน) มีการจัดสรรรายได้เข้ากลุ่มร้อยละ 10 จากผลกำไร โดยคุณไทยพัฒน์ไปช่วยจัดกระบวนการภายในกลุ่มให้

8. ที่ห้วยดวน สนับสนุนปุ๋ยฮอร์โมน ทำบรรจุภัณฑ์ เป็นปราชญ์ชุมชน เคยเป็นอดีตผู้อำนวยการโรงเรียน และทำการตรวจเลือดกับโรงพยาบาลสุขภาพประจำตำบล

9. ที่คลองโยง มีการตรวจเลือดแล้ว โดยใช้บริการของโรงพยาบาลสุขภาพประจำตำบล

10. ที่กระต๊อบ (พื้นที่ทำงานของ อ.ง่ายงามด้วย) หนุนเสริมการทำต้นแบบแปลงเกษตร 3-4 ที่ แต่ขยายเป็น 10 พื้นที่ โดยทำแทนกำแพงแสน (เนื่องจากแกนนำหลุด)

11. ที่บางระกำ ประสานงานอยู่กับ สสส . และศูนย์พึ่งพาพยายาม เป็นพื้นที่ซึ่งมีคนสนใจเยอะ เนื่องจากเป็นผลงานของจังหวัด กระบวนการผลิตผักในพื้นที่สามารถติดต่อเอ็ม .เค. สุกี้ โดยให้ราคาผักบุง 10 บาท/กิโลกรัม พริกขี้หนู 22 บาท/กิโลกรัม ตรงนี้เป็นส่วนหนึ่งของการทำ CSR ของธุรกิจด้วย

12. ปัจจุบันทางเครือข่ายกำลังทำเรื่องจดทะเบียน/จัดตั้งสมาคมกับทางอำเภอ เป็นองค์กรสาธารณกุศล ทำงานคุ้มครองผู้บริโภค-การทำเรื่องสุขภาพ-ความมั่นคงของอาหาร/การเกษตร จัดระบบความมั่นคง

ทางการพึ่งพาตนเอง การซื้อ (มีกำลังซื้อที่ดี / เพียงพอ) ใช้ฐานคณะทำงานโดยให้มีการเสริมแรงภายในพื้นที่กันเองด้วย นอกจากนั้นก็เป็นการทำแผนพับประชาสัมพันธ์ เนื้อหาของสหภาพ

13. โดยสรุปในส่วนของการดำเนินโครงการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน **ทางเครือข่ายฯ จะขอหยุดบทบาทในการทำโครงการเอง แต่จะพยายามยกระดับงาน โดยการหาคนทำงานที่มีจิตสาธารณะ และมีใจที่จะทำงานภายในชุมชน** นำมาช่วยทำงาน เพื่อให้เกิดการต่อยอดกันในพื้นที่ให้ได้ บทบาทของแกนนำ และนางสาววิภารัตน์ เตชะพิพัฒนากรณ์ ผู้ประสานงานโครงการฯ จะปรับเปลี่ยนเป็นผู้เลี้ยห่างๆ ทำหน้าที่สนับสนุนงาน และทำการจัดการตำบลของตนเอง นอกจากนั้นก็มีการต่อยอดกิจกรรมการทำบัญชีครัวเรือนกับสมัชชาฯ มูลนิธิ ดร. สังเวียน และไทยเบฟ เพื่อการเสริมพลังของเครือข่าย-ธุรกิจชุมชน และการทำงานของ กบข.

14. การสะท้อนปัญหาอุปสรรคการทำงานขององค์กรสนับสนุน คือ ปัจจัยการสนับสนุนที่จะให้พื้นที่/ทำงานได้ มีการสะท้อนงานโมเดลการเปลี่ยนแปลง อาทิ จังหวัดจัดการตนเอง ทำอย่างไร? ทำได้แค่ไหน? หากมีการพัฒนาทั้ง 9 ตำบล พัฒนาข้อเสนอโครงการ งบประมาณ 20,000 บาท แต่ขอให้มีโมเดลในพื้นที่ ตัวอย่าง (1) คลองนกกระทุง มีปัญหาการไม่กระจายงานของตนเอง แต่ก็น่าจะขยายรูปแบบตำบลได้ไม่ยาก เพราะแกนนำก็มีความกระตือรือร้นในการทำงาน (2) ที่กระตือรือร้นก็เป็นการจัดการตนเองที่ยังไม่ชัดเจน (3) ส่วนที่คลองโยง แกนนำส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งที่ผ่านมายังไม่มีระบบการจัดการเป็นโครงสร้างแบบจริงจังมากนัก

บันทึกสรุป และสัมภาษณ์โดย

นายเอกชัย ปิ่นแก้ว

วันที่ 24-25 สิงหาคม 2556 รายงานสรุปการประชุมเพื่อนำเสนอและวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล
จากการจัดทำบัญชีครัวเรือน
และการทำแบบสอบถามตามประเด็นวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนแผนธุรกิจ
โครงการ “สร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท”
วันที่ 23-25 สิงหาคม 2556

พื้นที่ตำบลท่าฉนวน อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท ณ ที่ทำการกองทุนแม่ของแผ่นดิน และศูนย์
ประสานงานสภาองค์กรชุมชนตำบลท่าฉนวน วันที่ 24 สิงหาคม 2556 เวลา 09.00-12.00 น.

กิจกรรมการติดตามการปฏิบัติงานในพื้นที่ ตำบลท่าฉนวน อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท เป็น
การประชุมประจำเดือนสิงหาคม 2556 ซึ่งดำเนินการเป็นประจำทุกเดือน ในเดือนสิงหาคม 2556 การ
ประชุมมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การคืนข้อมูลในส่วนของ (1) การติดตามความคืบหน้าการทำบัญชี
ครัวเรือน (2) ความคืบหน้าการปฏิบัติงานเชิงประเด็น (กองทุนข้าวสาร) และ (3) การหารือแผน
กิจกรรมในอนาคต (รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ) ทั้งนี้จะมีการจัดประชุมรายงานความคืบหน้าในระดับจังหวัด
วันที่ 26 สิงหาคม 2556 และการจัดงานมหกรรม “งานวิสาหกิจชุมชน” วันที่ 5 กันยายน 2556 เพื่อทำ
ความเข้าใจเรื่องสถานการณ์การเตรียมรับการเป็นประชาคมอาเซียน และการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชน
ในพื้นที่จังหวัดชัยนาท องค์ประกอบผู้เข้าร่วมการประชุมครั้งนี้ประกอบด้วย แกนนำของโครงการในพื้นที่
จากทั้งหมด 10 หมู่บ้านในตำบลท่าฉนวน ซึ่งเป็นคณะกรรมการทั้งหมด จำนวน 10 คน [นายสมบัติ รอง
ประธาน / นายทวนทอง รองประธาน / นายหล่อ ประชาสัมพันธ์ / นางวรารวรรณ เจริญฤทธิ / นายสมพร
ผู้ช่วยเจริญฤทธิ / กรรมการหมู่ที่ 7 หมู่ที่ 5 หมู่ที่ 1 หมู่ 2 / บุญนำ สมาชิก / กำนันมานะ ประธานกองทุน
ข้าวสาร]

นายณรงค์ ผัฒออ่อนอาย ผู้ประสานงานโครงการฯ เอื้ออำนวยกระบวนการประชุม โดยกล่าว
ทักทาย และแจ้งวาระการประชุม คือ การคืนข้อมูลบัญชีครัวเรือน การหารือสถานการณ์การดำเนินงาน
โครงการกองทุนข้าวสาร และการหารือเรื่องการดำเนินการต่อเนื่องหลังจากสิ้นสุดโครงการ ในพื้นที่มี
งบประมาณ 200,000 บาท ต่อหมู่บ้านที่ใช้ในการดำเนินการ (อบต. จำนวน 100,000 บาท/สกว.
จำนวน 20,000 บาท และหุ้นในส่วนของหมู่บ้าน จำนวน 80,000 บาท)

นายวันชัย เลิศสุทธิ ประธานโครงการฯ ดำเนินการประชุม โดยเริ่มจากการแนะนำตัวของผู้เข้าร่วมการประชุมอย่างเป็นทางการ พร้อมกับนำ เสนอวาระการประชุมให้ที่ประชุมหารือร่วมกันในส่วน ของกิจกรรมครั้งนี้

- โครงการแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่หนึ่งจำนวน 19 เดือน (เริ่มมีนาคม 2550) และระยะที่สอง อีกจำนวน 18 เดือน โครงการนี้เป็นโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่จะต้องเก็บรวบรวม ข้อมูล มาใช้ประโยชน์ มีชื่อเรียกเน้นที่คำหลักๆ คือ “การวิจัย” “การสร้างความร่วมมือ” “การพัฒนาสังคม” “แบบบูรณาการ” “ในจังหวัดชัยนาท” เน้นการแก้ไขปัญหาของชุมชนในพื้นที่ การพัฒนาแผนชุมชน โดยขณะนั้นใช้เครื่องมือบัญชีครัวเรือนในการทำแผนชุมชน การสรุป การวิเคราะห์ข้อมูล และให้แต่ละตำบล (ระยะแรก เป็น 21 ตำบล) ทาหรือเรื่องกิจกรรม ที่ต้องการ โดยสรุปคือ กองทุนข่าวสาร ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เมล็ดพันธุ์ข้าว และผักปลอดภัย โดยกระจายตามพื้นที่ตำบลต่างๆ จำนวน 21 แห่ง ในบางตำบลทำในหลายๆ ประเด็น
- หลังจากที่โครงการระยะที่หนึ่งจบลง ก็มีการระดมทุนในพื้นที่ ต.ท่าฉนวน ได้งบประมาณ 86,4000 บาท และได้รับการสนับสนุนจาก อบต. จำนวน 100,000 บาท และจาก สกว. อีก 20,000 บาท หลังจากนั้นมีการติดตามดูรูปธรรมของพื้นที่ประสบความสำเร็จ การ ทำบัญชี ครัวเรือนขยายระยะเวลา 1 ปี และจัดทำบุคคลต้นแบบจำนวน 100 คน ในการทำบัญชี ครัวเรือน เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง การถอดบทเรียน เก็บข้อมูลจากการทำงาน การสร้าง ความร่วมมือร่วมกับภาคีเครือข่ายสมาชิก และแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์การทำงาน จึง เริ่มต้นทำงานในโครงการระยะที่สอง จำนวน 21 ตำบล แต่ก็มีพื้นที่อื่นๆ ที่ดำเนินกิจกรรม ร่วมด้วย โดยใช้งบประมาณสนับสนุนจากส่วนอื่นๆ หลังจากนั้นโครงการก็ยุติลงไปชั่วคราว
- การต่อโครงการระยะที่สาม เน้นเรื่องวิสาหกิจชุมชน ในพื้นที่ซึ่งมีความเข้มแข็งจำนวน 12 ตำบล โดยมีระยะเวลา 18 เดือน ในชื่อโครงการ “สร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท”

นางยุพิน ขำนิล เลขานุการโครงการฯ นำเสนอรายละเอียดของโครงการระยะที่สาม ซึ่งที่ผ่านมา การทำงานของ สกว. ในพื้นที่ 6 ปี สร้างกระบวนการทั้งการทำบัญชีครัวเรือน การปลดหนี้ กา รทำแผน กิจกรรมตำบล และมองประเด็นกิจกรรมที่จะช่วยลดรายจ่าย และแก้ไขปัญหาหนี้สินในครัวเรือน การ ทำงานโครงการวิจัยระยะที่สาม เน้นการทำวิสาหกิจชุมชน โดยในส่วนของพื้นที่ท่าฉนวนเน้นไปที่เมล็ดพันธุ์ ข้าว การทำกิจกรรมโครงการครั้งนี้เน้นการตั้งศูนย์วิสาหกิจชุมชนอย่างนี้ อย 4 ประเด็นในพื้นที่ 12 ตำบล การเสริมสร้างกิจกรรมความรู้ ความเข้าใจในเรื่องวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้ยังมีการดำเนินการจัดทำบัญชี ครัวเรือนในพื้นที่ แต่จะลดลงจากระยะที่หนึ่ง และสอง เนื่องจากทำเฉพาะในพื้นที่ 12 ตำบลๆ ละ 50

ครัวเรือน เพื่อเป็นการรักษาการเรียนรู้ในพื้นที่ และสร้างกลไก หรือกิจกรรมรองรับกับการดำเนินงานของ จังหวัด การดำเนินการดังกล่าวอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดความชำนาญ ความสามารถในการถ่ายทอดต่อพื้นที่ อื่นๆ นอกจากนั้นก็มีการอบรมให้ความรู้ การเป็นผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จ ครอบคลุมการผลิต จัดจำหน่าย พัฒนา ผลิตภัณฑ์ และการติดตามการทำงาน การศึกษาดูงานด้านวิสาหกิจชุมชน (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จังหวัดนครปฐม การทำผักปลอดภัยใน 48 ไร่ และการทำโรงสัญโอสถ การ ปลุกข้าวลินเหล็ก ไรซ์เบอร์รี่ และการทำปุ๋ยชีวภาพ จากมหาวิทยาลัยชวนา) ซึ่งก็มีแกนนำทำกิจกรรม ต่อเนื่องในพื้นที่ ในระหว่างนั้นก็มีการสำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อเรียนรู้ร่วมกัน ในส่วนของ ต.ท่าฉนวน เก็บจาก 100 ครัวเรือน และทำเวทีตรวจสอบข้อมูลในระดับตำบลร่วมกัน ในวันนี้จะเป็นการชวนคิด คุย สังเคราะห์ข้อมูลระบบที่ต้องการ โดยเฉพาะการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในกองทุนข้าวสาร (งบประมาณจาก สกว. โดยตอนหลังปรับเป็นงบจัดทำสื่อ และการจัดเวที จำนวน 18 เดือนๆ ละ 1,500 บาท) นอกจากนั้น เป็นการจัดตั้งศูนย์ต้นแบบการเรียนรู้ในพื้นที่ 4 ตำบล ซึ่งใช้พื้นที่มีรูปแบบการบริหารจัดการที่ครบวงจร คือ การทำโรงสี (ต.เที่ยงแท้) อินทรีย์ชีวภาพ (ต.นางลือ) เมล็ดพันธุ์ข้าว (ต.หันคา) และผักปลอดภัย (ต. ห้วยงู)

กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในเดือนกันยายน 2556 คือ การจัดงานมหกรรมวิสาหกิจชุมชนจังหวัดชัยนาท ในวันที่ 5 กันยายน 2556 โดยกิจกรรมเป็นทั้งงานวิชาการในส่วนของเตรียมการรองรับเรื่องวิสาหกิจ ชุมชนกับการจัดตั้งประชาคมอาเซียน การแสดง/สาธิตรูปธรรมความสำเร็จ หรือการดำเนินงานในส่วนของ วิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ การสาธิตการทำวิสาหกิจชุมชน และการจำหน่ายสินค้า ประโยชน์ที่จะได้จากการจัด งานนั้นนอกจากการแสดงรูปธรรมความสำเร็จแล้ว ก็จะเป็นการทำความรู้จักกับหน่วยงาน หรือองค์กร ตลอดจนสถาบันการเงินที่มีแผน หรืองบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน หลังจากนั้นจะมีการสรุปบทเรียน ในส่วนของโครงการร่วมกันก่อนที่จะสิ้นสุดโครงการ และนำเสนอผลการดำเนินงาน ในวันที่ 26 กันยายน 2556

นายณรงค์ ผัดอ่อนอาย ผู้ประสานงานโครงการฯ นำเสนอข้อมูลสรุปจากการสังเคราะห์บัญชี ครัวเรือนในตำบลท่าฉนวน จำนวน 50 ครัวเรือน โดยทางหน่วยงานพื้นที่สามารถนำไปใช้ในการจัดทำแผน ชุมชนโดยตรง ซึ่งที่ผ่านมามีพบว่า หลายพื้นที่ (นอกเหนือโครงการ) ไม่มีการทำแผนดังกล่าว ประโยชน์ที่จะ ได้คือ การวิเคราะห์รายรับ และการเพิ่มรายได้ หรือการพึ่งพิงตนเอง การดำเนินการนี้สอดคล้องกับการ ดำเนินการของกระทรวงมหาดไทย อย่างน้อยร้อยละ 15 ของพื้นที่ โครงการวิจัยที่จังหวัดชัยนาททำเรื่อง บัญชีครัวเรือน ได้รับรางวัลงานวิจัยดีเด่น ปี 2554 (งานศึกษาวิจัยในปี 2553)

- รายการรายรับในครั้งนี้มีจำนวน 13 ข้อ (จากเดิม 15 ข้อ) รายรับรวมในช่วง 1 ปีระหว่าง เดือนกรกฎาคม 2555-เดือนมิถุนายน 2556 เป็นเงิน 25,048,493.00 บาท แบ่งแยก

เป็น 13 รายการ โดยรายรับสูงสุดมาจาก การขายผลผลิตจากการทำการเกษตร (ร้อยละ 58 มูลค่า 14,630,860.00 บาท) รายรับจากเงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ค่าคอมมิชชั่น (ร้อยละ 14.33 มูลค่า 3,591,329.00 บาท) การค้าขายสินค้าที่ซื้อมา รวมทั้งการขายอาหาร (ร้อยละ 11.31) รับจ้างการทำงาน หรือให้บริการ [วันละ 300 บาท] (ร้อยละ) เงินที่ลูกหลาน ส่งมาให้ (ร้อยละ) ค่าเช่าที่ดิน (ประมาณไร่ละ 1,500 บาทต่อรอบการผลิต) อัตราดอกเบี้ย (...) การเลี้ยงโชค ลากลอย การขายที่ดิน ที่บ้าน และการเลี้ยงสัตว์ ดังนั้น อัตราการพึ่งตัวเอง คิดจากยอดรวม 7 รายการ (ที่เป็นรายได้ของตนเอง) $\times 100 /$ รายรับทั้งสิ้น เท่ากับร้อยละ 74.06 (สำหรับ ต.พาดินนา) ซึ่งถือว่าสูง [หากเปรียบเทียบกับ การหารายได้จากค่าจ้าง เงินเดือน รายจ่าย]

- รายจ่ายจำนวน 7 หมวด ในช่วง 1 ปีระหว่างเดือนกรกฎาคม 2555-เดือนมิถุนายน 2556 เป็นเงิน 13,697,670.00 บาท
 - หมวดที่ 1 ค่าใช้จ่ายเพื่อการประกอบอาชีพ เรียงจากลำดับมากไปหาน้อย คือ ค่าเช่า>ค่าน้ำมัน>ปุ๋ยเคมี>แรงงาน>ยาฆ่าแมลง>ปุ๋ยชีวภาพ>รถโดยสาร
 - หมวดที่ 2 ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เรียงจากลำดับมากไปหาน้อย คือ ...
 - หมวดที่ 3 ค่าใช้จ่ายค่ายา และเครื่องนุ่งห่ม เรียงจากลำดับมากไปหาน้อย คือ ... ทั้งนี้มีปัญหาระเบิดมาตรฐานการรับบริการสาธารณสุขของรัฐ เนื่องจากการรับบริการจากโรงพยาบาลสาธารณสุขตำบล(รพ.สต.) ที่ขนาดแคลนบุคลากร และเครื่องมือ
 - หมวดที่ 4 ค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย เรียงจากลำดับมากไปหาน้อย คือ ซ่อมแซมต่อเติมบ้าน> ค่าไฟฟ้า [พฤติกรรมการใช้ชีวิต การบริโภคครัวเรือน ค่าเฉลี่ยสูงสุดครัวเรือนละ 600 บาท] > ค่าโทรศัพท์ [การใช้โทรศัพท์ในบ้านเรือนจำนวนมากกว่าสมาชิกของครัวเรือน] > ค่าซ่อมซื้อ เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน > ค่าน้ำประปา [หน่วยละ 5 บาท โดยใช้ดื่มได้] > ค่าภาษีท้องถิ่น
 - หมวดที่ 5 ค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุนและงานสังคม เรียงจากลำดับมากไปหาน้อย คือ จ่ายดอกเบี้ย/การผ่อนส่ง > เงินทำบุญ ใส่ซองช่วยงาน [อย่างน้อย 300-500 บาทต่อครั้ง] > เงินเดือน หรือเงินที่ส่งไปช่วยเหลือญาติ > การพักผ่อนหย่อนใจ
 - หมวดที่ 6 ค่าใช้จ่ายในการศึกษา เรียงจากลำดับมากไปหาน้อย คือ ค่าเทอม ค่าเรียนพิเศษ ค่ากิจกรรมพิเศษ > ค่าขนมที่ให้เด็กไปโรงเรียนรายวัน หรือรายเดือน [อนุบาลเริ่มที่ 25 บาท] > ค่าอุปกรณ์การเรียน และชุดนักเรียน ชุดพละ ชุด

ลูกเสือ เนตรนารี > ค่ารถรับส่งเด็กไปโรงเรียนรายวัน หรือรายเดือน [ไป-กลับใน
ชัณษา 300 บาท/เดือน/คน ชัณษา-อุทัยธานี 600 บาท/เดือน/คน]

- หมวดที่ 7 ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เรียงจากลำดับมากไปหาน้อย คือ เงินเสี่ยงโชค > เหล้าเบียร์ > ขนมขบเคี้ยว > บุหรี่ ยานต์ถู่ > เครื่องดื่มบำรุงกำลัง > เงินที่เสียโดยไม่เต็มใจ (ทำเงินหาย ถูกลักขโมย ถูกปรับ)

- สรุปรายรับมากกว่ารายจ่าย ในช่วง 1 ปีระหว่างเดือนกรกฎาคม 2555-เดือนมิถุนายน 2556 เป็นเงิน 11,350,823.00 บาท การจัดการของ ต.ท่าฉนวน มีเงินออมสำหรับการลงทุนร้อยละ 42.09 การบริโภคร้อยละ 21 (สูงกว่าตำบลอื่นๆ) การลงทุนงานสังคม ร้อยละ 11
- ส่วนหมวดเงินออม และหลักประกัน พบว่า มียอดโดยรวมเป็น 3,236,325.00 บาท เรียงตามลำดับ คือ เบี้ยประกันชีวิต/สุขภาพ/ภัย > ฝากธนาคาร พันธบัตร ออมทรัพย์ ออกเงินกู้ > เงินสด เงินดาวน์ หรือเงินผ่อน ซื้อยานพาหนะ > ซื้อทอง โลหะมีค่า > เงินสด เงินดาวน์ หรือเงินผ่อน ซื้อที่ดิน และสิ่งปลูกสร้าง
- เงินกู้ในระบบ สหกรณ์ออมทรัพย์มีดอกเบี่ยระหว่างร้อยละ 5-8 กองทุนหมู่บ้านร้อยละ 4-5 กลุ่มออมทรัพย์ ร้อยละ 4-5 กองทุน กขคจ. ไม่มีดอกเบี่ย การศึกษาบุตร กู้อื่นๆ (เสี่ยงโชค)
- เงินกู้นอกระบบ เริ่มจากร้อยละ 20 ต่อวัน (หนี้เงินกู้นอกระบบ) ร้อยละ 3 ต่อเดือน (ปุ๋ย/เคมี/ร้านค้าการเกษตร)

ที่ประชุม สะท้อนว่า เห็นยอดค่าใช้จ่าย ที่ไม่จำเป็น จำนวน 624,456 บาท ทั้งนี้ คณะผู้
ประสานงานโครงการฯ ตั้งข้อสังเกตกับที่ประชุมว่า

- ในหมวดที่ 1 (ค่าใช้จ่ายเพื่อการประกอบอาชีพ) ให้คิดเรื่องค่าใช้จ่ายจากการประกอบอาชีพมีหลายรายการที่อาจจะต้องพิจารณาเป็นกิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง และทำให้เกิดความสามาถในการพึ่งพาตนเอง คือ ค่าปุ๋ยชีวภาพ หรือปุ๋ยอินทรีย์ รวมทั้ง ยาขับไล่แมลงชีวภาพ (345,019 บาท) ค่าปุ๋ยเคมี ปุ๋ยยูเรีย ปุ๋ยเคมีสูตรต่างๆ สอร์โอม (768,028 บาท) และยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช (393,430 บาท) ซึ่งหากมีการบริหารจัดการของชุมชนร่วมกันเอง จะ ได้ทั้งเรื่องการจัดการรายรับ และรายจ่ายร่วมกัน ซึ่งจะมีการพิจารณาจัดระบบการกำไร ค่าใช้จ่ายการบริหารจัดการร่วมกัน การรวมกลุ่มจะ ประหยัดทั้งค่าใช้จ่ายการเดินทาง

- ในบรรดารายการค่าใช้จ่ายทั้งหมด รายการบริโภคข้าวสารทุกชนิด และรายการน้ำมันที่มี ยอดสูงกว่าค่าใช้จ่าย ยื่นๆ จะมีความเป็นไปได้ที่ชุมชนจะจัดการหรือไม่ ที่ประชุมแสดง ความเห็นร่วมกันว่า การจัดการค่อนข้างเยอะ หากจะดำเนินการเป็นเรื่องปุ๋ยจะดีกว่า
- แผนการจัดการวิสาหกิจชุมชน (การสำรวจใช้แบบสำรวจ 10 ชุด X 10 หมู่บ้านใน ต.ท่า ฉนวน โดยให้สำรวจเฉพาะในกลุ่มสมาชิกของกองทุนฯ และ /หรือกรรมการของกองทุนฯ เพื่อให้เกิดการควบคุมลักษณะของข้อมูลที่เป็นไปได้) แสดงให้เห็นว่า
 - กรณีของกลุ่มเมล็ดพันธุ์ข้าวสาร ใน ต.ท่าฉนวน จะมีการซื้อเมล็ดพันธุ์ (ร้อยละ 60) เก็บเมล็ดพันธุ์อย่างเดียว (ร้อยละ...) และเก็บเมล็ดพันธุ์ และซื้อ (ร้อยละ ...)
 - การบริโภคข้าวสาร มีความหลากหลาย แต่ส่วนใหญ่เป็นข้าวหอมมะลิ (ร้อยละ 39) และข้าวเสาไห้ (ร้อยละ 39) โดยส่วนใหญ่ซื้อที่ตลาดนัด และมีส่วนน้อยที่ ซื้อที่กองทุนข้าวสาร [พฤติกรรมกรรมการบริโภค การเข้าถึง ราคา แรงจูงใจ]
 - พฤติกรรมการซื้อโดยส่วนใหญ่ เป็นครั้งละ 1 ถึง ใช้ร้อยละ 89 ถึง 1-2 ถึงต่อ เดือน คิดเป็นเงิน 500-1,000 บาทต่อครั้งจำนวนร้อยละ 70 และสูงกว่า 1,000 บาทต่อครั้ง จำนวนร้อยละเกือบ 30
 - พฤติกรรมการบริโภคที่ยืดตราสินค้า ร้อยละ 88 คือ ไตโนเสาร์ ไข่เจียว แมว ไซโย หอระงัง บัวหงส์ [ซึ่งโดยซื้อเท็จจริงแล้วเป็นข้าวชนิดเดียวกัน แต่เปลี่ยน บรรจุภัณฑ์เพื่อเหตุผลทางการตลาด]
 - แม่บ้านเป็นผู้ตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ข้าวสาร (ร้อยละ 79)
 - ครอบครัวส่วนใหญ่ ไม่ทราบว่า ข้าวสารที่บริโภคปลอดสารพิษ (มีเพียงร้อยละ 17 เท่านั้นที่ทราบ)
 - การตัดสินใจซื้อข้าวสาร หากเป็นข้าวสารปลอดสารพิษ จะซื้อร้อยละ 69
 - พฤติกรรมการบริโภค หากเป็นไปได้จะเลือกให้ส่งไปถึงพื้นที่ครัว ในครอบครัว เป็นหลัก

ที่ประชุม ร่วมกันทบทวน และติดตาม แผนวิสาหกิจชุมชนที่ต้องการทำ คือ การจัดตั้งกองทุน ข้าวสาร เพื่อให้สมาชิกมีข้าวสารบริโภคราคาถูก (ถูกกว่า 5 บาท) การลดค่าใช้จ่ายรายครัวเรือน การ ทำงานเครือข่าย การบริหารจัดการธุรกิจในการพัฒนา การได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน (การปันผลปีละ 1 ครั้ง โดยดำเนินการมา 2 ครั้งแล้ว) การมีตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วม มีเงิน รวม 208,400 บาท (อบต. สมทบ 100,000 บาท + สกว. สมทบ 20,000 บาท + หุ้นของสมาชิก 88,400 บาท) ทั้งนี้จะ พยายามหาตลาดข้าวสารราคาถูก การหาช่องทางการจำหน่ายให้มากขึ้น การหาพื้นที่จัดเก็บที่ดี เหมาะสม

การหาหนทางจัดส่ง การหาแหล่งที่เพิ่มทุน ทั้งนี้เมื่อมองพฤติกรรม การบริโภคที่ติดยื้อหื้อสินค้า ทำให้ไม่มีการจัดทำที่หื้อสินค้าเฉพาะ ในขณะที่มีคู่แข่งสำคัญ คือ ตลาดนัด และผู้ค้ารายย่อยในพื้นที่ จึงเน้นคณะกรรมการช่วยชักจูงการขายให้มากขึ้น ต้นทุนของข้าวต่อถังเป็น 1,290 บาท โดยมีเป้าหมายการขายคือ 80 กระสอบต่อเดือน ปัจจุบันมีสมาชิก 218 ราย (ลาออก 26 คน เนื่องจากบางคนถือหุ้นเยอะ เลยลาออกเนื่องจากต้องการใช้เงินหุ้น) กองทุนสะสม 20,900 กว่าบาท (จะครบ 1 กันยายน 2556) เพื่อนำมาปันผล ดังนั้นเงินต้นทุน 200,000 กว่าบาทยังคงมีอยู่หากโครงการดำเนินการแล้วเสร็จ ก็ สามารถดำเนินการต่อไปได้

นายเดช รัชดาวงศ์ รองประธานโครงการฯ สะท้อนข้อคิดเห็นว่า

(1) การจัดการบัญชีแบบแยก 10 หมู่บ้าน และการถือเงินสดในมือ การนำเงินคืนเข้าบัญชี จะต้องบริหารจัดการให้ดี การทำธุรกิจมีส่วนที่ต้องชัดเจน คือ บัญชีที่ถูกต้อง ตามความเป็นจริง และเป็น ปัจจุบันบัญชีเป็นเสมือนเข็มทิศกำหนดจุดอ่อน หรือจุดแข็งในการทำงาน ขอให้ประสานงานกับกลุ่มให้ชัดเจน

(2) สถานะของการทำงานต่อไปทางสมาคม (ส่วนกลาง) จะไม่ได้เข้ามาดำเนินการให้พื้นที่ทั้งหมด แต่จะทำหน้าที่เป็นที่พึ่งพิง เลยขอให้พยายามสร้างความเข้มแข็งในตัวเอง พัฒนาและทำงานโครงการของตนเองได้ หากยังไม่แน่ใจหรือต้องการการสนับสนุนใดๆ ก็ขอให้ปรึกษารื้อกับกลุ่ม หรือสมาคม แล้วขอให้ช่วยรับรองได้

(3) การสร้างระบบที่แสดงการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การบันทึกการประชุม การทำทะเบียนคุมวัสดุครุภัณฑ์ การทำบัญชีงบดุลในการดำเนินการต่างๆ และการแสดงระบบการบริหารจัด

พื้นที่ตำบลหนองมะโมง อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ณ ที่ทำการศูนย์ประสานงานสภาองค์กรชุมชนหนองมะโมง วันที่ 24 สิงหาคม 2556 เวลา 13.00-16.00 น.

กิจกรรมการติดตามการปฏิบัติงานในพื้นที่ ตำบลหนองมะโมง อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท เป็นการประชุมประจำเดือนสิงหาคม 2556 ซึ่งดำเนินการเป็นประจำทุกเดือน ในเดือนสิงหาคม 2556 การประชุมมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การคืนข้อมูลในส่วนของ (1) การติดตามความคืบหน้าการทำบัญชีครัวเรือน (2) ความคืบหน้าการปฏิบัติงานเชิงประเด็น (กองทุนสารอินทรีย์ชนิดอัดเม็ด) และ (3) การหารือแผนกิจกรรมในอนาคต (รวมถึงกิจกรรมต่างๆ) ทั้งนี้จะมีการจัดประชุมรายงานความคืบหน้าในระดับจังหวัด วันที่ 26 สิงหาคม 2556 และการจัดงานมหกรรม “งานวิสาหกิจชุมชน” วันที่ 5 กันยายน 2556 เพื่อทำความเข้าใจเรื่องสถานการณ์การเตรียมรับการเป็นประชาคมอาเซียน และการพัฒนาระบบ

วิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดชัยนาท องค์ประกอบผู้เข้าร่วมการประชุมครั้งนี้ประกอบด้วย แกนนำของโครงการในพื้นที่จากทั้งหมด ... หมู่บ้านในตำบลหนองมะโมง ซึ่งเป็นคณะกรรมการทั้งหมด จำนวน ... คน

นายวันชัย เลิศฤทธิ์ ประธานโครงการฯ ทบทวนเนื้อหา และกิจกรรมหลัก ๆ ของพื้นที่หนองมะโมงที่ผ่านมา คือ ความพยายามในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยมีการบูรณาการ และสร้างความร่วมมือกัน โครงการ หรือกิจกรรมภายใต้การสนับสนุนของ สกว . เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีเก็บข้อมูล ทำแผน และพัฒนาโครงการเพื่อจัดทำข้อเสนอขอรับการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก สกว . ดำเนินการโดยเริ่มทำเครื่องมือการเก็บข้อมูลปัญหาปากท้องของชุมชน โดยใช้บัญชีครัวเรือนในการดำเนินการ มีการทำความเข้าใจปัญหาพื้นที่ โครงการระยะที่หนึ่ง มีการสำรวจ จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย จำนวน 4 เดือน เก็บข้อมูลแยกประเภท และดำเนินการประมวล วิเคราะห์ข้อมูล เป็นการเก็บข้อมูล ในพื้นที่ 21 ตำบล การดำเนินงาน 4 เดือน ให้พื้นที่แต่ละตำบลส่งเคราะห์ข้อมูลที่ได้ แล้วสะท้อนเป็นข้อเสนอว่า ปัญหาหลักที่ควรแก้ไขปัญห ำในแต่ละตำบลคืออะไรบ้าง เป็นส่วนที่คิดว่าเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา ซึ่งหลักจากที่ประมวลแล้ว ก็พบว่า ปุ๋ยอินทรีย์ (8 ตำบล โดยมีการนำเสนอโครงการจัดตั้งศูนย์ต้นแบบ ซึ่งตอนแรกมี ต .นางลือ ต.หนองมะโมง และ ต .เสือโฮก แต่สุดท้ายทำศูนย์การเรียนรู้ที่ ต .นางลือเนื่องจากมีความพร้อม) ข้าวสาร (7 ตำบล - ทำศูนย์การเรียนรู้ที่ ต .เทียงแท้) ผักปลอดภัย (3 ตำบล - ต.ห้วยงู อ.หันคา) เมล็ดพันธุ์ข้าว (3 ตำบล - ต.หันคา อ.หันคา) ในส่วนของพื้นที่ ต.หนองมะโมง มีการระดมหุ้นกันประมาณ 12,000 บาท การกู้จาก ธกส . ประมาณ 800,000 บาท และการสนับสนุนของ สกว . จำนวน 20,000 บาท หลังจากนั้นมีการดำเนินงานในระยะที่สอง เป็นการเก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือนใน 21 ตำบล จำนวน 100 ครัวเรือนต่อตำบลในรอบ 1 ปีเต็ม ทำให้เกิดการพัฒนา การเรียนรู้การตั้งกลุ่มปุ๋ย การจัดตั้งเครือข่ายในกลุ่ม 8 ตำบล การศึกษาดู งาน ในระดับปัจเจกมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายได้อย่างแท้จริง โดยมีบุคคลตัวอย่างจำนวน 100 คนที่ได้สัมภาษณ์ และนำเสนอกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โครงการระยะที่สอง ทำให้จังหวัดชัยนาทได้รับรางวัลดีเด่นจาก ส กว. เป็นการพิสูจน์ว่า การทำบัญชีครัวเรือนมีความสำคัญ และสร้างความร่วมมือกับกระทรวงมหาดไทย ให้มีการดำเนินการทั่วประเทศ ส่วนระยะที่สาม คือ การจัดกลุ่มวิสาหกิจ มีรายได้ สร้างความเข้มแข็งให้ตนเอง เป็นโครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชนจังหวัดชัยนาท

นางยุพิน ขำนิล เลขานุการโครงการฯ นำเสนอว่า การทำบัญชีครัวเรือนเป็นการปรับพฤติกรรมระดับปัจเจกบุคคล การทำแผนชุมชน การประสานความร่วมมือ และระดมทรัพยากรในพื้นที่ กิจกรรมที่เริ่มต้นในพื้นที่ 12 หมู่บ้านของตำบลหนองมะโมง มีปัญหาด้านทุนการผลิตสูง โดยเฉพาะการซื้อปุ๋ยมากกว่า 10 ล้าน จึงมองเรื่องปุ๋ยอินทรีย์ และคิดขยายเรื่องวิสาหกิจชุมชน การทำปุ๋ยที่ลดรายจ่าย การทำให้งานวิสาหกิจชุมชนเป็นจริง สามารถบริหารจัดการได้ และการพัฒนาศูนย์ต้นแบบการเรียนรู้ตามประเด็น

ปุ๋ยอินทรีย์ (ต.นางลือ) ข้าวสาร (ต.เที่ยงแท้) ผักปลอดภัย (ต.ห้วยงู อ.หันคา) เมล็ดพันธุ์ข้าว (ต.หันคา อ.หันคา) การดำเนินการในระหว่างที่สามยังคงมีการเก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือนโดยดำเนินการกับ 50 ครัวเรือน ในรอบ 1 ปี เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2555-มิถุนายน 2556 พร้อมกับการทำแผนธุรกิจชุมชน การพัฒนาประสิทธิภาพความรู้ จากการศึกษาดูงานในพื้นที่ การปลูกผักปลอดภัย การศึกษาการจัดการของโรงสีชัยโอสถ นอกจากกิจกรรมการอบรมก็มีการสนับสนุนการทำบรรจุภัณฑ์ โดยทาง ต.หนองมะโมงออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้าเอง มีการจัดเก็บและสังเคราะห์ข้อมูลงานประเด็นที่จะสนับสนุนการค้าและผลิตปุ๋ย ทั้งนี้จะมีการจัดประชุมรายงานความคืบหน้าในระดับจังหวัด วันที่ 26 สิงหาคม 2556 และการจัดงานมหกรรม “งานวิสาหกิจชุมชน” วันที่ 5 กันยายน 2556 เพื่อทำความเข้าใจเรื่องสถานการณ์การเตรียมรับการเป็นประชาคมอาเซียน และการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดชัยนาท การจัดงานครั้งนี้นอกจากการเรียนรู้เนื้อหาวิชาการแล้ว ยังเป็นการประชาสัมพันธ์สร้างการเรียนรู้สาธารณะ อีกทั้งกิจกรรมก่อนที่จะปิดโครงการในเดือนกันยายน 2556 จะมีการประชุมร่วมกัน ถอดบทเรียน เพื่อนำเสนอรายงานสรุป และปิดโครงการในวันที่ 26 กันยายน 2556 โดยที่กิจกรรมในพื้นที่ยังคงมีอยู่

นายณรงค์ ผัดอ่อนอาย ผู้ประสานงานโครงการฯ นำเสนอข้อมูลสรุปจากการสังเคราะห์บัญชีครัวเรือนในเฉพาะหมู่ที่ 11 ตำบลหนองมะโมง จำนวน 31 ครัวเรือน โดยทางหน่วยงานพื้นที่สามารถนำไปใช้ในการจัดทำแผนชุมชนโดยตรง ซึ่งที่ผ่านมาพบว่า หลายพื้นที่ (นอกเหนือจากโครงการ) ไม่มีการทำแผนดังกล่าว ประโยชน์ที่จะได้คือ การวิเคราะห์รายรับ และการเพิ่มรายได้ หรือการพึ่งพิงตนเอง การดำเนินการนี้สอดคล้องกับการดำเนินกรของกระทรวงมหาดไทย อย่างน้อยร้อยละ 15 ของพื้นที่โครงการวิจัยที่จังหวัดชัยนาททำเรื่องบัญชีครัวเรือน ได้รับรางวัลงานวิจัยดีเด่น ปี 2554 (งานศึกษาวิจัยในปี 2553)

- รายการรายรับในครั้งนี้มีจำนวน 13 ข้อ (จากเดิม 15 ข้อ) รายรับรวมในช่วงประมาณ 11 เดือน ระหว่างเดือนกรกฎาคม 2555-เดือนพฤษภาคม 2556 เป็นเงิน 4,810,176 บาท จัดเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ ขายผลผลิตจากการทำนา (คิดเป็นร้อยละ 51.81) > รับจ้าง [200 บาท/วัน] > เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ค่านายหน้า [อสม. 600 บาท/ ผู้ใหญ่ 8,000 บาท/ ผู้ช่วยผู้ใหญ่ 5,000 บาท] > การดูแล > ลูกหลานส่งให้ > การค้าขายสินค้า > รายได้จากการเลี้ยงโชค > ขายหัตถกรรม งานฝีมือ [สานตาแข่งแบกมัน กระบุงละ 120 บาท] > รายได้อื่นๆ > ขายที่ดิน > รายได้ดอกเบี้ยธนาคาร เงินกู้ โดยหากพิจารณารายการที่พึ่งตัวเอง [การหารายได้จากตัวเอง] คิดเป็นร้อยละ 54 และพึ่งภายนอก [การรับจ้าง การรอรับจากคนอื่น ๆ] คิดเป็นร้อยละ 46 ซึ่งถือว่า มีเกณฑ์การพึ่งตนเองได้อยู่ในระดับต่ำ (ผ่านเกณฑ์ที่ร้อยละ 50)

- หมวดค่าใช้จ่ายแบ่งออกเป็น 7 ด้าน รวมทั้งหมด 3,043,079 บาท มีมูลค่าต่าง ๆ กันไป คือ
 - หมวดที่ 1 ค่าใช้จ่ายเพื่อการประกอบอาชีพ : ค่าเช่า/ซื้อวัสดุอุปกรณ์ หรือลงทุน เครื่องมือในการประกอบอาชีพ > ปุ๋ยเคมี > น้ำมันยานพาหนะ > ค่าจ้างแรงงาน > ยาฆ่าแมลง และยาปราบศัตรูพืช > ค่ารถโดยสาร > ค่าปุ๋ยชีวภาพ [อาจจะเป็น ข้อมูลที่พลาด เนื่องจากไม่สามารถหาตัวเลขได้] > ...
 - หมวดที่ 2 ค่าใช้จ่ายเพื่อการ บริโภค (493,779 บาท) : นิยมบริโภคอาหาร สำเร็จ ยังสามารถใช้น้ำฝน แต่บริโภคชา กาแฟ
 - หมวดที่ 3 ค่าใช้จ่ายค่ายา และเครื่องนุ่งห่ม (134,028 บาท) : โดยส่วนใหญ่ เป็นของใช้ประจำวัน (สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ของเด็กเล่น และอื่น ๆ) ในขณะที่มี ค่ายาและค่ารักษาพยาบาลไม่มากนัก (มีบริการตรวจเช็คทุกวันประชุม รับเบี้ยยังชีพ)
 - หมวดที่ 4 ค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย : ค่าโทรศัพท์ทั้งครัวเรือนมีปริมาณ ค่อนข้างมาก ในขณะที่ค่าใช้ไฟฟ้าโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 200 บาท
 - หมวดที่ 5 ค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุน และงานสังคม : ผ่อนใช้ การกู้ยืม งานบวช [ใส่เงินช่วยเหลือ 200-500 บาท]
 - หมวดที่ 6 ค่าใช้จ่ายในการศึกษา : ค่าใช้จ่ายสำหรับเด็กที่ศึกษาอยู่คิดเป็นวันละ 20-300 บาท (ศึกษาในตัวเมือง จังหวัดชัยนาท)
 - หมวดที่ 7 ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น
- รายเหลือจากการหักชำระรายจ่ายแล้ว คือ 1,767,097 บาท
- การวิเคราะห์รายรับของ ต.หนองมะโมง อ.หนองมะโมง จ.ชัยนาท จำนวน 31 ครัวเรือน
- การวิเคราะห์รายจ่ายของ ต.หนองมะโมง อ.หนองมะโมง จ.ชัยนาท จำนวน 31 ครัวเรือน

ที่ประชุมร่วมกันพิจารณา และสังเคราะห์ ระบบข้อมูล พบว่า รายจ่ายในบางรายการค่อนข้างสูง หากเทียบกับรายรับ ซึ่งมีทั้งการซื้อเนื้อสัตว์ ผัก อาหารสำเร็จรูป และเทียบรายการค่าใช้จ่ายใน 7 หมวด

นางยุพิน ขำนิล เลขาธิการโครงการฯ และ นายณรงค์ ผัดอ่อนอ้าย ผู้ประสานงานโครงการฯ ชวนคิด และวิเคราะห์เกี่ยวกับแผนธุรกิจชุมชนในส่วนของการทำกลุ่มปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด

- การสำรวจข้อมูลด้านวิสาหกิจชุมชนในกรณีของปุ๋ยอัดเม็ด หากเป็นปุ๋ยเคมีใช้ 20-30 กระสอบต่อบ้าน กระสอบละประมาณ 700 บาท โดยส่วนใหญ่ซื้อจากร้านค้า โดยซื้อปุ๋ย อินทรีย์จากกลุ่มทรัพยากรทั้งหมด นอกจากนั้นก็จะผลิตเอง และซื้อจากภายนอก ใน

พื้นที่ไม่มีการใช้ปุ๋ยคอก [มีกลุ่มที่เลี้ยงสัตว์ แต่ไม่ได้นำมาใช้ เนื่องจากจะทำให้มีเศษ วัชพืช]

- ปุ๋ยอินทรีย์ที่กลุ่มผลิตยังไม่มี การรับรองโดยหน่วยงานรัฐ กลุ่มให้สินเชื่อซื้อปุ๋ย 100 บาท ดอกเบี้ย 80 สตางค์ต่อเดือน โดยหลังจากที่เก็บเกี่ยวแล้วก็นำส่งเงินค่าปุ๋ย
- เงินที่กู้จาก ธนาคารเพื่อการ เกษตรและสหกรณ์ คิดดอกเบี้ย ร้อยละ 4.75 โดยเป็นสร้าง เครดิตในลักษณะ O.D. จำนวน 800,000 บาท (ใช้ข้อมูลของกลุ่มคำ ตัวหุ้น 12,900 บาท และเงินฝากกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์) โดยในแต่
- กองทุนหมู่บ้านมีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 4.2 ล้าน (โดยได้กู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน 2 ล้าน ร้อยละ 4.75/ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ จำนวน 2 ล้าน ร้อยละ 4.75)
- การดำเนินงานที่ผ่านมากลุ่มเริ่มมีการปันผลไปแล้ว 1 ครั้ง (แต่ยังไม่ได้ให้คืน ได้ 12,000 บาท) สมาชิกจำนวน 41 ราย (จากที่เก็บข้อมูล 31 ครั้วเรือน) ล้วนกู้สินเชื่อจาก กลุ่ม ในพื้นที่ที่มีความก้นดาร์ และในบางครั้งก็มีการแย่งชิงน้ำ พื้นที่ใช้แหล่งน้ำธรรมชาติ โดยมีอ่างเก็บน้ำที่ห้วยกิ่งแก้ว
- กรณีที่สมาชิกไม่สามารถผ่อนชำระเงินกู้ได้ ทางผู้ใหญ่จะเป็นผู้หาเงินจ่ายให้กับ ธกส . (ในช่วงที่ครบกำหนดการชำระ) แล้วจะคิดดอกเบี้ยกับสมาชิกผู้กู้ร้อยละ 10 บาทต่อ เดือน จนกว่าที่จะผ่อนชำระเงินจำนวนดังกล่าว
- ต้นทุนการผลิตของกลุ่ม 240 บาท/กระสอบ [ต่ำกว่าที่อื่นราคาประมาณ 340 บาท/ กระสอบ] ในขณะที่ราคาขายให้สมาชิกกลุ่ม 270 บาท/กระสอบ ไม่มีปัญหาการตลาด เนื่องจากเครื่องผลิตยังทำได้ไม่มากนัก การดำเนินการที่ผ่านมามีต้องซื้อปุ๋ยเคมี
- เสนอให้พื้นที่ทำโครงการซื้อเครื่องปั่นเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ [ความเป็นมา หลักการและเหตุผล ความจำเป็น และลักษณะเครื่องมือที่ต้องการ] เพื่อเสนอกับสำนักงานเกษตรจังหวัด ชัยนาท [กำหนดวันที่ 5 กันยายน 2556]
- ที่ ต.ตะพานหิน มีเครื่องปั่นเม็ดปุ๋ย จำนวน 8 เครื่อง (ในพื้นที่ 10 หมู่บ้าน) ซึ่งจัดหาจาก โครงการอยู่ดีมีสุข อาจจะประสานงานกันได้

นายเดช รัชดาวงค์ รองประธานโครงการฯ สะท้อนข้อคิดเห็นว่า

(1) การจัดระบบกลุ่มที่ชัดเจน การทำทะเบียนควบคุมวัสดุ อุปกรณ์ และระเบียบการคุมเงินสดในมือ การนำเงินคืนเข้าบัญชี จะต้อง งบบริหารจัดการให้ดี การทำธุรกิจมีส่วนที่ต้องชัดเจน คือ บัญชีที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และเป็นปัจจุบัน ความโปร่งใสเรื่องบัญชีเงินทอง โดยทุกสิ้นเดือนมีนาคมของแต่ละปี เป็นกำหนดการปิดบัญชี และแสดงรายการงบดุล บัญชีลูกหนี้ ตลอดจนการจ่ายเงินปันผล กำไร ขาด-ทุน

(2) สถานะของการทำงานต่อไปทางสมาคม (ส่วนกลาง) จะไม่ได้เข้ามาดำเนินการให้พื้นที่ทั้งหมด แต่จะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง เลยขอให้พยายามสร้างความเข้มแข็งในตัวเอง พัฒนาและทำงานโครงการของตนเองได้ หากยังไม่แน่ใจหรือต้องการการสนับสนุนใดๆ ก็ขอให้ปรึกษาหารือกับกลุ่ม หรือสมาคม แล้วขอให้ช่วยรับรองได้

(3) การสร้างระบบที่แสดงการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การบันทึกการประชุม การทำทะเบียนคุณวุฒิตุครุภัณฑ์ การทำบัญชีงบดุลในการดำเนินการต่างๆ และการแสดงระบบการบริหารจัด

พื้นที่ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสวรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลเที่ยงแท้ วันที่ 25 สิงหาคม 2556 เวลา 09.00-12.00 น.

กิจกรรมการติดตามการปฏิบัติงานในพื้นที่ ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสวรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เป็นการประชุมประจำเดือนสิงหาคม 2556 ซึ่งดำเนินการเป็นประจำทุกเดือน ในเดือนสิงหาคม 2556 การประชุมมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การคืนข้อมูลในส่วนของ (1) การติดตามความคืบหน้าการทำบัญชีครัวเรือน (2) ความคืบหน้าการปฏิบัติงานเชิงประเด็น (...) และ (3) การหารือแผนกิจกรรมในอนาคต (รวมถึงกิจกรรมต่างๆ) ทั้งนี้จะมีการจัดประชุมรายงานความคืบหน้าในระดับจังหวัด วันที่ 26 สิงหาคม 2556 และการจัดงานมหกรรม “งานวิสาหกิจชุมชน” วันที่ 5 กันยายน 2556 เพื่อทำความเข้าใจเรื่องสถานการณ์การเตรียมรับการเป็นประชาคมอาเซียน และการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดชัยนาท องค์ประกอบผู้เข้าร่วมการประชุมครั้งนี้ประกอบด้วย แกนนำของโครงการในพื้นที่ จากทั้งหมด 10 หมู่บ้าน (แต่หมู่ที่ไม่ได้เข้าร่วม 2 หมู่ คือ หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 8) ในตำบลเที่ยงแท้ ซึ่งเป็นจำนวน 20 คน

นายยุพิน ขำนิล เลขานุการโครงการฯ เอื้ออำนวยกระบวนการประชุม โดยกล่าวทักทาย และแจ้งวาระการประชุม คือ การคืนข้อมูลบัญชีครัวเรือน การหารือสถานการณ์การดำเนินงานโครงการและ กิจกรรม และการหารือเรื่องการดำเนินการต่อเนื่องหลังจากสิ้นสุดโครงการ

นายเดช รัชดาวงศ์ รองประธานโครงการฯ ตั้งข้อสังเกตการปฏิบัติงานที่ผ่านมาในระยะเวลา 6 ปี ในส่วนที่เกี่ยวกับ สกว. ทั้งหมด การดำเนินการวันนี้จะพยายามตรวจสอบประสิทธิภาพ ความรู้ ที่พื้นที่มีในการเรียนรู้ทั้งหมด 6 ปีร่วมกัน เสมือนกับการทำความเข้าใจว่า ทั้งหมดเป็นความเข้าใจตรงกันหรือไม่

ผู้แทนชาวบ้าน ต.เที่ยงแท้ และคณะแกนนำโครงการ ร่วมกันทบทวน และสะท้อนประสิทธิภาพการทำงานของโครงการ ทั้ง 3 ระยะ คือ ระยะที่หนึ่ง (9 เดือน) ระยะที่สอง (18 เดือน) และระยะที่สาม (18 เดือน) ว่า เริ่มต้นการทำงานจากการรับความรู้ และทำความเข้าใจเรื่องการจัดทำบัญชีครัวเรือน ในช่วงแรกเราคิดว่า เที่ยงแท้ทำงานได้ยาก เพราะมีความเข้าใจไม่ตรงกัน แต่การพัฒนาความร่วมมือ สร้าง

เพื่อน ความสามัคคี การรับผิดชอบงาน ตำบลเที่ยงแท้พิสูจน์ตัวเองว่า ช่วยกันแล้วเราทำได้ หลังจากนั้นเป็นการทำความเข้าใจวิสาหกิจชุมชน ทั้งเรื่องข่าวสาร และอื่นๆ แล้วก็ได้รับความไว้วางใจในการทำ งานร่วมกัน ได้ความรู้สึที่ดีๆ ในการทำงานร่วมกัน โดยมีรายละเอียดแต่ละขั้นตอน คือ

ระยะที่หนึ่ง (ทำบัญชีครัวเรือน 4 เดือน หมู่บ้านละ 50 ครัวเรือน) การค้นหา/กำหนดผู้แทนหรือคนทำงานในแต่ละหมู่ มาทำงาน และทำความเข้าใจบัญชีครัวเรือน การเก็บข้อมูลเริ่มต้นมีประมาณ 50 คน (ครัวเรือน) ต่อ 1 หมู่บ้าน เป็นการเก็บข้อมูลในทุกมิติ หลังจากนั้นมีการร่วมคิด และวิเคราะห์ข้อมูล หาจุดอ่อน-จุดแข็ง พบว่า ชาว ต.เที่ยงแท้ทำนา แต่ซื้อข่าวสารบริโภคมาก (ประมาณ 6-7 ล้านบาทในรอบการเก็บบัญชีครัวเรือน) ขณะนั้นจึงสมทบทุนรวมกัน ประมาณ 140,000 บาท (สกว. 20,000 บาท/ อบต. 100,000 บาท/ ทุนพื้นที่ประมาณ 20,000 บาท) แล้วทำแผนสำหรับการแก้ไขปัญหาเรื่องดังกล่าว โดยนำเสนอแผนเพื่อขอความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ตั้งเป็นกองทุนข่าวสารที่ใช้ในการดำเนินงานร่วมกัน

การดำเนินการที่ผ่านมาในการทำข้อมูลบัญชี เราเห็นตัวเลขของรายการค่าใช้จ่ายในบางส่วน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งเราเห็นได้จากการเก็บประสบการณ์ การเปลี่ยนแปลงของบุคคลตัวอย่าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า

- (1) จากเดิมมีพฤติกรรมกินเหล้า เที่ยว นอกบ้าน เราจะจดแยก เราเห็นตัวเลขค่าเหล้า ประมาณ 10,000 บาทต่อเดือน เห็น ตัวเลขแล้วก็ปรับพฤติกรรมลดลงมาประมาณร้อยละ 50 นอกจากนั้นก็เป็นลดพฤติกรรมการเล่นหวย ซึ่งที่ผ่านมาเล่นเป็นรายวันจำนวน 2,000-5,000 บาท เป็นวันละ 10-20 บาทเท่านั้น ผลการทำบัญชีครัวเรือนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าว ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและ ครอบครัวด้วย [ผู้ใหญ่บัณฑิต]
- (2) ปกติใช้เงินเก่ง โดยไม่ได้คิด แต่หลังจากทำบัญชีครัวเรือนก็เริ่มคิด เรื่องการจัดการอย่างเป็นระบบ การที่เราทำงานรับเหมา ก็นำความรู้เรื่องนี้มาใช้ [ผู้หญิง รับเหมาก่อสร้าง]
- (3) การทำบัญชีครัวเรือนปรับพฤติกรรมการทำงาน และใช้ชีวิตในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา สามารถซื้อที่ดินได้ 5 ไร่ๆ ละ 200,000 บาท [ขันทอง]
- (4) การจัดทำบัญชีช่วยให้เราเห็นพฤติกรรมโดยรวมของการใช้ชีวิต ทำให้เรามีความระมัดระวังเรื่องรายรับ รายจ่าย และปรับพฤติกรรมไปทางออม กรณีที่ผู้ มาส่วนตัวไม่มีค่าใช้จ่ายเหล้า หรือบุหรี่ แต่เห็นว่า การปรับพฤติกรรมทำให้เราสามารถลดรายจ่ายต่อวันได้เป็นอย่างมาก [กำนัน ต.เที่ยงแท้]

- (5) การทำบัญชีครัวเรือนรายวัน เราเห็นพฤติกรรมการใช้จ่ายรายวัน เราเห็นว่า จะประหยัดที่ไหนได้ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ พฤติกรรมที่ ผ่านมาของตัวเอง คือ การลดการดื่มสุรา หรือการเสียค่าใช้จ่ายในบางส่วนที่ไม่จำเป็น ซึ่งเห็นว่าได้จริง นอกจากนั้นก็ไม่มีพฤติกรรม การเสี่ยงโชค หรือเล่นการพนัน [ผู้ใหญ่]
- (6) โดยพฤติกรรม การใช้จ่ายส่วนตัวเราตระหนัก และคิดถ่วงถี่มาก แต่การทำบัญชีครัวเรือน สร้างจิตสำนึก และเริ่มทำให้เห็นว่า รายการค่าใช้จ่ายบางส่วนที่ควรลดลงได้ (อาทิ การเสียภาษีให้งานทางสังคม หรือกิจกรรมทั่วไป) [ผู้ใหญ่สุทิน]
- (7) เดิมมีพฤติกรรมการแต่งตัว ซื้อเสื้อผ้ามาก หลังจากทำบัญชีครัวเรือนก็ปรับพฤติกรรม [ผู้ใหญ่ผวน]
- (8) ลดพฤติกรรมความเสี่ยงโชค เสี่ยงดวง [โอ]
- (9) การปรับพฤติกรรมการซื้อห่วยเป็นสลากออมสิน ซึ่งปรับรายจ่ายเป็นการออมเงินมากกว่า ถือเป็นการกำไร- กําไร นอกจากนั้นก็ปรับพฤติกรรมการซื้อเสื้อผ้า เครื่องแต่งตัว หรือการให้เงินกับลูกหลานในการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยให้ลดลง [ทิวา]

ระยะที่สอง (18 เดือน มีนาคม 2552-สิงหาคม 2553) เป็นการทำบัญชีครัวเรือนของแกนนำ (ผู้นำชุมชน) โดยใช้กลุ่มเป้าหมาย 100 ครัวเรือนต่อ 1 ตำบล ในระยะเวลา 1 ปี โดยยังคงมีการดำเนินการกองทุนข้าวสารอย่างจริงจัง ทั้งการซื้อ การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนกองทุนข้าวสารจังหวัด ชัยนาท ในขณะนั้นทางโครงการจังหวัดเสริมกระบวนการเรื่องการสร้างเครือข่ายในชุมชน โดยร้อยประเด็นการทำงานใน 21 ตำบล ทั้งปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ (8 ตำบล) กองทุนข้าวสาร (7 ตำบล) ผักปลอดภัย (3 ตำบล) และเมล็ดพันธุ์ข้าว (3 ตำบล) กิจกรรมมีทั้งการประชุมเครือข่าย การผลิตผลิตภัณฑ์ของตนเอง การทำโรงสี การพัฒนาเมล็ดพันธุ์ และอื่นๆ

นายเดช รัชดาวงค์ รองประธานโครงการฯ สรุปความเห็นว่าการทำบัญชีครัวเรือนทำให้เห็นรายการต่างๆ โดยปรับพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน โดยหากเราสามารถสรุปรายรับ-รายจ่ายต่อเดือนได้ ตอนท้ายในแต่ละเดือน ก็จะควบคุม และสร้างความมั่นคงในรายรับ- รายจ่ายต่อเดือนได้ ที่ผ่านมารายการเสียค่าโทรศัพท์เดือนละ 2,000 กว่าบาท เราก็ลดพฤติกรรมการใช้โทรศัพท์ การใช้ไฟฟ้าในแต่ละเดือน เราได้เห็นค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือน และพยายามปรับลดกรอบการทำงาน

นางยุพิน ขำนิล เลขานุการโครงการฯ เสริมว่าการทำบัญชีครัวเรือนช่วยสร้างมิติการเปลี่ยนแปลง การทำแผนสุขภาวะในระดับบุคคล และแผนชุมชนที่ใช้ ประสานงบประมาณ ทรัพยากร และการช่วยเหลือต่างๆ อย่างกรณีของ ต.เที่ยงแท้ การทำงานข้อมูลทำให้เกิดข้อเสนอของโครงการ

ระยะที่สาม (18 เดือน มีนาคม 2555-กันยายน 2556) เป็นการทำบัญชีครัวเรือนของ มีกลุ่มเป้าหมาย 50 ครัวเรือนต่อ 1 ตำบล ในระยะเวลา 1 ปี เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2555-มิถุนายน 2556 เพื่อเป็นการขยายผล หรือติดตามการแก้ไขปัญหา นอกจากนั้นก็มีการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยยังคงมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการทำโรงสีข้าวในพื้นที่ และมีการพัฒนาประสิทธิภาพ การซื้อ-ขายข้าวสารกับช่วงต่างๆ โดยเฉพาะต้นทุนการผลิต กับราคาขาย ซึ่งก็มีการคิด วิเคราะห์ ปรับพฤติกรรม การบริโภค หรือการทำการค้า

นายวันชัย เลิศฤทธิ์ ประธานโครงการฯ สรุปประมวลภาพรวมการเคลื่อนไหวที่ผ่านมา

- การเริ่มต้นโครงการในช่วง 2 ระยะแรก คือ ระยะที่หนึ่งจำนวน 9 เดือน (เริ่มมีนาคม 2555) และระยะที่สอง อีกจำนวน 18 เดือน โครงการนี้เป็นโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่จะต้องเก็บรวบรวมข้อมูล มาใช้ประโยชน์ มีชื่อเรียกเน้นที่คำหลักๆ คือ “การวิจัย” “การสร้างความร่วมมือ” “การพัฒนาสังคม” “แบบบูรณาการ” “ในจังหวัดชัยนาท” เน้นการแก้ไขปัญหาของชุมชนในพื้นที่ การพัฒนาแผนชุมชน โดยขณะนั้นใช้เครื่องมือบัญชีครัวเรือนในการทำแผนชุมชน การสรุป การวิเคราะห์ข้อมูล และให้แต่ละตำบล (ระยะแรก เป็น 21 ตำบล) ทหารหรือเรื่องกิจกรรมที่ต้องการ โดยสรุปคือ กองทุนข้าวสาร ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เมล็ดพันธุ์ข้าว และผักปลอดภัย โดยกระจายตามพื้นที่ตำบลต่างๆ จำนวน 21 แห่ง ในบางตำบลทำในหลายๆ ประเด็น
- หลังจากทำโครงการระยะที่หนึ่งจบลง ก็มีการระดมทุนในพื้นที่ ต.ท่าฉนวน ได้งบประมาณ 86,400 บาท และได้รับการสนับสนุนจาก อบต. จำนวน 100,000 บาท และจาก สกว. อีก 20,000 บาท หลังจากนั้นมีการติดตามดูรูปธรรมของพื้นที่ประสบความสำเร็จ การทำบัญชีครัวเรือนขยายระยะเวลา 1 ปี และจัดทำบุคคลต้นแบบจำนวน 100 คน ในการทำบัญชีครัวเรือน เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง การถอดบทเรียน เก็บข้อมูลจากการทำงาน การสร้างความร่วมมือร่วมกับภาคีเครือข่ายสมาชิก และแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์การทำงาน จึงเริ่มต้นทำงานในโครงการระยะที่สอง จำนวน 21 ตำบล แต่ก็มีพื้นที่อื่นๆ ที่ดำเนินกิจกรรมร่วมด้วย โดยใช้งบประมาณสนับสนุนจากส่วนอื่นๆ หลังจากนั้นโครงการก็ยุติลงไปแล้ว
- การต่อโครงการระยะที่สาม เน้นเรื่องวิสาหกิจชุมชน ในพื้นที่ซึ่งมีความเข้มแข็งจำนวน 12 ตำบล โดยมีระยะเวลา 18 เดือน ในชื่อโครงการ “สร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท”

ที่ประชุมสะท้อนว่า

- ที่ผ่านมามีความเป็นขานาและน่าจะมีความมั่นคงทางอาหาร (ข้าวสารสำหรับการบริโภค) แต่เมื่อประสบปัญหาทั้งเรื่องการเสียพื้นที่เพาะปลูก ไม่มียุ่งฉาง พื้นที่ตากข้าว และเก็บเกี่ยวแล้วก็เน้นขาย เพื่อนำเงินมาใช้อุปโภคบริโภค ความเร่งรีบ และความไม่สะดวกทั้งการหาโรงสีและอื่น ๆ ปัจจุบันทาง ต.เที่ยงแท้ ทำเรื่องของบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรอำเภอ (จังหวัด) จำนวน 200,000 บาท เพื่อขอแก้ไขปัญหาลานที่ต้งโรงสี
- การทำข้าวหอม มีศัตรูแมลง และสัตว์รบกวนมาก ในขณะที่ใช้ปุ๋ยจำนวนไม่มากเท่ากับข้าวทั่วไป แต่ให้ข้าวจำนวนน้อยกว่าข้าวทั่วไป ราคาลงทุนต่ำ ในขณะที่ขายได้ราคาสูง และอาจจะลดการเจ็บป่วย หรือผลกระทบทางสุขภาพด้วย
- บางรายกำลังขยายพันธุ์ข้าวไรซ์เบอร์รี่ ซึ่งเป็นข้าวสุขภาพ ปริมาณการหว่าน 7 กิโลกรัม แล้วใส่ปุ๋ย 2 กิโลกรัมในรอบ ได้เมล็ดพันธุ์ 300 เม็ด ต่อ 1 รวง ซึ่งเมล็ดพันธุ์ข้าว 1 เม็ด ได้ข้าวประมาณ 4-5 ต้น (ใน 1 กอ)
- พฤติกรรมการบริโภคข้าวสารของพื้นที่ ปรับเป็นการกินข้าวที่ดี มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น การลดต้นทุนในการผลิต

นางยุพิน ขำนิล เลขานุการโครงการฯ เสร้มรายละเอียดของโครงการระยะที่สาม ซึ่งที่ผ่านมาการทำงานของ สกว. ในพื้นที่ 6 ปี สร้างกระบวนการทั้งการทำบัญชีครัวเรือน การปลดหนี้ การทำแผนกิจกรรมตำบล และมองประเด็นกิจกรรมที่จะช่วยลดรายจ่าย และแก้ไขปัญหาหนี้สินในครัวเรือน การทำงานโครงการวิจัยระยะที่สาม เน้นการทำวิสาหกิจชุมชน โดยในส่วนในพื้นที่ทำฉนวนเน้นไปี่เมล็ดพันธุ์ข้าว การทำกิจกรรมโครงการครั้งนี้เน้นการตั้งศูนย์วิสาหกิจชุมชนอย่างน้อย 4 ประเด็นในพื้นที่ 12 ตำบล การเสริมสร้างกิจกรรมความรู้ ความเข้าใจในเรื่องวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้ยังมีการดำเนินการจัดทำบัญชีครัวเรือนในพื้นที่ แต่จะลดลงจากระยะที่หนึ่ง และสอง เนื่องจากทำเฉพาะในพื้นที่ 12 ตำบลๆ ละ 50 ครัวเรือน เพื่อเป็นการรักษาการเรียนรู้ในพื้นที่ และสร้างกลไก หรือกิจกรรมรองรับกับการดำเนินงานของจังหวัด การดำเนินการดังกล่าวอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดความชำนาญ ความสามารถในการถ่า ยทอดต่อพื้นที่อื่น ๆ นอกจากนั้นก็มีการอบรมให้ความรู้ การเป็นผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จ ครอบคลุมการผลิต จัดจำหน่าย พัฒนาผลิตพันธุ์ และการติดตามการทำงาน การศึกษาดูงานด้านวิสาหกิจชุมชน (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จังหวัดนครปฐม การทำผักปลอดภัยใน 48 ไร่ และการทำโรงสีอัญโอสถ การปลูกข้าวสินเหล็ก ไรซ์เบอร์รี่ และการทำปุ๋ยชีวภาพ จากมหาวิทยาลัยขานา) ซึ่งก็มีแกนนำทำกิจกรรมต่อเนื่องในพื้นที่ ในระหว่างนั้นก็มีการสำรวจข้อมูลเชิงประเด็นเพื่อเรียนรู้ร่วมกัน ในส่วนของ ต.ทำฉนวนเก็บจาก 100 ครัวเรือน และทำเวทีตรวจสอบข้อมูลในระ ดับตำบลร่วมกัน ในวันนี้จะเป็นการชวนคิด คุยสังเคราะห์ข้อมูลระบบที่ต้องการ โดยเฉพาะการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในกองทุนข้าวสาร (งบประมาณจาก สกว. โดยตอนหลังปรับเป็นงบจัดทำสื่อ และการจัดเวที จำนวน 18 เดือนๆ ละ 1,500 บาท) นอกจากนั้น

เป็นการจัดตั้งศูนย์ต้นแบบการเรียนรู้ ในพื้นที่ 4 ตำบล ซึ่งใช้พื้นที่มีรูปแบบการบริหารจัดการที่ครบวงจร คือ การทำโรงสี (ต.เที่ยงแท้) อินทรีย์ชีวภาพ (ต.นางลือ) เมล็ดพันธุ์ข้าว (ต.หันคา) และผักปลอดภัย (ต.ห้วยงู)

กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในเดือนกันยายน 2556 คือ การจัดงานมหกรรมวิสาหกิจชุมชนจังหวัดชัยนาท ในวันที่ 5 กันยายน 2556 โดยกิจกรรมเป็นทั้งงานวิชาการในส่วนของเตรียมการรองรับเรื่องวิสาหกิจชุมชนกับการจัดตั้งประชาคมอาเซียน การแสดง/สาธิตรูปธรรมความสำเร็จ หรือการดำเนินงานในส่วนของวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ การสาธิตการทำวิสาหกิจชุมชน และการจำหน่ายสินค้า ประโยชน์ที่จะได้จากการจัดงานนี้นอกจากการแสดงรูปธรรมความสำเร็จแล้ว ก็จะเป็นการทำความรู้จักกับหน่วยงาน หรือองค์กร ตลอดจนสถาบันการเงินที่มีแผน หรืองบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน หลังจากนั้นก็มีมีการสรุปบทเรียนในส่วนของโครงการร่วมกันก่อนที่จะสิ้นสุดโครงการ และนำเสนอ ผลการดำเนินงาน ในวันที่ 26 กันยายน 2556

นายณรงค์ ผัดอ่อนอาย ผู้ประสานงานโครงการ นำเสนอข้อมูลสรุปจากการสังเคราะห์บัญชีครัวเรือนในตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท จำนวน 50 ครัวเรือน ระหว่างเดือนกรกฎาคม 2555 ถึงมิถุนายน 2556 โดยทางหน่วยงานพื้นที่สามารถนำไปใช้ในการจัดทำแผนชุมชนโดยตรง ซึ่งที่ผ่านมามีพบว่า หลายพื้นที่ (นอกเหนือจากโครงการ) ไม่มีการทำแผนดังกล่าว ประโยชน์ที่จะได้คือ การวิเคราะห์รายรับ และการเพิ่มรายได้ หรือการพึ่งพิงตนเอง การดำเนินการนี้สอดคล้องกับการดำเนินการของกระทรวง วมหาดไทย อย่างน้อยร้อยละ 15 ของพื้นที่ โครงการวิจัยที่จังหวัดชัยนาททำเรื่องบัญชีครัวเรือน ได้รับรางวัลงานวิจัยดีเด่น ปี 2554 (งานศึกษาวิจัยในปี 2553)

- รายการรายรับในครั้งนี้มีจำนวน 13 ข้อ (จากเดิม 15 ข้อ) รายรับรวมในช่วงประมาณ 1 ปี ระหว่างเดือนกรกฎาคม 2555-เดือนมิถุนายน 2556 เป็นเงิน 8,786,748 บาท จัดเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ การขายบ้านและที่ดิน เครื่องมือ และยานพาหนะ (คิดเป็นร้อยละ 43.46) > (คิดเป็นร้อยละ 38.35) > ... (คิดเป็นร้อยละ 6.14) > เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง > ค่าขาย สินค้า > การเลี้ยงโชค [รายวันเล่นจากดัชนีหุ้นนิคเคอ ของประเทศญี่ปุ่น] > การให้เช่าที่ดิน ยานพาหนะ > เงินที่ลูกหลานส่งมาให้ > รายได้ดอกเบี้ยธนาคาร เงินกู้ > เงินสวัสดิการ > รายได้จากหัตถกรรม (ถักไหม กว๊าด ก้านมะพร้าว) โดยหากพิจารณารายการที่พึ่งตัวเอง [การหารายได้จากตัวเอง] คิดเป็นร้อยละ 91.95 (เนื่องจากการขายทรัพย์สิน) และพึ่งภายนอก [การรับจ้าง การร้อรับจากคนอื่น ๆ] คิดเป็นร้อยละ ... ซึ่งถือว่า มีเกณฑ์การพึ่งตนเองได้อยู่ในระดับสูง (ผ่านเกณฑ์ที่ร้อยละ 50) แต่มีลักษณะแบบไม่ยั่งยืน

- หมวดค่าใช้จ่ายแบ่งออกเป็น 7 ด้าน รวมทั้งหมด 3,722,525 บาท มีมูลค่าต่างๆ กันไป คือ
 - หมวดที่ 1 ค่าใช้จ่ายเพื่อการประกอบอาชีพ จำนวน 2,080,225 : น้ำมัน [คิดเป็นร้อยละ...] > แรงงาน (วันละ 300 บาท จาก 07.00-15.00 น. โดยหลังจาก 15.00 น. คิดเพิ่มชั่วโมงละ 40 บาท นอกจากนั้นก็มีการซื้อเครื่องมือบำรุงกำลัง การหว่านปุ๋ย และฉีดยาฆ่าแมลง มีค่าใช้จ่ายสูงขึ้น ทั้งนี้ขึ้นกับความสะดวกสบาย) [คิดเป็นร้อยละ...] > ปุ๋ยเคมี [คิดเป็นร้อยละ...] > ยาฆ่าแมลง [คิดเป็นร้อยละ...] > ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ [คิดเป็นร้อยละ...] > ... [คิดเป็นร้อยละ...] > ... [คิดเป็นร้อยละ...] > [คิดเป็นร้อยละ...] ทั้งนี้มีข้อสังเกตเรื่องรายจ่ายค่ายาฆ่าแมลง และปุ๋ยเคมี และค่าจ้างแรงงานทางการเกษตรที่ค่อนข้างสูง ค่าน้ำมันสูงขึ้นเนื่องจากการปรับพฤติกรรมวิถีชีวิต
 - หมวดที่ 2 ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค (462,397 บาท) : ข้าวสาร [คิดเป็นร้อยละ...] > เนื้อสัตว์ [คิดเป็นร้อยละ...] > อาหารสำเร็จรูป (การซื้อ-ขายง่าย สะดวกกว่า) [คิดเป็นร้อยละ...] > ผัก ผลไม้สด และเครื่องเทศต่างๆ [คิดเป็นร้อยละ...] > น้ำอัดลม ชา กาแฟ เครื่องดื่ม > นมทุกชนิด > ค่าเชื้อเพลิง > น้ำดื่มสะอาด (ในส่วนที่กินนอกจากน้ำประปา และน้ำกรอง) [คิดเป็นร้อยละ...]
 - หมวดที่ 3 ค่าใช้จ่ายค่ายา และเครื่องนุ่งห่ม (154,823 บาท) : เสื้อผ้า [คิดเป็นร้อยละ...] > ของใช้ประจำวัน [คิดเป็นร้อยละ...] > ค่ายาและค่ารักษาพยาบาล [คิดเป็นร้อยละ...] > ค่าใช้จ่ายในการเสริมสวย [คิดเป็นร้อยละ...]
 - หมวดที่ 4 ค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย (217,701 บาท) : ค่าซ่อมแซม ต่อเติม หรือปลูกบ้าน ปรับปรุงบริเวณ [คิดเป็นร้อยละ...] > ค่าโทรศัพท์ทั้งครัวเรือน ที่จ่ายเป็นรายเดือน และค่าบริการโทรศัพท์เติมเงิน [คิดเป็นร้อยละ...] > ค่าไฟฟ้า (มีพฤติกรรมการใช้งานมาก) [คิดเป็นร้อยละ ...] > ค่าซ่อม หรือซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน [คิดเป็นร้อยละ...] > ค่าน้ำประปา [คิดเป็นร้อยละ...] > ค่าภาษีต่างๆ (ภาษีที่ดิน และภาษีขยะ) [คิดเป็นร้อยละ...]
 - หมวดที่ 5 ค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุน และงานสังคม (280,694 บาท) : จ่ายดอกเบี้ย [คิดเป็นร้อยละ...] > เงินเดือน หรือเงินส่งไปช่วยเหลือ [คิดเป็นร้อยละ...] > จ่ายเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และการแสดงอื่นๆ [คิดเป็นร้อยละ...] > เงินทำบุญ หรือเงินช่วยงาน [คิดเป็นร้อยละ...]

- หมวดที่ 6 ค่าใช้จ่ายในการศึกษา (371,041 บาท) : ค่าขนมให้เด็กไปโรงเรียน (วันละ 20-100 บาท) [คิดเป็นร้อยละ...] > ค่าเทอม ค่าเรียนพิเศษ [คิดเป็นร้อยละ...] > ค่าอุปกรณ์ การเรียน และชุดนักเรียน [คิดเป็นร้อยละ...] > ค่ารถรับส่งเด็กไปโรงเรียน [คิดเป็นร้อยละ...] ทั้งนี้พฤติกรรมกรรมการบริโภคเปลี่ยนแปลงไป การเน้นให้เด็กเรียนพิเศษ เนื่องจากเห็นว่า บุตรหลานเก่งขึ้น
- หมวดที่ 7 ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น (155,644 บาท) : เหล้า เบียร์ [คิดเป็นร้อยละ...] > การเลี้ยงโชค [คิดเป็นร้อยละ...] > ขนมขบเคี้ยว กรูปรอบ [คิดเป็นร้อยละ...] > เครื่องดื่มชูกำลัง [คิดเป็นร้อยละ...] > ยาสูบ บุหรี่ [คิดเป็นร้อยละ...] > เงินที่เสียไปโดยไม่เต็มใจ [คิดเป็นร้อยละ...]
- รายเหลือจากการหักชำระรายจ่ายแล้ว คือ 5,064,233 บาท
- การวิเคราะห์รายรับของ ต.เที่ยงแท้ อ.สรรคบุรี จ.ชัยนาท จำนวน 50 ครึ่งเรือน เพื่อดูความสามารถในการพึ่งตนเอง
- การวิเคราะห์รายจ่ายของ ต.เที่ยงแท้ อ.สรรคบุรี จ.ชัยนาท จำนวน 50 ครึ่งเรือน เพื่อวางแผนการจัดการตนเอง

นางยุพิน ขำนิล เลขานุการโครงการฯ และ นายณรงค์ ผัดอ่อนอ้าย ผู้ประสานงานโครงการฯ
 ชวนคิด และวิเคราะห์เกี่ยวกับแผนธุรกิจชุมชนในส่วนของการทำกลุ่มโรงสีข้าวสาร

- การสำรวจข้อมูลเพื่อการทำธุรกิจชุมชนในกรณีการทำโรงสีข้าวสาร จำนวน 15 ข้อ โดยสรุป คือ (1) พฤติกรรมการซื้อข้าวสารบริโภค (ร้อยละ 77) (2) ความนิยมในการบริโภค เป็นข้าวเจ้าขาว โดยมีพันธุ์ที่นิยมคือ ข้าวอ่อนหอมประทุม และหอมมะลิ (3) สถานที่ซื้อ-ขายข้าวสารโดยส่วนใหญ่เป็น การซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้าน (ซึ่งเป็นตัวแทนของกองทุนข้าวสาร) (4) การซื้อข้าวสารส่วนใหญ่จะเป็นแบบเดือนละ 1 ครั้ง (ร้อยละ 50) เนื่องจากได้ราคาถูก (5) มูลค่าการซื้อข้าวสารต่อครั้งประมาณ 500 บาท โดยใช้เงินสด (6) พฤติกรรมการบริโภคข้าวสารใช้ยอดฉัตร บัวชมพู (ไพศาล) ไฉโนเสาร์ (7) บุคคลที่ซื้อข้าวสารโดยส่วนใหญ่เป็นพ่อบ้าน (เนื่องจากซื้อปริมาณมาก) (8) โดยส่วนใหญ่ไม่ทราบเรื่องข้าวที่บริโภคปลอดภัยหรือไม่ (ร้อยละ 49) (9) ซึ่งประชากรโดยส่วนใหญ่ต้องการบริโภคข้าวปลอดภัย
- ข้อสังเกต คือ ยังมีผู้บริโภคข้าวสารจากกองทุนข้าวสารอยู่น้อย ข้อมูลโดยส่วนใหญ่ใกล้เคียงกับข้อเท็จจริงในพื้นที่ แต่ยังขาดการทำประชาสัมพันธ์ที่ดี หรือมากพอที่จะทำให้

เกิดการรับรู้ หรือทำความเข้าใจ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรม นอกจากนั้นยังพบว่า แม้ว่าจะมีความสามารถในการผลิต ปลูกข้าว แต่ยังมีปริมาณการซื้อข้าวบริโภคจำนวนมาก

- นอกจากนั้นยังมีลักษณะการใช้น้ำมันสูง ยอดการซื้อปุ๋ยและยา ๕ คมีทางการเกษตร ปีละ 700,000-800,000 บาท โดยเป็นการซื้อรวมกัน ซึ่งจะได้ราคาถูกกว่าท้องตลาด (ลูกละประมาณ 15 บาท นั่นคือ หากราคา 700 บาท เราจะซื้อได้ 685 บาท) และยังคงปัญหาการต้องออกไปซื้อนอกหมู่บ้าน (ลดค่าใช้จ่ายการขนส่ง)

นายนิคม ผู้ใหญ่บ้าน นำเสนอแผนธุรกิจ วิสาหกิจชุมชน

- กองทุนข้าวสาร ใน 10 หมู่บ้าน โดยเห็นข้อมูลจากการทำบัญชีครัวเรือน แล้วพบว่ารายจ่ายส่วนใหญ่เป็นการซื้อข้าวสารบริโภค การคิดเรื่องการจัดการกันเอง เพื่อนำเงินผลกำไรมาจัดสรรคืนให้กับสมาชิก ทั้งนี้ตอนนี้ยังซื้อมา และขายไป แล้วนำกำไรมาปันผลคืนสมาชิก ซึ่งจะมีกำไรโดยสูงสุด (หากซื้อข้าวถูกมาสีเอง) ที่ถึงละ 60 บาท
- หุ้น 12,300 บาท (สมาชิก 33 คน ได้รับปันผลร้อยละ 20 ต่อคน) อบต. สมทบ 100,000 บาท และ สกว. สมทบ 20,000 บาท ซึ่งที่ผ่านมาขาดทุนจำนวน 80,000 บาท เนื่องจากยังขาดประสบการณ์ (การสีข้าวแล้วมีต้นทุน ทำให้ขายแข่งกับภายนอกไม่ได้) แต่ก็รับใช้หนี้ไปแล้ว 50,000 บาท
- นอกจากนั้นก็มีโครงสร้างคณะกรรมการ จำนวนหุ้น และที่ปรึกษา การดำเนินการมี **จุดแข็ง** คือ การมีโรงสีข้าวชุมชน สมาชิกเข้มแข็ง การจำหน่ายข้าวสารราคาถูกกว่าท้องตลาด มีคุณภาพ ความปลอดภัย และมีระบบการทำงานที่สอดคล้องกัน แต่ **จุดอ่อน** คือ เงินทุนหมุนเวียนน้อย และกำลังการผลิตที่ไม่มากนัก นอกจากนั้นคณะกรรมการยังขาดประสบการณ์การผลิต (การดู และคัดข้าว) ตลอดจนสมาชิกเครือข่ายมีจำนวนน้อย ซึ่งหากให้กรรมการเลือก หรือเชิญชวนบุคคลอื่นๆ ในหมู่บ้านเข้าร่วม **ส่วนโอกาส** มองว่า มีเครือข่ายความร่วมมือทั้ง 20 ตำบลที่อาจจะเป็นช่องทางการตลาด การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ส่วนอุปสรรค มองว่า หน่วยงานยังไม่สนับสนุนเงินทุนมากนัก
- ต้นทุนข้าวสาร คิดที่ปริมาณการผลิตข้าวสารสีแล้ว จำนวน 5 กิโลกรัม มีมูลค่า 173 บาท เป็นต้นทุนแรงงาน 4 บาท ดังนั้นการขาย (ส่ง และปลีก) ต้องคิดที่ 180-200 บาท

นายวันชัย เลิศฤทธิ์ ประธานโครงการฯ สะท้อนมุมมองว่า การทำข้อมูลก็ต้องมีการอ่าน และคิดวิเคราะห์ข้อมูล การปรับแก้พฤติกรรมมารับจ่ายในชีวิตประจำวัน การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม การแก้ไข

ปัญหาชีวิตของชุมชน การทำบัญชีครัวเรือนเป็นเรื่องของผลประโยชน์เชิงพฤติกรรมที่จะปรับเปลี่ยนในการทำงานต่อไป

นายเดช รัชดาวงศ์ รองประธานโครงการฯ สะท้อนข้อคิดเกี่ยวกับความยั่งยืนว่า

(1) การจัดระบบกลุ่มที่ชัดเจน การทำทะเบียนควบคุมวัสดุ อุปกรณ์ และระเบียบการคุมเงินสดในมือ การนำเงินคืนเข้าบัญชี จะต้องบริหารจัดการให้ดี การทำธุรกิจมีส่วนที่ต้องชัดเจน คือ บัญชีที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และเป็นปัจจุบัน ความโปร่งใสเรื่องบัญชีเงินทอง โดยทุกสิ้นเดือนมีนาคมของแต่ละปีเป็นกำหนดการปิดบัญชี และแสดงรายการงบดุล บัญชีลูกหนี้ ตลอดจนการจ่ายเงินปันผล กำไร ขาด-ทุน

(2) สถานะของการทำงานต่อไปทางสมาคม (ส่วนกลาง) จะไม่ได้เข้ามาดำเนินการให้พื้นที่ทั้งหมด แต่จะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง เลยขอให้พยายามสร้างความเข้มแข็งในตัวเอง พัฒนาและทำงานโครงการของตนเองได้ หากยังไม่แน่ใจหรือต้องการการสนับสนุนใด ๆ ก็ขอให้ปรึกษารื้อกับกลุ่ม หรือสมาคม แล้วขอให้ช่วยรับรองได้

(3) การสร้างระบบที่แสดงการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การบันทึกการประชุม การทำทะเบียนคุมวัสดุครุภัณฑ์ การทำบัญชีงบดุลในการดำเนินการต่าง ๆ และการแสดงระบบการบริหารจัด

ภาคผนวก ข

บันทึกสรุปการสัมมนา

การถอดบทเรียนโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ 14 จังหวัด

วันที่ 20-21 ธันวาคม 2556 ณ ห้องราชวดี โรงแรม ทีเค พาเลซ กรุงเทพฯ

เริ่มประชุมเวลา 09.00 น.

กิจกรรมที่ 1 เรื่องเล่าเจ้าพลัง (เรื่องจริงจากการทำงาน / มีหัวเรื่อง กลางเรื่อง และท้ายเรื่อง / ความสำเร็จที่เกิดขึ้น / เลือกเล่า 1 เรื่อง ประมาณ 3 นาที)

สีลาภรณ์

การเปลี่ยนแปลงที่ดี คือ การ เปลี่ยนแปลงที่ตัวเรา การทำงาน ความภาคภูมิใจที่เราได้ มีความประทับใจที่เกิดขึ้น ในการทำงาน ซึ่งจะมีการประมวลบทเรียนการทำงาน อยากฟังความประทับใจที่เห็น ความภาคภูมิใจในช่วง 6-7 ปีที่ผ่านมา เราได้เปลี่ยนแปลงอะไร เราเติมเต็มให้คนอื่น ๆ ได้เรียนรู้จากบทเรียนความสำเร็จ และความภาคภูมิใจของเรากันเอง มีการนำของดีมาเล่า อยากให้เริ่มจากความประทับใจที่มีอยู่แล้วนำเสนอว่า เราเห็นที่เรื่อง เรามีความน่าภาคภูมิใจ เล่าเรื่องให้เอาเรื่องเด่นที่สุด ที่อยากจะคุย อยากโชว์ แล้วเราจะช่วยกันสักว่า เรามีที่เรื่องที่ต้องการถอด ว่าด้วยการ แยกภาคี การจัดการต่าง ๆ

พัทลุง (น้ำแก้ว)

วันนี้เราตั้งใจทำงานอื่นๆ พอรับงานใหญ่ขึ้นก็เริ่มหนาว สิ่งที่น่าประทับใจเรื่องเดียวก่อน คือ การทำงานร่วมกับภาคี และพี่น้องในพื้นที่ เดิมเรามองคนอื่น ๆ เป็นข้าวนอกนา เหมือนกองลูกบิลเลียด ไม่ได้ต่อกัน แล้วก็วิวาทกันกลับหลัง แต่หลังจากที่เราทำงานร่วมกันระยะหนึ่ง เราได้ (1) กระบวนการทำงานที่มีการออกแบบ การให้ข้อคิดเห็น การเสนอแนะ เป็นชุดความรู้ที่เกิดจากการทำงานจริง ในเวทีการสื่อสารกับภาคีราชการ เราฟังแบบเอาใจใส่ ให้ความสำคัญกับคนที่เกี่ยวข้อง มีความสำคัญใหม่เชิงรูปธรรม กลมกลืนกันระหว่างชุมชน ยกความคิด กระบวนการอย่างมีศักดิ์ศรี เราเริ่มดำเนินการมีตัวตน เป็นเนื้อเดียวกัน (2) การเปลี่ยนวิธีคิดภายในตัวเอง ใส่ใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น โดยทำให้เห็นว่า เราจะรับมือกับอย่างไร การจัดการน้ำที่พัทลุง มีการประสานงานให้ความสำคัญกับพื้นที่ (3) การเคารพ หรือให้ความสำคัญกันและกัน

สงขลา (จันทร์หา เจริญวิริยะภาพ)

ก่อนหน้านี้เราทำงานในหน้า “โครงการความร่วมมือ ” แต่มาเริ่มเรื่องภัยพิบัติ ก็ทำในพื้นที่ตำบลบ่อแดง ซึ่งมีงานบัญชีครัวเรือนเดิม ยังแยกส่วนกับกลไกอื่นๆ แต่ก่อนที่จะมีการเริ่มต้นโครงการ เรามีกระบวนการถอดบทเรียนการจัดการภัยพิบัติ การทำงานที่ต่างคนต่างทำ การช่วยเหลือเป็นแบบสนับสนุนกันในกลุ่มเอง (อุปถัมภ์) โครงการเข้าไปทำงานครั้งแรก เราโดน “เบะปากใส่” เราเข้าใจความขัดแย้ง แต่ใช้ประเด็น เรื่องงานเดินเรื่อง เราเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งบ้างในช่วงแรก

แต่หลังจากนั้น ก็มีการปรับเปลี่ยนท่าที ทศนคติ การพูดคุย เกิดรูปธรรมการจัดกา รกองทุนภัยพิบัติ โดย การทบทวนเราเห็นว่า (1) ไม่ขยายความขัดแย้ง แต่เอาข้อมูลเป็นตัวเดินเรื่อง วงคุยไม่เน้นทางการ แต่เอา ตามธรรมชาติ หรือความถนัด หลังจากนั้นมาสรุปร่วมกัน (2) การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน

สตูล (มยุรี จุ้ยพริก)

เป็นโครงการที่ตั้งคำถามกับตัวเองมาตลอด ตั้งแต่เริ่มต้นปี

2551 เพราะหลาย ๆ อย่างเสร็จไปแล้ว แต่โครงการยังไม่มีคำตอบ เราเกิดคำถามกับตัวเองมาตลอด และ สะท้อนว่า การที่เราทำงานบนความเข้าใจ ผลที่ได้คือ “เสร็จ แต่ไม่สำเร็จ” การทำงานตั้งแต่การออกแบบ กลไก ต้องทำให้เห็นคนทำงานก่อน ติดตั้งกลไกก่อน ตามกระบวนการเดิม ต้องมีข้อมูลมาเป็นอันดับที่สอง หลังจากนั้นก็นำถึงเป้าที่พวกเราตั้งไว้ คือ การแก้ไขปัญหา “ระบบน้ำ” เราเอาข้อมูลมากอง ได้รับความเห็นของผู้ทรงว่า ข้อมูลบางอย่างไม่เกี่ยวข้อง เราได้สรุปสุดท้ายว่า การที่เราจะเรี มต้องวิเคราะห์ว่า ประเด็นที่เราทำ โจทย์ที่เรามี ต้องดูเรื่องที่มาของข้อมูลที่ไม่เป็นสัพเพเหระทั้งหลาย เป็นการทำงานที่ “เสร็จ แต่ไม่สำเร็จ” ส่วนความประทับใจ เราได้คนเล็กๆ ที่ มีความตั้งใจในการทำงาน การมอง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้จริง (กรณีขับเรือชนหมา) การคุยกันได้รู้เรื่อง การมีภาคีการทำงานสนับสนุนที่ ชัดเจน และไม่เป็นแบบแก้ต่างกันไปวัน ๆ เจตนาการอยู่ร่วม และอยากดู อยากทำ เราเจอเพื่อน มีการ ทำงานร่วมกัน งานนี้อาจจะเสร็จ แต่ไม่สำเร็จ แต่เรายังทำต่อไป นอกจากนั้นก็เป็นการเห็นความแตกต่าง ระหว่างงานพัฒนากับงานวิจัย

นครศรีธรรมราช (ธนวัฒน์ ทองคำ)

ฐานจากโครงการความร่วมมือเดิม ที่ทำอยู่หลายปี จนมี

เครือข่ายการทำงานทั้งหมด แต่เมื่อคุยเรื่องน้ำ ทุกคนตกใจ เป็นเรื่องใหญ่ มีความขัดแย้ง ความอยากมี และอยากทำ มีผลประโยชน์เยอะ เลือกละเอียดลงทำดีเป็นพื้นที่ใหญ่ มีการเชื่อมโยงกับมหาวิทยาลัย การ ทำงานสร้างการยอมรับผ่านการทำงานวิจัยที่ สกว . เปิดโอกาส มีการต่อสู้กันทางความคิด วันแรกที่เสนอ โครงการฯ ทาง ม.วลัยลักษณ์นำคณะนักวิชาการมาเยอะมา แต่เมื่อเดินไประยะหนึ่ง พบความแตกต่าง คือ ชุมชนมีเวลา การสัมผัสพื้นที่ ความรู้ข้อมูลมาก มหาวิทยาลัยเก็บอง ค์ความรู้ แต่เป็นแบบตะห่าง ในขณะที่พื้นที่แต่ละเเย็ด เราทำงาน เสนอให้เห็นความร่วมมือ มีเรื่องราวเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำ เกิดความร่วมมือ ในการขยับในช่วงกลาง เราตกผลึกเรื่องเฉพาะในพื้นที่ การเห็นการผูกขาด (เจ้าของเรื่อง) เดิมไม่กี่คน มี การตีแผ่ข้อมูลสู่สาธารณะ ทำให้กระบวนการจัดการน้ำที่หน่วยงานภาคนำเสนอ มีการตรวจสอบ และขยับ มากขึ้น การตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน โดยเน้นการใช้ประโยชน์หลักที่มากที่สุด อาทิ ลุ่มน้ำท่าดี มีปริมาณน้ำ มากที่สุด 2 เดือน (กันยายน-พฤศจิกายน) แต่การทำค่าเฉลี่ยต่อปีทำไม่ได้ เพราะน้ำต้องเป็นการใช้ ตาม ปริมาณจริง จึงมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการคิดเรื่องข้อมูล นอกจากนั้นก็ข้อเสนอต่อโครงการท่อระบายน้ำ 3,500 ล้าน กระบวนการที่ใช้ความร่วมมือที่เกิดขึ้น มีกระบวนการตั้งแต่ต้น- กลาง-ปลาย เชื่อมกัน ย้อน อดีต พูดคุย สำนักร่วมกัน เป็นส่วนที่ช่วยยกระดับการทำงานวิชาการที่ มากยิ่งขึ้น ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ต่อไป (ท่าดี ที่ไม่เหลว)

พัทลุง (ประทีป เอียดหนู) มาช่วยน้ำแกวช่วงหลังที่มีการลงพื้นที่ ประทับใจที่งานไปตอบ โจทย์คนพื้นที่ เนื่องจากประสบปัญหาอยู่ เดิมไม่ค่อยเข้าใจงานวิจัยมากนัก เพราะเรียนรู้ทฤษฎีง่าย ๆ แต่ ไม่ได้ปฏิบัติ แล้วทำงานบริษัทมา 10 กว่าปี แต่ก็ภูมิใจที่นำความรู้นั้น ๆ มาปรับใช้กับพื้นที่ เดิมอยากทำ การเมืองท้องถิ่น แต่หลังจากที่มีการดูข้อมูลดังกล่าว เราเห็นช่องทาง มีใช้การเริ่มต้นทำการเมือง แต่เป็น ส่วนหนึ่งที่เราทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาชาวบ้าน เหมือนงานบุญ อยากเห็น และตั้งใจที่จะทำงาน การตอบ โจทย์กับชาวบ้าน ตื่นตัว และเล่นด้วย ทำให้เห็นความสำเร็จ ปัญหาาร่วมกัน (งานวิจัยใกล้ชิด ทำให้เข้าใจ และใกล้ชิด นอกจากนั้นเปลี่ยนมุมมอง ทำงานวิจัยก็ช่วยชาวบ้านได้)

พัทลุง (สิทธิพงษ์ มาเอียด) เริ่มตั้งแต่การทำงานโครงการความยากจน ABC บัญชีรับจ่าย การทำงานเรื่องน้ำ ซึ่งในระยะหลังสุด เป็นการทำความเข้าใจ เครื่องมือ และข้อมูลในชุมชนที่สามารถนำมา ผนวก และแก้ไขปัญหาได้จริง เดิมชุมชนใช้ชีวิตชีวิต และวัฒนธรรมในการแก้ไขปัญหา แต่หลังจากที่มีการ นำเครื่องมือการจับพิกัดทางดาวเทียม มีการตรวจสอบพื้นที่ การปฏิบัติงานได้จริง

สตูล (สรารุจ ใจเพชร) พื้นฐานจบปริญญาตรีทั่วไป เดิมคิดว่า อาจจะไม่สามารถทำงาน วิจัยได้จริง แต่หลังจากที่ได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ แล้วก็เริ่มมีความมั่นใจ มีคำถามจากพื้นที่ ชาวบ้านที่เราได้ ร่วมงานกัน ถามถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้จริง หลังจากที่มีหน่วยงานเข้ามาหารือกับคนในพื้นที่ ชาวบ้านคิดว่า สิ่งที่เราเองทำไม่ได้สื่อสาร หรือส่งต่อไปยังภาครัฐ ไม่คิดว่า ความคิดของชาวบ้านตัวเล็ก ๆ จะส่งไปถึงระดับนโยบาย อาทิ กรณีของตลิ่งพังที่ริมคลอง มีการ คุยกันกับชาวบ้าน หน่วยงานท้องถิ่น ร่วมกัน ชาวบ้านรู้สึกว่ หลังจากทำงานร่วมกัน หน่วยงานฟังเข้าขึ้น มีการให้ข้อมูล

สีลาภรณ์ สะท้อนในเชิงการตีความสลับฉากว่า (1) เห็นการยอมรับของ การใช้ข้อมูล สร้างพลัง การรับฟัง เป็นการแสดงว่า “ความจริง (สัจจะ) เอาชนะได้ทุกอย่าง ” งานวิจัยอยู่ กับความจริง ข้อมูลที่ไม่เลื่อนลอย เป็นข้อจริง ที่มีพลังไปเปลี่ยน (2) เห็นความสัมพันธ์ จากเดิมแบ่งกั ต่างคนต่างอยู่ แล้วมาเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ (3) การเปลี่ยนแปลงระบบคิด การคิดเป็นระบบ การ ยอมรับคนอื่น ๆ (ฟังเขา และเขาฟังเรา) การเปลี่ยนแปลงทำที่สะท้อนให้เห็นตัวเอง การเห็นอนาคตของ ตัวเอง

ยโสธร (ฐานปนพงศ์ เรืองชัย) ที่ได้ทำงานกับ สกว . เดิมไม่เข้าใจว่างานวิจัยคืออะไร ไม่รู้เรื่อง เราดูแต่งานพัฒนาอย่างเดียว แต่หลังจากที่เจองานวิจัย เราก็เห็นว่า อาจจะด้อเริ่มจากการทำงานพัฒนา แต่ ก็เกิดคำถามว่า “เจ้าจะไปทำอะไรได้บ้าง ” การทำงานพัฒนาแบบเดิมที่ไม่ศูนย์ หรือจุดประสานงาน แต่ เป็นการเปลี่ยนไปตามส่วนต่าง ๆ เราทำงานโดยไม่สร้างความขัดแย้ง พยายามอ่านจริต ในการประสานงาน เราพยายามหาคน ได้สำนักงานอยู่บนฐานการทำงาน หลังจาก ที่ สกว . หนุนเสริม ก็ตอบโจทย์ ได้รับการ ยอมรับ มีการตั้งศูนย์ประ สานงานในพื้นที่ การทำงานกับ สกว . ที่ผ่านมา ยิ่งทำให้หน่วยงานเกิดความ

ยอมรับ สกว. มีสถานะเป็นกลาง แต่หากคนทำงานมีสี (การเมืองมาก ๆ) ก็จะโดนปรับโทษ ข้อมูลที่เก็บมา ส่วนราชการยอมรับว่าสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง การทำงานแบบเดี่ยว ๆ เปลี่ยนแปลงเป็นการทำงานร่วมกัน มีภาคประชาชนทำงานร่วมด้วย เราเป็นคนพัฒนา ไม่รู้เรื่องวิจัย เป็นชาวบ้านธรรมดา จากนั้นก็เริ่มรู้ว่า ข้อมูลเป็นประโยชน์ ชาวบ้านจบ ป.4 ก็ทำงานวิจัยเป็น สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การยื่นบนศาลากลางได้ อยากชัดเจน เราเข้าร่วมการประชุมได้ทุกครั้ง พร้อมกับการรับฟังความเห็นของชาวบ้านด้วย เป็นส่วนที่ทำให้เราตอบชาวบ้านในพื้นที่ได้ด้วย เป็นการแก้ไขปัญหาโดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่ เพราะบางครั้งเอกสารที่เก็บ ชาวบ้านอาจจะตอบแบบให้เสร็จไป หรือไม่จริง การทำงานที่เห็นตัวตน สร้างกระบวนการปรับคิด ภายใน (Internalize) ของพื้นที่

ชัยภูมิ (ปราโมทย์ ขวัญชัย) อดีตข้าราชการครู และทำงานเป็นเกษตรกร การทำงานที่ผ่านมา เริ่มเห็นว่า การทำงานวิจัย สร้างผลการพัฒนา หรือการเปลี่ยนแปลง นอกจากนั้นก็เป็น การค้นพบภาคีการทำงานที่มีศักยภาพ อีกส่วนหนึ่งที่ยากจะเห็น คือ การผลิตข้าวปลอดภัย การทำโรงเรียนชาวนา และ เน้นหนักเรื่องการคัดพันธุ์ข้าว และมีโครงการอื่น ๆ ต่อเนื่อง

ชัยภูมิ (สมศักดิ์ อาจประจัน) การเป็นนักพัฒนา เรียนรู้กับชาวบ้านกว่า 17 ปี เราภูมิใจในการทำงานที่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา ส่วนการเก็บข้อมูลในโครงการเกษตร และอาหารปลอดภัย ชาวบ้าน ได้เห็นคุณค่าและมองตัวเองเป็นเจ้าของมากยิ่งขึ้น เราเห็นความสำคัญเรื่องข้อมูลที่ได้ โดยหลังจากที่มีการตีความ ตอบโจทย์ และปรับเปลี่ยนวิธีการทำงาน

นครราชสีมา (วาสนา ภาณุรักษ์) มีหลายเรื่องประทับใจ การทำหน้าที่หัวหน้าโครงการ ทำให้พยายามทำให้ดีที่สุด ส่วนความประทับใจ เป็นเรื่องความร่วมมือ โครชเดิมหน่วยงานต่าง ๆ คนต่างอยู่ แต่ หลังจากการทำงานในหน้าของ สกว . และสถาบันการศึกษา เราเห็นส่วนที่ต่อเนื่องจากโครงการ การผลักดันโครงการจากพื้นที่

ยโสธร (ธนพร การิน) ประทับใจเรื่องความร่วมมือจากภาคี หน่วยงานราชการมองเห็น ความสำคัญตั้งแต่การเริ่มต้นโครงการ จนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นหลังจากที่เริ่มต้น หน่วยงานไม่รู้จัก สกว . แต่หลังจากทำความเข้าใจกัน และทำงานร่วมกัน เป็นที่ยอมรับ เราวางตัวเป็นกลาง การรู้จักเขาและเรา การให้เกียรติกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าร่วมในการทำงาน

กาฬสินธุ์ (นิตยา สิทธิหงษ์) เราเข้าถึงกลุ่มชาวบ้านด้วยโอกาส และพบว่า ที่ผ่านมา ไม่มีการถาม หรือตอบสนองต่อความต้องการ ขอขอบคุณที่หน่วยงานของ สกว . มาร่วมสนับสนุนงาน การทำงานในฐานะผู้ประสานงานจังหวัด เราเห็นว่า ใครมาทำอะไร อย่างไร เห็นข้อมูลในการทำงาน เราเอาบทบาทของผู้

ประสานงานมาช่วยสนับสนุน ท้ายเรื่องการทำงานเป็น ABC คนดี สุขภาพดี และรายได้ดี เรามีเพื่อนมากยิ่งขึ้น

กาฬสินธุ์ (สม นาสะอ้าน) ตำแหน่งข้าราชการเล็ก ๆ ที่ไม่อยากจะเป็นคนใหญ่ การทำงานที่ผ่านมา 8 ปี เราเห็นว่า คนเล็ก คิดการไป ใหญ่ ใจใหญ่ ก็ได้ เป็นคำตอบที่สะท้อนการทำงานกับจังหวัดท้องถิ่น และชุมชน เนื่องจากที่ผ่านมา เราเห็นการพัฒนา พัฒนา และพัฒนา แต่มักจะแยกส่วน และไปคนละทิศทาง ไม่ได้อะไรจากการพัฒนา เราเห็นว่า การทำที่ของตัวเล็ก ๆ แต่เชื่อมร้อยส่วนราชการจังหวัด ภาครัฐ และหน่วยงาน การเข้ามาของ สกว. ปี 2548 ทำให้เห็นเครื่องมือ การเป็นนักร้องแบบในการบูรณาการความร่วมมือทั้งจังหวัด ดูว่าจะออกแบบอย่างไร จะพัฒนาที่ทีม หรือคนที่อยู่ในระดับตำบล แกนนำ พื้นที่ ได้อย่างไร เทคนิคการทำงานเริ่มจากการทำความเข้าใจ สร้างความสัมพันธ์ ความชัดเจนของแกนนำ โจทย์เริ่มต้นอาจจะกว้าง ๆ ไม่ยึดเครื่องมือใดๆ แบบตายตัว อาทิ “แก้ไขปัญหาคาความยากจนอย่างไร ” จากนั้นออกแบบสิ่งที่จะเป็นเครื่องมือในการทำงานร่วมกัน การออกแบบนโยบายสาธารณะร่วมกัน ระยะเวลา 8 ปีที่ผ่านมา เราเห็นผลการใช้เครื่องมือ กระบวนการ ความรู้ ข้อมูล เรา เห็นว่า “การทำงานเชิงสาธารณะ ต้องนอบน้อม รู้จริง อดทน เด็ดเดี่ยว ไม่ทุกข์สุขกับสิ่งที่จะเกิดขึ้น ชนอย่างมีสติ และเหตุผล การใช้สัจจะบารมี การทำจริง กัดไม่ปล่อย ทำให้ระดับปกครองชีวิตส่วนตัว การงาน และอยู่ได้ในสังคม อย่างเป็นปกติสุข” การที่จังหวัดเห็นความสำคัญ ชุมชนทำ ท้องถิ่นทำ และร่วมสนับสนุนงบประมาณ เน้นวาระจังหวัด “กาฬสินธุ์ เมืองแห่งความสุข ในปี 2560” โดยเริ่มมีการทำแผนทั้งการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร ระยะเวลา 8 ปีที่ผ่านมา ทำให้เห็นถึงคุณภาพของงาน สกว.

อุบลราชธานี (เกริกไกร แก้วล้วน) เริ่มโครงการสนับสนุน ข้าราชการพลอดภัย โดยโจทย์วิจัย คือ การรวมกลุ่มกัน เพื่อส่งเสริมความปลอดภัย การเริ่มต้นกับ สกว. เราใช้ฐานของมหาวิทยาลัย แล้วปรับจูนกับภาคประชาสังคม ซึ่งมีจิต การทำงานร่วมกัน ชาวบ้านในพื้นที่ร่วมกลุ่มกันได้มาก มีการคิดว่าจะรวมกันทำงานได้อย่างไร ยังมีทำที่ของ ราชการ แต่ก็ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวด้วย ชาวบ้านเชื่อเครดิตในหน่วยงาน วิชาการ และสถานะของหัวหน้าโครงการ (รศ.ดร.) กอปรกับประเด็นงานวิจัยที่น่าสนใจ และตอบปัญหาปากท้อง เราประสานงานโดยอาศัยหลัก การตอบหนังสือ ปัญหาอุปสรรค แต่หลังจากที่เสร็จสิ้นโครงการ ก็มีการติดตาม และสอบถามเป็นระยะ ๆ การสร้างเครือข่ายผู้ทำชาวพลอดภัยใน 37 อำเภอ (จากเดิมเป้าหมายมี 36 อำเภอ) และมีอีกหลายส่วนที่ยังรอการทำงานต่อเนื่อง สิ่งที่ถูกใจที่เกิดขึ้น คือ การจูงประกายให้ชาวบ้าน บางกลุ่มสามารถทำได้ด้วยตนเอง การส่งออกต่างประเทศ การทำสัญญาการซื้อขาย มีมาตรฐาน หลังจากการจูงประกายก็ได้รับความสำคัญ และร่วมมือกันทำงานในจังหวัด

อุบลราชธานี (ทรงวิทย์ รัตจินดา) การทำงานช่วง 18 เดือน เราประทับใจที่เริ่มจากการตั้งโจทย์เอง ซึ่งทำให้เห็นว่า กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการค้าข้าว ภาระตกอยู่กับเกษตรกรทั้งหมด ตัวชี้วัด ที่เกิดขึ้น คือ การ

จำนองที่ดินกับ ธกส . มากยิ่งขึ้น ทำให้เราเดินหน้าคุยกับหน่วยงานในจังหวัด โดยเราจะทำให้เห็นว่า กระบวนการที่คุยกับจังหวัด และหน่วยงานเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น การตั้งโจทย์เอง การใช้แนวคิดของ สกว. ในการตอบโจทย์ สิ่งที่เราทำเห็นคุณค่าการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ เราได้สมาชิกได้สมาชิก 36 กลุ่ม สมาชิกเกษตรกร 1,200 กว่าคน การทำงานในพื้นที่มากกว่า 10,000 ไร่ การใช้เครื่องมือในการทำงาน และการทำความเข้าใจลักษณะเครื่องมือเฉพาะของพื้นที่ เกิดการให้ความสำคัญ ข้าวเป็นวาระสำคัญใน อุบลราชธานี ส่วนการศึกษาดูงาน เราพบว่า หลังจากที่มีการดูแลเรื่องดังกล่าว เราพาพี่น้องไปศึกษาดูงานที่ ค้อวัง เห็นการทำงานตลาดเชิงรุกในต่างประเทศ ตลอดจนการทำงานร่วมกันของกลุ่มชาวบ้าน อย่าง สหกรณ์ศรีสะเกษ ซึ่งก็ได้คำตอบว่า จะทำในส่วนของวิสาหกิจชุมชน เราอยากเห็นพี่น้องเป็นเจ้าของ ข้าวสาร ต้น-กลาง-ปลายน้ำ

นครราชสีมา (สมศักดิ์ บุญเสริม) ขอขอบคุณการตั้งชบวนในการวิจัยของ สกว . และโคราชก็ได้มีส่วนในการเริ่มกระบวนการที่คนทำได้คิดด้วย และทำด้วย (เปรียบเปรยต่างจากคนซื้อไม่ได้ใช้ คนใช้ไม่ได้ซื้อ) และการทำงานพัฒนา จนมาเป็นคนทำนา กระบวนการทำงานวิจัยเป็นการทำข้อมูล สร้างพลังในการทำงาน และช่วยบริหารงานได้อย่างแท้จริง หลังจากการตั้งโจทย์วิจัย ได้ไปสื่อสารเชิญชวนภาคประชาชน กลไกภาครัฐ และภาควิชาการ ได้รับการตอบรับ แม้ว่าจะเป็นเรื่องใหม่ เนื่องจากชินกับทำใครทำมัน (แล้งไม่เสีย ท่วมไม่เสีย มีเงินเดือนกินโดยส่วนใหญ่) การทำเครือข่ายข้าวปลอดภัย เห็นแสงปลายอุโมงค์ เกิดมิตรทั้งหน่วยงาน พื้นที่ภาคประชาชน การร่วมคิด ตัดสินใจ และมองเป้าหมายการทำงานร่วมกัน

อุทัยธานี (สมพงษ์ สิทธิวงศ์) ผมเป็นนักวิจัย เห็นยุทธวิธีการเรียกประชุมทั้งจังหวัดจาก สกว . ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์กัน นอกจากนั้นในฐานะของการใช้บัญชีครัวเรือน แม้จะมีหลายฐาน ข้อมูล แต่ก็มองเห็นว่า เราใช้อะไรที่เป็นประโยชน์ได้ ก็ทำงานได้ การวิจัยเราทำเรื่องข้าว แม้ว่าจะทำสำเร็จในส่วนของการพัฒนาผลผลิต การทำไรซ์เบอร์รี่ แต่ก็ยังหนีไม่พ้นกลไกการตลาด การที่พี่ อคำคนกลางเข้าไปเจาะระบบโดยใช้กลไกราคาเข้ามาแทรกแซง ทำให้เกิดปัญหา ความล่าช้า นอกจากนั้นในฐานะที่ทำงานพัฒนาในพื้นที่ เราได้ข้อมูลจากโครงการ หรือนโยบายใหญ่ๆ อาทิ Flood Way สร้างผลกระทบกับพื้นที่ การศึกษาวิจัยสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่ม ทำให้ร่วมกันเจรจาต่อรอง และมีการจัดสรรทรัพยากรที่จะช่วยกันทำงาน งาน ศึกษาวิจัย เราเห็นกระบวนการที่ สกว. ทำงาน และมีการปรับแก้รายงานต่าง ๆ

ชัยนาท (ณรงค์ ผัดอ่อนอาย) เราประทับใจในการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาที่มาจากข้อมูลที่แท้จริง การทำงานของชัยนาท 55 เดือน (18+19+18) เราได้ร่วมกันแก้ไขปัญหา การใช้เครื่องมือการบริหารจัดการ การพัฒนาในพื้นที่ การบริหารจัดการที่ Good Management หากทำได้ กลุ่มชาวบ้านเป็น กรรมการร่วมกัน การร่วมคิดโครงการ การนำเสนอโครงการ การบริหารจัดการที่ดี เราทำโครงการเสนอ จังหวัดโดยผ่านช่องทาง หรือเงื่อนไขก ารสร้างพื้นที่ของ สกว . เป็นกระบวนการที่สำคัญที่สุด การนำเสนอ

การสรุปผลการทำงานทั้งหมดเป็นระยะๆ 6-12-18 เราสามารถทำให้ชุมชนได้ซึ่งใจ เขาสนใจ ชอบใจ พอใจ เราไม่ต้องไปผลักดันอะไรมากมาย เขาจัดการบริหารชีวิต การแก้ไขปัญหาปากท้อง การบริหาร ชุมชน การประสานงานกับแหล่ง ทุนทั้งภายใน และนอกชุมชน นอกจากนั้นก็เป็นการจัดรูปแบบการทำงาน บัญชีครัวเรือน ซึ่งปัจจุบัน ทีมชัชวาทกิจเป็นต้นแบบในการทำบัญชีครัวเรือน เผยแพร่ในพื้นที่รอบข้าง นักพัฒนาสามารถเป็นต้นแบบ หรือการทำวิจัยที่ดี การทำงานผ่านความตั้งใจ จริใจ และสร้างการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้

พิษณุโลก (อาณัติ สุทธิเสมอ) การศึกษาวิจัย โครงการนี้ทำงานมาเหนื่อยที่สุด คือ (1) ชาวบ้านเห็นข้อมูลตอนแรกบ่น เก็บข้อมูลไปทำอะไร เนื่องจากที่ผ่านมามีการเก็บข้อมูลแล้วหาย ไม่เคย นำมาแลกเปลี่ยนวิเคราะห์กัน (2) การตั้งเงื่อนไขการทำงานร่วมกับภาคราชการ (คนดี ซึ่งมีเจตนาที่ดี) ทำให้ค่อนข้างเหนื่อย และยากในการทำงานเริ่มต้น แต่ทำงานจริงแล้วได้รับการสนับสนุน การแบ่งปัน ทรัพยากร (3) ความรู้ และข้อมูลที่ได้จากการสนับสนุนทั้งภาควิชาการ และอื่นๆ (4) นอกจากนั้นก็มี การจัดเวทีจังหวัด การร่วมกันกำหนดทิศทางที่ชัดเจน ไม่สะเปะสะปะ จังหวัดที่ชาวบ้านช่วยทำงาน เสนอข้อมูล รูปธรรม ทำให้ผู้บริหารจังหวัดชัดเจน และกำหนดนโยบายการสนับสนุน พิษณุโลกมีผลสำเร็จการทำงาน โครงการ การจัดการข้อมูลและนำข้อมูลมาใช้ในการเจรจาดำเนินการ การบริหารโครงการ (ความสัมพันธ์) การใช้ข้อมูลเป็นยุทธศาสตร์ ในการขับเคลื่อนระดับจังหวัด การเก็บข้อมูลจากพื้นที่ได้จากชาวบ้าน และ หน่วยงานวิชาการ สร้างภาคี การทำยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด และขยายผลสู่จังหวัดรอบข้าง (การเป็น ต้นแบบการทำข้าวโพดครบวงจร) จากชุดความรู้ และประสบการณ์การทำงานกับโครงการของ สกว . ภาคี สนับสนุนมีเท่าที่ การทำความเข้าใจ และการทำงานร่วมกันชัดเจนมากยิ่งขึ้น การเห็นภารกิจร่วมระหว่าง ชาวบ้าน และภาคีร่วมกัน

นครปฐม (วิภารัตน์) มอง 2-3 เรื่อง การถักทอจากโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน - ความร่วมมือ - เกษตรปลอดภัย และอาหาร มีปรากฏการณ์ว่า การจัดการพื้นที่ทั้ง 3 ส่วน เริ่มจากการใช้ บัญชีครัวเรือนสร้างความตระหนักรู้ การทำงานต่อเนื่อง การทำศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบ การทำกระบวนการ การเพิ่มเติมให้ความรู้ การพัฒนาศักยภาพแกนนำ การมีหน่วยงานที่หลากหลาย การมีภาคีเชิงปฏิสัมพันธ์ โดยดูด้วยเท่าที่ การทำงาน ABC สร้างพื้นที่ให้ชาวบ้านเข้าออกหน่วยงาน และสถานที่ราชการได้มากยิ่งขึ้น การทำงานประสานงานทำได้สะดวก และให้ความร่วมมือมากยิ่งขึ้น ก่อนหน้านั้นมีการประสานงาน กับสหภาพความร่วมมือฯ ไปได้เลย โดย ความสัมพันธ์เปลี่ยนแปลงไป การทำงานได้รับความร่วมมือ การ จัดการความร่วมมือด้านต่าง ๆ ล่าสุดในการทบทวนโครงการ ได้รับความสนใจจากรองผู้ว่าราชการจังหวัดฯ ช่วยประสานงานทั้งกับสหกรณ์การเกษตร และพาณิชย์จังหวัด เป็นการช่วยเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้าน นอกจากนั้นก็เป็นส่วนของตลาดสุขใจ ที่จะช่วยให้เกิดการทำงาน เกษตรอินทรีย์ และเกษตรปลอดภัย ทาง

ตลาดสุขใจ และโรงแรมสามพราน จนได้รับงบประมาณสนับสนุน และทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย กองทุนสนับสนุน และมูลนิธิร่วมกัน การทำงานกับภาคเอกชน และหน่วยงาน

กำแพงเพชร (อภิสิทธิ์ พรหมมิตร) เราไม่ได้ทำงานเรื่องน้ำมาก่อน แต่ทำบัญชีครัวเรือน เห็นเรื่องรายจ่าย หนี้สินทางเกษตร และโยงไปหาวิธีหา รแก้ไข้ปัญหา จนเห็นประเด็นเรื่องน้ำ ปัญหาหลักของคนกำแพงเพชรต้องแก้ไข้ปัญหาเรื่องน้ำเป็นหลัก เป็นที่มาที่ไปว่า สิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ระดับตำบล มีใช่แค่การแก้ไข้ปัญหาของตนเอง สิ่งที่เราทำมาด้วยกันในหลายระยะเห็นการเชื่อมโยงระบบการแก้ไข้ปัญหาต้อง ทำทั้งระบบ การจัดการน้ำต้องทำร่วมกัน ไล่จากพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์เด่น และเห็นกระบวนการเชื่อมประสาน การทำงานเดิมเราคิดว่าราชการเป็นปัญหา และอุปสรรคในการทำงานของชุมชน เรากลับไปดูแล้วเห็นว่า ที่ผ่านมามีการทำงาน ของหน่วยงานราชการไม่ได้ถามความต้องการของพื้นที่ สุดท้ายความภาคภูมิใจใน 37 ตำบลเราสามารถบอกได้ว่า ความเข้าใจของชาวบ้านในพื้นที่คืออะไร แล้วก็มีความกล้าที่จะแสดงออกทางความคิดเห็น เราเห็นด้วยกับการพัฒนา แต่ต้องสร้างการมีส่วนร่วม และเปิดโอกาสให้มีการแสดง สร้างความเข้าใจร่วมกัน

อารี วิบูลย์พงศ์ มองจากมุมมองของคนนอก ขอสะท้อนความรู้สึกในฐานะที่เป็นนักวิชาการ ตอนแรกมาร่วมงานของโครงการ ABC ต้องใช้วิธีการปรับตัวเยอะ กว่าจะนั่งทนฟังได้ทั้งหมด ให้อู้เรื่องต้องใช้เวลา การทำงานวันนี้เรานั่งฟังได้ทุกวินาที และซาบซึ้งได้ทุกเรื่อง เป็นการเปลี่ยนแปลงจากการทำงานของนักวิชาการแบบฮาร์ดคอร์ ส่วนนักวิชาการอื่นๆ ที่ไม่ได้มีโอกาสมาเรียนรู้งานที่ทุกได้พูดมา การทำงานร่วมกันบูรณาการระดับจังหวัด จะไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้เลย หากไม่มีทรัพยากร วิธีคิดในเชิงพื้นที่ การมีพลังระดับบนที่จะช่วยออกแรง และทำให้ผู้ว่า หรือระดับต้นๆ ในจังหวัดรับฟัง และสร้างการเปลี่ยนแปลง แต่นักวิชาการอื่นๆ ไม่มีโอกาสได้เห็น และไม่มีโอกาสได้ร่วมผลักดัน เราเห็นว่า งานนี้จะช่วยแก้ไข้ปัญหาของคนในพื้นที่ได้จริง การทำงานหากทำเคลื่อนไปด้วยกัน แก้ไข้ปัญหาทั้งเศรษฐกิจ และสังคม เป็นเครื่องมือในระดับบัญชีครัวเรือน (รายปัจเจก) บัญชีระดับชุมชน การทำบัญชีระดับประเทศ เราชวนคิดว่า การทำ KM วันนี้จะช่วยให้ภาควิชาการอื่นๆ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในวิธีการของเราได้อย่างไร จะทำอย่างไรให้ความรู้ที่เป็นวิชาการของเรา จับต้องได้ และแก้ไข้ปัญหาได้จริง ขอยืนยันว่าแนวทางนี้สามารถนำไปใช้ได้กับทุกเรื่อง

สีลาภรณ์ บัวสาย สกว. พิจารณามอบรางวัลโครงการวิจัยเด่น โดยใช้ฐานของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการวิจัย ซึ่งมีงานของตลาดสุขใจ และพิษณุโลก ที่ได้รางวัลโครงการวิจัยเด่น โดยส่วนตัวแล้ว การทำงานในโครงการนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้เยอะมาก ตั้งแต่การเริ่มต้นทำงานจาก 12 จังหวัด และมีกลุ่มนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานร่วมกัน เราเล็งการวางขบวนตอนออกแบบโครงการ 3 ส่วน การแก้ไข้ปัญหาความยากจน จากชุมชนเข้มแข็งไม่รอด หรือทำไม่ได้ทั้งหมด เราจะทำอย่างไรให้ได้พลังของคนอื่นๆ

ฝ่ายต่างๆ มาทำงานกัน ทั้งมหาดไทย เกษตร ภาคประชาชน (พช.) และภาควิชาการ (สกว.) โดยเริ่มต้นจากการทำเครื่องมือบัญชีครัวเรือน โดยตอนนั้นฟังจากบทเรียนของ ศตจ . (ศูนย์ต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน ภาคประชาชน) การทำแผนต้องเริ่มจากพื้นที่ (Bottom-Up) เนื่องจากมีความจริง เป็นสัจจะ สร้างการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแบบชัดเจน (เปรียบเหมือนกับการเปิดไฟ) การใช้ข้อมูลที่ดี ต้องมีการอธิบายอย่างเป็นระบบ การเห็นค่ารวม ค่าเฉลี่ย สถิติ การทำงานที่ผ่านมา นำหนักการอธิบายที่สร้างทั้งการเรียนรู้ในพื้นที่ และการโยนสู่ระดับนโยบาย ตอนนั้นบางจังหวัดไม่เชื่อ และแอบฝัน (อาทิ พิษณุโลก) ซึ่งก็ไปทำเรื่องประเด็นเลย ตอนแรกของการเริ่ม ต้น เราไม่มีเครื่องมือการทำงาน การทำบัญชีครัวเรือนเป็นแบบฝึกหัดขั้นต้นๆ แล้วหากมีการทำความเข้าใจแล้วก็สามารถพัฒนาไปเป็นเรื่องอื่นๆ ทั้งเรื่องอาหารปลอดภัย เกษตร น้ำ และอื่นๆ ข้อมูลเหล่านี้เป็นบทพิสูจน์การทำงาน สิ่งที่เราประทับใจ คือ ทุกคนเก่ง ทำได้อย่างไร เหมือนที่ อ.อาร์ ว่ามีแนวคิด แล้วพื้นที่ได้ทำงานขยายรูปธรรม ทำงานได้ในเรื่องที่เราเห็น ทั้งการสานความสัมพันธ์ การเปลี่ยนบทบาท การสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทำให้เห็นว่า ประเทศเรามีความอยากที่จะทำงานเพื่อส่วนรวมมาก เพียงแต่สร้างพื้นที่การปรากฏตัว โครงการวิจัย เหมือนกับการปูเสื่อ ให้มีการปรากฏตัวของพระ- นางเอกใหม่ๆ และมีการพัฒนาต่อยอด ไปเป็นนักแสดง กระบวนการทำงานของเราได้เห็นว่า เป็นการดัน หรือสร้างตัวตน การออกแบบมีการสร้างความเป็นเจ้าของ การเคลื่อนงานของพื้นที่เองได้อย่างยั่งยืน การทำงานที่ตนเองคิด และถูกถามมาตลอด คือ “ความยั่งยืน” ซึ่งสิ่งที่ตัวเองเห็น คือ การทำงานของโครงการไปมากกว่าความยั่งยืน เนื่องจากมีการยกระดับและหมุนไป แม้ว่าจะไม่เที่ยง แต่ก็ยกระดับ อาจจะไม่ยั่งยืนในมิติแบบนิ่งสนิท แต่มีพลวัต คนที่ได้ประโยชน์จากการทำงาน คือ การที่เราฟัง (ให้เกียรติ) คนอื่นๆ ด้วย การเปิดหูแบบตั้งใจ การจดบันทึกทำให้เห็นว่า ทุกคน ทุกรายละเอียดมีมุม การเรียนรู้เช่นนี้ทำให้ยกระดับ ใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งมีได้อยู่ในระนาบเดียว ไม่ได้หมุนอยู่กับที่ เป็นเรื่องความเข้าใจ (มากกว่าการท่องเที่ยว) การมาถึงวันนี้ด้วยการเรียนรู้ และจะไปได้ด้วย การเรียนรู้ เราต้องเรียนรู้ว่า ปัจจัยของความสำเร็จของเราเกิดจากอะไร เราจะได้มีความรู้จริงติดตัว ไว้ในการจัดการกับสถานการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ส่วนนี้เรียกว่า ปัญญา

กิจกรรมที่สอง การทบทวนการเปลี่ยนแปลง / ใส่หมุดหมายสำคัญ ตามระดับการเรียนรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงในช่วง 18 เดือนที่ผ่านมา

บุญเยี่ยม เหลาสะอาด อธิบายลักษณะกิจกรรม ให้แต่ละพื้นที่ (จังหวัด) ได้เติมข้อมูลในแต่ละช่วงตามตาราง แบ่งเป็น (1) ก่อนเริ่มต้นโครงการ (2) ช่วง 6 เดือนแรกของโครงการ (3) ช่วง 6 เดือนที่สองของโครงการ และ (4) ช่วง 6 เดือนสุดท้ายของโครงการ แล้วให้ระดับของคะแนนความสำเร็จในการทำงานตามแกน 4 ด้าน (ความร่วมมือ กลไก/ภาคี การจัดการ ความรู้/เครื่องมือ)

สีลาภรณ์ บัวสาย เพิ่มเติมให้มองหาจุดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยคำอธิบายที่ใส่ในแต่ละช่วงเน้น “เราทำอะไร?” มากกว่า “ผลของการทำงาน การเรียนรู้ และการตื่นตัวของคนในพื้นที่” (หากเรารู้ว่า เพราะเราทำอะไร เขาถึงตื่นตัว การสรุปบทเรียนทำให้เห็นว่า สิ่งใดที่ทำแล้ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และความร่วมมือ) อาทิ การได้รับความเชื่อมั่น (Trust) ในการทำงาน การพิสูจน์ความน่าเชื่อถือโดยข้อมูลที่เป็นความจริง เจตนารมณ์ร่วม จำนวนของผู้คนที่เป็พื้นฐานของข้อมูล

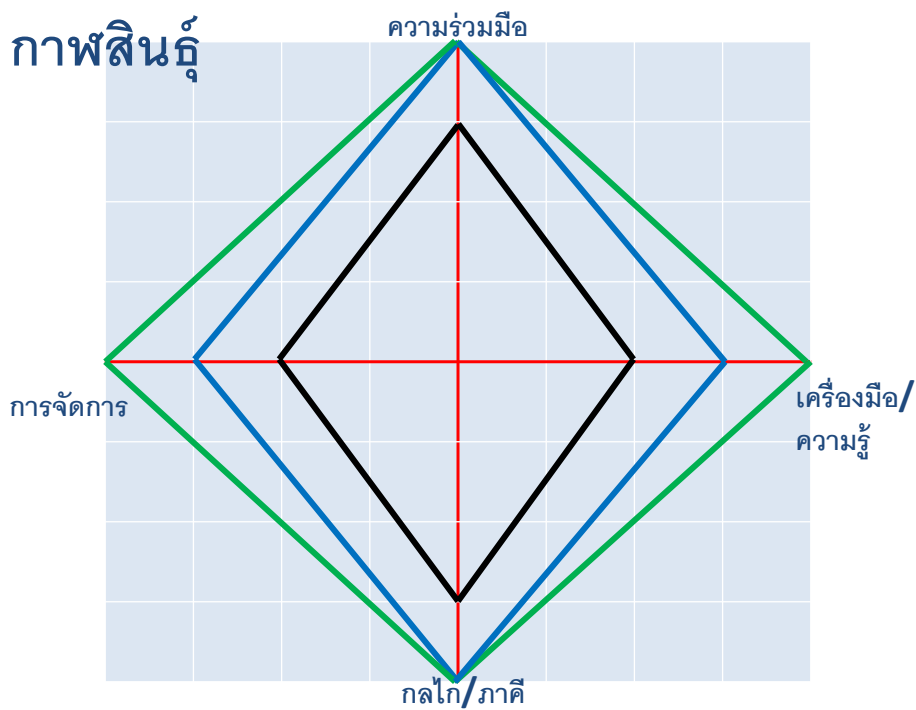
อารี วิบูลย์พงศ์ สะท้อนความเห็นในการทำงานที่ผ่านมา คือ

(1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท ได้หารือกับรองผู้ว่าฯ เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนวิสาหกิจ มีสินค้าในลักษณะเฉพาะ คิดเรื่องการจะอย่างไรให้ตลาดขยาย มีความมั่นคง ความยากที่สุดมาเจอกับกลุ่มคนทำงานที่เข้มแข็ง เราจะยกระดับโจทย์ของเราได้อย่างไร ต้อง ใจความเก่ง การสนับสนุนจากนโยบายของรัฐ และเห็นว่า เรามีตลาดการส่งออก ตลาดใหญ่ ที่ต้องการข้าว Mass อยู่ เราจะแข่งกับเวียดนาม หรือจังหวัดอื่นๆ ได้อย่างไร เป้าหมาย การส่งออก จะจัดการได้โดยในปริมาณมากๆ (Bulk) การลดต้นทุนต่อหน่วย การเพิ่มผลิตภาพ (ผลผลิตต่อหน่วย) ซึ่งหมายถึงการลดต้นทุนต่อหน่วย และการเพิ่มประสิทธิภาพ (การทำการมากขึ้น โดยการปรับ หากราคาของข้าวเปลี่ยนแปลงไป เราสามารถเพิ่มการใช้ปุ๋ยได้เท่าเดิม หรือมากกว่าเดิม ประสิทธิภาพต้องคิดรวมกับการจัดการ การผลิต การขาย และมีแนวคิดที่จะต้องนำการทำ การตรวจสอบย้อน กลับ (Tracability) มาใช้ ยิ่งต่อๆ ไป ในส่วนของการแข่งขันที่สูงหรือมากยิ่งขึ้น ก็จำเป็นต้องคิดเรื่องวิธีการทำตลาดเฉพาะ (Niche Market) สำหรับคนที่มีผลผลิตพิเศษเรื่องใหญ่ๆ คือ การเรียนรู้เรื่องการตลาด ดูทิศทางการตลาด และการมองปัจจัย

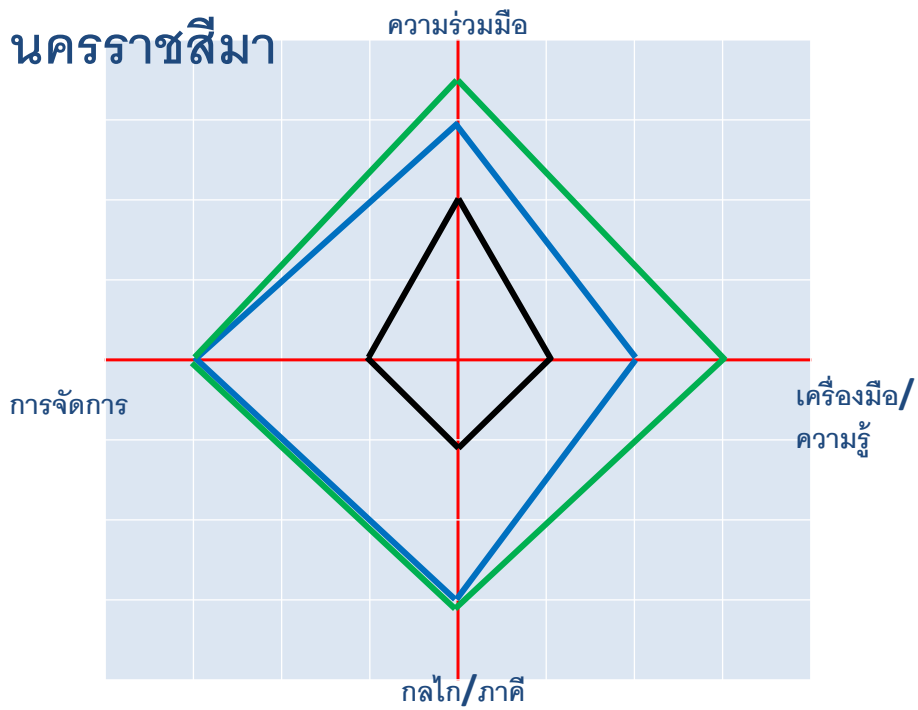
(2) พืชปลูก มีจุดแข็งที่การทำงานคือ โจทย์ชัด (การทำปุ๋ยสั่งตัด) หากมีการกำหนดเป้าหมายว่า การทำงานต่อไป ควรได้ผลผลิตอย่างไร การทำคำถามต่อไป ด้วยราคาของปุ๋ย หากเราเพิ่มปุ๋ยในสูตรที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ (N-P-K) ในระดับใด ทิศทางต่อไปในอนาคตเราอาจจะมองผลิตภัณฑ์อื่นๆ ที่ยังคง (อาจจะ) ใช้วิธีการเดียวกันกับที่ใช้กับข้าวโพด เพื่อลดความเสี่ยง การจัดการความเสี่ยง การสร้างภูมิคุ้มกันให้กับ

ตนเอง การเพิ่มมูลค่าต้นทุนที่ถูกกว่า ประเทศไทยควรลงทุน ช่วยกันพัฒนาข้าวพันธุ์ลูกผสม โดยคิดถึง
ต้นทุน /เป้าหมายของพืชโลก ยังต้องคิดเรื่องคุณภาพ และ การเปิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ รายได้หลัก
ของพืชโลกมาจากข้าวโพด เป็นพื้นที่

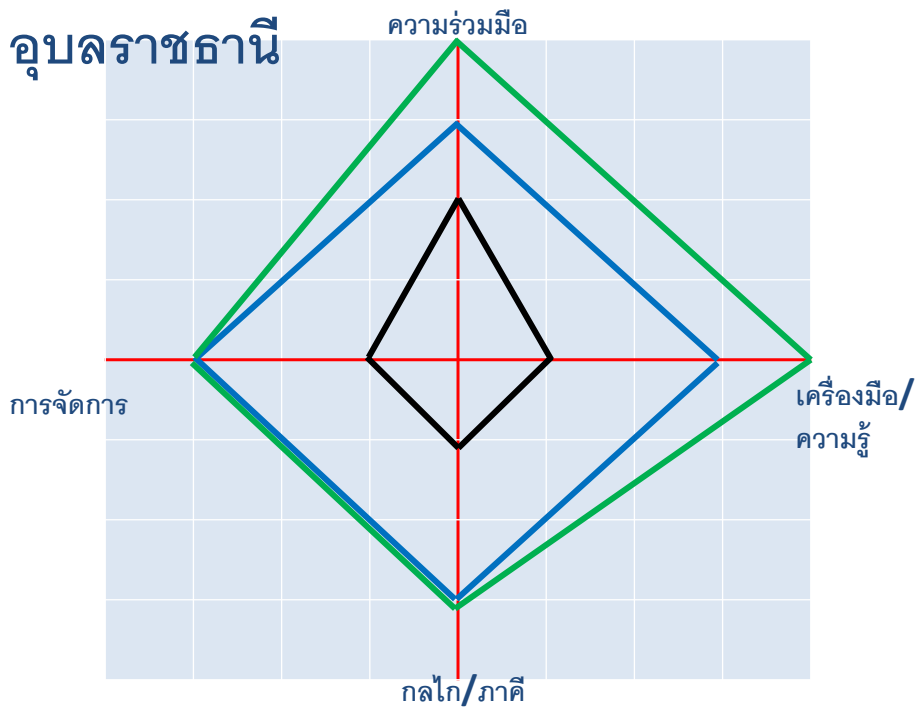
กลุ่มประเด็นเกษตร อาหารปลอดภัย

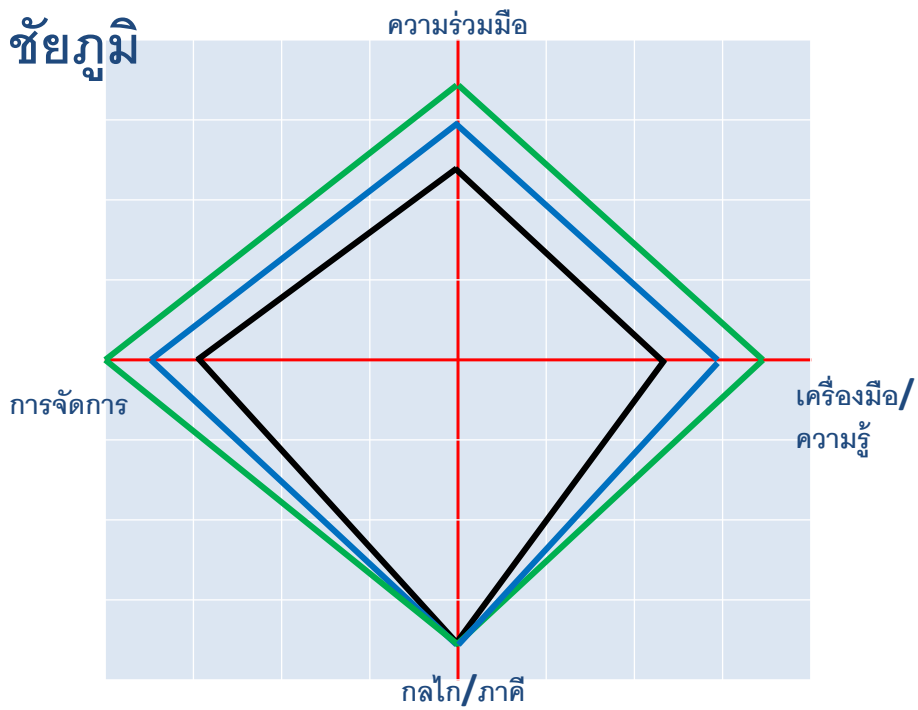
นครราชสีมา

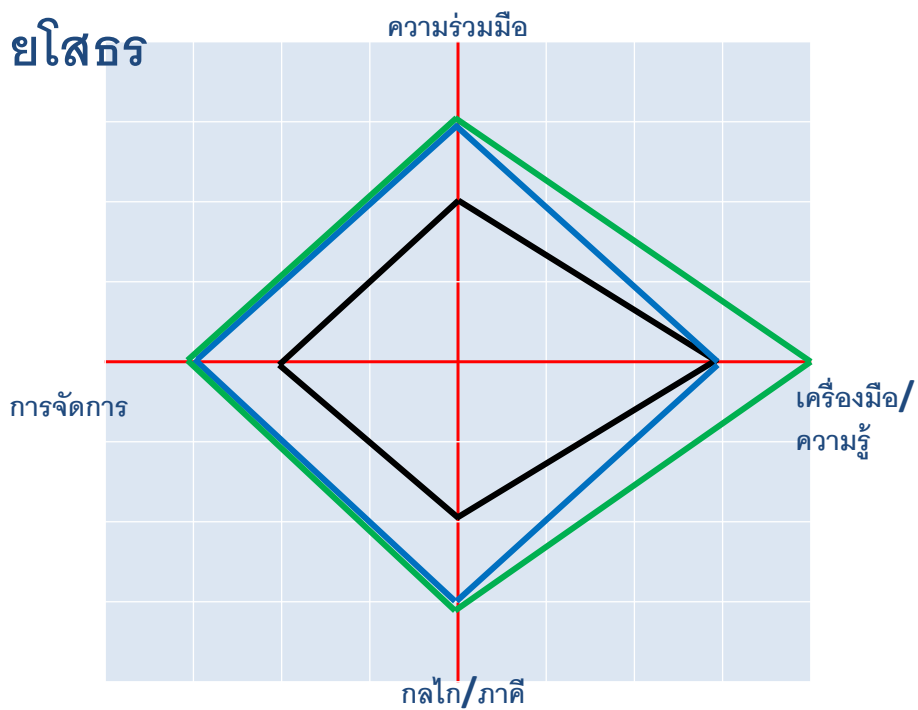
อุบลราชธานี

ชัยภูมิ

ยโสธร

สรุปบทเรียน

ด้านความร่วมมือ		
ความสำเร็จ - เป็นประเด็นร่วมของจังหวัด - เกิดความสัมพันธ์เชิงบวก - นโยบายการทำงานร่วมกัน การบูรณาการเชิงนโยบาย	ปัจจัยสนับสนุน - สถานการณ์พื้นที่ ปัญหา ข้อมูล เวที แลกเปลี่ยน บริบทพื้นที่ - กิจกรรมร่วม บรรยากาศ การเสริมกัน - การสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ - นโยบายกระทรวง การบริหารจัดการแนวใหม่ - ฐานการวิจัยในพื้นที่ ตัวต่อ - แนวคิด/วิสัยทัศน์ ผู้บริหารจังหวัด	สิ่งที่ควรทำ - เวทีแลกเปลี่ยน สื่อสาร - สนับสนุนกันอย่างต่อเนื่อง - สื่อสารเป็นทางการและไม่เป็นทางการ - ทีมประสานงาน ข้อมูล เชื่อมยุทธศาสตร์/กลไก - สร้างความเข้มแข็ง จัดการตัวเอง - โครงสร้าง/กลไกขับเคลื่อนที่ชัดเจนทั้งในระดับตำบลและจังหวัด
ปัญหาที่เกิดขึ้น - นโยบาย/การทำงานไม่ต่อเนื่อง - การไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงาน	เงื่อนไข/อุปสรรค - การโยกย้ายผู้บริหารและบุคลากร - การเปลี่ยนตัวผู้เข้าร่วมเวที/ผู้รับผิดชอบ - ความเข้าใจแตกต่างกัน ประโยชน์ไม่ชัด	สิ่งที่ไม่ควรทำ - การฝากความหวังไว้กับคนภายนอก/คนที่มีความเสี่ยง

ด้านกลไก/ภาคี		
ความสำเร็จ - บรรลุผลสำเร็จและวัตถุประสงค์ - เกิดรูปแบบการทำงานร่วมกัน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ - มีภาคีเพิ่มขึ้น ทั้งหน่วยชุมชน และภาคเอกชน	ปัจจัยสนับสนุน - การมีอุดมการณ์และแนวคิดเดียวกัน - การมีคำสั่งทำงานทางการ - ความรู้และประสบการณ์ - การแลกเปลี่ยน การออกแบบกระบวนการ - ความเข้าใจบทบาท รู้เขารู้เรา - ประโยชน์ร่วม ประเด็นร่วม - สร้างขวัญกำลังใจ - การมีส่วนร่วม มีบทบาทในเวที	สิ่งที่ควรทำ - เวทีแลกเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง เป็นทางการและไม่เป็นทางการ - วิเคราะห์โจทย์ วิเคราะห์บทบาทภาคี - กำหนดกรอบการทำงานร่วมกัน - ประสานงานตัวบุคคลและหน่วยงาน - การสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ - การสร้างกำลังใจ ไว้วางใจ
ปัญหาที่เกิดขึ้น - ไม่ได้รับความร่วมมือ - ขั้วเคลื่อนไหวงานไม่ต่อเนื่อง ไม่เป็นตามแผนงาน	เงื่อนไข/อุปสรรค - ไม่รู้บทบาทของภาคี หน่วยงาน ช่วงเวลาของการประสานงาน - เข้าใจผิด คิดว่าใช้แต่ไม่ใช่	สิ่งที่ไม่ควรทำ - ไม่ฝืนใจคนที่ไม่อยากทำ หรือไม่มีน้ำใจ

การจัดการ		
ความสำเร็จ - เกิดเป็นยุทธศาสตร์จังหวัด มีงบประมาณขับเคลื่อน - เกิดการเชื่อมโยงหน่วยงาน โครงการ และกิจกรรม	ปัจจัยสนับสนุน - การใช้ข้อมูล - สร้างพลังของท้องถิ่น ชุมชน มาขับเคลื่อน - จัดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูล สร้างผลประโยชน์ร่วมกัน - การเติมเต็มและหนุนเสริมกัน - การกำกับ ติดตาม และรายงานผล	สิ่งที่ควรทำ - สร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - มีข้อมูลที่เป็นจริง นำเชื่อถือ เลือกใช้ข้อมูล และจังหวะเวลา โอกาส พื้นที่ - รายงานผล เปรียบเทียบผลงาน - สื่อสารให้ครอบคลุม ทัวถึงชัดเจน - คู่มือการปฏิบัติงานร่วมกัน และอบรมการใช้คู่มือ - ทำงานต่อเนื่องและเชื่อมโยง
ปัญหาที่เกิดขึ้น - ความเข้าใจคลาดเคลื่อน - การแปลงไปสู่การปฏิบัติไม่ตรงเป้าหมาย - แผนกับงบประมาณไม่สอดคล้องกัน	เงื่อนไข/อุปสรรค - การสื่อสารไม่ชัดเจน ไม่ครบ ไม่เพียงพอ - ไม่มีแนวปฏิบัติงาน/ไม่มีคู่มือ	สิ่งที่ไม่ควรทำ - การทำงานแบบไม่มีส่วนร่วม

ด้านความรู้และเครื่องมือ		
ความสำเร็จ - ชุมชนวิเคราะห์ตัวเอง รู้ตัวเอง รู้ปัญหา สาเหตุ และความต้องการ	ปัจจัยสนับสนุน - เครื่องมือมีคุณภาพ ชัดเจน มี การสร้างกระบวนการเรียนรู้ จากข้อมูล เวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ต่อเนื่อง - นักจัดการข้อมูล ความรู้ กลไก - กระบวนการมีส่วนร่วม การบูรณาการองค์ความรู้ - การวิเคราะห์และประเมินผล ความรู้และเครื่องมือ	สิ่งที่ควรทำ - กลไกการจัดการความรู้ชุมชน ศูนย์ข้อมูล/เรียนรู้ในทุกระดับ - สร้างเครื่องมือที่เหมาะสมกับ ชุมชน/ท้องถิ่นงาน - การสร้างความเข้าใจ ประโยชน์จากข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน - การสร้างการเรียนรู้ข้อมูลของ ทุกส่วน - มีฐานข้อมูลเพื่อการวางแผน
ปัญหาที่เกิดขึ้น - แนวทางการแก้ไขไม่ตรงกับ ข้อเท็จจริง - ข้อมูลไม่น่าเชื่อถือ	เงื่อนไข/อุปสรรค - ข้อมูลที่ไม่เป็นจริง มากเกินไป ขั้วซ้อน - เครื่องมือไม่เหมาะสม - ขาดเวทีคืนข้อมูล/ตรวจสอบ ข้อมูล	สิ่งที่ไม่ควรทำ - การเก็บข้อมูลทุกอย่าง มากเกินไป ไม่จำเป็น

ก้าวต่อไปของงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่

จังหวัด	โจทย์	วิธีการ/เป้าหมาย	การสนับสนุน
อุบล ๑	- การสร้างวิสาหกิจชุมชนเกษตรปลอดภัย	- ลดการใช้ปุ๋ยเคมี - การใช้ภูมิปัญญาทำเกษตรปลอดภัย - ส่งเสริมการตลาดลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ - พัฒนาการเรียนรู้ชุมชน - เพิ่มผลผลิต ทำปุ๋ยชีวภาพ เมล็ดข้าว แปรรูป - สร้างฐานข้อมูล ศูนย์เรียนรู้อำเภอ	นักวิชาการด้านการจัดการ ธกส: ทุนชุมชนวิสาหกิจกลุ่มวิสาหกิจ มรท.อุบลฯ : สถานที่พาณิชย์จังหวัด: การตลาด เกษตรจังหวัด: อบต.: ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี

จังหวัด	โจทย์	วิธีการ/เป้าหมาย	การสนับสนุน
ชัยภูมิ	-การสร้างวิสาหกิจชุมชนเกษตร-อาหารปลอดภัย	- ขยายพื้นที่ผลิตอาหารปลอดภัย - เพิ่มประเภท/ชนิดการผลิตอาหารปลอดภัย - พัฒนาการตลาด	ท้องถิ่น (อบจ.) สปก.
โคราช	-การลดการใช้สารเคมี -การลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มรายได้ -การสร้างและพัฒนาวิสาหกิจอาหารปลอดภัย -ความมั่นคงทางอาหาร	- สร้างเครือข่ายผลิตเมล็ดพันธุ์ - ใช้ข้อมูล - พัฒนากลุ่มวิสาหกิจกลุ่มเดิม -สร้างแบรนด์โคราช -เพิ่มรายได้เกษตรกรเพิ่มภาคีเครือข่าย	จังหวัด/ มรท. นครราชสีมา/ พัฒนาที่ดิน ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว / พาณิชย์จังหวัด เกษตรจังหวัด

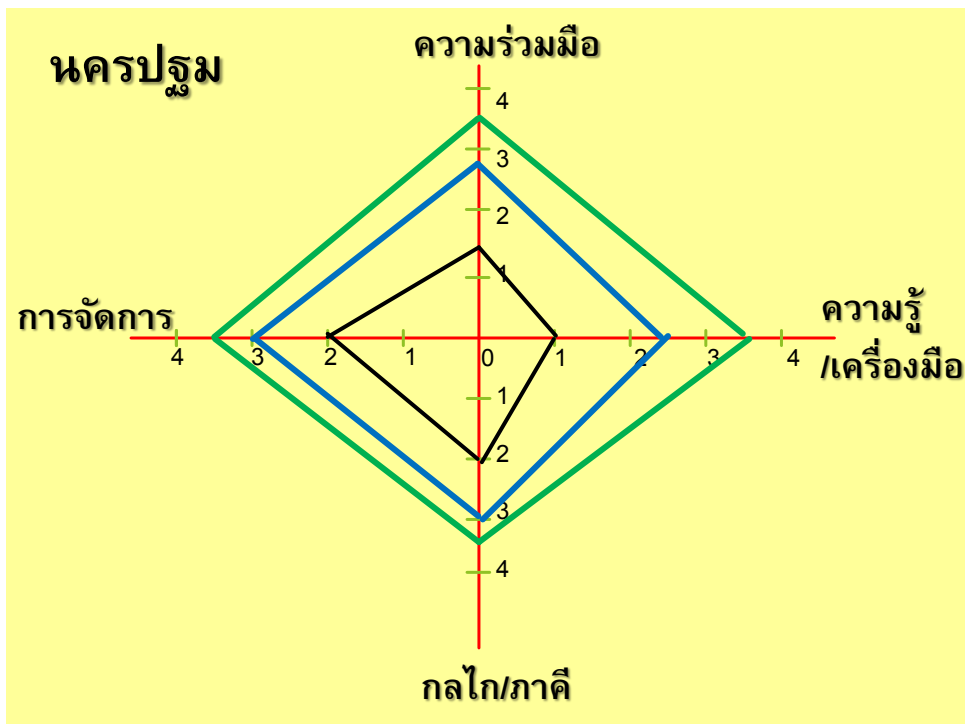
จังหวัด	โจทย์	วิธีการ/เป้าหมาย	การสนับสนุน
ยโสธร	-การพัฒนาการผลิต -การส่งเสริมการตลาด วิสาหกิจข้าวอินทรีย์	-พัฒนาจากฐานเดิม เพิ่มระดับสู่อินทรีย์ -เน้นการลดรายจ่าย -ขยายตลาดทั้งภายในและภายนอก	มูลนิธิสายใย กลุ่มโรงสี
กาฬสินธุ์	-การพัฒนาการผลิตวิสาหกิจ ข้าวปลอดภัย	-การขยายพื้นที่ -สร้างกติกการผลิตในพื้นที่ -ทำเมล็ดและพันธุ์ข้าว -ลดการใช้สารเคมี -พัฒนาเครือข่ายการผลิตการตลาด และขยายผล -สร้างกระแส -สร้างแบรนด์สินค้าจังหวัด -พัฒนาศูนย์เรียนรู้ข้าวปลอดภัย	ยุทธศาสตร์จังหวัด (24 ล้าน) มรภ.กาฬสินธุ์ โรงพยาบาล

กลุ่มวิสาหกิจชุมชน
นครปฐม 1 คน
ชัยนาท 3 คน
พิษณุโลก 1 คน
อุทัยธานี 2 คน

การ
เปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลง: ด้านความร่วมมือ นครปฐม

6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
พอใช้ ○ระยะแรกของการต่อแผนงาน (ที่ขาดหายไปช่วงหนึ่ง) ○ทบทวนระยะการก้าว่างในการวางทิศทางแผนการดำเนินงาน	เริ่มเข้าที่ ○ การสานต่อเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง ○ ผลการตอบรับอยู่ในเกณฑ์ดี สามารถขยับแผนงานออกไปได้	เป็นไปในทิศทางที่ดี ○ เชื่อมแผนงาน การบูรณาการทั้งเชิงแผนงาน และงบประมาณตั้งแต่ระดับท้องถิ่น อำเภอ และจังหวัด ○ หน่วยงาน มีการประชุมและแลกเปลี่ยนพูดคุยอย่างต่อเนื่อง ○ หลักการ มีงานวิชาการ เข้ามาเสริมหนุนกระบวนการเพิ่มขึ้น

การเปลี่ยนแปลง: ด้านภาคี นครปฐม

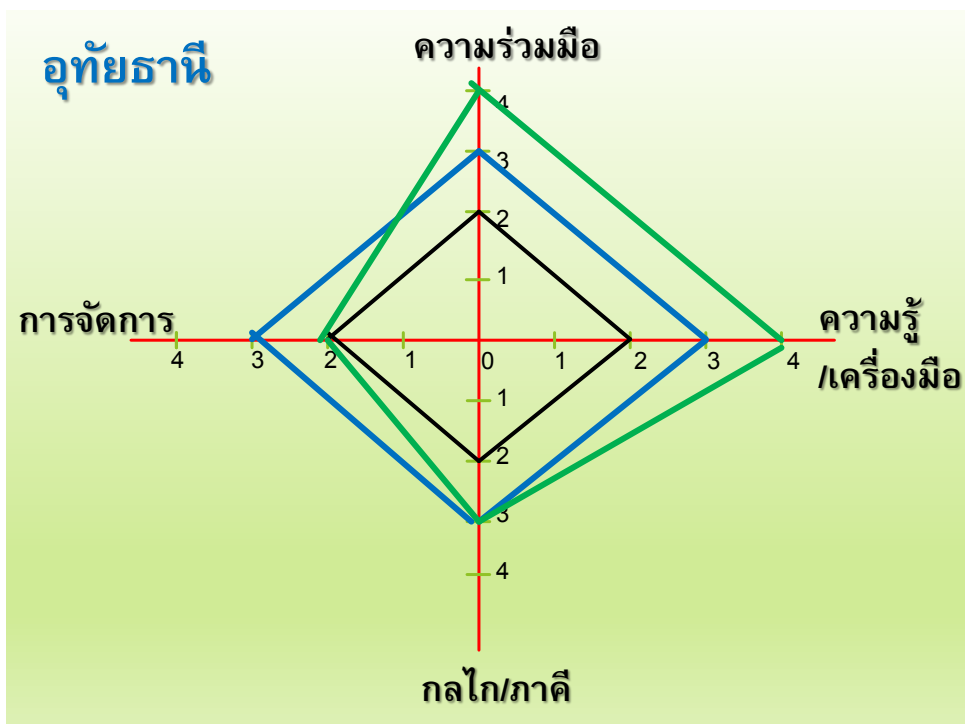
6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
○ คณะทำงาน เข้มข้นดี ○ แผนงานที่ต่อเนื่อง ○ บูรณาการกับ โครงการอื่นๆ ใน พื้นที่ในการขับเคลื่อนที่สม่ำเสมอ ○ มีการประชุม แลกเปลี่ยน สถานการณ์ ร่วมกันทุกเดือน	○ ภาคีหน่วยงาน เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ ชัด เครือข่ายที่ หลากหลาย ฯลฯ ○ ให้ความสำคัญใน เชิงกระบวนการการ มีส่วนร่วมและระดม ความคิดเห็น	○ มีความเข้มข้น ○ คณะทำงาน/เครือข่ายมีกลไก การจัดการร่วมกัน โดยแบ่ง ภาระหน้าที่ ในการดำเนิน กิจกรรมรูปธรรม และติดตาม งานในพื้นที่ ได้อย่างมีระบบ ○ ภาคี ให้ความสนใจกับ กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มากขึ้น ○ มีการยกระดับความสัมพันธ์ที่ดี มาก

การเปลี่ยนแปลง: ด้านการจัดการ: นครปฐม

6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
○ เปิดเวทีระดับ ตำบล มี เป้าหมายร่วมกัน ○ เสนอแผนงาน โครงการฯ ให้กับ ทางหน่วยงาน รับทราบ เพื่อให้ เกิดการตระหนัก รู้ร่วมกัน	○ พัฒนาการจัดการร่วมกันเชิงงาน วิชาการ และงานข้อมูล ○ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน 3 ระดับ (1) ประชุมประจำเดือนของ คณะทำงาน (2) เวทีหน่วยงานภาคี ทุก 3 เดือน ติดตามสถานการณ์ วางจังหวะ ก้าวการขยายผล (3). ประชุมคณะทำงานตำบล ○ ทบทวนความก้าวหน้า ผลการ ดำเนินงาน ข้อค้นพบ การสะท้อน ความคิดเห็นร่วมกันของภาคี เครือข่ายและหน่วยงาน	○ ยกระดับความสัมพันธ์ ติดตามเยี่ยมเครือข่าย อย่างเข้มข้น ○ เวทีรวมหน่วยงาน/ภาคี เครือข่าย ผู้เกี่ยวข้อง แลกเปลี่ยนข้อมูล วางแผนงาน สรุปถอด บทเรียน ○ การนำเสนอโครงการฯ ใน ระยะสุดท้ายของแผนงาน ให้กับภาคีหน่วยงาน ผลสัมฤทธิ์ของโครงการฯ

การเปลี่ยนแปลง: ด้านความรู้ เครื่องมือ: นครปฐม

6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
○ ความรู้ ในเรื่องการจัดทำข้อมูล ○ เครื่องมือ แบบการเก็บบัญชีครัวเรือน ○ จำลองสร้างการจัดการเรื่อง การตลาด การเก็บข้อมูลความต้องการด้านการตลาด	○ คัดข้อมูลบัญชีครัวเรือน แผนชีวิต และแผนชุมชน ○ แผนที่ศักยภาพพื้นที่ ○ แผนงานโครงการชีวิต ○ ระบุธรรมกระบวนการกลุ่ม และแผนบูรณาการร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น/จังหวัด ○ การบูรณาการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้	○ ขั้นตอนและกระบวนการตรวจสอบหาสารพิษในเลือด ○ การตรวจสอบสุขภาพดิน การทำปุ๋ย /การวิเคราะห์ดิน ○ การทำนาข้าว สวนพืชผักสวนครัว แปรรูป ○ ยกระดับนวัตกรรมใหม่ ○ ระบบฐานข้อมูล ให้เป็นหมวดหมู่ และนำข้อมูลนำเสนอ

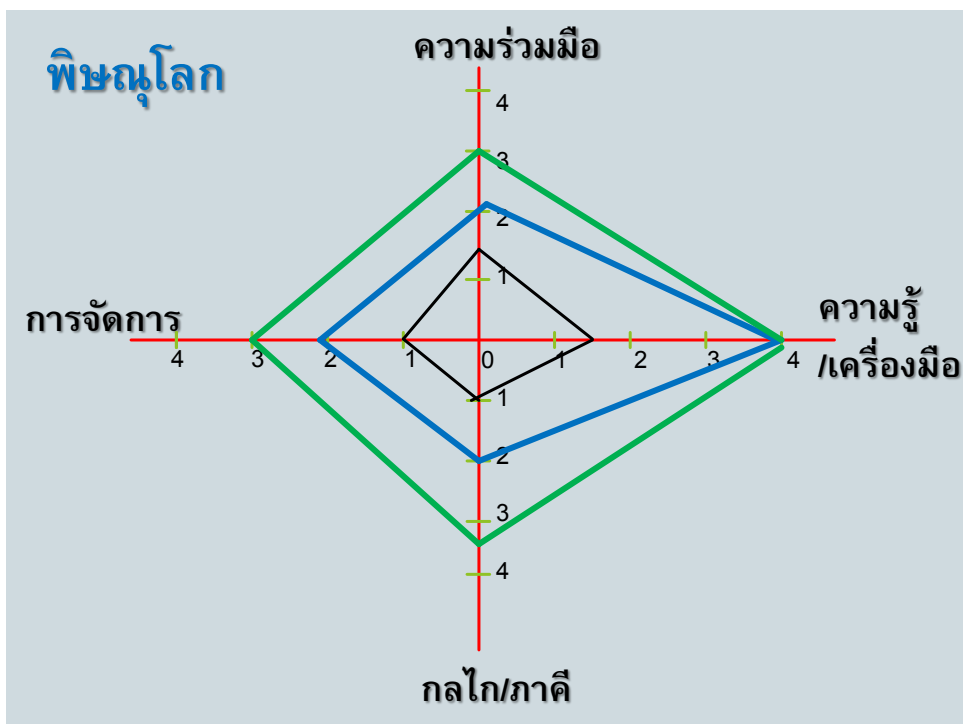

การเปลี่ยนแปลง: ด้านความร่วมมือ/ภาคี อุทัยธานี

6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
■ คนเข้าร่วมน้อย ■ งบประมาณลงมาซ้ำ ทำให้ต้องเปลี่ยนตำบล ดำเนินการ ทั้ง 20 ตำบล-คนต้องเปลี่ยนใหม่หมด	■ เพิ่มขึ้น ■ คัดเลือกตำบลชุดใหม่ (20 ตำบล-27 คน)	■ มีการทำงานที่เป็นระบบ เกิดความร่วมมือจากตำบล มีคนมากขึ้น 20 ตำบล 59 คน
■ ภาคีมากสับสนเนื่องจากการทำงานโครงการเดิม สามัคคีกัน (ภาคี 12)	■ ภาคีเพิ่มขึ้น ■ เกิดกลไกการทำงานที่เป็นระบบ สามัคคีกัน (ภาคี 23)	■ ภาคีเพิ่มขึ้นจากเดิมมาก เนื่องจากมีผู้สนใจในการทำงานเพิ่มมากขึ้น (ภาคี 23)

การเปลี่ยนแปลง: ด้านการจัดการ และด้านความรู้ อุทัยธานี

6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
■ การจัดการไม่ค่อยดี ■ ภาคีและคณะทำงานยังไม่ค่อยมีความเข้าใจ ยังประสานกันไม่ค่อยได้	■ การจัดการดีขึ้นมาก ประสานงานกับทุกภาคส่วนได้ดี มีความเข้าใจกัน	■ การประสานงานความร่วมมือน้อยลง เนื่องจากเกิดการอึดตัว และอยู่ในช่วงทำอาชีพหลัก
■ การให้ความรู้ความเข้าใจกับคณะทำงาน ตำบล และผลิตเครื่องมือในการทำงาน	■ คณะทำงานมีความรู้ความเข้าใจในการทำงานเพิ่มมากขึ้น ■ การนำเครื่องมือมาใช้ในการทำงาน	■ คณะทำงานทำงานได้ตามวัตถุประสงค์ นำเครื่องมือมาวิเคราะห์ได้

การเปลี่ยนแปลง: ด้านความร่วมมือ พิษณุโลก

6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
☐ ก่อรูปกลไกจากความร่วมมือเดิม ☐ ชาวบ้าน ท้องถิ่น เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน ☐ หน่วยงานภาคี เข้าร่วม เป็นบางหน่วยงาน	☐ พุดคุยแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน ☐ เข้าร่วมการสนับสนุนพื้นที่ร่วมเวที เสนอแนวทาง	☐ ติดตาม/สนับสนุนร่วมในพื้นที่ บุคลากร แผนงาน สถานที่ ☐ ธุรกรรมความร่วมมือที่ชัดเจน

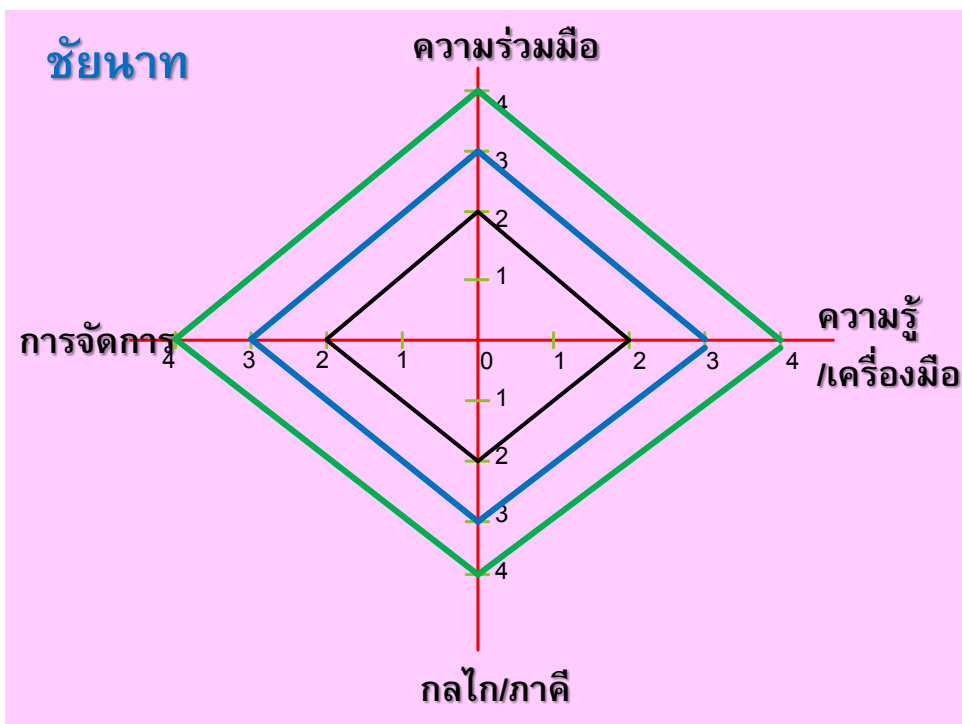
การเปลี่ยนแปลง: ด้านภาคี พิชญ์โลก

6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
☐ ต่างฝ่ายต่างทำ ยังสว่นทำที่ ☐ กลไก ไม่ หลากหลาย แกนนำชาวบ้าน เป็นหลัก	☐ ก่อรูปกลไกแบบ พหุภาคี มี หน่วยงานเข้า ร่วม ☐ ความสัมพันธ์ มากขึ้น ชวน ทำงานร่วม ติดตามร่วม เกิด จากการเข้าใจ เป้าหมายร่วมกัน	☐ กลไกคณะทำงานร่วม แบ่ง บทบาทและหน้าที่ ☐ ประสานงานอย่างไม่เป็น ทางการได้ ☐ กล้าพูดคุย นำเสนอ แลกเปลี่ยน และลงแรงร่วม เช่น แกนนำคณะทำงานร่วม เป็นวิทยากรร่วมกับภาคี หน่วยงานในการจัด กระบวนการเรียนรู้(คู่ชี้เพื่อน)

การเปลี่ยนแปลง: ด้านการจัดการ พิชญ์โลก

6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
☐ บริหารจัดการแบบ ความเชื่อของฝ่าย ตัวเอง (ทำงานตาม ความเข้าใจ ไม่เน้น การทำงานตาม แผนงาน) ☐ เริ่มหาแนวร่วม พัฒนาการบริหาร จัดการตามแบบแผน	☐ แบ่งบทบาท การ บริหาร จัดการ แผนงาน และการ ติดตาม ประเมินผล	☐ ทีม ชุตทำงาน ร่วมแต่ละฝ่าย แลกเปลี่ยน ค้นหาทางออก การแก้ไข

การเปลี่ยนแปลง: ด้านความรู้ พิษณุโลก		
6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
☐ ใช้ความรู้เดิม กระบวนการเรียนรู้ เครื่องมือ ☐ ขาดความน่าสนใจ ☐ ขาดเทคนิค และกล ยุทธ์	☐ ใช้ความรู้ กระบวนการ วิชาการมาหนุนเสริม และปฏิบัติการร่วม พัฒนาชุดความรู้ ของ เก่า-ใหม่ เป็นคู่มือ เครื่องมือ สร้าง กระบวนการเรียนรู้ ร่วมกัน	☐ เกิดความเชื่อมั่น จาก การเรียนรู้ และลงมือทำ ☐ ขยายผล ร่วมกับภาคี ในจังหวัดและนอก จังหวัด มีผู้สนใจเข้ามา ศึกษาเรียนรู้ร่วม

การเปลี่ยนแปลง: ด้านความร่วมมือ ชัยนาท

6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
❖ ภาคประชาชน ต้นตัว/ร่วมมือ	❖ ตั้งใจ/เสียสละ	❖ รับผิดชอบงาน
❖ ภาครัฐ รับฟัง/ให้ ข้อเสนอแนะ	❖ ยอมรับ	❖ บุคลากร ความรู้ สถานที่ ที่น ตลาด และเพิ่มบทบาท
❖ อปท. รับฟัง/ ช่วยเหลือ	❖ อำนวยความสะดวก/ให้กำลังใจ	❖ บุคลากร พาหนะ ความรู้ สถานที่ ที่น และเพิ่มบทบาท
❖ ภาควิชาการให้ คำปรึกษา/แนะนำ	❖ ช่วยเหลือ/ให้ ความรู้/พัฒนา เครื่องมือ	❖ การทำงานในพื้นที่/วิชาการ
❖ เอกชน/ธุรกิจ = รับฟัง/ร่วมมือ	❖ ร่วมทำงาน/ติดตาม ลงพื้นที่	❖ ความรู้ บุคลากร สถานที่ และ ตลาด

การเปลี่ยนแปลง: ด้านความร่วมมือ/ภาคี ชัยนาท

6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
❖ ทั้ง 5 ภาคส่วน ร่วมคิด/ให้ ข้อเสนอแนะ โดยมีตัวแทน ทุกภาคส่วนเข้า มาเป็น คณะกรรมการ ระดับตำบล/ จังหวัด	❖ ร่วมมือในการ ดำเนินงาน (ทำงานร่วมกัน ได้) เป็นไป ทิศทางเดียวกัน	❖ บรรลุวัตถุประสงค์ ร่วมกัน มีกรรมการ จังหวัด 1 ชุด (27 คน) กรรมการตำบล 12 คน

การเปลี่ยนแปลง: ด้านการจัดการ และความรู้: ชัยนาท

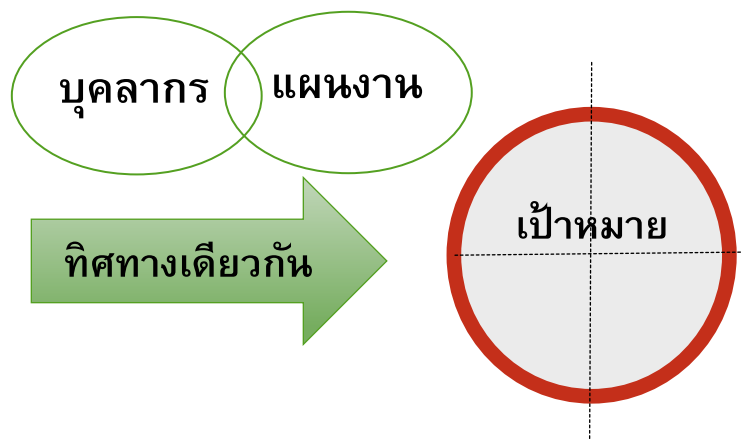
6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
❖ มีคณะกรรมการโครงการฯ ❖ มีคณะกรรมการวสช. แต่ละประเด็น 12 เครือข่าย ❖ แผนการดำเนินงานชัดเจน	❖ ทำงานตามบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ ❖ ดำเนินงานตามแผนงาน	❖ สามารถบริหารงานเป็นไปตามแผนงานที่วางไว้ และบรรลุวัตถุประสงค์

การเปลี่ยนแปลง: ด้านการจัดการ ชัยนาท

6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
❖ บัญชีครัวเรือน ❖ แบบสำรวจข้อมูลวสช. ❖ การศึกษาดูงาน ❖ ประชุมประจำเดือน	❖ บัญชีครัวเรือน/ บัญชีชาวบ้าน ❖ แบบสำรวจข้อมูลวสช. ❖ แผนวิสาหกิจชุมชน ❖ พัฒนาขีดความสามารถผู้ประกอบการ	❖ สามารถนำมาใช้บริหารจัดการเครือข่ายได้ ❖ จัดทำแผนพัฒนาของชุมชน/อปท./ราชการ

บทเรียน: ด้านความร่วมมือ

บทเรียน: ด้านความร่วมมือ

ความสำเร็จ	ปัจจัยสนับสนุน	บทเรียน
- ภาคประชาชนเป็นเจ้าของรับผิดชอบ - ภาครัฐ เอกชน อปท. ประชาชน สื่อ/ธุรกิจ สถานที่ ตลาดให้ความร่วมมือ - รัฐสนับสนุนทรัพยากร อุปกรณ์ เงินทุน ความรู้ ยอมรับเป็นกรรมการ - อปท เงินทุน ความรู้ ยานพาหนะ	- ข้อมูลชัดเจน เป็นที่ยอมรับ - เชิญภาคีมาร่วมรับรู้ ทำงาน ตั้งแต่ต้นทาง ร่วมคิด วางแผน ออกแบบ เวทีเรียนรู้ โครงการร่วมกัน - ประชุมสม่ำเสมอ และนำปัญหามาพูดคุยกัน - ทำงานจริง เคียงบ่า เคียงไหล่ - ทุกฝ่ายได้ผลประโยชน์/ ตามความสนใจ (Win-Win-Win)	- โปร่งใส รับผิดชอบ ตรวจสอบได้ - การทำความเข้าใจทุกฝ่าย จึงเกิดความร่วมมือสูง - เราต้องไปช่วยงานเขาด้วย (เอาแรง) ให้เขาเห็นว่า เราทำอะไรได้ ใช้ได้

บทเรียน: ด้านความร่วมมือ

ปัญหา	อุปสรรคเงื่อนไข	บทเรียน
- การเปลี่ยนแปลง ผู้รับผิดชอบ + เจ้าหน้าที่ระบบราชการ/ อปท. - ไม่สามารถขยายงานทั้งจังหวัด (ชัชนาท) - ช่วงเริ่มโครงการมีความร่วมมือน้อย (อุทัยธานี)	- นโยบาย/ ความสนใจของผู้บริหารแต่ละคนแตกต่างกัน - เราต้องเริ่มทำงานกับคนใหม่ (นับ 1 ใหม่) - ถ้าเครือข่ายเข้มแข็ง มีแต่คนอยากรู้จัก ขอรุมไปใช้งาน - ไม่ร่วมมือเพราะไม่ค่อยเข้าใจ ไม่เห็นผลประโยชน์ของการทำงาน	- บริหารความสัมพันธ์นอกงาน อย่างไม่เป็นทางการ เข้าหาหลังบ้าน - ต้องทำงานกับผู้ปฏิบัติงานอย่ายึดติดกับตัวผู้ว่าเท่านั้น - ไม่ Comment เชิงลบ หักหน้าในที่ประชุม ทำ: หาคนกลางเชื่อมเข้าหาคนใหม่ - ถ้าเริ่มต้นใหม่ คนที่เป็นแกนได้ คือ NGO/ ภาคประชาสังคม

บทเรียน: ด้านภาคี

ความสำเร็จ	ปัจจัยสนับสนุน	บทเรียน
- ภาคีมากขึ้น แนะนำหน่วยงานอื่นๆ มากขึ้น - มีการแต่งตั้งหน่วยงานใหม่ๆ เข้ามาในกลไก - กลไกเป็นพหุภาคี หลากหลาย การเชื่อมโยงต่อเนื่องกัน	- ABC, CBR - กระบวนการทำงานต้องสานความร่วมมือจากหลายฝ่าย - งานมีเป้าหมายเหมือนกันภาคีสัมประโยชน์ในการสนับสนุนงานและความรู้ต่างๆ - จัดเวทีบ่อยๆ เพื่อรายงานความก้าวหน้า เรียนรู้ แลกเปลี่ยน และช่วยแก้ไขปัญหา - ปัญหาของภาคี เอื้อประโยชน์กับจุดประสงค์ของโครงการ	- ให้เกียรติผู้เข้าร่วม - สร้างโอกาส และความ เป็นเพื่อน/พวกเดียวกัน และมีประเด็นที่จะร่วมมือกัน - บางครั้งเราเปิดโอกาสให้ตัวเอง เรียนรู้ ร่วมงานกับภาคีใหม่ๆ (นอกสายตา) ที่ดูเหมือนจะไม่เกี่ยวข้อง

บทเรียน: ด้านภาคี

ปัญหา	อุปสรรคเงื่อนไข	บทเรียน
- บางคน/องค์กรมาร่วมประชุมแล้ว รู้สึกว่าไม่เกี่ยวข้อง / ไม่รู้จะพูดอะไร ทำอะไร และเมื่อ - บางครั้งภาคียังไม่มีความรู้ ความเข้าใจในช่วงแรก	- บางที สกว. อยากให้เชิญคนมากเกินไป - ภาคีน้อยเพราะไม่เป็นประโยชน์ ไม่เข้าใจกลไกในการทำงาน	การทำงานของคนที่ไม่เคยทำงานร่วมกันมาทำร่วมกัน เกิดการขัดแย้งได้ เราค่อยปรับแก้ (อุทัยธานี)

บทเรียน : ด้านการจัดการ

ความสำเร็จ	ปัจจัยสนับสนุน	บทเรียน
○ กลุ่มบริหารโดยคณะกรรมการ ที่ดำเนินกิจกรรมตามแผนได้สำเร็จ มีการบริหารจัดการตลาดได้ดี สามารถนำไปขยายผลได้ ○ จัดการตนเองได้ ฟังตนเองได้ ○ ทำงานอย่างต่อเนื่อง ไม่ถอดใจ รับผิดชอบ	○ มีทุน เครือข่ายเดิม ○ มีทีมทำงานร่วมกัน ○ แผนงานชัดเจน (คน งาน ทรัพยากร เวลา) ○ เวทีติดตามอย่างสม่ำเสมอ (1-2-3 เดือน/ครั้ง) ○ ทีมงานคุยกัน เห็นข้อมูล เห็นทิศทางเป้าหมายทีม ช่วยคิดงาน มาตั้งแต่แรก วางแผนกัน ทำให้มีความรับผิดชอบ	○ บูรณาการงาน/กิจกรรม จากหลายหน่วยงาน และแหล่งทุนให้ทำร่วมกันได้ ○ กลุ่มบริหารโดยคณะกรรมการ (ไม่ใช่ One Man Show) ○ เครื่องมือที่เป็นตัวช่วย เช่น คู่มือ ○ โปร่งใส ตรวจสอบได้ การทำงานจะต้องให้ผู้ร่วมงานมีความเข้าใจตรงกัน

บทเรียน: ด้านการจัดการ

ปัญหา	อุปสรรคเงื่อนไข	บทเรียน
❑ บางองค์กร+พื้นที่งานยุ่งมาก เพราะได้รับทุนจากแหล่งทุนอื่นๆ แล้วแย่งคนทำงานไป (พื้นที่ทับซ้อน) ❑ ยังไม่มีความรู้ในการทำงาน ยังไม่เห็นประโยชน์ (อุทัยธานี)	❑ แหล่งทุนอื่นๆ มีงบกิจกรรม/โครงการ แต่ไม่มีกระบวนการ/ภูมิคุ้มกันการจัดการ ❑ ประชาชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจ ไม่เห็นประโยชน์ในการทำงานของโครงการ	❑ ถ้าจำเป็นต้องลดพื้นที่ไม่ฝันถึงไว้ เพราะรังความสำเร็จ ก็อาจต้องปรับพื้นที่ ❑ ต้องทำความเข้าใจว่างานเป็นของพื้นที่มาทำด้วยกัน ❑ ต้องติดตาม

บทเรียน: ด้านความรู้	ปัจจัยสนับสนุน	บทเรียน
❖ เกิดความโดดเด่นในงานพัฒนาของแต่ละองค์กร (เกิดการยอมรับ/รู้จัก) ❖ ชาวบ้านเก่งขึ้นเก็บข้อมูล วิเคราะห์ เขียนแผนเองได้ ❖ วางแผนถ่ายทอด เป็นวิทยากร ศูนย์เรียนรู้ พุดได้ เล่าเรื่องตัวเองได้ ❖ ชาวบ้านคิดระบบการบันทึกของตนเองแล้วสามารถนำไปรอกของทุกที่ได้ ❖ ทีมงานถ่ายทอดความรู้ได้ทั้งใน และนอกพื้นที่ ❖ ใช้แผนธุรกิจเป็นเครื่องมือให้วิสาหกิจเดินได้ (การผลิต+การตลาด) ❖ ชาวบ้านเชื่อมั่นความรู้ว่าแก้ปัญหาได้จริงนำไปขยายผลระดับจังหวัด ❖ เกิดเครื่องมือ และนำผลที่ได้จากเครื่องมือไปใช้ได้	❖ ความรู้+เครื่องมือ บัญชีครัวเรือน มีมาก่อนแล้ว และต่อเนื่อง ❖ เรียนรู้จากการปฏิบัติงาน นำประสบการณ์มาพัฒนา โดยเปรียบเทียบหลายๆ สนาม/พื้นที่ ❖ มีเวทีเสริมสร้างความสามารถอบรม ดูกาน ตรงตามความต้องการ และตรงประเด็น ❖ การให้ความรู้ต้องพัฒนาหลักสูตร 2 ระยะ + ปฏิบัติจริง ❖ เอาข้อมูลพื้นที่ ++ ความรู้วิชาการมาเติมเต็ม ผสมกับ (ความรู้เก่า และความรู้ใหม่) และทำจริงด้วยตนเอง ❖ มีนักวิชาการมาช่วยเสริม ❖ ทำคู่มือให้คณะทำงาน	❖ มีการเรียนรู้แบบพี่เลี้ยง สอนงาน และพาทำ และเปิดโอกาสให้ลงมือทำแล้วช่วย Coach ❖ หาแบบอย่าง/แนวทาง เพื่อจะทำตาม ข้อมูล+ความรู้ คู่กัน ❖ ควรมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และยกระดับความรู้ และข้อมูลของชาวบ้าน ❖ เครื่องมือต้องออกแบบให้เข้าใจง่าย/ชุมชนเข้าใจใช้ได้โดยชาวบ้าน และโดบชาวบ้าน และติดตามให้คำปรึกษาต่อเนื่อง

บทเรียน: ด้านความรู้

ปัญหา	อุปสรรคเงื่อนไข	บทเรียน
❖ ต้องใช้เวลานานกว่าคนจะเรียนรู้ เข้าใจ (เป็นเรื่องที่ต้องทำ) ขั้นตอนยาวนาน (บัญชี) ข้อมูลแรก ไม่จริง ❖ เครื่องมือมีความซ้ำซ้อนกับหน่วยงานอื่นๆ ทำให้ประชาชนเบื่อ (บัญชีครัวเรือน)	❖ ชาวบ้านไม่มีเวลา ❖ กระแสนโยบาย การจำหน่ายข้าว ชาวบ้านวิ่งอุตลุด ปลุกข้าว ❖ ชาวนาจะน้อยลง นายทุนใช้เครื่องจักรกลใช้ ซื้อมือที่ชาวบ้าน ชวนนา (ไปทำงานโรงงาน) และเล่นคอมพิวเตอร์ และโทรศัพท์ ❖ กระแสการพัฒนาบริโภค ❖ ประชาชนขาดความรู้ ไม่เห็นประโยชน์ของบัญชีครัวเรือน และมีการทำซ้ำซ้อนกับหน่วยงานอื่นๆ	❖ อย่าเร่ง ปรับเวลา ❖ ให้ชาวบ้านทำตามแบบตัวเอง แล้วค่อยมาปรับใส่ฟอร์ม ❖ บัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือมาพูดคุย ไม่ใช่ได้บัญชีแล้วจบ ❖ ในการจัดเก็บข้อมูลไม่ควรเร่งเก็บข้อมูลมากเกินไป

โจทย์ที่ต้อง คิดต่อ

- นโยบายรัฐที่ส่งผลต่อการทำงาน เช่น นโยบายกรจำหน่ายข้าว
- ตลาดเปลี่ยนตลอดเวลา เราต้องมองตลาดให้ออก และสร้างตลาดเฉพาะ
- เกษตรกรไม่สามารถแบกรับภาระความเป็นหนี้ไว้ได้ตลอดไป ดังนั้นจำนวนเกษตรกรจะต้องลดลงแน่ๆ เราจะทำงานกันอย่างไร
- การพัฒนาความสามารถในการแข่งขันระดับโลก
- การเพิ่มผลผลิตการผลิต (ลดต้นทุน เพิ่มราคา เพิ่มผลผลิต)
- การขยายชนิดพืชปลูก ทางเลือกผสมผสาน เพิ่มสร้างภูมิคุ้มกัน
- การพัฒนาพันธุ์ลูกผสม กำหนดคุณสมบัติ เพื่อขายเมล็ดพันธุ์ หรือ ลูกค้าระดับสูง เช่น กินข้าวเพื่อสุขภาพ

ทบทวนการเปลี่ยนแปลง กลุ่มน้ำ

- พัทลุง
- นคร
- สตูล
- สงขลา
- กำแพงเพชร

ทบทวนการเปลี่ยนแปลง : จังหวัดพัทลุง

ประเด็น	6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
ความร่วมมือ	ใช้ความร่วมมือเดิมในรูปแบบศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชน	หน่วยงานจังหวัดเข้าใจและเข้าร่วมเวทีระดับต่างๆ	ปรับพฤติกรรม ทัดสินดี วิธิดี และไวใจกัน
กลไก/ภาคี	ยังไม่เข้าร่วมเต็มที่ อบท.ร่วมเป็นบางเรื่อง	ภาคีสนับสนุนข้อมูล ให้ความรู้ เช่น ประปา ผังเมือง ชลประทาน	สร้างเวทีร่วมระหว่าง stk.ร่วมหาทางแก้ปัญหา
การจัดการ	มีแกนนำมาร่วมคิดตัดสินใจ แต่ยังคงๆ ว่าจะเดินไปทางไหน เพราะโครงสร้างเดิมตอบโจทย์ไม่ได้	องค์กรชุมชน แกนนำเริ่มเข้าใจวัตถุประสงค์ กระบวนการ และรูปแบบการทำงาน มีความเป็นเจ้าของ ทำให้เกิดพลังในการเปลี่ยนแปลง	คณะทำงานระดับจังหวัดและระดับพื้นที่ สามารถเปลี่ยนวิธิดี และปรับพฤติกรรมในการทำงานร่วมกับชุมชน
ความรู้/กระบวนการเรียนรู้/เครื่องมือ	พยายามใช้ความรู้ชุดเดิมแต่ไม่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้	มีการสนับสนุนข้อมูล และใช้เครื่องมือ เช่น แผนที่ ปริมาณน้ำ และเสริมองค์ความรู้ด้านวิชาการ	มีหน่วยงานเข้ามาร่วมมากขึ้น ทำให้เห็นแนวทางเลือกในการแก้ไขปัญหา

ทบทวนการเปลี่ยนแปลง : นครศรีธรรมราช

ประเด็น	6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
ความร่วมมือ	เริ่มจากโครงการความร่วมมือเดิม ประเด็นเดิมคือ แผนชุมชน ไม้ผล ชุมชน อินทรีพัฒนาเป็นประเด็นร่วม "การจัดการน้ำและภัยพิบัติ"	ขยายความร่วมมือ มีการจัดประชุมร่วมระดับพื้นที่ โดยภาคีร่วมระดมค้นหาสภาพปัญหาของลุ่มน้ำ เกิดกลไกลุ่มน้ำ ต้น กลาง ปลาย	ทดลอง สร้างรูปธรรม การจัดการน้ำ สร้างฝายทดน้ำ โดยมีชาวบ้านและ ม.วลัยลักษณ์ มรท.นคร และองค์กรชุมชน
กลไก/ภาคี	ภาคีเดิม ในพื้นที่ เช่น ม.วลัยลักษณ์ กรรมการภาคประชาชน กศน. ผู้แทนจังหวัด	มีภาคีเพิ่ม ชลประทาน ทรัพยากรน้ำฯ ป่าไม้ สถานีวิจัยป่าต้นน้ำ โครงการ GIZ ผังเมือง กรมเจ้าท่า พต.	เรียนรู้ร่วมกับ GIZ ทรัพยากรน้ำ ชลประทาน ม.วลัยลักษณ์ สโมสรรโลอัน กลุ่มชุมชนบางน้ำในท
การจัดการ	จัดโครงสร้างภาคีเป็นระดับพื้นที่ตำบล จังหวัด และที่ปรึกษา	กลไกลุ่มน้ำ เริ่มเก็บข้อมูลระดับพื้นที่ และเสนอแนวทางการแก้ปัญหาและปฏิบัติการ	เก็บข้อมูล GPS มาทำแผนที่ GIS และข้อมูลสภาพลำนน้ำของแต่ละสายคลอง
ความรู้/กระบวนการเรียนรู้/เครื่องมือ	ได้ความรู้ เครื่องมือ แผนที่ แผน การประกอบอาชีพ การจัดการน้ำบางจาก งานวิจัยลุ่มน้ำคลองเสาธง	เรียนรู้ GPS ทำแผนที่ GIS การทำแผนที่ทำมือ การทำแผนปฏิบัติการ การทำฝ่ายธรรมชาติ	ปริมาณการไหลของน้ำ การกักเก็บน้ำไว้ใช้ แนวทางป้องกันน้ำท่วม เรียนรู้เครื่องมือที่นำไปใช้โดยเทศบาล

ทบทวนการเปลี่ยนแปลง : สตูล

ประเด็น	6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
ความร่วมมือ	ยัง ไม่มีความร่วมมือ อยู่ระหว่างหาคนที่มีความรู้ และแก้ปัญหา โครงสร้าง	มีคนอาสาที่มีปัญหาร่วม เข้ามาร่วมทำงาน	จัดตั้งเครือข่าย 3 โชน เครือข่ายคนชายเขา เครือข่ายคนชายคลอง เครือข่ายคนชายเลน
กลไก/ภาคี	ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศ.วิจัย ทรัพยากร อุทยาน โยธา ท้องถิ่น ประมง จ.	ภาคีเข้ามาพร้อมนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยน และให้การสนับสนุนสถานที่ ให้ยืม GPS ให้ความรู้ และข้อมูล	นำข้อมูลมาประมวลวางแผนร่วมกัน เช่น ศ.วิจัย,เขตพื้นที่การศึกษา ร่วมร่างหลักสูตรท้องถิ่น ประมง จ. นำข้อมูลไปวางแผนขยายพันธุ์สัตว์
การจัดการ	-มีกองเลขาสนับสนุน -จัดตั้งทีมโชน/ตำบล - ความเข้าใจงานไม่เท่ากัน	คนทำงานขาดความต่อเนื่อง และมีการปรับ ขบวนการทำงานระหว่างทาง	มีแผนการทำงานของ แต่ละโชน มีกิจกรรม การพัฒนาประจำเดือน และจัด ถ่ายทอดศาสตร์โชน
ความรู้/กระบวนการเรียนรู้/เครื่องมือ	-เรียนรู้การทำแผนที่ทำมือ กระตุก - ขาดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันภายในโชน	การใช้เครื่องมือ GPS GIS แต่ยังนำข้อมูลที่ได้มาใช้ประโยชน์ไม่เป็น การถอดความรู้ครุภูมิปัญญา	การจัดระบบข้อมูลโดยใช้โปรแกรม GIS การ จัดหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนสาขาน้ำ 8 แห่ง

ทบทวนการเปลี่ยนแปลง : สงขลา

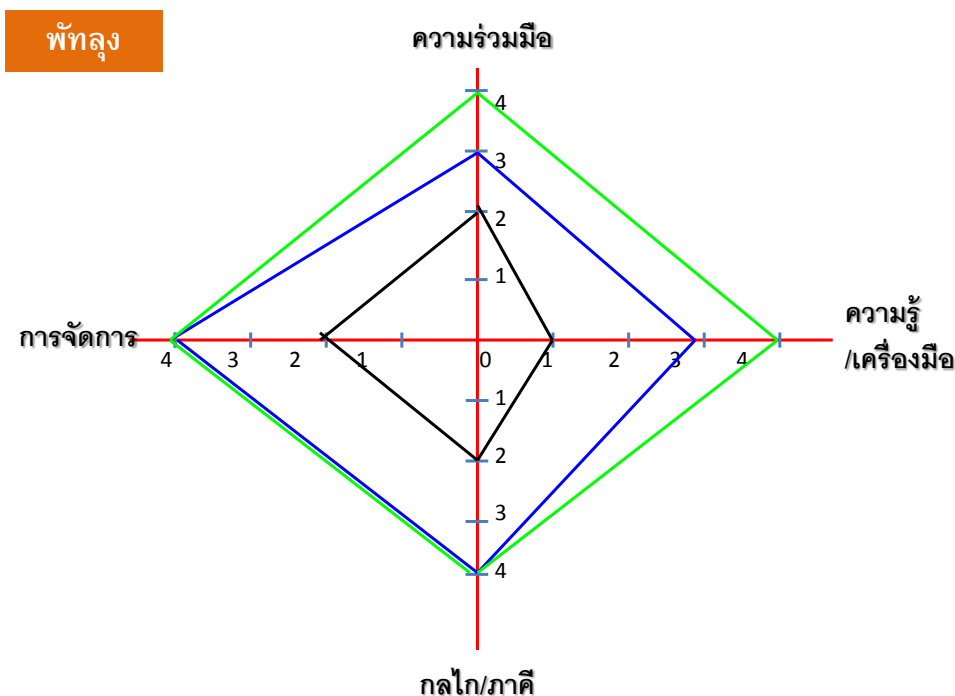
ประเด็น	6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
ความร่วมมือ	เริ่มจาก ผลจากโครงการฯ เดิม เน้นความสัมพันธ์บุคคล-ต่างหน่วยงานต่างทำ เน้นการทำงานส่วนตน ขาดการประสาน	ประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจ คณะทำงาน/พื้นที่ดำเนินการ-ช่วยงานเครือข่าย/กลุ่มพื้นที่ (- โจทย์ร่วม-แผน-การแจ้งภารกิจ-ปฏิบัติร่วม) -สรุป	ความร่วมมือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ (พื้นที่-ตำบล-คาบสมุทรสทิงพระ-จังหวัด) ให้มีความสำคัญ ในการ“คิดร่วมกัน”-การแจ้งงาน ภารกิจร่วมกัน-การสร้างคน
กลไก/ภาคี	ผลผลิต“ความร่วมมือ”-ในจังหวัด-การทำงานร่วมกับหน่วยงาน (ขป-อุตสาหกรรม-องค์กรตระกูลส.-วิชาการ)	ขยาย/ปรับกลไก การทำงานให้ครอบคลุมหลายระดับ (กลุ่ม-องค์กรชุมชน -ตำบล-คาบสมุทรสทิงพระ-จังหวัด)	แตกประเด็น ขยายการทำงานระดับจังหวัด ในรูปเครือข่ายความร่วมมือ(กลุ่ม-องค์กรชุมชน -ตำบล-คาบสมุทรสทิงพระ-จังหวัด)
การจัดการ	จัดตั้ง สนับสนุนทีมระดับตำบล ระดับเครือข่าย	การแบ่งงาน มอบภารกิจ คณะทำงานตำบล/เครือข่าย เสริมทักษะ(การประชุม-การทำงานร่วม“เป็นทีม”)	จัดปรับทีมงาน วางระบบประสาน มีคณะทำงานทีมเล็ก+ ที่ปรึกษา 20 คน เพื่อประสานงานและติดตามงาน
ความรู้/กระบวนการเรียนรู้/เครื่องมือ	การใช้เวทีพูดคุยปรึกษาหารือระดับตำบล อย่างต่อเนื่อง	เน้นการพูดคุยหารือคณะทำงานตำบล ใช้ประเด็นงานตำบลมาขับเคลื่อน-ถอดบทเรียน การทำงานระดับตำบล(รูปแบบการทำงานร่วมมือภัยพิบัติ) – จัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันทั้ง 5 ตำบล นำร่อง-แนวทางการปฏิบัติรับมือภัยพิบัติ	เวทีเรียนรู้ ประยุกต์ ความรู้/บทเรียนสู่การปฏิบัติ การสำรวจ-แก้ไขปัญหาการจัดการภัยพิบัติระดับตำบล ตามสภาพการปัญหาที่เป็นจริง-เรียนรู้และปฏิบัติในตำบล นำร่อง 5 ตำบล

ทบทวนการเปลี่ยนแปลง : กำแพงเพชร

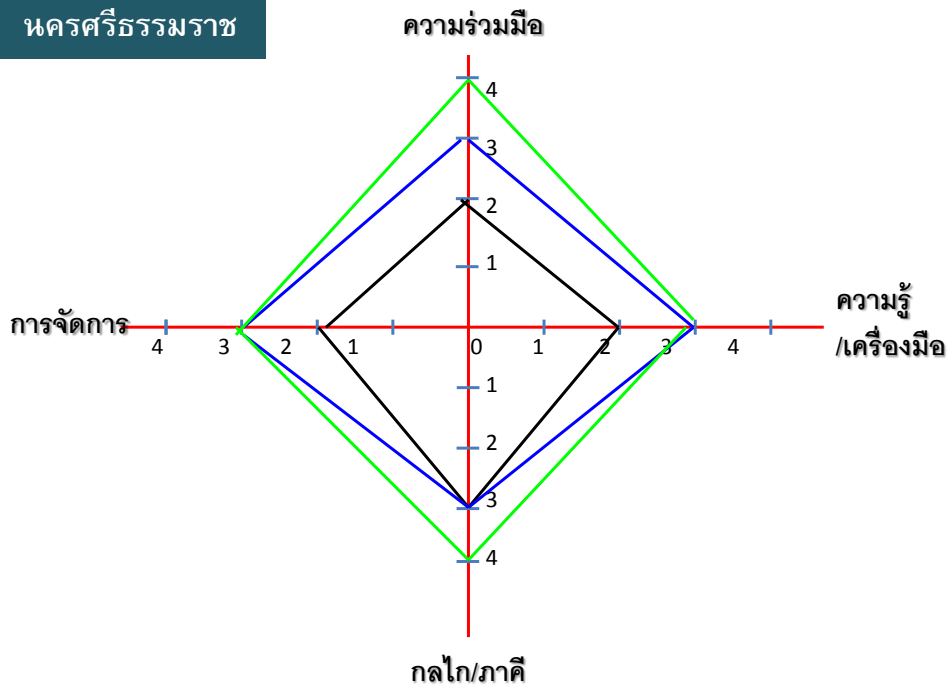
ประเด็น	6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
ความร่วมมือ	ความร่วมมือของท้องถิ่น-ท้องที่ และประสานหน่วยรับผิดชอบหลัก (สง. ทรัพยากรน้ำ-ชลประทาน)	ทำงานร่วมกัน ทั้งท้องถิ่น-สง. ชลประทาน-คณะ กก. ลุ่มน้ำปิง มรท.กำแพงเพชร	หน่วยงานหลักประสานข้อมูล-ความรู้ช่วย มีการเสนอแผนเพื่อทราบ ยังไม่ถึงกับการผสานแผนร่วม
กลไก/ภาคี	จัดโครงสร้างคณะทำงาน-ระดับตำบล+จังหวัด ทำงานในขอบเขตตำบล ท้องถิ่น-ท้องที่ จว-พมจ.+ ก.ก.ลุ่มน้ำปิงล่าง, ตัวแทนหน่วยงานมาร่วมทำงานเป็น คณะทำงาน+หน่วยงานมาเป็นที่ปรึกษาวิชาการร่วม	ปรับปรุงกลไก+กลไกโซนลุ่มน้ำช่วยทำหน้าที่ประสาน ติดตามงานตำบล(ข้ามขอบเขตตำบล) ได้รับการสนับสนุนข้อมูล-ความรู้-แผนที่/การเกษตร จากหน่วยงานภาคีใหม่-เกษตร, อุตสาหกรรม, ทรัพยากร	การทำงานตำบลเน้นหนักเครื่องมือ-ข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ปัญหาลุ่มน้ำ ทำแผนนำเสนอหน่วยงานชลประทาน และใช้กลไกโซนลุ่มน้ำช่วยประสาน ติดตามงานข้ามตำบล ชัดเจนมากขึ้น
การจัดการ	แบ่งงาน-หน้าที่ของคณะทำงาน การวางระบบติดตาม สนับสนุนงานในระดับตำบล	การแบ่งงาน มอบหมายงาน คณะทำงานระดับตำบลและระดับโซนลุ่มน้ำ มีการใช้แผนติดตามและประสานงานข้ามขอบเขตตำบล ดำเนินการจัดทำข้อมูล-พัฒนาระบบสารสนเทศ	ตั้งทีมประสานงานและติดตามงาน การเสนอแผนข้ามตำบลในรูป ก.ก. โซนลุ่มน้ำ – การเสนอและปรับแผนให้เข้ากับระบบแผนของหน่วยงานรับผิดชอบหลัก (สง. ทรัพยากรน้ำ ชลประทาน) การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานรับการสนับสนุน-จัดทำระบบสารสนเทศแบบมีส่วนร่วม (สำรวจพื้นที่ลุ่มน้ำ-กำหนดค่าพิกัด-ลงค่าพิกัดในแผนที่ภูมิประเทศ)

บททวนการเปลี่ยนแปลง : กำแพงเพชร (ต่อ)

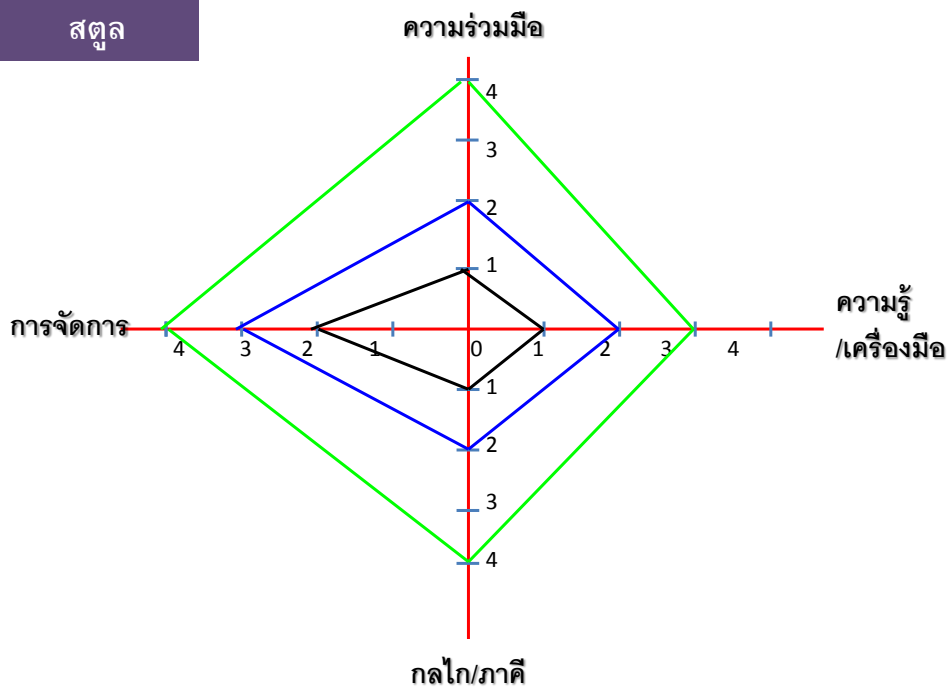
ประเด็น	6 เดือนแรก	6 เดือนที่สอง	6 เดือนที่สาม
ความรู้/ กระบวนการ เรียนรู้/เครื่องมือ	การใช้เวทีพูดคุย ศึกษา ข้อมูลแบบมีส่วนร่วม ใ้ นำไปสู่การแก้ไขปัญหา ค้นหาทางเลือก-จัดทำ ข้อมูล นำใช้เครื่องมือ (แผนผังร่างมือ-สำรวจ ข้อมูลสายน้ำ) ด้วย กระบวนการมีส่วนร่วม แต่ไม่สามารถแก้ไข ปัญหาได้	ยกระดับการเรียนรู้ของทีม-แกน นำ ในการนำใช้ GPS สำรวจ พื้นที่"ลุ่มน้ำปัญหา" –พัฒนา แผนผังร่างมือ-ในขอบเขต ระดับตำบล-ลุ่มน้ำ (กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย-เวทีพูดคุยสร้าง ความเข้าใจ-การลงพื้นที่จริง สำรวจ เก็บข้อมูลพิกัดของ พื้นที่ปัญหา-เวทีวิเคราะห์ พื้นที่/ปัญหาลุ่มน้ำระดับตำบล- เวทีสรุปทบทวน-เวทียกร่าง/ จัดทำแผนระดับตำบล-เวทีแผน ระดับลุ่มน้ำ-ข้ามตำบล-เวที นำเสนอแผนการจัดการน้ำ การ ปรับแผนระดับลุ่มน้ำ)	เวทีเรียนรู้ การจัดการน้ำ ระดับลุ่มน้ำสาขา-สายน้ำร่วม ปัญหา-การจัดการน้ำแบบมี ส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้- ส่วนเสีย-เช่น จัดการแหล่ง น้ำขนาดเล็ก-เวทีประชุม หารือแบบมีส่วนร่วมกับภาคี ความร่วมมือ-การสำรวจพื้นที่ ปัญหาลุ่มน้ำ-ศึกษาความ เป็นไปได้การแก้ปัญหาระดับ ท้องถิ่น-เกิดการยอมรับ ข้อมูลร่วมกับการใช้ข้อมูล- เครื่องมือการจัดการน้ำของ หน่วยงาน "สายน้ำ-ลุ่มน้ำ ปัญหา" –เวทีนำเสนอแผน จัดการน้ำ ระดับสายน้ำ กับ หน่วยงานรับผิดชอบในระดับ จังหวัด

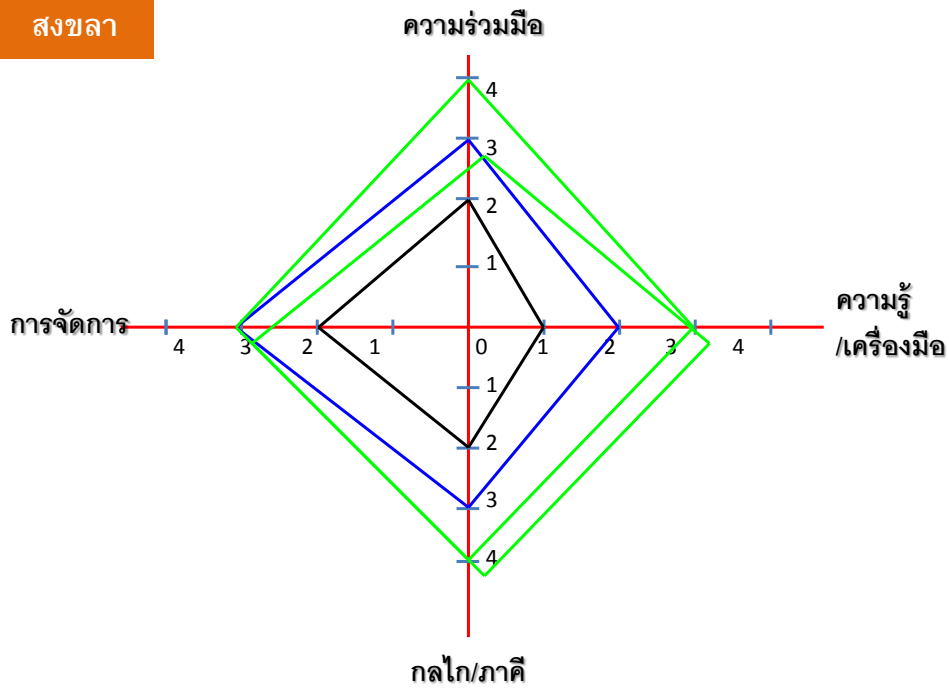
นครศรีธรรมราช

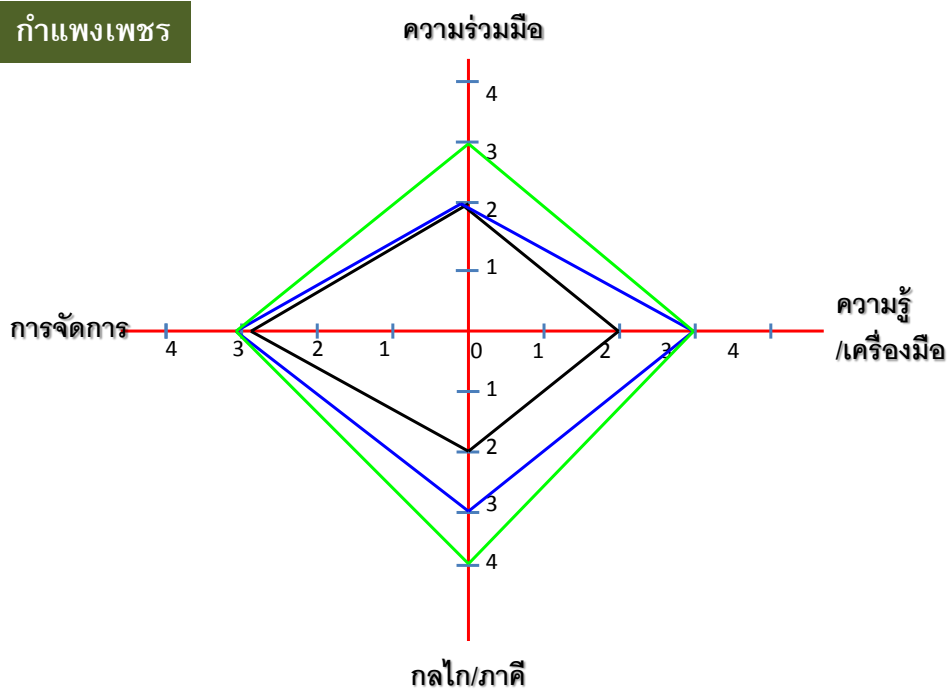
สตูล

สงขลา

กำแพงเพชร

บทเรียน

พัทลุง

ประเด็น	ความสำเร็จ	ปัจจัยสนับสนุน	บทเรียน (สิ่งที่ควรทำ)
ความร่วมมือ	- สร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน	- ตอบโจทย์ปัญหาพร้อม	- รับฟังคนอื่น ให้เกียรติกัน
กลไก/ภาคี	- สร้างกลไกการทำงานร่วมกันทั้งระดับจังหวัดและพื้นที่ - เปลี่ยนวิธีคิดภาคี	- ให้โอกาสคณะทำงานทุกระดับแสดงความเห็น	- ปรับเปลี่ยนวิธีคิดตัวเอง
การจัดการ	- การจัดทำแผนปฏิบัติการร่วมกันทั้งระดับจังหวัดและพื้นที่ - สนับสนุนงบประมาณให้พื้นที่ - การใช้ข้อมูลร่วมกัน		
ความรู้/เครื่องมือ	- มีการบูรณาการเครื่องมือ - สร้างคนรุ่นใหม่ที่สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับประเด็นอื่น - ยกย่องความสามารถในการทำงานของคณะทำงาน - ยกย่องการเรียนรู้เชิงพลวัต	- มีการใช้เครื่องมือส่งเสริมการพัฒนา - การจัดการความรู้ระหว่างด้านวิชาการและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น	

นครศรีธรรมราช

ประเด็น	ความสำเร็จ	ปัจจัยสนับสนุน	บทเรียน (สิ่งที่ควรทำ)
ความร่วมมือ	จัดตั้งเครือข่ายสายน้ำ 3 โซน	- มีแกนนำจิตอาสา - องค์กรที่ทำงานเดิม - ปัญหาร่วม	ต้องถอดหลักคิด (ความสัมพันธ์) คน ธรรมชาติ ความเชื่อ
กลไก/ภาคี	การนำข้อมูลไป ประมวลผลวางแผน ร่วมกัน และภาคีมาร่วม ทำงาน ลปรร. ทำกิจกรรม ร่วม	-หน่วยงานไม่มีข้อมูล GIS ที่คณะทำงานจัดทำ - ข้อมูลที่ทีมทำมีความ ทันสมัย - ความสัมพันธ์แบบไม่เป็น ทางการกับหน่วยงาน	-การยอมรับความต่าง ของหน่วยงาน - มีการแลกเปลี่ยน ข้อมูล
การจัดการ	มีแผนงาน /แผน ยุทธศาสตร์ของแต่ละโซน	มีเครือข่ายที่มาจากการ รวมตัวกันของแกนนำ ตัวแทนกลุ่ม และภาคี	ออกแบบโครงสร้าง ที่มาจากการรวมตัว ของหลายภาคส่วน
ความรู้/ เครื่องมือ	- หลักสูตรท้องถิ่น 8 แห่ง - การจัดระบบข้อมูลโดย โปรแกรม GIS	-มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีชุด ความรู้ - มีผู้รู้และปราชญ์ในพื้นที่ - การหนุนเสริมจาก ภายนอก	ควรมีเวทีเรียนรู้ร่วมกัน อย่างต่อเนื่อง

สตูล

ประเด็น	ความสำเร็จ	ปัจจัยสนับสนุน	บทเรียน (สิ่งที่ควรทำ)
ความ ร่วมมือ	จัดตั้งเครือข่ายสายน้ำ 3 โซน	- มีแกนนำจิตอาสา - องค์กรที่ทำงานเดิม - ปัญหาร่วม	-การแบ่งงาน ภาระกิจ
กลไก/ภาคี	การนำข้อมูลไป ประมวลผลวางแผน ร่วมกัน และภาคีมาร่วม ทำงาน ลปรร. ทำ กิจกรรมร่วม	-หน่วยงานไม่มีข้อมูล GIS ที่คณะทำงานจัดทำ - ข้อมูลที่ทีมทำมีความ ทันสมัย - ความสัมพันธ์แบบไม่เป็น ทางการกับหน่วยงาน	-การยอมรับความต่าง ของหน่วยงาน - มีการแลกเปลี่ยน ข้อมูล
การจัดการ	มีแผนงาน /แผน ยุทธศาสตร์ของแต่ละ โซน	มีเครือข่ายที่มาจากการ รวมตัวกันของแกนนำ ตัวแทนกลุ่ม และภาคี	ออกแบบโครงสร้าง ที่มาจากการรวมตัว ของหลายภาคส่วน
ความรู้/ เครื่องมือ	- หลักสูตรท้องถิ่น 8 แห่ง - การจัดระบบข้อมูลโดย โปรแกรม GIS	-มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีชุด ความรู้ - มีผู้รู้และปราชญ์ในพื้นที่ - การหนุนเสริมจาก ภายนอก	ควรมีเวทีเรียนรู้ ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

นครศรีธรรมราช

ประเด็น	ความสำเร็จ	ปัจจัยสนับสนุน	บทเรียน (สิ่งที่ควรทำ)
ความร่วมมือ	เกิดเครือข่ายความร่วมมือลุ่มน้ำคลองท่าดี	ประเด็นร่วม น้ำไม่พอ น้ำท่วม ความต้องการน้ำสูง	เชื่อมโยงเครือข่ายน้ำ ต้น-กลาง-ปลาย
กลไก/ภาคี	มีภาคีที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมครบถ้วน	ประโยชน์ร่วมของแต่ละภาคี	ควรทำข้อมูลเป็นจริง น่าเชื่อถือ และจัดทำกฎระเบียบการใช้น้ำ
การจัดการ	การแบ่งทีมงานเป็นระดับจังหวัดและพื้นที่ ตัวแทนระดับพื้นที่เข้ามาเป็นกรรมการจังหวัด	- คณะทำงานมีเป้าหมาย และเห็นประโยชน์ร่วม - คณะกรรมการได้รับความเชื่อถือและไว้วางใจ	ควรรับฟังความเห็นของผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่
ความรู้/เครื่องมือ	- เรียนรู้เครื่องมือใหม่ GPS/GIS - เรียนรู้การสร้างฝ่ายธรรมชาติ - รวบรวมความรู้ปราชญ์ชาวบ้าน - หนังสือเรื่องเล่าจากสายน้ำคลองท่าดี	- มีองค์ความรู้เดิม - คณะทำงานมีประสบการณ์หลากหลาย	- ควรเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง - ไม่ละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิม

กำแพงเพชร

ประเด็น	ความสำเร็จ	ปัจจัยสนับสนุน	บทเรียน (สิ่งที่ควรทำ)
ความร่วมมือ	การร่วมมือกันจัดการน้ำระดับตำบล ของ อปท. ท้องที่- การทำงานร่วมกับหน่วยงานและสถาบันวิชาการ ด้วยความยอมรับ ให้เกียรติกัน	การกำหนดโจทย์-หรือปัญหา"ร่วมกัน" กระบวนการหรือ การประสานความร่วมมือ /การยอมรับความสำคัญของหน่วยงาน-การรับฟังความเห็น	การใช้ปัญหาลุ่มน้ำเป็นตัวตั้ง ("ไม่จำกัดเพียงระดับตำบล)-ขยายผลให้ครอบคลุมลุ่มน้ำ-ประสานความร่วมมือหน่วยงานรับผิดชอบทุกส่วน
กลไก/ภาคี	การใช้ความสัมพันธ์ ส่วนบุคคล, น้ำ" ปัญหา" มาระดมความร่วมมือหลักเสียง ปัญหาชี้แจงเมือง-การพัฒนาและเชื่อมโยง" เครือข่าย สายน้ำ"	ปัญหาร่วม-ใช้การปฏิบัติจริง-ด้วยความรู้/ประสบการณ์ของชุมชน-บูรณาการความร่วมมือของหน่วยงาน ยกระดับข้อเสนอเป็นยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำ/นโยบายระดับจังหวัด	การยอมรับ เคารพ ความเห็น / ให้เกียรติ ชิงกันและกัน-การสร้างกลไกความร่วมมือให้ครอบคลุมทุกภาคส่วน-หลายระดับ(ตำบล-ลุ่มน้ำ-จังหวัด)
การจัดการ	การจัดแบ่ง-มอบหมายบทบาท-หน้าที่ของคณะทำงานอย่างชัดเจน	การพูดคุย หรือ ทั้งเป็นทางการ/ไม่เป็นทางการ	การปรับโครงสร้างคณะทำงานให้เหมาะสมกับระดับ/ขอบเขตภาระหน้าที่-ระดับชุมชน-ตำบล-ระดับโซนลุ่มน้ำ
ความรู้/เครื่องมือ	การใช้เครื่องมือ-จัดทำข้อมูล-การสำรวจพื้นที่/ปฏิบัติจริง และร่วมเรียนรู้กับ stk.ในพื้นที่ เพื่หาทางแก้ไขปัญหา การใช้- แผนที่-GPS-เวทีเรียนรู้การจัดทำแผน-หารือหลายระดับ(ตำบล-จังหวัด-ลุ่มน้ำ)	-เป็นโจทย์สำคัญเป็น"ปัญหา"ร่วมกัน" ทุกส่วนให้ความสนใจ-เครื่องมือการสำรวจ จัดทำข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์เป็นสิ่งใหม่ น่าสนใจ ให้ผลกระตุ้นการเรียนรู้ได้ดี	การเลือกเครื่องมือ-สำคัญ/จำเป็น-มาปรับใช้ ทำให้ผู้เข้าร่วม สนใจ ให้ความสำคัญ

สงขลา

ประเด็น	ความสำเร็จ	ปัจจัยสนับสนุน	บทเรียน (สิ่งที่ควรทำ)
ความร่วมมือ	การมีทุนเดิมของพื้นที่ ทั้งในระดับโครงการฯ ระดับตำบล	โจทย์-ประเด็นปัญหา”ร่วมกัน” –หลากหลาย	การทำประเด็นปัญหา ให้ชัดเจน เปิดให้ทุกส่วนได้มีส่วนร่วม
กลไก/ภาคี	การสร้างความร่วมมือการทำงานเป็นทีม	การกระจายข้อมูล-ความรู้/ การตัดสินใจดำเนินการโครงการ—สู่องค์กรท้องถิ่น- ประสพการณ์ที่มาจากความรู้เชิงปฏิบัติของทีมงาน	ใช้ครัวเรือน/กลุ่มระดับชุมชนเป็นฐาน-การสร้างกลไกความร่วมมือในรูปแบบเครือข่าย ให้ครอบคลุมทุกภาคส่วน- มีความจำเป็น
การจัดการ	วิธีคิดสำคัญ-การจัดการตนเองของทุกส่วน ทุกระดับ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานสำคัญ	การพูดคุย หรือ ทั้งเป็นทางการ/ไม่เป็นทางการ การกระจายความรับผิดชอบ	การจัดปรับโครงสร้างคณะทำงานให้เหมาะสมกับระดับ/ขอบเขต ภาระหน้าที่-ระดับชุมชน-ตำบล-ระดับโซนลุ่มน้ำ
ความรู้/เครื่องมือ	เวทีการเรียนรู้-การถอดบทเรียน(ตำบล-เครือข่าย-จังหวัด) ความรู้เชิงปฏิบัติการ และสามารถปรับเปลี่ยนประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาดตามสภาพความเป็นจริงของพื้นที่-ตำบล	เป็นประเด็น”ปัญหา”ที่โดนใจทุกภาคส่วนให้ความสนใจ สนับสนุนทั้งนโยบาย-การปฏิบัติ	การนำความรู้ของชุมชนมาใช้เป็นพื้นฐาน-ปรับใช้-ไม่ใช้”ความรู้”แบบสำเร็จรูป”(ที่ยังไม่ประสบผล) คือการผลักดันประเด็นงาน”ชุดบทเรียน-ความรู้” สู่นโยบายจังหวัด

บทเรียนที่เป็นปัญหา

ประเด็น	ปัญหาที่เกิดขึ้น	ข้อควรระวัง
ความร่วมมือ	นคร : คนและองค์กรขาดความต่อเนื่อง เปลี่ยนแปลงผู้บริหารหน่วยงานบ่อย สงขลา : ในระยะแรกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายยังไม่เกิดขึ้นชัดเจน การแก้ไขปัญหายังไม่รอบด้าน ความไม่เข้าใจกัน ต่างคนต่างทำ แก้ไขโดยจัดเวทีคุยบ่อยขึ้น เชิญผู้มาให้ความรู้ เติมความรู้ด้านการใช้เครื่องมือ (แผนที่ทำมือที่มีชีวิต)วิเคราะห์กระบวนการ และถอดบทเรียน สกัดความรู้ออกมาในช่วงท้ายของโครงการ พัทลุง : คณะทำงานไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการ มิน งง และระแวงกันเอง สตูล : ขาดความต่อเนื่องของคนและองค์กรที่เข้ามา เพราะบางคนเข้ามาตามระบบราชการที่มอบหมายมา กำแพงเพชร : การเมืองท้องถิ่นเป็นอุปสรรค	- การยึดติดกับหน่วยงานองค์กรหนึ่ง
กลไก/ภาคี	นคร : ไม่มีอำนาจสั่งการ ทำได้เพียงขอความร่วมมือ สงขลา : สร้างกลไกระดับตำบล เกิดตามโครงสร้างและความจำเป็น ต้องขยายผลและสร้างเครือข่าย พัทลุง : หน่วยงานยังไม่เข้าใจ แก้ไขโดยรักษาความร่วมมือกับจังหวัดไว้ และกลไกที่มีอยู่เดิมยังไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหาตัวเองได้ (แก้ไขได้ใน 3-6 เดือน)	- การยึดติดกับตัวคน

ประเด็น	ปัญหาที่เกิดขึ้น	ข้อควรระวัง
การจัดการ	นครฯ : ความแตกต่างทางความคิด คณะทำงานมาก เกิดช่องว่างระหว่างคนทำงาน , การกำหนดพื้นที่ ยุทธศาสตร์ไม่เป็นไปตามที่วางไว้ เพราะเป็นพื้นที่ทางนิเวศทั้งสายน้ำ สงขลา : ไม่สามารถใช้ทุนเดิม และจำกัดขอบเขตเฉพาะตำบล (ในช่วงเริ่มต้น) พัทลุง : โครงสร้างเดิมตอบโจทย์ไม่ได้ ต้องปรับ สตูล : ความเข้าใจที่ไม่เท่ากันของทีมงานทุกระดับ ทำให้การตัดสินใจเสียหาย เติ่งงานไม่สำเร็จ กำแพงเพชร : การแก้ไขปัญหาไม่ได้เป็นไปทั้งลุ่มน้ำ แต่ทำเป็นตำบล ต้องใช้การพูดคุยระดับเครือข่ายลุ่มน้ำ ประเมินร่วมกัน	- การยึดติดแนวคิดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง - ไม่ควรจำกัดขอบเขตเฉพาะตำบล
กลไก/ภาคี	สตูล : ภาคียังไม่รู้จักกัน ภาคีเดิมหลุดไป กำแพงเพชร : การทำงานกับราชการมักไม่ได้รับการยอมรับ และตัวคนทำงานเปลี่ยนบ่อย , ภาคีหลายภาคส่วนหลายมุมมอง ต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจ , แต่ละท้องถิ่นอยู่คนละลุ่มน้ำ คนละสายน้ำจึงเห็นต่าง,โครงการของรัฐที่ลงมาโดยไม่ถามคนในพื้นที่ ก็จะไม่ได้รับการต่อต้าน	กำแพงเพชร : ควรให้เกียรติซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะหน่วยงานราชการ , การหลอมรวมคนทุกตำบลให้มาแก้ไขปัญหาร่วมกัน,
ความรู้/เครื่องมือ	นคร : ขาดทักษะความชำนาญในการใช้เครื่องมือ	ระยะเวลาการเรียนรู้ไม่ควรน้อยเกินไป

ก้าวต่อไปข้างหน้ากับการสร้างความร่วมมือ เพื่อพัฒนาของแต่ละพื้นที่

ปัญหาของพัทลุงเกิดขึ้นในช่วงเวลา 3-6 เดือน เช่น เรื่องแผน สามารถสร้างความเข้าใจได้ภายใน 3 เดือน เรื่องความเข้าใจสามารถแก้ไขได้ภายใน 6 เดือน โดยการพูดคุยทำความเข้าใจกันบ่อย

สิ่งที่จะทำต่อไป	วิธีการ	การสนับสนุน
พื้ทล : - นำชุดความรู้เรื่องการจัดการน้ำขยายสู่ระดับจังหวัด - การต่อยอดการเกษตร 2 เมนู (การใช้น้ำ-เกษตร)	- การวิจัยข้าวสังข์หยดความคุ้มทุนเมื่อเปรียบเทียบกับข้าวอื่น - การวิจัยปลูกยาง(ในพื้นที่นาข้าว) ด้านต้นทุนสร้างการเรียนรู้โดยใช้ข้อมูล - ปลูกปาล์มในนาข้าว	สนจ.พื้ทลนำผลการศึกษเข้าสู่ยุทธศาสตร์ จว. ศูนย์วิจัยข้าวพื้ทล กษ.จังหวัด สกว. ตัวกลางเชื่อมจังหวัดพอช. สนับสนุนกระบวนการเชิงพื้นที่ สสส. ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตพัฒนาที่ดิน จ.พื้ทล
นคเรศร : - พื้ทลระบบนิเวศของสายน้ำลุ่มน้ำที่เครือข่ายชาวบ้านจัดการได้ - ขยายผลจากพื้นที่เดิม - ผลิิตชุดความรู้เผยแพร่ - งานด้านการศึกษา และกลุ่มเยาวชน	ศึกษา วิจัย ต้นทุนน้ำและการเก็บรักษาน้ำ	หน่วยงานระดับจังหวัด หน่วยงานระดับพื้นที่ และอบด. กลุ่มเยาวชน

สิ่งที่จะทำต่อไป	วิธีการ	การสนับสนุน
สคูล : - ทำเรื่องการจัดการน้ำต่อเนื่อง - หลักสูตรโรงเรียนสายน้ำ - การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสายน้ำ	นำบทเรียนเดิมมาเสริมต่อยอด-ปรับปรุงแก้ไข	ภาค้เดิมที่ทำงานร่วมกัน สพร.เขตพื้นที่เทศบาล อบด.
สงขล : - พัฒนาในพื้นที่เดิม 5 ตำบล - ขยายผลแนวคิดในพื้นที่ภัยพิบัติ นำรูปแบบกองทุนไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น - ขยายผลต่อไปในตำบลอื่น - ผลักดันให้น้ำชุดความรู้การจัดการภัยพิบัติสู่สาธารณะ	ศึกษาต่อ และเสริมความเข้มแข็ง ใช้กลไกความร่วมมือเดิม เลือกลโชนลุ่มน้ำที่เป็นตัวแทนระบบนิเวศ การจัดเวทีระดับจังหวัดคัดเลือก 20% ของตำบลทั้งหมด	
ก้าแพงเพชร - ทบทวนโครงการพัฒนาของรัฐที่สร้างผลกระทบต่อชุมชน - ทำให้ลุ่มน้ำคลองชลึงเกิดประโยชน์ต่อการเกษตรเต็มศักยภาพของพื้นที่ - การใช้ประโยชน์จากแม่น้ำปิง		- เกษตรจังหวัด - ชลประทานจังหวัด, - คณะกรรมการลุ่มน้ำปิง - สกว. สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้และเชื่อมประสานหน่วยงานในพื้นที่ - อบท. ท้องที่ และชุมชนในพื้นที่